

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»
ЧЕРКАСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПЕДТОВАРИСТВА УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

ІХ МІЖНАРОДНОГО

ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ

ІННОВАЦІЙ

21-22 вересня 2017 року

м. Черкаси

ББК 74.04 (4 Укр) М

М 34

М34 Матеріали ІХ Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / [Упор. Назаренко Г. А.]. – Черкаси: ЧОПОПП, 2017. – 264с.

УПОРЯДНИК:

Назаренко Г. А., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, проректор з науково-методичної роботи КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бех І.Д., доктор психологічних наук, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Кириленко С.В., доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу дослідження підготовки вчителів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України;

Чепурна Н.М., доктор філософії, кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти і науки України, ректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ	7
БЕХ І. Д. КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СХОДЖЕННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ	7
ЖУРБА К. О. СУЧАСНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ	14
ШКІЛЬНА І. М. СУЧАСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	23
СОКОЛ Л. М. ІНТЕРЕНЕТ-ПРОСТІР ЯК ПАРАДОКСАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	31
АНТИПОВА Е. В. АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ	33
ЗАЙЦЕВА Л. Г. О СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА	36
СОРОКА С., ГОРЬКИЙ И. ПРИГЛАШАЕМ К СОТРУДНИЧЕСТВУ С ЧАРТЕРНОЙ ШКОЛОЙ GLOBAL OUTREACH CHARTER ACADEMY (М.ДЖЕКсонВІЛЛ, ШТАТ ФЛОРИДА, США)	38
РОЗДІЛ II. ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	41
БАРАБАШ О. І. МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ Е. ЖАК-ДАЛЬКРОЗА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	41
ДУБРОВІНА І. В. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ЗА ДОПОМОГОЮ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	43
ЛОХВИЦЬКА Л. В. ПРО РОБОЧИЙ ЗОШИТ ДЛЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ «КРОКУЄМО ДОРІЖКАМИ ДОБРА» (ДО ПРОГРАМИ З МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ «СКАРБНИЦЯ МОРАЛІ»): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	47
ТИМОЩУК С. В. МУЗИКУВАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗА СИСТЕМОЮ КАРЛА ОРФА	52
ГЕРАСИМЧУК О. В. ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГУДЗИКОВОГО МІНІ - МУЗЕЮ	55
ПРОКОП'ЄВА Г. В. СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ-ЛОГОПАТІВ ЗАСОБАМИ ІКТ	57
БОЙКО І. Л. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКТУРНИХ ТАБЛИЦЬ	61
ГОРГУЛЬ В. П. СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМІВ ЕЙДЕТИКИ	63
ЗОРЯ О. А., СІМАЙКІНА Т.Ю. УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	65
КУЦЕНКО В. І. СЕНДПЛЕЙ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ	69
РИНЧКОВСЬКА Т. В., СОЛОМОНЮК С. В. ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	71
СЕМЕНЮК Н. В., КОЗИНСЬКА Н. І. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ	73
БОДНАР Н. М., ВАРГАН Г. Ф. HEART- МИСТЕЦТВО – КРОК ДО СЕРЦЯ (<i>творчий підхід до надання психосоціальної підтримки дітям, які постраждали в результаті серйозного або хронічного стресу в зоні розмежування ато</i>)	74
САВЧЕНКО Л.І., ГРЯЗЕН О. О. ПІСОЧНА АНІМАЦІЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ РОЗВИВАЄ Ї	

ОЗДОРОВЛЮЄ.....	77
ДЕНИСЕНКО І. В. ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО – КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	78
ДІДЕНКО Л. О. МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РІВНІ ГРОМАДИ.....	79
КОСЕНКО Н. М. КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	82
НОВІКОВА І. В. ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ СИНЕЛЬНОГО ДРОТУ – ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА.....	83
ПРОКОПЕНКО О. А. ФІТБОЛ-ГІМНАСТИКА ЯК СУЧАСНА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ.....	85
ПЕНТІЙ О. В., ДЕНИСЕНКО Т. А. АВТОРСЬКА ПРОГРАМА «КНИГА ПОДОРОЖЕЙ В ПРИРОДУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ».....	86
РОЗДІЛ ІІІ. ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	90
КІРИК М. Ю. КРОКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	90
ОМЕЛЬЯНОВА Т. Л. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗА ПРОГРАМОЮ «КРОК ЗА КРОКОМ».....	93
ІВАНИШИНА В. П. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРВЗ (ТЕОРІЯ РІШЕННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ) ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	96
КАРАВАН А. М., ФЕДОРЧУК Л. В., ЧЕРНІВЕЦЬКА В. І. ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ.....	98
ДІДИК О. В., ПЕТРЕНКО Л. Б. АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – ОРІЄНТАЦІЯ НА РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ ШКОЛИ. АВТОРСЬКІ ІДЕЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	102
ГАВРИЛЮК А. І. КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ «ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ».....	105
АНДРІЙЧУК О. Л. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....	107
ЯЛАНСЬКА О. В. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КРОСВОРДІВ ЯК ШЛЯХ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ.....	108
РЕШЕТНІКОВА Н. І. ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ SMARTNOTEBOOK ПРИ ЗАКРІПЛЕННІ МАТЕРІАЛУ З БОТАНІКИ У 6 КЛАСІ.....	110
ШЕДЕНКО Н. В. СКАЙБІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ.....	113
БУРЯ С. П. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕМПАУЕРМЕНТ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	116
ТКАЧЕНКО О. М. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В КЛАСАХ ІЗ ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ.....	118
ГРИНЬОВА О. П., КОРОБЧЕНКО Л. В., ЦЕЛИКОВСЬКА І. В. ПРОЕКТ «ЛІТНІ МОВНІ ТАБОРИ».....	121
ДАНІЛІНА В. О. ПОЄДНАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ.....	123
ЛИТВИН І. М., ГАЛАК О. С., ОСІПЧУК Н. П. СИСТЕМА НУМІКОН ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	125
КОВАЛЬ Н. Г. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ, ЇХ УСПІШНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРЕЗ ГРУ.....	128

МАЛА О. Г. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В КОМАНДІ.....	130
МОСІЙЧУК І. А. ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	133
ВОЛОК В. В. ПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ЗБІРКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАДАЧ З ФІЗИКИ (7 КЛАС).....	135
ДИЦЮРА Н. О. ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ У НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ.....	138
КАРНАУХОВА Н.К. ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	138
ПАСІЧНА Л. І. ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	141
РОЗДІЛ ІV ІННОВАЦІЇ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ТА ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	145
МОДЕСТОВА Н. В. ФОРМУЄМО МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ.....	145
ШЕСТОПАЛОВА І. М. ВЕБ-КВЕСТ «СТВОРЮЄМО БАНК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ».....	148
РЕДЬКА Л. В. ДІЯЛЬНІСТЬ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОННОГО БУДИНКУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК МІСЦЕВОГО ОСЕРЕДКУ КОМПЕТЕНЦІЙ.....	151
ВОРОНКІНА Л. М. ПРОГРАМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ «КВІТОЧКА ДО КВІТОЧКИ – Я СПЛЕТУ ВІНОЧОК».....	153
КОРОТУН Л. В. СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНІ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	155
ТЕРЕЩЕНКО Л. Д. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ, ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ.....	158
БУТУРЛИМ Т. І. ВІДЕОУРОК ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	162
БОГДАНОВИЧ А. В. ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	165
ПОУЛЬ В. РОЗВИТОК ВОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ОВОЛОДІННЯ ВМІННЯМИ БУДУВАТИ МОВЛЕННЄВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ.....	168
НОРЕНКО О. М. «ЗЕЛЕНИЙ КЛАСТЕР» – СТВОРЕННЯ ШКІЛЬНОГО ЛІТНЬОГО КІНОТЕАТРУ.....	172
РИНДИЧ О. М., КЕЛЕМБЕТ Л. І. ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРНО-ОПИСОВА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	173
ГАЛАКА О. С. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОВРЯДУВАННЯ, СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	178
РОЗДІЛ V. ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ	181
МАТВЄЄВА Г. Д. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МИКОЛАЇВСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ШКОЛИ «АКАДЕМІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ».....	181
МЕЛЬНИК С. В., ДОЛГИЙ М. М., САБЛУКОВА О. В. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ГІМНАЗИСТІВ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	185
ТОПЧІЙ І. В. СТАНОВЛЕННЯ ГІМНАЗІЇ УСПІШНОГО УКРАЇНЦЯ.....	188
ВАСИЛЕНКО Н. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОПОРНОЮ ШКОЛОЮ...	191
ГАВЛІТІНА Т. М. ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ».....	195
РАДИШ О. Ю. ДОСВІД ВІДРОДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....	199
КІРІШКО Л. М. ШКОЛА НОВАТОРСТВА: ШЛЯХ ДО НОВОЇ ШКОЛИ.....	201
БСЛУХА С. В., ЩЕГЛАКОВА В. В., ЗАДИРАКА О. В. ІННОВАЦІЇ У СТВОРЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО – ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА БАГАТОПРОФІЛЬНОЇ ГІМНАЗІЇ..	203

ВОРОТИЛО С. О., НАЗАРЕНКО Л. М. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ.....	207
УСТИНОВА Н. В., СОФІЄНКО О. В. ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ.....	212
ГОРБАТЮК О. Ф. ВИЗУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ.....	214
БАКАЛЮК В. І. ІНТЕРАКТИВНА ШКОЛА.....	218
РОЗДІЛ VI. ІННОВАЦІЇ У НЕПЕРЕРВНОМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА	223
ОСАДЧИЙ І. Г. ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СЕРТИФІКОВАНА ПРОЛОНГОВАНА ФОРМА (СП-ФОРМА) НАВЧАННЯ	223
КИЄНКО-РОМАНОК Л. А. МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	227
ЗАЯЧКОВСЬКИЙ В. М. МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	232
КУКЛІВСЬКА В. М. УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МЕТОДИЧНИХ ФОРМУВАНЬ РІЗНИХ РІВНІВ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ.....	238
ПАНАСЮК І. Л. ПОСІБНИК «УЧИТЕЛЮ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. МЕТОДИЧНИЙ ПОРАДНИК».....	241
СУДАРЕВА Г. Ф. МОДЕЛЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	242
ЖУК М. В. ON-LINE ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ЗАХОДІВ.....	245
ЛОГІНОВ А. Ю. МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	247
КУРИШ Н. К., УНГУРЯН І. К. ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ІНІЦІАТИВНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ» ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ.....	250
КУЧИНСЬКА Л. Ф. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ В СИСТЕМІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГАМИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	254
ВОЛОШЕНКО О. В. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	260
АРТЕМЕНКО Т. Б. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СУПЕРВІЗІЇ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	262

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

КОМПОНЕНТНА МОДЕЛЬ СХОДЖЕННЯ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

*Бех Іван Дмитрович, доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України,
директор Інституту проблем виховання НАПН України*

Виховання духовно зрілої особистості – велика мета нашої освіти, яка не може бути підмінена іншими пріоритетами. Сучасне виховання ґрунтується на гуманітарній методології, яка пов'язана з гуманістичною філософією, психолого-педагогічним осмисленням життя зростаючої особистості у високій культурі.

За своїми безпосередніми цілями виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

За способами реалізації виховання розгортається як процес духовної взаємодії, взаєморозуміння, глибинно-щирого спілкування, рівноправних, дружніх відносин вихователів і вихованців.

Породжувальною клітинкою духовності особистості, а отже й предметом виховання виступає духовна цінність. Вона кваліфікується як високо смислове, безумовне за виникненням утворення, на основі якого особистість формує власне Я-духовне і реалізує його у своїй життєдіяльності.

Переосмислення феномену “виховання” в сучасній соціокультурній ситуації вимагає розроблення технологічних інноваційних засобів свідомого оволодіння зростаючою особистістю духовною цінністю як серцевиною виховного процесу. З огляду на це, у роботі представлена компонентно-процесуальна модель, реалізація якої передбачає свідоме привласнення вихованцем певної духовної цінності.

1. Когнітивний (пізнавальний) компонент.

Основна мета цього компоненту полягає в усвідомленні вихованцем змісту і сенсу певної духовної цінності як підґрунтя його приємних переживань.

Він має представляти собою цілісну мікроконцепцію зі своїми процесуальними закономірностями-вимогами, невідворотними для виконання.

Виходячи з положення, згідно з яким слово утримує в собі окрім інформаційної функції й функцію емоційну, всі судження духовного плану, які формулює педагог, мають відзначатися *пристрасністю, піднесеністю, натхненністю*, щоб викликати у вихованців первинні позитивні емоційні переживання. При цьому сила пристрасті має бути досить великою.

У розгортанні духовного спілкування (педагог-вихованці) слід спиратися на принцип опосередкування, за якого конкретна духовна істина подається в ідейних сенсах істини загальної, що стосується взаємин людини з добром і злом.

У цьому контексті особистість може вибудовувати два типи відносин з суспільством.

Перший – тип злагоди, коли особистість користується усіма правами, гарантованими державою, зазнає доброго впливу міжособистісних стосунків.

Другий – тип репресивний, за якого особистість може бути піддана певному формальному покаранню (засудженню на певний термін), а також неформальному – відсторонення від життя групи тощо. На індивідуальному рівні перший тип сприймається

як внутрішнє умиротворення особистості, душевний лад. Другий же тип – як її нещастя, горе. З цими двома типами відносин державного рівня зростаючу особистість слід знайомити, виховуючи будь яку духовну цінність.

Теоретично засадничим і обов'язковим для реалізації виявляється опосередкування, коли конкретна духовна цінність – її і мета і зміст – формулюються у більш високому сенсі всієї етичної сфери.

Так, відносини між батьками і дітьми, що характеризуються чуйністю, слід подати у контексті добродійного життя як такого. Тут необхідно довести до свідомості вихованця цінність духовно-морального життя взагалі.

Кожний вихованець має усвідомити наступне. Окрім батьківщини, де людина народилася й живе, є ще батьківщина, яка забезпечує їй надійність і добродійний прихисток, це батьківщина духовності. Однак ця батьківщина не дається безумовно, її слід здобути гідною поведінкою і працею-служінням на благо інших; і тоді вона прийме людину, по-батьківськи обіймаючи. Це означає, що людина може одержати від батьківщини духовності міцну опору у достойному житті.

Когнітивний компонент у розвиненій формі передбачає розгортання переконувального діалогу вихователя і вихованця на засадах партнерства, справедливості, взаємоповаги, свободи у висловленні суджень у сфері соціально значущих і соціально несхвальних норм і вимог. Тому методичним правилом для вихователя має стати розкриття тієї чи іншої духовної цінності у контексті відповідного полярного утворення. Наприклад, чуйність-черствість, щедрість-скупість тощо. Цим самим вихованець розгортатиме процес розв'язання певної етичної задачі і під керівництвом вихователя займе духовно цінну позицію. Керівництво вихователя у цьому процесі має передбачати аргументацію, яка стосується усіх соціальних зв'язків і ролей вихованця. Тут важливо наголосити, яким чином його духовно-моральна дія відіб'ється на учасниках цих зв'язків і безпосередньо на ньому. Це також стосується і його можливих асоціальних дій.

У таких ситуаціях проявляється закономірність, згідно з якою чим більше коло осіб зачіпає духовно-моральна чи аморальна дія вихованця, тим вищий ступінь її значущості – і позитивної, і негативної. Відтак, ці дії виразно виступають у своїй змістовій сутності й смисловій своєрідності, що активізує процес духовної самосвідомості вихованця.

У межах компетенції когнітивного компоненту надзвичайно важливою є проблема мовленнєвої форми, до якої має долучитись вихованець як суб'єкт осмислення певних духовних істин. Нині переважно використовуються узагальнені духовні тексти, які транслиуються у формі повчання, напучування, переконувальної аргументації. За всієї їх виховної важливості, все ж недоцільно ними обмежуватися.

Слід сповна використовувати духовні тексти особистісної форми. У таких текстах певна духовна цінність, її сутність і особливості перебігу, представлені опосередковано непересічною особистістю, великою національною постаттю, як історія (а часто як драма) її життя. Закономірно, що тут вихованець об'єктивно не може виступати у функції того, хто лише пізнає, а й у функції того, хто переживає. При цьому такі переживання відповідні тим, які переживали великі особистості, утверджуючись у власних духовних цінностях.

У такому значенні вагомим є прийом так званого “духовного хреста”, коли вихованців опускають у глибину роду через окремих представників як носіїв певних духовних набутоків. Здійснюючи цю мандрівку, у вихованця зникає особистісне відчуження від свого родового коріння. Після прямування по родовій вертикалі, він має здолати горизонтальний шлях, вступаючи у мисленнєвий діалог з рідними, близькими, знайомими, які є взірцями духовності у певних її сегментах.

У древньоєврейському тлумаченні “пізнати” означає “тісно злитися”, “об'єднатися” з тим, що пізнається. Таким чином, процес пізнання тут не обмежується процесом чистого осмислення, а й передбачає певне ставлення до його результату. Це кардинальна у виховному плані ідея. Якраз на такої якості пізнання розрахована наша когнітивна мікроконцепція. Її реалізація вимагає перш за все велично-зворушливого

спілкування вихователя з вихованцями у всіх запропонованих закономірностях і вимогах. У результаті цього у них виникне процес злиття, зокрема з духовними цінностями, хоча ще не досить стійкий і сильний. Нарешті, слід відповісти на фундаментальне питання – Про яке конкретно злиття, тобто об'єднання з пізнанням, слід піклуватися, виходячи з сутності когнітивного компоненту? Яка психологічна реальність лежить за процесом об'єднання, і навіщо воно потрібне ?

У першому наближенні функцію об'єднання виконує емоція, точніше переживання емоції як спосіб її існування. Лише емоція мітить, так би мовити, забарвлює той чи інший зміст, ставить його у певне відношення до носія цього змісту: носій стає неіндиферентним, причетним до змісту. Останній виступає значущим для нього, значущою стає об'єктивна духовна цінність: вона привласнюється індивідом, виявляється складовою його внутрішньої духовної картини, на основі якої він будує своє життя.

Прослідкуємо за особливістю емоційного явища, викликаного запропонованою нами технологією введення вихованців у зміст певної об'єктивної духовної цінності. Тут неодмінно проявлятимуться емоції зацікавлення, захоплення, здивування – всі вони супроводжуватимуть процес розуміння сутності й сенсу духовної цінності. Однак за всієї їх важливості вони безпосередньо не роблять значущою для вихованців означену об'єктивну цінність. Ця мета підвласна лише емоції бажання. Воно й має об'єднатися з конкретно-об'єктивною духовною цінністю; а значить вихованець бажатиме її, прагнучим практично реалізувати бажану цінність, як і безліч інших своїх бажань.

2. Емоційно-ціннісний компонент.

На цьому етапі емоція бажання стає прямим предметом осмислення і об'єднання з конкретною духовною цінністю у процесі суб'єкт-суб'єктної (вихователь-вихованці) взаємодії у напрямі, заданому технологією когнітивного компоненту. Вихователь має виходити з того, що означена емоція уже присутня у психічній організації малюка, і на всіх наступних вікових етапах розвитку особистості відіграє істотну роль. Усе ж тривало перебуваючи у індивідуальному досвіді особистості, вона залишається спонтанною, недостатньо усвідомленою, та головне – пасивною, що знижує, зокрема її духовно розвивальну ефективність. Тож розвивально продуктивним може бути тільки усвідомлене особистістю бажання у сфері діяльності.

Вихователь повинен дати вихованцям наступні знання з огляду на мету емоційно-ціннісного компоненту. Емоцією називають переживання людиною свого ставлення до того, що вона пізнає і робить. При цьому переживання – це процес внутрішнього протікання чогось приємного чи неприємного у формі хвилювання.

Відтак, емоція бажання – це прагнення (поривання) досягти, мати, володіти чимось, вибірково контактувати зі світом людей і світом речей. Від досягнення успіху людина переживає задоволення. З метою вдосконалення самоаналізу у межах емоції бажання вихованець мусить виконати наступне:

Правило 1. Відділи себе від переживання бажання і спостерігай його.

Правило 2. Простеж як у тебе протікає бажання.

Правило 3. Розглянь самого себе бажаним (відчуваю приємне напруження і очікування).

Пізнання вихованцем емоції бажання у сфері духовності передбачає:

а) вичленення того, яким я повинен бути згідно Я-духовного (сукупності духовних цінностей);

б) вияснення того, який я тут і тепер як духовна особистість (я не володію певними духовними цінностями, зокрема конкретною цінністю, над якою нині працюю);

в) встановлення духовної розбіжності і її усвідомлення (мені ще не достає достойних вчинків як здійсненого бажання).

Це, власне, три елементи, з яких складається емоція духовного бажання.

Специфікою емоційно-ціннісного компоненту, який має надати суб'єктивної значущості знанням вихованців певної духовної цінності, є те, що він не є автономним продовженням у часі когнітивного компоненту, а супроводжує його. Це пояснюється тим,

що будь-яка емоція, у тому числі й бажання, може покривати своєю енергією лише щось сприйняте чи пізнане суб'єктом тільки тоді, коли між ними не існує переривчастості, як це буває, наприклад, між сприйманням предмету і його осмисленням.

На основі попередніх знань вихованців про сутність емоцій та особливість емоції бажання, можливе розгортання емоційно-ціннісної діяльності вихованців, підґрунтям якої виступатиме зміст когнітивного компоненту: насамперед його доцільна психовиховна організація. Йдеться про спрямований виклик переживання емоції бажання як породжувальної клітинки духовної цінності.

Таке явище може статися за умови, коли причина, яка має збуджувати бажання, повинна бути сильною. Уточнимо це положення. Під причиною розумітимемо всі засоби, які складають зміст когнітивної технології. Їх сила – це спроможність означених засобів зчиняти у вихованців досить потужний емоційний відгук. Тепер вичленимо конкретні чинники, за допомогою яких відбувається цей емоційно-ціннісний процес.

1. Чинник виразності. Незалежно від того, чи у такій ролі виступатиме живе слово, текст, картина – всі вони мусять бути нестандартними, тобто відзначатися оригінальністю, новизною, нетотожністю з певними складовими внутрішнього досвіду вихованця. Тільки за таких умов ці засоби справлятимуть на вихованця виразне емоційне враження, яке фіксується у певному образі. Такі образи-враження його хвилюють, викликають внутрішній неспокій, спричиняють розгортання відповідного рефлексивного процесу. Тож здібність вихователя емоційно вражати дитину – це показник його високої професійної майстерності. Якраз з метою забезпечення цього чинника виховні дії педагога на когнітивному етапі мають відзначатись натхненністю, пристрасністю, зворушливістю у спілкуванні. Суха етична проповідь чи менторство вихователя не сумісні з емоційно-ціннісним впливом на вихованців.

Наголосимо, що вихователь повинен вміло керувати перебігом у вихованців емоційних переживань, направляти їх у потрібне русло.

Науково організована реалізація чинника виразності, як ми вже відмічали, викликає у вихованців емоції зацікавлення, здивування, запалення, захвату, поривання. Вихователь у цьому зв'язку, по-перше, повинен забезпечити усвідомлення їх вихованцями, називаючи їх словесно. По-друге, він об'єднує їх у єдине ціле:

- Подумки сплетіть з них “емоційний вінок”.
- Перетворимо тепер цю єдність у емоцію бажання.
- Спробуємо пережити її як це вже ми вміємо.

Так відбувається каналізація ряду приємних емоцій у емоцію бажання долучитися до конкретної духовної цінності.

2. Чинник духовної віддалі. Тут вихователю слід розкрити складні відносини, які можуть виникнути у вихованця, коли він з виховною метою долучається до конкретної особистості у формі розповіді про неї чи при читанні відповідного тексту. Велич особистості може поставити вихованця у позицію незбагненності чи меншовартості щодо неї. Тоді ефект ціннісного долучення буде мінімальним, незважаючи на виховну майстерність педагога.

Тому його першочерговим завданням має стати олюднення відносин між великою особистістю і вихованцем. Останній має вгамувати свою дещо хворобливу скромність чи скутість, щоб відбулася його особистісна відкритість перед образом великої людини. Це рівною мірою стосується ситуацій, коли велика людина знаходиться у вітчизняному культурному пантеоні, і коли вона пов'язана з родом вихованця чи взагалі є його сучасником (хоча й меншого рангу величі).

Далі вихователь так спрямовує думку вихованця, щоб він зі всією душевною спрямованістю наблизився до цієї величі з упевненістю і гідністю. Лише тепер можлива робота зі встановлення духовних відмінностей між великою особистістю і вихованцем. Особливо вихователю слід у цьому плані наголосити на тій духовній цінності, яка є предметом виховання. Відтак, у вихованця з'явиться бажання, скорочуючи духовну віддаль, й собі піднятися до духовної цінності.

3. Чинник переважаючої значущості духовного діяння. Важливим у емоційно-ціннісній динаміці виховання виявиться те, які смислові відносини складуться у його самосвідомості між великою особистістю – її ім'ям – та її духовними діяннями. На жаль, ці відносини залишаються неусвідомленими ні теоретично, а отже, й залишаються поза межами виховної практики. Справа ще ускладнюється тим, що вихователь часто-густо, апелюючи до непересічної особистості, у якості її атрибутів наводить переважно перелік духовних цінностей. Учинки при цьому залишаються їх фоном. Однак навіть за умови наголошення на вчинках – велич особистості у самосвідомості вихованця центрується навколо його імені (напр., Т. Г. Шевченко). Тож потрібна методична дія з чіткого розмежування вихованцем великої людини як такої та її духовних вчинків як відповідних втілень духовних бажань-цінностей. Тільки тоді необхідне їх рефлексивне об'єднання вихованцем. Оскільки зростаюча особистість лише оволодіває духовними цінностями, то вихователю слід віднайти такі аргументи, щоб вона більшою мірою схилилася перед духовним діянням великої особистості ніж перед її іменем. Це має бути виховним правилом.

4. Чинник емоційного підкріплення. Для ефективного використання цього чинника вихователю слід розчленувати виховний процес на найдрібніші його елементи: конкретні судження і їх результати та мікродіалоги. Це дозволяє слідкувати та фіксувати стан емоційних поштовхів вихованця у напрямі протікання емоції бажання, пов'язаного з духовною цінністю. Таким чином, емоційне підкріплення має бути процесуальним. Тут слід використовувати правило, згідно з яким хвалять за дрібні позитивні результати, вихваляють за значні. При цьому акордом має бути колективна емоція радості, яка духовно піднімає кожну особистість.

3. Компонент довільного імпульсу.

Введення цього стану обумовлюється тим, що навіть за досконалого методичного впливу педагога виховні можливості емоційно-ціннісного етапу виявляються обмеженими. Емоція бажання, яка надала певної сили пристрасності об'єктивній духовній цінності як етичному знанню вихованця ще не дозволяє йому відповідально здійснити наступний крок – чинити за сутністю духовної цінності. При цьому не виключені ситуації, коли вихованець здійснює духовно орієнтований вчинок, однак ця дія відзначається спородичністю і в нього не зберігається прагнення до постійної духовної самореалізації. Виникає, таким чином, ситуація, коли добро, якого хоче вихованець, він реально ще не робить. Можна констатувати, що на рівні самосвідомості зростаюча особистість у такому випадку презентується як Я-духовно бажане, а не як Я-духовно діюче.

Цей перехід, на нашу думку, має забезпечити довільний імпульс, за якого формула Я-бажаю трансформується у Я-повинен (мушу).

Довільний імпульс, про який йдеться, це виявлення духовної рішучості. Зазначимо, що рішучість як вольову якість спорадично виховують лише стосовно досягнення навчальних, трудових, спортивних та інших цілей. Явище ж духовної рішучості у плані виховання більш важке, зважаючи на своєрідність результату. Щоправда у нашій ситуації процес породження духовної рішучості дещо полегшений, оскільки розпочинається не з чистого аркушу, а підготовлений Я-духовно бажаним.

Загальний механізм виховання духовної рішучості як акта самосвідомості, передбачає такі дії:

1. Вихователь працює над таким душевним станом вихованців як *розщепленість* їхніх прагнень, потягів, інтересів, які роблять душевну організацію багатовекторною на даний час. Вихованці мусять самоусвідомити цей стан.

2. Наступна дія – подолання у внутрішньому плані згаданої розщепленості. Вихованець: “Я залишаю усі свої прагнення та інтереси; вони вивільнюють мою самосвідомість”.

3. Далі вихователь має забезпечити процес *зосередженості* (замкненості) вихованців на єдиній меті – необхідності долучитися до певної духовної цінності (як предметі попередніх виховних етапів). Вихователь: “Уявіть себе зосередженими на меті

долучення до духовної цінності”. Вихованець: “Усі свої думки я зосереджую навколо духовної цінності. Я повинен оволодіти духовною цінністю”. Це, власне, його рефлексивна діяльність.

Після такої особистісної позиції вихованця виховні зусилля у формі розгорнутого діалогу слід спрямувати на його Я як таке, що спроможне самостійно, усвідомлено приймати відповідальне рішення стосовно духовної цінності. Саме усвідомлення вихованцем своєї здатності приймати суспільно значущі рішення як цінності є вагомим чинником рішучості у прийнятті духовної цінності. Нехай у цьому плані вихованець відкрито заявить: “Я можу активно діяти й володіти собою, оскільки взяв на себе зобов’язання і не відступлю від нього”.

Центрація рефлексивно спонукальної роботи вихованця навколо духовної цінності і власного Я як інстанції, спроможність якої незалежно від будь яких зовнішніх (і особливо внутрішніх) обставин реалізовувати свою точку зору істотно підвищиться, якщо до такої діяльності вихованець неодмінно долучить відношення “Я – слабкість мого бажання духовної цінності”. Відтепер, у процесі самоаналізу означеного відношення (знову таки під керівництвом вихователя) вихованець компенсує недостатність сили бажання долученням сили вольової рішучості, яка спричиняється самим фактом усвідомленого зіткнення недостатності бажання і відповідного наміру подолати цей емоційний стан.

– Я маю рішуче діяти.

Таким має бути висновок як духовний виклик вихованця.

Отже, на етапі довільного імпульсу відбувається довільне силою рішучості просякнення емоційно збагаченого духовного знання вихованця. І тоді таке знання як цінність переходить у духовне діяння (вчинок).

4. Поведінково-практичний компонент.

Перебування вихованця на етапі поведінково-практичного компоненту має бути свідченням того, що у нього сформована готовність втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (і він за певних умов це здійснює). Цей акт називатимемо вчинком. Якраз за допомогою реалізації духовних учинків зростаюча особистість вступає у розгалужену систему соціальних відносин, стає не лише їх суб’єктом, а й суб’єктом власного суспільного життя як учинку.

Розкрисмо типологію вчинку за психологічним та соціальним параметрами.

Психологічне вираження вчинку є наступним:

- Вчинок – *слово*. Особистість вербально чинить на інших приємний і корисний вплив, схвально відгукується.
- Вчинок – *думка*. Особистість стосовно інших формулює у внутрішньому плані доброзичливі судження.
- Вчинок – *емоція*. Особистість щодо інших проявляє позитивні емоційні реакції.

Вчинки соціального параметру – це *вчинки-дії*, коли особистість здебільшого задовольняє певні матеріальні та ідеальні потреби іншого чи інших.

Первинними у досвіді зростаючої особистості за соціальним параметром виявляються безпосередні вчинки в межах відносин “Я-тобі”. Визначальною ознакою таких учинків виявляється одночасна просторова представленість двох суб’єктів, що наочно сприймають один одного. Далі виникають безпосередні учинки, які об’єктивують людські відносини “Я-вам”. Характерною ознакою цих відносин є те, що вихованець створює такий виховний результат, який поширюється на певну групу людей.

Психологічно іншими поведінковими ситуаціями є ті, що протікають у межах відносин “Я-заради тебе”. При цьому вчинкові дія розгортається поза безпосереднім сприйманням особистості, яка очікує задоволення власної потреби. Вчинки такої природи кваліфікують як опосередковані. До опосередкованих належать вчинки, що реалізують відносини “Я-заради вас”. Тут зростаюча особистість здійснює суспільно важливий учинок заради інших людей, які на час вияву цього вчинку відсутні. Найвищим проявом такого духовного діяння є патріотизм.

Педагог має спеціально створювати ситуації для вправлення вихованців не тільки в безпосередніх, а й в опосередкованих учинках, а вони, з одного боку, мусять об'єктивно та всебічно емоційно їх оцінювати для підвищення стійкості і дієвості. З іншого – суб'єкти вчинків мають здійснювати дії з власного самоцінування.

Наведемо приблизні вчинкові показники гуманістичної спрямованості особистості.

1. Піклується про іншого (інших).	10. Гуманно розв'язує конфлікти (йде на примирення).
2. Поважає іншого (інших).	11. Дотримується справедливості.
3. Не примушує.	12. Намагається зрозуміти, визнати іншого (інших).
4. Не підкоряє.	13. Не заздрить.
5. Не ображає.	14. Співрадіє.
6. Не принижує.	15. Співсумує.
7. Довіряє.	16. Втішає.
8. Радиться.	17. Не бажає зла (словесно чи подумки).
9. Переконає іншого (інших).	

Відповідно полярні значення цих вчинкових проявів свідчать про відсутність у особистості здібності чинити добродійно у межах наявних соціально неприйнятних показників.

5. Самоціннісний компонент.

Практичне розгортання означеного компоненту має виступати як супровід поведінково-практичного. Змістовим центром самоціннісного компоненту виступає поняття “самоцінність” як якісне у етико-психологічному вимірі ставлення особистості до самої себе (самоставлення). Діяльність, предметом якої виступає самоцінність особистості, може спричинятись її реальними вчинками. Останні є тими показниками, від яких безпосередньо залежатиме якісна характеристика самоцінування. Зважаючи на змістово складну природу самого явища самоцінності, виділимо її необхідні й достатні типи у цілісному обсязі самоціннісних діянь.

1. *Духовно розвивальна самоцінність* (Відповідно – особистість з духовно розвивальною самоцінністю).

Цей тип самоцінності узагальнено кваліфікуватимемо як *самоздіймання* особистості. Воно об'єктивується у наступних діяннях:

1. Самозадоволення.	6. Любов до себе.
2. Самосхвалення.	7. Самоповага.
3. Самопохвала.	8. Достоїнство (гідність).
4. Радість за себе.	9. Вірність своїм цінностям.
5. Гордість за себе.	

Важливо, що у процесі переживання особистістю цих самоцінностей відбувається значне просування в усвідомленні нею Я-духовного і утвердження в ньому. У ситуаціях же переживання певних конкретних духовних цінностей ступінь усвідомленості особистістю Я-духовного виявляється нижчим. Цю закономірність слід враховувати у виховному процесі.

2. *Духовно руйнівна самоцінність*. (Відповідно – особистість з духовно руйнівною самоцінністю).

Вичленений тип самоцінності доцільно узагальнено тлумачити як *самоприниження* особистості. Йому властиві такі діяння:

1. Самозверхність.	4. Самовпевненість.
2. Самопихатість.	5. Самовелич.
3. Самолюбність.	6. Самоспокуса.

Це граничний тип духовно руйнівної самоцінності; він реально проявляється у часткових сполученнях. Наприклад, як самолюбність – самозверхність.

У виховному плані необхідно виходити з положення, згідно з яким не може бути особистостей з чистими типами самоцінності. Річ у тім, що поряд з духовними

утвореннями особистості наявні й негативні. Тож доцільно виокремити особистість зі змішаним типом самоцінності.

3. *Духовно розвивальна самоцінність з духовно корекційними елементами.* (Відповідно – особистість з духовно розвивальною самоцінністю та духовно корекційними елементами).

Показниками цього типу самоцінності виступають:

1. Самообурення.
2. Самозневага.
3. Самоосудження (самокритичність).
4. Каяття (самовідмова).
5. Духовне самозапевнення.
6. Духовне само піклування.

Пам'ятатимемо, що спонуками (мотивами) розгортання духовно-корекційних діянь виступають духовно розвивальні самоцінності особистості.

Окрім духовної самоцінності, вихованець складає й духовну самооцінку. Він може високо чи помірковано оцінювати себе за свою духовну зрілість, або оцінювати низько за духовну недосконалість. Процес духовної самооцінки має бути керованим, і її слід використовувати у духовному зростанні особистості одночасно з духовною самоцінністю. Слід розуміти, що відмінністю між духовною самоцінністю і духовною самооцінкою полягає у тому, що перша утримує якісні характеристики духовної структури особистості, тоді як друга фіксує кількісні показники духовності.

Запропонована виховна модель сприяє усвідомленню зростаючою особистістю мети бажання, яке не пов'язане з її нижчою природою, а таким, що наближає до високої духовності. Вихованець проходячи через ряд приємних переживань повинен розуміти, що він є духовною сутністю, яку має позитивно цінувати. Вперше розкриті умови, за яких вихованець прямуватиме до духовності, не зустрічаючи відкритого зовнішнього тиску. Його шлях до цієї мети буде відзначатися відносною душевною злагодою і несуперечливістю. Такий його внутрішній стан ніскільки не гальмуватиме переконання, що дійсні цінності – це труднощі, які йому слід здолати.

СУЧАСНІ ДІАГНОСТУВАЛЬНІ МЕТОДИКИ З ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Журба Катерина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Формування у підлітків національно-культурної ідентичності є проблемою державної ваги і національної безпеки з огляду на анексію Криму, військові дії на Донбасі, які стали можливі через маргінальні настрої та національну невизначеність значної частини молоді з півдня і сходу України. Виклики, перед якими стоїть наша країна, як то: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності і відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-культурної ідентичності. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної аутентичності та традицій. Водночас, формування національно-культурної ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами і народами, які проживають на теренах України і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для їх розвитку. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності загальноосвітньої школи, яка володіє відповідними виховними можливостями.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України “Про освіту”, “Про культуру”, “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у

XX столітті”, Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Постанови Верховної Ради “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.

У зарубіжних програмах та документах ЮНЕСКО основна увага акцентується переважно на культурних здобутках (Конвенція ЮНЕСКО про значення культурної спадщини для суспільства (2005), Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2010), де пріоритетними є проблеми ідентифікації та національно-культурної ідентичності молоді у європейських країнах, вивченню культурного ресурсу та міжкультурного діалогу). Широку підтримку на теренах ЄС, здобула Програма культурної освіти, розроблена National Advisory Committee on Creative and Cultural Education (NACCCE) in England (2013), в якій основна увага приділяється вивченню традиційної і сучасної культури країни у взаємозв'язках та різних проявах.

Аналіз сучасного стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків засвідчив, що на сьогодні ця проблема є надзвичайно важливою.

Непересічне значення у формуванні національно-культурної ідентичності у молодших підлітків є усвідомлення ними себе українцем, часткою великого народу, причетним до української культури, нащадком давньої історії, носієм української мови, що виявляється у любові до України, почутті захищеності і значущості у житті країни, причетності до її долі, почуття обов'язку і відповідальності, правдивості, почутті власної гідності.

Виходячи з цього, система сучасного виховання має бути спрямованою на формування моральних цінностей та відповідних якостей підростаючої особистості. Тому, одним із завдань пошуково-розвідувального експерименту виступило з'ясування ролі національно-культурної ідентичності у моральному становленні та розвитку особистості. Задля цього нами було здійснено:

- а) анкетування і опитування вчителів;
- б) анкетування, опитування, спостереження дітей;
- в) анкетування опитування батьків;
- г) аналіз планів виховної роботи шкіл.

З метою вивчення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків нами була розроблена програма констатувального етапу експерименту.

Зміст програми передбачає визначення експериментальної бази, добір діагностувальних методик і методів вивчення проблеми і за їх допомогою визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності на основі встановлених критеріїв та показників.

Оцінюючи результати навчально-виховної діяльності молодших підлітків, слід виходити з пріоритетної спрямованості взаємодії батьків і школи на формування національно-культурної ідентичності у дітей, що включає:

- **Когнітивний критерій:** визначає усвідомлення ролі України і українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України;

- **Емоційно-ціннісний критерій:** включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні,

ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.;

- **Діяльнісний критерій:** визначає поведінку індивіда та дієву любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, прояви готовності відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, активна участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, відстоювання своїх прав, активна громадянська позиція.

На констатувальному етапі експерименту ставились завдання:

- визначити критерії і показники рівнів сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- з'ясувати ступінь розуміння молодшими підлітками понять „національно-культурна ідентичність”, „гідність”, „свобода”, „відповідальність”, „справедливість”, „любов” і усвідомлення їх необхідності у житті нації;

- основні труднощі і проблеми у сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;

- виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності молодших підлітків.

Експериментальне дослідження здійснюватиметься в чотири етапи:

- розробка програми констатувального етапу експерименту;

- безпосереднє проведення констатувальних зрізів за діагностувальними методиками;

- узагальнення результатів констатувального експерименту;

- визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності у молодших підлітків.

Для розв'язання завдань констатувального експерименту пропонується комплекс діагностувальних методів, таких як: анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ю, незалежні характеристики, незакінченого речення, інтелектуальної гри, мозкового штурму, дискусії, обговорення, аналіз проблемних ситуацій, творчих завдань, творів-роздумів, проектів, вправ, роботи з картками, роботи у групах, педагогічного спостереження, тестування, вивчення документів і матеріалів навчально-виховної роботи класних керівників, що забезпечило б достовірність і об'єктивність показників.

Педагогічна діагностика констатувального експерименту спиратиметься на критерії, які визначені нами, зважаючи на структуру поняття „національно-культурна ідентичність”.

Виходячи з нашого розуміння національно-культурної ідентичності та враховуючи особливості молодшого підліткового віку, нами визначено такі компоненти, критерії та показники в оцінюванні рівнів сформованості національно-культурної ідентичності. Відповідно до компонентів, критеріїв та показників ми передбачаємо такі ймовірні рівні сформованості національно-культурної ідентичності: високий, середній і низький.

Молодші підлітки з *високим рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності мають добрі знання про історію і національну культуру України, сучасні політичні і державні процеси, уміють їх аналізувати та оцінювати їхню роль у житті країни та окремої людини. Мають уявлення про народні звичаї, традиції та обряди, люблять українську мову, шанують символи України. У своїй поведінці орієнтуються на цінності любові, свободи, справедливості, гідності і відповідальності. Діти цієї групи усвідомлюють свою приналежність до українського народу, мають добре розвинені почуття національної гордості, любові до Батьківщини. Діти цієї групи добре знають свої права і обов'язки і вміють їх відстоювати. Школярі беруть активну участь у житті класу, школи, у прийнятті моральних рішень та виконанні доручень.

Для молодших підлітків із *середнім рівнем* сформованості національно-культурної ідентичності характерним є добрий розвиток моральних якостей, почуття справедливості, гідності, любові, свободи щодо себе та вибіркоче ставлення до інших. Національно-культурна ідентичність визначається ставленням оточуючих, впливом власної самооцінки і самосприйняття і коливається у межах від хизування, зверхності до почуття невдоволення своєю етнічною приналежністю. Такі діти потребують спонуки і заохочення у постійному послуговуванні українською мовою, вивченні української історії, народних традицій, звичаїв та обрядів. Слід відмітити ситуативні та конформістські мотиви, які переважають у поведінці дітей, висловлювання часом діаметрально протилежних суджень. Також учні цієї групи виявляють відповідальність, якщо є контроль з боку дорослих, не завжди дотримують слова, не готові протистояти приниженню власної чи національної гідності.

Молодші підлітки з *низьким рівнем* мають обмежені або не завжди вірні знання про історію України, її національну культуру, моральні цінності. Послугуються українською мовою лише у школі, свідомо ігноруючи її у побуті та у спілкуванні з однолітками. У майбутньому не виявляють інтересу до життя в Україні, байдужі до подій, що відбуваються в Україні. Розмитість і несформованість національно-культурної ідентичності є причиною національної меншовартісності та захоплення іншими культурами, прагнення ідентифікувати себе з ними. Діти цієї групи легко підпадають під вплив ворожих ЗМІ, що спричинює послаблення, а то й зміну національно-культурної ідентифікації, спотвореного розуміння моральних цінностей. Слабкий інтерес до національної культури, нерозвинені навички самокерівництва, високий рівень звинувачень інших та життєва пасивність визначають схильність приписувати відповідальність за власні невдачі іншим, без намагання щось змінити у собі, а також характеризують високу конфліктність у стосунках з дітьми інших національностей. Моральні рішення приймають спонтанно або за підказкою інших. Не здатні самостійно вирішувати власні проблеми. Виявляють байдужість або пасивність у житті класу і школи.

Отже, визначені нами критерії і показники сприятимуть об'єктивній констатації досліджуваного явища.

Кількісні та якісні результати вищеназаних аналізів ми передбачаємо здійснити у 2017 р., однак, попередньо проведене опитування педагогів на різних масових заходах, дає підстави стверджувати відсутність у більшості педагогів і вихователів системи роботи з формування національно-культурної ідентичності у дітей молодшого підліткового віку. Це викликано як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами розвитку теорії і практики сучасного виховання і пов'язано з реаліями життя (агресією РФ на сході України, анексією Криму, сепаратистськими настроями, непослідовною політикою уряду, невизначеністю статусу української мови) і педагогічної практики, що ставить перед сучасними вихователями нові виховні завдання, які потребують теоретичного і організаційного рішення, що зумовлено актуальністю програми національно-культурної ідентичності. Це змушує освітян переглянути освітні і виховні цілі, звернутися до проблем формування національно-культурної ідентичності, які є адекватними сучасним запитам і вимогам суспільства.

Доцільними, на наш погляд, є проведення семінарів – практикумів для педагогів з метою ознайомлення з теоретичними надбаннями з питань формування національно-культурної ідентичності.

Задля цього впродовж 6 місяців в експериментальних школах передбачається проведення циклу семінарів – практикумів на тему: “Формування національно-культурної ідентичності в учнів 5-6 класів: тенденції, виклики, реалії”. Тут можуть використовуватися і такі форми роботи, як лекція – огляд педагогічних творів етичного спрямування, лекція – бесіда, семінар, практичне заняття, тренінг, перегляд відкритих занять тощо. Де передбачається ознайомити слухачів з такими питаннями:

- Національно-культурна ідентичність: проблеми і виклики сьогодення.
- Роль вчителя у формуванні національно-культурної ідентичності підлітків.
- Вікові специфіка формування національно-культурної ідентичності підлітків.

- Специфіка формування національно-культурної ідентичності дітей підліткового віку в умовах сім'ї.

- Українська мова у спілкуванні сучасних тинейджерів.

- Методика роботи з молодшими підлітками у позаурочній діяльності.

- Обговорення проблемних ситуацій та моральних дилем з формування національно-культурної ідентичності на виховних годинах у 5-6 класах.

- Залучення учнів 5-6 класів до учнівського самоврядування. Основи дитячого парламентаризму.

- Залучення батьків до формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків у школі.

Національно-культурна ідентичність формується у процесі безпосередньої участі школярів у навчально-виховних заходах, що здійснюються не лише на уроках, а й у позаурочній діяльності.

Позаурочні виховні заходи такого спрямування мають опиратися на знання, здобуті на уроках, які мають поглиблюватись і поширюватись, будуватися за певною системою, враховувати принципи послідовності, наступності, вікові та індивідуальні особливості школярів 5-6 класів, їх інтереси та ціннісні орієнтації.

Позаурочна діяльність, спрямована на формування національно-культурної ідентичності у молодших підлітків, має сприяти формуванню стійких переконань, розвивати їхню ініціативу, дисциплінувати їх, впливати на розвиток почуттів, моральних якостей, ідеалів. У позаурочній діяльності молодші підлітки вчаться вирішувати практичні завдання, розв'язувати життєві проблеми.

Залучаючи батьків і дітей до позаурочної діяльності, вчителі повинні будувати її таким чином аби вона зацікавлювала усіх суб'єктів виховного процесу, будила бажання брати участь у цій діяльності.

На наш погляд важливим бачиться анкетування учнів, яке допомогло виявити їх інтерес до позанавчальної діяльності, рівень сформованості національно-культурної ідентичності тощо.

Наводимо анкети для учнів:

Анкета «Україна і українці»

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру і відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. З чим у тебе асоціюється Україна?
2. Як можна охарактеризувати українців?
3. Якими бачать українців інші народи?
4. Чим мають пишатися українці?
5. Що потрібно для того, щоб Україна зайняла гідне місце серед європейських держав?
6. Що негативно позначається на іміджі нашої країни?
7. Що потрібно зробити українцям, щоб наша країна стала ще кращою ?

Анкета «Український вибір».

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щиру і відверту відповідь. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Що має робити народ, щоб не зникнути і не стати частиною іншого народу?
2. Які цілі перед собою має ставити український народ?
3. Про що завжди мають пам'ятати українці?
4. Які національні інтереси мають об'єднувати усіх українців?
5. Хто для тебе є національним героєм і чому?
6. Що для тебе Україна в одному реченні?

Анкета для учнів «Свобода».

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

1. Чому за свободу люди готові покласти власне життя?
  - А. Тому, що без свободи життя втрачає смисл.
  - Б. Тому, що свобода є важливою умовою життя і діяльності людини.
  - В. Тому, що хочуть перемін і їх не влаштовують більше ті обмеження, які є у їхньому житті.
2. Чи є для тебе свобода смисложиттєвою цінністю?
  - А. Тому, що свобода надає можливості вибору
  - Б. Свобода ні в чому не обмежує
  - В. Дає усвідомлення невідповідності і невідконтрольності.
3. Що може вартувати більше свободи?
  - А. Життя людини.
  - Б. Нічого.
  - В. Багатство.
4. Як можна захистити свободу?
  - А. Тільки цивілізованим способом.
  - Б. Тільки у боротьбі.
  - В. Вона дана від природи.
5. Чи існують межі у свободи?
  - А. Свободу обмежують правилами, законами.
  - Б. Свобода не має меж.
  - В. Свобода – це відповідальність.

Опитувальник «Яка моя національно-культурна ідентичність?»

Дорогий Друже! Запрошуємо Тебе взяти участь у анкетуванні. Сподіваємося, що Тебе також хвилюють ці запитання. Сподіваємося отримати щирі і відверті відповіді. Твоя думка є важливою для нас. Дякуємо за співпрацю!

№	Запитання	Так	Скоріше так	І так, і ні	Скоріше ні	Ні
1	Я люблю свій народ але й цікавлюсь життям інших народів					
2	Я хотів би мати іншу національність і жити в іншій країні					
3	Права нації вище, ніж права окремої людини					
4	Спілкування з іншими етносами і народами як правило призводить до непорозумінь					
5	Я байдужий до долі свого народу чи нації					
6	Я із задоволенням спілкуюся з представниками різних націй та етносів					
7	Я вважаю, що мій народ більш талановитий та обдарований, аніж інші					
8	Я ніколи не задумувався про роль українського народу у світі					
9	Я завжди спілкуюся українською					

	мовою					
10	Мене не цікавить українська культура і історія					
11	Україна повинна бути тільки для українців					
12	Я соромлюся бути українцем					
13	Людина є найвищою цінністю нації					
14	Усі народи і етноси, що проживають в Україні складають український народ					
15	Я розмовляю українською мовою тільки у школі					

Творчі завдання

Творче завдання №1

Підкреслити ті твердження, які на твій погляд є вірними. Пояснити свій вибір. Чому ти так вважаєш?

- Батьківщина тільки одна.
- Людина має обов'язок перед нацією і народом, але держава не має жодних зобов'язань перед державою ?
- Держава повинна забезпечити права і свободу кожній людині.
- Закон потрібен для того, щоб регулювати стосунки між людьми.
- Кожна людина може чинити, як хоче.
- Стався до інших так, як тобі хотілося, аби ставились до тебе.
- Люди повинні допомагати і піклуватись одне про одного не чекаючи на допомогу з боку держави.
- Любов до України починається з рідної домівки.
- Люди повинні поважати права інших.
- Якщо мені чогось хочеться, я не думаю про те, чи законні мої дії.
- Я беру все що мені подобається?
- Я не прощаю кривди і знайду момент аби помститися.
- Усі обманюють, не варто цим перейматися.

Творче завдання «Вибери вірне твердження»

- Свобода – це коли можна все.
- Свобода не знає ніяких обмежень.
- Свобода передбачає повагу прав і потреб інших людей.
- Свобода є усвідомленою відповідальністю.
- Людина на може бути вільною, бо весь час від когось залежить.
- Все, що робить людина визначено Богом.
- Свобода для людини – важкий тягар.
- Свобода є необхідною умовою повноцінного життя людини.
- Свобода і відповідальність – несумісні.

Розв'язання проблемних ситуацій.

1. На дитячому фестивалі діти з різних країн намагались якнайкраще представити свою країну. Вони співали, танцювали, розповідали вірші. Як ви думаєте, яким чином було б найкраще представити Україну.

2. Якось у таборі відпочинку увечері діти розповідали про міста і села, звідки вони приїхали. Нарешті дійшла черга і до тебе. Про що би ти розповів?

3. Спілкуючись між собою діти виявляли захоплення країнами, з яких вони приїхали. Але таке захоплення згодом переросло у бажання покритикувати інші країни. Щоб ви порадили дітям?

4. Вас звинуватили у тому, що всі українці скупі, хазяйновиті, люблять добре попоїсти, індивідуалістичні? Яким чином ви спробуєте подолати негативні стереотипи?

Робота у групах

1. Які ви знаєте рослинні символи України .
2. Придумати символ для кожної області України. Створити свою мапу України.
3. Скласти список 10 найвідоміших винаходів українців.
4. Намалювати українську хату та предмети побуту українців.

Вправа «П'ять сходинок»

Яких п'ять сходинок потрібно пройти, щоб стати справжнім українцем? Поміркуйте і підпишіть кожну сходинку. Розкажіть, що потрібно зробити, щоб цей шлях був успішним.

Вправа «Мій герой»

Дітям пропонується назвати історичну чи відому особистість, якою вони захоплюються і відповісти на такі запитання:

1. Назви якості, які найвлучніше би характеризували названу тобою особистість.
2. Які цінності є провідними для цієї людини?
3. Що ця особистість відстоювала? Проти чого вона боролась?
4. Яким чином ця людина досягла успіху? Що для цього вона робила?
5. Що би ти хотів вчинити подібно до обраної тобою особистості?
6. Чи захоплюєшся ти цією особистістю? Чим саме?

Вправа «Найкраща характеристика»

Попросіть учнів записати 10 речей, які найкраще характеризують українців (переконання, предмети, вчинки). Навпроти вільно обраних цінностей проставити літеру А, навпроти тих, які вони поважають – літеру Б, навпроти тих, які активно втілюють у життя – В.

Запитання до виконаного завдання.

1. Чи є у переліку ваших цінностей такі, які відповідають трьом критеріям (вільно обираються, високо поцінуються і втілюються у життя)?
2. Чи важко було визначитись з тим, що ви цінуєте.

Методика "Національні стереотипи" (К.І.Чорна)

Мета: виявити рівень сформованості в школярів ціннісного ставлення до інших народів.

Інструкція

Вам буде запропоновано список представників різних національностей. Назвіть характерні, на вашу думку, риси особистості та поведінки типового представника кожної з національностей (обов'язково п'ять властивостей для кожного).

Текст методики

1. Американець ...

2. Німець...

3. Росіянин...

4. Українець ...

5. Грузин ...

6. Типовий представник вашої національності (вказіть якої саме ...).

Повідомте про себе: стать ... вік ... національність: батька ..., матері ..., моя... місце народження ... Місце проживання ..... років ... (місто, область, країна) і зараз...(місто, область, країна).

Коментар

По характеру відгуків про представників різних національностей можна робити висновки про сформованість ціннісного ставлення до інших народів. 5 груп толерантних характеристик свідчать про високий рівень сформованості даної риси, 4 групи - про середній, нижче - про низький. Якщо у групі характеристик для кожного представника різних національностей зустрічається хоча б один нетолерантний відгук, то цю групу характеристик не можна зараховувати.

Метод незакінчених речень.

1. У моєму розумінні Україна, це...
2. Усіх українців об'єднує ...
3. У моєму розумінні обов'язок перед Батьківщиною, це...
4. Людина, яка любить свою Батьківщину ніколи...
5. Держава повинна гарантувати кожній людині...
6. Я маю право...
7. Найбільше я люблю...
8. Справедливість – це...
9. Відповідальність...
10. Я хочу, щоб Україна...
11. Бути громадянином означає...
12. Україна на шляху до...
13. Свобода для українця...
14. Я вірю, що Україна...

Теми для творів – роздумів.

1. Я люблю Україну
2. Доля України – шлях до перемоги.
3. Свобода і справедливість найперші чесноти українців.
4. Ми відповідальні за долю України.

Метод проектів

1. Боротьба за українську мову.
2. Слова, які ми позабули.
3. Життя в Україні в сиву давнину.
4. Українська традиції та обряди та їх роль у світогляді українців.
4. Історичні місця і легенди України.
5. Наукові винаходи і відкриття українців.
6. Іноземці про українців і Україну.
7. Народи, які з давних часів проживали на теренах України.

Прочитайте висловлювання і розкрийте їх зміст.

1. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається. (Олесь Гончар)
2. Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. (Костянтин Ушинський)
3. Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя. (Франсуа Вольтер)
4. Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, — за Батьківщину. О. Довженко «Україна в огні»
5. «Бути українцем – це значить бути постійно в стані доказування свого права на існування». (Володимир Винниченко)
6. Свою Україну любіть. Любіть її... Воврем'я люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. (Т. Шевченко).

Теми для дискусій.

7. Що означає бути українцем?
8. Чи може бути Україна світовим лідером?
9. Любов до України – обов'язок чи поклик душі?

Тести online для діагностики.

- «З якого регіону вишиванка»
(24tv.ua/z_yakogo_regionu_vishivanka_test_na_natsionalnu_identicnist_n816220)
- «Як добре ви знаєте Україну»
(http://24tv.ua/yak_dobre_vi_znayete_ukrayinu_test_n719603)
- «Як добре ви знаєте українську мову»
(<https://1plus1.ua/snidanok-z-1-1/novyny/test-ak-dobre-vi-znaete-ukrainsku-movu>)

«Як добре Ви знаєте Київ?»

(<https://moemisto.ua/kyiv/yak-dobre-vi-znaete-kiyiv-test-dlya-znavtsiv-stolitsi-28732.html>)

«Що ви знаєте про столицю України?»

(<http://fakty.ictv.ua/ua/lifestyle/20170527-1585618/>)

«Як добре ви знаєте українські традиції та звичаї?»

(<https://znaj.ua/tests/yak-dobre-vy-znayete-ukrayinski-tradyciyi-ta-zvychai>)

«Що ви знаєте про національний одяг?»

(<http://rivne1.tv/Info/?id=72576>)

«Як добре ви знаєте маленькі міста України?»

(<http://ua-travels.in.ua/2016/10/19/test-yak-dobre-vi-znavete-malenki-mista-ukraïni/>)

Таким чином, використання сучасних діагностувальних методик у виховному процесі загальноосвітніх шкіл може здійснюватися з метою вивчення тенденцій, реального стану формування національно-культурної ідентичності молодших підлітків з метою покращення виховання підростаючого покоління.

Література

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.
2. Журба К.О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи: наук.-метод. посібн. / К. О. Журба // Класний керівник. – №11-12 (95-96). – 2011. – 63 с.
3. Назаренко Г. А. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в сучасному навчально-виховному закладі: методичний посібник / [Г.А.Назаренко, К. І. Чорна та ін.; за заг. кер. Г.А.Назаренко]. – Черкаси: видавництво ЧОПОП, 2011. – 133 с.
4. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія / Григорій Філіпчук. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 304 с.
5. Шкільна І.М. Патріотичне виховання старших підлітків у позаурочній діяльності: наук.-метод. посібн. / І. М. Шкільна // Класний керівник. – № 13-14 (97-98). – 2011. – 47 с.

СУЧАСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Шкільна Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Пошук і збереження власної автентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн. Питання про становлення особистості, її ціннісну сферу, навички та ставлення до свого власного життя є життєво важливим. У цьому плані національно-культурна ідентичність є певною призмою, через яку проглядають чимало аспектів сучасного українського життя разом з проблеми нації й національного самовизначення.

Поняття „національно-культурна ідентичність” є складною категорією, що опирається на: історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Усвідомлення особистістю власної належності та схожості до представників певної нації, а також відмінностей від представників інших націй є важливим чинником міжнаціональних відносин.

Зазначена проблема була ґрунтовно досліджена відомим психологом І. Бехом і висвітлена у статті „Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості”, вчений вважає, що ідентичність – це внутрішній, суб'єктивний стан особистості, у якому виражається усвідомлення нею себе як своєї стійкості особистості, як самототожності, переживання постійно наявного Я, його збереження. Зазначив, що якраз переживання є

досить важливою характеристикою особи стосовно її ідентичності.

Національно-культурну ідентичність М. Козловець у своїй праці „Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації”, розглядає через належність особи до „народу”, який визнає за „націю”. При цьому виокремлює аспекти: людські переконання (сприйняття членами нації один одного як співвітчизників); спільне історичне минуле, сучасне й уявлення про спільне майбутнє; спільні дії, постійне проживання в одній країні та спільний національний характер [2,57–68].

Національно-культурна ідентичність передбачає формування у старших підлітків національного світогляду, національної культури, мови, національної ідеї, стійких моральних цінностей. Приналежність підлітка до певної культури, визначає його стиль життя.

Головним мотиваційним фактором життєдіяльності підлітка виступає його самоактуалізація. Прагнення до більш повного виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей у підлітків виражається через ставлення до сфер самоактуалізації, спрямованості особистості до творчості, самостійності, в активності життєвої позиції, в їхньому ставленні до майбутнього. При цьому досить чітко простежується відмінність характеру і спрямованості самоактуалізації підлітків залежно від конкретно історичних умов функціонування суспільства і особливостей організації життєдіяльності цієї вікової групи.

У підлітковому віці формується духовно осмислений, рефлексивний патріотизм, який поєднує любов до свого народу, нації, Батьківщини з почуттям поваги до інших народів, своїх і чужих прав та свобод.

Виходячи з цього, національно-культурна ідентичність сьогодні є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю активною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємної любові від неї з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі.

Основними принципами формування національно-культурної ідентичності підлітків є:

- *гуманістичний принцип*, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;
- *індивідуальний принцип* утверджує унікальність і неповторність внутрішнього світу кожної дитини, визначає її Я-концепцію, інтереси, потреби у житті;
- *принцип неперервності* характеризує процес виховання як такий, що триває протягом усього життя людини;
- *принцип цілісності* консолідує зусилля усіх суб'єктів виховання в одну систему;
- *принцип наступності*, що забезпечує передачу із покоління в покоління досвіду засвоєння національних цінностей, які є базисом виховання і розвитку дитячої особистості;
- *принцип культуровідповідності*, за яким формування національно-культурної ідентичності здійснюється відповідно до культурних умов України;
- *принцип природовідповідності*, тобто формування національно-культурної ідентичності у дітей підліткового віку з урахуванням їх індивідуальних особливостей, темпераменту, якостей, нахилів, здібностей, вікових особливостей, природних умов, соціального оточення, народних традицій тощо;
- *принцип педагогічної компетентності*, що полягає у доцільному використанні педагогічних форм, методів, доборів змісту, педагогічній тактовності у процесі формування національно-культурної ідентичності;
- *принцип стимулювання* визначається вірою у сили і здібності дитини, її здатність досягти високих результатів, заохоченням до самоорганізації, самовиховання і самовдосконалення.

Дослідження стану сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позаурочній діяльності в теорії і практиці педагогічної науки здійснювалось на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Для аналізу і оцінки сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності, ми визначили, якого саме прояву сформованості чекаємо від школярів на даному рівні вікового розвитку та їх особистого становлення. Для цього необхідно було розробити критерії та показники сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків. Дослідження вчених переконують, що правильно визначити і застосувати критерії сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків – це означає знайти дієвий засіб підвищення ефективності процесу формування у дітей старшого підліткового віку національно-культурної ідентичності. Тут ми вважаємо за доцільне керуватись нормативними документами, а також дослідженнями вчених у галузі вікової психології та педагогіки.

У якості базових моральних цінностей, що характеризують національно-культурну ідентичність особистості, рівень її сформованості, нами були визначені – СВОБОДА, ЛЮБОВ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ГІДНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Для вивчення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності нами була складена програма методики дослідження. Зміст програми передбачав визначення експериментальної бази, добір форм та методів дослідження, визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності на основі встановлених критеріїв та показників. Дані завдання розв'язувались у ході констатувального етапу експерименту.

Отже, мета констатувального етапу експерименту дослідження – визначення рівнів сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності, виявлення особливостей формування національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності.

Завдання констатувального етапу експерименту:

- визначити критерії та показники сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності;
- з'ясувати ступінь розуміння старшими підлітками поняття „національно-культурна ідентичність”;
- визначити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків у позакласній діяльності;
- експериментально перевірити ефективність діяльності вчителів з формування у старших підлітків національно-культурної ідентичності.

Оцінюючи результати виховної діяльності старших підлітків, слід виходити з пріоритетної спрямованості організації позакласної діяльності у дітей, що включає:

- **Когнітивний критерій** визначає усвідомлення ролі України й українців у світі, національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури, повага до державних атрибутів та традицій українського народу, знання моральних цінностей українського народу (свобода, любов, гідність, справедливість і відповідальність), свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віра у майбутнє України;

- **Емоційно-ціннісний критерій** включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини, інтересу до історії і культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі, повага до людей, які проживають і працюють в Україні, ідентифікація себе з українським народом та робота над собою, бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свобода, любов, справедливість, відповідальність, гідність), а також відображає основні мотиви патріотизму у молодших підлітків (гуманістичні, егоїстичні, конформістські), які впливають на вибір стратегії поведінки, її саморегуляції поведінки, усвідомлення себе громадянином і патріотом України.;

- **Діяльнісний критерій** визначає прив'язаність і любов до рідного краю, використання української мови, повагу та толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги у розбудові України, готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури, сепаратистським настроям, брати активну участь у суспільно громадській і добродійній діяльності, готовність відстоювати свої права і свою громадянську позицію.

З метою виявлення сформованості знань старших підлітків про національно-культурну ідентичність, нами було використано ряд діагностичних методик. У ході діагностування, з метою отримання інформації про рівень знань та усвідомлення сутності моральної самосвідомості учнями 7–8-х класів, ми використовували методи анкетування, пілотажної бесіди, мозковий штурм, незакінчені речення, вправи, тести тощо. Адже, розмірковуючи над відповіддю, старших підлітків через самооцінку, самоусвідомлення, самопізнання, самовдосконалення, спонукали і стимулювали до глибокої внутрішньої роботи над собою.

Анкета для учнів 7–8-х класів

1. Що таке національно-культурна ідентичність особистості?
2. Чи вважаєш ти себе патріотом?
3. Що ти вкладаєш у поняття „гідність”?
4. Як ти розумієш відповідальність?
5. Що для тебе є свобода?
6. Яку людину ти можеш назвати справедливою?
7. Справедливість проявляється в...
8. Любов – це...?
9. Де ти можеш себе добре проявити?
10. Що це означає бути людиною для себе?

Анкета для учнів 7–8-х класів

7. Як ви розумієте поняття «свобода»?
8. Яка особистісна якість для вас є найважливішою?
9. Які якості людей викликають у вас відразу?
10. Яких якостей ви хотіли би позбутися?
11. Як ти розумієте поняття „ самопізнання”.
12. Чим ти відрізняєтесь від однолітків?
13. Що на твою думку, означає бути відповідальним?
14. Яке має значення відповідальність у житті людини?
15. У чому проявляється відповідальність?
16. Чи доводилося тобі проявляти відповідальність і за яких обставин?
17. Справедливість це ...
18. Які додаткові моральні знання ти хотіла/в би отримати?

Анкета для учнів 7–8-х класів

1. На твій погляд:
Національна культура – це... _____
Відповідальність... _____
Любов до Батьківщин... _____
Національна ідея – це _____
Ідентичність... _____
2. Хвилює тебе майбутнє України, від кого залежить її доля?
3. Які вчинки викликають у тебе захоплення?
4. Що тобі хотілось би здійснити у своєму житті?
5. Що означає любити людей?
6. Чи можна любити людей і не любити себе?
7. Що означає любити себе?
8. Хто є твоїм ідеалом? Чому?

Старші підлітки з почуттям відповідальності, як структурного компонента національно-культурної ідентичності мають бути відповідальними як перед собою так і перед іншими. Щоб дізнатися про сформованість цих показників, використовуємо мозковий штурм „Що заважає людям поводитися відповідально?”

Мозковий штурм „Що заважає людям поводитися відповідально?”

Вчитель пропонує учням висловити свої думки про те, що заважає людям поводитися відповідально, і записує відповіді на дошці.

Після проведення мозкового штурму слід узагальнити відповіді учнів і дати (в разі потреби) подану нижче інформацію.

- Перешкоди на шляху до відповідальної поведінки.
- Бути с самим собою важко.
- Тільки егоїсти роблять те, що хочуть.
- Чому я маю визнавати заслуги інших.
- Мені соромно говорити те, що я думаю про себе.
- Якщо хтось відмовляє мені, це означає, що він мене не поважає.
- Важко оцінити себе самому.
- Зарозумілість так само шкодить стосункам, як і надмірна сором'язливість.
- Я не хотів би говорити про свої думки й почуття, бо не хочу турбувати інших своїми проблемами.

У ході констатуючого експерименту велика увага приділялась бесідам з проблем моральної поведінки, зокрема здійснення моральних вчинків. Під час таких бесід підлітки діляться своїми думками, почуттями, наводять приклади з власного життя, що давало можливість краще зрозуміти їх моральний світ.

Пілотажна бесіда з учнями 7–8-х класів

1. Як ти розумієш поняття «моральні цінності»?
2. Чому так важливо поважати себе?
3. Люди досягають більше, якщо вірять в себе.
4. Поважати себе означає залишатися собою за будь яких обставин.
5. Як ти ставишся до себе, так і ставитимуться до тебе й інші.
6. Поважати себе означає намагатися бути кращим, ніж ти є.
7. Поважати себе означає поважати інших.
8. Бути чесним із самим собою.
9. Бути справедливим – це...
10. Сходинки до самоповаги.
11. Наведи конкретні приклади прояву гуманності.
12. Я творець власного життя.
13. Чи завжди ти правдивий перед собою.
13. Як ти розумієш вислів «Свобода в поведінці».
14. Відповідальність – оберіг життя
15. „В світі немає нічого досконалішого, ніж людина,» поясніть слова арабського філософа Абдулла Сарацина.

Позитивний вплив на формування національно-культурної ідентичності старших підлітків мало виконання творчих завдань, різноманітних вправ, інтерв'ю. Працюючи над вправами, діти виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні моральних принципів на практиці. Таким чином вони поглиблюють свої знання про моральні цінності та національні цінності, шліфують відповідні уміння і навички, розвивають критичне мислення і творчі здібності.

Творче завдання

1. Скласти маршрут подорожі „Запрошуємо до України”.
2. Презентація „Сто чудес України”.
3. Презентація „Видатні українці”.
4. Дай пораду своїм ровесникам.
5. Складіть пам'ятку «Як бути відповідальним».

6. Чому Сократ радив "Пізнати самого себе".
7. Дітям пропонується скласти розповідь про відому особистість, якою вони захоплюються.

Вправа „Мої позитивні якості”

Кожна людина має свої позитивні якості, які визначають успішне спілкування з іншими. Іноді людина навіть не усвідомлює того прекрасного, що в неї закладено. Якщо ви з'ясуєте це, то підвищите свій рівень самоповаги.

Спочатку пригадайте, що ви робите добре, чим пишаєтеся, згадайте свої успіхи в минулому. Запишіть: „Мої досягнення – це...”.

Тепер розділіться на пари. Кожен по черзі має розповісти про свої досягнення. Після цього поміркуйте з партнером над тим, які саме чесноти сприяли вашому досягненню успіху. Запишіть: „Мої найкращі якості – це...”.

Тепер кожен читає і називає свої позитивні якості, а потім вчитель запитує у всіх „Які ще чесноти ви можете назвати?”, „Що заважає використовувати свої позитивні якості тому чи іншому учневі”.

Вправа „Мені в собі не подобається...”

Учні пропонується закінчити речення: „Мені в собі не подобається...”

Після закінчення вправи запитання до учнів:

- Чи все з того, що ви написали, хотілося б змінити? Чому?
- Чи робив ти спроби працювати над собою?

А тепер заміни те, що не подобається, не бажане. Як на вашу думку, у реальному житті що необхідно зробити, щоб стати кращим?

Вправа „Чого бажаю я та чого очікують від мене інші”

У двох стовпчиках напишіть:

1. Що насправді я роблю та бажаю робити для розвитку та процвітання України.
2. Чого очікують від мене оточуючі.

Запитання до учнів:

Чи співпадають написи у двох стовпчиках?

Чому саме так відбувається?

Щоб ви бажали змінити?

Що для цього потрібно зробити?

Вправа „Застереження нащадкам”

Вчитель пропонує дітям об'єднатися у групи з 3-4-х учнів скласти і записати на ватмані «Застереження нащадкам». У застереженні діти повинні вказати чому і яким чином потрібно уникати екологічних катастроф, як Чорнобиль, бойових дій, як на Сході України, до яких наслідків це може призвести. На виконання завдання 10-12 хвилин. По закінченні кожна група знайомить присутніх з своїм проектом. Всі проекти діти обговорюють.

Практичне значення для старших підлітків у формуванні національно-культурної ідентичності мають тести. Метод тестування застосовується для стандартизованого виміру індивідуальних відмінностей та давав цінні дані для вивчення особистості і її потенціальних здібностей.

Тест „Рівень Вашої самооцінки”

Поставте собі бали в залежності від відповідей на кожне питання

Дуже часто - 4 бали, Часто - 3 бали, Іноколи - 2 бали, Рідко - 1 бали, Ніколи - 0 бали

- Я об'єктивно оцінюю власну поведінку.
- Мені б хотілося, щоб мої дії частіше схвалювали інші.
- Мені не вистачає впевненості у собі.
- Я боюся виглядати дурнем.
- Зовнішній вигляд інших кращий, аніж мій.
- Мені хочеться, щоб друзі мене підбадьорювали.
- Постійно почуваю свою відповідальність за роботу.
- Я переживаю за своє майбутнє.

- Багато хто до мене ставиться погано.
- Я проявляю менше ініціативи, ніж інші.
- Я переживаю за свій психічний стан.
- Я боюся виступати перед незнайомими людьми.
- Я часто роблю помилки.
- Я не вмію розмовляти як слід з людьми.
- Я занадто сором'язливий (а).
- Моє життя приносить небагато користі.
- Я не маю з ким поділитися своїми думками.
- Однокласники чекають від мене дуже багато.
- Однокласники не особливо визнають мої досягнення.
- Я відчуваю, що люди мене не розуміють.
- Я не відчуваю себе в безпеці.
- Я часто даремно хвилююся.
- Я відчуваю себе ніяково, коли заходжу до кімнати, де є дорослі.
- Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
- Я відчуваю свою скутість.
- Я впевнен (а), що люди майже все сприймають краще, ніж я.
- Мені здається, що зі мною може статися якась неприємність.
- Мене хвилює думка про те, як люди ставляться до мене.
- Як шкода, що я не така(ий) компанійська(ий).
- В суперечках я відстоюю свою правоту тільки тоді коли впевнена(ий).

Перевірте результати. Якщо Ви набрали:

Від 0 до 25 балів - Ви повністю впевнені в своїх діях.

Від 26 до 45 балів - У Вас середній рівень самооцінки.

Від 46 і вище - Ви володієте низьким рівнем самооцінки (переживаєте коли Вам роблять критичні зауваження, сумніваєтесь в правильності своїх дій).

Методика незакінченого речення.

Інструкція: „Допиши наведені нижче речення. Обов'язково аргументуй свою думку”.

Допишіть, будь ласка, речення:

Більше всього я ціную в людині...

Про себе я думаю, що я...

Мені здається, що мої товариші цінують мене за...

В собі я більше за все не розумію...

Кожна людина може захищати свою гідність у ...

Національна гідність це ...

Для того, щоб ми пишалися Україною потрібно ...

Мені подобається в школі ...

Мої близькі вважають мене...

На мою думку, більшість людей живуть для ...

Для мене важливо ...

Моє майбутнє пов'язане з ...

Я не уявляю життя без ...

Кожен у світі ...

Метод незакінчених речень „Батьківщина для мене...”

Батьківщина для мене...

Я люблю Україну, бо...

Справжній патріот...

Ми чекаємо змін у житті України...

Якби я був президентом, то...

Я для України...

Гра „Чарівний ярмарок”

Особливість цього ярмарку полягає в тому, що на ньому "продають" і "обмінюються" незвичайним "товаром" – людськими якостями.

Для проведення вправи необхідні аркуші паперу, на яких діти великими літерами записують слово "придбаю" і нижче – якості, які кожний учасник хотів би придбати. Аркуш діти тримають у руці, щоб усі інші бачили текст. Потім на маленьких аркушах паперу кожний учасник фіксує по одній якості, яку би він хотів "продати" або "обмінити" на "ярмарку".

Далі діти ходять по "ярмарку", приглядаються до "товарів", здійснюють "купівлю-продаж" або їх "обмін". Необхідна умова: якості не можна віддавати, не отримавши нічого взамін.

Вчитель постійно стимулює активність на "ярмарку". Гра припиняється тоді, коли "ярмарок" "роз'їжджається" або ж вчитель, який бере на себе роль директора, оголошує: "П'ять годин! Ярмарок закривається" і закінчує "торги".

Пошукова діяльність

1. Українські народні свята і звичаї в різних регіонах України.
2. Народні герої України у фольклорі.
3. Національна символіка у народному мистецтві.
4. Найдавніші писемні пам'ятки в Україні.
5. Жертви репресій і голодомору.

Теми творів-роздумів для учнів 7–8-класів

- „Наш дім – моя земля”;
- „На цій землі я народився”;
- „Українська перспектива європейської інтеграції”;
- „Щоб я зробив для України, якби мене обрали президентом”;
- „Мова чи суржик?”;
- „Чи існує український характер?”;
- „Патріотизм чи націоналізм?”;
- „Небо синє і сад зелений, мирне небо, край благословенний”;
- „Є щось святе в словах: мій рідний край”.

Аналіз результатів даних методик дозволив виявити рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків, які будуть враховані на формувальному етапі експерименту. Рівні сформованості національно-культурної ідентичності старших підлітків такі: високий, середній, низький. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшої розробки потребують виховні програми, методики та технології гуманістичного спрямування.

Література

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості / Іван Дмитрович Бех // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4 (81). – С. 42–49.
2. Журба К. О. Діагностика осмисленості життя учнями основної і старшої школи в процесі виховання смисложиттєвих цінностей // Гірська школа українських Карпат. – №15. – 2016. – С.113–118.
3. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: моногр. / М. А. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
4. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія / Григорій Філіпчук. – Чернівці: Друк Арт, 2016. – 304 с.
5. Шкільна І. М. Формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків: теоретичний аспект/ І.М.Шкільна // Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2016 р.) («Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал»)/ [За ред. І.Д.Беха, Ж.В.Петрочко].- Івано-Франківськ:НАІР, 2017.-Вип.5. – С. 296–301.

ІНТЕРЕНЕТ-ПРОСТІР ЯК ПАРАДОКСАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сокол Любов Михайлівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Життєдіяльність сучасної людини супроводжується постійним або частковим використанням можливостей Інтернету. На думку деяких дослідників, Інтернет, з'явився не в межах інженерії, як засіб засвоєння певних досліджених природничих процесів, а у результаті сучасного технологічного розвитку, як його черговий етап [4]. Такий технологічний прорив назавжди змінив звичайний спосіб функціонування людини у соціумі з безпосередніх дій у «реальному» житті на дії, опосередковані технічними засобами. Сьогодні, для задоволення потреби у спілкуванні вже не потрібно зустрічі віч-на-віч, більш того, іноді, її уникають, обмежуючись контактами у соціальних мережах, новими, віртуальними формами взаємодії, і, навіть, веденню бізнесу «у мережі».

Вказані можливості інтернет-середовища ще більше підкреслюють факт його структурної складності, яка визначається деякими дослідниками через терміни «світ у світі», «паралельний» віртуальний світ, що не просто існує поряд з іншими реальностями, але й, в свою чергу, містить у собі ще безліч інших «реальностей» [2]. Така глобальність простору «нереальних» можливостей на свідомість суб'єкта, цілком закономірно ставить питання про можливість його використання у процесі виховання підростаючих громадян.

У пошуках відповіді на зазначений педагогічний запит, ми звернулися до з'ясування ключових особливостей інтернет-технологій та можливості їх впливу на свідомість людини.

Ключовою особливістю користувача Інтернету, для багатьох дослідників, виступає втрата його суб'єктності. Рисами останньої виступає «конкретність» (індивіда), - його тілесність, існування у просторі та часі, наявність біографії, існування комунікативних та інших стосунків з іншими людьми [1]. Інтернет забезпечує новими різновидами анонімності, які, в свою чергу, відкривають нові пізнавальні можливості, впливають на самосвідомість людини і сприйняття нею інших. Мережа вносить свій внесок у процеси розмивання «старої» ідентичності та формування ідентичності «нової» [1]. Для педагогічної діяльності, яка завжди оперувала з поняттями індивідуальності та особистості, в класичному розумінні, факт існування «віртуальної особистості» стає тим викликом, який вона має подолати.

Більш того, деякі вчені прогнозують, що в перспективі життєдіяльність людини, скоріш за все, буде здійснюватися на двох рівнях: звичайному і звичному для нас та у віртуальному, в Інтернеті. «В Інтернеті вона буде працювати, жити у віртуальних містах, спілкуватися з віртуальними мешканцями, мандрувати у часі та просторі, «створювати» власні дублі та різноманітні віртуальні перевтілення, програмувати ті виготовляти цікаві для неї нові віртуальності та світи, найбільш імовірно, що Інтернет буде сприяти метаморфозі не лише культури, але й антропологічного образу людини» [4, С.21].

Чи означає вищезазначене, що звичайна людина і людина – віртуальний користувач Інтернету відрізняються одна від одної? На думку одної групи науковців, реальна людина лише «проекує» в світ Інтернету своє індивідуальне «Я», іноді вона маскується за різними прототипами, але завжди залишається сама собою. Для цих науковців людина створює нову, об'єктивно існуючу реальність, яка значно відрізняється від звичної реальності в силу своєї технічної основи, але при цьому віртуальний користувач впевнений в безумовній умовності віртуального світу, що дозволяє зберегти йому його психічне здоров'я [1, 2, 4].

Інша група дослідників наголошує на аспекті безмежної творчості людини та можливості бути нею ким завгодно на теренах Всесвітньої павутини, що може сприяти розпорошенню її індивідуальності [1, 3]. На особистісному рівні бажання особистості

програти в Інтернеті різні ролі може трансформуватися у так званий «мережевий нарцисцизм» [5].

Мережевий нарцисцизм є відзеркаленням негативних процесів, що відбуваються в індивідуальному житті людей, що прагнуть безмежно «конструювати» самих себе, втрачаючи власну індивідуальність заради популярності, замінюючи власний вибір вибором референтного середовища. Конструювання віртуальних особистостей може мати віковий характер і бути пов'язане з самовизначенням. Науковці часто вказують на появу кризи ідентичності у підлітковому віці, коли власне «Я» здається підлітку розмитим. За даними, отриманими О.В.Новоженіною за допомогою особистісного диференціалу, віртуальна особистість підлітка (його самопрезентація в Інтернеті) більш розкута, є більш епатуючою й менш соціально бажанішою порівняно з реальним і тим паче з ідеальним «Я» [3].

Кількість підлітків, що вдаються до мережевого нарцисцизму в Україні, за даними дослідження О.В.Романюк, сягає 5,8%, при цьому ще 13,6% наближаються до цієї категорії [5]. Вказані факти, що засвідчують «відмінність» реальних та віртуальних образів «Я», безсумнівно, потребують врахування при розробці педагогічних стратегій впливу на особистість через Інтернет.

Для реалізації виховного впливу на особистість через мережу Інтернет необхідно звернути увагу на мотиви перебування у ній підлітків. За даними О.В.Романюк, переважна більшість з них (60,2%) шукають у мережі відповіді на актуальні питання, в тому числі, необхідні для виконання шкільних завдань; 34% респондентів спілкуються з друзями; по 2,9% досліджених відповідно публікують свої фото та пишуть про себе; 1% школярів шукає друзів.

Представлені результати презентують наявність когнітивного запиту від підлітків до мережі Інтернет, що надходять з різних сфер їх життєдіяльності. Можливості Інтернету для вирішення цього питання здаються безмежними. Однак, для реалізації педагогічного впливу на особистість, який відображається у зміні її поведінки в певних умовах вибору та реалізується через її вчинок, необхідно «підключення» не лише когнітивного, але й емоційного компонентів людської самосвідомості. «Розбудити» емоції в Мережі водночас і просто, і складно. Просто з точки зору подачі ситуативного контенту, який може з'являтися серед актуальних пошукових запитів особистості. Складність полягає в можливості спрогнозувати які саме емоції викличе той чи інший контент у різних користувачів Інтернету. Виникає необхідність застосування маркетингових та інших технологій у педагогічній Інтернет-практиці, що, в свою чергу, обумовлює необхідність інтеграції надбань інших наук (зокрема, менеджменту, маркетингу, соціології тощо).

Будь-які з зазначених технологій впливу на особистість передбачають використання психологічних механізмів її залучення до певних груп, що спираються на методи маніпуляції свідомістю, використовують емоції людини як канали просування певних ідей. І хоча, вчені засвідчують факт емоційного перевантаження користувачів Інтернету, що виявляється через їх звикання та зростаючої байдужості до катастроф, війн, інших жахливих подій людського буття, відсутності дієвого протесту та емпатійного відгуку при сприйманні шокуючих новин, емоційний компонент самосвідомості особистості відіграє провідну роль у мотивації діяти.

У зазначеному ракурсі педагоги мають не лише етично застосовувати свої методичні інтернет-розробки, але й допомагати підростаючому поколінню набувати навички критичного мислення, долаючи стихійність впливу Інтернету на їх особистість. Останнє можливе через розвиток у підростаючого покоління навичок до самоаналізу власних почуттів, емоцій та формування в них певного ставлення до суб'єктів та подій Інтернет-простору.

У свою чергу, це актуалізує задачу педагога у Мережі, яка полягає у формуванні прагнення вихованця заявити про себе, власні уподобання, переконання не лише у реальному просторі, але й у віртуальному. Останнє ґрунтується на формуванні у користувача Інтернету ставлення до Всесвітньої павутини як до інструменту, «трибуни»

самореалізації власного інтелектуального, творчого, особистісного потенціалу, на противагу сприйняття її лише джерелом певних можливостей (в тому числі і когнітивних).

Вирішення цієї задачі дозволяє стати вихованцю суб'єктом не лише соціального, але й інформаційного світу, подолати їх «розірваність», зберігаючи цілісність власного «Я», позиціонуючи його активним суб'єктом кіберпростору.

Література

1. Алексеева И.Ю. Интернет и проблема субъекта/И.Ю.Алексеева //Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.24-57.

2. Никитаев В.В. Пространство и времяWWW/В.В.Никитаев//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.73-94.

3. Новоженина О.В. Интернет как новая реальность и феномен современной цивилизации /О.В.Новоженина//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.195-216.

4. Розин В.М. Интернет – новаяинформационнаятехнология, семиозис, виртуальнаясреда / В.М.Розин//Влияние интернета на сознание и структуру знания. – М., 2004. - С.3-24.

5. Романюк О.В. Мережевийнарцисцизм: сутність, природа, причини поширення, залучення української молоді/О.В.Романюк//Идеи.философско списание» (центр за развитие на личносттаhumanus, пловдив, - България, 2016. – С. 28-38.

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ

Антипова Елена Владимировна, старший преподаватель кафедры педагогики Могилевского Государственного университета им. А.А. Кулешова, Республика Беларусь

Ретроспективный анализ педагогической теории и практики показал, что на всех этапах развития общества семья была и остается важнейшим институтом социализации подрастающего поколения. Вместе с тем, на протяжении последних десятилетий ряд объективных и субъективных факторов оказывают как позитивное, так и негативное влияние на состояние семьи, внутрисемейные и детско-родительские отношения. Особую озабоченность вызывает состояние духовного и морального единства семьи, снижение авторитета родителей, культура общения родителей и детей, уровень педагогической культуры родителей.

В связи с этим, актуальной задачей для учреждений образования становится целенаправленная деятельность по формированию культуры семейных отношений, оказанию семье необходимой психолого-педагогической помощи и поддержки, придание семейному воспитанию целенаправленного, общественно значимого характера, в целом диктует необходимость поиска инновационных подходов к организации жизнедеятельности семьи, выполнения ее ключевой функции – воспитания подрастающего поколения.

В современных социокультурных условиях образование на всех этапах и уровнях должно создать условия для реализации потребности личности в самоопределении, саморазвитии, самообразовании, самоосуществлении, самоактуализации и самореализации. Решение проблемы лежит в плоскости перехода от информационного к активному обучению, что позволит:

- строить процесс обучения (осуществлять отбор содержания, методов и форм) на принципах деятельностного подхода;
- внедрить инновационные образовательные и коммуникативные технологии;
- изменить характер взаимодействия педагога и обучаемого (родителя), признать приоритет его индивидуальности, самоценности, его субъектность в процессе обучения [1].

Переход к активным методам не отменяет объяснительно-иллюстративное и репродуктивное обучение, поскольку в содержании обучения совмещаются трансляционные, исполнительские, развивающие, целенаправленные, самоопределенческие, рефлексивные процедуры.

Активные методы обучения обеспечивают повышенную степень мотивации, высокий эмоциональный уровень, рефлексивную активность взаимодействующих сторон.

В практике взаимодействия учреждений образования и семьи по формированию педагогической культуры родители могут использоваться различные методы активного обучения: мозговые атаки, деловые игры, блиц-игры, пресс-конференции, разыгрывание ролей, анализ конкретных ситуаций и другие.

Анализ конкретных ситуаций – это глубокое и детальное исследование реальной или имитированной ситуации для выявления проблем и причин, вызвавших ее и для оптимального и оперативного ее разрешения [2, с. 41]. Ситуация представляет совокупность взаимосвязанных факторов и явлений, характеризующая определенный этап, период или событие практики и требующая от обучаемого соответствующих оценок, решений, действий. Как бы ни была создана ситуация, искусственно или взята из реальной жизни, она должна представлять собой занимательную историю или случай из практики семейного воспитания, содержать внутреннюю интригу, головоломку, требующую решения, актуальную проблему, способную дать продолжение ситуации в будущем. Кроме того, ситуация должна быть более или менее типичной, совпадающая в главном – «теории» вопроса.

В работе с родителями в процессе взаимодействия учреждений образования и семьи используются по образовательной функции ситуации-иллюстрации и ситуации-оценки, по способу представления классические и живые ситуации.

Ситуация-иллюстрация представляет собой конкретные примеры из практики, которые демонстрируют закономерности и механизмы тех или иных социальных процессов и поступков, действий, решений, поведения, методов построения детско-родительских отношений, построения взаимодействия между членами семьи.

Например: *Весной в городском парке вдоль дорожки разлилась большая лужа, привлекающая внимание детей.*

Четырехлетняя Катя, увидев лужу, прямоком направилась к ней и уже почти опустила в лужу ножку, как услышала:

– Я тебя потом жалеть не буду!

Катя остановилась, повернулась к маме и удивленно спросила:

– Когда потом ты не будешь меня жалеть?

– Когда ты заболеешь и тебе придется пить невкусные лекарства и ставить уколы.

– А почему я заболею? – еще более удивленно спросила Катя.

– Потому что ты сейчас собираешься залезть в лужу и промочить ноги.

Катя на мгновение задумалась, потом отошла от лужи и гордо заявила:

– Не заболею! – и побежала за мамой.

Прокомментируйте ситуацию. Каковы причины такого поведения, каковы его последствия?

Ситуация-оценка представляет собой описание ситуации и возможное решение в готовом виде, при этом требуется оценить, насколько оно правомерно и эффективно.

Например: *На платформе автовокзала среди пассажиров, ожидающих автобус, женщина лет сорока поучает своего сынишку, мальчика лет 8–10:*

– Когда подъедет автобус, ты быстренько прощешься вперед всех и займи нам с тетей Наташей места.

Прокомментируйте поступок матери мальчика. Правильно ли она поступает, давая такие наставления сыну? Какие качества личности могут сформироваться у мальчика? Часто ли Вам приходилось наблюдать подобные ситуации? Проанализируйте, какие наставления Вы даете своему ребенку?

Классическая ситуация– ситуация может быть взята из как из литературы, так может быть искусственно сконструирована. Такая ситуация представляет собой описание обстановки, совокупности обстоятельств, содержащая условия, противоречия, в которых развивается какая-либо деятельность индивида, требующая конкретного разрешения, но не имеющая мгновенного однозначного решения для выхода из создавшегося положения.

Например:*Но после «Книги для родителей» стали ходить родители-неудачники. Зачем ко мне пойдет родитель, у которого хорошие дети? А приходят вот какие родители, приходят отец и мать:*

– *Мы оба члены партии, общественники, я – инженер, она – педагог, и у нас был хороший сын, а теперь ничего с ним сделать не можем. И мать ругает, и из дому уходит, и вещи пропадают. Что нам делать? И воспитываем его хорошо, внимание оказываем, и комната у него отдельная, игрушек всегда было сколько хочешь, и одевали, и обували, и всякие развлечения предоставляли. А теперь (ему 15 лет): хочешь в кино, театр – иди, хочешь велосипед – вот велосипед. Посмотрите на нас: нормальные люди, никакой плохой наследственной быть не может. Почему такой плохой сын?*

– *Вы после ребёнка постель убираете? – спрашиваю у матери. – Всегда?*

– *Всегда.*

– *Ни разу не пришло вам в голову предложить ему самому убрать постель?...*

И я говорю:

– *До свидания, и больше не ходите ни к кому. Сядьте на бульваре, на какой-нибудь тихой скамеечке, вспомните, что вы делали с сыном, и спросите, кто виноват, что сын вышел такой, и вы найдете ответ и пути исправления вашего сына.*

Живая ситуация– берется из жизни воспитанников и их семей. Такая ситуация представляет собой описание обстановки, совокупности обстоятельств, в которых развивается деятельность индивида, но последствия, принятое решение – не известно. Это решение и следует найти в ходе анализа ситуации, а саму ситуацию необходимо описать в той последовательности, в которой она происходила в жизни.

Например: *Утром, когда большая часть пассажиров дет на работу, в достаточно переполненный автобус заходит отец с 3-х дочкой, держа ее на руках. Один из сидящих пассажиров уступил отцу с ребенком место. Мужчина сел сам и взял на руки дочь. Через несколько минут, попробовав сесть и так и этак, девочка заявила: «Хочу сесть на кресло!». На что отец ответил: «Ты видишь много людей в автобусе. Сиди со мною». Но девочка не уступала, настойчиво повторяя: «Хочу на кресло!» - она еще горько расплакалась...*

Каково на Ваш взгляд продолжение истории. Как мог поступить отец? А как поступили бы Вы?

Проведение родительского собрания с использованием метода анализа конкретных ситуаций включает следующие этапы:

на **первом этапе** родители знакомятся с содержанием ситуации самостоятельно в индивидуальном порядке. Они сами пытаются выделить и уяснить проблему, изложенную в ситуации и найти способ ее решения.

на **втором этапе** родители разбиваются на небольшие группы по 5-6 человек и в малых группах без участия педагога обсуждают поставленные вопросы, обмениваются мнениями относительно анализируемой ситуации. Группа должна выработать единое мнение относительно того, что необходимо для решения проблемы.

на **третьем, заключительном этапе** после групповой работы следует общее обсуждение ситуации под руководством педагога.

Использование метода анализа конкретных ситуаций позволяет выработать навыки постановки целей семейного воспитания; получить представления о способах организации эффективного общения с ребенком и другими членами семьи; понять, как проектируются и создаются ситуации в процессе семейного воспитания, развивающие эмоционально-ценностную сферу личности ребенка; выработать навыки анализа ситуаций, складывающиеся в детско-родительских отношениях.

Литература

1.Зеер, Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учеб. пособие / Э.Ф. Зеер, А.М. Павлова, Э.Э Сыманюк. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216с.

2.Панфилова, А. П. Инновационные педагогические технологии / А. П. Панфилова. – М. : Академия, 2009. – 192 с.

О СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ КЛАССИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

*Зайцева Лилия Геннадьевна, Могилевский государственный университет имени
А.А.Кулешова, г. Могилев, Республика Беларусь*

Дополнительное образования является сегодня одной из интенсивно развивающихся сфер образования. В республике этому во многом способствовало принятие в 2011 году Кодекса Республики Беларусь об образовании. В частности, ст.11 Кодекса определяет систему дополнительного образования детей и молодежи, систему дополнительного образования взрослых как составляющие системы образования в целом [3, с.13].

В соответствии с Кодексом дополнительное образование – это обучение и воспитание обучающихся посредством реализации образовательных программ дополнительного образования. Оно включает в себя следующие виды: дополнительное образование детей и молодежи и дополнительное образование взрослых [3, с.14].

Дополнительное образование детей и молодежи направлено на развитие личности воспитанника, формирование и развитие его творческих способностей, удовлетворение его индивидуальных потребностей в интеллектуальном, нравственном, физическом совершенствовании, адаптацию к жизни в обществе, организацию свободного времени, профессиональную ориентацию. Этот вид дополнительного реализуется посредством многопрофильной программы дополнительного образования детей и молодежи [3, с.246].

Дополнительное образование взрослых направлено на профессиональное развитие слушателя, стажера и удовлетворение их познавательных потребностей.

В соответствии с Кодексом (ст.242), дополнительное образование взрослых включает реализацию 12 образовательных программ, среди которых: образовательные программы повышения квалификации, образовательные программы переподготовки, образовательная программа стажировки, образовательная программа профессиональной подготовки рабочих (служащих), образовательную программу обучающихся курсов (лекториев, тематических семинаров, практикумов, тренингов, офицерских курсов и иных видов обучающих курсов), образовательную программу совершенствования возможностей и способностей личности, образовательную программу подготовки лиц к поступлению в учреждения образования Республики Беларусь и др. [3].

В МГУ имени А.А. Кулешова дополнительное образование как современный образовательный приоритет реализуется прежде всего через деятельность Института повышения квалификации и переподготовки (ИПКиП), факультета довузовской подготовки (ФДП), Центра курсовой подготовки (ЦКП). Кроме того, в рамках этих и других структурных подразделений университета успешно работают Образовательно–научный Центр; Региональный центр правовой помощи населению; Центры русистики, французского, немецкого языков; школа развития детей дошкольного возраста «Познайка»; творческие коллективы и др., позволяющие расширить сферу дополнительного образования взрослых, детей и молодежи. В последние годы их деятельность обеспечивала процесс создания современной системы непрерывного дополнительного образования в университете. [1].

Ведущая роль по предоставлению дополнительных образовательных услуг населению в рамках университета принадлежит ИПКиП, основная цель которого - всемерное содействие наиболее полной реализации образовательных запросов жителей Могилевщины и восточного региона Республики Беларусь в целом. Институт реализует следующие образовательные программы дополнительного образования взрослых: образовательная программа повышения квалификации руководящих работников и специалистов; образовательная программа переподготовки руководящих работников и специалистов, имеющих высшее образование; образовательная программа стажировки руководящих работников и специалистов; образовательная программа обучающих курсов; образовательная программа совершенствования возможностей и способностей личности. В настоящее время Институт имеет разрешение на реализацию образовательной программы переподготовки по 27 специальностям и образовательной программы повышения квалификации по 14 направлениям. Ежегодно более 200 человек (среди которых и студенты выпускных курсов университета) являются слушателями образовательной программы переподготовки и более 400 человек – образовательных программ повышения квалификации, обучающих курсов и стажировки, реализуемых непосредственно через Образовательно-научный Центр ИПКиП. Одним из направлений деятельности данного Центра является разработка и реализация программ повышения квалификации профессорско-преподавательского состава и сотрудников университета. Главным ориентиром здесь является развитие профессиональной мобильности профессорско-преподавательского состава вуза. Мы также работаем по запросам предприятий, организаций, учреждений Могилевской области, разрабатывая и реализуя образовательные программы повышения квалификации, обучающих курсов на базе заказчика. Примерами тому является взаимодействие с ОАО «Моготекс», РУП «Белпочта», Управлением по труду занятости и социальной защите Могилевского горисполкома, УО "SOS-Детская деревня Могилев" и др.

Действующий в университете Центр курсовой подготовки, предоставляет студентам возможность не только получения дополнительной профессии, но и реализации их творческого потенциала. Ежегодно по программам Центра занимается более 150 студентов.

Особое место в системе дополнительного образования университета принадлежит факультету довузовской подготовки. Он является координатором работы всех структурных подразделений университета на довузовском этапе обучения. Первостепенное значение имеет деятельность этого факультета по формированию устойчивого контингента студентов вуза, где важной составляющей является эффективная профориентационная работа.

Принимая во внимание актуальность и необходимость дальнейшего развития дополнительного образования, в том числе в восточном регионе Республики Беларусь, университет в ближайшее время свои задачи видит в реализации комплексной «Программы развития непрерывного дополнительного образования в университете на 2016-2020 годы»; в создании в университете единого центра непрерывного дополнительного образования (путем объединения структурных подразделений университета, реализующих программы дополнительного образования), способного координировать работу в данном направлении и обеспечить финансовую самостоятельность на рынке образовательных услуг; развитию и совершенствовании партнерских отношений с отечественными и зарубежными образовательными и научными центрами, обеспечивающими развитие дополнительного образования.

Первые шаги в этом направлении уже сделаны в 2017 году. На базе ИПКиП университета осуществлена оптимизация спектра дополнительных образовательных, посредством включения в состав Института факультета довузовской подготовки, Центра курсовой подготовки. При этом принципиально важным стало решение 2-х задач:

- планируемое объединение не должно было привести к увеличению штатов Института и обеспечить наличие стабильного контингента слушателей в его структурных подразделениях;

- сам обновленный Институт повышения квалификации и переподготовки должен превратиться не только в координатора системы непрерывного дополнительного образования в университете, но и стать (вместе с Могилевским государственным областным институтом развития образования) организационным центром «Регионального кластера непрерывного педагогического образования», созданного на базе МГУ имени А.А.Кулешова в мае 2016 года и на сегодняшний день объединившего в своем составе 34 учреждений образования Могилевского региона.

Дальнейшее развитие системы непрерывного дополнительного образования в университете видится в:

- расширении и повышении качества сетевого взаимодействия как внутри университета (межфакультетского, межкафедрального, связей с филиалами кафедр, созданных на базе учреждений образования и предприятий г.Могилева, а также иными структурными подразделениями), так и вне его: с управлением и отделами образования Могилевской области, иными вузами, а также в рамках созданного регионального кластера;

- повышении качества маркетинговой деятельности ИПКиП;

- расширении спектра программ дополнительного образования с учетом потребностей представителей различных социальных групп, расширении адресной направленности услуг дополнительного образования, обеспечивающей каждому человеку формирование индивидуальной образовательной траектории для дальнейшего профессионального, карьерного и личностного роста;

- развитию международного сотрудничества;

- совершенствовании ресурсного обеспечения деятельности ИПКиП.

Реализация данных направлений, на наш взгляд, позволит обеспечить реальные условия для организации обучения в течение всей жизни.

Литература

1. Зайцева, Л.Г. О непрерывном дополнительном образовании взрослых //Романовские чтения-6 (к 75-летию исторического факультета УО «МГУ им. А.А.Кулешова») : сб статей Международной науч. конференции. – Могилев: УО «МГУ им. А.А.Кулешова», 2010. – С.79-80

2. Зайцева, Л.Г. Развитие дополнительного образования взрослых - важный аспект деятельности классического университета // Образование взрослых в государствах-участниках СНГ: опыт, приоритеты и перспективы развития: сб.мат-лов II-й Междуна. науч.-практ. конф.; в 2 ч. Ч. I. (29-30 октября 2009 г.)/ под ред. К.М.Бондаренко, М.И.Демчука, И.В.Шардыко. – Могилев: УО «МГУ им. А.А.Кулешова», 2010.-С.227-230.

3. Кодекс Республики Беларусь об образовании. – Минск : РИВШ,2011. – 352 с.

ПРИГЛАШАЕМ К СОТРУДНИЧЕСТВУ С ЧАРТЕРНОЙ ШКОЛОЙ GLOBAL OUTREACH CHARTER ACADEMY (М.ДЖЕКСОНВИЛЛ, ШТАТ ФЛОРИДА, США)

Сергей Сорока, директор школы Global Outreach Charter Academy

м.Джacksonвилл, штат Флорида, США;

Игорь Горький, доктор политических наук, директор зарубежных проектов школы

Global Outreach Charter Academy

м.Джacksonвилл, штат Флорида, США

Чартерная школа Global Outreach Charter Academy, расположенная в г.Джacksonвилл, штат Флорида, США, организована в 2008 году выходцами из Украины. Специализацией школы является изучение языков, мультикультурализм и формирование

у учеников глобального видения. Неотъемлемой частью обучения является участие учеников в международных программах обмена, включая их стажировку в зарубежных школах и приём иностранных учеников на стажировку в школу в США.

Текущими планами школы Global Outreach Charter Academy является:

- обмен учебными методиками и внедрение в учебный процесс передовых школьных методик;
- внедрение в учебный процесс технологий онлайн-обучения, позволяющих привлекать в учебный процесс высоко квалифицированных преподавателей, ведущих педагогическую практику в географическом удалении;
- предложение программ онлайн-обучения, в частности, английскому языку, в американской школе, американским специальностям и подготовки к поступлению в высшие учебные заведения США, и привлечение высоко квалифицированных иностранных преподавателей для преподавания в США;
- развитие партнёрства с зарубежными школами в области международного обмена учениками, участия иностранных студентов в программах стажировки в американской школе и американских учеников в программах стажировок в зарубежных школах;
- развитие партнёрских отношений с наиболее успешными школами по созданию новых школ и развитию сети школ в США со специализацией, аналогичной специализации школы Global Outreach Charter Academy;
- способствование развитию концепции чартерных школ (школ, финансируемых из расчёта количества привлечённых на обучение в школу, специализация которых определяется муниципальными и местными общественными организациями) в США и за рубежом.

Учитывая своё украинское происхождение, организаторы чартерной школы Global Outreach Charter Academy делают акцент в реализации своих планов, в первую очередь, в Украине. В этом контексте школа Global Outreach Charter Academy планирует организовать свою деятельность в Украине и приглашает к сотрудничеству заинтересованные государственные органы, учебные заведения и иных заинтересованных лиц в реализации следующих проектов:

1. Школа Global Outreach Charter Academy планирует осуществление методического кураторства в эксперименте, проводимом Министерством образования и науки Украины, по созданию в Украине автономных школ (несущих в себе элементы чартерных школ США), специфическими характеристиками которых должны стать нацеленность школьной специализации на удовлетворение местных образовательных запросов посредством управления школой через наблюдательный орган, формируемый муниципальными органами власти и местными общественными и гражданскими организациями, и развитие конкурентной среды в системе государственного финансирования школ посредством выделения финансов школам из расчёта количества привлечённых в школу учеников и в зависимости от качества приобретённых ими знаний. В этой связи, школа Global Outreach Charter Academy приглашает принять участие в эксперименте украинские школы, которые нашли бы для себя это интересным и полезным. Научное руководство экспериментом осуществляется Институтом модернизации содержания образования Министерства образования и науки Украины совместно с региональными Институтами постдипломного педагогического образования (О подробностях условий эксперимента см. «Методологическое обоснование организации экспериментальных школ автономного типа в контексте реформирования и децентрализации управления школьным образованием в Украине»).

2. Внедрение в украинских школах технологий онлайн-преподавания, которое позволило бы вести преподавание американскими преподавателями в украинских школах и украинскими преподавателями в американских школах.

3. Предложение украинским ученикам и школам онлайн-курсов по обучению в американской школе с последующим получением учениками американского

школьного диплома, по овладению американскими профессиональными квалификациями и по подготовке к поступлению в американские высшие учебные заведения.

4. Организация международных академических и научно-практических конференций и выпуск сборников статей для украинских и американских учеников и педагогов.

5. Организация международных программ обмена в украинских и американских школах и летних лагерях для взаимных поездок и стажировок украинских и американских учеников.

6. Обмен учебными методиками и внедрение методик, направленных на развитие у учеников творческой личности посредством развития у них ассоциативного мышления, применения междисциплинарных подходов, игровых моделей, мобилизующих внутренние мотивы к освоению знаний и активизирующих развитие у учеников логического мышления и мировосприятия в противовес формированию у них конформного типа мышления, являющегося следствием фрагментарного освоения знаний с применением механизмов внешнего принуждения.

7. Внедрение технологий сетевого школьного управления и создания школьных академических сетей, обладающих передовыми учебными планами и методиками. Организационная и методическая помощь передовым украинским школам создавать свои филиалы на высоко ликвидном образовательном рынке США и, тем самым, в создании и развитии украинских школ и школьных сетей в США, таким образом, интегрирующих образовательную систему Украины в глобальную образовательную систему.

Естественно, что интересы украинских школ могут быть совершенно разными, по самым разным направлениям сотрудничества и в различном объеме. Школа Global Outreach Charter Academy готова сотрудничать с украинскими школами по направлениям и в объеме, представляющих для них непосредственный интерес. Более того, школа Global Outreach Charter Academy готова рассмотреть любые встречные предложения о сотрудничестве. Таким образом, все параметры сотрудничества могут определяться в индивидуальном порядке в каждом конкретном случае. Для продолжения диалога свяжитесь с Директором зарубежных проектов школы. Его контактные данные: Горький Игорь Геннадьевич, электронная почта: igg.jax@gmail.com

РОЗДІЛ II.

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

МУЗИЧНО-РИТМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ Е. ЖАК-ДАЛЬКРОЗА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Барабаш Ольга Іванівна, музичний керівник ДНЗ №9 міста Луцьк Волинської області

Сучасні підходи до виховання дитини стимулюють пошук дієвих засобів впливу на її психомоторику, що є ефективним механізмом розвитку почуттів та фізичного стану. Науковими дослідженнями підтверджується, що весь організм людини реагує на дію музики. Інформація, яка в ній закладена, зчитується не розумом, а динамічним станом тіла-співінтонуванням, пантомімічними рухами. Особливо це притаманно дошкільнятам. У них сприйняття музики, її ритмічної складової, викликає рефлекторну реакцію-відповідь всього організму. Такий зв'язок емоційних музично-ритмічних переживань із м'язовими відчуттями, на жаль, недостатньо враховується як вчителями так і музичними керівниками дошкільних закладів у музично-виховній роботі. Насамперед, це стосується дітей з особливими освітніми потребами.

Відтак, розпочавши вивчення музично-ритмічного виховання за системою Е. Жак-Далькроза, почала використовувати елементи його Ритмічної гімнастики з дітьми-логопатами. Знаємо, що значимість музики в корекційному процесі дітей-логопатів відіграє неабияку роль. Це пояснюється тим, що сприйняття і мови, і музики здійснюється єдиною аналізаторною системою, тому на рівні емпірики лежить припущення про те, що недостатність однієї системи сприйняття (мовної) можна компенсувати за допомогою іншої (музичної). Тому обрала ритм, як один із організуючих елементів музичного виховання. Підвищена рухливість та енергійність, що притаманна малечі, виступає саме тією домінантою, яка вводить дитину у світ високого мистецтва, а в подальшому – допомагає розпочати самостійну творчість. Саме цю властивість музичного виховання помітив видатний дидакт Еміль Жак-Далькроз, чому і присвятив більшу частину свого життя.

Метою впровадження авторської системи швейцарського педагога та композитора Е. Жак - Далькроза (1865-1950), яка названа «Ритмічною гімнастикою» в роботу з дітьми-логопатами є виховання в дітях творчих людей, фізично та емоційно сильних особистостей; розвиток внутрішнього чуттєвого світу; формування морально - ціннісних переживань; спонукання до активної пізнавальної діяльності. А завданнями використання елементів Ритмічної гімнастики для дошкільнят є: розвиток загальної музичності та інтелектуальних здібностей дітей на основі поєднання співу, імпровізації та руху; усвідомлення складових музичної мови за допомогою руху, через створення візуальних образів; пізнання музики через тактильні, кінестетичні та візуальні відчуття.

Ідеї Жак-Далькроза вносять новий та сучасний погляд в музичне виховання дітей з особливими освітніми потребами (із синдромом Дауна, ЗПР, ЗНИ різного ступеня, психоневрологічними розладами тощо). Адже за його теорією, в основу якої положено розуміння ритму як універсального початку, ритм формує тіло і дух людини, позбавляє від фізичних та психологічних комплексів, допомагає усвідомити свої сили та знайти радість життя через творчість. Автор закликає навчитися сприймати та відчувати музику, проникнутися відчуттями, які породжує ритм і звуки, його методична система передбачає триєдність музики, слова і руху. Тут основним є метод евритмії (зв'язок музики з рухом) де музика є рушійною силою, а не акомпанементом чи то музичним фоном.

Е. Жак-Далькроз вважає, що порядок викладання повинен бути таким: ритм, звук, інструмент. Цьому відповідають: фізичні вправи та вправи для слуху та голосу. Тому на заняттях з музичного виховання для особливих діток, планується використання спеціальних вправ, у яких той чи інший засіб музичної виразності – темп, ритм, штрихи, динаміка – має втілюватися у таких рухах, як кроки, біг, стрибки, плескання тощо. Також вправ, спрямованих на виховання швидкої реакції – уміння швидко включатися в рух, переривати або змінювати його. Педагог переконує, що м'язи і нервова система мають бути привчені до відтворення різноманітних ритмічних рухів, а вухо – здатним правильно сприйняти музику, що дає поштовх цьому рухові. Тому важливим у музичному вихованні є слухання музики, адже вслухаючись в музичний твір, дитина емоційно відгукується на його характер та згідно його настрою рухається. Також слухання музики, та її обговорення активізує розумові здібності дітей, їх увагу і спостережливість. Вже знайомий дітям музичний твір буде їм гарним фоном для пластичних імпровізацій, яким Жак - Далькроз надавав велике значення, адже завдяки їм дитина має можливість перевтілення, вільного використання вже знайомих їй рухів, тут розвивається уява та фантазія дитини.

«Виховання дитини ґрунтується на прикладах і фантазії», вважав Е. Жак-Далькроз. Використання поспівок коригуватиме темп мови, нормалізуватиме дихання. Навчання гри на дитячих музичних інструментах – удосконалюватиме відчуття ритму та дрібну моторику.

Особливістю цієї методики є досвід роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та методичне напрацювання матеріалів роботи для корекційно-відновлювальної роботи з дошкільниками. Вправи та ігри на розвиток ритму вкраплюю в кожне музичне заняття. Для кращого засвоєння кожна гра неодноразово повторюється та варіюється протягом навчального року. Так, діткам подобаються ігри з іменами («Пісенька

про ім'я», «Заспівай своє ім'я», «Хто твій товариш?») тут вони залежно від завдання проплескують ритм свого імені або ж сусіда що поруч, чи друга (подружки). Таким чином розвивається пізнавальна активність дітей, співочі навички, звуковисотний слух, пісенна творчість та активізується їх індивідуальне виконання завдання, виховується доброзичливе ставлення один до одного.

Залюбки діти знайомляться з довгими і короткими звуками (*Ta-mi*) за допомогою вправ («Довгий-короткий», «Клубочок, що звучить», «Ігри з гудзиками», «Ритмічні формули»), що розвивають активність дітей, їх вміння співвідносити довжину звуків, пам'ять, увагу, логічне мислення, формується активність дітей. Цікаве коло можливостей розкриває ритм у віршах. Ритм невеличких, цікавих та емоційних віршів діти озвучують оплесками в долоньки чи по колінцях, кроками чи тупотінням, ритмічними паличками чи музичними інструментами. Для кожного рядочка вірша діти самостійно підбирають музичні інструменти та ритм, що його характеризують. Таким чином, імпровізуючи, діти грають «свою музику» до поетичних рядків. Дитячі вірші допомагають розвивати відчуття ритму, пам'ять, виразне та емоційне мовлення.

Ритм в музичних творах також дієвий метод для розвитку ритмічності і не тільки. Важливо підібрати зрозумілі, невеличкі по об'єму музичні твори, та запропонувати на початках дітками просто плескати в долоньки, далі супроводити музичний твір музичними рухами (плескання, тупотіння, диригування). Потім – підіграти на ударних музичних інструментах (трикутниках, бубнах, барабанах, ложках, паличках тощо). Якщо твір має дві частини, то першу грають одні інструменти, другу-інші. Для кращого відчуття зміни частин варто використати дитячі іграшки (на першу частину танцює зайчик, грають дзвіночки; на другу – танцює ведмежатко, грають барабани). А пластичне інтонування музичного твору дозволить проявити себе у творчості.

Творчу уяву та виразність і чіткість рухів розвиваю вправами з предметами (квіти, листочки, хустинки, м'ячі, сніжинки, повітряні кульки тощо), де відповідно до тексту вправи або до руху мелодії запропонованого музичного твору діти рухаються відносно характеру музики, темпу, ритму, регістру чи динаміки. Координацію рухів та мови, музичний слух, дрібну моторику, координацію рухів, уваги формую музично-ритмічними вправами з горішками, каштанами, ритмічними паличками, дерев'яними кубиками тощо. Тут діти відображають предметами регістрові, темпові та метро ритмічні особливості музики. На розвиток швидкої реакції підбрала вправи, де діти рухаються згідно музики і відреагувавши на відповідний сигнал (слово чи акорд) змінюють напрям руху, темп руху, зупиняються, присідають тощо.

Отже, даний метод сприяє розвитку у дітей дошкільного віку музичного слуху, пам'яті, уваги, ритмічності та пластичної виразності рухів. Система Жак - Далькроза поєднує музично-ритмічні завдання з ритмічними вправами та іграми, розвиває глибокі «відчуття», проникнення в музику, творче уявлення, формує вміння виражати себе в рухах. Використовуючи на музичних заняттях цю методику, виховується не тільки відчуття, але й удосконалюється голос, чуття ритму, інтонація, виразність мови, що є специфічними у дітей з порушеннями мовного розвитку. Крім того, дана система дозволяє нівелювати набагато глибші та важчі порушення у розвитку дітей-логопатів. Розподіляючи психофізичне та мовленнєве навантаження під час занять можна організувати оптимальний вплив на негативні психологічні явища, що характерні для дітей з мовними порушеннями, які не матимуть фізичних чи вікових обмежень та протипоказань. Це допоможе педагогам розвивати творчий потенціал дітей з особливими освітніми потребами, сприятиме їх спілкуванню та взаємодії з оточуючими.

У процесі використання елементів Ритмічної гімнастики Е. Жак-Далькроза спостерігаю, як малюки вправніше стали відображати в рухах ладове забарвлення (настроєм та рухами), особливості ритмічного малюнку (ударами, притупами), динамічні відтінки (амплітудою та напрямком), темпові позначення (напругою та швидкістю). Ритмічна гімнастика формує і фізичний розвиток дітей, а саме: вдосконалюється координація рухів, поліпшується постава, зростає життєвий тонус, а це створює у дитини бадьорий, радісний настрій і сприятливо позначиться на стані організму в цілому.

Основні положення ритмічної системи Еміля Жака-Далькроза як засіб корекційно-відновлювальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами узагальнено у журналі Музичний керівник «Музично-ритмічне виховання за системою Е. Жак-Далькроза у запитаннях і відповідях» (2016.-№9.-с.10-21) та збірнику «У ритмі гри і настрою». Тут підсумовано всі мої педагогічні пошуки і репрезентовано власний музичний матеріал. Даний збірник є результатом багаторічної роботи з дітками – логопатами та містить невеличкі, прості для запам'ятовування музично-ритмічні та ігрові вправи, що виховують у дітей відчуття часу та ритму. (*прикладі музично-ритмічних вправ подано в додатках*) Бо ж з допомогою музичного ритму збалансовується рівновага в діяльності нервової системи дитини, стримуються занадто збуджені темпераменти і розгальмовуються загальмовані діти, врегульовуються неправильні і зайві рухи. Професор Женевської консерваторії Е.Жак - Далькроз чудово висловлювався з приводу проведення з дітьми занять по ритміці: «Ми не знаємо більш могутнього і більш сприятливого засобу впливу на життя і процвітання всього організму, ніж почуття радості...Урок ритмічної гімнастики повинен приносити дітям радість».

Література

1. Бабушкина Р. Л., Кислякова О. М. Логопедическая ритмика: Методика работы с дошкольниками, страдающими общим недоразвитием речи / Под ред. Г. А. Волковой - СПб.: КАРО, 2005. - (Коррекционная педагогика).
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер.: А. М. Богущ – К.: Видавництво, 2012.

3. Бойченко С. Виховання гармонійної особистості: погляд крізь призму музично - педагогічних систем ХХ століття // Музичний керівник, 2012. - № 4.- С. 4-10.
4. Вільчківська А. Е. Ритмічна гімнастика Еміля Далькроза (теоретичний аспект) / А. Е. Вільчківська // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2008. - Т. 2. - С. 40–43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2008_2_14.
5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; Мін. осв. і науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016.
6. Каплунова И., Новоскольцева И. Этот удивительный ритм. Развитие чувства ритма у детей. Композитор - Санкт-Петербург Серия: Ладунки 2005 г

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ЗА ДОПОМОГОЮ LEGO - КОНСТРУЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Дубровіна Ірина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
філологічних, соціально-гуманітарних та суспільних дисциплін
КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти» міста Біла Церква Київської області*

У Базовому компоненті дошкільної освіти однією з основних освітніх ліній є "Гра дитини". Зміст цієї лінії "...передбачає розвиток у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості в ігровій діяльності та формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому" [1]. Як слушно вказує Д. Ельконін – за допомогою гри дитина входить у реальний світ. Гра вводить дитину у світ свободи, у світ творчості, дає можливість відчути свою владу над реальністю [5, с. 356]. Гра завжди виступає ніби в двох тимчасових вимірах – у дійсному та майбутньому. З одного боку, вона дарує радість, служить задоволенню актуальних потреб, а з іншого, – спрямована в майбутнє, тому що в ній формуються або закріплюються якості, вміння, можливості, необхідні особистості для виконання соціальних, професійних і творчих функцій у майбутньому.

Дослідник В. Зеньковський підкреслює, що будь-яка гра пов'язана з дитячою фантазією. Фантазія – це відображення емоційної сфери дитини, а не інтелектуальної, тому психологічну основу гри складають емоційні явища, цілісний позитивний вплив на життя дитини[4]. У грі, що є критерієм психофізичного розвитку дошкільника (за А. Леонтєвим, Д. Ельконіном), індивід по-справжньому переживає повний спектр різноманітних емоцій – від інтересу, здивування, захоплення до неприхованого гніву й відчаю [5] .

Реалізація освітньої сфери "Дитина в світі культури" Базового компоненту дошкільної освіти відтворює багатство емоційних відносин "Дитина-Світ-Мистецтво", формуючи емоційний досвід особистості, духовні цінності підростаючого покоління [1]. Сучасне музичне виховання покликане задовольнити потребу дитини в розвитку емоційного досвіду та вражень, переживанні задоволення, насолоди, радості від спілкування із справжнім мистецтвом та культурою.

Поряд з традиційними методиками музичного виховання в освітньо-виховному процесі дошкільних навчальних закладів все ширше використовуються LEGO-технології. Цьому сприяє програма "Безмежний світ гри з LEGO" , створена в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом theLEGOFoundation, Королівство Данія. В її основі лежить принцип "навчання дитини через гру".

Мета статті – описати інноваційну методику організації системи музично-дидактичних ігор з використанням Lego як інноваційний прийом формування мистецького потенціалу дошкільників.

Вітчизняні та зарубіжні педагоги (К. Буця, А. Верещагіна, Р. Дверій, З. Жофчак, Т. Дорошенко В. Тушев) відзначають, що незамінну роль у реалізації інтеграційних підходів у дошкільному вихованні є використання LEGO-конструкції. Такий підхід дозволяє досягти стійких позитивних результатів у навчальному процесі, робить його цікавим, створює позитивну атмосферу та підтримує пізнавальний інтерес дітей до мистецьких явищ.

Вважаємо, що методика організації музично-дидактичних ігор з використанням LEGO є продуктом пошуку практичних шляхів реалізації підходу "навчання через гру", в якому LEGO виступає універсальним інструментом створення сприятливого розвивального середовища на музичних заняттях з дітьми. Водночас ця методика поєднує конструктивну та музичну діяльність, що відповідає інтересам і потребам дитини дошкільного віку. Яскравий, поліфункціональний, з великою кількістю варіантів комбінування деталей – конструктор LEGO завжди наповнює дитину на безліч ідей та експериментів під час розв'язання завдань музично-дидактичних ігор. Варто лише активізувати уяву, і можна перетворити звичайну музично-ритмічну вправу на цікаву гру, а слухання музики – на змагання, або скласти ненав'язливий сюжет до дитячого танцю з іграшковими композиціями, сконструйованими власними руками. Такий інноваційний підхід у мистецькій освіті допомагає пізнавати світ культури без прямої нав'язливої дидактичності. Адже, будь-яка нагода поринути в захоплюючу атмосферу музичної гри з "чарівними" цеглинками пробуджує в небаждужих до вигадки і творчості дітей бажання навчатися, граючись весело та натхненно.

Конструювання сприяє розвитку мислення, спритності, а також інтелекту, уяви та творчих задатків. Конструктор LEGO створює розвивальне середовище, стимулює дитячу фантазію, уяву і допомагає формувати моторні навички вихованців, адже діти – природжені конструктори, дослідники і винахідники.

Для організації системи музично-дидактичних ігор з використанням LEGO педагогам слід застосовувати наступні методи, а саме :

- навчання дітей конструювання через дію (осмислення почутого у музиці, розвиток емоційного сприймання); складання конструкцій за вказівкою дорослого) (музично-ритмічні ігри для розвитку почуття ритму);
- обігрування конструкцій: у грі на музичних інструментах з товаришем, підгрупах; спільні дії з товаришем у оркестрі (для розвитку тембрового слуху);
- конструювання героїв пісень, казок з їх подальшим обігруванням.

Інноваційним пошуком серед педагогів-дошкільників Київської області було у 2016-2017 році використання LEGO-технології для розвитку творчого потенціалу вихованців, зокрема, в сфері музично-естетичного виховання дітей: знаходити нові форми роботи, апробувати їх на музичних заняттях, розвагах, під час індивідуальної роботи. Реалізація зазначеної методики в дошкільних навчальних закладах Київської області підтвердила позитивний результат: в процесі інтегрованих музичних занять діти краще зосереджувалися, запам'ятовували матеріал, здійснювали творче самовираження, набували позитивних особистісних якостей.

У ході апробації зазначеної методики реалізувалися *програмові завдання мистецької дошкільної освіти*: розвиток креативного мислення і творчої уяви дошкільників; вдосконалення вміння слухати музику, емоційно чутливо відгукуватися на неї, аналізувати і висловлювати свої враження, самостійно визначати настрій, характер, жанрову належність музичного твору, засоби музичної виразності, зіставляти різні за характером твори, знаходити відмінності між ними; формування музично-виконавських здібностей, навичок і вмінь: різних видів музичного слуху (звуковисотного, динамічного, ритмічного, тембрового), співочого голосу, чистоти інтонування і виразності співу, образності і ритмічності рухів, уміння грати в оркестрі, співати в ансамблі тощо.

Методика організації музично-дидактичних ігор за допомогою LEGO – конструювання потребує виконання трьох принципів навчально-виховного процесу.

Перший принцип – організація цілеспрямованої системи навчання, що включає три етапи: створення умов для широкого самостійного дитячого експериментування з новим матеріалом; надання дітям можливості вирішувати завдання, спрямовані на розвиток уяви і на формування узагальнених способів конструювання; організація самостійного дитячого конструювання за задумом. Така система є ефективною для навчання дітей п'яти-семи років. З дітьми ж молодшого дошкільного віку (три-чотири роки) з метою залучення їх до конструювання і формування інтересу до цієї діяльності найкраще організувати "сюжетне" конструювання, засноване на розігруванні з допомогою вихователя близьких дітям сюжетів.

Другий принцип – використання в навчанні конструкторського матеріалу, що має прості нетрудомісткі способи кріплення і дозволяє дітям експериментувати, вести широку орієнтовно-пошукову діяльність, знаходити варіанти вирішення однієї і тієї ж задачі і втілювати їх різноманітні задуми, в тому числі і сюжетні. Цій умові сприяє наявність в наборах великих пластин-підставок (якогось поля), які об'єднують різні дитячі конструкції просторово і сюжетно.

Третій принцип – організація конструювання в тісному взаємозв'язку з іншими видами дитячої діяльності, і насамперед з грою, створенням казок, різних історій, малюванням.

Запропонована система музично-дидактичних ігор з використанням конструктора LEGO, будучи спрямована на збагачення дитячої музичної практики новими враженнями, дозволила зробити її більш змістовною, активізувати пізнавально-творчу діяльність дітей, прискорити засвоєння ними програмних вимог щодо розвитку музичних здібностей у доступній і цікавій ігровій формі. Також цю методику можна застосовувати в процесі діагностики музичних здібностей дітей дошкільного віку відповідно до плану роботи музичного керівника. Використання конструктора LEGO на музичних заняттях потребує раціонального розподілу дидактичного матеріалу, дотримання логічної послідовності за принципом поступового ускладнення і повторювальності, що забезпечує гнучкість та інтеграцію музичного виховання та конструювання в роботі з дітьми, що мають різний рівень художньої обдарованості.

Організація музично-дидактичних ігор з використанням конструктора LEGO в дошкільному навчальному закладі передбачає різні форми навчання, серед яких провідною є музичне заняття (групове, підгрупове та індивідуальне). Проведення підсумкового заняття (як кульмінація методики) ми пропонуємо проводити у формі *квест-розваги* – казкової мандрівки музичним лісом з сюрпризними моментами, новими знайомствами, цікавими завданнями, іграми, загадками з використанням конструктора LEGO. Невимушена атмосфера музично-дидактичної гри дозволяє ненав'язливо підвести підсумки роботи за змістом методики, діагностувати рівень розвитку музичних здібностей дітей, зробити висновки. Тож основною метою підсумкового заняття-розваги пропонується ставити спільне переживання події радісної і пізнавальної для всіх вихованців, яка морально підносить, збагачує і урізноманітнює художньо-естетичні враження та почуття, дає змогу кожному відчути власний успіх і вміння. Саме в піднесеній музично-естетичній атмосфері заключного заходу стає можливим виявлення показників, за якими має оцінюватися результативність освітньо-виховної роботи в ході реалізації методики та загальна успішність розв'язання завдань щодо активізації творчого потенціалу дітей. Зокрема, це вміння дітей: проявляти творчу активність

у процесі музичної діяльності; співпрацювати один з одним і з дорослими; співвідносити індивідуальне виконавство з виконавством інших; отримувати задоволення від власних і спільних успіхів тощо.

Музично-дидактичні ігри з використанням LEGO оптимізують розвивальне середовище, забезпечуючи кожній дитині свободу розвитку, запорукою якого є докладання дитиною власних зусиль до досягнення результату в будь – якій діяльності. Тоді радість від ігрової діяльності поступово переростає в радість навчання. Педагогічна доцільність музичних занять з конструкторами LEGO полягає в тому, що граючись дитина діє активно, розкрито. Гра захоплює її почуття, інтелект, уяву, виховує такі базові якості особистості, як самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, креативність.

Використання синтезу музично-дидактичних ігор та LEGO-конструктора дозволяє значно урізноманітнити процес розвитку музичних здібностей дітей через 4 блоки, що відповідають основним видам музичної діяльності: слухання музики, вокально-хорова робота, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах.

<p>I блок</p> <p>Система музично-дидактичних ігор під час слухання музики</p>	<p>Зміст цього виду музичної діяльності передбачає розвиток музичних здібностей дітей за кількома напрямками. Перший напрямок роботи представлений комплексом ігрових вправ під загальною назвою "Башти вражень". Складений він за принципом раціонального розподілу пізнавального матеріалу, дотримання логічної послідовності ознайомлення з творами, поступового ускладнення і повторювальності. Зокрема, слухання трьох різних за жанром, характером і настроєм музичних творів відбувається поетапно за одним алгоритмом у ході відповідних музично-дидактичних ігор "Біла башта" (марш), "Синя башта" (пісня), "Жовта башта" (танець). Перший етап передбачає знайомство з твором, обговорення його музичних характеристик (визначення мовленнєвих штампів, збагачення лексичного поля). Другий етап спрямований на закріплення навичок самостійного аналізу і вербалізації вражень від сприймання музики. В ході підсумкового третього етапу (діагностична гра "Башти вражень") вдосконалюються вміння зіставляти контрастні за характером твори, знаходити відмінності між ними, оцінюються набуті знання й практичні навички.</p> <p>Другий напрямок роботи складають музично-дидактичні ігри і вправи, метою яких ставиться розвиток різних видів музичного слуху: звуковисотного – в ігрових вправах "Музичні сходинки" та "На гостини до колобка", ритмічного за допомогою "Ритмічних загадок"; поняття про структуру музичного твору формується в ході гри "Ланцюжок збирай – пісню збирай" тощо. Певний елемент змагальності, зумовлений методикою проведення ігор з використанням конструктора, активує увагу і зосередженість дітей під час слухання музичних творів, мотивує їх до виявлення ініціативи, спонукає до висловлювання своїх думок.</p>
<p>II блок</p> <p>Система музично-дидактичних ігор під час вокально-хорової роботи</p>	<p>Під час розучування пісні діти вдосконалюють вокально-хорові навички та, отримавши до рук різнокольорові цеглинки LEGO, навчаються виразно робити за текстом пісні відповідні рухи, а після третього куплету граються з ними – змагаються, башту якого кольору зберуть швидше. В "обгортці" гри з цеглинками LEGO подаються й численні творчі завдання під час вокально-хорової діяльності дітей: використовуються фігурки LEGO (чоловічки) або сконструйовані ляльки більшого розміру, щоб було зручно колисати ляльку в руках, співаючи їй колискову ("Колискова ляльці"); з торбинки з різнокольоровими цеглинками діти тягнуть жереб, за яким стають до пари в "пісенних баталіях" (ігри "Лялькове змагання" і "Співоча переключка") тощо.</p>
<p>III блок</p> <p>Система музично-дидактичних ігор під час музично-ритмічних рухів (вправи, танці, музичні ігри)</p>	<p>Завдяки застосуванню конструктора більш змістовною стає музично-ритмічна діяльність дітей на музичних заняттях. Особливо, якщо діти вже привыкли до "буденних" вправ для відпрацювання програмових танцювальних рухів і кроків – різнокольорові доріжки з цеглинок, розміщені по всій залі, стають новими цікавими для дітей "перешкодами" на шляху вдосконалення своїх музично-ритмічних навичок (вправа "Веселими доріжками"). Створення ігрової ситуації активує увагу і зосередженість дітей на змінах зорових і слухових орієнтирів, мотивує до виявлення виразності при виконанні рухів. Використання цеглинок для ритмічного музикування (в ході гри "Ритмічні LEGO-цеглинки") не лише допомагає ефективно розв'язувати дидактичні завдання, спрямовані на швидке опанування дітьми ритмів і рухів, але й перетворює цей процес на надзвичайно ефектне візуальне дійство, яке до того ж заряджає всіх його учасників неймовірними позитивними емоціями. Привабливими гри полягає ще й у тому, що методикою її проведення</p>

	передбачається певна різноманітність у послідовності дій. Наприклад, у заданому темпі діти під керівництвом музичного керівника мають синхронно передавати цеглинки один одному по колу; вдаряти по ним долоньками;стукати цеглинками по поверхні столу, підлозі чи колінах;комбінувати удари по цеглинках з плесканням у долоні;відбивати ритми самі по собі, виконуючи мовчки лише рухи;доповнювати ритмічне музикування співом дитячих утішок, або промовлянням віршика. При цьому злагожденість виконання дитьми пропонування дій зумовлена доступністю дидактичного матеріалу для дитячого сприймання, простотою ритмічних формул, їх додатковою візуалізацією (схематичним записом за допомогою цеглинок і пластин).
IV блок Використання системи музично-дидактичних ігор під час гри на дитячих музичних інструментах	Щоб не обмежувати можливості дітей проявити себе в грі на музичних інструментах, ігрові завдання з цього виду музичної діяльності урізноманітнено новим змістом музикування в шумовому оркестрі. Зокрема, у "Веселковому оркестрі" створюється цікава ігрова ситуація, коли оркестром, партії якого розрізняються за кольорами цеглинок у руках оркестрантів, керує диригент за допомогою різнокольорових цеглинок, що імітують партитуру музичного твору. А щоб не звужувати практичні дії дітей до банального ритмічного вистукування цеглинкою об цеглинку, у грі "Веселе коло", наприклад, дітям пропонується почергово групами (за кольорами цеглинок у руках) рухатися підскоком по колу та робити інші танцювальні рухи, створюючи при цьому ритмічну п'єсу

Отже, підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що система авторських музично-дидактичних ігор з використанням конструктора LEGO є засобом розвитку мистецького потенціалу дітей, адже принцип "навчання через дію" є важливим чинником творчого потенціалу дітей. Така форма роботи з освітніми конструкторами LEGO у музичному вихованні дозволяє дітям у формі пізнавальної гри дізнатися багато важливих ідей і розвиває необхідні в подальшому житті навички суспільно активної, творчої особистості, яка самостійно генерує нові ідеї, приймає нестандартні рішення, має високий творчий потенціал.

Рис. 1. Розвиток творчого потенціалу дошкільників в контексті системи музично-дидактичних ігор з використання конструктора Lego

Будівлі з LEGO можна використовувати в музично-дидактичних іграх, в яких ігрові дії обумовлені сюжетом і змістом того чи іншого літературного твору, казки і т. д., а також є елементом творчості. Найчастіше основою є народні казки: "Ріпка", "Колобок", "Теремок", та ін. У дитини з'являється можливість створити власного колобка або вовка і наділити свій персонаж тими якостями, якими він хоче. Діти починають створювати цікаві споруди і декорації, вкладаючи в них своє ставлення: ігри-театралізації, з створеними LEGO-персонажами дуже подобаються дітям: вони створюють умови для розвитку творчості і сприятливо впливають на емоційну сферу. За допомогою системи музично-дидактичних ігор з використанням Lego у дітей розвиваються творчі здібності, мовна активність, формується пізнавальний інтерес, що у цілому спрямоване на формування мистецького потенціалу. Потужний корекційний потенціал належить конструктивно-ігровій діяльності, зокрема, LEGO-конструюванню як виду моделюючої творчо-продуктивної діяльності. Дослідники розглядають наступний діапазон використання LEGO безпосередньо

для конструктивно-ігрових цілей (створені LEGO-будівлі та LEGO-елементи діти використовують в сюжетно-рольових іграх, іграх-театралізаціях, музично-дидактичних іграх та вправах), що особливо є вагомим для емоційно-ціннісного та креативного розвитку дошкільників. Насамперед, конструювання сприяє розвитку у дитини образного мислення, формування у неї уявлень про цілісні образи предметів навколишнього світу. Адже під час створення конструкції, тобто моделі певного реального об'єкта, якість емоційного сприйняття у індивіда значно підвищується.

Сучасні підходи до музичного виховання, потреба у формуванні духовних цінностей дошкільників потребують впровадження в освітньо-виховний процес інтеграційних методик. Педагоги-музиканти постійно здійснюють творчий пошук методів, які майстерно поєднували б музичне виховання і навчання з LEGO-конструювання для всебічного розвитку дітей, активізації пізнавального інтересу до мистецьких явищ.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти: науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Безпала С. Інтеграція LEGO-конструювання в освітній процес / С. Безпала // Вихователь-методист дошкіль. закл. : щомісяч. спеціаліз. журн. – 2014. – № 5. – С. 23-26.
3. [Гурковська Т.](#) Конструктор як засіб атрибутивного забезпечення гри / Т. Гурковська // Вихователь-методист дошкіль. закл.: щомісяч. спеціаліз. журн. – 2014. – № 5. – С. 7-9.
4. Зеньковский В. Психология детства/ В. Зеньковский. – М.: Academia, 1996. – 348 с.
5. Эльконин Д. Проблемы психологии игры / Эльконин Д. // Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – С. 306 – 361.
6. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: посібник на допомогу дошкільним працівникам / Авт.-упор.: Л. В. Калуська, М. В. Отрошенко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 376 с.
7. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.-упор.: А.П. Бурова.– Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 256 с.
8. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкільля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2003. – 264 с.
9. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації "Безмежний світ гри з LEGO" // О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борук. – theLEGOFoundation, 2016. – 140 с.

ПРО РОБОЧИЙ ЗОШИТ ДЛЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

«КРОКУЄМО ДОРІЖКАМИ ДОБРА» (ДО ПРОГРАМИ З МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ «СКАРБНИЦЯ МОРАЛЬ»): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Лохвицька Любов Василівна, заступник декана факультету педагогіки і психології з наукової роботи, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» міста Переяслав-Хмельницький Київської області

Актуальність теми інновації. Відновлення в Україні державності, відродження культурно-історичного досвіду та національних традицій висувають завдання гармонійного, цілісного розвитку дитини як особистості, здатної в майбутньому до розв'язання різнопланових проблем державотворення. Повною мірою вирішувати ці проблеми зможе лише морально досконала людина, яка вміє регулювати свою поведінку і діяльність відповідно до моральних вимог, має високий рівень розвитку моральної самосвідомості. Саме тому на сучасному етапі реформування дошкільної освітньої галузі одним із пріоритетних поставило питання реалізації завдань морального виховання дітей. Це обумовлено основними положеннями, які зазначені в державних документах, що регулюють дошкільну освіту сьогодення: Законі України «Про дошкільну освіту», Державному стандарті – Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція, 2012 р.) та ін. Ще з дошкільного віку необхідно формувати у дітей уявлення та знання про моральні норми, розвивати мотивацію вчиняти відповідно до них, спрямовувати до усвідомлення, що бути моральним – це приносити користь не лише комусь, а й собі.

Таким чином, окреслені потреби оновлення сучасного українського суспільства, що базуються на посиленні уваги щодо морального становлення особистості і формуванні людини нового формату з притаманними їй моральними якостями, рисами характеру, моральними навичками і звичками поведінки, моральними міркуваннями визначають нагальність підготовки матеріалів для практичного вправлення у розв'язуванні завдань морального змісту. Водночас доводиться констатувати, що цілісної методичної розробки у вигляді практикуму для дітей, в якому б вони виконували завдання з морального виховання на сучасному ринку друкованої продукції для дошкільця не представлено, що, відповідно, викликає труднощі у здійсненні освітнього процесу в дошкільніх навчальних закладах. Саме враховуючи означене вище, як інновація підготовлений робочий зошит для дітей старшого дошкільнього віку «Крокуємо доріжками добра» за програмою з морального виховання «Скарбниця моралі» Л. В. Лохвицькою у співавторстві із О.В. Михайленко – вихователем-методистом дошкільнього навчального закладу № 7 «Берізка» м. Переяслава-Хмельницького Київської обл., у якому проходить реалізація дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Становлення основ моральної вихованості у дітей дошкільнього віку в умовах освітніх трансформаційних процесів сьогодення» (рішення колегії департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації, пр. № 5 від 27.12.2016 р.).

Мета і завдання, на вирішення яких спрямована інновація. Запропоноване навчальне видання упорядковане на дібраних у системі розвивальних, виховних, дидактичних завданнях та вправах морального змісту і спрямоване на удосконалення у дітей набутих моральних уявлень і знань, формування моральних емоцій і почуттів, закріплення навичок відповідного до моральних вимог поведінки в соціумі. Робочий зошит передбачає реалізацію завдань парціальної програми з морального виховання «Скарбниця моралі» (лист ПТЗО від 25.07.2014 № 14.1/12-Г-1359). Він може бути використаний як супровідний додаток до збірника ігор «Моралінки для Миколки і Маринки» (лист ПТЗО від 22.06.2016 № 2.1/12-Г-406) та навчального посібника «Особистість дошкільника: дорога до Я-морального» (авт. Л. В. Лохвицька). Посібник адресований передусім педагогічним колективам дошкільніх навчальних закладів (вихователям і психологам), а також може використовуватися батьками у сімейному колі для занять вдома чи при альтернативних формах навчання дітей-дошкільників.

Для дитини дошкільнього віку характерним є емоційне переживання кожної життєвої ситуації, особливо в діапазоні добра і зла і, перш за все, бажання змінювати свою поведінку в бік кращої, щоб подобатися тим, хто її оточує. Саме це і обумовило потребу підготувати відповідні психологічним і віковим особливостям ігрові завдання з морального виховання, які щоразу активізуватимуть моральні міркування дітей, сприятимуть тому, що дитина знову «переживе» і на емоційному рівні відчує позитив (радість), а чи негатив (гіркоту) скоєного. Своєю чергою це спрямовуватиме зростаючу особистість до наслідування моральних взірців (еталонів доброго поведінки) заради задоволення природного бажання слідувати їм. По суті, фактично відбуватиметься реалізація двоєдиної мети – виконання завдань особистісного морального розвитку дошкільника і здійснення моніторингу рівня його моральної вихованості. Це допоможе вихователю виявити прогалини і окреслити дорожню карту щодо удосконалення змісту виховної моральної взаємодії з дитиною. Таким чином, основна ідея інновації зумовлена необхідністю забезпечення якісного освітнього процесу з урахуванням інтегрування завдань морального виховання дошкільників.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Початок забезпечення морального розвитку, що є можливим за умови систематичного і успішного здійснення морального виховання – процесу, що спрямований на формування моральних емоцій, моральних суджень і моральної поведінки зростаючої особистості припадає на період дошкільнього дитинства. Базуючись на врахуванні психологічних особливостей перебігу морального розвитку особистості на етапі дошкільнього дитинства, запропонована інноваційна розробка своїм змістовим наповненням має ігрові завдання і вправи, що передбачають обов'язкове виконання дітьми практичних дій. Підготовлений робочий зошит відповідно до положень Наказу МОН України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення навчальної літератури для дітей дошкільнього віку» (№ 572 від 12.05.2014 р.) і вміщує вступну, основну, що скомпонована за восьми розділами, які мають назву доріжки, та заключну частини. Адресація у зошиті здійснюється до дітей, про що зазначено у зверненні на перших сторінках, але у ньому наявні й коментарі для дорослих, які слугують підказками-орієнтирами, на чому варто зосередитись працюючи з посібником. Робочий зошит «Крокуємо доріжками добра» призначається для індивідуальної роботи з дитиною і передбачає можливість активного діяльносного, прикладного опрацювання його матеріалів (розфарбувати, намалювати, позначити смайликів, визначити власну позицію, розв'язати моральну задачу, здійснити моральні міркування тощо).

Основній змістовій частині робочого зошита, що викладена як уже зазначено вище у восьми тематичних блоках (доріжках), які відповідають програмі «Скарбниця моралі», передує короткий вступ (передне слово до дітей-користувачів та до педагогів і батьків). Зокрема, у зверненні до дітей автори апелюють до дитячих потреб та інтересів дізнаватися про самих себе і мотивують до виконання різноманітних вправ, пояснюючи для чого вони дітям. Що ж до звернення до дорослих, то в ньому викладаються роз'яснення цільового призначення і змістового наповнення видання, поради дорослим користувачам щодо організації роботи з матеріалами зошита. По тексту робочого зошита це фіксується у коментарях до дорослих стосовно аргументації дітям відповідних моральних норм і правил поведінки в соціумі.

Що ж до змісту основної частини, то запропоноване навчальне видання для дітей старшого дошкільного віку має таку специфіку укладання: усі завдання в ньому унаочнені в сюжетних малюнках морального змісту, ілюстраціях та графічних схемах. Окреслені ігрові завдання та вправи скомпоновані у восьми тематичних доріжках: «Про мораль знати – негаразди обминати» (моральна свідомість); «Дорослих поважати і чемним зростати» (моральні стосунки з дорослими); «З дітьми дружно жити і їх розуміти» (моральні стосунки з ровесниками); «Довіру проявляти і співпереживати» (моральні почуття і емоції); «Добрі манери здобувати і ввічливим ставати» (моральні якості); «Хороші справи творити й завжди їм радіти» (моральна поведінка); «У злагоді бути – про образи забути» (моральне ставлення); «Себе оцінити і кращим зробити» (моральна саморегуляція). Виклад матеріалу структурований відповідно до логіки побудови змістового наповнення, що простежується в чіткому алгоритмі задуму посібника: сходження дітей по доріжках – від обізнаності про поняття «добро» і «зло» (доріжка 1) до здійснення самоаналізу власної моральної діяльності (доріжка 8). Увесь матеріал подано в новому форматі «від внутрішнього» бачення моральної ситуації та особливостей морального розвитку дітей.

Кожен блок має уніфіковану структуру і налічує по 8 позицій, що в загальній кількості складає 64 ігрових завдання і вправи. З-поміж них графічні вправи – наприклад, зробити смайлика усміхненим, мають зорові орієнтири, підказку у вигляді обличчя з очима, а дітям необхідно домалювати його радісне зображення чи засмучене. До таких вправ належать і ті, що потребують відшукати доріжки, лабіринти і позначені вони пунктирними контурами. Завдання носять синтезований характер, відзначаються цілісністю та системністю викладу і градуються з поступовим ускладненням змісту, а способи їх виконання подані так, щоб дитині-користувачу було зрозуміло що необхідно зробити вже з їхнього ілюстративно-графічного викладу. Обов'язковим компонентом є реалістичні сюжети виховних психологічних ситуацій морального змісту для пошуку дітьми різних варіантів рішень. Зважаючи на вікові особливості дітей, такі життєві історії стимулюють їх до здійснення самоаналізу власного поведінки з ровесниками та дорослими.

Відповідно до авторського задуму і концепції укладання для забезпечення зручності користування й самостійності дитини в опрацюванні вміщених завдань різні види роботи виокремлюються спеціальними

умовними позначками, серед яких: – розфарбуй, намалюй; – розглянь малюнок; – поміркуй і зроби висновки, розв'яжи кросворд, запам'ятай, розв'яжи моральну задачу, познач смайлик (емодзі), визнач власну позицію, вислови моральні міркування тощо. Для підсилення змістового наповнення у робочому зошиті подані зразки мудрості українського

народу – тематичні прислів'я і приказки, а також літературні твори для дітей: віршики, мирилочки, пробачалочки, які також мають відповідні умовні позначки – . Усі наявні завдання супроводжуються мінімізованими, лаконічними, конкретними інструкціями щодо змісту роботи і способів її виконання і сформульовані у формі звернення до дитини-користувача. Виклад матеріалу в такій змістовій композиції і сприятиме широкоспекторному застосуванню робочого зошита.

Ігрові вправи з одного блоку можуть паралельно компонуватися з іншими, що сприятиме їх системності та взаємодоповнюваності і забезпечить реалізацію принципу комплексності щодо ознайомлення дошкільників з моральними нормами, правилами та принципами гідного поведінки, їх усвідомленням, прийняттям як власних для виконання, що проявлятиметься в діях, вчинках і поведінці дітей. Це засвідчує те, що робочий зошит як практикум для старших дошкільників побудований з урахуванням сегменту для здійснення індивідуального підходу до кожного вихованця, зважаючи на особливості його морального розвитку.

У заключній частині подається узагальнене авторське трактування стосовно раціональності використання робочого зошита «Крокуємо доріжками добра» та наводяться чіткі докази того, що під час виконання дітьми ігрових вправ фактично відбуватиметься особистісне моральне зростання дошкільника і підвищуватиметься рівень його моральної вихованості.

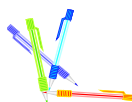
Подаємо фрагменти ігрових завдань із робочого зошита для дітей старшого дошкільного віку «Крокуючи доріжками добра» до програми з морального виховання «Скарбниця моралі».

Скринька рис чемної людини

(доріжка 2. «Дорослих поважати і чемним зростати»)

Чемна людина – яка вона? Які риси є найбільшим скарбом чемної людини?

Намалюй скриньку, з якої виглядає намисто із шести намистин. Зафарбуй намистини відповідним кольором:

Чесність – червоним,

охайність – жовтим,

Доброта – зеленим,

ввічливість – рожевим,

Турботливість – фіолетовим,

справедливість – синім.

Коментар для дорослих:

Разом з дітьми уточніть моральні риси:

Чесний – говорить правду, відвертий, щирий.

Охайний – дотримується чистоти, не розкидає своїх речей.

Добрий робить добрі справи для себе й для інших.

Ввічливий – уміє поводитися і говорити так, щоб іншим було приємно з ним, виявляє увагу до інших людей, не ображає їх.

Турботливий – думає про те, як допомогти іншим, зробити для них щось гарне.

Справедливий – ставиться до людей так, як вони на те заслуговують.

У народі кажуть: «Хто не поважає інших, той не поважає себе».

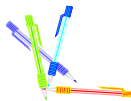
Міць дерева

(доріжка 3. «З дітьми дружно жити і їх розуміти»)

Народна мудрість стверджує: «Дерево сильне корінням, а людина – друзями».

Як ти це розумієш?

Намалюй дереву стільки коренів, скільки друзів у тебе є.

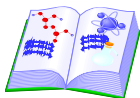
Як живеться дереву без коренів? А людині без друзів?

Сонечко правди

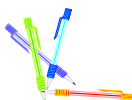
(доріжка 5. «Гарних манер набувати і ввічливим ставати»)

У народі кажуть: «Гірка правда краща за солодку брехню».

Перед тобою – сонечко. Кожного разу, коли тобі хочеться сказати неправду, згадай про це сонечко, і поступи чесно,

а тоді домалуй до сонечка промінчик.

Через тиждень порахуй промінчики і скажи, скільки разів сонечко допомогло тобі бути чесним.

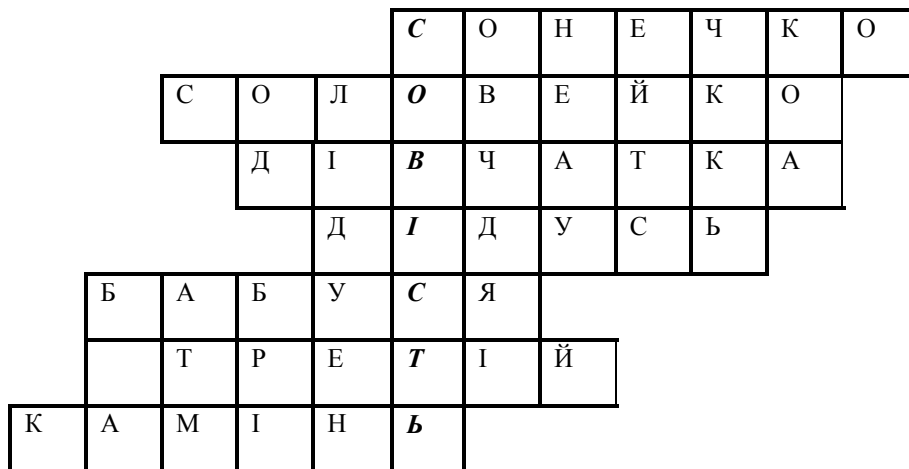

Вчиняй завжди по-чесному, у будь-яких ситуаціях, і люди тебе будуть поважати.

Головний регулятор

(доріжка 8. «Себе оцінити і кращим зробити»)

Розв'язи кросворд. Щоб його розв'язати, треба пригадати оповідання В. Сухомлинського.

1. Хто подарував дівчинці намисто в оповіданні «Намисто з чотирма променями»?
2. Спів якої пташки слухали в лісі Оля і Ліда?
3. Хто із захопленням дивився на Миколку в оповіданні «Як Миколка став хоробрим»?
4. Хто прибрав камінь з дороги в оповіданні «Бо я людина»?
5. Хто головний герой оповідання «Чи винен м'яч»?

6. Котрий з хлопчиків учинив правильно в оповіданні «Красиві слова і красиве діло»?
7. Як називається оповідання?

Опустіла навколо земля,
Вже не чути пісні солов'я,
З криниці не можна напиться –
Перестало джерельце в ній битися,
Тепер воно вже без води.
Хто ж накоїв такої біди?

Що ж таке совість? Навіщо вона людині? Що означає «жити по-совісті»?

У народі кажуть: «Найголовніші прикраси людини – чиста совість і добрі вчинки».

Отримані результати та висновки щодо ефективності пропонованої інновації. Пропоновані ігри і вправи, що викладені у робочому зошиті «Крокуючи доріжками добра», пройшли апробацію в освітньому процесі дошкільного навчального закладу № 7 «Берізка» м. Переяслава-Хмельницького Київської області, який працює за програмою дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Становлення основ моральної вихованості у дітей дошкільного віку в умовах освітніх трансформаційних процесів сьогодення». Узагальнюючи викладене, висловлюємо такі прикінцеві позиції: зміст розробки навчального видання забезпечує соціальні запити сьогоденної дошкільної освіти щодо здійснення особистісно орієнтованого підходу до дітей з врахуванням особливостей їхнього морального розвитку. Він базується на інноваційних принципах організації навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Робочий зошит відповідає провідним принципам дошкільної дидактики: наочність, доступність, послідовність, систематичність, науковість, єдність розвивального та виховного навчання. Він ґрунтується на врахуванні психологічних особливостей дітей дошкільного віку, розкриває феномен процесу морального виховання у цьому віці та провідні засадничі положення сучасної дошкільної освіти. Посібником охоплено обсяг матеріалу для дітей старшого дошкільного віку, що має на меті підвищити рівень їх моральної вихованості. Крокуючи з однієї доріжки добра на іншу, дошкільник уточнюватиме свої моральні знання, у нього розширюватиметься інформаційне поле про гідні норми морального поведіння у середовищі, а здобуті моральні уявлення у ході спонтанного досвіду отримають підтвердження чи спростування. Таке моральне самооцінювання стимулюватиме дитину до позитивних зрушень, але за головної умови – міжособистісного емоційно-довірливого спілкування з дорослим.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаються у розробці діагностичних методик для визначення рівня моральної вихованості дітей дошкільного віку.

МУЗИКУВАННЯ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗА СИСТЕМОЮ КАРЛА ОРФА

*Тимошук Світлана Володимирівна, музичний керівник ДНЗ №2
міста Луцьк Волинської області*

Музика – це відтворення людських почуттів у їх становленні та розвитку найтонших відтінків радості й суму, в їх зіткненнях та перетвореннях. Вона здатна на такі глибокі узагальнення емоційного життя людини, яких немає в жодному іншому виді мистецтва, й містить у собі багатющий розвивальний потенціал. Провідною її роллю є емоційний розвиток дитини. Як відомо, музика - це вид мистецтва, що істотно впливає на становлення особистості дитини в дошкільному віці. В.О.Сухомлинський зазначав: «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а насамперед-виховання людини».

Дошкільні роки – це час найбільшого нагромадження музичних вражень, інтенсивного розвитку музичного сприйняття. Дитина ознайомлюється зі світом музики, охоче долучається до музичної діяльності, їй цікаві заняття, пов'язані з музикою, коли вони добре організовані.

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти музичне виховання потребує вагомих змін. Суспільство вимагає від дошкільної освіти формування творчої особистості, здатної самостійно мислити й приймати нестандартні рішення. Тільки в атмосфері доброзичливості, взаєморозуміння, взаємоповаги між дитиною і дорослим можна виховати компетентну особистість. Особистісно-орієнтовна педагогіка переконує нас не позбавляти дитину емоційного благополуччя дитинства та її індивідуальної особистості.

У світовій педагогіці є кілька відомих концепцій музичного виховання дітей, які стали основою для розробки різних програм і методик. Однією з них є поширена концепція музичного виховання Карла Орфа,

відомого німецького композитора. Як відомо, його концепція визначає пошук та об'єднання формувальних ситуацій у єдину систему, де активною ланкою виступає співтворчість педагога і дитини.

Звернулася до методики К.Орфа не випадково. Задумане ним пів століття навчання дітей імпровізаційного музикування повною мірою є тим, що в нас називається особистісно-орієнтовним підходом до організації навчально-виховного процесу і спрямоване на розвиток пізнавальної активності кожної дитини. Діти мають можливість на кожному занятті виявити своє внутрішнє Я, не підкоряючись загальноприйнятим «шаблонам», створювати та втілювати художні образи, постійно граючись.

Ознайомившись з творчою спадщиною педагога, я дійшла висновку, що система К.Орфа є ключем до розвитку дитячої музичної творчості. К.Орф розробив систему дитячого музичного виховання максимально наближену до можливостей та інтересів звичайної дитини. Її ключові позиції актуальні й досі, це:

- ставлення до дитини як до самоцінної особистості, повага до неї, прийняття будь-яких її індивідуальних творчих проявів;
- створення на занятті атмосфери гри; дотримання принципу «для дитини, а не над нею».

Він розкрив цілу систему естетичного виховання, яка базується на єдності музики, рухів і слова, на творчому самовираженні дітей через залучення до музики, на розкріпаченні творчих сил і розвитку природної музичності. К. Орфа можна назвати М. Монтессорі в музиці, адже «призначення дорослого – допомогти душі, яка розпочинає свій життєвий шлях, жити власними силами».

Головна мета початкового музичного виховання за системою К. Орфа - це формування творчої особистості дитини. Він пропонує розглянути музичне виховання ширше, ніж просто традиційне залучення дітей до виконання і слухання музики. Діти повинні не тільки слухати та відтворювати складену іншими музику, але й створювати та виконувати свою дитячу елементарну музику.

Ця система музичного виховання побудована на елементарному музикуванні, де провідну роль відіграє ритм і музично-ритмічне виховання. Вправи засновані на метричній структурі слова, мовленні, мелодико-інтонаційному проголошенні, характері звучання. Найбільший вплив на дитину в системі К. Орфа чинить музично-театралізована гра, в якій гармонійно поєднані спів, мовлення, жест, танець, гра на музичних інструментах. Тілесні відчуття музики є для дитини цілком зрозумілою і правильною інформацією про неї. Тобто музика розуміється тілом, його реакціями на звуки, а не розумом. Говорити з дітьми треба самою музикою. Тому заняття будує за принципом «навчання у дії».

Добре розуміючи, що будь-яке музикування неможливе без попередньої роботи з оволодіння елементами музики, намагаюся на кожному занятті поєднувати елементарне музикування з навчання найпростіших елементів музичної мови. Проте, головним вважаю саме музикування, бажання дітей спілкуватися з музикою, співати та грати колективно, дістаючи від цього задоволення. Цей процес виховання ґрунтується на розмаїтті музичних звуків та широкому спектрі їх використання у різних видах та змісті музичної діяльності дітей на заняттях. Вся здійснювана робота здійснюється на ігрових завданнях, поєднує в собі дитячий фольклор, класичну та сучасну музику, інноваційні технології ознайомлення з ними. Головні завдання, які я ставлю перед собою на заняттях:

- допомогти дітям увійти в світ музики, відчуті і пережити її чуттєво;
- розвивати творчу уяву та фантазію дітей;
- ознайомлення дітей дошкільного віку із різновидами музичних звуків та методикою їх відтворення;
- формування пізнавальної компетентності за допомогою мовленнєвих ігор;
- збагачення емоційно-чуттєвого та когнітивного досвіду дітей шляхом впровадження інноваційних форм організації роботи: рухових імпровізацій, психогімнастики, пальчикової гімнастики, арт-терапії;
- розвиток мовлення та формування культури мови дитини.

Основними видами діяльності на заняттях з елементарного музикування є активні форми: спів, гра на дитячих музичних інструментах, мовні вправи та рух. Слово та рух - це ті джерела, з яких народилася музика. Основний принцип моєї роботи – використання всього простого, елементарного, доступного дітям. Елементарна музика – це не музика сама по собі: вона пов'язана з рухом, танцем і словом; її потрібно самому створювати, а не тільки слухати. Елементарна музика ґрунтується на найпростіших засобах музичної мови: ритмі, тембрі, динаміці. Вона нерозривно пов'язана з мовленням і рухом, тому що є давньою основою музики. В елементарній музиці є вірші, що зрозумілі дітям, прості рухи, спів, мовлення - все те, що дуже подобається дітям.

Працюючи за темою «Музикування за системою К.Орфа» я продовжую розвивати такі напрями:

1. Ритмічно-мовні вправи без мелодизації, які формують почуття ритму на віршах - це мовленнєві ігри і фонопедичні вправи.
2. Вправи на розвиток рухів і рухової фантазії.
3. Озвучені жести-хлопки, шльопки по стегнах, грудях, щиглі пальцями, притупування.
4. Пластичні вправи на виразність емоцій.
5. Шумові оркестри для озвучення казок.
6. Ігри з голосовим апаратом.
7. Ритмічно-рухові ігри зі співом.
8. Співи з рухами.

9. Музично-театральна діяльність.

Під час ознайомлення дітей з фольклорним і літературним матеріалом, організації ігрової, театралізованої та самостійної художньої діяльності дітям допомагають мовні ігри та вправи за системою К. Орфом. Дитячий фольклор - лічилки, дразнилки, кричалки, потішки, примовки, заклички, приповідки - все це є базою для мовленнєвих вправ. Мовленнєва вправа за К. Орфом - це ритмічні декламації віршів або прози, потішок, прозаїчного тексту з різним ритмічним малюнком та в супроводі озвучених жестів і шумових музичних інструментів. Для музичного виховання мовні вправи важливі перш за все тому, що музичний слух розвивається в тісному зв'язку з мовленнєвим, а він, в свою чергу, одна з основ музичного слуху. Тому малюки, виконуючи мовні вправи вчать користуватися загальними для мови і музики засобами виразності.

Головну роль під час виконання таких вправ належить «озвученим рухам» або жестам. «Звукові жести» - це ігри звуками свого тіла: удари, ляпанці, притупування, ковзні оплески. Всі звучні жести ми використовуємо як своєрідний супровід у мовних вправах, у співі, у музикуванні на дитячих музичних інструментах. Як правило, дітей цікавить ритміка та співзвуччя вірша, а дитячі потішки, лічилки є невіддільним від ігор дітей і танців. На занятті діти пригадують невеликий вірш, я пропоную його озвучити. Діти розуміють, що вірш можна декламувати і водночас плескати руками по колінах першу частину, а другу тупати ногами. Цей вид музичної діяльності доцільний для загального музичного розвитку, бо легкий й доступний для всіх дітей.

Одним із найбільш цікавих і необхідних для дітей форм первинного пізнання навколишнього звукового світу, а через нього - і основ музичного мистецтва, є ігри звуками. Дивним та різноманітним є світ звуків, що оточують нас. Їх так багато, вони такі різні, і кожен звук може стати музикою. Потрібно тільки намагатися її почути. Нам, дорослим, тільки здається, що вся музика давно зосередилася у фортепіано або симфонічному оркестрі. Насправді це не так - фантазія та уява можуть вдихнути барвисте життя у звичайні побутові звуки: «Марш дерев'яних паличок», «Гопачок кольорових кубиків», «Веселі та сумні звірята», «Чарівник-Домовик» - такі п'єси ми створюємо разом із дітьми. Вони є цікавими не тільки для малят, але й для нас дорослих.

З молодшими дошкільнятами найкраще почати роботу в момент підвищеного шумового тла в ігровій кімнаті: можна запропонувати їм знайти, куди сховалася тиша. Прошу діток прислухатися до звуків у різних куточках кімнати, віднайти, де найтихіше, - саме там і сховалася тиша.

Дітям середнього і старшого дошкільного віку для початку можна розповісти, що звуки - це диво, яке насправді вже давно стало звичним. Звуки не можна взяти в руки, покласти на стіл, розглянути навіть під мікроскопом. Але вони є скрізь і є завжди: все, що навколо нас, шарудить, шумить, дзвенить, булькає, скрипить, а отже звучить. А чи можна гармонізувати шуми, тобто створити з них музику? Виявляється, можна. Це підтверджує ціла група музичних інструментів в оркестрі, яка призначена для створення шумів у музиці. Це всі ударні інструменти: трикутник, барабан, різноманітні види тарілок.

Відтворюючи живі звуки, юні музиканти отримують безліч позитивних емоцій, під впливом яких розкривається їхній творчий потенціал. Для організації дитячого оркестру необхідний цілий «арсенал» музичних іграшок та інструментів, які умовно можна розподілити на такі групи: шумові; ударно-мелодійні; духові; струнні.

Інструментальне музикування також сприяє загальному розвитку дошкільників: ознайомлення з різними музичними іграшками та інструментами збагачує пізнавальну сферу особистості, а безпосередня гра на таких інструментах розвиває дрібну моторику та координацію рухів.

Найдоступнішими у виконавському плані є шумові інструменти, оскільки на них можна відтворити будь-який ритмічний малюнок без спеціальних технічних навичок. Шумові ефекти можуть доповнюватися різноманітними звуковими жестами: оплесками, притупами, клацанням тощо. Пропоную спробувати почути, як звучать предмети, що навколо - олівці, кубики, м'ячі, мильні бульбашки, дерев'яні палички, камінці. Діти переконуються, що власне, всі предмети можуть видавати звуки. Після таких бесід пропоную дітям створити оркестр з саморобних інструментів, які обов'язково мають звучати, а музику нехай діти складуть самі (вільний ритм, мелодії будуються з хаотичних звуків).

Засобами виразності музики можуть слугувати: прискорення, уповільнення, посилення, затихання, тембри інструментів, засоби утворення звуків, дібрані дітьми залежно від образу, який вони відтворюють. Отже, процес народження музичного твору має базуватися на прислуховуванні до звучання, на пошуку барв та образу. У подальшому діти будь-якого віку дізнаються, що звук може бути гучний і тихий, високий і низький, довгий і короткий; може мати особливий характер або певне забарвлення: м'який, різкий, дзвінкий, співучий тощо.

Ознайомлювати зі звуком найкраще в іграх. Особливо в процесі самостійної діяльності дітей. У ході ігор, спрямованих на вивчення властивостей звука, діти мають отримати не лише точне уявлення про звук як такий, але й вивчити можливості свого голосу: звуконаслідування, скандування, гліссандо (плавний перехід від одного звука до іншого через усі звуки, що знаходяться між ними у звукоряді) і т.д.

Розвивати чутливість дітей до основних властивостей музичного звука слід за лінією ускладнення: а) сприйняття висоти звука; б) розрізнення співвідношень музичних звуків; в) розрізнення ритмічного малюнка; г) сприйняття тембру та гучності звучання.

Ми не можемо і не маємо права очікувати від дітей мелодій, творів, що є схожими на музичні шедеври. У дитячої музики, що малята імпровізують або навіть складають, немає втілення в дорослому світі,

на неї лише незначною мірою поширюються наші уявлення про прекрасне. У ній є основний зміст – прикладний, вона допомагає дітям вивчати та досліджувати навколишній світ, а також формувати своє ставлення до нього засобами музично - творчої гри.

Ігри звуками тісно пов'язані з іграми голосом. Голос та артикуляційний апарат розглядаються як набір інструментальних тембрів. Ми використовуємо їх для яскравої звукової гри, створення звукових ефектів: шипіння, шепіт, крехтання, цокання язиком, вдиhi, видихи, вигуки тощо.

Розвиваючи в дітей почуття ритму, ми приділяємо особливу увагу музичному руху. За тим, як дитина рухається, наскільки яскравими та виразними є її рухи, за тим, як упевнено вона імпровізує під музику, передаючи в русі певний образ, можна зробити висновок про ступінь розвитку у неї почуття ритму. Музичний рух розглядаємо як засіб розвитку емоційної чутливості музики, ритмічності, виразності рухів, уваги, пам'яті.

Залучаючи дітей до музично-рухової діяльності, слід пам'ятати, що наша мета полягає не у технічному шліфуванні окремих танцювальних елементів, а у збагаченні музичного сприйняття рухливими реакціями. Тому рухи успішно використовуються як засіб активізації розуміння дітьми характеру музики та її образного змісту. Дітям легше запам'ятати ті рухливі елементи, які відповідають певному сюжету і мають яскраві асоціації. Навіть рухи безсюжетних таночків варто пов'язувати зі знайомими життєвими явищами. Тому важливого значення набувають рухливі імпровізації та ігри.

Рухи під музику стимулюють поведінкові реакції, розвивають загальну моторику, удосконалюють координацію рухів та просторову орієнтацію, знімають рухову скутість у інертних і пасивних дітей. Дитяче музичне виконавство відіграє важливу роль у процесі навчання музики: це невеликі образні вправи, що містять у собі елементи імпровізації, за основу ми беремо образ, почуття які передаються музикою. Спочатку діти ознайомлюються із музичним твором, уявляють та «проживають» цей образ, потім намагаються втілити його в русі. Саме тут простежується дитяча творчість та індивідуальність. Звичайно ж, доцільно пам'ятати, що творчість ґрунтується вже на існуючих навичках. Тому поступово, крок за кроком діти поповнюють свій музично - руховий досвід. Виконуючи комплекс рухів, запропонованих педагогом, творчість може виявлятися в манері виконання руху, а імпровізуючи, дитина сама вигадує рухи, складає танцювальну композицію на звучну музику. Для виразної передачі образу ми вчимо дітей використовувати міміку, пантоміму, застосовувати голос, звуки мовлення. Звичайно ж, у всіх це відбувається по-різному, але радість та задоволення від колективної творчості є безцінним.

Під час співу, рухів та гри на інструментах відбувається активне засвоєння необхідних знань, набуття умінь та навичок, формується музично-виконавська діяльність, на основі якого дитина сприйматиме музику більш осмислено.

Завдяки системі К. Орфа свята і розваги, музичні заняття проходять емоційно-піднесено. Діти не просто слухають і виконують вказівки педагога, а діють творчо, фантазують, проявляють індивідуальність, придумують і виконують те, що вони хочуть і так, як хочуть.

Насамкінець можна зазначити, що мені подобається така робота з дітьми, бо вона є надзвичайно цікавою й емоційною, яка має позитивний результат. Діти вміють зосереджуватися, аналізувати, дивуватися, знаходити самостійні рішення за нестандартних умов, експериментувати. Їх цікавість та інтерес – це стимул для виховання «дитини успіху».

Література

1. Бойчено С. Творче музикування:універсальний засіб прояву природної музикальності дитини//Музичний керівник . -2012. -№1. – С. 23- 30.
2. Всесвіт музичних звуків: Використання системи Карла Орфа на музичних заняттях //Палітра педагога. – 2008. -№4 .- С. 22-26.
3. Леонтєва О.Т. Карл Орф. – М.: Музика, 1984 р.-348 с.
4. Творче музикування: Використання саморобних інструментів у музичній діяльності дітей за принципами педагогіки Карла Орфа // Палітра педагога. – 2008. - №3.- С. 27-30.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГУДЗИКОВОГО МІНІ - МУЗЕЮ

*Герасимчук Оксана Василівна, вихователь дошкільного начального закладу «Зірочка»
міста Обухів Київської області*

Виховання і навчання спрямовані на те, щоб нові покоління, засвоюючи основи наук, суспільно-історичний досвід, були підготовленими до самостійної життєдіяльності, цивілізованого ставлення до природи, культури, інших людей, адаптації у світі, який динамічно змінюється. Ці вимоги особистість засвоює свідомо чи несвідомо як необхідні умови життя і діяльності. Разом із знаннями, які формуються у дитини в процесі виховання, розвиваються способи пізнавальної діяльності: вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати. У дошкільному віці дитина

засвоює основи знань про навколишній світ, взаємини людей, про зовнішні та внутрішні якості, суттєві зв'язки предметів [1, с. 184].

Традиційно в дошкільному навчальному закладі пізнавальна активність дітей здійснюється через такі форми роботи: спостереження, розваги, екскурсії. Однак в меншій мірі застосовуються нетрадиційні методи та форми роботи.

Мета статті: теоретично проаналізувати особливості пізнавального розвитку та запропонувати систему роботи із використанням гудзиків міні - музею.

Розвиток пізнавальних інтересів дітей залежить від уміння вихователя ДНЗ створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання дошкільників. Для цього треба забезпечити продуктивний зміст розвивального докільця, системний підхід до організації активної пізнавальної діяльності дітей на основі використання ефективних форм засобів і методів нестандартного типу для розвитку і стимулювання пізнавальних інтересів, врахування індивідуальності кожного вихованця та надання йому права реалізації власної ініціативи.

Пізнавальна активність сформована в період дошкільного дитинства, є потужною силою, яка рухає пізнавальний розвиток особистості.

Вирішальним чинником у процесі формування пізнавальної активності за висновком видатного психолога Майї Лісіної, є спілкування дитини з дорослими [2, с. 27].

Пізнавальна активність не є вродженою. Вона формується протягом усього свідомого життя людини. Рівень розвитку пізнавальної активності зумовлюється індивідуально - психологічними особливостями та умовами виховання. З огляду на те, що саме пізнавальна активність є основою пізнавальної діяльності, від неї безпосередньо залежить і рівень розвитку пізнавальної діяльності як умови успішного навчання в школі. Тож двома основними чинниками, які впливають на розвиток пізнавальної діяльності, є:

- природна дитяча допитливість;
- стимулююча діяльність педагога [3, с. 13].

У практиці роботи дошкільних закладів у теперішній час викликає певну стурбованість сучасна ситуація розвитку дитини, зокрема, надмірна інтелектуалізація освітнього процесу в дитячих садках, спрямованість на засвоєння дітьми готових знань, умінь і навичок. Тому з усією гостротою постає проблема оптимізації пізнавального розвитку діяльності дошкільників, перетворення життя маленької дитини на щоденну радість відкриття таємниць навколишнього світу. Це спонукає до пошуку ефективних та нетрадиційних способів розвитку пізнавальної активності дошкільнят, а також запобігання інтелектуальній пасивності дітей.

Зокрема сучасний Державний стандарт дошкільної освіти України визначає як складову змісту Базового компоненту дошкільної освіти освітню лінію « Дитина в сенсорному просторі » акцентуючи увагу на необхідності формування в дітей уміння планувати свою пізнавальну діяльність, знаходити нове в знайомому та знайоме в новому, радіти із своїх відкриттів та умінь, експериментувати з новим матеріалом.

Пропоную систему роботи з активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з використанням гудзиків міні-музею. В умовах дитячого саду неможливо створити експозиції, що відповідають вимогам музейної справи. Тому такі експозиції називають міні-музей. Частина слова міні відображає вік дітей, для яких вони призначені, розміри експозиції і чітко визначену тематику такого музею. Міні-музей – це особливий, спеціально організований простір ДНЗ, який сприяє розширенню кругозору дитини, розвитку пізнавальної активності, підвищує освіченість, вихованість, залучає до вічних цінностей.

Психологічні дослідження (Пироженко Т.А., Кочарян А.С., Панок В.Г., Бурлачук Л.Ф.) дозволили побачити, що в дітей, які займаються в музейно-освітньому просторі певним чином модифікується розумова діяльність, такі діти більш вільно оперують образами [4, с. 62-72]. Хочу звернути увагу на те, що робота з дітьми передбачає не тільки якість і кількість отриманої інформації в ході знайомства з експозицією міні - музею, важливо домогтися у дітей пробудження пізнавальної активності.

Найбільш цікавим для дітей стало використання в експозиції гудзиків. Історія та різноманітність гудзиків настільки захопила вихователів, батьків та дітей, що було вирішено створити міні-музей «Чарівний гудзик». Виявилось, що існує наукова назва цього виду колекціонування – філобутоністика (від англійського слова button – гудзик). Начебто, гудзик річ звичайна, з чисто утилітарними функціями. Однак, варто подивитися на гудзик уважніше і нам відкриється багато цікавого, а часом навіть фантастичного, захоплюючого, також і для дітей. Граючи з гудзиками різного кольору, форми і величини, дитина відчуває задоволення, а рухи пальців рух безпосередньо впливають на розвиток рухових центрів мови. Діти стають більш уважнішими і працездатними. Підвищується концентрація уваги, розвивається логічне і образне мислення, координація рухів і посидючість. Не можна недооцінювати і релаксційний вплив на організм дитини маніпуляцій з гудзиками, бажання дитини нескінченно чіпати та перебирати їх. Маніпуляції з гудзиками не викликають алергії, ними не можна порізатися або вколотися, вони легко миються та обробляються.

Нами були створені необхідні умови для роботи, підібраний і розроблений матеріал доступний дітям, відібрані методи та прийоми, виготовлені демонстраційні посібники та дидактичні

ігри які ж властивості предметів допомагають дітям запам'ятати гудзики. Колір є самою значимою властивістю навколишнього світу. Тому їхній колір звертає на себе увагу дитини, дозволяє їй виділити певний колір серед інших і запам'ятати його. Ось деякі ігри: «Різнокольорові гудзики», «Змійка», «Пори року». Гудзики мають різну форму (круглу, овальну, квадратну, трикутну, прямокутну), отже за їх допомогою дитини закріплює знання геометричних фігур. Ігри: «Машина», «Потяг», «Веселі фігури». При знайомстві з величиною їх також можна використовувати. Ігри: «Намисто для мами і ляльки», «Прикрасимо плаття для мами і дочки», «Допоможемо навести порядок», «Погодуємо тварин», «Розклади від більшого до меншого».

Використовують в лічбі та утворенні множин. Ігри: «Знайди 2,3,4... однакових гудзики», «Обери цифру, порахувавши гудзики», «Яких гудзиків більше». Складання задач про гудзики в межах від 1 до 5. Порівняння множин за кількістю.

Їх гарно можна використовувати для розвитку мовлення. Ігри: - «Розкажи про гудзик», «Опиши гудзик», «Порівняй гудзик», «Склади речення про гудзик», «Поділи слова на склади», «Складемо казку про гудзик».

В образотворчій діяльності – «Гудзикова квітка», «Прикрашаємо глечик», «Розмальовуємо гудзик», суха аплікація «Чий віночок краший». Рухливі ігри – « Знайди пару », « Об'єднайся в команду », ходіння по гудзиковому килимку.

Гра – емпатія «Який я гудзик? » Так само гудзики можна порівнювати: гладкий і шершаві, металеві і пластмасові, за кількістю дірочок, викладати з них звукові моделі слів, графічні схеми речень, рахувати.

Ігри та вправи з гудзиками – це значущі мотивуючі фактори активного пізнавального розвитку дитини. Вони сприяють розвитку спостережливості концентрованої уваги та мови – найважливіших складових психічного здоров'я та благополуччя дітей.

Література

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидив, 2008. – 456 с. (Серія «Альма – матер») – С. 184.
2. Лохвицька Л. «Пізнайки» навколо нас: розвиток пізнавальної активності у дошкільників // Журнал «Вихователь – методист дошкільного закладу», 2009. – № 6. – С. 27.
3. Пізнавальна активність: особливості розвитку у дошкільників // Журнал « Вихователь – методист дошкільного закладу», 2012. - № 8. – С. 13.
4. Деникеева Ф., Галієва Ф., Ахунова К. Розвиток дрібної моторики та сенсорики з допомогою гудзиків //Дошкільне виховання.–2013. - №3 - С. 69-72.

СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ-ЛОГОПАТІВ ЗАСОБАМИ ІКТ

Прокон'єва Ганна Вадимівна, вчитель-логопед Комунального комбінованого дошкільного навчального закладу №3 міста Кривий Ріг Дніпропетровської області

Актуальність обраної теми зумовлюється Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті, вдосконалення системи освіти й виховання у відповідності до принципів гуманізації та індивідуалізації, передбачає максимальне врахування особистісних та психофізичних особливостей дітей й створення таких умов освіти, які б сприяли своєчасному й повноцінному розвитку всіх сторін особистості дитини та її успішному навчанню. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в корекційному навчанні дозволяє оптимізувати педагогічний процес, індивідуалізувати навчання дітей з вадами мовленнєвого розвитку та значно підвищити ефективність будь-якої діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити впровадження та використання ІКТ з метою створення інформаційно-освітнього середовища для мовленнєвого розвитку дошкільників-логопатів.

У відповідності до поставленої мети дослідження визначені **завдання**досвіду:

- проаналізувати сутність та зміст впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в корекційну роботу з логопатами дошкільного віку;
- вивчити роль, принципи і завдання застосування ІКТ в корекційно – відновлювальній роботі;
- розкрити можливості використання і напрямки корекційної роботи із застосуванням ІКТ для мовленнєвого розвитку дошкільників з вадами мови;
- максимальне занурення дітей в активну мовленнєво-ігрову діяльність.

Лише чітке всебічне планування, систематична робота з упровадження та розвитку ІКТ, навчання персоналу і постійний контроль за втіленням таких інновацій в освітній процес дає змогу дошкільному

навчальному закладу йти в ногу з часом. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі ДНЗ - це одна із самих нових та актуальних проблем у педагогіці. Система сучасної дошкільної освіти потребує постійного впровадження інноваційних технологій в освітній процес. Комп'ютерні технології покликані стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, значно підвищувати його ефективність. Але, безперечно, сам комп'ютер нічого не вартий без науково зваженої, психологічно обґрунтованої загальної концепції його використання.

Навчання дітей з особливими потребами навичок роботи з комп'ютером проводиться в рамках організації змістовної навчальної діяльності, актуальної для дітей цього віку. При такому підході дитина набуває навичок безпосередньо під час роботи на комп'ютері, який виступає як засіб досягнення поставленої корекційної освітньої мети. Таким чином, у процесі комп'ютеризації спеціальної освіти комп'ютер виступає і як об'єкт вивчення, і як засіб підвищення ефективності педагогічного процесу.

У яких випадках доцільно включити в структуру заняття роботу з комп'ютером, вирішує сам педагог. І це залежатиме від поставлених корекційних і освітніх цілей і завдань, а також від індивідуальних особливостей, можливостей, потреб і стану здоров'я дитини. При такому підході комп'ютер виступає як допоміжний засіб навчання, що підвищує ефективність педагогічного процесу.

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах: як при підготовці корекційного заняття, так і в процесі навчання: при поясненні (введення) нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі.

При цьому комп'ютер виконує такі функції:

- джерело навчальної інформації; наочний посібник; тренажер; засіб діагностики і контролю;
- засіб підготовки текстів, їх зберігання; графічний редактор; засіб підготовки виступів;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи,

можливості включення ігрового моменту.

Розробка дидактичних матеріалів, нових предметно-розвивальних навчальних середовищ і зразків нових об'єктів, які орієнтовані на використання ІКТ, повинна проводитися з урахуванням психофізичних та пізнавальних особливостей дітей та типів провідної діяльності для кожної вікової групи. Також, організовуючи роботу дітей за комп'ютером, необхідно звернути увагу на дотримання санітарно-гігієнічних норм (відповідність освітлення, розташування ПК, провітрюваність приміщення, тривалість роботи за комп'ютером та ін.).

Дослідження, присвячені проблемі вивчення і корекції мовленнєвих порушень у дошкільників, показують, що дані порушення характеризуються складною структурою. У зв'язку з цим процес їх корекції, як правило, має тривалу і складну динаміку. Тому застосування ІКТ, що враховують закономірності та особливості розвитку дітей дозволяють підвищити ефективність корекційного навчання, прискорити процес підготовки дошкільників до навчання грамоті, попередити появу у них вторинних розладів писемного мовлення.

Застосовуючи комп'ютер у процесі навчання, слід дотримуватися загальних принципів при плануванні та проведенні занять з використанням ІКТ:

- адаптивності: використання комп'ютера потрібно пристосовувати до індивідуальних особливостей дитини;

- керованості: у будь-який момент педагог повинен мати можливість скорегувати процес навчання;
- інтерактивності і діалогового характеру навчання;
- оптимального поєднання індивідуальної та групової роботи;
- підтримання стану психологічного комфорту дитини при спілкуванні з комп'ютером.

Кожен спеціаліст і педагог, який працює в ДНЗ, повинен вільно користуватися комп'ютером, створювати свої освітні ресурси і активно використовувати їх у педагогічній діяльності. Можна використовувати різні засоби: комп'ютер, ноутбук, інтерактивну дошку, принтер, сканер, телевізор, відео, DVD, CD, музичний центр, цифровий фотоапарат, відеокамеру. Застосування в роботі різних засобів навчання дошкільнят надає широкі можливості для розвитку дитини, зокрема мовленнєвого розвитку.

Такі засоби мають універсальні дидактичні можливості :

- вони дають змогу навчати дітей мови і розвивати мовлення в діалоговому режимі, бути опорою для розуміння структури мови;

- бути сполучною ланкою між смисловою і звуковою сторонами слова, полегшувати запам'ятовування сюжету;

- проектувати на екран різні комунікативні ситуації.

Нами підібрані та використовуються мультимедійні презентації для занять з розвитку лексико-граматичної будови мовлення, використання яких виконує різні функції. Перегляд цих презентацій пропонуємо дітям під час фронтальних і підгрупових занять, а також у процесі індивідуальної роботи. Практика засвідчила результативність комп'ютерних презентацій особливо у процесі розв'язання завдань з розвитку зв'язного мовлення («Склади розповідь про...», «Складемо казку», «Опиши картинку»), під час вивчення віршиків.

Образна, багата синонімами, епітетами, описами мова у дітей дошкільного віку явище дуже рідкісне. Не для кого не є секретом, що у сучасних дітей існують наступні проблеми: обмежений словниковий запас, невміння будувати речення, порушена звуковимова. Щоб виправити всі ці недоліки, ми використовуємо ефективний засіб в розвитку мовлення дитини – технологію Мнемотехніки. Мнемотехніка – це «мистецтво запам'ятовування», система методів і прийомів які забезпечують запам'ятовування, збереження та

відтворення інформації. Розглядання таблиці на екрані монітора і розбір того, що зображено, – у дошкільнят здійснюється перекодування інформації, тобто перетворення з абстрактних символів в образи. Після перекодування здійснюється переказ казки чи оповідання по заданій темі. Така форма роботи сприяє розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку та урізноманітнює прийоми навчання дітей.

У корекційній роботі з дітьми використовуємо низку напрямків роботи із застосуванням ІКТ.

Загальна моторика: допомагає навчити дитину нітувати різні рухи, наслідуючи персонажів на екрані.

Дрібна моторика: розвиває рухи пальців рук дітей, що покращує не лише рухову можливість дитини, а й розвиток психічних і мовленнєвих навичок. У свою чергу, формування рухів рук тісно пов'язане з розвитком рухового аналізатора і зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів та ін..

Сприймання: поглиблення та збагачення уявлень про колір, форму, величину та інші властивості предметів, що відбувається за умови систематизації цих уявлень на практичних діях.

Увага: допомагає розвивати та тренувати обсяг та ступінь концентрації уваги, визначати рівень продуктивності, стійкості, концентрації, переключення та розподілу уваги.

Пам'ять: сприяє розвитку зорової та слухової механічної пам'яті, формуванню смислової пам'яті, спостерігаючи за предметами, які з'являються та зникають на екрані.

Мислення: розвиває вміння виключати й узагальнювати на основі виділення суттєвих ознак предметів, формувати процеси класифікації та групування на основі виділення істотних ознак і здатності до узагальнення, виділяти ознаки подібності та відмінності предметів і явищ, розуміти логічні зв'язки та закономірності навколишнього середовища, вміти логічно мислити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формувати наглядно-дійове мислення, зорово-просторове орієнтування.

Мовлення: використання спеціальних комп'ютерних програм дозволяє прискорити процес розвитку рухливості органів артикуляції та формувати мовленнєве дихання, сформувати процес розуміння, сприйняття та відтворення побаченого на екрані, проявляти інтерес та потребу до емоційного спілкування та розвитку, використовуючи мовні та немовні засоби спілкування. Допомагає збагатити словник дітей різними лексичними темами, формувати пізнавально-комунікативну діяльність, граматичну будову, зв'язне мовлення.

Лексика: сприяє формуванню різних лексичних узагальнень, обмінюванню думками, повідомленнями, продуктивності використання дитиною лексичних одиниць мовлення (вживання частин мови).

Грамматика: персонажі комп'ютерної гри створюють таку проблемну ситуацію, при вирішенні якої дитина засвоює граматичні категорії, розвиває здатність до словозмін, що виражають числові, родові, часові, відмінкові відношення (виступають практичні операції з морфемами, вміння змінювати граматичні форми слів, розуміти їх значення, правильно узгоджувати слова в словосполученнях і реченнях.), здатність до словотвору (практичні вміння змінювати граматичні форми слів, розуміти їх значення.), здатність до використання синтаксичної складової мовлення (практичні вміння формування різних типів синтаксичних конструкцій на рівні речення: простого непоширеного, простого поширеного.).

Зв'язне мовлення: завдяки встановленню діалогу «дитина-комп'ютер», спостерігається прискорення темпу розвитку самостійного монологічного висловлювання, оскільки, дитина веде діалог невимушено, підтримуючи розмову на запропоновану комп'ютерним персонажем тему. Застосування ІКТ сприяє швидшому оволодінню дітьми такими формами усного мовлення, як відповідь на поставлене запитання та самостійна постановка питання, опис з опорою на наочність, переказ переглянутого відео-матеріалу, розповідь за серією сюжетних картинок, вивчення віршів, прислів'їв, скоромовок, чистомовок, відгадування загадок. Таким чином, можна зробити висновок, що комп'ютер – це шлях до всебічного розвитку дитини та вдосконалення всього педагогічного процесу в цілому.

Під час роботи на комп'ютері, а також після її закінчення, потрібно виконувати спеціальну гімнастику для очей та проводити фізкультхвилинки з аудіо супроводом.

Зауважимо, що нами була проведена експериментальна робота з метою визначення **впливу застосування ІКТ** під час формування лексико-граматичної сторони мовлення на ефективність засвоєння лексико-граматичних категорій дошкільниками-логопатами та на розвиток зв'язного мовлення.

З метою з'ясування стану сформованості мовленнєвого розвитку старших дошкільників-логопатів і можливостей покращення та подальшого вдосконалення цього процесу нами було проведено вивчення досліджуваної проблеми в практиці дошкільних навчальних закладів. Для одержання необхідної інформації з питань, що нас цікавлять, застосовувалися методи: діагностичні методики, спостереження та педагогічний експеримент.

Відповідно до мети нашого дослідження, завданнями експерименту було визначення:

- стану мовленнєвого розвитку старших дошкільників-логопатів;
- рівня сформованості зв'язного мовлення дітей;
- вміння застосовувати дошкільниками різні компоненти мовлення.

Згідно з гіпотезою дослідження, застосування ІКТ для мовленнєвого розвитку дошкільників-логопатів за визначеними критеріями, сприяє підвищенню мотивації і результативності навчання, оволодінню дітьми навичок ефективного, осмисленого, цілеспрямованого застосування нових знань та умінь.

Експериментальна робота здійснювалась в природних умовах педагогічного процесу, при навчанні дітей санаторної старшої логопедичної групи (контрольна група – традиційна мелодика навчання за

програмно-методичним комплексом «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення», експериментальна – методика навчання за програмно-методичним комплексом «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» з використанням ІКТ). У цілому в експерименті було задіяно 12 дошкільників.

На констатувальному етапі експерименту ми виконали діагностику рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників-логопатів за допомогою використання діагностичних обстежень. Виявили середній рівень розвитку зв'язного мовлення, а саме: експериментальна – (із 6 дітей: 17 % - низький рівень, 50 % - середній рівень, 33 % - високий рівень) та контрольна – (із 6 дітей: 17 % - низький рівень, 66 % - середній рівень, 17%- високий рівень) групи дітей показали майже однаковий результат.

На формувальному етапі було впроваджено навчання за програмно-методичним комплексом «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» з використанням ІКТ.

На контрольному етапі дослідження ми провели повторне діагностування, яке використовували на констатувальному етапі. Під час аналізу були помічені зміни у кількісних даних першого та другого обстежень, що дало змогу говорити про ефективність проведеної роботи. Динаміка результативності виявилася з такими показниками: експериментальна – із 6 дітей: 0 % - низький рівень, 33 % - середній рівень, 67 % - високий рівень та контрольна – із 6 дітей: 0 % - низький рівень, 67 % - середній рівень, 33%- високий рівень. В експериментальній групі «А», що складалася з дітей, які працювали за програмою з використанням ІКТ, відбувся значний позитивний перерозподіл дітей щодо рівнів сформованості лексико-граматичної сторони мовлення та розвитку зв'язного мовлення. Так, високий рівень збільшився на 34 %, середній рівень змінився на 17 %, низький рівень знизився на 17 %.

Отже, в результаті проведеної роботи, ми (творча група вихователів) переконалися у доцільності створення інформаційно-освітнього середовища для мовленнєвого розвитку дошкільників-логопатів засобами ІКТ.

Сукупність отриманих результатів дозволяє зробити такі висновки.

Нові інформаційні технології стали перспективним засобом корекційно-розвиваючої роботи з дітьми, що мають порушення мови. В останні роки ведеться відкрита дискусія про зміст, форми, методи, розробки шляхів навчання, які дозволили б досягти максимально можливих успіхів у розвитку дитини з потребами. Ефективність навчання дітей з мовними порушеннями комп'ютерними засобами залежить від ступеня готовності фахівців.

Таким чином, методично грамотне використання мультимедійних презентацій підвищує ефективність навчання як дорослих так і дітей. У результаті тривалого використання мультимедійних презентацій під час різних форм роботи з педагогами та дітьми ми дійшли висновку, що це активний метод подачі, сприймання та вивчення змісту навчального матеріалу. Активна робота з мультимедійною презентацією свідчить про ефективність даного методу, що використовується в рамках підвищення професійного рівня педагогів.

У цілому, мультимедіа є виключно корисною і плідною навчальною технологією, завдяки притаманній їй якості інтерактивності, гнучкості і інтеграції різноманітних типів мультимедійної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати категорію дітей та сприяти підвищенню їх мотивації. Мультимедійні засоби навчання є високоефективним інструментом, що дозволяє надати масу інформації у більшому об'ємі, ніж традиційні джерела інформації і в тій послідовності, яка відповідає потребам і рівню сприйняття конкретної групи дітей. Причому робота з комп'ютером для дошкільників не є обов'язковою, комп'ютер має стати не об'єктом вивчення, а засобом, який дає змогу: створювати цікаві ігрові ситуації, показувати красу і розмаїття навколишнього світу, розвивати мовленнєво-комунікативні навички дітей. Комп'ютер, мультимедійні засоби — інструменти для обробки інформації, які можуть стати потужним технічним засобом навчання, засобом комунікації, необхідними для спільної діяльності педагогів, батьків та дошкільнят.

У зв'язку з цим в нашому дитячому садку виникла необхідність створення інформаційно-освітнього середовища для мовленнєвого розвитку дошкільників засобами ІКТ. Нами задекларована головна мета впровадження інформаційних технологій – це створення єдиного інформаційного простору освітнього закладу, системи, в якій задіяні і на інформаційному рівні пов'язані всі учасники освітнього процесу : адміністрація, логопед, вихователі, діти та їхні батьки.

Таким чином, реалізація створення інформаційно-освітнього середовища для мовленнєвого розвитку дошкільників-логопатів засобами ІКТ здійснюється через впровадження занять з дітьми з використанням ІКТ, через навчання педагогів ІКТ, гурткової роботі по навчанню комп'ютерної грамотності старших дошкільників, оптимізації співпраці з батьками.

Література

1. Алексеєнко К. Медіа активність дошкільного навчального закладу в інтернет-просторі / К. Алексеєнко // Практика управління дошкільним закладом. – 2014.– № 04. – С. 20–23.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А.М.Богущ. – К. Освіта, 2012.
3. Белокур О. Використання комп'ютерних технологій //Дефектолог.-2012.- № 3.-С.63.
4. Власенко А.О. Інформаційно-комунікаційні технології в навчально-методичній роботі з педагогічними кадрами / О.Власенко // Завуч. Усе для роботи. - 2012. № 9- 10

5. Єресько О.В. Освіта в Україні: курс – на ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій [текст] / Олег Єресько // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 1. – С. 4–6.
6. Науменко Т.І. Як активізувати мовлення малят? / Т.І. Науменко // Дошкільня. – 2007. – № 1. – С. 10–13.
7. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс.
8. Фоміних Н. Ю. Сутність поняття «Інформаційно-комунікаційні технології» та їх значення на сучасному етапі модернізації освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2009_5/files/ped905_77.pdf

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКТУРНИХ ТАБЛИЦЬ

***Бойко Ірина Леонідівна, вихователь-методист дошкільного навчального закладу № 6
міста Житомир Житомирської області***

Однією з найактуальніших проблем сучасності є взаємодія людини з природою. Сучасна молодь діти вступають у життя в епоху не тільки бурхливого розвитку науки і техніки, а й негативних наслідків науково-технічної революції, забруднення атмосфери, накопичення величезних об'ємів відходів людської діяльності, виснаження майже всіх видів природних ресурсів, що призводить до розвитку глобальної екологічної кризи. Вона може бути вирішена тільки за умови розуміння необхідності реалізації принципів сталого розвитку, формування екологічного світогляду усіх людей, підвищення екологічної культури.

Система екологічного виховання, що реалізується в сучасній дошкільній освіті, передбачає формування умінь аналізувати явища природи, бережливого ставлення до її багатств як надзвичайно важливого середовища існування людини. Основними завданнями екологічного виховання є нагромадження в людини екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства та формування вмінь і навичок природоохоронної діяльності. Зміст екологічного виховання передбачає розкриття сутності світу природи — середовища існування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Індивід повинен осмислювати екологічні явища і розумно взаємодіяти з природою. Естетичний підхід до природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності.

Сталий розвиток неможливий без екологічності життя, створення гармонійних міжособистісних стосунків та природовідповідності. Він не є тотожним поняттям економічно стабільний і екологічно безпечний розвиток (екорозвиток). Мова йде не тільки про збереження природи або про забезпечення прогресу економіки та ресурсів для неї. Поняття виражає просту ідею: необхідно досягти гармонії між людьми з одного боку і суспільством і природою – з іншого. Тому головна мета освіти для сталого розвитку полягає у сприянні засвоєння знань, вмінь та переконань, які дають змогу ухвалювати та впроваджувати рішення, спрямовані на підвищення якісного рівня життя і, які не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Реалізувати цю ідею можна обравши інноваційний шлях - новітню педагогічну модель навчання емпіризм-педагогіки (надихання на дію). Планування та організація навчально-виховного процесу з дітьми старшого дошкільного віку проводяться згідно з ями навчально-методичного посібника «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» (авт. Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун) та набором дидактичної наочності. Відповідно до структури курсу, педагогами організовується вивчення трьох основних тем «Спілкування», «Ресурси», «Подарунок», які орієнтовані на такі взаємопов'язані сфери сталого розвитку - соціальна, економічна, екологічна. За педагогікою емпіризму, педагоги стимулюють діяльність дітей, використовуючи такі способи: допомога дітям у формулюванні намірів, постановка запитань, надання зворотного зв'язку.

У дітей старшого дошкільного віку формують моделі поведінки щодо спілкування з оточуючими, раціонального використання ресурсів. Вони звикають відповідально ставитися до обіцянок, підтримувати друзів, коли у них щось не виходить, дякувати за підтримку і допомогу інших, коли не виходить у самої дитини. Бережливе ставлення до проявів людської душі так саме цінне, як і бережливе ставлення до природних ресурсів. Тема «Ресурси» є дуже важливою для формування у дітей ресурсозберігаючої поведінки. Повторне використання ресурсів, їх заощадження та зберігання є ознакою сталого розвитку суспільства і високого рівня екологічної свідомості людей.

Сталий розвиток дитини, до якого спонукає оновлений зміст дошкільної освіти, веде за собою сталий розвиток педагогічного колективу, який змінює педагогічну культуру, позбується шаблонного мислення, старих звичок, змінює стиль життя на новий здоров'я-, енерго-, ресурсозберігаючий. Це потребує від усіх постійного набуття нових знань, тобто безперервної освіти, спонукає постійно шукати нові форми сталого розвитку дітей, а відтак і створювати сучасні підходи, що дають змогу не тільки збагачувати знання дошкільників, а й удосконалюватися самим. Можливість оптимізувати освітню роботу надає

запровадження **технології використання коректурних таблиць**, розробленої доктором педагогічних наук, професором Наталією Гавриш.

Загальновідомо, що однією з ефективних форм методичної роботи, що сприяє підвищенню рівня компетентності педагогів, є діяльність творчої групи. Тож на засіданні педагогічної ради нашого дошкільного закладу було прийняте рішення створити творчу групу. Педагоги виявили інтерес і бажання працювати над питанням використання коректурних таблиць під час проживання 9 підтем курсу освіти для сталого розвитку. Ми об'єднали зусилля для того, щоб знайти сучасні дієві шляхи підвищення якості освіти і досягти позитивних результатів у своїй діяльності у втіленні ідей сталого розвитку.

Головними завданнями для творчої групи стали пошук предметних картинок, їх підпис друкованим шрифтом та формулювання інтелектуально-мовленнєвих завдань до підтем, які складають зміст освіти для сталого розвитку.

Теми тематичних днів задають смисли всім видам творчої взаємодії дорослих і дітей, що завершується досягненням певного результату. Саме коректурна таблиця до теми дає можливість максимально унаочнити кожен крок цієї взаємодії, активізувати психічні процеси і включення дітей на початку ознайомлення з темою дня, розширити інформаційно-пізнавальне коло уявлень дошкільників, усвідомити сутність положень, що визначають смисл ключових ідей тематичного дня.

У процесі роботи над добром картинок для коректурних таблиць до програми освіти для сталого розвитку виявилось, що їх кількість може бути значно більшою, ніж 25. Педагоги добирали картинки, не просто групуючи зображення предметів за видовою ознакою, а так, щоб стимулювати розумову діяльність дітей, активізувати психічні процеси: сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, мовлення, мислительні операції тощо.

Наприклад, до коректурної таблиці «Вода – наше спільне багатство» були підібрані картинки, що враховували такі аспекти:

- різні стани води: рідкий, твердий, газоподібний;
- форми існування води на Землі (сніжинка, крапля, хмара, пар, іній, лід);
- явища (дощ, град, сніг, веселка, роса, заметіль);
- стихійні явища (повінь, шторм, засуха);
- різні водойми (річка, море, озеро, океан, джерело, струмок, болото, гейзер);
- мешканці водойм (жаба, риба, дельфін, кит, водомірка, равлик, мідія, птахи);
- рослини водойм (латаття, очерет, водорослі);
- ситуації використання води (приготування їжі, вмивання, чищення зубів, миття, прання, полив рослин, прибирання, малювання);
- екологічні символи економного використання води (закрий кран, не сміти, забруднення води);
- народні символи використання води (криниця, солдат, який п'є воду, свячена вода, жива вода);
- народні свята (хрещення, свято Водохреща, свято Івана Купала);
- причини забруднення (пластикові пляшки, миючі засоби, мастила);
- очищення води (очисні споруди, водорослі, мідії, фільтр);
- герої казок та мультфільмів (Капітошка, Нептун, царівна жаба, Золота рибка, Русалка, Немо, Водяний, Бубка Боб, Патрік);
- використання води людьми (човен, корабель, гребля, водяний млин, маяк);
- водойми України (Чорне море, Дніпро, Тетерів).

Тож під час проживання підтеми «Вода – наше багатство» ми маємо можливість у процесі обговорення з дітьми створювати стратегічну карту заняття, охоплювати всі стратегічні лінії, які необхідно розглянути під час ознайомлення з цією темою.

Для того, щоб мати змогу використовувати коректурні таблиці для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання, формування любові та поваги до народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів та реліквій, педагогами була приділена підвищена увага патріотичному напрямку, виконанню обов'язку нашими військовими – захисниками України.

Так, під час роботи над коректурною таблицею «Мої іграшки» діти знаходять відповіді на такі запитання:

- Назвіть українські народні іграшки.
- З яких матеріалів їх виготовляли?
- Які іграшки є традиційними символами, оберегами в Україні?
- Яку іграшку ми можемо подарувати нашим військовим?
- Чи потрібна іграшка військовому?
- Яка іграшка символізує мир?
- Чи виготовляв ти іграшки для військових власноруч?
- Як потрапляє іграшка до військових на передову?
- Що ми можемо написати для воїна-захисника?

Виконання завдань такого типу розвиває пізнавальну активність дітей до матеріалу народознавчого змісту, прагнення глибше пізнати свій народ, свої національні корені, розширює знання про Україну, історію, культуру, видатних людей.

Ми маємо можливість використовувати різні варіанти роботи з таблицями:

- Оголошувати запитання або завдання, діти завдяки уважному слуховому сприйняттю і зосередженому розгляданню таблиці виконують його, знаходять правильну відповідь, пояснюють свої дії.
- Запитання чи завдання давати на картках, які діти мають самостійно «прочитати» та дати відповідь, використовуючи спеціальні фішки, а потім прокоментувати результат виконання завдання.
- Давати незаповнену коректурну таблицю-рамку і набори предметних карток та сюжетних картинок, які дітям згідно з усіма завданнями дорослого необхідно заповнити, обговорити моделі поведінки, проголосити наміри у виконанні дій.

Запитання і завдання, які розробили до коректурних таблиць передбачають не єдину, а багатоваріативну відповідь, що спонукає дітей до активного сприйняття зображень, пробудження інтересу до теми розмови, мотивування до пізнання нової інформації, прагнення поширити свої знання в активній чи індивідуальній діяльності, неординарного розв'язання завдання, заохочує їх до участі в грі за змістом теми дня.

Завдяки використанню коректурних таблиць інформаційний блок тематичного заняття (монолог вихователя) зводиться до мінімуму, збільшується пізнавальна активність дітей, виникає особисте переконання у важливості діяти певним чином, вони включаються в ситуацію творчої дії, позитивно налаштовуються на такі дії в майбутньому. А символи і картинки служать унаочненням рекомендованих дій та сталих моделей поведінки, які обговорили діти.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богущ. – К., 2012.
2. Гавриш Н., Саприкіна О., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. / Посіб. для дошкільних навчальних закладів. – Д., «Ліра». – 2015.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». Затверджений Указом Президента України від 11.07.2001р./Урядовий кур'єр. – 2001.

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРИЙОМІВ ЕЙДЕТИКИ

Горгуль Валентина Петрівна, вихователь Житомирського центру розвитку дитини №5 міста Житомир Житомирської області

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується пошуком нових підходів у педагогічній теорії та практиці. Національною доктриною розвитку освіти в Україні ХХІ століття, Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що особливої уваги потребує розвиток дитини як особистості, яка формується, засвоєння нею всього розмаїття досягнень суспільства та здатності використовувати набуті знання, уміння та навички в самостійній пізнавальній і творчій діяльності. Доведено, що сенсорне виховання виступає обов'язковим складником розвитку дитини, яка потребує усвідомлених дій з боку вихователів, що підтверджується наявністю значної кількості методичного та практичного матеріалу (Д. Альтгауз і Е. Дум, Л. Артемова, А. Бондаренко, Л. Васильєва, Н. Венгер, Т. Доронова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, З. Максимова, Л. Олійник, Е. Пілюгіна, Л. Сисуєва). Сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дитини раннього віку.

Проблема з сенсорного виховання займає одне з центральних місць, є основним видом виховання в період раннього дитинства. Забезпечуючи приплив нових вражень, воно стає необхідним не тільки для розвитку діяльності органів відчуттів, але й для нормального фізичного і психічного розвитку дитини. Саме ранній вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів чуття, нагромадження уявлень про навколишній світ.

Сенсорний (лат. sensor/urn - орган чуттів) розвиток дитини - розвиток її відчуттів і сприймання, формування уявлень про властивості предметів (форму, колір, розмір, положення у просторі тощо). Сенсорний розвиток необхідний людині для оволодіння будь-якою практичною діяльністю. Він не втрачає значення зі вступом дитини до школи і відіграє важливу роль у житті дорослої людини, відбувається на основі функціонування системи аналізаторів, що забезпечує багатомірний зв'язок зі світом, сприяє життєвій активності людини. Із сенсорного розвитку виростає логічне пізнання, яке прискорює накопичення нових чуттєвих даних, сприяє їх включенню до раніше створеної системи знань і досвіду. Чим вищий сенсорний розвиток дитини, тим більше фактів і явищ потрапляє у сферу її сприймання. Якщо в дитини належно розвинуті мислительні механізми, то вона виявляє неабияку здатність шукати, знаходити, фіксувати, аналізувати, інтерпретувати велику кількість інформації про світ і себе. Формування, спрямування і коригування цих умінь окреслює проблематику сенсорного виховання.

Сенсорне виховання - система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань. Таким чином, сенсорне виховання повинно здійснюватися в нерозривному зв'язку з різноманітною діяльністю і вирішувати такі завдання:

- Формувати загальну сенсорну спроможність, тобто здатність до використання сенсорних еталонів(5, а потім 7 кольорів спектру, 5 геометричних форм; 3 градації величини).

- Забезпечити поступовий перехід від предметного сприйняття і впізнання об'єкта до сенсорного аналізу. Отже, вчити не просто дізнаватися предмет і називати його, а й знати його призначення; частини предмета та їх призначення; матеріал, з якого зроблений предмет, колір, форма, розмір і так далі.
- Допомогти дитині отримати перші уявлення про різні матеріали(папір, дерево, скло, метал) та їх основних якостях(скло холодне, прозоре, б'ється; папір гладкий, м'який, рветься, промокає і так далі).
- Формувати уявлення про найпростіші перцептивні дії(погладити, натиснути, помацати, спробувати на смак і так далі). Вчити правильно застосовувати ці дії.
- Розвивати вміння активно вживати слова, що позначають дії(зім'яти, стиснути, погладити та інші), якості та властивості(м'якість, твердість, гладкість, шорсткість та інші; предмети рвуться, б'ються, розмокають).
- Виховувати дбайливе ставлення до предметів, вчити дітей використовувати предмети відповідно до призначення та їх властивостей.

Отже сенсорне виховання означає вдосконалення, розвиток у дітей сенсорних процесів.

Проблема сенсорного розвитку дошкільників перебуває в центрі уваги багатьох вчених, як психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухіна), так і педагогів (В. Аванесова, М. Подд'яков, Н. Сакуліна, Є. Тихеева, О. Усова, Є. Фльоріна). Сенсорний розвиток дитини - це розвиток її сприйняття й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, а також запах, смак тощо. Значення сенсорного виховання в ранньому віці важко переоцінити. Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Видатні зарубіжні спеціалісти в галузі дошкільної педагогіки (Ф.Фребель, М.Монтесорі, Ж.-О. Декролі), а також відомі представники дошкільної педагогіки та психології (С.Русова, Є.Тихеева, О.Запорожець, О.Усова, Н.Сакуліна та ін.) справедливо вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дитини раннього віку. Відомий російський фізіолог, доктор медичних наук М.Щелованов називав ранній вік «золотою порою» сенсорного виховання. Уже з раннього віку діти зустрічаються з різноманітними формами, кольорів та інших властивостей речей, зокрема іграшок і предметів домашнього вжитку. Знайомляться малюки й з живописом, музикою, скульптурою. Проте коли засвоєння відбувається стихійно, воно часто виявляється поверхневим, неповноцінним, не відповідає сенсорній культурі, що склалася у суспільстві. Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується пошуком нових підходів у педагогічній теорії та практиці. Національною доктриною розвитку освіти в Україні XXI століття, Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що особливої уваги потребує розвиток дитини як особистості, яка формується, засвоєння нею всього розмаїття досягнень суспільства та здатності використовувати набуті знання, уміння та навички в самостійній пізнавальній і творчій діяльності. Доведено, що сенсорне виховання виступає обов'язковим складником розвитку дитини, яка потребує усвідомлених дій з боку вихователів, що підтверджується наявністю значної кількості методичного та практичного матеріалу (Д. Альтхауз і Е. Дум, Л. Артемова, А. Бондаренко, Л. Васильєва, Н. Венгер, Т. Доронова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, З. Максимова, Л. Олійник, Е. Пілюгіна, Л. Сисуєва).

Починати цю роботу у групі раннього віку слід зі створення відповідного розвивального життєвого середовища, організації в групових кімнатах і на майданчиках спеціально обладнаних місць для ігор із піском та водою, які також позитивно впливають на розвиток дрібної моторики рук, на безпосереднє набування дітьми певного ейдетичного досвіду, підготовки дидактичного матеріалу.

Працюючи над даною темою я поставила перед собою завдання збагатити дітей різноманітними сенсорними враженнями, ознайомити із властивостями, якостями, ознаками предметів, відношеннями між ними. Сформувати вміння розрізняти предмети за зовнішнім виглядом (формою, кольором, розміром), їх діями. Забезпечити оволодіння стійкими загальноприйнятими еталонами як засобами для обстеження реальних предметів.

Використовуючи прийоми ейдетики, сприяю не тільки розвитку уваги, уяви, пам'яті, різних видів мислення малят, а й по новому подаю навчальний матеріал. Використання прийомів ейдетики дає можливість залучити всі аналізатори дитини: дозволяє не лише побачити, а й помацати, почути, скуштувати, понюхати, подаю нове через добре знайомі дітям образи, сприяю розвитку асоціативного мислення.

Пропоную авторську розробку системи роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку з використанням прийомів ейдетики згідно вимог «Базового компонента» та програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля».

Система роботи включає:

- перспективний план – сітку роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку з використанням прийомів ейдетики, відповідно тематики за програмою «Українське дошкілля»;
- систему дидактичних ігор та вправ з сенсорики та ейдетики, як додаток до перспективного плану – сітки роботи з сенсорного розвитку дітей раннього віку з використанням прийомів ейдетики;
- тематичне планування роботи з сенсорного розвитку з використанням прийомів ейдетики на цілий рік;
- розробку конспектів занять відповідно тематичного планування;

- добірка дидактичних ігор та вправ відповідно перспективного плану – сітки роботи з детальним описом мети та ходу гри, фотографічним зображенням.

Використовуючи дидактичні ігри та вправи, формую в дітей сенсорну компетенцію, сприяю пізнавальному розвитку, соціалізації дитини та її емоційному розвитку. Завдяки сенсорним дидактичним іграм ознайомлюю з сенсорними еталонами, розвиваю всі аналізатори, розвиваю ейдетику відчуття.

В своїй роботі одне з основних місць відводжу використанню прийомів ейдетики. Розкриваю принципи ейдетики, характерні особливості розвивальних ігор ейдетичного напрямку. Розкриваю питання організації роботи з дітьми на основі асоціацій. Мною розроблено алгоритм роботи по формуванню всіх видів асоціацій. Планомірність розвитку й навчання – один із найважливіших принципів організації комплексу розвивально – виховної роботи. Лише за правильного планування процесу навчання дітей можна успішно реалізувати програму всебічного розвитку особистості дошкільника. Заняття з ейдетики проводжу в ігровій формі з дотриманням частого переключання з одного виду діяльності на інший. Це дозволяє уникнути втоми, зберегти в дітей увагу й зацікавленість, а також підтримати позитивний емоційний фон під час діяльності. Зроблено фото вернісаж роботи з дітьми по сенсорному розвитку з використанням прийомів ейдетики. В систему роботи включено розробку конспектів занять відповідно тематичного планування, та підбірку дидактичних ігор та вправ відповідно до перспективного плану – сітки роботи з визначеними завданнями, описом ходу гри, фотографічним зображенням.

Розроблені мною практичні матеріали допоможуть вихователям дошкільних навчальних закладів, а також батькам в роботі з сенсорного розвитку.

Підводячи підсумок вищевикладеного, можна зробити висновок, що в результаті систематичної роботи по сенсорному вихованню дітей раннього віку у них виявляються сформованими вміння і навички, які свідчать про відповідний рівень розвитку:

- діти успішно виділяють і враховують колір, форму, величину і інші ознаки предмета;
- групують відповідно до зразка предмети за формою, кольором, величиною при виборі з 4-х;
- співвідносять різні предмети за кольором, формою, величиною при виборі з 4-х різновидів (або 4 різновиди кольору, якої форми і т.д.);
- дізнаються в різноманітних кольірних плямах предмети або явища, що мають характерну кольірну ознаку (сніг, трава, апельсин і т.п.);
- активно використовують порівняльні слова-назви;
- починають активно користуватися загальноприйнятими словами-назвами кольору.

Знання повинні добуватися таким чином, щоб у подальшому, вже за порогом раннього дитинства, діти були здатні створювати подібні та відмінні риси властивостей предметів. Еталонна система містить в собі основні кольори спектру, а також чорний і білий; п'ять форм; три розміри, тому доцільно в першу чергу формувати в дитини уявлення саме про ці форми, кольорові тони, розміри.

У ранньому дитинстві засвоєння знань, так само, як і формування вмінь, має відбуватися систематично. Заняття з сенсорного виховання проводила один раз на тиждень.

У своїй подальшій педагогічній діяльності я і надалі особливу роль у вихованні дітей буду віддавати сенсорному вихованню з використанням прийомів ейдетики, тому, що сенсорний розвиток дитини складає фундамент загального розвитку, що неможливо без опори на повноцінне сприйняття.

Література

1. Божович Л.І. Особистість і її формування в дитячому віці .-М.,1968.
2. Виховання і навчання дітей раннього віку / под ред. Л.М.Павлової.-М.,1968.
3. Виховання та розвиток дітей раннього /за ред. Г.М.Ляміній.-М.: Просвещение,1981.
- 4.Сенсорне виховання в дитячому садку: Посібник для вихователів. Под ред. М.М. Поддьякова, В.М.Аванасова.-М.:Просвещение,1981.
- 5.Пілюгіна Е.Г. Заняття по сенсорному вихованню з дітьми раннього віку: Посібник для вихователів дитячого саду.-М.,1983.
- 6.Сенсорні здібності малюка: Ігри на розвиток сприйняття кольору, форми і величини у дітей раннього віку: Кн. Для вихователі дитячого саду і батьків.-М.: Просвещение: АТ «Учеб.літ.»,1996.

УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Зоря Олена Андріївна, завідувач; *Сімайкіна Тетяна Юрївна*, вихователь-методист
дошкільного навчального закладу № 57 міста Житомир Житомирської області

Проблема формування сталого стилю життя набула актуальності відтоді, як до суспільної свідомості ввійшло розуміння взаємозв'язку людини й природи, взаємозалежності та взаємозумовленості їхнього існування. Однак реалії сучасного життя підтверджують, що в значній частини населення нашої країни ще не сформовано екологічно, економічно та соціально доцільної моделі поведінки. Про це свідчить бруд на вулицях, засміченість водойм і їхніх берегів, нераціональне використання природних ресурсів, емоційна байдужість громадян до проблем довкілля, а отже, невідповідальне ставлення до власного здоров'я.

Причиною є не стільки нестача знань, скільки відсутність належного ставлення до природи, до оточуючих людей, до ресурсів Землі. Саме тому важливим стало впровадження в широку практику роботи дошкільних навчальних закладів ідей освіти для сталого розвитку, що сприяє формуванню з дошкільного віку мотивації особистості до дій і моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя. Реалізація в роботі дошкільного закладу ідей освіти для сталого розвитку передбачає засвоєння дітьми, а через дітей їхніми батьками та самими педагогами надзвичайно важливих навичок екологічно-, економічно- й соціально доцільної поведінки, без якої неможливе створення та існування суспільства стійкого благополуччя, суспільства, яке засобами комфортного існування сьогодні з любов'ю створює так ж комфортне майбутнє для наступних поколінь.

Зважаючи на актуальність цієї теми, було визначено зміст навчально-виховної роботи дошкільного закладу, а саме: формувати у дітей дошкільного віку пізнавальний інтерес до занять за курсом освіти для сталого розвитку; пропагувати ідеї сталого стилю життя серед батьків; сприяти підвищенню професійного рівня педагогів закладу.

На основі вищевикладеного були сформульовані завдання роботи з дошкільниками:

- формувати у дошкільників початкові уявлення про дії та поведінку, орієнтовані на сталий розвиток, необхідних для свідомого вибору способу власного життя;
- розкрити дошкільникам важливість усвідомлення необхідності збереження ресурсів землі та особистої причетності до проблем майбутнього людського суспільства і природи;
- стимулювати інтерес до занять з формування у дітей звичок і моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку;
- формувати базові якості особистості: чесність, доброзичливість, дружелюбність, відповідальність, самостійність;
- формувати позитивні емоції: радість, оптимізм, задоволення від власної діяльності, можливість самовираження в ній.

Основним завданням в організації співпраці педагогів став розвиток професійної компетентності кожного педагога, формування в нього вмінь не лише сприймати інновації, а й творчо їх реалізувати в практичній діяльності.

Завдання, що були визначені головними в роботі з педагогами:

1. Використання творчого потенціалу педагогів для росту творчих можливостей інших.
2. Залучення педагогів, які були учасниками тренінгу та отримали сертифікати, до формування необхідних знань, умінь та навичок у інших колег.
3. Ефективне використання лідерських, організаторських здібностей педагогів для забезпечення їхніх же потреб у самовизнанні та визнанні зі сторони колег.
4. Впровадження передового педагогічного досвіду, налагодження співпраці між різними категоріями педагогів.

Ефективними **формами** роботи з педагогами стали:

1. Методичні наради, метою яких стало вироблення алгоритму і планів роботи та узгодження спільних дій.
2. Самоосвіта, консультації, круглі столи, що сприяли підвищенню поінформованості педагогів та формуванню у них практичних навичок.
3. Методичні діалоги, самодіагностика, самоаналіз діяльності, які були направлені на підвищення рефлексивної культури педагогів та вироблення рекомендацій.
4. Майстер-класи зі створення творчих робіт з використаних речей; семінари-практикуми, участь в конкурсах.

Такі підходи в роботі з педагогами дали їм можливість радитися, відчувати підтримку, активізувати наставництво та підняти авторитет молодих педагогів, виявити досвід, створити умови для активізації творчого потенціалу. Педагоги стали активно використовувати ІКТ, змінилися їх вислови щодо спілкування з дітьми та батьками (вони стали більш оптимістичні); у більшості змінився погляд на стиль власного життя.

Батьки – головні природні вихователі дитини. Вони є першим суспільним середовищем дитини, а родина – провідним інститутом соціалізації. Батьки першими розкривають маленькій людині предметний світ і надають йому емоційного забарвлення. Через життя в сім'ї формується ставлення до людей, речей, самого себе, виробляються ідеали та цінності. Саме тому важливим є залучення батьків, усіх дорослих членів родини до освітньо-виховного процесу як рівноправних учасників, інтеграція зусиль і гармонізація взаємин педагогічного колективу та батьківської громадськості у створенні сприятливих умов для ефективної роботи дошкільного закладу в період апробації програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку».

Творчою групою були визначені **основні лінії взаємодії з батьками** :

1. Лише об'єднанням зусиль сім'ї та освітнього закладу можна досягти певного результату.
2. Педагоги мають з повагою та розумінням ставитися до батьків.
3. Враховувати у роботі з вихованцями побажання та пропозиції батьків, позитивно оцінювати та всіляко заохочувати їх до участі в навчально-виховному процесі.
4. З повагою ставитися до того, що батьки разом з дітьми зробили власноруч, підтримувати їх активність та ініціативність.

5. Проявляти увагу, тактовність, терпимість. Зважати на точку зору батьків.
Усі форми роботи, що проводяться в дитячому садку, враховують такі особливості:

- право батьків на власну думку, точку зору, систему цінностей;
- готовність позитивно поставитись до проявів батьківської ініціативи і творчості та заохочувати їх;
- вміти не лише повчати батьків, але і вчитися у них.

У роботі з батьками, на нашу думку, **важливо:**

1. Активізувати та підтримати взаємозв'язок: педагоги-батьки, діти-батьки, батьки-батьки; культивувати тактику співробітництва.
2. Підвищити рівень інформованості батьків щодо освіти для сталого розвитку.
3. Сприяти формуванню у батьків моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку.
4. Залучити батьків до створення та систематизації навчального матеріалу, до участі в практичній роботі.

Активно в роботі з батьками використовувалися різноманітні форми, а саме:

інтерактивні → аудита, тренінги, круглі столи, вечори питань та відповідей, консультації, слайд-презентації, Дні відкритих дверей, майстер-класи тощо. Так, аудит «Стиль мого життя» змусив багатьох батьків замислитися над своїми власними діями, оцінити їх та визначити своє ставлення до сталого розвитку. В групах раннього віку важливим є довести до батьків цінність сталого стилю життя, тим самим впливати на формування у них та їхніх дітей моделей поведінки, які є актуальними в наш час: доброзичливе ставлення людей, вміння ввічливого, з повагою спілкуватися один з одним; потреба ощадливого відношення до ресурсів; можливість приносити радість та приємні хвилини не дорогими, а щирими, зробленими своїми руками подарунками. Тому ефективним є майстер-клас для батьків групи раннього віку «Грашка у подарунок».

Малювання на тему «Планета Земля через 50 років», яке було проведено як з дітьми, так і з батьками, відкрило останнім наскільки діти позитивно налаштовані до навколишнього, наскільки він яскравіший та цікавіший для них, аніж для дорослих. Тим самим діти стали для своїх батьків вчителями щодо сприймання довкілля. Дорогоцінним став висновок, зроблений батьками: «Діяти необхідно заради майбутнього, в яке необхідно дивитися з більшим оптимізмом. А майбутнє починається сьогодні».

традиційні → сімейні свята, розваги, творчі конкурси та виставки, благодійні акції, Тиждень сім'ї, батьківські збори тощо. Перша проведена виставка «Надамо друге життя старим речам» здивувала та викликала бурю позитивних емоцій. Дитяча сумочка зі старої футболки, кошики з пакетів та старих газет, прикраси з комп'ютерних дисків, іграшки з пластикових пляшок, клаптиків тканини, дерев'яних паличок; вази для квітів, прикрашені покидьковим матеріалом; картини з використанням паперу, ниток, гудзиків тощо – все це показало безмежну творчість дорослих, їх бажання та прагнення бути не тільки спостерігачами процесу, а і його активними учасниками.

просвітницькі → використання ЗМІ, випуск інформаційних листівок, оформлення стендів, папок-пересувок, виставки літератури, створення книжок-саморобок та міні-книжок на теми, які рекомендує ця програма. В одній з груп тато написав власну казку «Паперовий літак», героями якої зробив своїх донечок, а зміст казки допомагає формувати економне відношення до паперу. В іншій групі батьки створили серію міні-книжок «Вода-наше багатство», «Добрі слова», «Подарунок від душі», «Подорож ліською стежиною». Цікавими для батьків були і участь в проектній діяльності «Подорож з Капітошкою», «Птахів зустрічаємо в рідному краю»; акціях «Збережемо ялинку», «Посади своє деревце», «Домівка для шпаків». Відповідально та активно батьки створювали тематичні альбоми «Веселка в руках дитячих», «Улюблена іграшка моєї дитини», «Маленькі помічники».

У результаті системної роботи батьки:

- Замислилися над власними щоденними звичними діями.
- Оцінили їх.
- Визначили своє ставлення до ідей сталого розвитку.

Наші діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти основним ресурсом, що визначає поступальний рух суспільства, є гармонійний розвиток особистості дитини. Однією із засад цього документа виступає компетентнісний підхід до розвитку особистості, котрий передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення соціально закріпленого результату. Це зумовило необхідність чіткого визначення спрямованості змісту освітніх ліній: знає, обізнана, розуміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює. Такий підхід орієнтує на загальний розвиток дитини, підкреслює важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття в подальшому спеціальних знань та вмінь [3,10].

З огляду на наочне-дійове сприйняття дійсності і конкретність мислення слід, даючи дитині необхідні знання, супроводжувати їх наочністю й спрямовувати в дієве русло, тобто давати змогу використовувати їх у різних видах діяльності.

З дітьми раннього віку, можливо, рано системно формувати моделі поведінки та дії, притаманні сталому розвитку, але вчити їх елементарних правил поведінки, як-то: звертатися один до одного на ім'я, гратися поряд з іншими дітьми, мити руки та при цьому бережно відноситися до води – дуже важливо. Якщо при цьому використовувати основний вид діяльності дітей – гру, яка пов'язана з сенсорним розвитком, та розумне керівництво цією діяльністю вихователем, то позитивний результат роботи буде досягнуто.

Ефективними формами роботи з дітьми дошкільного віку виявилися: заняття різних типів (подорожі, квести, вікторини, заняття з фізкультури); дидактичні ігри; робота міні-музеїв однієї речі; акції; проектна діяльність; перегляд відеофільмів тощо.

Квест (від англійського guest – «пошук»), різновид активних інтелектуально-логічних ігор, синонім активного відпочинку. Це ігрова форма групового виконання завдань. Мета гри – «розшифрувати» певне місце на обумовленій території (в нашому випадку на території дошкільного закладу), виконати на цьому місці певні дії, отримати підказку до виконання наступного завдання та дістатися до місця, де заховано скарб та отримати приз. Квест дає можливість ефективно виконувати завдання курсу «Дошкільникам – освіта для сталого розвитку», а саме:

- Формування у дітей початкових уявлень про дії та поведінку, орієнтовані на сталий розвиток, необхідних для свідомого вибору способу власного життя.
- Усвідомлення старшими дошкільниками необхідності збереження ресурсів землі та особистої причетності до проблем майбутнього людського суспільства і природи, бажання діяти у цьому напрямі.
- Формування у дітей звичок і моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку.

Пріоритетним залишається не відтворення заученої інформації, а свідоме й добровільне, відповідальне виконання дитиною певних дій, здатність здійснювати самооцінку і самоконтроль своєї поведінки.

У ході проведення квесту вихователь спрямовує дітей на обрання і виконання дій для сталого розвитку, які є провідними чинниками формування екологічно доцільної поведінки та стилю життя. Їх виконання сприяє розвитку у дітей ставлення до проблем сталого розвитку як до особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей, також здатності і бажання діяти у цьому напрямі. Важливо всіляко підтримувати ініціативу дітей, спрямовуючи їх дії в необхідному напрямі.

Ефективною формою роботи з дошкільниками в дошкільному закладі є робота гуртків художньо-естетичного напрямку. Гурткова робота здійснюється за орієнтовним плануванням, зміст якого поєднується зі змістом основної навчально-виховної роботи з дошкільниками та відображає вимоги Базового компонента дошкільної освіти.

Для переорієнтації дошкільної освіти з навчально-дисциплінарної моделі на особистісно орієнтовану особлива роль надається дидактичній грі. Для дітей дошкільного віку ігри мають виняткове значення: гра для них – навчання, гра для них – праця, гра для них – серйозна форма виховання. Гра для дошкільників – засіб пізнання навколишнього. Цінність дидактичних ігор полягає в тому, що в них перед дітьми дидактичні завдання, для розв'язання яких потрібна зосередженість, довільна увага, розумове зусилля, вміння осмислити правила, послідовність дій, перебороти труднощі. Ігри сприяють розвитку у дітей відчуттів і сприймання, формуванню уявлень, засвоєнню знань, дають змогу навчити дітей використовувати раціональні способи розв'язання певних розумових і практичних завдань. Як зазначала Є.І. Тихеева, гра є основним змістом життя дитини, її працею і розвагою одночасно; вона дає їй душі широкую можливість виявитися у всій багатогранності своїх рис і особливостей. Бо саме у грі формуються індивідуальні особливості кожної дитини, почуття колективізму, бажання допомогти. Виконуючи неабияку навчальну функцію, дидактичні ігри забезпечують дитині психологічний комфорт, дають можливість практично застосовувати знання, а відтак сприяють становленню її життєвої компетенції. Виховне значення дидактичних ігор полягає в тому, що вони сприяють розвитку у дітей активності, самостійності, віри в свої сили, загартовують волю, навчають гідно перемагати та програвати.

У групах дітей старшого дошкільного віку створені ігротеки за курсом «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку», які педагоги ефективно використовують в індивідуальній роботі з дітьми з метою формування у дошкільників мотивів до дій і моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя. Зміст та мета дидактичних ігор тісно пов'язані із повсякденним життям людини та орієнтовані на взаємопов'язані сфери сталого розвитку: соціальну, економічну та екологічну. Закріплюючи дії та моделі поведінки через дидактичну гру, вихователі звертаються до міркувань дітей з приводу дотримання ідеї сталого розвитку в сім'ї. Цінним є те, що педагоги під час розробки дидактичних ігор активно залучали дітей старшого дошкільного віку, які пропонували свої ідеї, висловлювали міркування, пропонували певні зображення предметів та об'єктів.

Використання дидактичних ігор в індивідуальній роботі показало, що у дітей: формується сталий інтерес до пізнання навколишнього світу і себе в ньому; стимулюються бажання та формуються вміння обмінюватися думками, висловлювати власні думки стосовно теми гри; ефективно розвиваються пізнавальні психічні процеси (сприймання, пам'яті, уваги, мислення); формуються самостійність та ініціативність; закріплюються моделі поведінки та дії, автоматизуються дії, що відповідають сталому розвитку, до звички вчиняти саме таким шляхом; виховуються вольові риси характеру (наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність тощо).

У результаті впровадження освіти для сталого розвитку у дітей помітно розвинулися, удосконалилися вміння: досліджувати, експериментувати, аналізувати, навчатися та отримувати інформацію; вправлятися в моделях поведінки, а головне - **діяти**.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богуш. – К., 2012 – 26 с.

2. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І.Білан, Л.М. Возна, О.Л.Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 264 с.
3. Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи. Старший дошкільний вік. – К.: «Генеза», 2013 – 106 с.
4. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навчально-методичний посібник для дошкільних навчальних закладів / Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун; за загальною редакцією О. Пометун. – Дніпропетровськ : «ЛПРА», 2014. – 120 с.
5. Дошкільнятам про сталий розвиток: Маленькі люди великого світу : навчально-методичний посібник для вихователів дітей молодшого дошкільного віку // Н.Гавриш, О. Пометун / за редакцією О.Пометун. – [Бібліотечка журналу «Історія і суспільствознавство в школах України : теорія та методика навчання»], - Київ, 2016. – 96 с.
6. Орлова О.А., Сімайкіна Т.Ю. Дошкільникам – освіта для сталого розвитку.// Вихователь-методист, №10, 2015.
7. Пометун О.І., Цимбалуру А.Д., Онопрієнко О.В., Андрусенко І.В. Школа друзів планети. Уроки для сталого розвитку 1-2 клас. Навчальний посібник для учнів. – Дніпропетровськ : «ЛПРА», 2014. – 123 с.
8. Пометун О.І., Онопрієнко О.В., Цимбалуру А.Д. Моя щаслива планета. Уроки для стійкого розвитку 3-4 клас. Навчальний посібник з курсу за вибором. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2014. – 144 с.
9. Цветкова И.В. Экология для начальной школы. Игр и проекты. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль : «Академия развития», 1997. – 192 с.

СЕНДПЛЕЙ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННСВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

*Куценко Вікторія Ігорівна, вихователь-методист дошкільного навчального закладу № 37
міста Житомир Житомирської області*

Дошкільний вік – це період активного засвоєння дитиною мови, становлення й розвитку всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення, засвоєння його виразності та образності (А. Богущ, К. Крутій, Т. Піроженко та ін.). Тому ми, як педагоги знаходимося в постійному пошуку ефективних шляхів розвитку мовленнєвих здібностей дошкільників.

Одним із найцікавіших та найефективніших, на нашу думку, видів психолого-педагогічного впливу на особистість дитини є метод Sandplay. Ще в середині XIX ст. видатний український педагог К.Д. Ушинський, прогнозуючи великі педагогічні перспективи роботи дітей з природними матеріалами, писав: «Діти не люблять іграшок нерухомих, закінчених, добре зроблених, яких вони не можуть змінити за своєю фантазією...краща іграшка для дитини та, яку вона може змусити змінитись найрізноманітнішим чином...для маленьких дітей найкраща іграшка — купа піску» [23]. Пісочна терапія нині залишається малодослідженою сферою педагогічного знання щодо запровадження ігор з піском в розвивальне освітнє середовище дошкільного закладу. Розуміючи важливість і значення використання ігор з піском, нами розроблена серія ігор з піском по мовленнєвому розвитку дошкільників.

Мета статті – розкрити особливості використання пісочних ігор в роботі з розвитку мовлення, в корекції мовних порушень дитини, в розвитку зв'язного мовлення, збагаченні словника, формуванні граматичного ладу мови.

Гра з піском як методика діагностування та консультування, була описана англійським дитячим психотерапевтом М. Ловенфельд у 1929 році. В приміщенні створеного нею Лондонського інституту дитячої психології вона вперше застосувала пісочницю в ігровій терапії з маленькими пацієнтами. Її метою було знайти достатньо привабливий для дітей спосіб, за допомогою якого вони могли б вільно виражати свої почуття та думки.

Російські вчені Т. Зінченко-Євстигнеєва, доктор психологічних наук, директор Інституту Казкотерпії у м. Санкт-Петербурзі та Т. Грабенко, психолог, дефектолог розробили й успішно апробували систему пісочних ігор, спрямованих на навчання, розвиток та корекцію особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [5, с. 133].

Так, ігри з піском – одна з форм природної діяльності дитини, які можна використовувати під час проведення ритуальних, розвивальних і навчальних занять. Вони розвивають тактильну чутливість і дрібну моторику, навчають дитину прислухатися до власних відчуттів, аналізувати результати дослідів. Ці ігри сприяють розвитку мовлення, уваги, пам'яті та стабілізують емоційний стан дошкільника.

Діти будь-якого віку з великим задоволенням граються у піску. Ігри з піском дають дитині змогу відчути себе впевненою і вмілою: вона створює нове, не боїться ламати старе і щось змінювати. Під час ігор з піском створюються оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу дитини, активізації її

просторової уяви, образно-логічного мислення, тренування дрібної моторики рук. Також у процесі колективних ігор дитина усвідомлює морально-етичні норми, у неї формується гармонійний образ світу.

Для забезпечення можливості досягнення максимального результату, крім загально педагогічних, керуємося наступними принципами:

- **принцип оживлення абстрактних символів:** літер, цифр, геометричних фігур, мініатюрних фігурок і природних матеріалів, завдяки чому в дитини відбувається формування почуття реальності;
- **принцип реального проживання** полягає у переживанні дитиною подій разом із героєм, відбувається перехід з Уявного в Реальне і навпаки;
- **принцип осмислення досвіду і ситуації:** розігруючи ситуацію в пісочниці, дитина має можливість поглянути на неї зі сторони, що дає можливість співвіднести гру з реальним життям, осмислити, що відбувається, знайти способи розв'язання проблеми;
- **принцип обміну:** у процесі ігор в пісочниці відбувається обмін ідеями, думками, відчуттями між дитиною та педагогом, що є запорукою міцних, щирих, доброзичливих партнерських взаємин.

Гра з піском одна із форм природної діяльності дитини, це те, чим дитина любить займатись. В іграх з піском більш гармонійно та інтенсивно розвиваються всі пізнавальні функції, а також мовлення і моторика. Ігри з піском є сприятливим ґрунтом для розвитку дошкільників та мають наступні переваги: розвивають дрібну моторику рук; розвивають активність, розширюють життєвий досвід; сприяють розширенню словникового запасу; сприяють розвитку зв'язного мовлення; удосконалюється предметно-ігрова діяльність, що сприяє розвитку сюжетно-рольової гри і комунікативних навичок дитини. Взаємодія з піском стабілізує емоційний стан дитини, в іграх з піском вона вчиться промовляти свої відчуття, прислуховується до себе. Що сприяє розвитку мовлення, довільної уваги і пам'яті. Дитина вчиться розуміти себе та інших, отримує перший досвід самоаналізу.

Всі ігри з використанням піску можна поділити на три напрямки:

1. **Навчальні ігри** спрямовані на розвиток тактильно-кінестетичної чутливості і дрібної моторики рук. А головне, дитина проговорює про свої відчуття, тим самим спонтанно розвивається її мова, словниковий запас, розвивається сприйняття різного темпу мови, розвивається висота і сила голосу, дихання, увага і пам'ять, фонематичний слух. Головне - йде підготовка до навчання письму та читанню.
2. **Пізнавальні ігри:** за їх допомогою ми допомагаємо пізнавати багатогранність нашого світу.
3. **Проективні гри:** допомагають здійснювати психологічну діагностику, корекцію і розвиток дитини.

Ігри з піском можна використовувати як індивідуальну роботу, так і під групову, або ж на фронтальних заняттях.

Починати слід із знайомства з піском, з тактильними відчуттями, що з'являються від взаємодії з піском. Поступово переходимо до вправ, спрямованих на розвиток дрібної моторики: пальчики «ходять гуляти» по піску, грають на піску, як на піаніно, і т.д. Після навчання дітей маніпуляціям з піском можна переходити до предметного конструювання. Можна будувати природні ландшафти: річки, озера, моря, гори, долини, по ходу пояснюючи сутність цих явищ. Так, поступово діти отримують інформацію про навколишній світ і беруть участь в його створенні. Всі пісочні картини добре супроводжувати розповідями педагога. При цьому діти маніпулюють деревами, тваринами, транспортом і навіть будинками. Такі заняття розвивають не тільки уявлення про навколишній світ, а й просторову орієнтацію. Паралельно можна «писати» на піску. Дітям не страшно помилитися, це не папір, і легко можна все виправити, якщо допустили помилку. І діти на піску пишуть із задоволенням. Пізніше можна приступити до програвання казок на піску: «Колосок», «Котик і Півник», «Коза-Дереза». Ми розповідаємо казку і рукою дитини пересуваємо фігурки в різних напрямках. Поступово дитина вчиться співвідносити мову з рухом персонажів і починає діяти самостійно. Крім того, за допомогою ігор на піску можна вивчати грамоту, рахунок.

Застосовуючи прийоми роботи в пісочниці ми робимо традиційну методику по розширенню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення, формуванню фонематичного слуха і сприйняття у дітей дошкільного віку більш цікавою, захоплюючою та більш продуктивною.

Алгоритм роботи:

1 етап: Знайомство з пісочною долиною. Пробудження інтересу до занять з піском; розвиток моторики рук, тонких тактильних відчуттів; знайомство дітей з правилами поведінки в пісочниці.

2 етап: Подорож пісочною долиною. Розвиток пізнавальних процесів; розвиток мови, пам'яті, мислення; вдосконалення координації рухів, дрібної моторики, орієнтації в просторі.

3 етап: У світі пісочної грамоти. Автоматизація звуків у мові; створення композицій на піску; промовляння дій з піском; розвиток зв'язного мовлення дітей, навчання розповідання.

В ході систематичної, планомірної та цілеспрямованої роботи, відбулися суттєві позитивні зміни в показниках мовленнєвої компетентності дітей. Ефективність роботи відстежувалась шляхом обстежень, які проводились в кожній віковій групі. Отримано такі позитивні результати: діти мають збалансований словниковий запас; володіють силою, висотою, тембром голосу; удосконалена координація рухів, дрібна моторика, орієнтація в просторі; високий рівень навичок комунікації; сформовані уявлення про навколишній світ; діти вміють «програвати» різноманітні життєві ситуації, створювати композиції на піску.

На нашу думку, ігри з піском сприяють: розвитку артикуляції; розвитку мовного дихання; розвитку дрібної моторики рук; автоматизації звуків у мові; розширення словникового запасу; розвитку

фонематичного слуху і сприйняття; розвитку лексико-граматичних уявлень; розвитку зв'язного мовлення, навчання розповідання; підготовці до навчання грамоти.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (оновлений) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 2 – 19.
2. Гречишкіна А., Коваленко Н. Мандри в пісочному царстві//Дошкільне виховання. – 2010. - № 7.
3. Гречишкіна А., Коваленко Н. Сендплей – гра з піском//Палітра педагога.–2010. - № 4.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : «Радянська школа», 1976.Т. 4 : Павлицька середня школа; Розмова з молодим директором. – 640 с.
5. Федій О. А. Естетотерапія / О. А. Федій.– К. : Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.
6. Гречишкіна А., Коваленко Н. Пісочна психотерапія//Палітра педагога.–2010. -№ 5.
7. Дмитрішена Н. Малюнки на піску або чарівний пісок у дитячих руках//Психолог дошкілля. – 2013р. – №1. – с.31
8. Дворнікова А. Ігри з піском: розвиваємо творчість дошкільників//Психолог дошкілля. – 2010. № 4.
9. Зазуліна Л.В. Педагогічні проекти. Науково-методичний посібник//Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова,2006.
10. Інновації в дошкіллі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам//Авт.-упор.: Л.В.Калуська, М.В.Отрощенко. - Мандрівець, 2010.
11. Карабаєва І. Пісок як матеріал для розвитку творчості та навчання дітей// Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. - № 5.
12. Колесова Г. Пісочна терапія: досвід роботи//Психолог дошкілля. – 013р. – №1. – с.4
13. Окерешко О. Пісочна терапія //Психолог дошкілля. – 2011. - № 3.
14. Осініна О. Країна з піску //Психолог дошкілля. – 2013р. – №2. – с.24
15. Смольникова Г. Здоров'язбережувальні та здоров'яформувальні технології. Методичні рекомендації //Дошкільне виховання. – 2013. – №7.- с.23
16. Половецька С. Пісочниця – наш світ, а іграшки в ній – люди.//Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. - №4.-с.26
17. Рубан В. Матеріали пісочної терапії // Психолог дошкілля. – 2013р. – №1. – с.13
18. Юрченко Н. Ф. Розвивальні ігри з водою та піском. – Х.: « Основа», 2010.
19. [7.http://www.slovyanochka.at.ua/publ/igri_z_prirodnim_materialom/1-1-0-30](http://www.slovyanochka.at.ua/publ/igri_z_prirodnim_materialom/1-1-0-30)

ЛЕПБУК ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*Ринчовська Тетяна Валентинівна, вихователь-методист, вчитель-дефектолог;
Соломонюк Світлана Володимирівна, практичний психолог, вихователь
дошкільного навчального закладу № 33 міста Житомир Житомирської області*

У процесі впровадження програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» нами було використано новий засіб реалізації ідей сталого розвитку – лепбук. Лепбук (lapbook), або як його ще називають інтерактивна тематична папка – це саморобна паперова книга з кишеньками, дверцятами, віконцями, рухливими деталями, які дитина може діставати, перекладати, складати на свій розсуд. Це дидактичний посібник, який допомагає дітям в ігровій формі, такій рідній та зрозумілій запам'ятати матеріал, що буде спонукати дітей до формування намірів та стилю поведінки. У ньому збирається матеріал з якоїсь певної теми. Він мотивує дітей до пізнавальної діяльності, допомагає їм на власний розсуд організувати інформацію з вивченої теми, краще запам'ятати та зрозуміти матеріал. Це чудовий спосіб зібрати необхідний матеріал з теми в одному місці.

За допомогою цього посібника діти вчаться самостійно збирати і систематизувати інформацію. Дошкільники можуть за власним бажанням закріплювати інформацію з теми, що вивчається і краще зрозуміти і запам'ятати матеріал. Це відмінний спосіб для повторення пройденого. Робота з лепбуком допомагає дитині усвідомити певну інформацію і моделі поведінки, їх цінність та бажання вчиняти саме так у повсякденному житті.

У будь-який зручний час дитина просто відкриває лепбук і з радістю повторює вивчене, розглядаючи зроблену своїми ж руками книжку. Може обговорити поведінку як інших, так і власну, проголосити свої наміри, що спонукатиме у подальшому перенести їх у власну практичну діяльність.

Лепбук добре підходить для занять в групах, де одночасно будуть зайняті кілька дітей. Можна вибрати завдання під силу кожному (наприклад, одним - кишеньки з картками або малюнками, а іншим дітям – завдання дослідницького характеру). Зібрані матеріали дають можливість комплексно підсумувати пройдену тему та в будь-який час повернутися до неї. І створення лепбука - це просто цікаво!

Завдання, що можна вирішувати під час роботи з лепбуком:

1. Мотивувати дітей до пізнавальної діяльності, викликати у дітей хвилювання, спонукати до усвідомлення потреби діяти, орієнтовно до ідей сталого розвитку.
2. Розвивати спостережливості, вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вміння робити висновок.

3. Розв'язок творчих завдань та вирішення проблемних питань.
4. Розвивати у дітей навички критичного мислення, уміння аналізувати модель поведінки інших та свою власну.
5. Продовжувати формувати початкове уявлення про дії та поведінку, що орієнтовані на сталий розвиток; вибір способу власного життя; усвідомлення необхідності збереження ресурсів землі.

Переваги використання лепбука: цікаве та привабливе для дітей оформлення; можливість використання під час різних форм організації дітей: в підгруповій і індивідуальній роботі з дітьми, в самостійній дитячій діяльності; різноманітність ігрових завдань, ігор, вправ тощо; завдання різної складності; інтеграція різних видів дитячої діяльності (пізнавальної, дослідницької, практичної, ігрової, мовленнєвої тощо); компактне зберігання (велика кількість різних ігор і завдань в одній папці); це відмінний спосіб для повторення пройдених тем; варіативність використання ігрових завдань лепбука; можливість додавати нові завдання в «кишеньки».

У результаті роботи з лепбуками у дошкільників розвиваються універсальні вміння, а саме: планувати майбутню діяльність; домовлятися з однолітками; розподіляти обов'язки; шукати потрібну інформацію, узагальнювати та систематизувати; самостійно пояснювати; приймати власні рішення, спираючись на надбані знання і вміння, висловлювати своє бажання та наміри.

Лепбуки рекомендовано використовувати у роботі з дітьми з 5 років.

Для створення лепбука знадобляться такі матеріали: картонна папка-основа. Її можна зробити своїми руками з будь-якої вже непотрібної папки, обкладинки з використаного альбому для малювання, картонного аркушу форматом А3 (найбільш зручний формат у роботі з дітьми); звичайний папір, клаптики паперу будь-якого формату та форми, залишки тканини, наліпки, гудзики, що вже не потрібні. Можна використовувати в лепбуках як кольоровий папір, так і просто білі аркуші, які можна естетично оформити і розфарбувати; ножиці; клей-олівець для паперу; степлер; скотч.

Педагогами дошкільного закладу було створено 3 лепбуки відповідно тем програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку»: «Спілкування», «Ресурси» та «Подарунки», кожен лепбук присвячений одній із тем. Після того, як обрано тему лепбука, необхідно написати план, за яким буде наповнюватися папка. Адже лепбук - це не просто книжка з картинками. Це навчальний посібник. Тому необхідно продумати, що він повинен включати в себе, щоб повністю розкрити тему.

Наступний етап найцікавіший. Тепер потрібно придумати, як у лепбуці буде представлена кожна з підтем сталого розвитку. Тобто намалювати макет. Тут немає меж для фантазії: форми подання можуть бути будь-які. Від найпростішого - текстового, до ігор, проблемних питань, творчих та розвиваючих завдань. І все це розмістити на різних елементах: в кишеньках, блокнотиках, міні-книжках, книжках-гармошках, колах, що обертаються, конвертиках різних форм, картках, що розгортаються тощо. Потім все це малюємо на чернетці: аркуші А4, складеному у вигляді лепбука. Так буде потім легше зрозуміти, як розташувати всі елементи.

Лепбуки можна робити як на груповому занятті, так і індивідуально. У разі роботи з групою дітей можливі два варіанти: або вихователь розподіляє завдання між дітьми, і всі разом вони збирають і заповнюють одну папку. Або вихователь показує майстер-клас, а діти з його допомогою роблять кожен свій екземпляр папки. Вирізаємо деталі, приклеюємо все на свої місця. А після цього починаємо роботу з дітьми. До речі, зовсім необов'язково (і навіть зовсім небажано) виконувати всі завдання, закладені в лепбук, за один раз або за один день. Багато з них розраховані на тривалу роботу, вивчення додаткової інформації та проведення власних досліджень. Робота з одним лепбуком, присвяченим певній темі, може проводитися протягом шести тижнів. Адже лепбук - це не просто книжка-іграшка. Це спосіб оформлення самостійного дослідницького проекту. Тому папку недостатньо просто склеїти. З нею потрібно працювати.

Лепбуки, присвячені ідеям сталого розвитку, спрямовані на закріплення та формування джерел соціо-еколого-економічної культури: правильного ставлення дитини до природи, її оточення, до самої себе та людей, як частини природи, до речей та матеріалів природного походження, якими дитина користується; вміння економно використовувати природні ресурси.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

*Семенюк Наталія Василівна, Козинська Наталія Іванівна,
вихователь ДНЗ №14 «Золотий ключик»
міста Новоград-Волинський Житомирської області*

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Він становить фундамент її розумового розвитку. Чуттєве пізнання має дуже важливе значення у дошкільному дитинстві, яке є найбільш сприятливим періодом формування та вдосконалення діяльності органів чуттів, нагромадження уявлень про навколишній світ.

Звичайно, діти з різними порушеннями зору отримують менше інформації про предмети і явища довкілля як у якісному, так і в кількісному значенні, ніж діти з нормальним зором. У таких дітей чуттєві пізнання без корекційного впливу розвиваються повільно і не досягають того рівня, коли можуть стати основою будь-якої діяльності. Порушене зорове співвідношення об'єктів не дозволяє дитині виділити самостійно суттєві ознаки предметів, що перешкоджає виконанню дій з цими предметами. Мета досвіду полягає в тому, що під впливом систематичної роботи з використання ігрових технологій у корекції сенсорних процесів, у дітей з порушеннями зору формується певна життєва компетенція, виникає інтерес до отримання нових знань, формуються навички сприйняття, раціональної взаємодії дотику, наявного зору та інших аналізаторів, що сприяє подальшій успішній адаптації в навколишньому світі.

Провідна ідея досвіду полягає в тому, що корекційно-дидактичні ігри та вправи позитивно впливають на розвиток пізнавальних процесів та дрібної моторики рук дітей з вадами зору. Під час спеціально організованої корекційної діяльності у дітей формується соціально-адаптована поведінка, отриманні знання застосовуються дітьми під час спілкування, навчання, у грі.

Сенсорний розвиток дітей з порушеннями зору залежить від правильного підбору і проведення спеціальних дидактичних ігор, а також від розумного керівництва дорослого процесами пізнання навколишнього світу. Корекційно - розвивальні ігри та вправи – один з універсальних способів розвитку сенсорно-перцептивних здібностей дітей.

Саме тому ми постійно працюємо над створенням повноцінного розвивального предметно-ігрового середовища, яке б сприяло здійсненню корекційно-відновлювальних завдань та забезпечувало б відповідну позицію в організації корекційної діяльності дітей. Гральна кімната наповнена великою кількістю ігор та зон з можливістю вільного вибору для кожної дитини за її інтересами і рівнем розвитку. Магнітні дошки, фланелеграф, куточки з об'ємними іграшками – це формує у дитини потребу в пошукових діях, інтерес до завдань. У кімнаті є необхідний, різноманітний наочний матеріал, виготовлений якісно і з урахуванням зорових можливостей дошкільників.

Для розвитку і стимулювання дотикових і тактильних функцій ми застосовуємо різні ігрові засоби: тактильні дощечки, контейнери, мішечки, коробочки з природним матеріалом. Використання шнурівок, нанизування намиста, сортування предметів допомагають розвитку дрібної моторики і сприяють розвитку зорових функцій, фіксації, акомодатції та формуванню бінокулярного зору. Пазли – яскраві картинки розвивають увагу, кмітливість, координацію очей та рук і дрібну моторику. Катання долонею олівців, кульок по столі чи іншій поверхні є додатковим масажем долонь і покращення координації руху кисті. Лабіринти допомагають розвинути дрібну моторику, яка дуже важлива для повноцінного розвитку дітей з порушеннями зору. Для вдосконалення координації рухів ми використовуємо різноманітні ігри та вправи з м'ячем: «Прокоти кульку», «Влучи в ціль», «Підкинь та злови», «Прокоти м'ячик по доріжці» тощо. Розвиткові дрібної моторики та м'язового тону руки сприяє малювання (штрихування в різних напрямках, з різною силою натиску, розмалювки, обведення контуру, малювання за опорними точками, домальовування), ліплення. Особливу увагу під час звертаємо увагу на узгодженість простежувальних рухів рук і очей дитини, простежування поглядом дій руки, рухомих об'єктів у просторі, саме « Чарівний промінчик», «Виклади по контуру» киданні в ціль різними предметами в іграх «Дартс», «Кильцекиди». Використовуємо спеціальні завдання, пов'язані з обведенням трафарету, силуетів і контурних зображень. Засвоїти сенсорний еталон – це зовсім не означає навчитись правильно називати ту чи іншу властивість. Необхідно мати чітке уявлення про різновиди кожної властивості і, головне, вміти користуватися такими уявленнями для аналізу і виділення властивостей самих різних предметів в різних ситуаціях. Гарним засобом розвитку сенсорних здібностей є корекційно - розвивальна гра.

Мета корекційно-розвивальних ігор та вправ :

- розвиток навичок дотикового обстеження предметів та їх зображень;
- розвиток тактильного сприймання предметів та об'єктів (іграшки, муляжі, рослини, тварини);
- розширення досвіду тактильних уявлень про предмети та явища оточуючого світу;
- розвиток навичок дотикового обстеження рослин і тварин, предметів побуту;
- відпрацювання навичок впізнавання предметів за тактильними характеристиками та їх опис;
- вміння відшукувати предмети в навколишньому просторі, розвивати диференціацію дрібних

деталей та частин (мозаїки, конструктора, круп, намистин та ін.).

- розвиток навичок виділення сенсорних еталонів форми: розрізняти за допомогою дотику геометричні фігури (круг - куля, квадрат - куб, овал, трикутник - призма, прямокутник - паралелепіпед) і знаходити ці форми в навколишніх предметах;
- формування уявлень про величину предметів: учити дітей розрізняти величину предметів, учити дотиковим прийомом порівняння предметів: накладанням площинних предметів, вимірювання за допомогою дотикових дій пальцями, з використанням умовних мірок.
- удосконалення навичок обстеження різних предметів (з дерева, металу, пластмаси, тканини, скла та ін.) з метою тренування, диференціювання їх величини, фактури і температурних відчуттів.

Проблема сенсорного виховання дітей залежить від правильного підбору і проведення спеціальних дидактичних ігор, а також від розумного керівництва дорослого процесами пізнання навколишнього світу. Корекційно-розвивальні ігри – один із універсальних способів розвитку, виховання і навчання дітей. Вони приносять в життя дітей радість, інтерес, впевненість у собі і в своїх можливостях. Головна особливість корекційно-дидактичних ігор полягає в тому, що завдання дітям пропонуються в ігровій формі. Ігри сприяють формуванню у дітей психічних якостей: уваги, пам'яті, спостережливості, кмітливості. Вони вчать дітей застосовувати наявні знання в різних ігрових умовах, активізують розумові процеси і приносять емоційну радість дітям. Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує на виховання дитини, яка вміє і хоче пізнати світ, не прагне до готових рішень і моделей, хоче відкривати його самостійно.

Дійшли до висновку, що впровадження в практику роботи ігрових технологій з метою корекції сенсорних процесів у дітей з порушеннями зору дає позитивні результати: підвищується рівень зорового сприйняття дітей, відбувається корекція вторинних відхилень, підвищується психічна та пізнавальна активність дітей. У дітей офтальмологічної групи достатньо розвинені сенсомоторні функції, змістовність і зв'язність усного мовлення. Для нас немає більшого щастя, ніж бачити своїх вихованців здоровими, веселими, із яскравим вогником в очах. Підтримкою і стимулом у роботі слугують для нас слова В.О.Сухомлинського: «Найдосвідченіший педагог ніколи не повинен спинятися на досягнутому, бо якщо немає руху вперед, то неминуче починається відставання».

У додатках до опису досвіду наведено методику проведення корекційно-розвивальних ігор та вправи з сенсорно-перцептивного розвитку «Чарівне віконце», «Спритні пальчики», «Заплетемо косичку», «Сонечку промінчики», «Жива картинка», «Лабіринти», «Годівничка для пташок», «Барвіста веселка», «Весела гусениця».

HEART- МИСТЕЦТВО – КРОК ДО СЕРЦЯ

(творчий підхід до надання психосоціальної підтримки дітям, які постраждали в результаті серйозного або хронічного стресу в зоні розмежування АТО)

Боднар Наталія Миколаївна, завідувач; Варган Ганна Федорівна, вихователь-методист дошкільного начального закладу №4 «Росинка» міста Лисичанськ Луганської області

Постановка проблеми. Територіальна близькість до зони розмежування АТО кожен день нагадує про важкі і непрості часи нашої країни сьогодні. Нема жодної дорослої людини, до якої б не торкнулися повною мірою або частково страшні події на Сході. Подих війни відчувається, навіть тут, за кілька десятків кілометрів, оточує нас, дорослих, і ми не помічаємо, як втрачається межа між реальністю та віртуальністю, між людськими почуттями та спілкуванням.

А поміж цього зростають наші маленькі діти із своїми радощами та невдачами, веселощами та сумнівами. Їх власні почуття і емоції, потребують нашої уваги, доречної поради, співучасті тут, зараз, поруч. І, на жаль, не кожна дитина у дошкільному віці готова поділитися тим, що відчуває. Особливої уваги потребує дитина, яка опинилася у стресовій ситуації. Її свідомість, здатність пізнавати оточуючий світ, самого себе, без допомоги дорослого, стає проблемою. Програма **HEART** дає можливість у площині природовідповідності допомогти дитині зрозуміти свої почуття, дати їм оцінку та знайти вихід через мистецтво.

Дорослі намагаються попередити складні дитячі переживання: страх, гнів, злість, образу, тривогу. Можна почути: «Не тремти», «Не бійся!», «Чого ти розплакався?» - все це начебто попереджає сплеск негативних емоцій. Але їм потрібно знайти вихід – намалювати, розфарбувати, виліпити, розповісти про почуття через образ.

Як навчитися послаблювати негативні дитячі почуття? Як допомогти пережити їх? Як зробити так, щоб дитина не відчувала себе самотньою серед однолітків і дорослих? Вихід – занурення у мистецтво, яке зрозуміле дітям. Тож питання формування почуттів, емоційно позитивно налаштованої дитини, яка є самодостатньою та впевненою в майбутньому, є **актуальною** в наш час.

Завдяки послідовній та виваженій позиції України в ООН та інших міжнародних організаціях ми маємо можливість брати участь у різноманітних програмах та проектах. Прикладом успішного співробітництва є реалізація програми **HEART**, при підтримці міжнародного союзу «*Save the Children*» (до складу якого входять 30 організацій-членів), що працюють заради позитивних змін для дітей у 120 країнах

світу. Розпочавши свою діяльність у Женеві, ще у 1920 році Save the Children надає допомогу дітям та сім'ям з дітьми. Її гаслом є «Ми рятуємо життя дітей, ми боремося за їх права і ми допомагаємо їм втілити їх потенціал Мета міжнародного союзу Save the Children в Україні: допомога дітям, які постраждали з причин збройних конфліктів в Луганській та Донецькій областях .

Мета статті: спираючись на принципи науковості, систематичності, зв'язку з життям, індивідуалізації, активності, наочності визначити ефективні методи та прийоми допомоги дітям дошкільного віку, які опинилися в стресовій ситуації, використовуючи програму HEART - допомога через мистецтво.

Виклад основного матеріалу. HEART – програма, яка спирається на Лікування та Освіту через Мистецтво, це творчий підхід до надання психосоціальної підтримки дітям, які постраждали в результаті серйозного або хронічного стресу. Ця програма використовує мистецтво, щоб допомогти дітям викликати та зрозуміти почуття, пов'язані з їх досвідом. Процес починається тоді, коли дитина ділиться своїми спогадами і почуттями, усно або за допомогою художнього вираження, з дорослим, котрому вона довіряє, який виказує співчуття дитині і слухає її не осудливо. Кінцевий результат – це дитина, яка відчуває себе менш самотньою, має більше зв'язків зі своїми однолітками, безпечно відчуває себе серед дорослих в оточуючому соціумі. Це формує впевненість та захищеність дитини, здатність її до подальшого навчання. HEART використовує методи та прийоми творчого відображення на основі різноманітних видів мистецтва, що допомагає спланувати процес освіти більш інтерактивним, сучасним, цікавим.

Педагог не вчить дітей, як розфарбовувати, малювати, танцювати, співати, розказувати, не оцінює за їх художні творіння. У HEART сама діяльність є пріоритетною, ніж фактичний малюнок, пісня або танець, який створюється дитиною. Іншими словами, це процес, який має важливе значення, і не обов'язково має кінцевий результат. Педагог надає матеріали та структуровані види творчої діяльності, вислуховує дітей, їх думки щодо власних творів мистецтва та викликані ними почуття. Педагог надає заохочення, підтримку і визнання, але не виправляє, не оцінює будь-яке з виконаних завдань. Він не є обов'язково психологом або психіатром, він – турботлива доросла людина, яка підтримує, слухає дитину і показує їй, що про неї турбуються та розуміють її.

Дошкільний навчальний заклад №4 «Росинка» міста Лисичанська взяв участь у впровадженні програми «HEART» міжнародного союзу Save the Children. Пропонуємо ознайомитись з основними етапами впровадження програми.

I ЕТАП. Навчання педагогів-менторів, через участь у семінарах-тренінгах:

– «HEART: зміцнення та навчання за допомогою мистецтва»

(м. Сєверодонецьк 10-12.10.2016р.), у якому взяли участь педагоги - Варган Ганна Федорівна, вихователь-методист та Бараннікова Олена Валентинівна, вихователь молодшої групи. На тренінгу розглядали наступні питання: «Як мистецтво допомагає дітям?», «Які форми гри дозволяють розвивати уяву дітей?», «Як треба використовувати свої творчі здібності, спритність, фізичні, когнітивні й емоційні сили?». Учасники тренінгу познайомились з системою вправ різного напрямку («Маски про відчуття», «Розфарбуй свій світ», «Безпечна тварина», «Побудуй свій район», «Кольорове копіювання», «Дзеркальне тіло», Ритм-раунд» тощо), методикою їх використання, моделювали ситуації, які виникають під час роботи з дітьми, що знаходяться в стресових умовах;

– «HEART: за результатами впровадження програми»

(м. Святогірськ 16-17.02.2017 року). Учасники мали змогу поділитися своїми успіхами, напрацюваннями, поставити питання з деяких проблем: де і коли проводити вправи з даної методики? Як це планувати? Враховуючи гнучкість розкладу занять, режимних моментів в дошкільних навчальних закладах нами було запропоновано інтегрувати HEART в різні види дитячої діяльності за освітніми напрямками Базового компоненту дошкільної освіти.

II ЕТАП. Створення мистецького середовища HEART в групових кімнатах дошкільного закладу.

Для забезпечення ефективності процесу впровадження програми HEART передбачено створення відповідного мистецького середовища, яке гармонійно інтегроване в оточення групових кімнат. Матеріали та обладнання було надано міжнародним союзом Save the Children. Це - папір кольоровий, для фліп-чарта, картон, перманентні маркери для дошки-мольберту, масляні крейди, пензлики, губки, фарби, тісто для ліплення, кінетичний пісок, повітряні кульки, ножиці, матеріал для скріплювання – клей, скотч, степлери, музичні інструменти – брязкальця, трикутники, блок-флейти, бубонці, барабани «бонги», шейкери.

HEART-куточок стали середовищем, до якого діти завжди мають вільний доступ, можуть звернутися та обрати вид діяльності за бажанням в зручний для дитини час.

III ЕТАП. Спільна робота дітей та педагогів-менторів. Спрямованість на самовираження, вміння дитини ділитися думками, виховання впевненості в собі.

Живопис підтримує почуття свободи, оскільки дітям пропонується експериментувати з фарбами, відкривати нові кольори, створювати власні художні образи та висловлювати свої враження від пережитих почуттів. Для цього рекомендуємо використовувати такі вправи: «Кольорове копіювання», «Малюнки впевненості», «Малювання за груповим сюжетом», «Розфарбуй свій світ»;

Малювання – дозволяє зробити видимими ті почуття, які приховані у дитячому тілі. Так, наприклад, вправа «Злість та щастя на карті тіла» передбачає малювання в парах. Відбиток тіла переноситься на папір, фліп-чарт, після обговорення, діти позначають різними кольорами де знаходиться сум, радість, щастя.

Вправа допомагає дітям краще зрозуміти вплив емоцій на їхнє тіло, особливо злості, знайти способи впоратися з нею. Цей вид діяльності потребує великого простору, достатнього для кожного учасника. Цікавими та корисними також є вправи «Розмалуй свою розслаблюючу хмаринку», «Мандала», «Як впоратися з сумом», «Маски», «Малюнки впевненості», «Вільне мистецтво»;

Скульптурне ліплення – формує впевненість в собі, допомагає при чутливості дитини, вчить її розпізнавати та поєднувати відчуття неживого та живого. Вправа «Побудуй свій район» надає вихованцям можливість працювати в групі, створити візуальне тривимірне уявлення того, що вони сприймають як ідеальне місце свого проживання. Для цього може бути задіяна змішана техніка колажу і скульптури. Картон, папір, вторинні матеріали (коробки, ємкості), природні матеріали (камені, насіння, листя), стрічки, газети, клей, скотч, ножиці, фарби, олівці, пластилін допоможуть дітям розвинути візуальні просторові здібності, уяву, концептуальні навички, дрібну моторику, виховати вміння до співпраці.

Скульптура та моделювання формує реальне бачення ідеальної спільноти, допомагає стимулювати численні перспективи майбутнього.

Драма і розповідання історій – сприяє самовираженню, дозволяє дитині перенести свої складні відчуття на образ персонажа, обраного за бажанням. Допомагає знайти спосіб вивільнення від цих почуттів безболісно для власного психічного стану.

У вправі «Ляльки та вистави» дітям надається можливість самостійно виготовляти персонажів для своєї історії та відтворювати її за допомогою ляльок або бути акторами з ляльками-компаньйонами. У групах з 4-6 осіб діти готують історію для лялькової вистави (педагог може призначити певну тему історії або дозволити дітям обрати власну тему), кожна лялькова вистава має тривати менше 5 хвилин. Рекомендовані вправи: «Сюжет книги», «Кумедний сюжет», «Книга про мене», «Розповідь історії для вирішення проблем».

Музика, танець і рух – сприяє розумінню свого тіла, вмінню перетворюватися та виокремлювати себе від негативних емоцій, перевтілення в емоційно-яскравий, спокійний, врівноважений стан та запам'ятовування тілом цих відчуттів. Розвиває творчість, винахідливість, неповторність. Рекомендовані вправи: «Ритм-раунд та підтримай мій ритм», «Дзеркальне тіло», «Шикуйся за...», «Співати і танцювати», «Співати і танцювати числа», «Співати і танцювати літери».

IV ЕТАП. Узагальнюючий. Показником виходу дитини зі стресової ситуації є трансформування почуттів через вправу «Книга про мене». Педагог-ментор на протязі певного періоду часу (від кількох днів до 2-3 тижнів) разом з дитиною малює сторінки книги про події з життя дитини, та записує її пояснення. В разі виявлення неспокійливого стану - повернення до виконання попередньо вказаних вправ третього етапу. Щасливе закінчення історії дитини – результат позитивного впливу програми HEART.

Видобудком цього напрямку - вдосконалення дитячих почуттів та емоцій, визваних стресом, дошкільний навчальний заклад №4 «Росинка» м. Лисичанськ вважає роботу тіньового театру старшої групи «Майбутнє проти війни».

Висновки. Вільна творча діяльність у поєднанні з мистецтвом дає можливість дитині відсторонитися від негативних почуттів та відчути, що навколишній світ палає яскравими фарбами безпеки, спокою, щастя та любові. Програма HEART - це можливість дорослих допомогти дитині послідовно виключити з її життя негатив стресових ситуацій, створити сприятливі умови для формування особистісної зрілості дитини. Ми повинні пам'ятати, що джерело переживань дитини – її взаємини з іншими людьми. І тільки у стані психологічної безпеки, оточеної елементами мистецької діяльності, ми можемо сподіватися на розвиток особистості дитини, виробленню у неї позитивних якостей, доброзичливого ставлення до людей.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богущ А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. – К. – 2012. – 30 с.
2. Коменский Я. А., Лок Д., Руссо Ж-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с.
3. Широкова Г.А. Развитие эмоций и чувств у детей дошкольного возраста. – Ростов на Дону . – «Феникс». – 2005. – 304 с.

ПІСОЧНА АНІМАЦІЯ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ РОЗВИВАЄ Й ОЗДОРОВЛЮЄ

Савченко Л.І., вихователь-методист; Грязен Олена Олексіївна, вихователь КДНЗ №2 «Журавка» міста Рубіжне Луганської області

Багато є інноваційних форм, методів, видів роботи з образотворчого мистецтва, які використовують в роботі з дітьми. Пісочна анімація – одна з них. Цей вид роботи приваблює тим, що він поряд з розвитком дитини займається її оздоровленням і ним можна займатись в дошкільному закладі з дітьми, починаючи з молодшого віку.

Пісочна анімація (малювання піском, сипка анімація, техніка порошку, англ. Sandanimation, Sandart, Powderanimation) – стиль образотворчого мистецтва, а також технологія створення анімаційних фільмів. У цій техніці на склі створюють малюнки за допомогою тонкого шару піску. Такі зображення легко змінювати рухами руки чи за допомогою спеціальних пензликів. Винахідником стилю є режисер - мультиплікатор з Канади Керолін Ліф. Складно переоцінити позитивний вплив малювання на дитину.

Актуальність цього виду образотворчого мистецтва полягає в тому, що це творча дія, яка дозволяє дитині передати свої почуття, звільнитися від сильних переживань, розвинути емпатію, висловлювати мрії і надії. Малювання розвиває чуттєво-рухову координацію, його широко використовують для зняття психічної напруги, стресових станів. Особливість пісочної анімації в тому, що практично кожна дитина може брати участь в арт-терапевтичній роботі, яка не вимагає від неї яких-небудь здібностей до образотворчої діяльності чи художніх навичок. Вона сприяє нормалізації емоційно-вольової сфери дитини, духовно-моральному, фізичному оздоровленню, а також застосовується з метою збереження або відновлення здоров'я дітей. Малювання сприяє розвитку дрібної моторики, а як наслідок – розвитку мовлення і розумових здібностей. У дітей розвивається координація рухів. Дитячі пальчики стають більш сильними, вмілими, спритними. Окрім цього, малювання сприяє розвитку пам'яті, уваги, зосередженості. Малювати на піску можна паличкою, камінчиком чи будь-якими іншим придатним для цього предметом. Але найдоцільніше малювати пальчиками. Малювання пальчиками на піску є корисним для будь якого віку дітей: у них розвивається дрібна моторика, гнучкість та чутливість пальців. У процесі малювання піском, на піску дитина розслаблюється, у неї проходять страхи, комплекси, розвивається впевненість у собі. Адже на піску дитина може намалювати все що завгодно. А невдалі малюнок дуже легко виправити, розрівняти поверхню піску і продовжувати малювати доти, доки не отримаєш задумане.

Пісок має властивості пропускати воду. Завдяки цьому (і це підтверджують спеціалісти-паропсихологи), він поглинає «негативну» психічну енергію, взаємодія з ним очищує енергетику людини, стабілізує її емоційний стан. Спостереження і досвід показують: ігри з піском позитивно впливають на емоційне самопочуття дітей, і це робить його чудовим засобом для розвитку і саморозвитку малюка.

Створення малюнків на піску не лише зацікавлює і розважає малят, а й розвиває та оздоровлює. Це допомагає гармонійному розвитку дитини, її розумових здібностей, розв'язуванню корекційних завдань.

Як обладнання для цього виду роботи можна застосовувати скляні поверхні з бортиками, а краще – **анімаційні столи з підсвічуванням**. Анімаційні столи завжди приваблюють дітей, тож варто надавати малюкам можливість малювати як на заняттях, так і у вільний час.

Для сипкої анімації можна застосовувати звичайний та кольоровий пісок, різні крупы, кавові зерна. Діти легко опановують багато прийомів малювання піском та на піску – малюють долонями, кулачками, пальчиками, ребром долоні, застосовують різні прийоми розсипання піску, використовують трафарети, залюбки перетворюють один малюнок на інший, наприклад, метеликів – на рибок, грибок – на будиночок тощо.

Динамічний живопис на піску не лише зацікавлює і розважає малят, а й розвиває й оздоровлює їх. Малювання піском сприяє гармонійному розвитку дитини, розвитку її мовлення та розумових здібностей, допомагає розв'язувати корекційні завдання. Також пісочна анімація сприяє удосконаленню координацію рухів, дрібної моторики, орієнтації у просторі, допомагає стимулювати вербальну і невербальну активність у грі, формувати навички позитивної комунікації. Робота у цій техніці розвиває **сенсорно-перцептивну сферу**, зокрема, тактильно-кінестетичну чутливість. Малювання пальцями на піску корисне для дітей будь якого віку, адже розвиває гнучкість та чутливість пальців, їх координацію, силу, спритність. Пісочний живопис сприяє також розвитку пам'яті, уваги, зосередженості.

Заняття з піском поліпшують емоційний стан дітей: гіперактивних – пісок врівноважує, скутих – розслабляє, тривожних – заспокоює, агресивних – втихомирює. Столи для пісочної анімації підігріваються лампами, теплий пісок асоціюється у дітей з пляжем, морем, викликає приємні спогади, позитивні емоції, які допомагають малюкам проявляти фантазію, творчість.

Заняття з пісочної анімації не завжди вдається провести за чітким планом. Вихователю не слід перейматися, що фантазія малюків завадить реалізації мети заняття. Адже неможливо вгадати, яким чином настрої дитини вилетять на підсвічене полотно під впливом співу птахів, шуму моря, мажорної чи мінорної мелодії. Ці заняття цінні саме тим, що дозволяють дитині поринути у світ власних фантазій, свого настрою, а отже, прийти до рівноваги, повної гармонії з собою.

В нашому закладі, під час створення робіт, використовується не тільки звичайний пісок, а й кольоровий, а також різні крупы, кава. Під час роботи діти малюють різними прийомами. Малюки перетворюють один малюнок в інший. Наприклад: портрет людини - в малюнок корови; метеликів - в рибок; грибок - у будиночок; сонечко - в квітку або жар-птицю.

Результатом занять є вміння дітей поринути у світ власних фантазій, свого настрою, а отже прийти до рівноваги, повної гармонії з собою. У дітей покращується координація рухів, дрібна моторика рук, уміння орієнтуватися у просторі. Анімаційні столи завжди приваблюють дітлахів, і вони мають можливість малювати як на заняттях, так і в повсякденному житті.

ТЕАТР ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО – КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Денисенко Ірина Вікторівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти
Марківської районної державної адміністрації Луганської області*

Творчою групою педагогічного колективу нашого дошкільного закладу було визнано, що саме ключові компетентності учня нової української школи мають визначати завдання сучасного дитячого садка і бути підґрунтям для формування соціально-комунікативних умінь дітей дошкільного віку. А навички та вміння, які є важливими для досягнення вищевказаних компетентностей – єдині як для школярів так і для дошкільнят: критичне мислення, творчість, ініціативність; вміння розв'язувати проблеми та приймати рішення; вміння конструктивно керувати емоціями та співпрацювати в команді.

При розробці Концепції фахівці вивчали ефективні напрацювання, враховували міжнародний досвід, тому за основу взяли методiku професора Кйонсанського національного університету, співзасновника Корейської академії навчання філософії в школі Джінвана Парка «Філософія для дітей». Методика готує молодь до свідомої і відповідальної участі в демократичному устрої, який спонукає самостійно приймати рішення через вміння міркувати, аргументувати, вести дискусію а також має за мету підготовку юних громадян до подолання різних ситуацій без потрясінь, сприяє плавному входженню людини в світ, соціум, культуру.

Перед нами постало питання, чи можемо ми, дошкільники, використати для розвитку у малят соціально-комунікативних умінь окремі елементи методики «Філософії для дітей»? А чому б і ні!

Основні моменти Філософії, які нам сподобалися.

Перше. Виховувати у дітей «мислення вищого порядку», яке має бути критичним, креативним і піклувальним, тобто враховувати інтереси оточуючих.

Не забугайте для дошкільника, запитаєте ви! Ні, адже у сучасних дітей рівень інтелекту складає 130 IQ, а не 100 (раніше таке IQ зустрічалося у однієї дитини з десяти тисяч). 80-90 % новонароджених дітей мають нову ДНК.

В ході аналізу психогенетичних досліджень Друнвало Мелхіседека, відомого американського ученого, винахідника і цілителя ми виокремили одні із основних особливостей сучасних дітей: фіксований погляд при народженні, рано починають тримати голову, фізично розвиненіші, підвищені тонус організму, чутливість і емоційність, а також потреба до сприйняття інформації, об'єм довготривалої пам'яті більший, а прохідність оперативної вища. Діти наполегливі і вимогливі, мають завищену самооцінку, і взагалі - у них власна філософія життя.

Висновок. Через виховання у дітей «мислення вищого порядку» розвиваємо в них соціально-комунікативні навички такі як засвоєння моделей поведінки в різних ситуаціях (у тій же грі-драматизації, сюжетно-рольовій грі), формування інтересу до однолітків, вміння поважати їх думку, активно взаємодіяти в групі.

Друге. При розв'язанні певних питань чи проблем, діти мають знайти свій власний алгоритм і власний підхід. Вони висувують свої власні гіпотези. Дорослі навчають збагачувати ці гіпотези, аргументувати.

Наприклад, при участі у театралізованій діяльності, малята знайомляться з навколишнім світом у всьому його розмаїтті через образи, фарби, звуки, а розумно поставлені запитання педагога викликають у них бажання думати, аналізувати, робити висновки і узагальнення, сприяють розвитку розумових здібностей.

Це навчає дітей самостійно розподіляти між собою ролі, під час театралізації імпровізувати і придумувати нове «не по сценарію» дотримуючись логічного кінця заходу.

Висновок. У малят формуються соціально-комунікативні навички: узгодження своїх дій з діями товариша, самостійність і відповідальність.

Третє. Вчитель має навчити дитину думати і виробляти свою позицію. Ми зараз повертаємося до основ сократівського діалогу. Основою реформи освіти має бути партнерство між вчителем і учнем.

Спостереження за дітьми показали, що вони не завжди вміють вступати в контакти, обирати способи спілкування з однолітками, виявляти ввічливість, доброзичливість та толерантність, дотримуватися норм мовленнєвого етикету. На основі матеріалів попереднього тестування, моніторингових досліджень анкетування та опитування учасників навчально-виховного процесу нами було проведено SWOT - аналіз

соціально – комунікативних умінь дітей, скомпоновано список сильних і слабких аспектів і сформовано подальшу спільну стратегію дій (SWOT – якісний аналіз перспектив). А також визначені основні якості формування педагогів – провідників освітянських реформ, здатних до оволодіння нових методик, основ партнерства «вчитель (вихователь) - дитина».

Висновок. Здатність до взаємодії з іншими становить основний зміст соціально-комунікативної компетенції як необхідний елемент самореалізації людини, її успішності в різних видах діяльності, прихильності до неї осіб, які входять в її оточення. Це є важливою умовою нормального психічного розвитку дитини, а також одним з основних завдань її підготовки до навчання у школі.

Результатом взаємодії партнерів стали розробки міні-проектів «Вихователь – режисер дитячого театру», «Шлях до успіху», «Плекаймо творчість», які вдало були репрезентовані під час щорічної районної творчої зустрічі з митцями рідного краю «Зірковий вернісаж» в Марківській районній школі мистецтв. Спільно підготовлена театралізована вистава «Ми діти твої, Україно», участь в якій брали вчителі, вихователі, учні, вихованці дитсадка та їх батьки вийшла на підмостки районного Будинку культури. Саме така «сродна праця» змогла налаштувати всіх нас на конкретний успішний діалог. Тож, мистецтво театру, яке являє собою органічний синтез музики, танцю, живопису, риторики, акторської майстерності не тільки створює умови для розвитку цілісної творчої особистості, допомагає дітям освоїти правила і закони життя, формує соціально-комунікативні уміння природним шляхом а й сприяє здійсненню мети сучасної освіти.

З метою оволодіння дошкільнятами нелегким мистецтвом взаємодіяти, спілкуватися з старшими та однолітками ми стали застосовувати нетрадиційні види театру: театр Мাপпет ляльки, театр повітряних кульок, театр на гетрах, овочевий театр. Так ми реалізували ще одне наше завдання – об'єднали всіх вихователів єдиним бажанням працювати в «театрі дорослих і дітей». Вихователі з бажанням виконували ролі керівників вищевказаних театрів, створюючи власні цікаві технології. В закладі запанувала атмосфера «здорової» конкуренції, а сам дитячий садок подолав іще одну сходинку на шляху до професійної майстерності. Свій досвід роботи педагога не раз представляли на обласних семінарах дитячим садкам – експериментальним майданчикам, що працюють в тому ж напрямку.

МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РІВНІ ГРОМАДИ

*Діденко Людмила Олексіївна, соціальний педагог
комунального дошкільного навчального закладу (ясла-садок) «Зірочка»
Білокуракинської районної ради Луганської області*

Дитина дошкільного віку не може повноцінно розвиватися без взаємодії з соціумом, тому партнерство в цій ланці освіти особливо актуальне. На сьогодні соціальне партнерство в дошкільній освіті передбачає створення зв'язків дошкільного закладу з культурними, освітніми та іншими розвиваючими центрами. Така практика викликає у дитини більш високий рівень сприйняття, вона швидше розвивається і вчиться будувати свої партнерські відносини, по типу «ти – мені, я - тобі». Робота в умовах соціального партнерства допомагає розширити культурно-освітнє середовище дитини, а відповідно, їй буде легше адаптуватися в подальшому житті. У реалізації взаємодії на перший план виходять інтереси дитини. На скільки вони будуть враховані, залежить від вдало спланованого і реалізованого процесу налагодження партнерських відносин між дошкільним закладом і соціальними структурами. В свою чергу, правильний підхід і регулювання партнерства дають поштовх для повноцінного розвитку не тільки дитини, а усього суспільства.

Неабияку роль у встановленні зв'язків між ДНЗ і соціальними інститутами в межах громади відіграє діяльність адміністрації ДНЗ та педагогічних працівників закладу. Але чи не найголовніша роль у встановленні партнерських взаємовідносин відведена роботі соціального педагога дошкільного закладу. Адже він, згідно своїх посадових обов'язків виконує роль координатора, посередника між учасниками навчально-виховного процесу та іншими установами місцевої громади.

На жаль, діяльність соціального педагога дошкільного закладу у цьому напрямку мало досліджена. Про це свідчить відсутність методичної літератури, рекомендацій, періодичних видань, які б детально описували особливості професійної діяльності соціального педагога в умовах дошкільного навчального закладу. Як правило, чинний стан діяльності свідчить, що посади соціального педагога є лише у великих дитсадках, і то не скрізь. І тому, певна частина функціональних обов'язків соціального педагога додатково покладається на завідувача, психолога, вихователя та інших педагогічних працівників.

Отже, на сьогодні виникає потреба у конкретизації напрямів діяльності соціального педагога в ДНЗ, розробці змісту та форм його роботи, яка суттєво відрізняється від роботи соціального педагога в загальноосвітній школі та виникає потреба в узагальненні існуючого досвіду фахівця з такого важливого питання як соціальне партнерство.

Психолого-педагогічні дослідження з питань організації соціального партнерства на рівні громади доводять, що на сьогоднішній день наша держава регламентує єдиний освітній простір, але крім цього існує багато практик, які доповнюють цей процес. Одним з таких явищ і є соціальне партнерство в дошкільній освіті. Що воно собою представляє, в чому полягають його методи.

Сьогодні соціальне партнерство як вид міжсуб'єктних відносин є новим явищем суспільного життя.

Соціальне партнерство (від фр. *partenaire* – учасник спільних дій) – цивілізована форма соціальних відносин, що забезпечують добровільне співробітництво за умови врахування інтересів усіх сторін, що поєднують зусилля для досягнення загальних цілей на основі діалогу й педагогічної взаємодії, взаємовигідного соціального обміну ідеями, інформацією, ресурсами. Його особливість полягає в необхідності «думати разом і діяти спільно» (О. Конт), а суть – у визнанні чужих інтересів як основної умови існування власних. Така соціальна взаємодія багатьма авторами (Г.Ю. Семигін, Т.М. Ляшенко, А.А. Майер, І.А. Хоменко) розглядається як об'єднання зусиль суб'єктів для спільного оптимального вирішення педагогічних проблем у сфері навчання, розвитку й виховання дітей.

Вивчення питання соціального партнерства в площині освіти займалася також О.Любимова. Регіональні аспекти соціального партнерства детально розкрито у працях Н.В. Сокура.

Яка безпосередня участь соціального педагога в організації соціального партнерства, спробую розкрити у своїй роботі. Ураховуючи актуальність, дані досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та власний досвід роботи із соціальними партнерами дошкільного закладу на рівні громади я сформувала власну модель діяльності соціального педагога в організації соціального партнерства в межах громади.

Першою ластівкою у мої й діяльності з організації у майбутньому соціального партнерства ДНЗ з суб'єктами громади стала Програма співпраці навчальних закладів «Сходинки до успіху», яку я презентувала на VII Міжнародному форумі «Інноватика в сучасній освіті» у м. Києві. Зараз ця Програма є додатком до Договору про соціальне партнерство та співпрацю між дошкільним навчальним закладом «Зірочка» та загальноосвітнім навчальним закладом «Нещерегівська ЗОШ- I-III ступенів».

Моя робота у якості соціального педагога зазвичай починається зі збору даних для соціального паспорта дошкільної установи. Для цього я звертаюся за інформаційною допомогою до адміністрації садка, медичної сестри, вихователів та представників інших організацій (ради громади, амбулаторії і т.д.). Таким чином, я з'ясовую інформацію про соціальне середовище вихованців, стан здоров'я дітей, проблеми та потреби дітей. Зібрана інформація мені знадобиться у роботі із залучення соціальних партнерів ДНЗ з метою вирішення проблем родин вихованців та інтеграції дітей у соціум.

Оскільки укладення договорів соціального партнерства покладено на адміністрацію ДНЗ, то на мене як соціального педагога покладаються більш супроводжувальні моменти, зміст яких залежить від форми і рівня соціального партнерства, напрямку та етапу, на якому здійснюється соціальне партнерство.

Соціальне партнерство нашого дошкільного закладу з іншими зацікавленими особами має різні форми й рівні:

- партнерство усередині системи дошкільного закладу (педагогічні ради дитячих садків, об'єднання фахівців дошкільних установ за актуальними питаннями надання допомоги дітям, батькам, батьківська громадськість, методичні об'єднання вихователів з різних установ і т.д.);
- партнерство працівників освітньої установи із представниками інших сфер (установ охорони здоров'я, культури, фізкультури, громадських організацій, фондів, ЦСССДМ, відділів освіти на рівні громади);
- партнерство зі спонсорами, благодійними організаціями (комерційні структури, засоби масової інформації, реклама діяльності ДНЗ) і інші.

Взаємодія дитячого садка й соціального партнера здійснюється за наступним напрямками: *діагностичний* (вивчення особливостей становлення пізнавальної сфери, культури сучасних дітей); *дослідницький* (пошук і апробація цікавих форм роботи з дітьми); *проектувальний* (спільна розробка цікавих програм, методичних посібників); *просвітницький* (інформування педагогів і батьків); *освітній* (створення єдиного освітнього середовища).

Розглянемо технологію взаємодії ДНЗ із соціальним партнером та участь у цьому соціального педагога ДНЗ:

1 етап – Моніторинг і вибір партнера. *Мета етапу*: здійснення вибору соціального партнера для розв'язання педагогічної проблеми. *Основні дії соціального педагога ДНЗ*: провести аналіз соціального оточення дитячого садка; на педагогічній раді ініціювати ухвалення рішення щодо необхідності взаємодії з конкретним соціальним партнером. Найчастіше я проводжу анкетування (Додатки 3,4) і бліц-опитування з питань соціального партнерства, вивчаю відомості із соціального паспорта ДНЗ

2 етап – планування спільних дій. *Мета етапу*: розробка плану спільних дій, необхідних для розв'язання виділеної педагогічної проблеми. *Основні дії*: спільно з завідувачем провести переговори із соціальним партнером, у ході яких необхідно позначити: ціль взаємодії, строки співробітництва (місяць, півроку, рік), зміст спілкування, найбільш привабливі для кожної сторони форми співробітництва; розробити план спільних дій за рішенням даної проблеми; погодити розроблений план.

3 етап – реалізація співробітництва. *Мета етапу*: здійснення взаємодії в рамках запланованої спільної роботи. *Основні дії*: спільно з учасниками соціального партнерства провести заплановані заходи, акції, інші форми співробітництва; при необхідності – внести корективи в розроблений план у випадку неможливості проведення заходу або потреби зміни строків його проведення; здійснити необхідну взаємодію представників дитячого садка й соціального партнера в ході підготовки заходів.

4 етап – моніторинг результативності співробітництва. *Мета етапу*: визначення результативності спільної роботи й ступеня вирішення позначеної проблеми. *Основні дії*: провести оцінку результативності взаємодії; визначити сильні сторони співпраці, труднощі й проблеми, що виникають у ході спільної роботи; спільно обговорити отримані результати; ухвалити рішення щодо подальшого співробітництва.

У випадку ухвалення позитивного рішення дитячий садок продовжує взаємодію з соціальним партнером і починає здійснювати спільні дії із другого етапу.

Таким чином, у ході реалізації соціального партнерства між ДНЗ та установами громади я виконую ряд функцій і завдань, які активно супроводжують процес партнерських відносин. Всі вони мають відображення у таких напрямках моєї роботи, як: *моніторинг* (вивчення перспектив соціального партнерства, оцінка отриманих результатів); *посередництво* (налагодження зв'язків з суб'єктами громади та ведення соціального діалогу); *фасилітація* (забезпечення успішної групової комунікації під час зустрічей соціальних партнерів, де я виконую роль так званого «тамади»); *медіавторство* (попередження та врегулювання конфліктів між соціальними партнерами); *модераторство* (забезпечення виконання умов і правил співробітництва згідно договору про соціальне партнерство); *координація* (взаємоузгодження, впорядкування діяльності різних органів по досягненню спільної мети – оптимального розвитку дитини у соціумі); *організація спільної діяльності* як просторово-часове узгодження спланованої спільної роботи; *соціально-педагогічне консультування*, яке передбачає роботу з індивідуумами, групами і їх взаєминами, спрямовану на розвиток, підтримку під час кризи, наставництво або допомогу у вирішенні проблем за рахунок внутрішніх і зовнішніх ресурсів клієнтів.

Таким чином, соціальний педагог у своїй діяльності з організації соціального партнерства виконує багато ролей і реалізує багато завдань у цьому напрямку.

Соціальному педагогові потрібно грамотно організувати й продумати взаємодію дошкільної освітньої установи із соціальними партнерами, що призведе до позитивних результатів. Тому я створюю такі умови:

- для емоційного зближення дітей і батьків, педагогів і батьків, педагогів і представників громади – тренінгові заняття і вправи на налагодження партнерських відносин «Давайте разом досягнемо успіху», круглі столи, «Зустрічі за чаєм»;
- для розширення кругозору дошкільників (освоєння предметного й природного оточення, розвитку мислення, збагачення словника, знайомства з історією, традиціями народу) за рахунок зняття територіальної обмеженості ДНЗ (екскурсії, піші переходи селом на тему «Вулицями моєї малої батьківщини» «Скарбниця пам'яті», «Подорож до чарівників у білих халатах», «Книжкова світлиця», «На гостину до старости села», оформлення фото-стенду «Я люблю свій рідний край»);
- формування навичок спілкування учасників навчально-виховного процесу в різних соціальних ситуаціях, з людьми різної статі, віку, національності, із представниками різних професій під час «Зустрічей з цікавими людьми», «Зустрічей різних поколінь «ДНЗ – Клуб «Ветеран», батьківських зборів, тренінгів, занять;
- виховання поваги до праці дорослих (екскурсії на пошту, в ремонтну майстерню, в магазин, в пожежну частину тощо);
- залучення додаткових інвестицій у матеріальну базу ДНЗ (створення нових і оснащення навчальних і дозвіллевих приміщень (ігрових кімнат, музичних, спортивних залів, поповнення фонду методичної й художньої літератури ДНЗ та ін.) шляхом участі соціального педагога у проєктах та конкурсах, які передбачають подарунки для закладу на взаємовигідних умовах. На сьогодні ми вже маємо набори конструкторів «LEGO» від фонду LEGO Foundation, ЕКО-конструктори з дерева, ігрові та канцелярські набори від Представництва ЮНІСЕФ в Україні;
- проведення спільних заходів та обговорень, а саме: «Ярмарок талантів», «День відкритих дверей», проблемних столів.

Участь дітей у таких спільних заходах (акціях, проєктах, дозвіллевих заходах) із залученням соціальних партнерів робить їх більш відкритими, активними, сприяє збагаченню емоційного світу дитини, активному розвитку пізнавального інтересу, удосконалюванню комунікативних навичок і вмінь. Це, своєю чергою, створює сприятливі передумови для своєчасного соціального й особистісного розвитку дошкільника.

Таким чином, побудована мною модель діяльності соціального педагога дошкільного закладу з організації соціального партнерства на рівні громади допомогла узгодити роботу адміністрації і педагогів нашого закладу в самому закладі і за його межами. Місцеві представники влади підтримують наші спільні дії з установами громади і йдуть нам на зустріч, надаючи гідну підтримку у матеріально-технічному забезпеченні. Але головною складовою цього процесу є якісні знання, уміння співіснувати, налагоджувати партнерські відносини, носіями яких є наші діти, майбутні будівельники соціуму і миру у ньому.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012.
2. Закон України " Про дошкільну освіту" // Дошкільне виховання : бібліотечка журналу. – К. : Редакція журналу "Дошкільне виховання", 2001.
3. Ляшенко Т. М. Соціальне партнерство як фактор політичної та соціальної стабільності в Україні: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К., 1998.
4. Михеев В. А. Основи соціального партнерства: Теорія і політика. – М.: Альфа, 2001.
5. Семигін Г.Ю. Соціальне партнерство в сучасному світі. – М.: Мисль, 1996.

6. Сокур Н. В. Формування соціального партнерства в Україні // Актуальні проблеми державного управління: збірник наукових праць ОРІДУ. – О., 2006. – Вип. 3 (27).
7. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [Т. Ф. Алексєєнко, О. В. Безпалько та ін.]; за ред. І. Д. Зверєвої. – К.: Центр учбової літератури, 2008.

КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

Косенко Наталія Миколаївна, вихователь – методист дошкільного навчального закладу №8 «Світлячок» міста Лисичанськ Луганської області

Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільнят - одна із найактуальніших, оскільки є невідмінною передумовою формування розумових якостей особистості. Джерелом пізнавальної активності є пізнавальна потреба, і процес задоволення цієї потреби здійснюється як пошук, спрямований на виявлення, відкриття невідомого. Розвиток пізнавальних інтересів дітей залежить від уміння вихователя створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання дошкільників. Для цього треба забезпечити продуктивний зміст розвивального довкілля, системний підхід до організації активної пізнавальної діяльності дітей на основі використання ефективних форм, засобів і методів нестандартного типу для розвитку та стимулювання пізнавальних інтересів, врахування індивідуальності кожного вихованця та надання йому права реалізації власної ініціативи.

Пропонуємо досвід роботи з активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з використанням такого відгалуження музейної педагогіки, як колекціонування.

Колекціонування - цілеспрямоване збирання будь-яких, як правило, однорідних предметів, що мають наукову, історичну, художню цінність. Колекціонування - одне з найдавніших захоплень людини, яке завжди пов'язувалося зі збиранням предметів, що не мають прямого практичного використання, але надихають до роздумів. Основною дидактичною одиницею колекціонування є експонат. **Експонат** – головний навчальний посібник, який діти можуть, на відміну від музейного експоната, не лише споглядати, а й досліджувати різними способами.

Чому саме колекціонування? *По-перше*, в дітях завжди закладена пристрасть до збирання, до пошуку. Збираючи колекцію, дитина займається пізнавально-дослідницькою діяльністю, тобто у неї виникає бажання більше дізнатися про предмети своєї колекції. *По-друге*, колекціонування розширює кругозір дітей, їх пізнавальну активність. Дитина тренує пам'ять, увагу, цілеспрямованість, інтелект, у неї розвивається акуратність, бережливість. *По-третє*, займаючись спільною справою, діти долають багато проблем у взаєминах між собою. Показуючи свою колекцію друзям, обмінюючись з ними цікавими експонатами, дитина вчиться спілкуванню, вмінню підтримати бесіду. Ну і, нарешті, колекціонування прикрашає наше життя, робить його повнішим і різноманітнішим.

Колекціонування дозволяє вирішити різноманітний комплекс виховних, розвиваючих і навчальних завдань. При створенні колекції головне, не обрушити на дитину велику кількість інформації, а відібрати саме потрібне і доступне і викликати інтерес до створення власної колекції. Необхідно враховувати особливості віку та статі дитини, її індивідуальні інтереси, участь батьків.

Етапи роботи з колекцією:

- *підготовчий* (накопичення запасу конкретних уявлень про колекціонування у дітей; індивідуальні бесіди з дітьми щодо виявлення інтересів і потреб);
- *основний* (спонукання дітей до отримання інформації про об'єкти колекціонування; читання художньо-пізнавальної літератури, енциклопедій; включення колекцій в організацію спільної діяльності з дітьми; робота з формування у дітей дбайливого ставлення до колекції);
- *заклучний* (організація виставок колекцій, творчих продуктів дітей; презентація готельних предметів колекцій або колекції в цілому).

Таким чином, у процесі колекціонування спочатку відбувається процес накопичення знань, далі отримана інформація систематизується і формується готовність до осмислення навколишнього світу.

Найбільш цікавим для наших дітей стало колекціонування фантиків. Ми з'ясували, що існує цілий розділ колекціонування, присвячений збору різної упаковки або її частин. Збирання фантиків, яким часто захоплюються малюки, відноситься до філолідії. У філолідії виділяють кілька видів колекціонування. Виявилось, що існує наукова назва фантикового колекціонування – сакулумістика (вид філолідії). Але не варто думати, що це суто дитяча розвага: філолідією займаються також і дорослі люди і протягом багатьох років збирають солідні колекції.

Історія створення та різноманітність фантиків настільки захопила вихователів, батьків та дітей, що було вирішено створити гурток «Чарівний фантик». Протягом навчального року у закладі «працював» міні-музей «Чарівний фантик», експонати якого поповнювалися різними видами колекцій. Наші діти разом з батьками та вихователями збирали такі види колекцій:

1. колективні (групові) (колекція «Шоколадні цукерки», «Шоколадка», «Гулівер», «Маленька карамелька»)

2. домашні (колекція «Фрукти – рослини»)
3. індивідуальні (колекція «Тварини»)
4. тимчасові (колекція «Цукерки з іменами»)
5. тривалі (колекція «Святкові цукерки»)

Начебто фантик – річ звичайна, із чисто утилітарними функціями. Однак, варто подивитися на фантик уважніше і нам відкриється багато цікавого, а часом навіть фантастичного, захоплюючого, також і для дітей. Граючи з фантиками різного кольору, форми і величини, дитина відчуває задоволення, а рух пальців рух безпосередньо впливають на розвиток рухових центрів мовлення. Діти стають більш уважнішими і працездатними. Підвищується концентрація уваги, розвивається логічне і образне мислення, координація рухів і посидючість. Колір є самою значимою властивістю навколишнього світу. Тому колір фантиків звертає на себе увагу дитини, дозволяє їй виділити певний колір серед інших і запам'ятати його. Ось деякі ігри: «Різнокольорові фантики», «Змійка», «Пори року», «Фруктовий сад».

При знайомстві з величиною також можна використовувати фантики. Ігри: «Намисто для мам і ляльки», «Прикрасимо плаття для мам і дочки», «Допоможемо навести порядок», «Погадуємо тварин», «Розклади від більшого до меншого», «Потяг», «Машина».

Фантики використовують в лічбі та утворенні множин. Ігри: «Знайди 2,3,4... однакових фантика», «Обери цифру, порахувавши фантики», «Яких фантиків більше». Складання задач про фантики в межах від 1 до 5. Порівняння множин за кількістю.

Фантики можна використовувати для розвитку мовлення. Ігри: «Розкажи про фантик», «Опиши фантик», «Порівняй фантик», «Склади речення про фантик», «Поділи слова на склади», «Складемо казку про фантик».

В образотворчій діяльності – «Фантикова квітка», «Прикрашаємо килимок», «Розмальовуємо фантик», суха аплікація «Чий віночок краший».

Рухливі ігри – «Знайди пару», «Об'єднайся в команду», ходіння по фантиковому килимку. Гра – емпатія «Який я фантик?», «З яким цукерками я дружу». Так само фантики можна порівнювати: гладкі і вощені, товсті та прозорі, викладати з них звукові моделі слів, графічні схеми речень, рахувати.

Ігри та вправи з фантиками – це значущі мотивуючі фактори активного пізнавального розвитку дитини. Вони сприяють розвитку спостережливості, концентрованої уваги та мовлення – найважливіших складових психічного здоров'я та благополуччя дітей. В процесі колекціонування розвиваються увага, пам'ять, уміння спостерігати, порівнювати, аналізувати, узагальнювати, виділяти головне, комбінувати.

Отже, перевагою колекціонування вважаємо його інтегрованість, тобто зв'язок з формуванням елементарних математичних уявлень, пізнанням навколишнього світу, екологічним вихованням, сенсорним розвитком. Предмети колекцій надають своєрідність ігровій, мовній та художній творчості, активізують наявні знання. Цінність колекціонування полягає також у тому, що воно по-новому забарвить буденне життя дошкільників, зробить його яскравішим і захопливішим.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)
2. Миленко В. Коллекционирование: форма организации познавательной деятельности старших дошкольников/В.Миленко, В.Лепетюха//Дошкольное воспитание. – 2011. – №10. – С.9–15.
3. Загрудницька В.А. Як стати колекціонером. – Н., 2012.
4. Харматова В. Колекціонування як метод формування пізнавальної активності // Вихователь – методист. – 2014. – №4. – С.14–26.

ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ СИНЕЛЬНОГО ДРОТУ – ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА.

*Новікова Ірина Володимирівна, вихователь дошкільного навчального закладу №8 «Світлячок»
міста Лисичанськ Луганської області*

У систему роботи дошкільних закладів нині увійшло використання на заняттях стандартних видів розвитку дрібної моторики таких, як пальчикові вправи, занять зі шнурівкою, мозаїкою, з олівцем, ручкою, су-джок терапія, робота з пазлами, перебиранням насіння, обведення малюнка за трафаретом і малювання за клітинками. Ми вирішили випробувати зі своїми дітьми, щось нове й незвичайне.

При розмаїтті сучасних матеріалів, які можна використовувати для спільної творчої діяльності з дітьми, виокремили такий унікальний матеріал, як синель. Синель — (від франц. chenille — гусениця) — пухнастий, з оксамитовим ворсом шнурок, скручений з декількох ниток, між якими захоплений ряд коротких кінчиків ниток, що стирчать в усі сторони (ворс).

Синельний дріт (або шенилл) – корисна і універсальна заготівля, з нею легко і приємно працювати - вона легко гнеться, тримає форму, відмінно кріпиться до більшості поверхонь, і навіть дитина може розрізати її звичайними ножицями. Цей чудовий матеріал привабливий, безпечний і дає безмежний простір для фантазії дитини.

З пухнастих паличок дитина з задоволенням змайструє фігурки забавних тварин і квітів, овочів та фруктів, букв і цифр і багато іншого – можливості для творчості не обмежені! Синельний дріт чудово замінює звичайний, його можна вставити в якості каркаса всередину саморобної іграшки - виходять чудові гнучься ручки і ніжки. З волохатих паличок можна робити як плоскі, так і об'ємні вироби.

Синельний дріт допоможе здійснити найскладніші творчі задуми в ручній праці, вироби з природного матеріалу стануть більш яскравими та різноманітними. При роботі з цим матеріалом можна визначити наступну послідовність через ускладнення діяльності:

- на *першому* етапі ведеться робота по вивченню колірного спектру – пропонується один колір дротів (наприклад зелені) з дітьми можна згадати, що вони пам'ятають зеленого кольору і спробувати відтворити даний предмет;
- на *другому* етапі – діти роблять прості кільця, згинають куточки, скручують два дроти разом. Коли пальчики придбають потрібні навички, діти пробують робити прості плоскі геометричні фігури;
- на *третьому* етапі можна використовувати додатковий матеріал (олівець, прищіпки, бубонці, помпони, яйця «кіндер сюрприз», оцята декоративні);
- на *четвертому* етапі – діти виготовляють композиції.

Роботу з шениллом можна використовувати на заняттях з образотворчої діяльності, гурткової роботи, організації майстер-класів для батьків.

Пропонуємо декілька варіантів використання синельного дроту:

В дидактичних іграх «Ми–будівельники», «Мій фруктовий сад», «Повітряні кульки» дитина набуває вміння діяти на основі розрізнення форми, величини, кольору предметів, оволодіває різноманітними новими рухами, діями, в ігровій формі закріплює отримані знання.

Розвиток розумових і творчих процесів активізується в іграх, що потребують вирішення проблеми, наприклад, у грі «Подаруємо сонечку промені»: пропонується дріт занадто довгий і композиція не вміщується на аркуші картону, дитина самостійно або разом з педагогом шукають спосіб розв'язання задачі (зігнути навпіл дріт або скоротити його за допомогою ножиць), але висновок обов'язково пропонується зробити дитині самостійно.

Для розвитку дрібної моторики, координації рухів, окоміру підійде гра :

1. «Ювелірна майстерня». Нанизуючи намистинки різного кольору, розміру, форми діти будуть розвивати свій естетичний смак, закріплювати навички лічби, знання колірних відтінків, розвивати процеси уваги та мислення.

2. "Розклади в свій будиночок" - закріплюємо з дітьми кольори. З усіх паличок дітям потрібно вибрати одну заданого кольору, назвати колір і віднести в "сім'ю".

3. "Ланцюжок" - закріплюємо поняття "довгий - короткий", розвиток дрібної моторики. З паличок робимо кільця і з'єднуємо їх у два ланцюжки, потім порівнюємо розміри.

4. "Ланцюжок умінь" - розвиток дрібної моторики і корекція емоційно-вольової сфери. Діти вибирають "паличку" того кольору, який в даний момент найбільше подобається і по черзі говорять, що вони навчилися робити за рік. Потім перша дитина робить з палички кільце, а наступні діти приєднують свої кільця, утворюючи таким чином "ланцюжок умінь", остання дитина замикає в загальний круг, утворюючи таким чином "намисто умінь", "браслет умінь" чи "корону умінь".

5. "Мандала" (вибираються дроти бажаних кольорів, а потім скручується мандала. Можна обмежити кількість, але можна і не обмежувати).

Застосування синельного дроту буде дуже актуально в корекційно-розвивальній роботі з дітьми 5-7 років, оскільки у дошкільному віці важливо розвинути механізми, необхідні для оволодіння вміння орієнтуватися на аркуші паперу: зорово-моторну координацію і дрібну моторику. У сюжетно-рольовій грі «Школа» діти будуть з задоволенням виконувати «завдання вчителя» – виготовити з дроту потрібну літеру чи цифру. Самостійно граючи, діти покращують рухливість пальців, розвивають їх силу і гнучкість. Таким чином, непомітно для дитини, без психологічного навантаження, ми проводимо профілактику письмових порушень.

Особливо хотілося б зупинитися на унікальності даного матеріалу для розвитку мовлення дітей. Також з дошкільниками вихователь може провести наступні логопедичні ігри та ігрові вправи:

1. «Літера зламалася». Вихователь з дроту робить букву, без якогось одного або декількох елементів, дитина має доробити цю букву самостійно.
2. «Пружинка голосних звуків». Дитина на пальчик повинна накручувати дріт в тому випадку, якщо вихователь вимовляє голосний звук.
3. «Зигзаги». Така гра корисна при формуванні дрібної моторики рук. Дитині вихователь дає картку з намальованими на ній ламаними лініями, дитина повинна за допомогою дроту повторити візерунок ліній, зображених на картці. На початку можна накладати дріт прямо на картку. А потім можна ускладнювати завдання: дитина викладає зигзаг з дроту поруч на столі.
4. «Перетворення». Вихователь разом з дитиною з дроту робить будь-яку геометричну фігуру, дитина перетворює її в іншу.
5. «Зроби, як у мене». Вихователь викладає з кольорового дроту невелику композицію (наприклад, квітка і сонечко), дитина уважно розглядає її і виконує самостійно. Можна ускладнити завдання,

давши дитині подивитися на зразок 3-5 секунд, потім закрити його серветкою, а дитина по пам'яті викладає композицію.

6. «Гусениця». Така вправа розвиває спостережливість. Дитині пропонується викласти гусеницю, починаючи від самого великого кільця, а закінчуючи найменшим.
7. «Драбинка». Таку гру добре проводити при автоматизації звуків. На кожну сходинку дитина поміщає пухнасту, кульку зроблену з дроту, при правильній промові слова з автоматизованим звуком.
8. «Візерунки». Вихователь викладає перед дитиною візерунок з різнокольорових дротів, а дитина має по пам'яті його повторити.

Роботу з синельним дротом можна включати в різні програми розвитку дітей (наприклад: розвиток графомоторних навичок у дошкільнят, сенсомоторні дидактичні ігри, організація дозвілля та гурткової роботи з дітьми).

Використовуючи синельний дріт в роботі, педагог може проявити творчість і створити різні дидактичні ігри, які будуть ефективні в сенсомоторному розвитку дітей. Яскравість і привабливість матеріалу стимулює мотивацію дітей до діяльності. Виготовляючи іграшки, вироби, подарунки, діти перебувають в позитивному емоційному настрої, так як шеніл дуже пластичний, що дає можливість досягти успіху в роботі з ним.

Література

1. Вайнерман С. М., Большов А. С., Силкін Ю. Н. Сенсомоторний розвиток дошкільників. – М: Владос, 2001. – 20с.
2. Дворова В. В., Рожков О. П. Вправи та заняття з сенсорно-моторного виховання дітей 2-4-го року життя. – МПСИ Модек, 2007.
3. Метиева Л. А., Удалова Е. Я. Розвиток сенсорної сфери дітей. – М., 2009. – 160 с.

ФІТБОЛ-ГІМНАСТИКА ЯК СУЧАСНА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ

*Прокопенко Олена Анатоліївна, вихователь із фізичного виховання
дошкільного навчального закладу №1 «Олімпієць» Голопристанської міської ради Херсонської області*

Одним із пріоритетних завдань діяльності педагогічного колективу ДНЗ № 1 «Олімпієць» міста Гола Пристань є збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації до здорового способу життя у дітей дошкільного віку та їхніх батьків.

Фітбол як здоров'язбережувальна технологія активно використовується у нашому дошкільному навчальному закладі.

Слід зазначити, що нині багато дітей потребує особливих програм фізичного виховання, в яких має бути враховано увесь комплекс соматичних, інтелектуальних і фізичних проблем. Ці програми мають, у першу чергу, сприяти корекції не тільки психомоторного, але й мовного і мовленнєвого, емоційного і загального психічного розвитку. Тому в своїй роботі, я використовую такі методи і прийоми, які сприяють максимальній активності всіх сенсорних каналів сприйняття (зір, слух, дотик, нюх) і переробки інформації.

Фітбол-гімнастика передбачає виконання гімнастичних вправ на великих еластичних м'ячах різного діаметру і конфігурації. Фітбол використовуємо як: масажер; орієнтир; амортизатор; тренажер для рук, ніг, утримання рівноваги; перешкоду для переступання, перестрибування; предмет для «школи м'яча» - виконання загально розвивальних вправ з різних вихідних положень, прокочування в різних напрямках тощо; опору під спину, руки, ноги, живіт.

Рухові дії з гімнастичними м'ячами зміцнюють м'язи спини й черевного пресу, але головне формують навички правильної постави. Крім того, така діяльність сприяє вдосконаленню функцій рівноваги і рухового контролю, а також зміцненню та розслабленню груп м'язів і використовується на заняттях для тренування серцево-судинної та дихальної систем. Гімнастичні м'ячі застосовую також і в роботі з дітьми, які мають відхилення в стані здоров'я: при порушенні координації рухів; при надлишковій вазі; при захворюваннях органів дихання; при слабкості м'язів; при порушеннях постави тощо. Проте, ця робота вимагає врахування певних особливостей. Наприклад, при порушеннях постави у дітей стрибки на м'ячі слід включати тільки в кінці комплексу фітбол-гімнастики, а саме, після вправ, що зміцнюють відповідні групи м'язів. При виборі м'ячів для фітбол-гімнастики необхідно пам'ятати про їх оптимальні розміри: - для дітей 3-4 років - діаметр 45 см; - для дітей 5-6 років - діаметр 50 см; - для дітей 7-8 років - діаметр 55 см. Варто звернути увагу і на колір обраного м'яча, оскільки кольорова гамма по різному може впливати на психічний стан і фізіологічні функції організму людини.

- Теплий колір (червоний, жовтогарячий) підвищує активність, підсилює збудження центральної нервової системи.
- Холодний колір (синій, фіолетовий) навпаки заспокоює.

- Жовтий і зелений кольори сприяють прояву витривалості.

Враховання цього аспекту у підборі обладнання для фітбол-гімнастики надасть можливість різноманітно впливати на психоемоційний стан дитини. Вправи на м'ячах можна використовувати у навчально-виховному процесі під час різних організаційних форм роботи з дітьми як на заняттях з фізичної культури, фізкультпаузах, валеохвилинках, святах, розвагах тощо, так і на прогулянках. Це сприяє забезпеченню активної й змістовної рухової діяльності дітей та їхнього оздоровлення. Вправи фітбол-гімнастики можливо виконувати з різних вихідних положень: сидячи на м'ячі, лежачи на м'ячі обличчям вниз з опорою на кисті рук та стопи ніг, стоячи, тримаючи м'яч в руках. Для уникнення перевтоми дітей під час виконання певної вправи я враховую фізіологічні особливості розвитку дитини дошкільного віку. Наприклад, дітям складно утримувати рівновагу на великому м'ячі, тому тривалість виконання вправи, сидячи на м'ячі, повинна бути:

- для дітей 3-5 років не більше 3-4 хв.;
- для дітей 5-7 років не більше 5-7 хв. Фітбол-гімнастику намагаюсь використовувати в усіх вікових групах, та проводжу її як зі всією групою дітей, так і за підгрупам (5-7 осіб) та індивідуально.

Підвищує ефективність виконання фізичних вправ на м'ячах використання музичного супроводу, художнього слова та наявність сюжету, яким об'єднані всі рухові дії. Зокрема, обираю сюжети з літературних джерел (оповідання, казки, віршовані твори); з навколишнього життя (побут, трудова діяльність дорослих, об'єкти та явища природи). Використання сюжету забезпечує ігровий характер рухів, що в свою чергу, надає їм привабливості і виразності. Саме завдяки цьому у дітей підвищується інтерес до виконання фізичних вправ і рухових дій, покращується якість їх виконання.

Одним з важливих принципів у роботі з дітьми є принцип повторення й закріплення вивченого. Проте однакові вправи, які діти виконують декілька занять поспіль, набридають їм. Тож для урізноманітнення занять вправи бажано об'єднати у цікаві фітбол-казки за певним сюжетом (див. додаток 1). Систематизувати фітбол-казки відповідно до віку дітей у вигляді мультимедійних презентацій. Казка на екрані комп'ютера у формі гри викликає у дітей величезний інтерес. Рухи, звуки, мультиплікація утримують увагу дітей, сприяють підвищенню, пізнавального інтересу, активізують зорову, слухову та моторну пам'ять.

Особливу увагу на заняттях приділяю дихальним вправам, адже в процесі виконання фізичних навантажень організм потребує більше кисню. Разом з тим, діти з мовленнєвими порушеннями під час виконання навіть порівняно легких вправ, нерідко затримують дихання, тому дихати правильно потрібно спеціально навчати.

Дихальні вправи проводжу без музики одночасно із засвоєнням дітьми вихідних положень на м'ячі, у повільному темпі, спокійно, без напруження, з паузами для відпочинку, не викликаючи дихального дискомфорту. Для цього пропоную дихальні вправи в образному оформленні, щоб дітям були зрозумілішими їхні дії під час вдиху й видиху.

Одним з додаткових методів по фізкультурно - оздоровчій роботі з дітьми є гурткова робота.

Спостереження, за дошкільниками під час фізкультурних занять та інших видів рухової активності дали змогу зробити висновок, що гурткова робота з фітбол-гімнастики **позитивно позначилася на їхньому здоров'ї**, самопочутті та фізичному розвитку. Можна констатувати, що в результаті гурткової роботи у дітей зміцнюється опорно-руховий апарат, поліпшується гнучкість і рухливість у суглобах, удосконалюється координація рухів, а також процеси саморегуляції та самоконтролю. Діти стають ще активнішими і жвавішими.

Переконана, що у щоденному житті дитини варто використовувати різноманітні оздоровчі технології. Вважаю, що нетрадиційна методика фітбол-гімнастики є чи не найпростішою у застосуванні та викликає велике емоційне задоволення у дитини.

АВТОРСЬКА ПРОГРАМА «КНИГА ПОДОРОЖЕЙ В ПРИРОДУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

*Пентій Ольга Василівна, завідувач; Денисенко Тетяна Анатоліївна, вихователь-методист ДНЗ №18
Уманської міської ради Черкаської області*

Наш дошкільний заклад є базовим з впровадження гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського. Його ідеями, заповідями керуються наші педагоги. Вони намагаються зазирнути в душу кожної дитини, побачити всю неповторність її глибини, посіяти краплинки добра і людяності, бажання рости й розвиватися, допомагати старшим, піклуватися про менших, помічати красу Природи, берегти і захищати її. «Якщо дерево, посаджене у дитинстві, на всі роки перебування в школі стало другом, якщо людина вклала багато

душевних сил у створення, утвердження, збереження краси, в його душі на все життя збережеться почуття турботи про все живе, красиве, створене людьми для людей» [8; 115]

Ми пропонуємо вам рекомендації, що перетворюють звичайне спостереження на цікаву гру, а процес пізнання – у щоденну Радість Відкриття у формі «Подорожей до джерела живої думки». Унікальність їх в тому, що вони розкривають завдання сталого розвитку в екологічному, економічному, соціальному напрямку. «*Чим більше діяльності, пов'язаної з активним пізнанням природи, тим глибшим і осмисленишим стає бачення навколишнього світу*» [6; 138]. В.О.Сухомлинський був твердо переконаний, що для дітей цілісним віково-доцільним і різноманітним є зміст «найпростішої у світі книги – книги природи».

Екологічне виховання в нашому дошкільному закладі з лагідною назвою «Дзвіночок» здійснюється так, що правила поведінки у Природі не лише усвідомлюються, а й відкриваються самими дітьми, стають особистою потребою і переходять у стійку морально-етичну норму, схожу на звичку говорити «Дякую». Така робота перетворює дитину із бездумного, байдужого спостерігача природи, у мислячу, дієву, милосердну, творчу особистість. Особистість, яка бачить, розуміє, встановлює і усвідомлює причинно-наслідкові зв'язки та свою причетність і значущість в цьому Світі. Особистість, що дотримується правил, які вона сама для себе встановила: «Якщо не Я, то хто?», «Мені боляче на це дивитись», «Слід бути обережним», «Чим Я можу допомогти», «Хочеться більше про це дізнатись», «До чого це приведе?».

В наших Подорожах ми формуємо особисту зацікавленість та причетність кожного вихованця до оточуючого світу. Орієнтовні складові Подорожей: спостереження, милування, захоплення та «занурення» в об'єкт дослідження; використання знаково-символічних засобів (робота з картою, ведення власних календарів природи); практична передача емоцій, настроїв, станів у вправах на емпатію, етюдах емоційних настроїв, психогімнастиці; заохочення пізнавальної активності (проблемні запитання, пошуково-дослідницька, експериментальна діяльність, бесіди-дослідження, ігрові та проблемні ситуації); підкріплення спостережень художнім словом; використання фольклорних жанрів (легенди, прислів'я, приказки, прикмети); бесіди за творами екологічного, економічного, соціального змісту; екологічні, словесно-логічні ігри з елементами ТРВЗ; словотворення, поповнення словника емоційних настроїв, самостійне створення казок, описових розповідей; дидактичні ігри; вироблення правил поведінки; пальчикові ігри, рухівки; господарсько-побутова та праця в природі.

Вплив Подорожей на формування свідомої особистості. «Уроки мислення в природі» вчать дітей відчувати настрій пожовклого листя клена, радісну пісню синички, в ігровій формі відтворювати побачене рухом, емоцією, виразом обличчя, інтонацією. В нашому дошкільному закладі проводяться «подорожі до джерела живої думки» за В.О.Сухомлинським у формі цікавої гри. Педагоги використовують ігри: «Пелюстка хоробрості», «Відобрази свій настрій кольором», «Словник емоційних настроїв». Дитина в цей час відчуває себе частиною Природи, а тому у неї формується стійка навичка – збереження природного довкілля. Підсилюють позитивні дитячі емоції малі фольклорні жанри, дослідження власних емоцій, психогімнастики: «Я – Квітка», «Я – Дерево», Я – Земля», етюди емоційних настроїв: «Що сниться берізці», «Хто на зображенні засмучений», «Що відчуває песик», «Чому бабуся зраділа», піктограми: «Знайди свій настрій», «Зобрази настрій друга», вправи на емпатію та тематичні ігри-вправи: «Портрет», «Образ», «Теплий вітер», «Веселий дощ», «Розумний чайник».

Під час спостережень, дослідів та експериментувань у дітей розвиваються всі психічні процеси, кмітливність, вміння помічати спільне і відмінне, висувати певні гіпотези та самостійно робити висновки. Змінюється процес пізнання. Діти не отримують від педагога готові шаблони, аксіоми, закономірності, а вчаться самостійно здобувати знання. Вихователь працює над формуванням базових якостей – самостійності, впевненості у власних силах. На допомогу педагогу приходять ігри: «Що можна змінити на користь для пташки-шпачка», «Фотокореспондент», «Відгадай колір веселки», «Мій друг», «Склади казку».

Цікавою є робота малюків з календарями природи, під час якої вони вчаться кодувати зображення, схематично відображати явища навколишньої дійсності. Дітей дуже захоплюють такі ігри, їм подобається вигадувати щось нове і незвичне. У них розвивається евристичне мислення, дописемний період стає писемним у вигляді схематичних зображень. Так народжуються цілі схематизовані казочки та творчі розповіді, які можуть читати інші діти.

«Подорожі до джерела живої думки», які проводять наші вихователі дають можливість вихованцям зміцнити фізично. Тому, що педагогом ставиться проблемне завдання, яке розв'язується в ході практичних видів діяльності: «Розігріємо м'язи перед збиранням врожаю». У дитини виробляється динамічний стереотип, формується мотивація до здорового способу життя, на основі розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Дитина, займаючись господарсько-побутовою працею, фізкультурою на повітрі, рухавкою починає розуміти, що міцне здоров'я залежить і від чистого довкілля, збереженого самою людиною.

В.О.Сухомлинський казав, що дитині треба не тільки слухати слово вихователя, але й мовчати; в цю мить вона думає, осмислює почуте та побачене. Подорожуючи в природі, наші вихователі дають можливість дитині помовчати, прислухатись, замилуватись, наповнитись враженнями від побаченого. Адже таке милування наповнює дитячу душу звуками, образами, формами природи. Прислухаючись, діти відчувають, як співає Струмок, як сумує за сином могутній Горіх, як Синичка перетворюється на Пурхострибоскока. У дітей розвивається увага, уява, наочно-образне мислення, відчуття прекрасного, прагнення до красивого. Формується естетичне сприйняття та естетичний смак.

Все побачене і почуте в природі діти «приміряють» на себе і проявляють в етюдах емоційних настроїв (піктограми, колір), поповнюють словник емоційних настроїв. Милування красою виробляє у

дитини нестримний потяг створити прекрасне власними руками (зображувальна діяльність), художнім словом (складання казок), власне драматизація (за творами В.О. Сухомлинського, народними та авторськими казочками), відтворення живого предмета за допомогою пластики рухів та елементарного музикування. *«Втовкмачуючи в голови дітям готові істини, узагальнення, висновки, вчитель часом не дає їм можливості навіть наблизитися до джерела думки і живого слова, зв'язує крила мрії, фантазії, творчості. З живої, активної, діяльної істоти дитина іноді перетворюється в запам'ятовуючий пристрій»...* [6; 68]

«Подорожі до джерела живої думки» активно розвивають мову малюка. Дитина вчиться помічати, порівнювати, доводити свою думку, поповнювати активний словник, легко й захоплено займається словотворенням. При цьому вживає складні поняття та звороти, прикметники, дієприкметники, слова-замінники. Під час практичних видів діяльності вихователь вміло скеровує дітей так, що вони самі починають складати казки та оповідання про Природу. Гарним помічником у розвитку мовлення дитини є оповідання В.О.Сухомлинського та фольклорні жанри українського народу. Дитина, залишившись наодинці з самим собою в «куточку усамітнення», вчиться складати «казочки веселої малечі». А потім, знаючи, що її вислухають, із захопленням ділиться казкою: «В чому сила?», «Про Комашку», «Маленьке Сонечко». При цьому, під час «Подорожей» дитина вчиться висловлюватись не тільки словами, а й активно застосовує не вербальні засоби спілкування. Ці навички формуються на основі практичного вправлення дітей під час психогімнастик та вправ на емпатію: «Я Пташка», «Я Сонечко», «Я Вітер». *«Виховання серця – це цілий світ турбот і тривоги, про які ми, дорослі, ніколи не повинні забувати. Я бачу свої найголовніше виховне завдання в тому, щоб у дитячій душі стверджувалися співчуття, жалість, доброта до всього прекрасного, що є у житті...»* [8; 114].

«Уроки мислення в природі» вчать дитину толерантності, готовності поважати іншу точку зору. Педагоги уважно стежать за власними висловлюваннями, намагаються не критикувати дитину. Позитивні відгуки, підтримка дорослого створює у дитини відчуття захищеності. Вагомим у формуванні соціально комфортних взаємовідношень є колективна співпраця. Ця діяльність дає можливість вихованцеві зрозуміти, що сила в дружбі, єдності думки, спільності зусиль, які враховують закони природи та спрямовані на принесенні користі іншим. *«Дитяче серце чутливе до закликів творити красу й радість для людей – важливо тільки, щоб слідом за закликами йшла праця. Якщо дитина відчуває, що поруч з нею люди, що своїми вчинками вона приносить їм радість, то змалечку навчиться узгоджувати свої власні бажання з інтересами людей... хто не знає меж своїм бажанням, ніколи не стане справжнім громадянином.... Вміння керувати своїми бажаннями – в цій, здавалося б найпростішій, а насправді дуже складній людській звичці – джерело людяності, чуйності, сердечності, внутрішньої самодисципліни, без якої немає совісті, немає справжньої людини»* [6; 86]

Діти вчать встановлювати суспільні взаємозв'язки і розуміють, що людина живе завдяки тому, що її потреби задовольняють інші люди. В суспільстві не можливо жити, лише задовольняючи власні потреби. Створювати матеріальні, духовні цінності для інших людей – головне покликання людини.

Подорожуючи природою, наші вихованці вчать розуміти, що у кожного об'єкта живої чи не живої природи є душа, яка відчуває образ, радіє і плаче, як людина. Тому вихователі, складаючи «Подорожі до джерела живої думки», звертаються до кожного об'єкта із повагою, пишуть його назву з великої літери. І це відчувають діти, тому на запитання: «Що відчуває опалий Листочок?», діти відповідають: «Йому боляче і дуже сумно». Такі Подорожі формують в дитячій душі тверде переконання чинити добре не тільки тоді, коли тебе бачать інші, а й тоді, коли ти zostався на одинці з самим собою. Тому що моральна звичка чинити добре, підкріплена емоційним переживанням, є стійкою, залишиться на все життя.

На формування творчої особистості впливає багато чинників: музика, художнє слово, зображувальна діяльність, театр. Всі ці види мистецтва є для дитини джерелом переживання радощів, забезпечують багатство вражень. Та початок всіх цих вражень людина черпає з природи. Саме тоді, коли вона слухає спів Пташки, нашіптування казки Кленом, споглядає танець Сніжинки, дитина прагне перевтілитись у незвичний для неї образ, переносячи його в драматизацію, казку, пісню, танець, малюнок, аплікацію... «Подорожі до джерела живої думки» вихователі нашого закладу будують у формі цікавої гри, яка є своєрідною творчістю. Дитина пізнає властивості оточуючих об'єктів, прагне їх вдосконалити; «грає» зі словом (звуконаслідування, словотворення, складання казок), експериментує з різними матеріалами і вчиться використовувати їх в практичній діяльності (самостійно обирає знайомі, нетрадиційні способи зображення).

Така творча гра розвиває у дитини важливі характеристики творчості: допитливість, фантазію, швидкість мислення, гнучкість думки, сміливість ідей та гіпотез, планування дій, оригінальність та різноманітність способів досягнення, неповторність створеного. *Діти не можуть жити без радості. Та радість не повинна бути безтурботною. Коли малюк, зриваючи плоди радості з дерева, обайливо вирощеного старшими, не думає, що ж залишиться людям, він втрачає найважливішу людську рису – совість* [6; 87].

На прикладі одного виду діяльності – спостереження, за В.О.Сухомлинським «Подорожей до джерела живої думки», з урахуванням освітніх ліній, ми розкриваємо шляхи становлення власного Я через пізнання дитиною Світу, краси Природи, в якій малюк відчуває себе відповідальною за долю майбутнього, частиною Всесвіту і Творцем прекрасного.

Література

1. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / Н.Гавриш, О.Саприкіна,, О.Пометун за ред. О.Пометун.-Д.: «Ліга», 2015. – 120 с.
2. Калуська Л.В. Дивокрай. Частина 1. – Т.: Мандрівець, 2005.
3. Калуська Л.В. Дивокрай. Частина 2. – Т.: Мандрівець, 2005. – 320 с.
4. Копилова О.П. Використання символів у роботі з дошкільниками. Старша група. / О.П. Копилова, В.М.Ткаченко. – Х.: Вид-во «Ранок», 2009. – 128с.
5. Лозинська Є.Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку. Метод. посібн. для дошкільн. закл. – Л.: Оріяна-Нова, 2008. – 208 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. – Т. 3 – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. – Т. 4 – К.: Радянська школа, 1977. – 638с.
8. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. - К.: Радянська школа, 1978. – 263с.
9. Фесюкова Л.Б. 200 схем та завдань для дітей 4 – 7 років. – Х.: Веста : ТОВ Видавництво «Ранок», 2007. – 208 с.
10. Вікіпедія <http://stylezhinki.ru/osobistist/8235-empatija-ce-rozvitok-empatii.html>
11. Комплексна програма «ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ» на період 2009-2015рр. http://uondmr.at.ua/publ/eksperimentalna_dijalnist/kompleksna_programa_osvita_dlja_stalo_go_rozvitku_na_period_2009_2015_rr/2-1-0-5
12. Концепція переходу України до сталого розвитку <http://www.mns.gov.ua/laws/las/nuclear/92.htm>

РОЗДІЛ III.

ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

КРОКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

*Кірик Марія Юрійвна, методист кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти
Закарпатського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

Сьогодні потрібно критично аналізувати всі спроби радикальних змін, нововведень. Особливо уважно слід ставитися до заяв, де нав'язливо підкреслюється новизна.

Те, що відбувається сьогодні з новою хвилею реформ у більшості випадків є обговоренням формальним і заорганізованим. Воно відбувається або в межах заходів, на які представники делеговані місцевими органами управління освітою після відбору на лояльність, або в межах певної проектної діяльності, де контингент учасників останній час теж досить прогнозований. Це не обговорення – це заговорення.

Кожну чергову реформу освіти починали по-різному і надіялися на позитивний результат. Однак, жодну із освітянських реформ не доведено до свого логічного завершення. І ось черговий раз читаємо «Фундаментальні нововведення будуть після оновлення стандартів освіти, підготовки вчителів і запуску нової української школи – це планується на 2018 рік», – наголошує Міністр освіти Лілія Гриневич [13].

Отже, постають питання: Чи потрібна реформа української освіти? З чого починати? Які першочергові кроки для її успішної реалізації?.. Такі та подібні питання задають собі керівники країни, профільного Міністерства, педагоги, учнів, батьки, громадськість. Відповідь однозначна – потрібна.

Початкова освіта - це перший етап здобуття повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій і першому рівню освіти Міжнародної стандартної класифікації освіти у редакції 2011 року [2; 8].

Наступне питання: «З чого починати?». Можливо з доктрини чи концепції, законів, стандартів, програм, підручників чи нормативної бази тощо, перелік можна продовжити. Як на мене, ми це вже все проходили і не один раз. Розпочинаємо нову реформу освіти, не проаналізувавши результатів попередньої, без чіткої концепції, моделі, змісту освіти, організаційних заходів, алгоритму дій (плану) тощо...

Початкова школа – це перша сходинка до загальної освіти кожної особистості, на якій формуються основи навчальної діяльності, розвивається особистість.

Починаючи з 2000 року (Державний стандарт початкової загальної освіти) у четвертий раз проводиться часткове реформування початкової освіти (змін зазнають тільки її структура, частково зміст та методологічні підходи тощо). Разом з тим, залишено практично стару систему підготовки педагогічних кадрів та управління освітою, яка часто є недемократичною, адміністративно-командною, такою, що існує сама по собі, і нездатною до забезпечення реальних реформ в освітній сфері.

«Кваліфікація сьогоденного вчителя - найбільший виклик для нас. Це означає, що ми за час, який у нас залишився до початку навчального 2018-19 року, маємо пропустити через систему підвищення кваліфікації всіх вчителів, які візьмуть 1 клас початкової школи у 2018-му. Тобто потрібно цей курс підвищення кваліфікації розробити, провести роботу з обласними Інститутами післядипломної освіти, і лише після цього там зможуть навчатися вчителі», – визнає Лілія Гриневич, Міністр освіти України. Хіба за 2-3 тижні можна підготувати вчителя до всіх змін? Постає питання, а яке завдання тим, які 4-5 років готують педагогів (вищим педагогічним навчальним закладам)?[13].

Мета початкової освіти – різнобічний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування загальнолюдських і морально-етичних цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, плекання творчості, прагнення вчитися впродовж життя [8].

Уже сімнадцять років початкова освіта у так званому «стресі», постійному «експерименті», з нею учні, вчителі та батьки. На жаль, жодним нормативним документом не передбачається пряма відповідальність за кінцевий результат такого реформування її ініціаторів, так званих, «реформаторів».

Дивно, вчитель несе відповідальність за свою професійність і звітує про успішність своїх учнів дирекції, атестаційній комісії. Однак, ніхто з профільного Міністерства, Національних наукових академій, вищих навчальних закладів України безпосередню відповідальність не несуть за реформи, підготовку кадрів тощо.

Доказом хаотичності в реформуванні української освіти є прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2015р., 15 років поспіль, від початку реформи загальної початкової освіти, а базові Закони «Про освіту» (1996), «Про загальну середню освіту» (1999) ще з 20 століття.

Підставою для фундаментальних нововведень у освітній процес має бути прийнята законодавча база: Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», відповідно яких проводиться розробка стандартів освіти, Базова програма, навчально-методичне

забезпечення та відповідно підготовка педагогічних кадрів. Міністерство освіти і науки України має отримати дієву державну підтримку у кардинальних освітніх змінах. Реформування освіти на даному етапі приречене знову на невдачі.

Приймаючи рішення щодо кардинальної реформи української освіти, в тому числі початкової, слід пам'ятати [12]:

- не копіювати зразки освіти інших країн, а намагатися враховувати реалії країни, регіону, традиції кожного регіону, конкретної школи;
- не допускати «насильного» впровадження структури, змісту освіти терміну навчання;
- не пропускати етапу апробації з міркувань терміновості та економії коштів;
- враховувати, що нововведення може стати реальним тільки тоді, коли дійові особи (вчителі) мають достатньо теоретичних знань, практичних умінь і мотивації на перетворення при належній матеріальній базі навчальних закладів.

Пошук алгоритму дій у період реформування освіти України, ключової складової системи – початкової на сьогодні є надто актуальною проблемою.

Слід зауважити, що система освіти є надзвичайно консервативною, тому і нововведення запроваджувати в навчально-виховний процес дуже складно, особливо в порівнянні із запровадженням технічних інновацій. Реформування освіти – це загальнодержавна справа, а не окремої «політичної сили» чи окремих «політиків». Вона не проводиться за 3-5 років. Це багаторічний тривалий процес. Коли мова ведеться про формування нової освітньої політики України, вона повинна [12]:

- а) соціально, ментально і культурно відтворювати потреби українського суспільства і держави;
  - б) органічно вписуватися в міжнародну систему освіти, відображаючи її загальнолюдські потреби та інтереси;
  - в) формувати всебічно розвинену та соціально зрілу, національно свідому особистість.
- Загальновизнаною є істина: які ідеї, зміст і морально-етичні норми сповідується і реалізуються сьогодні освітою, таким буде суспільство у недалекому майбутньому.

Ми маємо сформувати в дітей ключові компетентності, які сьогодні визнані провідними освітніми системами світу як такі, що необхідні для сучасної людини в 21 столітті. І їх буде покладено в основу змісту освіти в новій українській школі.

Для цього нам потрібно розпочати широкомасштабне підвищення кваліфікації вчителів – але у нових формах [13].

Культура партнерства в новій українській школі – це взагалі одна з базових цінностей нової школи. Нова українська школа, як політична пропозиція, була затверджена Кабінетом Міністрів. Зараз ми працюємо над детальним планом запровадження Концепції Нової української школи. Детальний план буде оприлюднений орієнтовно наприкінці лютого, у березні. Викликів є дуже багато [14].

Отже, потрібний покроковий план впровадження реформи Нової української школи.

Перший крок – аналіз результатів попередніх реформ, досягнень та прорахунків. Перед початком глобальної освітньої реформи з компетентністним підходом (12-річний термін навчання) необхідно:

- провести детальний аналіз результатів попередніх освітніх реформ узагальнивши позитив, визначивши причини помилок та невдач;
- розробка законодавчої бази та чіткої моделі Нової української школи, в якій початкова освіта є другим елементом ланцюжка після дошкільної;
- спрогнозувати поетапні кроки (алгоритм) проведення змін.

Аналіз мають зробити професіонали: науковці, аналітики, психологи, досвідчені педагоги, батьки, громадськість, які мають чітко вказати на позитивне, негативне у попередніх реформах, зосередитися на причинах прорахунків та невдач. Без глибокого наукового осмислення змісту, організаційних форм і методів діяльності сучасних шкіл і, насамперед, їх основи – управлінської та професійної діяльності вчителя, нова реформа приречена на невдачу.

Практика засвідчує, що які б науково обґрунтовані стандарти, програми, підручники і рекомендації не пропонувало Міністерство освіти і науки України, коли вони доходять на рівень школи, все залежить від керівництва школи та компетентнісного потенціалу вчителя [7].

Другий крок – підготовка кадрів. Мету і завдання нової освітньої моделі української школи, початкової в тому числі, зможе зреалізувати на практиці тільки творчий педагог – модератор змін. Професіоналізація педагога та входження його в інноваційний режим роботи, неможливе без його творчого самовизначення, в якому провідну роль відіграє налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток, який буде підготовлений на засадах «педагогіки партнерства» і компетентнісного підходу [12].

Реалізація реформ не є можливою без реформування системи управління освітою. В Україні склалася ситуація, яка вимагає серйозної реорганізації застарілих механізмів управління педагогічними системами та процесами, оскільки попередні централізовані моделі не можуть бути пристосовані до стрімких соціальних та економічних зрушень в умовах інноваційного розвитку суспільства [5; 12]. Однак, нова українська школа потребує не тільки креативного вчителя, але й управлінця - менеджменту.

На часі виникає необхідність підвищення рівня фахової активності, підготовки, перепідготовки та соціальної відповідальності вчителя, чия професійна підготовленість, пошукова діяльність спрямовані на формування особистості учня. Разом з педагогами лідерами сучасної реформи освіти мають стати керівники шкіл [7].

У методичній службі ведуться розмови про неготовність значної частини вчителів, управлінців та керівників шкіл включитися в сучасне реформування освіти та інноваційні процеси [3; 4; 12]. І для цього є певні підстави. Так, прагнення вчителя забезпечити максимальну відповідність навчально-виховного процесу вимогам освітньої системи призводить до того, що учень використовується як засіб діяльності на рівні з іншими, що передбачені новітньою педагогічною технологією. За таких умов розвиток учасників педагогічного процесу відбувається переважно як об'єктивно обмежений предметно-професійними вимогами технології чи методики.

Сьогодні найважчим для педагога є не стільки його професійна компетентність, як психологічна неготовність до нововведень. Тільки мотивація та сертифікація педагогів допоможуть підняти престиж його. Реформа вимагає володіння методиками компетентнісного навчання, розуміння сутності нової української школи.

Отже, цінності та принципи педагогіки партнерства повинні бути закладені в оновленій системі професійного розвитку вчителя, підготовку керівних кадрів, в основу стандартів освіти, програм, підручників, інтегрованих курсів тощо. Тобто, це має бути сучасна системна державна освітня та кадрова політика, яка має зазнати суттєвих змін підготовка вчителя у вищих навчальних закладах та післядипломній освіті, а також процес організації та зміст освіти. На все це потрібний час.

Наступний, *третій крок* алгоритму – це розробка нової освітньої моделі загальної освіти, у якій початковій школі відведене чи не основне місце. У основі такої моделі має бути закладений міжсистемний інтеграційний (міжступеневий) підхід, де *початкова* освіта слідує за обов'язковою *дошкільною*. Складовою моделі є організаційна, змістова та дієва наступність (дошкільна, початкова, базова, основна та позашкільна освіта). На жаль у проекті нового Держстандарту початкової загальної освіти така наступність відсутня [8].

Четвертий крок – успішна реалізації педагогіки партнерства і компетентнісного підходу потребують також нового освітнього середовища, нової педагогіки, методики викладання, методів навчання, сучасної матеріально-технічної бази навчальних закладів тощо. Важливо, щоб конструювання змісту початкової освіти та організація навчання базувалася на *інтегративній основі* [1; 6; 9; 10; 11; 12] з переважанням ігрових, рухових методів 1–2 класах і на інтегровано-предметній основі у 3–4 класах навчання. Однак, вчителю мало відомі теоретичні основи інтеграції: внутрішньопредметної, міжпредметної, міжсистемної, міждіяльнісної; горизонтальної та вертикальної тощо. Цьому його потрібно навчити або навіть когось і перевчити.

П'ятий крок – це розробка якісних нових технологій, ефективних методик, методів та прийомів навчання, програм та навчально-методичного забезпечення. Педагогічна практика засвідчує, що зміст, методики, методи, прийоми, які ми зараз використовуємо є застарілі.

Стратегічне завдання сучасної початкової освіти – скоротити кількість предметів за рахунок інтеграції навчального матеріалу, а це – не стільки поєднання окремо існуючих навчальних предметів у ціле, як поширити принцип доцільності на весь зміст початкової освіти. «Сьогодні у нас дві проблеми в навчанні: це перевантаженість предметами, друга проблема – те, що ми даємо суто навчальний матеріал... Випускник нашої української школи не вміє застосувати здобуті знання у житті. Він, як фарширована риба, розумієте? Нібито і риба, але не плаває», - наголошує Лілія Гриневич». Навчання у початковій школі має базуватися на інтеграції - це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань з тієї чи іншої галузі.

Важливо, щоб були розроблені ефективні педагогічні технології чи нові методики, прийоми навчання, які б пройшли експериментальне впровадження з детальним аналізом результатів.

Особливо результативними реформи стають тоді, коли освітянські інновації випереджують політичні та соціально-економічні зміни та не залежні від них. Потрібно чесно визнати, що на разі відсутні загальновідомі ефективні педагогічні інновації та кардинально нові методики навчання молодших школярів. Відомо, що педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Прямим продуктом творчого пошуку можуть бути нові навчальні технології, оригінальні виховні ідеї, форми та методи виховання, нестандартні підходи в управлінні. Побічним продуктом інновацій як процесу творчої діяльності є зростання педагогічної майстерності вчителя і керівника, рівня його культури, мислення та світогляду. Тобто творчий пошук та реалізація інновацій веде до новоутворення у цілісній педагогічній системі [12].

Однак педагогічна практика засвідчує, якщо ми і запроваджуємо новацію, то, відповідно, вирішуємо, в першу чергу, наукову проблему, яка передбачає наукові замисли. Отримані результати такого експерименту, як правило, не обговорюються педагогічним загалом з метою прийняття рішень щодо запровадження їх у практику. Отже, експериментальна діяльність у сфері педагогічної науки існує окремо від практики, яку весь час реформують і модернізують.

Виникає питання, чому на певній території не провести узгоджений з органами влади та органами місцевого самоврядування великомасштабний експеримент, який буде включати й реформування органів управління освітою, і принципово інший підхід до відбору педагогічних кадрів, дидактичні й виховні новації, реформу післядипломної педагогічної освіти, економічні новації (наприклад використання ваучерів) тощо. Результати такого експерименту повинні суттєво вплинути на формування нових нормативних аспектів сфери освіти, які відбуваються останнім часом.

Мій досвід методичної роботи засвідчив, що ще у 2005 році у Закарпатській області знайшлися вчителі-практики, які розробили нові прийоми, засоби, навіть, елементи методик навчання молодших

школярів на інтегративній основі і спробували їх впровадити у педагогічну практику. Результати були не передбачувано високі. Однак, нові ідеї педагогів-практиків отримали шквал критики від бюрократичних місцевих органів управління освіти, від відомих в українській початковій освіті науковців, дидактів, методистів. На жаль, навіть ніхто не поцікавився, що нового пропонує вчитель-практик, які результати, як сприймають це учні і батьки. І тільки через 12 років з часу нашого експериментального впровадження новації у профільному міністерстві нашої країни прийшли до висновку, що потрібно кардинально змінювати нашу українську школу і починати потрібно з початкової школи. Це дуже радує. Разом з тим, ніхто не запропонував педагогам-практикам, методистам, які мають власні напрацювання, досягали швидкого і якісного результату у навчанні школярів приймати участь у розробці нового Держстандарту початкової загальної освіти, нових методик, прийомів, засобів навчання тощо.

Отже, у нашій області є досвід пошуку, опису та впровадження педагогічної інновації «Веселкова школа» на засадах інтеграції і готові поділитися з напрацюваннями. Саме тому, запрошуємо всіх – науковців, методистів, практиків, кому не байдужа доля Нової української початкової школи, хто дійсно хоче працювати на учня і для учня, до співпраці. Деякі прийоми інтеграційних підходів у навчанні молодших школярів подаємо у додатках. Пам'ятаймо всі, що кожна особистість – це маленький всесвіт, і, тільки правильно дібравши ключик, можна виховати достойну людину, починається у житті все з малого.

Література

1. Бердар Л.В., Пінчук Ю.Б. Весела фонетика. – Ужгород, 2005.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – № 18 (594) травень 2011. – 46 с.
3. Буркова Л. Педагогічні інновації та їх діагностична експертиза: теоретичний аспект /Л.Бурлакова. – К., 1999. – 38 с.
4. Даневська В. Інноваційні процеси та їх реалізація/ В.Даневська // Рідна школа. – 1997.– № 6. – С. 16-17.
5. Даниленко Л.І. Теоретичні аспекти освітньої інноватики / Л.І.Даниленко. – К., 2001. – В. 5. – С. 3–11.
6. Інтегровані уроки в початковій школі / Упор. Кондратюк О. – К., 2007. – №4. – 124 с.
7. Міністерство освіти і науки України. Нова Українська школа. – К., 2016.
8. Проект Державного стандарту початкової загальної освіти. – К., НУШ 27.05.2017
9. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання. – К., 2007. – 112 с.
10. Створити цілісну картину світу. Інтегроване навчання в школі [Текст] // Завуч. – 2007. - №21. – С 2-12
11. Хавіна І. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання. Серія: Педагогіка / Мелітопольський державний педагогічний університет. №1 (10) 2013. – С.81-85.
12. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2008. – 342 с.
13. <http://mon.gov.ua/>
14. <https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/4/216010/>

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ЗА ПРОГРАМОЮ «КРОК ЗА КРОКОМ»

*Омельянова Тамара Леонідівна, учитель початкових класів
Житомирського міського колегіуму Житомирської області*

Сучасна початкова освіта відповідно до наукових тенденцій та вимог часу все активніше та більш впевнено рухається у напрямку інтеграції. Вчені виділяють такі способи інтеграції змісту початкового навчання: інтегровані курси; інтегровані підручники; інтегровані завдання; інтегровані уроки. Сьогодні в школах України проходять апробацію декілька інтегрованих курсів, де компонентами інтеграції виступають соціогуманітарні знання. Для початкової школи складені інтегровані програми: «Я і Україна», «Мистецтво».

Програма «Крок за кроком» («Stepbystep») створена у 1994 році під егідою Інституту Відкритого суспільства (Нью-Йорк) за безпосередньої підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Мета її – виховання нового покоління, підготовка його до життя у відкритому демократичному суспільстві, де індивідуальні права й ініціатива, як і права та інтереси суспільства в цілому, поважаються рівною мірою, де цінуються добро й рівність, індивідуальна й колективна свобода, де основою взаємовідносин між людьми є повага, довіра, відкритість.

Головною метою авторів програми «Крок за кроком» було створення такої освітньої програми, яка навчить усіх дітей розуміти, що в навколишньому житті все взаємопов'язане. До роботи над проектом залучалися відомі фахівці у галузі когнітивної психології, науковці, які займаються питаннями розумового розвитку, педагоги-практики, метою яких було поєднання кращих характеристик європейської та американської систем освіти й розробка такої програми, яка формує творчу особистість і готує її до подальшого життя у світі [13,с. 6].

Принципами програми є залучення сім'ї до процесу навчання й виховання дітей; індивідуальний підхід до кожного учня, що є центральною фігурою педагогічного процесу; забезпечення права вибору через створення особистісно орієнтованого середовища. Особлива увага звертається на: використання методик, які сприяють всебічному розвитку дітей природним шляхом; використання центрів діяльності й викладення

тематичних концепцій; постійне підвищення кваліфікації вчителів і забезпечення технічної підтримки їхньої діяльності; тематичне планування; навчання через гру. Учні, які займаються за програмою початкової освіти «Крок за кроком», протягом першого року навчання мають бути ознайомлені з чотирма головними концептуальними поняттями, що визначають методологію програми. Цими поняттями є спілкування, турбота, спільнота і зв'язки [13, с. 9].

Наступним пунктом особистісно орієнтованого навчання за програмою «Крок за кроком» є забезпечення соціалізації дитини, засвоєння соціальних функцій і якостей, які будуть необхідні дитині в майбутньому. Метою цього напрямку програми є забезпечення спадкоємності культурного й історичного досвіду; залучення дитини до різних видів діяльності, спеціальне формування соціального простору, що дозволяє «приміряти» безліч ролей, взаємодіяти з іншими, вибирати, бути вибраним, відповідати за свої вчинки. Досягти цього можна, шляхом налагодження партнерських взаємин з родинами учнів, адже батьки – перші вчителі в житті дитини. Лише через послідовне й довірливе спілкування з родинами можна індивідуалізувати процес навчання, пояснити, як бути частиною сім'ї, громади й цілого суспільства, передати цінний досвід попередніх поколінь

Важливим є й рольове навчання, яке передбачає впровадження різних способів життєдіяльності, набуття досвіду спілкування в різних ситуаціях, прогнозування успіху, досягнення різноманітних цілей; формування соціально значущої поведінки. Тематичне навчання передбачає інтеграцію різних елементів знань на основі цікавої ідеї, яку діти вибрали самі. Це дозволяє структурувати зміст навчання таким чином, щоб учні встановлювали зв'язки між різними предметами та явищами, могли застосувати одержані знання у житті, не втратили інтересу до пізнання.

Тематичне навчання передбачає інтеграцію різних елементів знань на основі цікавої ідеї, яку діти вибрали самі. Це дозволяє структурувати зміст навчання таким чином, щоб учні встановлювали зв'язки між різними предметами та явищами, могли застосувати одержані знання у житті, не втратили інтересу до пізнання.

На основі самостійно вибраних тем, наприклад «Історія України», «Риби», «Космос» та ін., діти мають можливість вивчати особистості будови рослин і тварин, створювати оповідання про подорожі, моделювати середовище проживання тварин, їх поведінку. Плануючи тематичний урок, я враховую такі питання: чи відповідає обрана тема дитячим інтересам; чи розвиває вона уяву і творче мислення; чи реалізує зміст різних предметів навчального плану; чи забезпечить успіх кожній дитині; чи буде слугувати відпрацюванню базових умінь з інших предметів; чи буде створено умови для соціальної взаємодії в процесі навчання; чи набудуть діти життєвого досвіду?

Тематичне структурування змісту на основі інтересів учнів, орієнтація на засвоєння способів діяльності з різних предметів сприяють варіативності предметно-змістового наповнення початкового навчання. Наступним положенням навчання за програмою «Крок за кроком» є засвоєння змісту навчання в умовах діалогу, взаємонавчання, що забезпечує його суб'єктність, самореалізацію особистості. Конкретними засобами забезпечення взаємодії є включення змісту навчання в контекст соціальної й особистісно значущої ситуації, що надає йому позитивної мотивації [13, с. 13].

Робочий день дітей, які навчаються за програмою «Крок за кроком», починається ранковими зборами. Метою цих зборів є приготування до робочого дня. На ранковій зустрічі діти вчаться спілкуватися, отримують різну інформацію за темами. Які вивчають, обмінюються новинами, грають у різні ігри. На ранкових зустрічах педагоги навчають учнів взаємної поваги та доброго ставлення один до одного, сприяють формуванню цілісного колективу. У цей час учителі дають приклад поведінки, яку вони очікують від дітей, демонструють, як слід розмовляти з людьми, як слухати їх, як читати повідомлення, як обмінюватися думками, правильно відповідати. Ранкові збори вранці показують учням. Що вони є колективом і водночас частиною великої спільноти. Ранкова зустріч проводиться у спеціально обладнаному місці на килимку у колі, її тривалість 15-30 хвилин. Успіх зустрічі залежить від послідовного включення усіх компонентів (які не є сталими) Основна структура заняття за програмою «Крок за кроком»: 1) Привітання: Кожного дня вихованці вчаться вітатися. Великого значення надається культурі поведінки. Так, на ранковій зустрічі учні вітаються різним тоном, з різною силою голосу, з компліментами чи побажаннями. 2) Крісло автора. У ньому учні демонструють свої творчі здібності, вміння, виявляють енциклопедичні знання, презентують власну книжечку чи альбом, захищають власні проекти, проявляють себе, свої інтелектуальні здібності, заявляють про себе як про особистість, діляться новинами. Діти слухають свого товариша з великим задоволенням, а потім ставлять йому різні запитання. Автор відповідає. Учні аплодують, дякують за цікаву інформацію. 3) Ранкове повідомлення (ознайомлення з планом роботи на день). 4) Робота за календарем. На початку дня учні записують число, день, погоду в календарі погоди. Обговорюють свої спостереження, власні досліди. Згадують народні спостереження, власні досліди. Згадують народні прикмети, пов'язані з цим днем. 5) Загадкова скринька (різноманітні ігри). 6) Новини класу. 7) Очікування. 8) Робота в центрах [13, с. 19].

Однією з невід'ємних складових програми є тематичне навчання. Тематичне навчання об'єднує різні заняття з навчального плану певною цікавою загальною ідеєю, темою. Цю тему продовжують вивчати під час різних занять, завдяки чому учні починають бачити зв'язки між різними навчальними дисциплінами, а також реальним життям. Всі вміння, які учні повинні набути в школі, вони одержують природним шляхом. Головні елементи тематичного навчання: 1) Планування роботи. Вибирається тема, яка відповідає віку й розвитку дитини, надається інформація батькам щодо теми, мети, вони запрошуються до співробітництва,

діти планують час на розгляд, виділяють дні для завершення проектів, визначають, що може бути потрібним під час вивчення, розробляють календар занять. 2) Міні-уроки. Учні навчаються: як написати лист-запит для отримання інформації; як задавати питання; як робити нотатки; як складати прості доповіді з викладання найбільш цікавих фактів. 3) Спільне вивчення. Учні групами працюють разом над якимось завданням. Завдання (вирішення проблеми, набуття фактичного досвіду у певній діяльності) безпосередньо пов'язані з головною темою, що вивчається [13, с.25].

Тематичне вивчення має такі переваги: краще розуміння учнями матеріалу, зв'язків між навчальними дисциплінами; посилена позитивна мотивація; більш приємна робота для вчителя; можливість глибокого вивчення питань відповідного рівня складності. Програма «Крок за кроком» для початкових класів орієнтується на спільну відповідальність батьків та школи в плані забезпечення успіху кожної дитини у всіх сферах розвитку. Враховуючи те, що знання й уміння нинішнього дня, можливо, не використовуватимуться нашими дітьми завтра, вчителі й батьки, залучені до програми «Крок за кроком», виховують особистості, які будуть здатні навчатися впродовж усього життя та матимуть змогу стати активними членами суспільства в новому світі.

Тематичне навчання передбачає інтеграцію різноманітних сфер навчального плану на основі цікавої ідеї, яка зосереджує зміст різних предметів. Воно використовує навчальний план таким чином, щоб діти бачили зв'язок між різними предметами та практичним застосуванням цих знань в житті. Тематичне навчання, яке ґрунтується на зведенні значної кількості предметних сфер, потребує від учителя особливого планування змісту та співробітництва з дітьми.

Я, вчитель початкової школи, активно займаюсь урізноманітненням навчального процесу. Проводжу тематичні заняття з дітьми на різні теми, наприклад «Калина-символ України», «Через ліс, через гай йде до діток Миколай», «Хліб усьому голова», «Царство грибів», «Мішані ліси» і т.д. Провела більше 20 занять, займаюсь даним видом інтегрованого навчання з 2007 року і дуже прониклась цим. Діти і батьки залюбки залучаються і готуються до заняття, і разом всі ми отримуємо чимале задоволення на даних заняттях. Маю публікацію мого досвіду роботи за програмою «Крок за Кроком».

Кожне заняття заздалегідь заплановане та продумане. Спочатку проводимо з дітьми бесіду про те, над якою темою вони хотіли б працювати. Потім обираємо ту тему, яка зацікавила більшість дітей і відповідає їхньому розвитку. Визначившись, над якою темою будемо працювати, переходжу до моделі «ЗХН» (Знаю. Хочу знати. Навчився.).

Зрозуміло, що, спираючись на життєвий досвід дітей, пропоную їм дати відповідь на запитання «Що ви знаєте про...?». Відповіді дітей повинні записуватись на великому аркуші паперу. Записувати варто все, що кажуть діти, не коментуючи і не критикуючи відповідь. У 2-4 класах відповіді пишуть самі діти. Після цього ставлю наступне запитання: «Що ви хочете дізнатись про..?» Записуємо всі відповіді, незалежно від того, наскільки безглуздими і нелогічними вони здаються.

Досвід моєї роботи підказує проводивши тематичні заняття, що усе висловлене дітьми варто узагальнити і зафіксувати та прикріпити на двох аркушах на дошці: «Ми знаємо...», «Ми хочемо дізнатись...». А я перед собою – вчителем ставлю три головні запитання: Які навчальні завдання перед собою ви ставите? Якими знаннями повинен оволодіти кожен школяр? На яких уміннях слід сконцентрувати увагу?

Пам'ятаючи, що одним із компонентів програми «Крок за кроком» є активне залучення родин, співпраця з ними, складаю повідомлення для батьків, у якому інформую їх про обрану тему та мету її вивчення, запрошую їх до співробітництва. Багато батьків згодні працювати у центрах навчальної діяльності у ролі керівників, окремі приходять на ранкові зустрічі з цікавими повідомленнями чи розповідями, інші з радістю презентують з донькою чи сином авторські книжки, які, звичайно, створюються при безпосередній участі батьків.

Метою ранкових зустрічей є приготування дітей до робочого дня. Успіх їх проведення залежить від послідовного включення усіх компонентів: привітання, дидактичних ігор, ранкових повідомлень і новин класу, роботи з календарем погоди і природи, народного прогностика, представлення власних проектів і презентації авторських книжечок.

Цікаві повідомлення діти готують заздалегідь разом з батьками, старшими братиками і сестричками і, звичайно, за безпосередньої допомоги вчителя, який слідкує, щоб форми подачі повідомлень були різноманітними, а саме: розповідь-інсценізація від імені квітки, овоча, діалог між дитиною і мамою, які також виконують відповідні ролі. Дуже люблять діти презентувати авторські книжечки. Презентацію таких книжечок ми найчастіше проводимо у день занять з даної теми у центрах навчальної діяльності. Сім'ї намагаються презентувати книжечки так, щоб не повторюватись, не дублювати попередню сім'ю, а представити щось своє, виробити, так би мовити, свій стиль, своє обличчя. Якщо книжка містить казку, то це може бути просто виразна розповідь з її відповідною інтонацією, чи показ лялькового театру, чи гра-драматизація, чи перегляд талепередачі по саморобному телевізору і т. ін.

Програма «Крок за кроком» передбачає створення таких центрів: мистецького, математичного, наукового чи природного, читацького, центру української мови, народознавства, сюжетно-рольової гри та драматизації (центр трудового навчання). Для роботи в центрах дітей треба розділити на групи відповідно до того, скільки центрів буде працювати у цей день. Утворюючи групи, прагну, щоб вони були максимально різними. У них працюють і хлопчики, і дівчатка, учні з різним рівнем розвитку, типом темпераменту та стилем навчання. Для активізації дітей під час навчання (у центрах діяльності) на початку навчального року

я разом з учнями розробила певні правила роботи в групі, а тому завжди концентрую увагу учнів на дотриманні цих правил під час групової роботи. Після обговорень, доповнень наші правила мають такий вигляд: Обирай лідера. Уважно слухай чи читай інструкцію-завдання. Працюй так, щоб не заважати іншим.

Справжнє ж свято настає тоді, коли відбувається презентація роботи у певному центрі. Серце вчителя переповнене радістю, вдячністю до батьків, що допомогли все задумане втілити у життя.

Працюючи за програмою «Крок за кроком», я намагаюсь давати дітям не тільки знання з певної теми в міжпредметних зв'язках, а навчаю дітей спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід з нестандартних ситуацій, ставити мету і досягати її.

Отже, інтеграційні процеси у шкільній освіті особливо актуальні для початкової ланки навчання. Це пов'язано з віковими особливостями молодших школярів: дитина молодшого шкільного віку у зв'язку з особливостями сенсорного розвитку, синкретичного сприйняття навколишнього світу, наочно-практичного характеру мислення, взаємної обумовленості всіх сфер життєдіяльності природним чином підготовлена до засвоєння інтегрованих знань, єдності способів пізнавальної діяльності. Інтегрований підхід до навчання у переважній більшості задовольняє особливості початкового навчання та реалізацію поставлених цілей. Мета навчання на інтегративній основі – дати цілісне уявлення про довкілля, сприяти підвищенню розумової активності школярів, забезпечити самовираження, самореалізацію, розвиток гармонійної особистості з притаманними їй загальнолюдськими цінностями.

Література

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. – К.: Освіта, 1989. – 304 с.
2. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива / І. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5 – 6.
3. Вашуленко М., Бібік Н., Кочина Л. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Кочина // Початкова школа. – 2001. – № 3. – С. 24-30.
4. Іванчук М.Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі – Ч. : Рута, 2001. – 97 с.
5. Ільченко В., Гуз К. Навчальний курс «Я і Україна» (1-4 класи) / В. Ільченко, К. Гуз // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С. 20-24.
6. Ільченко В.Р. Інтеграція змісту освіти та сучасні проблеми загально-освітньої школи / В.Р. Ільченко // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 2(21). – С. 14-17.
7. Рудницька О. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу / О. Рудницька // Початкова школа. – 2001. – № 5. – С. 40-43.
8. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
9. Светловская Н.Н. Об интеграции как методическом явлении и ее возможностях в начальном обучении / Н.Н. Светловская // Начальная школа. – 1990. – № 5. – С. 57-58.
10. Сердюкова М.С. Интеграция учебных занятий в начальной школе / М.С. Сердюкова // Начальная школа. – 1994. – № 11. – С. 45-49.
11. Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань / М. Сова // Рідна школа. – 2002. – № 5. – С. 33-36.
12. Тименко В.П. Кожний урок – нестандартний / В.П. Тименко // Початкова школа. – 1991. – № 1. – С. 18-23.
13. Юдіна С.О. Тематичне навчання в системі особистісно орієнтовної освіти. – Х.: Основа, 2004. – 112с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРВЗ (ТЕОРІЯ РІШЕННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ) ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*Іванишина Валентина Петрівна, учитель початкових класів
Меджибізької ЗОШ І-ІІІ ступенів Хмельницької області*

Завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. За означенням науковців, компетентнісний підхід – це результативно-діяльнісна освіта, що формує на основі міжпредметних, життєвих (ключових) компетентностей в учнів знання, уміння, навички, досвід, ставлення, особистісні якості та здатність успішно діяти.

Щоб навчальна діяльність на уроках природознавства була радісною і результативною, має бути така організація навчання, за якою дитина стає активним учасником процесу засвоєння знань, тоді пізнавальний інтерес і задоволення від процесу та результату навчання дає моральний, психологічний комфорт, розуміння особистого успіху. Природні для дитини молодшого шкільного віку прагнення запитувати, пропонувати нові ідеї, разом з учителем чи самостійно спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, а ще сприймати успіхи і невдачі як новий етап у пізнанні себе та природи є основою для формування компетентності у галузі природничих наук .

ТРВЗ – теорія рішення винахідницьких задач – технологія творчості, відома в даний час в багатьох

країнах: США, Швеції, Франції, Японії, Кореї, Ізраїлі, В'єтнамі, Іспанії, Фінляндії, Канаді та інших.

Основною метою використання ТРВЗ на уроках природознавства у молодших класах є: 1) розвиток творчих здібностей; 2) активізація творчого мислення для продуктивної пізнавальної, дослідницької та винахідницької діяльності; 3) формування якостей творчої особистості.

У процесі роботи по ТРВЗ – технології на уроках природознавства формуються наступні компетенції: 1) Навчальні: самостійно вирішувати навчальні проблеми, використовувати окремі частини знань і пов'язувати їх воедино. 2) Соціально-особистісні: бачити зв'язок між справжніми і минулими подіями, вступати в дискусію і виробляти свою власну думку, справлятися з невизначеністю і складністю. 3) Комунікативні: вислуховувати і приймати до уваги погляди інших людей, захищати свою точку зору, виступати на публіці. 4) Співпраця: приймати рішення, співпрацювати і працювати в команді. 5) Особистісно-адаптивні: використовувати нову інформацію, придумувати нові нестандартні рішення, проявляти гнучкість, бути підготовленим до самоосвіти і самореалізації.

З цією метою урок природознавства повинен будуватися з використанням ТРВЗ технології по новій схемі: не мене вчать, а я навчаюсь.

Сучасний урок природознавства з використання ТРВЗ технології має бути добре організований у добре обладнаному кабінеті, повинен мати гарний початок і вдалий кінець. Завдання вчителя спланувати свою діяльність і діяльність учнів, сформулювати тему, мету, завдання уроку. Урок повинен бути проблемним і розвиваючим: учитель сам налаштовується на співпрацю з учнями і вмє направляти учнів на співпрацю з учителем и однокласниками, організує проблемні і пошукові ситуації, активізує діяльність учнів. Висновки роблять самі учні. На такому уроці має бути мінімум репродукції і максимум творчості і співпраці. В центрі уваги уроку – діти. Урок повинен бути добрим.

Урок природознавства з використанням ТРВЗ технології будується вчителем у вигляді логічно завершених модулів з чітко сформульованою метою і запланованим результатом. Згідно теми уроку, мети модуля, вікових психологічних особливостей розвитку дітей обираються педагогічні прийоми або методи. Отриманий конспект уроку має бути проаналізованим з точки зору системно - діяльнісного підходу. Доцільно також розглянути питання про вибрані методи або прийоми для використання ІКТ з метою їх реалізації. Кінцевим завданням педагога у підготовці до уроку є оцінка ефективності уроку, спираючись на принцип ідеальності: максимальний ефект учбової діяльності учнів при мінімальній діяльності учителя.

Структура модульного уроку природознавства з використанням ТРВЗ технології складається із восьми модулів:

Перший модуль «Початок уроку». Прийоми і технології: нестандартний вхід в урок. Відстрочена відгадка. Асоціативний ряд. Дивуй! Фантастичне доповнення. Неоголошена тема.

Другий модуль «Оновлення знань». Прийоми і технології: Ланцюжок ознак. Я беру тебе с собою. Так-ні. Крок за кроком. До-після. Жокей і кінь. Товсте і тонке запитання. Питальні слова. Згода-незгода. Помилкова альтернатива.

Третій модуль «Дослідження нового матеріалу». Прийоми і технології: Пінг-понг «Ім'я - значення». Лови помилку. Вставте. Послухати-обговорити. Добре -погано. Зв'язки. Зигзаг. Точка опору. Ціле-частина. Частина-ціле. Винахідницьке завдання. Конструктор ТРВЗ «Подія». Конструктор ТРВЗ «Посидання протилежностей»

Четвертий модуль «Обговорення та вирішення проблем». Прийоми і технології: Стратегія «ІДЕАЛ». Стратегія «Фішбоун». Силовий аналіз. Генератори-критики. Діаграма Венна. Зворотний мозковий штурм.

П'ятий модуль «Рішення навчальних завдань». Прийоми і технології: Морфологічний ящик. Створи свій паспорт. Вирішення ситуаційних задач. Задачі винахідника.

Шостий модуль «Контроль знань, зворотний зв'язок». Прийоми і технології: Інтелект -карт. Жокей і кінь.

Сьомий модуль «Формування навичок, щоб задати питання». Прийоми і технології: Я хочу запитати. Товсте і тонке питання. Питальні слова. Питання до тексту.

Восьмий модуль «Рефлексія». Прийоми і технології: «Телеграма». Кольорові поля. Думки в часі. Мислячі капелюхи. До і після. Сказати своє я. Ранець.

Таким чином, ми бачимо великі можливості ТРВЗ - технології для формування компетентнісного підходу в навчанні.

Література

1. Альтшуллер Г.С. Методика изобретательского творчества. - Миск, 1970. - 24 с.
2. Альтшуллер Г.С. Найти идею: Введение в ТРИЗ - теорию решения изобретательных задач / Генрих Альтшуллер. - М., 2007. - 400 с. ISBN 987-5-9614-0534-7
3. Андреева Е.В., Лелюх С.В., Сідорчук Т.А., Яковлева Н.А.. Творчі завдання Золотого ключика. / <http://www.trizminsk.org/e/prs/233021.htm>
4. Викентьев И.Л., Каиков И.К. Лестница идей: Основы теории решения изобретательных задач (ТРИЗ) в примерах и задачах. - М., 1992. - 104 с.
5. Гин А.А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность. - М.: Вита-Пресс, 1999. - 112 с. ISBN 5-7755-0772-X
6. Гин А.А. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Відкритість. Діяльність. Зворотній зв'язок. Идеальность: Посібник для вчителя. 3-е изд. - М.: Вита-Пресс, 2001..

7. Гін А.А. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Відкритість. Діяльність. Зворотній зв'язок. Ідеальність. - М.: Віта-Пресс, 2005
8. Державний стандарт початкової загальної освіти
9. Зиновкіна М.М., Гареев Р.Т., Андреев С.П. Психологія творчості: розвиток творчого уявлення і фантазії в методології ТРИЗ: Учеб. Пособіє. - М., 2004. - 364 с. ISBN 5-276-00554-0
10. Клеймихіна Т.В., Креїніна С.А. От Незнайки до... / Худ. О.Р.Гофман. - С-Пб., 1996. - 174 с. ISBN 5-88375-022-2
11. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). – Тернопіль: Мандрівець, 2015. – 256 с.
12. Нестеренко А.А. Страна загадок. / А.А.Нестеренко. - Ростов-на-Дону, 1993. - 32 с. ISBN 5-7507-0964-7

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Караван Анастасія Миколаївна, учитель початкових класів Шепетівського навчально-виховного комплексу №2 у складі «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Н.Рибак та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» Хмельницької області;

Федорчук Лілія Вікторівна, учитель початкових класів Шепетівського навчально-виховного комплексу №3 у складі «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Н.Рибак та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» Хмельницької області;

Чернецька Віра Іванівна, учитель початкових класів Шепетівського навчально-виховного комплексу №3 у складі «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. Н.Рибак та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою» Хмельницької області

Одним із найважливіших завдань сучасної освіти є формування ініціативної особистості, здатної ефективно навчатися і працювати протягом життя. Для цього потрібно у процесі формування суб'єкта навчальної діяльності об'єктивувати для дитини власні зміни в ході навчання. В. Давидов говорить: «Удосконалювати, учити самого себе – це значить будувати відносини із самим собою, як з «іншими»; учора думали не так, як сьогодні, вмiли менше, недостатньо розуміли те, що сьогодні стало зрозумілим». Але як, у якій формі учень може побачити себе як змінюваного, що розумішає, що стає більш вмiлим?

Займаючись математикою, граматику та іншими дисциплінами, школяр говорить про свої досягнення мовою цих предметів: «Це слово пишеться так-то», «Це завдання розв'язується так-то». Але це не розповідь про себе. У чому ж дитина може виявити і зафіксувати власну зміну? Де їй представлено її власне вдосконалення – єдиний осмислений результат нескінченної низки шкільних уроків, десятків списаних зошитів, тисяч розв'язаних завдань?

Філософським підґрунтям проблеми формування ставлення особистості до себе є шлях розвитку філософії, «висхідної до особистості», відбитий у наступних етапах:

- логіко-гносеологічному, що знайшов відображення в поглядах Декарта, який прирівнює особистість до душі й оголошує природу «Я» уродженою;
- логіко-психологічному, обґрунтованому Д. Локком, який вперше порушує питання про походження ідеї «Я», виводячи його з рефлексії «внутрішнього почуття». На його погляд, здатність до рефлексії виникає тільки в зрілому віці й не в усіх людей;
- обґрунтування І. Кантом ціннісно-морального аспекту проблеми «Я»;
- розробці І. Фіхте питань активності й творчої ролі «Я», розкриття ним значимості суб'єктивного начала діяльності;
- створенні діалектико-матеріалістичної теорії К. Маркса, що дало змогу:
- здійснити синтез теорій Г. Гегеля й Л. Фейєрбаха, об'єднавши роз'єднані раніше соціальне й індивідуальне в генезисі «Я»; позначити «Я» як вузловий пункт перетворення соціального в індивідуальне й навпаки;
- розширити й конкретизувати вчення Л. Фейєрбаха про роль спілкування в процесі розвитку особистості, показавши його зв'язок із соціальною структурою суспільства;
- розвинути й обґрунтувати теорію про роль активної творчої діяльності в процесі формування особистості;
- визнанні персоналістами особистості первинною творчою реальністю й вищою духовною цінністю;
- проголошенні екзистенціалізмом свободи особистості як вищої з існуючих цінностей.

Гуманістична тенденція, що переважає в сучасній філософській думці, робить проблему формування позитивного ставлення до себе особливо актуальною [1].

Ми активно використовуємо технологію, яка дозволяє формувати конструктивне ставлення особистості до себе. Мета технології – формування ставлення до себе, що одночасно є позитивним, рефлексивним і критичним. Таке ставлення особистості до себе ми назвали конструктивним і розробили умови формування саме такого ставлення в процесі навчальної діяльності молодших школярів. Під педагогічним інструментарієм ми розуміємо засоби, використання яких дасть можливість учням стежити за власною зміною, об'єктивує для дітей особистісні особливості, емоційні реакції, дозволить побачити себе всередині міжособистісних стосунків. Педагогічний інструментарій дозволить молодшим школярам подивитися на себе з боку й зробити побачене предметом аналізу.

На необхідність об'єктивувати для дитини власні зміни в ході навчання неодноразово вказував В. Давидов, називаючи її «білою плямою» у процесі формування суб'єкта навчальної діяльності. Вирішення проблеми, окресленої В. Давидовим, є обов'язковою педагогічною умовою формування конструктивного ставлення до себе у молодших школярів [3, с. 243-244]. Виходячи із цього, нами були розроблені два способи, що дозволяють об'єктивувати для дитини динаміку власної зміни як у навчальній, так і в соціальній сфері. Таким засобом є «Щоденник зростання».

«Щоденник зростання» можна умовно поділити на дві частини, кожна з яких виконує своє завдання. Першу частину можна позначити як «рефлексивну», а другу – як «демонстраційну» або «констатуючу». Завдання першої частини – об'єктивувати для дитини соціальні зміни в її житті й організувати роботу з їх осмислення. Завдання другої частини – продемонструвати дитині, матеріалізувати для неї, дати спробувати «на дотик» своє просування в навчальному матеріалі.

Зміст «демонстраційної» частини, що складається в основному зі «Сходинок знань» з основних предметів, практично не змінюється протягом усього періоду навчання. На відміну від неї «рефлексивна» частина зазнає значних змін, оскільки на кожному етапі навчання має певну мету.

Основним завданням «рефлексивної» частини «Щоденника зростання» у початкових класах є формування внутрішньої позиції школяра шляхом осмислення змін, що відбулися в житті дітей з приходом у школу. «Щоденник зростання» надає можливість продовжити роботу, розпочату курсом «Вступ до шкільного життя», що сприяє як прийняттю дитиною нової соціальної ролі, так і присвоєнню норм шкільного життя.

«Щоденник зростання» розрахований на весь курс навчання в початковій школі. Однак протягом кожного року навчання він покликаний вирішувати свої специфічні завдання, актуальні для пережитого дитиною періоду. Безумовно, мова йде про різке розмежування завдань, які розв'язуються в одному класі, від завдань, характерних для іншого. Ведення «Щоденника зростання» ставить цілі, актуальні для всього періоду навчання в початковій школі. Такими цілями є: об'єктивізація навчальної й соціальної самооцінки; формування адекватної самооцінки й адекватного рівня домагань; формування конструктивного ставлення до себе.

«Рефлексивна» частина «Щоденника зростання» для першокласників передбачає роботу з осмислення наступних питань, представлених в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Тема для обговорення	Що формує
Що значить зростати? (Вступ)	
Навіщо діти приходять до школи?	Позицію школяра
Яким тобі хочеться стати протягом першого навчального року?	Позицію школяра
Чим відрізняється школяр від дошкільника?	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Найважливіше, чого ти навчився за I чверть. (Підсумкова рефлексія I чверті)	Здатність до особистісної рефлексії
Що в школі допомагає тобі зростати і дорослішати?	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Створення власної емблеми школяра	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Коли ти задоволений собою, а коли незадоволений?	Здатність до особистісної рефлексії, позицію школяра
Яким ти був до школи? Яким ти став у школі? (Підсумкова рефлексія II чверті)	Здатність до особистісної рефлексії, позицію школяра
Знаки, що регулюють життя школяра	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Чим поведінка справжніх друзів відрізняється від поведінки інших людей?	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Як не можна поводитися, працюючи в групі?	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Як потрібно поводитися, працюючи в групі?	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя
Що під час роботи в групі у тебе виходить дуже добре, а що не дуже добре? (Підсумкова рефлексія III чверті)	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя, здатність до особистісної рефлексії
Яким тебе вважають батьки?	Здатність до особистісної рефлексії
Яким тебе вважають друзі?	Здатність до особистісної рефлексії
Яким ти здаєшся самому собі?	Здатність до особистісної рефлексії
Якими успіхами за перший навчальний рік ти	Позицію школяра, прийняття норм шкільного життя,

пишаєш найбільше? (Рефлексія навчального року)	здатність до особистісної рефлексії
--	-------------------------------------

У 2-му класі матеріал, запропонований школярам для осмислення, змінюється, оскільки формування позиції школяра й прийняття шкільних норм не так актуальні, як у 1-му класі. Робота спрямована на формування здатності до особистісної і соціальної рефлексії, на об'єктивацію міжособистісних стосунків для другокласників, на формування вміння бачити й оцінювати себе в цих стосунках. Зміст «рефлексивної» частини «Щоденника зростання» для учнів 2-го класу представлений у таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Тема для обговорення	Що формує
Яким ти хочеш стати за цей рік? Як хочеш змінитися?	Самооцінні судження, особистісну рефлексію
Чого ти бажаєш собі і друзям у цьому навчальному році? (Малювання вітальної листівки)	Емпатію, альтруїстичні здібності, рівень домагань
Коли ти задоволений собою як учнем? Коли ти задоволений собою як другом?	Особистісну рефлексію, самооцінні судження
Яких успіхів тобі вдалося досягти за чверть? (Рефлексія I чверті)	Особистісну рефлексію самооцінні судження
Найприємніше в школі. Найнеприємніше в школі.	Соціальну рефлексію
Гарні і «шкідливі» якості людей	Соціальну рефлексію
Твої гарні і «шкідливі» якості	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Лист Дідові Морозу. (Рефлексія II чверті)	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Твої гарні і «шкідливі» якості (з погляду батьків)	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Твої гарні і «шкідливі» якості (з погляду друзів)	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Які якості ти хочеш мати?	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»- ідеальне
Які якості тобі заважають бути таким, яким ти хочеш бути?	Особистісну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Що важливого ти зрозумів за цей час? (Рефлексія III чверті)	Особистісну і соціальну рефлексію, самооцінні судження
Якими якостями має бути наділений найкращий друг?	Особистісну і соціальну рефлексію
Який ти як друг? Чи схожий ти сам на найкращого друга?	Особистісну і соціальну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Який ти? (Заповнення самооцінних шкал)	Особистісну і соціальну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»
Чи вдалося тобі стати таким, яким ти планував стати на початку навчального року? (Рефлексія року)	Особистісну і соціальну рефлексію, самооцінні судження, образ «Я»

Зміст «рефлексивної» частини «Щоденника зростання» для третьокласників передбачає подальший розвиток самосвідомості, формування здатності до саморозвитку. Він представлений у таблиці 1.3

Таблиця 1.3

Тема для обговорення	Що формується
Чого ти бажаєш собі й однокласникам у цьому навчальному році? (Складання вітальної листівки)	Емпатію, альтруїстичні здібності, рівень домагань
Мої внутрішні друзі	Особистісну рефлексію, самооцінку, образ «Я»
Мої внутрішні вороги	Особистісну рефлексію, самооцінку, образ «Я»
Рефлексія I чверті. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступній чверті?)	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку
Завдання на II чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
Чи завжди внутрішні друзі є друзями, а вороги – ворогами?	Особистісну рефлексію, соціальну рефлексію, самооцінку
Як перемагати внутрішніх ворогів? (придумування способів керування собою)	Саморегуляцію поведінки
Рефлексія II чверті. Лист Дідові морозу. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку

уникнути їх у наступній чверті?)	
Відповідь Діда Мороза	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку
Завдання на III чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
«Любе дзеркальце, скажи...» (Твір «Який я?»)	Особистісну рефлексію, самооцінку, образ «Я»
Що я хочу довідатися про себе?	Особистісну рефлексію
Я очима однокласників	Самооцінку, образ «Я»
Рефлексія III чверті. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступній чверті?)	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку
Завдання на IV чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
Я очима самого себе й інших	Самооцінку, образ «Я»

Робота зі «Щоденником зростання» в 4-му класі передбачає подальший розвиток самосвідомості, формування здатності до саморозвитку [6]. «Рефлексивна частина «Щоденника» містить запитання для обміркування й обговорення, представлені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Тема для обговорення	Що формує
Чого ти бажаєш собі й однокласникам у цьому навчальному році? (Складання вітальної листівки)	Емпатію, альтруїстичні здібності, рівень домагань
Спасибі друзі, за те, що ви є	Емпатію, соціальну рефлексію
У мене є сила, і я в неї вірю	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку
Рефлексія I чверті. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступній чверті?)	Особистісну рефлексію, самооцінку до саморозвитку
Завдання на II чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
Складання свої емблеми та девізу	Особистісну рефлексію, соціальну рефлексію
«Бадмінтон»	Особистісну рефлексію, самооцінку
Рефлексія II чверті. Лист Дідові Морозу. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступній чверті?)	Особистісну рефлексію, самооцінку до саморозвитку
Завдання на III чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
Відповідь Діда Мороза	
Завдання на III чверть: - мої; - класу	Особистісну рефлексію, самооцінку
Відверто кажучи	Особистісну та соціальну рефлексію
Чи вмію я спілкуватися?	Особистісну рефлексію
«Гарячий стілець»-1	Самооцінку, образ «Я», емпатію, довіру до класу
Рефлексія III чверті. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступній чверті?)	Особистісну рефлексію, самооцінку
«Гарячий стілець»-2	Самооцінку, образ «Я»
Який я?	Самооцінку, образ «Я», особистісну рефлексію
Рефлексія навчального року. (Що планувалося, що вдалося, причини невдач, як уникнути їх у наступному році?)	Особистісну рефлексію, самооцінку, здатність до саморозвитку

«Щоденники зростання» подаються у додатку. Ефективність запропонованої інновації полягає в тому, що: при такому способі організації навчальної діяльності змінюється весь подальший хід розвитку дитини; сформована у навчальній діяльності здатність до рефлексії починає використовуватися при аналізі міжособистісних стосунків; у процесі роботи зі «Щоденниками зростання» учні початкових класів у системі розвивального навчання проявляють виражену схильність до порівняно повного пізнання себе й однолітків, прагнуть здійснити різнобічний аналіз, виокремлюючи в себе й в інших як позитивні, так і негативні якості; уведення спільних форм навчальної роботи в процесі навчання молодших школярів сприяє розвитку рефлексивності, критичності й обґрунтованості самооцінки, розширює знання про себе, сприяє розвитку

самоконтролю; під час роботи над «Щоденниками зростання» виявлено залежність особливостей самооцінки молодшого школяра від рівня сформованості навчальної діяльності, сформованості рефлексії, у дітей розвивається дослідницький тип самооцінки. Цей факт особливо важливий для означеної проблеми, оскільки розширює і доповнює традиційне розуміння позитивного ставлення до себе. Аналіз існуючих поглядів свідчить про те, що позитивне ставлення особистості до себе сприймається як необхідна умова для досягнення «згоди із самим собою», є потребою, задоволення або незадоволення якої впливає на остаточний результат особистісного розвитку.

Література

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири/ Г. О. Балл // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: зб. наук. пр. – К.: Віпол, 2000. – с. 134-157.
2. Вікторенко І.Л. Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі організації їхнього спілкування з батьками: дис. канд. пед. Наук: 13.00.09 / Вікторенко Ірина леонідівна. – Словянськ, 2002. – 180 с.
3. Гончаренко С. Педагогічні дослідження і методологічні поради молодим науковцям/ С. Гончаренко. – К.: АПН України, 1995. – 45 с.
4. Лозова В. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ В. Лозова. – Х.: РЦНІТ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2000. – 175 с.
5. Пехота О. Особистісно орієнтована освіта і технології / О. Пехота// Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: Віпол, 2000. – С. 274 – 298.
6. Пинский А. Вальдорфская педагогика: антология/ А. Пинский, В. Загвоздкин, С. Ловягин; под. ред. А. Пинского. – М.: росвещение, 2003. – 494 с.
7. Розвивальні технології навчання молодших школярів: навч. Посібник / [О. М. Кондратюк, С. Е. Лкпаренко, І. М. Толмачова, З. І. Шилкунова] ; за заг. ред. В. І. Лозової, О. М. Іонової. – Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – 224 с.
8. Щвартц Ю. Справочник по выживанию для вальдорфского учителя / Ю.Шварц; пер. с нем. – К.: НАИРИ, 2006. – 96 с.

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – ОРІЄНТАЦІЯ НА РОЗВИТОК ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НОВОЇ ШКОЛИ. АВТОРСЬКІ ІДЕЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Дідик Олена Віталіївна, учитель-методист, учитель початкових класів Ніжинської ЗОШ І-ІІІ ступенів №15, керівник-методист зразкового художнього колективу «Фантазія» Ніжинського Будинку дітей та юнацтва Чернігівської області;

Петренко Лариса Борисівна, Заслужений учитель України, учитель-методист, учитель початкових класів Ніжинської ЗОШ І-ІІІ ст. №15, керівник-методист зразкового художнього колективу «Фітодизайн» Ніжинського Будинку дітей та юнацтва Чернігівської області

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується посиленою увагою філософів, психологів, педагогів до проблеми виховання людини розумово розвиненої й креативної. У зв'язку з цим нагальним є завдання педагогів дати дитині не тільки знання, уміння та навички, а й сприяти становленню її особистості, розкриттю та розвитку паростків духовності, закладених у кожному маленькому громадянині нашої держави. Однак, орієнтація на розвиток життєвих компетенцій учня може бути реалізована тільки тоді, коли дитина фізично й емоційно підготовлена до навчально-виховного процесу, бо про примусове навчання не може бути й мови.

Саме тут і приходиться на допомогу вчителю академічна свобода, тобто самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної чи інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова й творчості, поширення знань і інформації, проведення наукових досліджень й використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом. (Із Проекту Закону України «Про освіту», 2017 р.).

З огляду на вищесказане, формування ключової компетентності уміння вчитися радимо проводити через: театральну ейдетику, проектну, дослідницьку, екскурсійну, конкурсну, практичну діяльність, інноваційні технології. При цьому жодна із запропонованих форм і методів навчання й виховання не витісняє традиційних.

Сучасність вимагає нестандартного бачення проблеми, пошуку дійових нешаблонних рішень, кількох варіантів розв'язання запропонованої задачі, розглядання відомого з нових позицій. Така творча діяльність дитини забезпечується специфічними здібностями, які називають креативністю. Вона полягає в умінні висувати неординарні ідеї, уникати в мисленні традиційних схем. Креативність філософи розглядають як здатність людини виходити за рамки самої себе, уміння знаходити новий зміст у конкретній справі. Метою креативної педагогіки, в основі якої лежать евристичні методи навчання та пошукова діяльність учнів, є: відхід від фактологічних знань, нав'язування, навантаження; створення «технології

мислення»; навчання техніці інтелектуальної роботи; формування особистих творчих якостей; підвищення мотивації навчання.

На нашу думку, креативність – це здібності, якими хоч і в різній мірі, але володіє кожна людина. Креативна людина більш приваблива у спілкуванні, вона притягує до себе інших, з нею легко і цікаво. Ще з часів Давньої Греції, видатні вчені намагалися відкрити «таємницю» феномену творчості, розкрити рецепт креативності, таланту, геніальності, здібностей та обдарованості. Корінь дослідження цього питання кожен вбачав у своєму: Аристотель – у природному дарі; Платон – що людська творчість – Божа іскра; Г. Сковорода – що в людині закладені великі творчі можливості, і для їх розкриття необхідні певні умови. Творчий процес поєднує традиції і новаторство. Творчу діяльність учня В. Сухомлинський розглядав не лише як вищу форму активності і самостійності, а і як найбільшу радість в духовному житті людини. Дитина повинна жити в світі творчості. «Без цього, – писав педагог, – вона – засушена квітка» [4, с. 57].

Кожна дитина має до чогось певні здібності. Вчасно їх помітити, заохотити й дати можливість їм розвиватися – головне завдання талановитого вчителя. Адже в майбутньому творчій особистості стане у нагоді міцна пам'ять, гостре око, естетично розвинений смак, образне мовлення, інтелект.

Креативні здібності – це індивідуальні особисті якості людини, які формуються в сукупності з задатками під впливом зовнішніх умов у процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем і допомагають успішно виконати творчу діяльність різного роду. Вони не даються від народження і не виникають на порожньому місці. Для їх розвитку потрібні спеціальні умови, що впливатимуть на позитивний емоційний стан та проявлять розумову активність, витримку дитини.

Дітей початкових класів можна назвати «першовідкривачами» світу. Головна мета – це розвиток у маленьких «чомусиків» інтересу до оточуючого світу, фантазії, творчості, уяви, креативного мислення. Основною психологічною ідеєю креативної педагогіки є творча свобода школяра. А для цього, даю дітям свободу творити, використовувати всю свою фантазію, не ставлю дитину в рамки. Школярі, захоплені улюбленою справою, проявляють наполегливість, силу волі в опануванні тими знаннями й уміннями, які випереджають програмні вимоги. Я прагну, щоб кожна хвилина уроку пробуджувала у дітей бажання до пізнання, самостійного пошуку, самореалізації. Тим більше учням подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість проявити ініціативу і самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчого підходу до вирішення проблеми. Урок за уроком діти здобувають унікальний досвід творчої самореалізації, вони досліджують, фантазують, відчують себе чаклунами та творцями. Дуже часто відкриття народжується за поєднання здавалося б неспов'язаного. Добрими стимулами для фантазії є незакінчені малюнки, невизначені образи типу чорнильних плям, опис незвичайних, нових якостей предметів.

Для розвитку креативного мислення дітей я намагаюся в процесі навчання сформувати наступні вміння: відтворювати зовнішній вигляд і властивості предмета з пам'яті; вгадувати предмет за словесним описом властивостей, ознак; відтворювати зовнішній вигляд предмета на підставі якоїсь його частини; впізнавати в невизначених графічних формах різні знайомі предмети; комбінувати та сполучати в одному предметі властивості й ознаки предметів та об'єктів; знаходити у двох і більше об'єктах загальні та відмінні ознаки; переносити дії, що можна застосовувати до одного предмета, на інший; складати сюжетне оповідання про який-небудь об'єкт; знаходити дії, протилежні за значенням.

Застосовую такі прийоми та методи роботи, які розвивають уміння об'єднувати окремі частини в систему, класифікувати, порівнювати, аналізувати відношення між поняттями, уміння зрозуміти зміст і знайти адекватне йому слово, поширюють словниковий запас, виявляють здібності до поетичної творчості. Для розвитку феномену креативності учня пропоную практичні вправи, ігри та завдання, головна мета яких – розвиток творчої уяви, фантазії, концентрації, уваги. А саме: метод емпатії (особистої аналогії), метод фокальних об'єктів (пошук нових рішень), «Біном фантазій», «Скринька життєвих колізій», метод «Якщо...», «Навпаки», «Було – стало», «Комплімент», «Об'єднуючі ланки», «Фантастична аналогія», «Творчий символ», гірлянда асоціацій, дивні малюнки та ін.

Якщо маленька, ще не зовсім сформована дитина, зможе щось створити самостійно без допомоги дорослих, то відчує впевненість у собі, у своїх силах. А це – необхідна умова для того, щоб людина була по-справжньому щаслива.

Формування та розвиток логічного, креативного мислення учнів на уроках дає змогу виконати загальноосвітні завдання на кожному етапі підготовки з урахуванням вікових особливостей розвитку кожної дитини. А це означає створення умов для залучення учнів до систематичної продуктивної праці з елементами творчості; формування в учнів розуміння важливості самооцінки своїх власних можливостей; залучення учнів до конструкторсько-технічної та дослідницької діяльності на базі продуктивної праці; формування в учнів здатності реально оцінювати свої можливості для вибору посильних практичних завдань; залучення учнів до раціоналізаторства, винахідництва на базі змісту трудової підготовки; формування в учнів здатності засвоювати свої потенційні творчі можливості в різних видах діяльності.

Школярі насолоджуються справами, які приносять їм радість пізнання. Свої маленькі творчі успіхи діти демонструють на шкільних змінних виставках (виставки дитячих малюнків, виробів) батькам, учителям, друзям. Маючи величезний творчий потенціал, учні беруть активну участь у міських та Всеукраїнських конкурсах. Перемоги, дипломи, грамоти, цінні подарунки, фотокартки та статті у журналах, газетах – головні показники креативності учнів. Адже розвиток таланту – вічний процес.

Інноваційні емоційно-інтелектуальні моделі розвитку життєтворчості молодших школярів. Аби допомогти дитині стати суб'єктом власної життєтворчості в сучасному соціальному середовищі, звернімося до мудрих порад Софії Русової, у центрі педагогічної концепції якої перебуває національно-особистісно-гуманне ставлення до дитини з її природженими задатками, здібностями, можливостями, талантами.

«Мистецтво навчати» за С. Русовою, – не насадження в класі бездумної суворості шкільної дисципліни, а створення й постійне підтримання педагогом у колективі радісного настрою, веселості, взаємоповаги й любові. Саме такий підхід схиляє дитину до доброї поведінки й бажання вчитися, викликає бадьорість, створює в класі таку піднесену атмосферу, «щоб праця йшла жвавіше» й відчувалося почуття «щастя від вчення й од товариства» [1, 14-15]. Нагадуючи вчителям про «дидактичні правила», Софія Федорівна не радила «триматися їх, як сліпий плоту», бо вважала, що кожний педагог мусить мати свій індивідуальний підхід «приладнаний до класу, до учнів, до умов навчання» [1, 13], повинен «не давати дитині готове знання, а збудити в ній її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, щоб очі дитяти вміли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята... творити» [2, 18]. Учитель мусить «допомогти вільній еволюції духовних і фізичних сил дитини» [2, 9], «звернути увагу на її емоціональний розвиток, бо інтелектуалізувати все навчання дуже небезпечно, таке навчання сушить, приносить втому і нудоту» [3, 150].

Тож підсумуємо: емоції є невід'ємним компонентом формування особистості. Морально-етичні знання тільки тоді стануть частиною загальної системи етичних поглядів особистості й переростуть в її етичні переконання, коли вони знайдуть відображення в її емоційно-почуттєвій сфері. Однак емоції бувають різними: здивування, захоплення, любов, ненависть, гнів, страх, радість... Оскільки «невиховані емоції – гнів, заздрість, ревність можуть стати шкідливими і в приватному, і в соціальному житті» [1, 28-29], учителеві необхідно потурбуватися про культивування позитивних емоцій щастя, радості, успіху (сучасне акмеологічне виховання – «установка на успіх»).

Знання, засвоєні учнем, але не підкріплені етичними почуттями й звичками, набувають формального характеру. Виникає невідповідність між знаннями школяра і його поведінкою. Отже, потрібно задіювати розвиток мовленнєвих компетенцій, залучати учня до Університету Книги й Казки, до зустрічі з мистецькими творами, до самостійного поповнення знань через різні джерела інформації, до формування синтетично-аналітичних висновків. Серед різноманітних засобів впливу на формування особистості дитини важливе місце займає й театралізована діяльність, адже вона близька й зрозуміла дітям, бо в її основі лежить гра, творчість, свобода, вигадка, дитячі фантазії. Спираючись на вищепераховані догми й керуючись досвідом та переконаннями, при формуванні життєвих компетенцій молодших школярів залучаю власні арттехнології.

«Театр навчає так, як не навчити жодній товстій книзі» – стверджував Вольтер. Ми створюємо свій Всесвіт Радості й Здоров'я, в основі якого закладене формування ключової компетентності – вміння вчитися. Допомагає в цьому авторська програма Варіативної складової Базового навчального плану Курс за вибором «Абетка театрального мистецтва», яка націлює не лише на комунікативно-естетично-виховні аспекти, але й на засвоєння найскладніших тем програмового матеріалу через театральну ейдетіку (термін авторський).

Ейдетику (від грец. «ейдос» – образ) психологи називають вчення про суб'єктивні наочні образи; науку, яка займається розвитком образної уяви й мислення людини, що веде до поліпшення її образної пам'яті. Ознайомившись із методами для розвитку уваги й пам'яті, які використовуються в «Школі ейдетики», ми більше зупинилися на методах «оживлення», «прив'язування» (метод Цицерона), «кодування» (метод піктограм), увівши їх у театральне дійство. Наша «театральна ейдетика» включає в себе не лише традиційне навчання через слова-образи та зорово-слухові й тактильні відчуття, але й задіює в процес пізнання театральні-рухові образи-дії. У поєднанні з римованими правилами (дидактичний вірш), повчальними казками (дитячий нон-фікшн), театралізованими піктограмами (інформаційна вистава) таке навчання дає досить високе невимусене запам'ятовування без примусу та зубріння.

Відомо, що у молодших школярів довільність психічних пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті) перебуває у процесі становлення. Щоб максимально ефективно скористатися можливостями навчальної роботи з дітьми, намагаюся використовувати форми та види діяльності, які б відповідали психічним особливостям конкретного дитячого віку. Однією з таких форм донесення навчальної інформації до дитини вважаю дидактичний вірш. Його суть полягає саме у використанні ритмічності та римованості як однієї з найбільш захоплюючих форм інформаційних повідомлень для дитини. Це сприяє більш продуктивному засвоєнню навчальної інформації, становленню позитивного емоційного ставлення дитини до самого процесу навчання, активації пізнавального інтересу, інтенсифікації мовленнєвого розвитку.

Зацікавленість, емоційне сприймання та засвоєння навчального матеріалу в молодших школярів виникає ще й тоді, коли діти не механічно заучують певні правила, а «програють, проживають» їх природним для їхнього віку способом. Такій інформаційній діяльності сприяють дитячий нон-фікшн – повчальна казка із вкрапленнями енциклопедичних знань та театралізовані піктограми.

Завдяки даним нововведенням, ми навчилися «оживляти» цифри і букви; робити «рухомі портрети» правил; вигадувати асоціативні п'єси, створювати комікси на правила граматики й розігрувати їх; вигадувати тіньові й лялькові мультфільми, кліпи, рекламні ролики, пісеньки, римовані рядки, смішинки; «фотографувати очима» складні визначення, а потім «видавати їхні фотографії»; робити драматизації задач; ілюструвати складні тексти; малювати декорації-умови до задач; імпровізувати з персонажами програмових

творів; створювати «мальовані задачі». Процес пізнання став грайливим, приємним, радісним і ефективним. Таке навчання не тільки допомагає швидко й надовго запам'ятати потрібну інформацію, а й зовсім не обтяжує дитину, бо переключає її мозок на діяльність іншої півкулі (на стадію дозвілля й відпочинку). Разом із тим відбувається розвиток усіх видів пам'яті і, як наслідок, покращується ефективність навчання.

Страх перед нездійсненням завданням блокує засвоєння інформації. Фантазуючи, проговорюючи й театралізуючи жартівливі визначення, барвисті описи й умови задач, учні позбуваються цього страху, легше сприймають і засвоюють програмовий матеріал, стимулюють розвиток уваги й уяви, які є ключем до феноменальної пам'яті та високого рівня творчих здібностей, під час яких у процес пізнання вже включаються два найсильніші чинники – образна і логічна пам'ять. До того ж розвинена уява допомагає у різних життєвих ситуаціях: ефективно відпочивати, вийти зі стресового стану, зняти пригнічений настрій і, навіть, поліпшити здоров'я.

На нашу думку, театральна діяльність та елементи театральної ейдетики в ній є підґрунтям для здобуття нових знань і умінь, їх критичного усвідомлення учнями початкових класів. Ця ж система спонукає молодших школярів до засвоєння програмового матеріалу через критичну перевірку інформації та ефективну переробку її у значущі ідеї, які потім можна використати на практиці. Вона, не підміняючи самої науки, допомагає засвоїти її. І чим складніший матеріал, тим корисніше переносити його в казку чи виставу, в римоване правило чи дитячий нон-фікшн, які пишуть як учні, так і педагог.

Отже, вивчення програмового матеріалу через театральну ейдетику можливе й потрібне, бо тренує пам'ять, стимулює фантазію, уяву, практичність і комунікабельність, розвиває творчість. А найголовніше – формує позитивне ставлення до навчання та школи в цілому: дитина звикає до думки, що вчитися цікаво, що «навчатися треба весело, щоб добре навчатись». Театральна ейдетика здатна урізноманітнити будь-який урок, зробити його нестандартним, продуктивним, успішно поєднуючи давно відомі, інноваційні й новаторські методики навчання.

З цією метою пропоную серію авторських посібників, де найважливіші теми подаються через казкові гумористично-драматичні ситуації, театралізовані римовані правила, ігри. Всі вони успішно пройшли перевірку практикою. Для Інваріантної складової змісту початкової загальної освіти доречними будуть посібник «Щоб слово з думкою сплелося», що подає цікаві практичні ідеї для вивчення теми «Частини мови», книга для читання (нон-фікшн) з основ здоров'я для учнів 1-4 класів «Енциклопедія превентивного виховання або Як Гавеня Шкюдена з Небезпечною змагалося», зошит навчальних коміксів «Абетка безпеки в малюнках», римовані правила з основ здоров'я й української мови, підручник-казкарик для 1 класу «Навчає Здоровлик». Для Варіативної складової Курсу за вибором і позашкільля – програма гуртка превентивного виховання «Абетка безпеки», посібник «Поради Королеви Безпеки», програма екологічного гуртка з інформаційними додатками «Ековсесвіт» (уривки з даних посібників – в Додатках).

Література

1. Русова С.Ф. Дошкільнє виховання // Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 34-184.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.2 / За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І Коваленко, І.М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 320 с.
3. Русова С.Ф. Вибрані твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 т. - К.: Рад. школа, 1977. - Т.3. - 650 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ «ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ»

*Гаврилюк Антоніна Іванівна, директор Комунального закладу «Дитячий екологічний центр»
Кам'янської міської ради Дніпропетровської області*

У наш час загострення екологічної ситуації в світі в цілому та в Україні зокрема породжує безліч соціально важливих проблем. Одна з них – необхідність виховання такого покоління громадян, яке здатне гармонійно спілкуватись з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, тому особливу роль в екологічному вихованні підрастаючого покоління можуть виконувати природоохоронні та екологічні музеї. Музейна наука накопичила достатню велику кількість матеріалу, що дозволяє широко використовувати музеї в освітньо-виховному процесі.

Фундаментом нашої роботи може бути ідея занурення особистості у спеціально організовану предметно-просторову середу, що включає в себе пам'ятки природи, опудала тварин, гербарії, колекції комах, викопних решток, вологі препарати тощо. Пізнання регіональної природи та використання музейних фондів має єдиний результат: розширює уявлення учня про систему розповсюдження фауни і флори рідного краю. Завдяки знанням, здобутим в музеї, закладається фундамент екологічних знань про навколишнє середовище, про необхідність бережливого ставлення до природи.

Необхідно пам'ятати, що сьогоднішній школяр – це в майбутньому технолог, директор заводу або школи, лікар або економіст. Від того, наскільки серйозними будуть його екологічні знання, багато в чому

залежить майбутнє природи, а значить – і його власне майбутнє, майбутнє суспільства. Саме для цілей екологічної освіти і виховання при позашкільному навчальному закладі Дитячому екологічному центрі м. Кам'янського створений Міжшкільний екологічний музей (назва «міжшкільний» тому, що експонати збирали учні багатьох шкіл міста, за профілем музей – природничий).

Мета створення Міжшкільного екологічного музею: екологічна освіта і виховання; документування об'єктивних процесів, явищ в природі і суспільстві; охорона культурно-історичних і природничо-наукових цінностей; методична робота (музей як центр пропаганди екологічних знань).

Неординарність ситуації навчального процесу в музеї стимулює пізнавальні інтереси учнів, сприяє всебічному їх розвитку, активізує і сильних, і слабких учнів, тому що створює можливість індивідуального підходу до різноманітного рівня сприйняття екологічної інформації. Здійснюючи диференційований підхід до відвідувачів музею, особлива увага приділяється молоді, підростаючому поколінню, причому рамки вікових категорій розширюються: дуже перспективними виявляються заняття з дітьми молодшого віку, в тому числі і з дошкільнятами. З урахуванням особливостей педагогіки і психології дитячого і юнацького періодів, в практику роботи впроваджуються інноваційні форми і методи спілкування з цією категорією відвідувачів. Вони направлені на розвиток здібностей самостійного міркування і оцінки екологічних проблем, мають мету викликати цікавість до екомузею, прилучення до екологічної національної культури.

Педагогічний колектив Комунального закладу «Дитячий екологічний центр» Кам'янської міської ради використовує екологічно-виховні і просвітницькі можливості нашого музею шляхом впровадження спеціальної наукової дисципліни – музейної педагогіки. Основним методом у виховній системі музею є *екскурсійна робота*. Екскурсії мають загальну рису – вони будуються на єдиній методичній основі, а саме на основі *екскурсійного методу*. Суттєвою рисою екскурсійного методу є безпосереднє спілкування екскурсовода з групою, яка прийшла для огляду музею.

Екскурсії, які проводяться в музеї, дуже різноманітні. Вони розглядаються в різних аспектах, від яких залежить мета екскурсії, вибір об'єктів і прийомів показу. Тому важливе значення не тільки для теорії, а і для практики екскурсійної роботи має класифікація екскурсій. За місцем проведення і об'єктам показу найбільш поширені – по експозиціях, виставках. За характером тематик – теж декілька варіантів. Це *оглядові екскурсії*, які дають загальне уявлення про музей, його функції. Екскурсії на теми профільної (екологічно-природничі) дисципліни, так звані *тематичні*, мають ряд варіантів.

Наскрізні – на теми, що охоплюють ряд історичних періодів (або ряд залів, які відповідають основним проблемам екології). Наприклад, «Мандрівка в далеке минуле Землі».

Навчальним екскурсіям приділяється велика увага. Особливий вид таких екскурсій – *екскурсія-урок*. Такі уроки в музеї проводяться з біології, географії, історії, народознавства, екології, хімії тощо. Обов'язково враховуються міжпредметні зв'язки як в горизонтальному, так і у вертикальному напрямках.

Поряд з традиційними формами організації занять у музеї широко застосовуються такі інтерактивні форми як квести, науково-практичні конференції, музейні свята, заняття відеолекторію «Всесвіт», в якому використовуються матеріали відеотеки Тасіс «Екологія - 21 століття», інформаційних банків даних Дитячого екологічного центру «Біологія та екологія для юнатів», «Дніпропетровщина заповідна», «Я обираю здоров'я», відеотеки тематичних мультиплікаційних фільмів «Маленький принц».

Наряду з *оглядовими* та *тематичними* екскурсіями по залах та виставках музею пропонується для учнів шкіл та мешканців і гостей нашого міста різноманітні масові науково-просвітницькі заходи, які базуються на використанні кращих зразків музейного зібрання.

Зміст екологічної освіти шляхом музейної експозиції музею розгортається поступово та безперервно. Витоки екологічної культури беруть свій початок у дошкільному віці. *Дошкільнятам* пропонується такі тематичні екскурсії: «Ти – частина живої природи»; «Збережемо рідну природу»; «Вклонімося хлібу – він святий» тощо. Більша ефективність досягається при безпосередньому перебуванні у природі. Для цього в закладі створені всі умови: куточок живої природи (кімнатні рослини та тварини), навчально-дослідна земельна ділянка з відділами: колекційним, квітково-декоративним, дендрологічним. Впроваджений проект ландшафтного озеленення з альпійськими гірками, рабатками, квітниками, кам'янистим садом, живописною штучною водоймою дає можливість більш ефективно спілкуватися з природою.

Для *учнів 1-4 класів* музеї пропонує такі екскурсії: «У гостях у первісного хлопчика»; «Наші друзі – звірі і птахи»; «Мандрівка в минуле Землі»; «Від зернинки до окрайця» та інші.

Для *учнів 5-9 класів* в музеї проводяться уроки з біології, географії, історії, народознавства, екології, хімії та інших предметів. Для цієї категорії дітей музеї пропонує такі екскурсії: «Розвиток життя на землі»; «Що вивчає екологія»; «Природа і майбутнє цивілізації»; «Місто Кам'янське – зона екологічного лиха» тощо.

Для *старшокласників (9-11 класи)* музеї пропонує такі екскурсії: «Еволюція відносин людини і природи»; «Екологічні проблеми м. Кам'янське»; «Проблеми охорони навколишнього середовища людини»; «Життя, як воно виникло» тощо.

Методична робота в музеї – це консультації, семінари, конференції. За 22 роки на базі музею було проведено понад 90 семінарів для різних категорій педагогічних працівників: заступників директорів шкіл з виховної роботи, вчителів біології, хімії, географії, історії, народознавства, іноземної та української мови, початкової школи, вихователів інтернатів, бібліотекарів шкіл, вихователів, методистів та завідуючих дошкільними навчальними закладами, керівників гуртків, методистів та директорів позашкільних навчальних закладів.

Інформаційно-методичне забезпечення та популяризація досвіду здійснювались через розробку та видавництво навчально-методичних матеріалів (збірок, розробок, рекомендацій, сценаріїв, порад та ін.).

Основні показники результативності: за 22 роки існування музею досяг високого рівня експозиційної, масової, науково-освітньої, пропагандистської і культурно-виховної роботи. За цей час музею відвідали біля 120 тисяч осіб, щорічно його відвідують від 5 до 7 тисяч осіб. У музеї використовуються комп'ютерні технології, що сприяє модернізації музейної роботи шляхом створення і збереження електронних зображень музейних предметів, розширює можливості доступу публіки до музейних фондів. З цією метою в нашому музеї створюються спеціальні комп'ютерні програми, що дозволяє музею розширювати список постійних відвідувачів і залучати нових, а також аналізувати наявний і можливий їх контингент. Матеріали досвіду публікувались в науково-методичному віснику «Еколого-натуралістична творчість», науково-методичному журналі «Позашкільна освіта та виховання», газеті «Позашкільля». Важливі питання роботи Міжшкільного екологічного музею висвітлювались місцевим телебаченням на телеканалах КБТ «Автор-ТВ», міською інформаційною службою «МіС», на обласному 41 телеканалі. Міжшкільний екологічний музей Дитячого екологічного центру співпрацює з засобами масової інформації: міськими газетами «Знамя Дзержинки», «Событие», «Вісник», еколого-краєзнавчим часописом «Свята справа – XXI», еколого-натуралістичним Вісником Придніпров'я.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

*Андрійчук Оксана Леонідівна, учитель історії та правознавства
Новоград-Волинського колегіуму Житомирської області*

Одним із кроків підвищення ефективності уроку історії є впровадження разом із традиційними методами навчання інтерактивних технологій навчання. Вони активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання й унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим.

Інтерактивне навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного учня та учениці в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду через ситуації, що веде до розвитку мислення – творчого, креативного і діалектичного. Новітні підходи до організації навчання роблять навчально-виховний процес різноманітним, цікавим та ефективним, а найкориснішим у такому навчанні є те, що підвищується інтерес учнів до вивчення історії та інших предметів.

На своїх уроках широко використовую, передусім, ігрові технології, що базуються на методі ситуативного моделювання:

- *«Імітаційні ігри»* – технології з використанням певних відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які зв'язки, які можна простежити, аналізуючи результати імітації у різних її учасників. Імітаціями (імітаційними іграми) називають процедури з виконанням певних простих відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Учасники імітації реагують на конкретну ситуацію в рамках заданої програми, чітко виконуючи інструкцію, наприклад, проводячи дослід. Як правило, вчитель надає під час імітації чіткі інструкції. Учні можуть виконувати дії індивідуально або в групах. На закінчення певного виду діяльності всі учні отримують подібний результат, але він може розрізнитись залежно від індивідуальних особливостей учня, складу групи, тощо. Дуже важливою процедурою імітації є обговорення отриманих результатів діяльності та усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків, які можна простежити, аналізуючи результати імітації у різних її учасників. Для проведення імітаційної гри виберіть явище, тему для імітації. Надайте учням достатньо інформації, щоб вони могли впевнено виконувати всі передбачені процедури і, одночасно, вчитися. Перед імітацією потрібно зробити короткий вступ. Заздалегідь продумайте запитання для підбиття підсумків. Складніші імітаційні ігри інколи називають симуляціями, або ситуативним моделюванням. Симуляції – це створені вчителем ситуації, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді процедури, пов'язані з діяльністю суспільних інститутів, які існують у справжньому економічному, політичному та культурному житті. Це своєрідні рольові ігри з використанням чітко визначених (за законом або за традиціями) і відомих ролей та кроків, які повинні здійснити виконавці: судові, парламентські, громадські слухання, збори, асамблеї, засідання комісій, політичні дебати тощо.

- *«Ігри-симуляції»* – створення викладачем ситуацій, під час яких студенти копіюють у спрощеному вигляді процедури, пов'язані з діяльністю суспільних інститутів, які існують у реальному економічному, політичному та культурному житті.

- *«Судове слухання»* – технологія імітаційної (стимуляційної) гри у вигляді спрощеного судового слухання з конкретної справи з мінімальною кількістю учасників. Технологія спрощеного судового слухання дає можливість учням розіграти судовий процес з конкретної справи з мінімальною кількістю учасників. Це процес за участю трьох осіб: судді, що буде слухати обидві сторони і приймати остаточне рішення, обвинувачуваного й обвинувача або їхніх представників. Технологія спрощеного суду дає можливість учням отримати спрощене уявлення про процедуру прийняття судового рішення, взяти участь у справі, пов'язаній з аналізом, критичним мисленням, прийняттям рішень.

Спочатку оберіть ситуацію. Потім підготуйте додаткову інформацію (можна подати в папках, книжках тощо). Вчитель повинен продумати самі можливі варіанти розв'язання проблеми та підготувати план проведення судового слухання (запишіть на дошці). Крім того, вчитель має познайомити клас з процедурою слухання. Після цього поділіть клас на три однакові групи: судді, обвинувачі, обвинувачувані. Запропонуйте суддям сісти по різних кутках класу. До кожного судді приєднався один обвинувач та обвинувачуваний. Після оголошення суддями рішень запропонуйте запрошеному спеціалісту обговорити процес прийняття й ухвалення рішень.

Ігрова модель навчання покликана реалізувати забезпечення контролю виведення емоцій; надання дитині можливості самовизначення; надихання і допомога розвитку творчої уяви; надання можливості зростання навичок співробітництва в соціальному аспекті; надання можливості висловлювати свої думки.

Учні самі обирають власну роль у грі, висуваючи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Вчитель в ігровій моделі виступає як інструктор, суддя-референт, тренер, головуючий, ведучий (організатор обговорення).

Ігрова модель навчання реалізується в чотири етапи: 1) орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу); 2) підготовка до проведення гри (викладення сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми); 3) основна частина – проведення гри; 4) обговорення. («Рольова гра», «Програвання сценки», «Драматизація»)

Імітує реальність призначенням ролей учасникам та учасникам і наданням їм можливості діяти «наче насправді». Кожна особа в рольовій грі має чітко знати зміст її ролі та мету рольової гри взагалі.

Мета рольової гри – визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, допомогти навчитися через досвід та почуття. Рольова гра може також використовуватися для отримання конкретних навичок, наприклад безпечної поведінки в певній ситуації тощо.

У ході рольової гри учасники «розігрують у ролях» визначену проблему або ситуацію. Для цього вчителю потрібно спланувати попередню роботу та підготуватись. Потім сформулювати проблему, яку буде ілюструвати рольова гра та спільно з учнями визначити кількісний склад учасників рольової гри і спостерігачів, а також подумати, як доцільніше працювати над грою: усім класом чи одночасно кількома малими групами.

Вчитель повинен надати учням достатньо інформації, щоб вони могли переконливо виконувати свої ролі і, одночасно, вчитися; продумати, як буде проходити рольова гра. Сценарій можна скласти у вигляді:

- розповіді, під час якої ведучий розкриває суть справи, а решта учнів озвучують її, розкриваючи зміст через ролі «своїх» персонажів;
- інсценізації, під час якої герої діють частково спонтанно, без підготовлених діалогів, але відтворюють основну ідею інсценізації.

Такі вправи повинні проводитися в обстановці довіри, щоб учні не почувалися ніяково. Учні повинні розуміти, що реагувати можна по-різному. Практика допоможе учням почувати себе впевненіше при проведенні таких вправ. Після закінчення вправи проводиться ретельний і поглиблений аналіз учасниками та «спостерігачами» набутого досвіду, їхніх думок та почуттів. Потрібно врахувати вихід дітей з ролей. Для цього проводиться детальне обговорення ситуації.

Отже, ми бачимо, що методи технології ситуативного моделювання ставлять перед учнями задачі, які їм прийде виконувати в дорослому житті. Навчаться вирішувати такі ситуації в школі тоді будуть готові долати життєві труднощі. Найважливіша особливість даної технології полягає в тому, що в будь-який момент уроку можна досягти зростання інтересу учнів до вивчення історії та вчителю використати весь творчий потенціал.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КРОСВОРДІВ ЯК ШЛЯХ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ ІНФОРМАТИКИ

Яланська Олена Вікторівна, учитель інформатики Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Дніпропетровської області

Творчий підхід до побудови уроку, його неповторність, насиченість різноманітними прийомами, методів і форм можуть забезпечити ефективність навчального процесу.

Сучасний урок інформатики неможливо побудувати та провести без використання інтерактивних, мультимедійних методів та прийомів, маючи за мету зацікавити учнів опанувати інформаційні технології, а в подальшому підвищити рівень навчальних досягнень вихованців.

Як підвищити пізнавальну активність учнів на уроці та організувати перевірку знань так, щоб учні із задоволенням, з інтересом виконували перевірочні завдання? У цьому допоможуть нестандартні форми перевірки засвоєння фактичного матеріалу.

Нестандартні ігрові форми проведення контролю знань учнів допомагають легше засвоювати навчальний матеріал, поглиблювати знання з різних питань, розширюють кругозір учнів, розвивають пізнавальний інтерес, змушують учня мобілізувати свої знання, сприяють формуванню інтелекту, розвитку пам'яті та уваги. Тому, використання інтерактивних тематичних кросвордів позитивно впливає на розвиток

інформаційно-технологічної культури учнів та активізує їх пізнавальну діяльність. Використання інтерактивних кросвордів робить урок цікавим і сучасним.

Слово «кросворд» походить з англійської мови (cross-word) – задача-гра, в якій фігури з перехресними рядами клітин потрібно заповнити літерами, щоб по горизонталі і вертикалі виходив ряд певних слів.

Завдяки тому, що це досить поширена і улюблена багатьма форма дозвілля, то ігрова навчальна діяльність звільняє учнів від скутості.

Даний вид роботи допомагає учням не тільки в цікавій формі перевірити і закріпити свої знання з навчальної дисципліни, але й розвиває світогляд учнів, підвищує його мотивацію, а також прививає інтерес до вивчення інформатики.

Ефективність використання в навчальному процесі кросвордів залежить від ряду вимог щодо їх складання:

1. Кросворди необхідно складати таким чином, щоб їх рішення не займало багато часу. Одноманітність діяльності, якою б цікавою вона не здавалася спочатку, з часом втомлює, призводить до втрати інтересу. Оптимальні розміри кросворду коливаються в межах 10-20 слів (в залежності від складності матеріалу, підготовки групи, етапу навчання).

2. Завдання необхідно формулювати однозначно, ясно і лаконічно. Важливо формулювати завдання таким чином, щоб їх характер був адекватний вже сформованим знанням, умінням і навичкам учнів.

3. Доцільно поєднувати завдання різного ступеня складності. Наявність легких завдань дає шанс кожному учню досягти успіху в розв'язанні хоча б окремих частин кросворду (а успіх, як відомо, стимулює навчальну діяльність в цілому). Врівноваженість між полегшеними завданнями і більш важкими підтримує розумову активність учнів, виключить втрату інтересу до кросворду як занадто легкого.

Організація навчальної діяльності учнів із використанням кросвордів може бути як на розв'язання так і на їх складання. При організації «на розв'язання» перший кросворд краще розв'язувати всім класом спільно з вчителем, щоб на конкретних прикладах усунути можливі непорозуміння, пов'язані з нерозумінням окремих завдань. Після можна використовувати як форму самостійної роботи учнів або змагання. При цьому можливі наступні варіанти організації навчальної діяльності учнів:

- *індивідуальна самостійна робота* одночасно всього класу або частини учнів, у той час як інші зайняті іншими видами роботи.

- *командна діяльність* – навчальна група розбивається на дві команди, кожна з яких отримує однаковий кросворд, ставиться умова «Хто швидше розв'яже кросворд?»;

- *в малих групах* – у змаганні беруть участь три і більше команд, що мають однакові кросворди. На виконання кросворду відводиться обмежений час, тому показником успішності роботи кожної команди стає кількість правильно розв'язаних слів кросворда.

Щоб учень міг розв'язати кросворд вчитель повинен сам, або за допомогою підручника скласти ключі (опис до слів), що є серйозною навчальною роботою, хоч і в ігровій формі.

Правомірно виникає питання – скільки потрібно часу і зусиль, щоб створити стільки електронних кросвордів, щоб вистачило на всі теми? Несподівана відповідь на це питання – досить небагато часу і мінімум зусиль, оскільки 90 відсотків роботи зі створення кросвордів може взяти на себе програма для створення інтерактивних кросвордів. Наприклад, програма *HomacosoftCrosswordCreator*, v.1.0 (автор Д.А.Москвін), яка розповсюджується безкоштовно і має досить зручний інтерфейс та широкий функціонал.

CrosswordCreator – проста в обігу програма, яка може легко генерувати кросворди до тисячі слів. Архітектура *HomacosoftIQEngine* забезпечує оптимальну побудову будь-яких кросвордів. Крім того, вбудовані достатні можливості по оформленню кросворду, підтримка тлумачного словника для автоматичного створення запитань до кросворду, а також функції відкриття і збереження кросворду в файл.

Основні можливості програми:

- Повністю автоматична генерація кросвордів до 1000 слів
- Великі можливості по оформленню кросворду (колірні схеми, шрифти, оформлення номерів і т. д.)
- Режим поліпшеного оформлення – художнє оформлення сітки кросворду.
- Вбудований тлумачний словник для легкого створення питань
- Збереження у вигляді папки з заповненим і порожнім кросвордами.
- Інтерфейс CUBE – перший запуск супроводжується підказками, програма інтуїтивно зрозуміла будь-яким користувачам
- Три вбудованих алгоритми складання, кожен з них оптимізований для певного типу кросвордів
- Робота у фоновому режимі – якщо кросворд великий і складається довго, то можна згорнути програму і продовжувати працювати на комп'ютері – згорнута програма не здійснює значних навантажень на процесор
- Система самовідновлення – якщо програма отримує з деяких причин пошкодження, то вона спробує налагодити сама себе.

Використання інтерактивних кросвордів – один із методів активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні інформатики – важлива складова інтерактивної технології навчання. За допомогою цього методу учитель допомагає учням більш вдало орієнтуватись в складній термінології динамічного світу інформації.

Даний метод дає можливість вдало реалізовувати особистісно орієнтоване навчання в умовах класно-урочної системи, унеможливує неучасть у процесі пізнання. Результати виражаються в розвитку пізнавальної самостійності учня, навиків співпраці та роботи в команді. Практика показує, що завдання розв'язати кросворд сприймається учнями позитивно і з готовністю до дії. Вони показують кращі результати, ніж при звичайному опитуванні, оскільки перевіряти свої знання, розгадуючи кросворди, набагато цікавіше, ніж просто відповідати на питання вчителя.

Інтерактивні кросворди можна використати на різних етапах уроку: для актуалізації навчальних досягнень учнів, під час вивчення нового матеріалу, під час підведення підсумків уроку, повторення пройденого матеріалу та як домашнє завдання. Робота з інтерактивними кросвордами – не просто розвага, вона вміщує значні потенційні можливості з розвитку мислення учнів, дисциплінує розум, вчить правильно, чітко формулювати думки, розвиває пам'ять. Розв'язуючи кросворд, учень повторює, систематизує знання навчального матеріалу, але не простим дублюванням, що знижує інтерес до навчальної дисципліни, а в новій – ігровій формі.

Вклад в активізацію роботи учнів вносить відповідний емоційний настрій, «складовими» якого є позитивне сприйняття учнями запропонованої форми роботи, здорова конкуренція. При використанні кросворда як форми контролю засвоєння знань учнів усуваються такі негативні бар'єри, як страх перед помилками, отримання незадовільної оцінки, що, безсумнівно, має місце в традиційних формах перевірки.

Позитивні емоції від розв'язання кросворду засновані на підсвідомих елементах психіки людини, що виявляються в ігровій діяльності – прагнення зібрати, сконструювати, завершити, упорядкувати (мозаїка, конструктори, кубики, пазли, доміно, лото, кросворди). А значить, цю психологічну особливість треба використати на уроках, зокрема, при розв'язуванні кросвордів.

Отже, використання інтерактивних кросвордів дозволяє: активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів; забезпечити індивідуальний розвиток кожного учня; розвивати соціальний досвід учнів за рахунок опанування навиків співпраці та роботи в команді.

Без сумніву, використання інтерактивних кросвордів є важливою складовою інтерактивної технології навчання, яка під час викладання інформатики є провідною.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ SMARTNOTEBOOK ПРИ ЗАКРІПЛЕННІ МАТЕРІАЛУ З БОТАНІКИ У 6 КЛАСІ

Решетнікова Наталія Іванівна, учитель біології Озерненської гімназії Житомирської області

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року зазначено, що суспільству, яке розвивається, потрібні сучасно освічені, моральні, підприємливі люди, які здатні самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, бути мобільними, динамічними, конструктивними фахівцями, володіти розвиненим почуттям відповідальності за долю країни.

Працюючи у програмі Smartnotebook протягом десяти років, стверджую, що методи ІКТ дозволяють надати учням більшу кількість готової інформації, але й розвивати інтелектуальні, творчі здібності учнів, їх уміння самостійно здобувати нові знання, працювати з різними джерелами інформації. Використання програми Smartnotebook для вивчення біології, дає можливість зробити заняття більш яскравими та цікавими. Переваги мультимедійних технологій, в порівнянні з традиційними, різноманітні: наочне уявлення матеріалу, можливість ефективної перевірки знань, різноманіття організаційних форм у роботі учнів і методичних прийомів у роботі вчителя. Мультимедійні анімаційні моделі дозволяють сформулювати у свідомості учня цілісну картину біологічного процесу, інтерактивні моделі дають можливість самостійно конструювати процес, виправляти свої помилки, самонавчатися. Застосовуючи на уроках біології мультимедійні технології, можна показати біологічні процеси, що відбуваються впродовж місяців, років і навіть століть, за короткий час.

Використання ІКТ на уроках біології дозволяє інтенсифікувати діяльність вчителя і учня, підвищити якість навчання предмету. Мультимедійний комплекс на уроках біології можна використовувати як тренажер під час тестування або для демонстрації складних біологічних процесів та закономірностей під час самостійної роботи школярів. Як учитель, що практично використовує в своїй роботі програму Smartnotebook стверджую, що значно покращується рівень самостійної роботи учнів, створюються умови для самореалізації та самоствердження учнів; розширюється обсяг навчальної інформації, активізується навчально-пізнавальна діяльність учнів, збагачується власний досвід кожного учня.

Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках біології сприяє активізації творчої пізнавальної діяльності учнів, підвищує ефективність навчально-виховного процесу. Саме за такими технологіями майбутнє сучасної освіти. Використання ІКТ на уроках біології дозволяє зробити урок нетрадиційним, яскравим, насиченим.

Сучасне покоління школярів це покоління-ІТ, покоління ери інформаційних технологій. Діти сьогодні досить легко і з задоволенням освоюють нові програми, технологічні новинки або, як їх прийнято називати в молодіжному середовищі, гаджети. Тому шкільному вчителю необхідно своєчасно і повною мірою пристосовуватися до вимог, які диктує ритм сучасного життя.

У цьому зв'язку одним з найбільш зручних засобів ІКТ є інтерактивна дошка. Вона важливим винаходом. Використовуючи таку дошку, я на уроках сполучаю перевірені методи й прийоми роботи зі звичайною дошкою з набором інтерактивних і мультимедійних можливостей.

На уроках біології електронна дошка SMART дозволяє здійснювати ряд програмно-апаратних засобів:

- перед учителем відкриваються широкі можливості по створенню матеріалів індивідуального і фронтального опитування, поточного та підсумкового контролю;
- під час пояснення матеріалу з будь-якої причини потрібно повернутися до попереднього фрагменту викладу, зробити це за допомогою звичайної дошки вкрай важко. У свою чергу інтерактивна дошка дозволяє швидко повернутися до того місця пояснення, яке викликало ускладнення або нерозуміння матеріалу, так як всі попередні записи вона зберігає у своїй пам'яті;
- використання на уроці наочних моделей, схем, графіків, відео- та аудіо- матеріалів, інтерактивної анімації, дозволяє максимально просто і дохідливо пояснити суть складних біологічних явищ, без організації реальних дослідів і експериментів, що вимагають дорогих матеріалів і обладнання;
- при відпрацюванні навичок розв'язання завдань і самостійного заповнення таблиць зручно використовувати передбачену в програмі інтерактивної дошки інструмент «шторка», який дає вчителю можливість приховати частину дошки. При цьому закрита частина, де міститься план розв'язку питання, може відкриватися по мірі виконання кожного пункту. Під час виконання тестів ця функція дошки також може бути використана для приховування правильних відповідей і подальшої їх перевірки.

На своїх уроках я використовую програму Notebook, що входить в програмне забезпечення SMART Board. Ця програма дозволяє не тільки самому створювати свої уроки, але і містить колекцію інтерактивних завдань, які можна використовувати на уроках. І, що найголовніше, не потрібно придумувати різні вправи, а просто один раз вивчити можливості SMART Board і ввести в завдання потрібний для уроку матеріал. З презентаціями, створеними в даній програмі, на відміну від традиційних презентацій PowerPoint, набагато легше працювати на уроці. Використання презентацій SmartNotebook дозволяють мені вносити необхідні корективи в їх зміст безпосередньо в процесі пояснення нового матеріалу: змінювати, додавати або видаляти фрагменти тексту, а також переміщати за допомогою набору наданих інструментів. Крім цього, програма SmartNotebook дозволяє оптимізувати структуру уроку. Яскраві ілюстрації, відео- та аудіо- фрагменти дають можливість не тільки акцентувати увагу на важливих моментах, а й покращувати емоційний стан учнів, що, без жодного сумніву, полегшує сприйняття і запам'ятовування ними нової інформації. Урок з використанням програми SmartNotebook проходить у формі діалогу між учителем і учнями. Це не може не сприяти забезпеченню індивідуального підходу, підвищенню інтересу до предмета і розкриттю творчого потенціалу кожного учня. На етапі закріплення матеріалу я використовую наступні види навчальної діяльності:

- Комп'ютерні технології дозволяють аналізувати, зберігати і обробляти завдання, де потрібно обрати один або кілька варіантів відповіді із запропонованих. Такі завдання, крім тексту, можуть містити малюнки, а також фотографії, відео- та анімаційні фрагменти. Виконання учнями таких завдань дозволяє закріпити отримані ними знання з досліджуваного матеріалу. Застосування електронних освітніх ресурсів для закріплення матеріалу дозволяє зробити цей етап більш привабливим для учнів і зручним для мене.
- Робота з тренажерами. Даний вид роботи дозволяє закріпити знання учнів і відпрацювати вміння визначати частини та органи живих організмів.
- Виконання віртуальних лабораторних робіт дозволяє, крім закріплення знань і відпрацювання умінь, значно скоротити час на проведення лабораторної роботи і вирішити проблему недостатньої матеріальної бази.
- Робота з інтерактивними завданнями, в яких закладений комп'ютерний контроль етапів виконання і помилок, є система підказок для вибору наступного кроку. Інтерактивні завдання можуть містити фото, відео та анімаційні об'єкти. Такі завдання переводять ці об'єкти з категорії ілюстрацій в категорію навчальних матеріалів. У викладанні біології можуть бути використані для створення завдань, пов'язаних з експериментом, обробкою експериментальних даних і для зіставлення інформації, представленої в різних видах.
- Інтерактивні таблиці – даний вид роботи дуже зручний за наявності інтерактивної дошки. При заповненні таких таблиць один учень виходить до дошки, а решта фіксують таблицю в зошит. Інтерактивні таблиці також можна використовувати для фронтальної роботи, в цьому випадку заповнення таблиці відбувається усно.
- Робота з біологічними лабіринтами дозволяє в ігровій, привабливій для учнів формі відпрацювати і закріпити знання з запропонованої теми. У процесі роботи з лабіринтами в учнів розвивається алгоритмічне мислення, здатність правильно орієнтуватися в інформації, виробляти навички роботи в групах. Лабіринти вносять в урок ігровий момент, що дозволяє привернути увагу учнів до досліджуваного матеріалу.
- Робота з тестами. У бібліотеці інтерактивних елементів є безліч готових програм для організації тестування. Керуючи цими програмами, вводючи свої власні дані, ви урок за уроком сприяєте більш міцному засвоєнню навчального матеріалу і перетворенню вашої інтерактивної дошки з

екзотичної дорогої іграшки в дуже цінний і корисний інструмент, що дозволяє підняти рівень викладання біології на вищий щабель.

Найбільша проблема, пов'язана з використанням даних інтерактивних елементів програми SmartNotebook, полягає в тому, що ці програми англійською мовою. Але зараз з'явилася російськомовна програма Lat-2.0 ru, яка адаптується і під українську мову.

Уроки, створені за допомогою SMART Notebook, дуже динамічні і яскраві. Використання інтерактивної дошки дає змогу вчителю самостійно підбирати текстовий та ілюстративний матеріал: фотографії, відео, анімацію та будувати урок на власний розсуд.

Ілюстративний матеріал для своїх уроків добираю наступним чином:

- сканую ілюстрації з підручника, додаткової наукової та методичної літератури;
- використовую матеріали з цифрового фотоапарату;
- використовую ресурси Інтернету;
- використовую матеріали мультимедійного курсу «Відкрита Біологія 2.5».

Ресурси Інтернет надають мені можливість знайти новини науки; методичні розробки. Одним з найбільш ефективних способів упровадження нових інформаційних технологій в освітній процес є застосування інтерактивних моделей і динамічних flash-презентацій, саме їх використання забезпечує активне сприйняття нового навчального матеріалу, підвищує наочність його подання й сприяє більш міцному засвоєнню учнями теоретичних основ сучасної біології, а також дозволяє вчителю організувати нові, нетрадиційні форми навчальної діяльності, широко використати методи активного навчання в організації творчої роботи учнів.

Інтерактивні моделі відкривають перед учнями величезні пізнавальні можливості, найчастіше перетворюючи дітей з пасивних спостерігачів в активних учасників віртуальних експериментів.

Також я використовую такі методичні прийоми :

- заповнити таблицю, скласти короткий конспект, знайти відповідь на питання;
- тести з самоперевіркою, флеш-тренажери, ігрові елементи;
- створення презентацій, які розвивають мову, мислення, пам'ять, вчать конкретизувати, виділяти головне, встановлювати логічні зв'язки.

Як показує мій досвід, комп'ютерні програми доцільно використовувати у процесі актуалізації знань – під час перевірки домашнього завдання, проміжного контролю на уроці, також можна використовувати такі завдання і в кінці уроку, під час закріплення отриманих знань.

Висновки. Таким чином, комп'ютерні технології, що застосовуються методично грамотно, дозволяють підвищити пізнавальну активність учнів, що, без сумніву, призводить до підвищення ефективності навчання, відкриває можливості для оновлення змісту навчання і методів викладання; розширює доступ до загальної та професійної освіти; якісно змінює роль учителя у навчальному процесі.

Досвід свідчить, що використання інтерактивної дошки на етапі закріплення нового матеріалу сприяє заощадженню часу. Застосування SMART Board із навчально-тренувальною метою сприяє активізації розумових здібностей учнів і забезпечує зворотний зв'язок. Важливо забезпечити органічне поєднання інтерактивних технологій зі словом вчителя, іншими засобами навчання, відповідність між змістом і навчально-виховним завданням уроку, застосування різних методичних прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальних можливостей учнів. Використання комп'ютерних технологій вносить істотні зміни у діяльність педагога та розвиток учня як особистості, ставить нові вимоги до професійної майстерності викладання предмета, вимагає чіткої організації та індивідуальної роботи з кожним учнем. У своїй діяльності прагну урізноманітнювати уроки, робити вивчення біології неповторним і цікавим.

Переваги роботи з інтерактивними дошками для викладачів: дозволяють учителям пояснювати новий матеріал, стоячи як у центрі класу, так і біля дошки; заохочують імпровізацію, дозволяючи малювати і робити записи поверх будь-яких додатків; надають можливості зберігати і роздруковувати зображення, що знаходяться на дошці, включаючи будь-які записи, зроблені під час заняття, не витрачаючи при цьому багато часу і сил і спрощуючи перевірку засвоєного матеріалу; дозволяють використовувати різні стилі навчання, вчителі можуть звертатися до різноманітних ресурсів, пристосовуючись до певних потреб; надихають педагогів на пошук нових підходів до навчання, стимулюють професійний ріст.

Переваги для учнів: інтерактивні дошки роблять заняття цікавими і розвивають мотивацію; надають більше можливостей для участі в колективній роботі; допомагають легше сприймати і засвоювати складні питання в результаті більш яскравої, ефективною та динамічної подачі матеріалу; допомагають дітям працювати біля дошки із задоволенням, більш творчо, з упевненістю в собі.

У результаті впровадження Smart-освіти, підвищиться рівень використання інноваційних технологій. Саме Smart-освіта забезпечить максимально високий рівень освіти, відповідний завданням і можливостям сьогоденного світу, забезпечить перехід від книжкового контенту до активного. Навчання стане доступним скрізь і завжди. Перспективи подальшої роботи я вбачаю у застосуванні технології SMART Boardта програмного забезпечення Smartnotebookна уроках біології.

Література

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки».

2. Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес ЗНЗ інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
4. Борис С.І., Ханнанов Н.К. Можливості використання російських електронних видань на уроках біології / Газета «Біологія», № 6, 2005 рік, с. 18-25. Видавничий дім «Перше вересня».
5. Бонч-Бруевич Г.Ф. Методика застосування технології SMART Board. – К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2007. – 102 с.
6. Козленко А.Г. Інформаційна культура та / або комп'ютер на уроці біології / Газета «Біологія», № 17-24, 2008 рік. Видавничий дім «Перше вересня»
7. Кулагин В.П. Информационные технологии в сфере образования. – М.: Янус-К., 2004. – 248 с.
8. Селевко Г.К. Сучасні освітні технології. Навчальний посібник. – М.: Народна освіта, 1998. – 256 с.
9. <http://www.zkoipk.kz/b2/369-conf.html>
10. <http://www.elearningpro.ru/forum/topics/smart-education>
11. <http://www.smarttech.ru>

СКАЙБІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Шеденко Ніна Володимирівна,

*учитель української мови та літератури Берестівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Липоводолінської районної ради Сумської області, учитель-методист*

У сучасному суспільстві постійно збільшується обсяг інформації. Поступово набуває розвитку явище інформаційного перевантаження, що призводить до виникнення проблем у сприйнятті та засвоєнні інформації. Тому виникає потреба створення умов ефективного та комфортного сприйняття й осмислення інформації, передачі знань від учителя до учня. Як зазначають дослідники, у сучасному світі відбувається перехід від вербальної передачі інформації до візуального її зображення, що призводить до появи нових напрямків і форм візуалізації, які дозволяють по-новому організувати навчальний процес.

Відомо, що людина сприймає будь-яку інформацію відразу всіма органами чуттів, у той час, як звичайний текст апелює лише до логіки. Зображення не лише здатні викликати додаткові асоціації та дозволити учням глибше зрозуміти суть висловленого, а й дають можливість швидше запам'ятати будь-яку інформацію. Усе вищесказане обумовлює актуальність теми дослідження «Скрайбінг як інноваційна форма візуалізації навчання».

Слід зауважити, що останнім часом на просторах мережі Інтернет все частіше стало з'являтися слово «скрайбінг». Воно поступово входить у загальноживану лексику людей, пов'язаних із бізнесом, дизайнерів, учителів. Зі словника дізнаємося значення цього слова.

Скрайбінг (від англ. Scribing) – це описування або розмітка, scribe – переписувати, описувати, розмічати, а scriber – це інструмент для розмітки. У сучасному світі скрайбінгом називають візуалізацію інформації за допомогою малюнків та графічних символів. Певний аудіоряд супроводжується ілюстраціями «на льоту» маркером на білій дошці чи фломастерами, маркерами, олівцями, фарбами на папері. Унікальний скрайбінг можна створити навіть за допомогою малюнків на піску. Таким чином слухачі одночасно чують і бачать приблизно одне і те ж, що сприяє кращому засвоєнню інформації.

Вперше така техніка презентації винайдена британським художником Ендрю Парком для британської організації наукових знань. В освіті першим застосував скрайбінг американський викладач Пол Богуш, який спростував своєю роботою девіз: «Читай матеріал підручника – відповідай на запитання!». Він довів, що співпраця з учнями у техніці скрайбінгу – це справжній прорив у навчанні.

Скрайб-презентація відображає ключові поняття доповіді та забезпечує слухачів додатковою інформацією. Як відомо, мозок людини мислить образами, тому малюнки допомагають сприймати й запам'ятовувати певні образи та символи. Крім того, переглядати скрайб-роботу значно цікавіше, ніж звичайну презентацію формату PowerPoint чи просто відео. Саме тому скрайбінг широко використовують у рекламах, презентаціях бізнес-проектів, освіті.

Людину, яка працює над скрайбінгом, називають «скрайбером», а презентацію, яку вона створює – «скрайбом». Професійний скрайбер – не обов'язково художник, це людина, яка не стільки вміє малювати, скільки володіє навичками швидко знаходити точні та прості візуальні символи для супроводу розповіді. Не менш важливі якості для скрайбера – вміння слухати, аналізувати почуте й виділяти головне.

Скрайбінг ділиться на фасилітацію та відеоскрайбінг. Скрайбінг-фасилітація (від англійського facilitate – «допомагати, полегшувати, сприяти») – це своєрідний переклад інформації зі словесної форми у візуальну та фіксування цього процесу в режимі реального часу. Скрайбер прямо на очах слухачів замальовує основні моменти презентації, доповнюючи розповідь малюнками, графіками, схемами, певними знаками. Будь-який учитель, пояснюючи матеріал із крейдою біля дошки, по суті, є таким скрайбером-фасилітатором. Скрайбінг-фасилітація втягує в процес слухачів, дає їм можливість висловлювати свої нові ідеї та доповнювати розповідь мовця, приймати рішення й висловлювати свої думки.

Відеоскрайбінг – це знятий відеоролик на певну тематику в техніці скрайбінгу. Він має певні переваги в тому, що його можна показувати необмежену кількість разів, використовувати як доповнення уроку чи

заходу. Глядач спостерігає прискорений процес малювання, що, безумовно, пробуджує цікавість та позитивні емоції, стежить за відеорядом, обдумуючи можливий розвиток подальших подій. Таким чином, у процесі сприйняття інформації задіюються слухова й зорова пам'ять, що збільшує відсоток засвоєння та запам'ятовування. Ще важливим, цікавим і захопливим для учнів є сам процес створення такого відео.

Відеоскрайбінг буває «ручним» та «комп'ютерним». Ручний – це класична робота, коли голос за кадром супроводжується відео, де рука скрайбера малює зображення-ілюстрації, схеми, піктограми, записує ключові слова. У такому відеоскрайбінгу використовуються, як правило, аркуші паперу або презентаційна дошка, кольорові олівці, маркери, фломастери, фарби, навіть елементи аплікації. Також для роботи потрібна відеокамера чи фотоапарат, який може знімати відео, штатив і спеціальні програми для створення відео. Ми користуємося програмами Corel VideoStudio Pro X3, Nero StartSmart чи Photo Slideshow Professional.

Початківцям можна використовувати програму Windows Movie Maker, яка є на всіх комп'ютерах, оскільки входить у пакет Microsoft Windows. Ця програма може брати та обробляти відеофайли з цифрової камери, створювати слайд-шоу із зображень, додавати звук, титри, вирізати необхідні фрагменти та склеювати їх, вставляти потрібні ефекти та переходи між фрагментами.

Щоб озвучування й малювання співпадали в часі, при створенні відео процес малювання прискорюють у 2 – 4 рази, додають текст, роблять монтаж.

Наш приклад мальованого відеоскрайбінгу – презентація до поезії Максима Рильського «Дощ» https://www.youtube.com/watch?v=0heWv_BPOTg&feature=youtu.be .

Також скрайбінг буває «аплікаційний» – коли на аркуш паперу чи будь-який інший фон у кадрі викладаються чи наклеюються готові зображення, відповідні аудіоряду. Для такої техніки потрібні листи паперу чи будь-який інший фон і набір зображень-аплікацій.

Техніка «магнітний скрайбінг» дещо схожа на попередню. Єдина відмінність – готові зображення кріпляться магнітами на магнітну дошку. Необхідні матеріали та інструменти: набір зображень-аплікацій, магніти, презентаційна магнітна дошка.

Тривалість відеосюжетів залежить від задумки авторів і коливається від 45 секунд до 10 хвилин. Проте у скрайберів існує неписане правило – «сім – плюс – мінус – два». Це означає, що найкраща тривалість відеоскрайбінгу – 5 – 9 хвилин.

Головне у скрайбінгу – візуалізація інформації, а основне завдання – донести інформацію, зробити її привабливою для сприймання, допомогти краще її запам'ятати.

Для цього, як зазначено вище, скрайбери використовують різні типи зображень: малюнки, символи, піктограми, графіки, окремі слова чи речення. За розміром скрайбінг може вміщатися як на одному аркуші, так і на кількох. Найважливіше – глядач, дивлячись на зображення, повинен відтворити в пам'яті почуту розповідь. Якщо відеоряд підібраний правильно, це не складе особливих зусиль. Отже, важливо не те, як малювати, а те, що саме зображувати. Безперечно, без голосу за кадром, не було б і скрайб-презентації, тому важливим елементом є і слуховий ряд. Чітка дикція, гарне звучання посилюють зоровий ефект сприйняття. Для своєрідного доповнення та підсилення презентації можна використати музику на задньому плані основного тексту. Головні критерії для скрайбінгу – чіткість, стислість, зрозумілість.

Комп'ютерний відеоскрайбінг створюється за такими ж принципами. Головна його відмінність від ручного в тому, що не потрібно самому промальовувати зображення, це виконає спеціальна програма. Для створення такого скрайбінгу потрібен комп'ютер і доступ до мережі Інтернет. У наш час існує безліч Інтернет-сайтів, за допомогою яких можна створити скрайб-презентацію. Зазвичай, більшість із них – на платній основі, проте є й безкоштовні сервіси. На жаль, вони часто мають обмежені можливості використання та всі вони англійські. Звичайно, цей факт не може стати перешкодою для сучасного вчителя і школяра, які прагнуть працювати у техніці скрайбінгу.

Отже, для створення скрайбінгу можна користуватися такими сервісами:

1. Sparkol VideoScribe – дозволяє створювати відеоролики з ефектом промальовування сюжету від руки. Все настільки просто, що з ним може розібратися будь-який школяр.

У пробній версії програми передбачено 3 готові шаблони, які допоможуть створити анімовану презентацію. У програмі передбачена велика бібліотека анімованих зображень на різні теми. По кожному можна подивитися коротке відео про те, як воно буде намальоване в кадрі презентації. У створену презентацію можна додати потрібний аудіосупровід і записати голос за кадром. Презентація може бути експортована у відеоформат, а також у pdf файл.

2. PowToon – безкоштовний онлайн-додаток для створення анімованих відеопрезентацій з додатковими платними можливостями. У програмі передбачено кілька варіантів анімації тексту на слайдах: написання тексту від руки, послідовна поява літер, а також прості варіанти анімації тексту, до яких всі звикли в програмі PowerPoint. Бібліотека анімованих зображень неймовірно велика: моделі різних персонажів у векторній графіці й безліч елементів інфографіки. Більш складні зображення можна придбати за оплату підписки. У бібліотеці готових шаблонів можна вибрати оформлення, яке найбільш підходить для вашої відеопрезентації. Робоча область має кнопки управління, часову шкалу, вікно попереднього перегляду, список слайдів і перемикач вибору елементів.

Сервіс дозволяє експортувати створену мультимедійну презентацію на Youtube.

3. Moovly – один із найпростіших інструментів для виготовлення анімованих презентацій, багато елементів промальовується за допомогою ручки. Це платний онлайн-сервіс з урізаними безкоштовними можливостями. Безкоштовне використання сервісу дозволяє створювати анімовані презентації з роздільною

здатністю 480, тривалістю до 10 хвилин, з обмеженою кількістю стилів оформлення. За допомогою даної програми можна створити анімовану відеопрезентацію, звичайну презентацію і рекламний банер. У безкоштовній версії програми доступна велика кількість анімованих зображень і елементів інфографіки. Для кожного елемента можна вибрати від 10 різних варіантів анімації. Створені відео викладається на Youtube або Facebook та завантажуються у форматі відео або flash.

4. GoAnimate – найцікавіша онлайн-програма зі створення презентацій і анімованих відеороликів з широкими можливостями. GoAnimate дозволяє перетворити презентацію на мультиплікаційний фільм. Кожен елемент має стандартні налаштування (колір, розмір) та індивідуальні (настрій персонажа, декомпозиція фону). Частина зображень можна навіть коректувати: змінювати нахил і розмір елементів, прибирати зайві елементи. Сервер пропонує велику колекцію дій з персонажами, у разі виникнення проблем можна користуватися підказками.

Програма має безкоштовну версію з обмеженими можливостями й різні варіанти щомісячної підписки. Готову презентацію можна скачати або викласти на Youtube.

5. Програма Plotagon дозволяє робити власні фільми, просто написавши сценарій, а віртуальні актори втілять його в життя. Програма знаходиться на стадії бета-тестування й вільна для скачування. Хоча додаткові сцени і акторів прийдеться купити. Поки користувач пише свій сценарій, програма дає йому можливість вибрати «акторів» з невеликого списку, а також місцевість, де все буде відбуватися. Автор може вказати, яким чином слід вимовляти конкретну репліку: сумним голосом, веселим, настороженим і т. д.

6. Пояснювалки – програма для iPad, яка дозволяє створювати прості скрайбінги. Спочатку необхідно записати звукову частину презентації (завантажити готовий аудіофайл), потім намалювати ілюстрації до кожної тези. Особливість програми в тому, що візуальна частина презентації залежить від вашого вміння малювати, оскільки в ній немає готових шаблонів.

Який би вид скрайбінгу ви не обрали, під час роботи над ним потрібно дотримуватися таких етапів:

1. Складання плану презентації – визначення основних моментів, потрібних для візуалізації.
2. Аналіз – детальний розбір основних ідей та візуальних образів скрайбінгу, які мають бути простими та зрозумілими.

3. Візуалізація – використання малюнків, аплікацій, аудіо та відео.

4. Таймінг – чітке визначення часу, необхідного для висвітлення своєї ідеї. Хронометраж скрайбінгу має бути дотриманий для того, щоб розглянути всі ідеї, але не перевантажити аудиторію тривалістю. Головне – донести повідомлення, зацікавивши слухачів.

Скрайбінг можна використовувати на будь-якому уроці та з будь-якої теми. Він підійде як для пояснення нового матеріалу, так і для перевірки засвоєного, як рефлексія на уроці чи творче домашнє завдання.

Ще однією інновацією є застосування скрайбінгу при створенні буктрейлерів. Буктрейлер (від англ. Book – книга, англ. Trailer – тягач, причіп) – короткий відеоролик за мотивами книги, кліп по книзі. Головна мета створення цього відеопродукту – спонукати дитину до прочитання книги.

Буктрейлери бувають ігрові, слайдові, ілюстраційні, анімаційні. Ми створюємо буктрейлери у техніці скрайбінгу. Це скорочує час, затрачений на створення буктрейлера, проте не погіршує якості. Буктрейлери, виконані скрайберами, привертають увагу школярів та набувають популярності в мережі Інтернет.

Наші роботи:

- буктрейлер на повість Юрія Винничука «Місце для дракона» <https://www.youtube.com/watch?v=bUtoO-BxhGE&feature=youtu.be> ;
- буктрейлер на книгу Лесі Ворониної «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку №9» <https://www.youtube.com/watch?v=OakSgN4I6KY> ;
- буктрейлер на повість Миколи Вінграновського «Сіроманець» <https://www.youtube.com/watch?v=1EVFX--iQVY&feature=youtu.be> .

Найкраще використовувати цю техніку у проектній діяльності, коли презентацією проекту стає скрайб-робота учнів.

Висновки. Безперечно, таку техніку презентацій використовувати складно, адже вона вимагає багато часу, засобів та вмінь, проте такий вид діяльності зацікавлює школярів, урізноманітнює роботу на уроках і полегшує сприймання нової інформації.

Назвемо переваги скрайбінгу: 1. Участь і увага аудиторії. 2. Можливість спілкування із глядачами. 3. Швидке засвоєння інформації. 4. Якісне запам'ятовування почутого. 5. Зручність використання.

Пам'ятаємо про те, що сучасні школярі є учасниками навчального процесу, невід'ємним елементом якого є комп'ютерні технології та Інтернет. Тож будь-який учитель має володіти навичками використання ІКТ, бо на сьогодні – це основний елемент навчання, а вчитель – організатор і керівник навчального процесу. Скрайбінг є новою формою презентації навчального матеріалу, що дає змогу зацікавити учнів, залучити їх до обговорення, при цьому розвиваючи комунікативні навички, креативне мислення та творчу активність. Скрайбінг підвищує загальну освіченість учня, залучає дитину до літератури та сприяє духовному збагаченню. Крім того, працюючи над скрайбінгом, діти проходять повний цикл мотивації від уваги до задоволення й запам'ятовування матеріалу. Результати впровадження скрайбінгу в навчальний процес доводять, що така робота урізноманітнює навчання, робить його живим і цікавим, що дуже важливо в сучасному світі.

Література

1. Болеслав І. Тиждень проектів // Завуч. – 2007. – № 4.
2. Шеденко Н. Розвиток соціально-гуманітарної компетентності учня Нової школи через реалізацію творчих проектів «Буктрейлер» // Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: Матеріали І Всеукраїнської науково-методичної конференції / За заг. ред. к. пед. наук, доцента Серих Л.В. – Суми: НіКО, 2017. – с. 360 – 363.
3. Шеденко Н. Учнівські культурологічні Інтернет-ресурси як ІТ-потенціал вивчення української літератури // Матеріали VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / Упорядник Г.Назаренко – Черкаси, 2016. – с. 194 – 199.
3. <http://comagency.ru/skrajbing-kak-instrumentmarktinga-i-prezentacii>
4. http://potkalo.blogspot.com/p/blog-page_24.html
5. <http://esprezo.ru/6-servisov-dlya-videoprezentacij/>

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕМПАУЕРМЕНТ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

*Буря Світлана Петрівна, учитель географії, заступник директора з навчально-виховної роботи
Синельниківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Дніпропетровської області*

Постійне реформування освіти вимагає від школи виховання самостійної, творчої, соціально адаптованої особистості, здатної до самореалізації, неперервної освіти впродовж життя, до професійного зростання та мобільності в умовах швидкого темпу науково-технічного прогресу та змін у суспільстві. Найбільш перспективним підходом до реалізації завдань сучасного навчального закладу є формування в учнів соціальних компетенцій та компетентностей, які допоможуть самореалізуватися і самоствердитися у житті. Завдання вчителя – створити в класі творчу, діяльну атмосферу.

Сучасні вимоги до викладання географії передбачають необхідність навчити учнів мислити, всебічно розвивати та практично використовувати набуті знання та уміння.

Актуальність теми інновації зумовлена тим, що на сучасному етапі реалізація цих завдань і принципів є першочерговим у вихованні гідних громадян України, конкурентно спроможних професіоналів і соціально адаптованих особистостей. *Метою* є створення умов для формування впевненості у власних силах і можливостях та відповідальності за результати навчання; прийняття рішень учнями щодо власного стилю життя і їх виконання; забезпечення психологічного комфорту учнів під час навчання як за допомогою спеціальних прийомів, так і через доступність змісту навчання; створення умов для появи в учнів ентузіазму і почуття задоволення від групової та індивідуальної роботи, її результатів, що досягається насамперед постійним позитивним зворотнім зв'язком.

Основні завдання: формування основних груп соціальних компетентностей учнів; діяльнісне спрямування уроків географії; підвищення інтересу і зацікавленості учнів процесом навчання; надання допомоги учням у самопізнанні та проектуванні власного майбутнього з метою самореалізації; формування в учнів нових моделей поведінки та дій, що відповідають потребам сталого розвитку нашої країни і планети в цілому; розв'язання проблем, що виникають у житті.

При роботі над проблемою опрацюється теоретичний матеріал, роботи провідних науковців та педагогів. *Емпауермент педагогіка – навчання через досвід* – процес отримання інформації або набуття компетенції шляхом безпосереднього самостійного вивчення об'єкту.

Теоретико-методологічною основою є: «модель Д. Колба», засновника підходу «навчання практикою»;

- модель «активного навчання», описана Ю. Г. Фокінім, Д. І. Латишиною, О. О. Радугінім, Д. Джонсоном, Е. Джонсон-Холубек, Дж. Дьюї; Клас Мелландер розвиває ідею Колба й формує свій цикл навчання, який стає одним із напрямів гуманістичної педагогіки – педагогіки «емпауермент» (з англ. empowerment – надання людині мотивації й натхнення до дії).

Наступним етапом є визначення географічних компетентностей та створення моделі випускника з урахуванням принципів емпауермент педагогіки, вихованням соціально компетентної особистості. Випускник здатний до саморозвитку, самоосвіти, соціально адаптований, полікультурний, комунікативний, здатний до пошуку, критично мислячий. Основними шляхами реалізації цієї моделі є розробка оригінальних прийомів та методів самостійної роботи учнів, що передбачають діяльнісний підхід; упровадження активних форм навчання.

Діяльність учителя й учня на уроках географії, організована за моделлю педагогіки «емпауермент», має свої особливості. Передусім вона базується на інтенсивній та взаємоприйнятій співпраці з учнями.

Розвиток навчально-пізнавальної самостійності школярів забезпечується баченням учителя цілісного процесу діяльності учнів, прогнозування їх результатів. Оскільки основною формою організації навчання є урок, саме через нього відбувається співпраця вчителя і учня. Проведення діялісно спрямованого уроку потребує не тільки змін у його структурі, а й внесення змін у змістовно-процесуальні аспекти власної підготовки.

В основі цієї технології навчання географії лежить теорія поетапного впровадження та інтегрування

різних технік та методик. Постійно використовуються елементи таких технологій навчання як інтерактивна, проектна, ігрова, проблемна.

У 6 класах уроки вимагають організації побудованої на інтересі, характер мотивації формують емоційні чинники. Пропонуються учням такі види діяльності: складання питань для вікторини, тестів;

написати твори-мініатюри; скласти короткі повідомлення про власні подорожі; дізнатися за допомогою Інтернет-ресурсів, як виготовити найпростіший магнітний компас, електронну карту; скласти схеми маршруту учня до школи (за азимутами); підготовка міні-проектів; складання списків географічних рекордсменів.

Основою діяльності шестикласників виступає робота з текстом, формування початкових уявлень про джерела, інформації, уміння досліджувати, описувати, аналізувати, зіставляти. Щоб шлях пізнання не був складним, пропонується матеріал, суть якого дитина не тільки зрозуміє, а й відчує.

Досвід роботи у школі переконує, що слід приділяти увагу психічному стану дитини, адже від нього залежить її навчання, успіх у подальшому житті. Так, учні 6-х класів за віково-психологічною категорією відносяться до « низького рівня комунікативності». Тому метою є вчити розуміти і слухати інших, формувати здатність до саморегуляції емоцій, вироблення правил спілкування, навичок ефективного спілкування, усвідомлювати свої помилки та вірно реагувати. Використовуються форми роботи на уроці: тренінги, подорожі, змагання. Велика увага приділяється інтеграції навчальних предметів (додаток №5).

У 7-8-х класах відзначено «знижену пізнавальну активність». Метою викладання у цій віково-психологічній групі є коригування і розвиток пізнавальної діяльності. Упродовж цього періоду триває розвиток пам'яті, мислення, формується цілісніше усвідомлення того, що відбувається навколо. Використовуються форми роботи, які допомагають встановити закономірності розвитку природних явищ, причинно-наслідкових зв'язків, логічних ланцюжків, синергетичні вправи. Для цього віку характерна підвищена інтелектуальна активність, стимульована не тільки їхньою природною допитливістю, а й бажанням розвинути, продемонструвати свої здібності, отримати високу оцінку. Розв'язуючи складні завдання, вони нерідко виявляють високорозвинений інтелект, неабиякі здібності. Тому постійно ускладнюють завдання, створюють все нові проблемні ситуації, діяльність для вирішення яких усе буде глибшою, складнішою, системнішою. Впроваджують завдання з проблемно-пошуковою та навчально-пізнавальною мотивацією, створюють ситуацію новизни, опору на життєвий досвід, відчуття успіху в навчанні. Діяльність у цих класах набуває чіткості і логічності, закладаються основні вміння встановлювати послідовність, виділяти найважливіше, які поступово стають основою для формування соціальних компетентностей. Аналізуючи різноманітні джерела інформації, учні формують основні положення та співвідносять їх із загальнолюдськими і власними цінностями.

Звертається увага на користування Інтернет-ресурсами: <https://geografsc.nat.ua/>; <http://mugachova.blogspot.com/>; <https://sites.google.com/site/>

Так, у 7 класах підготували такі види проектів: практично-орієнтовні (тема: «Землетруси»); дослідницькі (тема: «Світовий океан»); інформаційні (тема: «Геологічна будова та рельєф Євразії»); ігрові (тема: «Країни Південної Америки»); творчі (тема: «Населення Африки»).

У 9,10,11-х класах (11 класи, оскільки у школі наявний природничо-математичний напрям (географічний профіль) та суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль), у яких географія–профільний рівень) велика увага приділяється роботі із самовизначення учнів, формування життєвої позиції, створення ситуації успіху, вихованню впевненість у власних силах.

Створюється навчальне середовище, яке не тільки дасть можливість отримати нові знання, уміння, навички, а й сформує в учнів моделі поведінки та дії, що відповідають потребам нового суспільства, нової країни і планети в цілому. Так, упроваджуючи в дію проектну технологію, готується захист проекту, в ході якого учні демонструють свою діяльність і дослідження, що провели шляхом соціопитування, інтерв'ю, оцінки явищ, фактів. Учні таким чином вивчають і бачать проблеми суспільства, і долучаються до вирішення певних завдань. Таку дослідницьку діяльність учнів можна відстежити в реалізації проекту «Молодь за екологію душі і природи» (детальніше з роботою учнів та вчителя можна ознайомитися на сайті buga-vitlana.narod.ru/index/o-3).

Важливим моментом виховання та навчання на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства є громадянське та національно-патріотичне виховання, формування високих духовних і моральних цінностей. Прикладом є проведення уроків в 10 класі «Роль ландшафтів у становленні духовності українського народу», «Екологічний будинок» http://osvita.ua/school/lessons_summary/geography/48673/, http://osvita.ua/school/lessons_summary/geography/50171/

Найбільш ефективний шлях до самовизначення, соціалізації особистості вбачаю в розвитку творчого мислення. Ситуації, що припускають прояв нестандартності та креативності – відомий спосіб підвищення інтересу до навчання. З досвідом творчості пов'язане формування певних якостей особистості: ініціативність, гнучкість, впевненість, свобода мислення і суджень, широка соціальна орієнтація в навчальному середовищі. Творчість породжує нове ставлення людини до життя, пов'язане з готовністю до зміни, розвитку, прийняттю життя у всій його повноті. У результаті випускник школи, враховуючи особисті схильності і переваги, здатний самостійно зробити відповідальний вибір з великого числа можливостей.

Таким чином, на уроках географії акцентується увага на: впровадженні дослідницького методу; формуванні суб'єкт-суб'єктних відносин «учитель-учень»; технологізації навчально-виховного процесу; психолого-педагогічній підтримці учня. Уроки повинні бути не тільки ефективними і раціональними, а й

продуктивними, тобто не зашкодити психологічному та фізичному здоров'ю дитини.

Упровадження емпайермент педагогіки у навчально-виховний процес, можна зробити висновок, що учні розкривають творчі і креативні здібності, вчаться самостійно працювати, підбирати цікавий матеріал; використовують уміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, що розвиває логічне та критичне мислення. Робота у групах виховує почуття колективізму, культуру спілкування, співпереживання, взаємодопомоги, взаємопідтримки. За допомогою таких видів роботи прищеплюється інтерес до географії, формується географічна культура учнів.

Використання елементів емпайермент педагогіки сприяють формуванню соціальної компетентності, оскільки навчально-пізнавальний процес побудовано на засадах полісуб'єктної взаємодії та постійного зворотнього зв'язку. Найважливішою складовою навчання є самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності і створюється ситуація успіху. Адже особистість здобуває можливість втілювати свої переконання у практику повсякденного життя, виявляючи, зрештою, соціальну компетентність у конкретних, реальних ситуаціях. Такий дієвий підхід, практична участь у вирішенні суспільних проблем на повсякденно побутовому рівні перетворює учня на активіста життя.

Моніторингові дослідження вказують на ріст рівня навчальних досягнень у період 2012-2017 рр. Серед учнів є переможці обласного етапу олімпіад та Всеукраїнського конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт ДВ МАН України. Ця технологія розвиває не тільки учнів, а й учителя, робить його діяльність успішною, продуктивною, полегшує працю, забезпечує ріст професійної майстерності. Так проект «Молодь за екологію душі і природи» (детальніше з роботою учнів та вчителя можна ознайомитися на сайті svitlana.narod.ru/index/o-3 було відмічено на конкурсі «Вчитель – новатор» (бронзовий рівень), розробки уроків «Роль ландшафтів у становленні духовності українського народу», «Екологічний будинок» (http://osvita.ua/school/lessons_summary/geography/48673/, http://osvita.ua/school/lessons_summary/geography/50171/), надруковані у каталозі №1 2017 рік, «Відкритий урок : розробки, технології, досвід» та відзначено спеціальними дипломами « Вибір редакції». Діяльнісний підхід, що лежить в основі емпайермент педагогіки, передбачає створення такої системи неперервної освіти, яка активізує пошук духовних зв'язків особистості та їх впливу на творчу діяльність у плані відповідального, соціально-активного та стратегічного підходу до вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем.

Література

1. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007
2. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання. – К., 2003.
3. Пилипенко В., Коваленко О. Особистісно орієнтовані технології у школі. – Харків, «Основа», 2007
4. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання. Інноваційні технології : модульно – розвивальна система навчання // Дивослово. – 2002. – №11.
5. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні технології в системі особистісно – зорієнтованої освіти // Дивослово. – 2006. – № 4.
6. Гриценко Л. Основні ідеї інтерактивного особистісно орієнтованого навчання // Завуч. – 2003. – №15
7. Пометун О., Пилипчата Л. Сущенко І. Методичний посібник для вчителів з навчального курсу за вибором для учнів 9 (10) класу загальноосвітніх навчальних закладів « Уроки для сталого розвитку»

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В КЛАСАХ ІЗ ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

*Ткаченко Ольга Миколаївна, учитель української мови та літератури Озерненської гімназії
Житомирської області, старший учитель*

Суттю, внутрішньою основою, найважливішим завданням системи освіти є здатність впливати на розвиток людини, готувати компетентну особистість, здатну до активної соціальної діяльності.

Актуальність роботи зумовлена сучасною ситуацією в навчально-виховному процесі, коли школярі висловлюють небажання виконувати домашні завдання, йти до школи, вчитися, пасивні на уроках, а реальна ситуація в суспільстві вимагає від кожного компетентності. Формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови та літератури в класах із поглибленим вивченням математики через створення ситуацій успіху з опорою на переважаючий тип інтелекту та інтерес може змінити такий стан справ і перетворити навчання у захоплюючу подорож безмежною країною знань, стати основою для невимушеного, природного розвитку.

У чому ж специфіка формування ключових та предметних компетентностей учнів на уроках української мови та літератури в класах із поглибленим вивченням математики? Перш за все в тому, що кількість уроків мови та літератури в таких класах менша порівняно зі «стандартними» класами чи з класами з поглибленим української мови та літератури, іноземних мов. Крім того, у математичних класах додаткові години з варіативної складової (факультативи, спецкурси) виділяються лише для вивчення предметів фізико-

математичного циклу. Здавалось би – ситуація (з-за обмеженості в часі) вкрай несприятлива для формування навіть предметних компетентностей. Але ж попереду в учнів - обов'язкове ЗНО з української мови та літератури, відсутність його унеможливує вступ до вишу. Та й якщо не ставити за мету вступ на навчання до престижного вузу, то важливість володіння певним набором компетенцій кожною людиною перебільшити неможливо.

Саме тому вчителі української мови та літератури, які викладають ці предмети в класах із поглибленим вивченням математики, свого «ворога» (обмаль часу) перетворюють на «союзника» (необхідність створення оптимально «екстремальних» умов, тобто свого роду «екстремальна» націленість (мети, завдань, змісту, організації та методики); «екстремальна» щільність - насиченість заняття навчальними завданнями, вправами та умовами «екстремального» характеру; «екстремальна» реалістичність - ступінь наближеності модельованих на заняттях умов і дій до реальних). Досягти оптимального результату щодо формування ключових компетентностей на уроках мови та літератури в класах з поглибленим вивченням математики досить просто. Адже саме в таких класах навчаються діти, у яких високий або мінімум достатній рівень розвитку логіко-математичного інтелекту. А логіко-математичні здібності включають у себе навички вмілого поводження з структурами, вправність логічного мислення та міркувань, інтерес до завдань проблемного характеру, до випереджальних завдань. Це здібності, якими користуються дослідники, вчені, коли будують гіпотези і порівнюють їх із експериментальними даними. Крім того, переважна більшість учнів вправно володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, що значно «економить» час та енергію на виконання того чи іншого завдання.

Отже, досягти оптимального результату щодо формування ключових компетентностей на уроках мови та літератури в класах з поглибленим вивченням математики можна, опираючись на переважаючий тип інтелекту учня та застосовуючи створення оптимально «екстремальних» умов, тобто свого роду «екстремальна» націленість (мети, завдань, змісту, організації та методики); «екстремальна» щільність - насиченість заняття навчальними завданнями, вправами та умовами «екстремального» характеру; «екстремальна» реалістичність - ступінь наближеності модельованих на заняттях умов і дій до реальних.

Першою заповіддю виховання К. Д. Ушинський вважав необхідність дати дітям радість праці, успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості і власної гідності за свої досягнення [2].

В.О. Сухомлинський стверджував, що методи, які використовуються в навчальній діяльності, повинні викликати інтерес у дитини до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад стати школою радості. Радості пізнання, радості творчості, радості спілкування [2]. Це визначає головний сенс діяльності вчителя: створити кожному учневі ситуацію успіху.

Багато наших сучасників висловлюють думку про те, що учень тоді тягнеться до знань, коли переживає потребу в навчанні, коли ним рухають здорові мотиви та інтерес, підкріплені успіхом.

Я також вважаю, що успіх має бути доступним кожній дитині. Вчитель повинен створити джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів, бажання вчитися. Зробити такі умови, в яких дитина відчувала б впевненість у собі і внутрішнє задоволення; він повинен пам'ятати, що дитині необхідно допомагати досягати успіху в навчальній діяльності. А для цього потрібно створювати ситуації успіху.

Найважливішою ситуацією успіху для багатьох учнів стає підтримка педагогів під час переходу до школи II ступеня. Адже ні для кого не секрет, що для всіх учнів перехід до 5 класу є в певній мірі травмуючим: навчати тепер буде не один вчитель, до якого так звикли школярі за 4 роки навчання, а багато, і всі різні; з'являються нові предмети, нові вимоги, кабінетна система. Саме тому, отримуючи поцінування типу «чудова робота», «відмінно попрацювали», «ви – справжні п'ятикласники», діти розуміють, що і в старших класах можна навчатись, розвиватись в атмосфері взаємоповаги та співпраці. Чому співпраці? Бо саме собою зрозуміло, що навіть найкращий у світі вчитель не навчить того учня, який не хоче навчатись сам.

Перед сучасним педагогом постає непросте завдання: зробити так, щоб навчання дитини у школі було ефективним, відповідало вимогам сучасності, а при цьому ще й зберегти постійний інтерес та ентузіазм до навчання. Як цього досягти?

Коли я вперше познайомилась з теорією множинного інтелекту Г.Гарднера, я зрозуміла, як цього досягти. Негативне ставлення до навчання пов'язане з негативними емоціями страху, образи, незадоволеності собою та викладачем. Позитивне ставлення до навчання пов'язане з позитивними емоціями подиву, переживання незвичайності, впевненості у своїх силах, гордості за себе. Емоційно забарвлені знання запам'ятовуються швидше і міцніше, ніж знання, що позбавлені індивідуальності і залишають людину байдужою. «Вчитися треба весело. Мистецтво навчання - це мистецтво пробуджувати в юних душах допитливість, а потім задовольняти її. А здорова жива допитливість буває лише при хорошому настрої... Щоб перетравити знання, треба ковтати його з апетитом», - пише А.Франс [3]. Таким чином, однією з важливих умов, за яких виникає і розвивається інтерес до навчання, а, отже, й відбувається формування ключових компетентностей, є яскравість, емоційність навчального матеріалу, схвильованість, захопленість самого вчителя.

Теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера, що вперше була опублікована понад два десятиріччя тому в його книзі «Рамки розуму: теорія множинного інтелекту», розкриває один з можливих способів виховання й навчання учнів, спираючись на природну, близьку саме

конкретній дитині основу, тобто дає можливість індивідуалізації освітнього процесу, створення умов для особистісно зорієнтованого навчання. Ця теорія отримала всесвітнє визнання як одна з найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Теорія множинного інтелекту підтверджує те, з чим педагоги мають справу щодня: люди мислять і вчатьсь багатьма різноманітними способами.

Використання теорії множинного інтелекту у школі ґрунтується на використанні різноманіття індивідуальних відмінностей і створенні безлічі шляхів для їх розвитку й навчання саме на цій основі. Якщо допустити, що теорія множинного інтелекту взагалі є точним описом людських відмінностей за здібностями, то можна припустити, що деякі (можливо, не всі) діти можуть більш легко, ніж інші, навчатись через домінуючі види своїх здібностей, досягаючи при цьому успіху.

Головний сенс діяльності вчителя полягає в тому, щоб створити кожному вихованцю ситуацію успіху. Тут важливо розрізнити поняття «успіх» і «ситуація успіху». Ситуація – це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх - результат подібної ситуації. Завдання вчителя в тому й полягає, щоб дати кожному зі своїх вихованців можливість пережити радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе [1].

І саме опора на теорію множинного інтелекту допомагає створювати оптимальні ситуації успіху, за яких дитина отримує можливість несподівано іноді навіть для самого себе розкрити власні можливості. Подібні ситуації вчитель може і не готувати спеціально, але його педагогічний дар проявиться в тому, що він цей момент не упустить, правильно його оцінить, зуміє втілити у життя.

Яким чином це спрацює? Як учитель виявляє нахили чи переважаючі здібності дитини? Та дуже просто: за допомогою спостереження, під час спілкування з дитиною, під час спілкування з батьками, вихователями (якщо дитина відвідувала ДНЗ), першою вчителькою (якщо дитина навчається у школі II ступеня).

Учителям, звичайно, досить непросто працювати в такому режимі, адже всі діти різні, проте вже перші результати виправдовують усі затрачені зусилля. На *мотиваційному* етапі вчитель, спираючись на «актуальну» здібність та емоційну пам'ять учнів, організовує певні ситуації з метою актуалізації позитивних або нейтралізації негативних емоцій для прийдешньої діяльності. Під час *організаційного* етапу вчитель забезпечує умови для успішного виконання завдання, зацікавлює школярів самим пізнавальним процесом з урахуванням індивідуальних «актуальних» здібностей і особистих якостей учнів. На *результативному* етапі робота організовується вчителем таким чином, щоб перетворити результат попередньої діяльності в емоційний стимул, в усвідомлений мотив для наступного навчального завдання.

Наприклад, готуючись до уроку розвитку мовлення в 5-му класі з теми «Лист. Адреса», під час бесіди з учнями запропонувала проект «Джерела писемності. Лист. Адреса». Діти зацікавилися. Першочерговим завданням для мене було дати кожній дитині можливість відчутти смак успіху, зробивши свій внесок у спільну справу. Тому, коли постало питання розподілу завдань, кожен мав можливість обрати його собі самостійно: учні з «актуальним» вербально-лінгвістичним інтелектом взяли за дослідницьку роботу щодо джерел писемності, зразків епістолярного стилю, взяли закласти словнички ввічливості приватного та ділового листування; учні ж з «актуальним» логіко-математичним інтелектом взяли за комп'ютерне оформлення результатів пошукової роботи; учні з «актуальним» образним (візуальним) інтелектом зайнялись художнім оформленням найстаріших зразків писемності (зображення ієрогліфів та наскельних малюнків) та конвертів, музичні здібності знадобились для підбору музичного супроводу на презентаційний етап проекту. Актуальність внутрішньоособистісного та міжособистісного виду інтелекту ставали домінуючими під час вибору формату роботи – групова чи індивідуальна. Тобто, можна говорити про свого роду «зону комфорту» в роботі, яка вже навіть сама спонукає до гарного результату і є чудовим мотивом. Під час спільної праці протягом усього проекту діти об'єднані спільною метою, на кожному етапі вони пам'ятають, що головне завдання для них – навчитись писати листи з дотриманням вимог епістолярного стилю.

Під час вивчення теми «Правила вживання апострофа» ми реалізували міні-проект «Родовідна пам'ять». Кожен учень готував матеріал у відповідності до своєї актуальної здібності: хтось малював родинне дерево, хтось розповідав про свою родину, хтось співав, реалізував міні-драматизацію. Потім, після прослуховування тексту, діти пояснювали своє розуміння вислову: «Людина без роду-племени».

Як показує практика, через індивідуальні відмінності учні по-різному реагують на запропоновані вчителем ситуації. Для деяких школярів ситуація успіху повинна бути повторена неодноразово, до тих пір поки не реалізується основне завдання: учень відчуває задоволення не тільки від результату діяльності, але й від самого процесу оволодіння знаннями.

Ступінь прояву й розвитку того чи іншого типу інтелекту, на думку Г.Гарднера, залежить від життєвого досвіду індивідуума. Чим частіше людина використовує той чи інший тип інтелекту, тим більше існує можливостей розвивати його в ході навчання, тим краще розвивається даний тип інтелекту. Усі дев'ять типів інтелекту можуть бути пов'язані між собою, але будь-який з них людина може розвивати самостійно. Найлегше створити оптимальну для дитини ситуацію успіху, спираючись на її «актуальну» здібність, адже, як показує досвід, «квітка множинного інтелекту» кожної дитини починає «розпускатись» саме з найсильнішої «пелюстки». І найімовірніше досягнення позитивного результату, досягнення успіху в тій діяльності, яка є близькою, цікавою («сродною» за Сковородою). Ставши успішним хоч один раз, учень захоче знову відчутти задоволення від результатів своєї роботи. А оскільки, виконуючи завдання, що передбачає опору на актуальну здібність (інтелект), учень все одно «задіює» й інші типи здібностей, то вже

на цьому етапі він розвиває й інші типи інтелекту. А як стверджує Г. Гарднер, ступінь прояву й розвитку того чи іншого типу інтелекту залежить від життєвого досвіду індивідуума. Чим частіше людина використовує той чи інший тип інтелекту, чим більше існує можливостей розвивати його в ході навчання, тим краще розвивається даний тип інтелекту.

Головне – дати дитині можливість пізнавати, вивчати будь-що тим способом і шляхом, який їй найбільш близький, зручний і в якому вона почуває себе комфортно. Виникає необхідність знайти в єдиній для всіх досліджуваній темі можливість розвитку різних здібностей учнів, використовувати способи різної подачі одного матеріалу.

Література

1. Байдаченко Т. До успіху – етичними шляхами. – Завуч, №28 (322), жовтень 2007.
2. <http://www.mon.gov.ua/ua>
3. www.businessballs.com/howardgardner/multipleintelligences.html

ПРОЕКТ «ЛІТНІ МОВНІ ТАБОРИ»

Гриньова Оксана Павлівна, керівник проекту, директор міського науково-методичного центру департаменту освіти Маріупольської міської ради Донецької області;

Коробченко Лідія Володимирівна, координатор проекту, заступник директора міського науково-методичного центру департаменту освіти Маріупольської міської ради Донецької області;

Целиковська Ірина Володимирівна, розробник та відповідальний виконавець проекту, методист міського науково-методичного центру департаменту освіти Маріупольської міської ради Донецької області

Сучасний стан міжнародних зв'язків України, її інтеграція у європейський простір висувають нові вимоги до якості іншомовної освіти учнів, кваліфікації випускників вищих навчальних закладів, професійної культури вчителів іноземних мов. Актуалізується поглиблення мережевої партнерської взаємодії в інтегративному просторі середньої та вищої освіти, а також розширення і диверсифікація освітніх послуг, які мають доповнити базову шкільну освіту. Це демонструється появою літніх мовних таборів, які є складовою частиною системи роботи, спрямованої на підвищення рівня іншомовної комунікативної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відкритому освітньому просторі, відповідно до завдань та пріоритетів, визначених Законами України, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів, Концепціями та програмами, діючими в освітньому просторі України.

Ураховуючи зазначене, важливим завданням стає створення варіативних літніх мовних таборів, які можуть функціонувати в структурі загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів, та/або освітнього округу/базового загальноосвітнього навчального закладу/вищого навчального закладу. Результатом має стати сформований єдиний освітній простір взаємодії середньої та вищої школи, українських та міжнародних соціальних партнерів. Запровадження нових підходів до освітнього процесу в літніх мовних таборах досягається науково-методичним супроводом проекту, дидактико-технологічною підтримкою педагогів, залученням до освітньої діяльності викладацького складу Маріупольського державного університету та міжнародних партнерів. Необхідністю вирішення цих нагальних проблем і були зумовлені розробка та впровадження проекту «Літні мовні табори».

Суб'єктами спільної діяльності стали департамент освіти Маріупольської міської ради, науково-методичний центр департаменту освіти; адміністрація, викладачі загальноосвітніх навчальних закладів м. Маріуполь; учні літніх мовних таборів; соціальні партнери: професорсько-викладацький склад факультету іноземних мов Маріупольського державного університету (МДУ), Інтернет-провайдер *Trinimi Телеком*, представники Молодіжної контактної групи за підтримки ОБСЄ, волонтери громадської організації *GoGlobal* (залучені до проекту *GoCamp*); волонтери-студенти факультету іноземних мов Маріупольського державного університету.

До первинної цільової групи проекту увійшли вчителі англійської мови загальноосвітніх навчальних закладів, волонтери-студенти факультету іноземних мов Маріупольського державного університету; до вторинної - учні загальноосвітніх навчальних закладів (учасники літніх мовних таборів).

Проект мав за мету створення єдиного соціального освітнього простору на основі мережевої взаємодії суб'єктів освітньої діяльності заради забезпечення якості процесу, умов та результатів формування іншомовної компетентності учнів.

Основними завданнями Проекту стали:

- 1) розробка ефективної системи мережевої взаємодії суб'єктів освітнього процесу літніх мовних таборів;
- 2) створення збагаченого освітнього простору через використання кадрового, матеріально-технічного ресурсів соціальних партнерів, ресурсів Інтернет, тощо;
- 3) розвиток дослідницької інфраструктури ЗНЗ через залучення педагогів до інноваційної діяльності, розробку та впровадження ефективних та оптимальних технологій навчання, виховання та розвитку школярів;

- 4) формування та розвиток іншомовної комунікативної компетентності учнів шляхом їх включення в когнітивно-діяльнісний, ціннісно-смысловий, творчо-перетворювальний та дієво-практичний освітні простори;
- 5) забезпечення варіативності змісту якісної мовної освіти, його глибока індивідуалізація та диференціація;
- 6) розробка дієвого механізму стимулювання учнів та вчителів ЗНЗ задля посилення мотиваційної складової їх навчальної та професійної діяльності.

Об'єктом дослідження визначено процес створення єдиного соціального освітнього простору на основі мережевої взаємодії суб'єктів освітньої діяльності літніх мовних таборів, а *предмет дослідження* склали умови інноваційного розвитку системи літніх мовних таборів, спрямовані на забезпечення якості процесу, умов та результатів формування іншомовної компетентності учнів.

Гіпотеза Проекту базувалася на припущенні, що ефективна діяльність в освітньому просторі літніх мовних таборів можлива за умов:

- 1) ефективної системи мережевої взаємодії суб'єктів освітнього процесу літніх мовних таборів (в системі наступно-перспективних зв'язків між вищою та середньою освітою, в освітніх округах міста);
- 2) збагаченого освітнього простору літніх мовних таборів (через розгалужену систему освітніх взаємовпливів українських та міжнародних партнерів; Конкурсу на кращу програму літнього мовного табору, I Міського дебатного турніру "*Mariupol, debate!*");
- 3) науково-методичного та дидактико-технологічного супроводу Проекту заради розвитку дослідницької інфраструктури освітнього простору міста;
- 4) варіативності освітнього змісту літніх мовних таборів (через функціонування варіативних інституціональних моделей літніх мовних таборів, технологій та організаційних форм проведення занять, напрямів діяльності, освітніх форматів та практик);
- 5) дієвого соціального партнерства, яке забезпечує мотиваційну складову навчальної та професійної діяльності викладацького складу та учнівського корпусу, задіяних в проекті.

Освітня діяльність здійснювалася в двох типах інституціональних варіативних моделей літніх мовних таборів: традиційних внутрішньошкільних та мережевих. Мережеві літні мовні табори включали: «Школу олімпійського резерву» для призерів всеукраїнських олімпіад з англійської мови (при МДУ); тематичні на базі опорних шкіл освітніх округів; тематичні міські (воркшопи тренерів ОБСЄ «Медіаграмотність» та «Права людини»).

Пріоритетними тематичними напрямками діяльності літніх мовних таборів стали: *Leadership, CareerExploration, Citizenship, SportsandHealth, Ecology, Adventure* та інші.

Проект реалізовано упродовж березня-липня 2017 року за чотирма етапами: організаційно-підготовчий (3-4 тижні березня 2017 року); концептуально-моделюючий (квітень 2017 року); формувальний (травень-червень 2017 року); узагальнювальний (липень 2017 року) (Додаток 1). Програма реалізації етапів проекту).

Результати та практичне значення Проекту: 1) підвищення рівня мотивації учнів до вивчення іноземних мов; 2) позитивна динаміка рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності учнів в межах навчальних програм літніх мовних таборів; 3) підвищення рівня сформованості професійних намірів старшокласників щодо вступу до МДУ; 4) дієва ефективна модель взаємодії суб'єктів освітнього процесу літніх мовних таборів в системі наступно-перспективних зв'язків між середньою та вищою освітою; 5) розширення діапазону соціальної і культурної взаємодії суб'єктів діяльності літніх мовних таборів в умовах відкритого інформаційно-освітнього простору; 6) впроваджені варіативні моделі літніх мовних таборів; 7) підвищення рівня соціальної, інформаційно-комунікативної культури учнів та вчителів; 8) збагачення дослідницької інфраструктури закладів міста за рахунок підвищення рівня готовності вчителів до інноваційної діяльності; 9) підвищений рівень готовності студентів МДУ до професійної діяльності; 10) розроблені одиниці інноваційного нормативного, програмно-методичного, навчально-методичного контенту функціонування та розвитку літніх мовних таборів; 11) ретрансляція перспективного педагогічного досвіду методичної служби МНМЦ, загальноосвітніх навчальних закладів, вчителів; 12) підвищення рівня задоволення учнів та батьків освітніми послугами, які надаються в загальноосвітніх навчальних закладах міста; 13) підвищення позитивного іміджу педагогічної спільноти та ЗНЗ міста (завдячуючи висвітленню в друкованих та електронних засобах масової інформації); 14) дієва ефективна взаємодія із соціальними партнерами; 15) наявність стимулюючо-заохочувальних заходів для філологічно обдарованих учнів та інноваційно налаштованих педагогічних працівників.

Суб'єктами управління літніх мовних таборів стали директор Маріупольського міського науково-методичного центру департаменту освіти, його заступник; Координаційна рада літніх мовних таборів, Експертний центр Маріупольського державного університету, Адміністративна рада загальноосвітніх навчальних закладів - учасників Проекту, Експертна рада літніх мовних таборів, Проектна група.

Експертний центр Маріупольського державного університету здійснював експертну оцінку діяльності літніх мовних таборів. Координаційна рада літніх мовних таборів включала директора, заступника та методиста з іноземних мов Маріупольського міського науково-методичного центру, представників адміністративної ради літніх мовних таборів. Директор МНМЦ та його заступник здійснювали загальний контроль за ходом підготовки та проведення літніх мовних таборів. *Викладачі МДУ* були залучені до: 1) наукового супроводу Проекту (рецензування Проекту, участі в науково-методичній раді МНМЦ); 2) проведення «Школи волонтера» (для студентів-волонтерів Маріупольського

державного університету); 3) роботи «Школі олімпійського резерву» (в міському мережевому літньому мовному таборі для призерів олімпіад з англійської мови); 4) роботи у фаховому журі конкурсу на Кращу програму літніх мовних таборів; 5) роботи демонстраційно-дискусійної площадки «Літні мовні табори: досвід та вектори розвитку». На методиста МНМЦ покладалося: організаційно-методичне забезпечення проведення літніх мовних таборів; дидактико-технологічна підтримка діяльності вчителів літніх мовних таборів та студентів-волонтерів МДУ; розроблення Плану реалізації заходів, оперативний контроль і поточну координацію заходів літніх мовних таборів. Методист МНМЦ забезпечувала взаємодію з соціальними партнерами, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями з питань діяльності літніх мовних таборів; відповідала за реалізацію моніторингових досліджень та аналітичної діяльності в межах Проекту; інформував директора та заступника директора МНМЦ про хід реалізації Проекту. *Експертна рада літніх мовних таборів* включала досвідчених педагогічних працівників, вчителів-переможців конкурсів, програм та проектів стосовно організації літніх мовних таборів, які вносили пропозиції щодо реалізації Проекту; викладали в «Школі волонтера» для студентів-волонтерів МДУ. *Адміністративна рада загальноосвітніх навчальних закладів* - учасників Проекту вносила пропозиції щодо реалізації заходів літніх мовних таборів. *Проектна група* включила вчителів-розробників підпроектів в рамках діяльності літніх мовних таборів.

Моніторинг як механізм забезпечення та управління якістю в освітньому просторі літніх мовних таборів здійснювався за трьома параметрами: «Якість умов організації діяльності», «Якість процесу» та «Якість результату». За кожним із них було визначено комплекс критеріїв та показників якості для вимірювання стану функціонування та розвитку літніх мовних таборів.

Виконання основних завдань, цілей та заходів літніх мовних таборів було здійснено відповідно до затверджених видатків в місцевому бюджеті. Передбачені Проектом стимулюючо-заохочувальні заходи (грошові нагороди для вчителів-переможців Конкурсу в номінаціях «Краща програма літнього мовного табору», «Краща реалізація ідеї літнього мовного табору», а також туристична подорож для команди-переможця I Міського дебатного турніру «Mariupol, debate!») було здійснено за рахунок донорської підтримки соціального партнера Проекту – Інтернет-провайдер *Трініті Телеком*.

ПОЄДНАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ

Даніліна Віра Олександрівна, учитель образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради

Сьогодні розвиток комп'ютерної графіки відбувається з неймовірною швидкістю і захоплює все більші простори людської діяльності. Візуалізація наукових експериментів, індустрія розваг, поліграфія, кінематограф, відео, віртуальна реальність, мультимедіа та педагогічні програми неможливі сьогодні без комп'ютерної графіки. Вона стала важливим інструментом у таких галузях мистецтва як кіно, анімація, реклама, архітектура, художнє конструювання і моделювання, а також у різних видах дизайну (графічний, промисловий, веб-дизайн...). Оволодіння основами комп'ютерної графіки необхідні для створення комп'ютерних ігор, електронних ресурсів, мультимедійних презентацій тощо. На сучасному ринку праці попитом користуються нові професії: веб-дизайнер, спецефектор, векторний арт-майстер, САД-майстер, аніматор, текстуровщик, візуалізатор тощо. Вони безпосередньо пов'язані з комп'ютерною графікою, тому постає гостра необхідність у випускниках спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю, що володіють основами комп'ютерної графіки.

Заняття з комп'ютерної графіки є новою дисципліною для спеціалізованих шкіл естетичного спрямування, вони викликають в учнів активний і невідомий інтерес, виявляються пізнавальними, цікавими, корисними. Також отримані знання стануть в нагоді в подальшому житті, під час подальшого навчання у ВНЗ, а також у майбутній професійній діяльності.

Під час практичних занять учні знайомляться з поняттям «комп'ютерна графіка», а також з термінами «комп'ютерний дизайн», «графічний дизайн», «поліграфічна продукція», де найбільш активно застосовується комп'ютерна графіка, працюють з ілюстративним матеріалом і закріплюють на практиці отримані знання. За допомогою графічної програми CorelDRAW школярі створюють свої роботи, освоюють різноманітність підходів, методів і видів комп'ютерної графіки, розвивають вміння застосовувати отримані знання, вміння розкрити тему за допомогою різних прийомів роботи на комп'ютері.

Комп'ютерну графіку, яка викладається в нашій школі можна назвати «Графічний дизайн». Графічний дизайн – найуніверсальніший вид мистецтва. З творами графіки ми стикаємося все своє життя. Графіка присутня буквально всюди, ми пізнаємо дизайнерське мистецтво через дорожні знаки, рекламні оголошення, ілюстрації в журналах, упаковки для різноманітних товарів, логотипи фірм-виробників продукції та ін. Тому область графічного дизайну цікава і зрозуміла учням, які прийшли на заняття з комп'ютерної графіки. У процесі навчання вони вивчають такі напрямки графічного дизайну як: фірмовий стиль, шрифти, плакат, графічна реклама, книжкова графіка, журнальна графіка.

Поряд з новітніми технологіями не варто забувати історичні здобутки, історію та традиції нашого народу. Галузь українського декоративно-прикладного мистецтва має під собою міцний фундамент народного мистецтва. Воно представлене численними видами українського декоративно-ужиткового мистецтва, різними осередками та центрами, які збереглися в різних куточках України. Важливу роль в організації духовного розвитку особистості, формування її національної самосвідомості є вивчення та збереження мистецьких та *народних традицій з урахуванням етнокультурних особливостей певного регіону*. Наприклад, одним із скарбів Черкаського краю є старі традиційні рушники, на основі яких можна створити серію комплексних, цікавих та змістовних циклів занять з ДПМ та комп'ютерної графіки. Ці завдання ми об'єднуємо в тему «Створення орнаменту «Дерево життя» на основі старих рушників Черкаського краю». Символ «Дерево Життя» є дуже глибоким і цікавим для вивчення. У наших предків цей орнамент символізував єдність усього світу, воно також було моделлю Всесвіту та людини, де кожний елемент має своє значення. Про Дерево Життя складено велику кількість казок та легенд.

Перший етап роботи відбувається на заняті декоративно-ужиткового мистецтва, коли учні знайомляться з даним орнаментом та його зразками. Говорячи про черкаські рушники варто також згадати сучасну черкаську майстриню Олександру Теліженко. Вона є автором та керівником «Творчої майстерні Олександри Теліженко», майстер народного мистецтва, заслужений художник України. Основні види її творчості - це рушник та костюм. Для своїх робіт використовує мотив «дерево життя» з класичних центральноукраїнських рушників. Орнамент інтерпретує, переломлює через свою свідомість, виконує традиційні символи в авторському стилі. Художниця придумує орнаменти, малює їх і керує виконанням роботи колективом своєї студії. Свою інтерпретацію називає «Козацьке бароко» або «Українське бароко». Крім того майстриня-художниця веде активну наукову діяльність, і вважає що символіку орнаменту потрібно знати, кожна деталь має бути продуманою та мати своє значення. Мотиви даної теми можна використовувати під час різних видів практичної діяльності на заняттях ДПМ («Вишивка», «Витинанка», «Декоративний розпис», «Писанкарство та ін.)

Під час виконання практичної частини учнями можна запропонувати різні методи творчої діяльності:

1. Метод аналогії. При такому підході до роботи орнамент учнем копіюється майже без змін. Такий метод дає позитивний результат, на підготовчому етапі навчання, коли формуються практичні навички та вміння учня. Хоча з одного боку це є плагіатом, то з іншого цей метод виправданий для успішних наступних етапів роботи.

2. Метод електики. Коли з орнаменту використовуються окремі елементи, для того щоб створити орнамент для іншої форми (овал, коло, трикутник).

3. Метод синтезу. Під час такої роботи учень аналізує попередньо отриману інформацію, узагальнює її, і на основі освоєння закономірностей і принципів формотворення виконує нові твори.

Приклад: на основі орнаментальних мотивів «чернецьких» рушників створено та виконано декоративний розпис.

4. Метод асоціацій. Коли попередньо отримані знання викликають у свідомості певні образи. Іноді народне мистецтво може слугувати тільки поштовхом до створення унікальних, ідейно-емоційних робіт у різних техніках і матеріалах, які зовсім не властиві для даної народної творчості.

Приведу приклад, як ми такий метод використали під час роботи над писанкою-мальованкою для Всеукраїнського «Фестивалю писанок – 2017». Для виконання орнаменту на писанці ми використали мотиви «чернецьких» рушників з Чигиринщини. Спочатку ми освоїли спосіб виконання окремих елементів, потім на основі цих елементів згідно нашому авторському задуму створили образ, і отримали свій авторський твір, який і виконали на писанці.

Найбільш вдалі для розвитку творчих здібностей учнів є два останні методи синтезу та асоціацій. Вони допомагають не просто копіювати певні зразки, а забезпечують накопичення практичних умінь створення орнаментальних і сюжетно-тематичних композицій для декорування виробів, допомагають розуміти мову народного мистецтва.

Другий етап роботи відбувається на заняттях комп'ютерної графіки, коли в учнів є певний рівень знань, навичок та досвіду. Потрібно орнамент «Дерево життя» виконати в комп'ютерному графічному редакторі. Для виконання даної роботи ми користуємося комп'ютерним графічним редактором CorelDraw.

Пакет CorelDraw – програма створення і коригування зображень векторної графіки. Програма надає всі необхідні засоби для корекції, монтажу, підготовки макетів до друку і високоякісного виводу. Великий набір інструментів малювання пакета CorelDraw активно застосовується при створенні як комерційного дизайну, так і ескізних творів. CorelDraw в даний час є однією з найбільш вживаних векторних графічних програм. Свою популярність програма набула завдяки тому, що дозволяє початківцям і професіональним художникам створювати ілюстрації різної складності.

Сфера нових електронних технологій вимагає від художника алгоритмічного мислення, що дозволяє вибудувати весь ланцюжок послідовної творчої діяльності, спрямованої на створення багаторівневого інформаційного інтерактивного художнього твору. Тому свою роботу учні вчать вести поетапно.

На заняттях декоративно-прикладного мистецтва вони навчилися за мотивами старих Черкаських рушників створювати орнамент «Дерево-життя». Розроблений матеріал фотографуємо, або скануємо та переносимо в графічний редактор CorelDraw. Для виконання такого завдання в учнів повинні бути навички роботи в графічному редакторі. Вони повинні вміти: переміщувати елементи на робочому полі; за

допомогою маркерів вміти збільшувати чи зменшувати елементи; копіювати елементи по колу та в дзеркальному відображенні; користуватися палітрою.

За допомогою простих геометричних фігур отримуємо стилізоване зображення орнаменту «Дерево життя». Спочатку учень відбирає, формує та створює центральний елемент (композиційний центр), а потім виконує деталі однієї сторони, і в дзеркальному відображенні копіює її на іншу сторону, щоб зображення вийшло симетричним. Використання комп'ютерних програм дозволяє використовувати і отримувати цікаві спецефекти та багато разів дублювати і переробляти декоративні зображення (різна кольорова гама, заміна деталей), що в рази швидше, ніж виконувати завдання на папері. По закінченню виконання завдання дітям необхідно обов'язково побачити результат своєї роботи. Вони отримують задоволення, коли тримають у руках роздруковану листівку або закладку, зібрану і склеєну упаковку. Якщо робота вдала, можна замовити її друк в рекламній фірмі на футболці, чашці або іншій сувенірній продукції.

Наші учні виконують роботи не тільки в специфіці поліграфічної продукції. Зараз проводиться досить велика кількість дитячих виставок і конкурсів, у яких серед таких поширених технік виконання як живопис, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, скульптура та інші, все частіше з'являється комп'ютерна графіка.

Під час занять можна побачити, що теми з комп'ютерної графіки, декоративно-прикладного мистецтва, а інколи з композиції перегукуються. Це такі теми як «Стилізація», «Орнамент», «Декоративна композиція» та ін.. Тому це є хорошою можливістю об'єднати одну тему в комплекс занять з різних предметів. Така діяльність є в разі ефективнішою, кориснішою та комплексною, коли отримані вивчені знання з декоративно-прикладного мистецтва можна вдосконалити за допомогою виконання композиції в векторних і растрових програмах комп'ютерної графіки.

Висновки. Комп'ютерна графіка в школі художньо-естетичного профілю у наш час є дуже актуальним і необхідним предметом, вона дозволяє учням спробувати себе в ролі справжніх професійних дизайнерів, створює підготовчу базу для подальшого вивчення комп'ютерної графіки, дає можливість створити перше в своєму житті портфоліо дизайнера. Запропоновані завдання з комп'ютерної графіки допомагають розвинути в учнів почуття естетичного смаку, стилю, композиції, вміння грамотно використовувати колір, шрифт, зображення - все те, чим, повинен володіти будь-який хороший художник-дизайнер. Разом з тим бережливе ставлення до здобутків українського мистецтва, народного і професійного, розширення уявлень учня про культурні традиції українського народу, зацікавлення духовними надбаннями свого краю, регіону, усієї України, формування національних рис характеру через освоєння мистецької спадщини свого народу, реалізації себе у сфері професійного мистецтва дають можливість сподіватися на те, що наші вихованці гідно продовжать традиції українського мистецтва, яке буде гідно представлене в контексті світової культури. Крім того наші учні – це майбутні фахівці графічного дизайну, а графічний дизайн давно вийшов за межі обслуговування тільки галузей виробництва. У сучасній Україні все більше замовників для своєї компанії, фірми, організації обирають українські назви та створюють фірмовий стиль з етноелементами. Тому вивчати саме українське мистецтво зараз модно і престижно.

В Україні збереглося багато центрів народного мистецтва. В кожній області знайдеться щось своє унікальне та неповторне, на основі чого можна будувати вивчення та роботу учнів на заняттях декоративно-прикладного мистецтва та комп'ютерної графіки. Все залежить від креативності вчителя та бажання працювати та підтримувати галузь українського ДПМ.

Література

1. Данилейко В. Я. Основи дизайну. – К., 1996
2. Куленко М.Я. Основи графічного дизайну. – К.: Кондор 2006
3. Наукове видання «Вісник львівської національної академії мистецтв», спецвипуск 3.- Л., – 2007
4. Ханко Остап. Мистецька освіта в Україні: потреба переорієнтування. // Артанія. – 1993. - № 2
5. Документ «Концепція Нової української школи», інтернет-сайт «Міністерство освіти та науки України» <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>

СИСТЕМА НУМІКОН ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Литвин Інна Миколаївна, кандидат педагогічних наук, методист відділу інклюзивної освіти та перспективного педагогічного досвіду КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Галак Оксана Сергіївна, учитель української мови та літератури Осітнянської загальноосвітньої школи I-II ступенів Христинівської районної ради Черкаської області;

Осіпчук Ніна Петрівна, учитель початкових класів Осітнянської загальноосвітньої школи I-II ступенів Христинівської районної ради Черкаської області

Нині однією з альтернативних форм здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами стало інклюзивне навчання. *Інклюзивне навчання*, передусім, передбачає перебування дитини з особливими потребами в масовому загальноосвітньому дошкільному чи шкільному закладі, оволодіння нею знаннями,

вміннями та навичками в ті ж самі терміни, що і здоровою дитиною [2]. Сама ідея інклюзії базується на тому, що життя і побут дітей з особливими освітніми потребами мають бути найбільш наближені до умов і стилю життя суспільства, в якому вони перебувають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням шляхів розвитку інклюзивної освіти в Україні займалися науковці, а саме: Л. Андрушко, В. Бондар, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Колупасва, В. Ляшенко, М. Малофєєв, О. Савченко, М. Сварник, В. Синьов, О. Столяренко, А. Шевчук, М. Шеремет у своїх працях вони аналізували залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітній навчальній заклад. Багато дослідників (І. Бех, В. Бондар, Т. Власова, С. Мастокова, В. Синьов, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко) вивчали проблеми виокремлення основних груп дітей, які потребують створення специфічних умов для реабілітації та соціальної адаптації займалися; з'ясовували специфіка змісту, особливості навчання та підготовки до життя дітей з обмеженими можливостями (Т. Білоус, І. Дмитрієва, В. Золотоверх, І. Ванова, В. Липа, Л. Одинченко, В. Тарасун та ін.).

Як зазначають Л. Борщевська, І. Іванова та Л. Зіброва, що сім'я є основним середовищем формування людини, вона не повинна бути єдиним агентом впливу, оскільки особлива дитина потребує спілкування з іншими членами суспільства і не повинна замикатися в домашньому оточенні [5].

В умовах поступової інтеграції інклюзивної освіти у навчально-виховний процес на перший план природно виступило питання про належне забезпечення дитини з особливими потребами дієвими методиками, які б дали реальні результати і стали б міцним підґрунтям для спільної роботи учителя та батьків дитини. Проте на сьогоднішній день не вироблено чіткої концепції та шляхів реалізації навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах, їх долучення до спільного життя в школі, спільних уроків, спільного дозвілля тощо.

Мета статті полягає у розкритті системи Нумікон як ефективної методики навчання математики дітей з особливими освітніми потребами, а саме із синдромом Дауна в інклюзивному класі.

Із розвитком демократичного суспільства, яке гарантує право кожного громадянина на активну участь у житті цього суспільства, приходять й нове розуміння понять «інвалід», «дитина з психофізичними вадами», «дитина з порушеннями розвитку» тощо. Сьогодні всі ці визначення поступаються новому - «діти з особливими освітніми потребами» - поняття, яке широко охоплює всіх дітей, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей-інвалідів, дітей із синдромом Дауна та інших.

Синдром Дауна – вроджене порушення розвитку, що виявляється розумовою відсталістю, порушенням росту кісток і іншими фізичними аномаліями. Це невиліковне генетичне порушення хромосомного коду, коли у клітині з'являється 47 хромосома. Дитина із синдромом Дауна має характерну зовнішність – обличчя монголоїдного типу, дещо менший череп, інколи – непропорційно короткі кінцівки. У таких дітей здатність вчитися і розмовляти, а також набувати рухові навички – різна. Крім того, вони розвиваються повільніше емоційно й розумово і їм складніше адаптуватися в суспільстві.

Дитина з особливими освітніми потребами не повинна займати особливого становища в закладі, вона має почуватися природно, досягти самостійності, наскільки це можливо. Дуже важливо в інклюзивному класі створити таку атмосферу взаєморозуміння та взаємодопомоги між дітьми, щоб забезпечити дитині з особливими освітніми потребами можливість самоствердитися, подолати неадекватні установки та стереотипи, набути певних навичок соціальної поведінки.

Діти із синдромом Дауна при виконанні невербальних завдань (класифікація предметів, рахункові операції тощо) можуть показувати достатньо хороші результати. Виникають певні труднощі у формуванні здатності мислити і вибудовувати докази. Діти важко переносять навички і знання із однієї ситуації на іншу. Абстрактні поняття недоступні для розуміння. Також може бути ускладнено вміння вирішувати практичні проблеми, що з'являються. Обмеженість уявлень, недостатність висновків, які є в основі мисленнєвої діяльності, є причиною неможливості вивчення багатьма дітьми із синдромом Дауна окремих шкільних предметів. Мовленнєвий розвиток характеризується сповільненими темпами. Він проходить не за одним і тим же незмінним зразком. Якоюсь мірою про це свідчить широкий діапазон віку, який приймається за нормативний. Перше слово може з'явитися у віці від 17 місяців до 5,5 років. Характерною рисою є те, що розвиток імпресивного мовлення дещо випереджає розвиток експресивного (діти краще розуміють мовлення оточуючих, виконують прості інструкції, включаються в гру, а самостійне мовлення при цьому обмежене). Часто діти запам'ятовують окремі фрази, не розуміючи змісту кожного слова або фрази в цілому. В активному мовленні діти із синдромом Дауна користуються однослівними реченнями (частіше це слова-назви). Досить широко використовують при цьому жестові підкріплення.

Дітям потрібно більше часу для вивчення та засвоєння нових навичок, заучування і запам'ятовування нового матеріалу, характерна гіпомнезія (зменшений об'єм пам'яті). Спостерігається недостатність слухової короткочасної пам'яті і обробки інформації, яку дитина отримала на слух. Для дітей із синдромом Дауна характерна нестійкість активної уваги, збільшена втомлюваність і виснаженість, короткий період концентрації уваги.

Діти здатні співвідносити частини малюнка, але поєднати їх в одне ціле не можуть. Образ не виникає в уяві, а сприймається лише зорово.

Зорове сприйняття характеризується тим, що діти не бачать деталі в цілому, фіксують увагу на одиничних особливостях зорового образу, уникають складних образотворчих конфігурацій, відволікаються

на більш яскраві. Таке надання переваги зберігається протягом усього життя. Багаточисельні експерименти виявили, що діти з синдромом Дауна ліпше оперують матеріалами, які вони сприймали зорово, а не на слух.

Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

Навчання дітей з синдромом Дауна в інклюзивному класі відбувається через формування в них життєвої компетентності як передумови їхньої соціальної інтеграції, як сформованої в процесі навчання здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності. Як показує зарубіжний досвід – значних успіхів та результатів люди із синдромом Дауна досягають при своєчасному, довготривалому та спеціально організованому психолого-педагогічному супроводі, який безпосередньо реалізовується вже від народження і має тривати упродовж всього життя. Особливої уваги у зарубіжному досвіді заслуговує той факт, що на сучасному етапі освітньої інтеграції дітей із синдромом Дауна існують декілька підходів та позицій щодо їхньої інтеграції в освітнє середовище [6].

У процесі навчання максимально використовуються відносно збережені механічна пам'ять, емоції, наслідування та здатність чуттєвого сприйняття навколишнього. Необхідно більш повно використовувати наочність та залучати дітей до активної діяльності, саме цьому сприяє методика Numicon (Нумікон) - це програма для формування математичних навичок у дітей, де використовується мультисенсорний підхід та застосовуються спеціальні набори наочно-практичного матеріалу. Дана програма була розроблена в Англії в 1996 – 1998 рр.. Вона зорієнтована на дітей, котрим важко засвоювати математику. Використання програми Нумікон дає можливість задіяти сильні сторони маленьких дітей та їх здатність навчатися практично, навчатися спостерігаючи, запам'ятовувати, а потім впізнавати стандартизовані зразки чи шаблони при наступних представленнях.

У Нуміконі числа від 1 до 10 представлені пластмасовими формами – шаблонами різного кольору, завдяки чому числа стають доступними для зорового і тактильного сприйняття.

Форми Нумікону влаштовані таким чином, щоб діти могли маніпулювати ними, вчитися розпізнавати паттерни і співвідносити їх з відповідними числами. Автори цієї методики впевнені, що важливо використовувати в навчальному процесі як можна більше каналів сенсорного сприйняття дитини – і слух, і зір, і дотик, а також підключати рух і мову.

За допомогою форм Нумікону можна наочно продемонструвати основні властивості натуральних чисел: кожне наступне на один більше, ніж попереднє, видно різницю між парними і непарними числами. Нумікон можна використовувати, щоб формувати в дитини поняття складу числа, найпростіших рахункових операцій – додавання, віднімання. Він також допомагає освоїти такі теми, як додавання з переходом через десяток, множення, ділення і т.д.

Крім форм-шаблонів в набір входять також різнокольорові кілочки, які можна використовувати як рахунковий матеріал і вставляти в отвори форм-шаблонів, білі дошки з круглими виступами і схеми для накладання, за допомогою яких можна викладати з деталей Нумікону картинки. До набору додається «Чарівний мішечок», в якому діти на дотик знаходять заданий предмет чи форму, а також числова пряма і деякі інші деталі.

Працюючи з даною методикою потрібно дотримуватися поетапності у роботі.

Початковий етап – сенсорний етап (накопичення досвіду і сенсорне насичення). Цей етап знайомства з Нуміконом передбачає, що діти маніпулюють та граються з деталями умікону: дивляться на них, крутять в руках, одягають на пальчики, виловлюють сачком із води; використовують в сюжетних іграх; нанизують форми Нумікону чи кілочки на шнурок у вигляді намиста; фарбують і віддзеркалюють на папері; видавлюють на пластиліні. Все це потрібно для того, щоб діти якомога більше розглядали і брали в руки деталі Нумікону і, таким чином, запам'ятовували їх візуально й тактильно.

Другий етап – характеристика Форм. Діти дізнаються, що деталі мають різний колір та розмір, що в кожній Формі є різна кількість отворів. Деталі можна описувати такими словами, як «червона», «синя», «велика», «маленька», «найменша». Можна називати їх словами «три», «п'ять», «сім» і т.д. Проте на цьому етапі не пропонуємо дітям перераховувати кількість отворів у кожній формі. Всі деталі сприймаються цілісно, глобально. А слова «три», «п'ять», «сім» - поки що тільки імена (назви) жовтої, червоної та рожевої форм відповідно. Коли діти розпочинають конструювати з форм Нумікону різноманітні площинні зображення (доріжки, будиночки, машини, тварин) за зразком чи по схемі, накладають деталі на білу дошку, намагаються скласти одну велику форму з двох і більше менших Форм. На даному етапі діти ознайомлюються з новою властивістю – Форми можна зістикувати, розташовувати поруч.

Третій етап – Форма - цифра – число. Пропонуємо дітям порівнювати Форми за розміром і викладати їх в ряд від найменшої до найбільшої. Одночасно діти ознайомлюються з цифрами та працюють з числовим рядом. Діти вчать знаходити відповідність між цифрами та Формами Нумікону, спираючись на їх цілісне сприйняття, без перерахування отворів.

Четвертий етап – Лічба. Пропонуємо перераховувати отвори, вставляти в них кілочки, камінчики, квасолини і т.п. і перераховувати, скільки їх вміщується в кожній Формі.

П'ятий етап – Арифметичний. Використовуємо Нумікон як додатковий наочний матеріал під час ознайомлення з арифметичними діями, наприклад додаванням. Щоб обчислити приклад $5 + 2 = 7$, ми беремо Форму - 5 і прикладаємо до неї внизу Форму - 2, одержали Форму, яка схожа на Форму - 7. Щоб перевірити результат, беремо Форму - 7, накладаємо зверху і переконаємося, що вийшло 7. Підкладаємо відповідний приклад. Формуємо математичне мовлення: 5 плюс два дорівнює 7 або 5 додати 2 буде сім. Також Нумікон дозволяє здійснювати арифметичні дії з переходом через десяток. Коли діти маніпулюють деталями, шукають їх в макаронах, на дотик у «чарівному мішечку», граються ними, закриваючи очі, порівнюють, підбирають відповідні цифри, у них поступово формується не тільки зорове і тактильне уявлення про ці форми, але й образи цих Форм і відповідних цифр. Тобто діти починають уявляти Форми Нумікону та числа, а потім дії з ними, не маючи реальних деталей перед очима.

Використовуючи цей матеріал, можна давати одночасно різним дітям завдання різної складності. Крім того, деталі набору дуже яскраві і приваблюють увагу дітей, викликають бажання займатися ними.

Основою для успішної інтеграції дитини з особливими потребами в навчально-виховний процес має бути правильний підбір методик навчання, що враховували б індивідуальні особливості кожного учня.

Інклюзивна освіта визнає, що всі діти різні, а навчальні заклади і освітня система повинні підлаштовуватись під індивідуальні потреби всіх дітей. Ключовий компонент інклюзивності - гнучкість, врахування особистісних характеристик, що визначають темп навчання кожної дитини.

Література

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: [зб. наук. праць / гол. ред. П.М. Таланчук та ін.]. – Київ: Університет «Україна», 2009. – № 6(8). – 484 с.
2. Колупаєва А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник / А. Колупаєва, А.Савчук. – Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2010. - 196 с.
3. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс] : наказ від 01.10.2010 р. №912. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0922-99>
4. Кугуєнко Н.Ф. Світовий досвід інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади / Н.Кугуєнко // Джерело педагогічних інновацій – управління освіти. – Режим доступу : kominternovskiy-guo.edu.kh.ua/Files/.../Джерело_Силина_2013.doc.
5. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами / Л. Борщевська, Л. Зіброва, І. Іванова. – Київ : Укр. Ін-т соціальних досліджень, 1999. – 79 с.
6. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : [навчально-методичний посібник] / В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 84 с.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ, ЇХ УСПІШНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРЕЗ ГРУ

Коваль Наталія Григорівна, практичний психолог Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Черкаської районної ради Черкаської області

Курс на формування європейського, толерантного за своїми цінностями, суспільства вимагає від нас цінувати кожну особистість із усіма її особливостями, дбати про її розвиток і можливість самореалізації. Діти з особливими освітніми потребами, кількість яких постійно зростає, потребують цього найбільше. [2,с.15] Ще І.П.Виготський писав про шкідливий вплив на дітей із особливими освітніми потребами соціальної ізоляції. Відриваючи таких дітей від суспільства, ми викликаємо в них «вторинну інвалідність». [1,с.20]

Процес розвитку та успішність соціалізації дитини залежить від навколишнього соціального простору, суб'єктами якого є родина, школа, однолітки та ін.. [3, с.54] Діти з особливими освітніми потребами характеризуються переважанням ігрової мотивації, емоційною незрілістю, низькими показниками розвитку психічних процесів та пізнавальної діяльності, швидкою втомлюваністю та низьким рівнем соціалізації. У дітей різко порушені процеси пам'яті, сприйняття, уваги, мислення, знижені пороги чутливості. Мова розвивається вкрай повільно й обмежено або не розвивається взагалі. Повільно й важко формуються елементарні навички самообслуговування.

Характеризуючи загальний психічний розвиток дітей з особливими освітніми потребамима можна відмітити, що недорозвинення пізнавальної діяльності пов'язане з дефектами мови, що виражається в обмеженні активного словника в порівнянні з пасивним. Недорозвинення пізнавальної діяльності приводить до специфічних порушень вольової сфери особистості в цілому. Особливістю емоційної сфери є недорозвинення складніших диференційованих емоцій.

Беручи до уваги вищезазначені особливості розвитку дітей із особливими освітніми потребами, виникла ідея розробки настільної розвивальної гри «Пригоди. Розвиток. Знання», завдання якої не лише корисні, а й цікаві. Настільна розвивальна гра «Пригоди. Розвиток. Знання» в ігровій формі розвиває пізнавальні процеси дітей із особливими освітніми потребами, сприяє їх успішній соціалізації в суспільстві та гармонійному розвитку особистості. Настільна розвивальна гра дає можливість психологу (педагогу) під

час проведення корекційно-розвиткових занять успішно реалізовувати такі завдання: розвивати пам'ять, мислення, кмітливість; розвивати математичні навички (лічба, порівняння, геометричні фігури); розвивати дрібну моторику рук; розвивати зв'язне мовлення, вміння розуміти та переказувати тексти, висловлювати власну думку; розширювати знання про навколишній світ та Україну; формувати позитивну Я-концепцію; формувати навички безпечної поведінки дитини вдома та на вулиці; формувати навички адаптації у суспільстві; формувати навички конструктивної взаємодії з однолітками.

Апробація настільної розвивальної гри «Пригоди. Розвиток. Знання» здійснювалася на базі Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 із учнями, що мають особливі освітні потреби (2, 4, 6, 7 класи – 8 осіб) та з учнями початкових класів (20 осіб).

В ігровій формі діти мали можливість спілкуватися з однолітками, підтримувати один одного у виконанні завдань та в процесі веселої гри-подорожі виконувати розвивальні завдання різної спрямованості. Захопившись збиранням подарунків, діти з інтересом виконували навчально-розвивальні завдання. Стійкість уваги зберігалася протягом усієї гри, ознак втоми та втрати інтересу не спостерігалось (при виконанні схожих розвивальних завдань на уроці діти втрачали інтерес через 15-20 хвилин). Було декілька випадків, коли навіть після закінчення уроку діти спільно приймали рішення продовжувати гру. Невдачі у виконанні окремих завдань діти сприймали адекватно (навіть діти з агресивними проявами поведінки). При проходженні окремих станцій діти намагалися давати розширені відповіді, обґрунтовуючи власну точку зору та спираючись на попередні знання. В процесі гри-подорожі діти більше акцентували увагу не на результаті (кількість квіточок та подарунків в кінці гри), а на самій подорожі (на яку станцію дитина потрапить та яке завдання отримає). Гра передбачає можливість багаторазової участі в проходженні станцій, не втрачаючи інтересу дітей, адже кожна станція містить декілька варіантів завдань (15-20 карток), які не повторюються. За бажанням педагогів до запропонованих станцій можна додавати свої завдання.

Настільна розвивальна гра рекомендована практичним психологам та вчителям для корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а також з дітьми молодшого шкільного віку, що мають низькі показники розвитку психічних процесів.

Висновки. Діти з особливими освітніми потребами, кількість яких постійно зростає, потребують особливих умов розвитку особистості та соціалізації.

Гра є найбільш доцільною та дієвою формою роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та дітьми початкових класів, які мають переважання ігрової мотивації, нестійку увагу та швидку втомлюваність.

Настільна розвивальна гра «Пригоди. Розвиток. Знання» в ігровій формі розвиває пізнавальні процеси дітей із особливими освітніми потребами, сприяє їх успішній соціалізації в суспільстві та гармонійному розвитку особистості, а також успішно реалізує поставлені завдання (розвиває пам'ять, мислення, кмітливість; математичні навички (лічба, порівняння, геометричні фігури); дрібну моторику рук; зв'язне мовлення, вміння розуміти та переказувати тексти, висловлювати власну думку; розширює знання про навколишній світ та Україну; формує позитивну Я-концепцію; навички безпечної поведінки дитини вдома та на вулиці; навички адаптації у суспільстві; навички конструктивної взаємодії з однолітками.

Настільна гра розрахована на групу гравців від 2 до 4 осіб. Гра розрахована на 1 урок (45 хв.), але за бажанням учасників може тривати довше. Переможцем стає учасник, який назбирав найбільшу кількість квіточок та подарунків. Дійшовши до фінішу, учасник може припинити гру або погодитися на проходження ще одного кола. Проходячи коло повторно, за кожен правильну відповідь дитина самостійно обирає собі приз із усіх запропонованих. Гра проходить у присутності дорослого, який стежить за дотриманням правил, розподілом призів, читає та пояснює завдання дітям. При необхідності педагог/психолог грає разом із дітьми, демонструючи алгоритм дій. За потреби ведучий може наводити приклад виконання завдання (якщо дитина не розуміє завдання).

Інструкція (зачитується дітям). Пофантазуйте і уявіть себе лісовими звірятами, яких білочка запросила до себе на день народження. На свято заведено ходити з квітами та подарунками, які ви зможете отримати, подорожуючи лісом та виконуючи різні завдання. За кожне правильно виконане завдання ви отримаєте приз (квіточка, лялька, машинка, м'яка іграшка та ін..)

Станції:

Загадки. Мета: формувати навички проводити аналогії між ознакою і предметом, розвивати логічне мислення та кмітливість, збагачувати словниковий запас, розширювати кругозір. Ведучий зачитує загадку, не показуючи дитині картку з відповіддю. За потреби загадку можна читати 2-3 рази. Якщо дитина не може відгадати, то можна допомогти, поставивши 1 запитання. Картку з малюнком можна показати лише після виконання завдання (успішного чи неуспішного). При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку.

Мовна станція. Мета: розвивати зв'язне мовлення, вчитися підбирати прикметники до іменника, розширення словникового запасу. Потрапивши на дану станцію, дитина виконує одне із запропонованих завдань: підібрати до слова три ознаки (прикметники); назвати три слова, що починаються на запропоновану літеру; скласти речення, використовуючи запропоновані два слова. Якщо вікові та психофізичні особливості дітей не дозволяють в повній мірі виконати завдання, то можна скласти речення, використовуючи лише одне слово; підібрати 1-2 прикметники; назвати 1-2 слова на запропоновану літеру. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку. Дитина може отримати додаткову квіточку, назвавши більше 5 прикметників, більше 5 слів чи склавши 2 і більше речень з даними словами.

Невдача. Мета: формувати адекватну реакцію на невдачу. Потрапляючи на дану станцію, дитина витягує одну із запропонованих карток та виконує необхідні дії.

Приз. Мета: формувати адекватну реакцію на удачу, надати можливість робити власний вибір. На даній станції дитина має право обрати собі будь-який із запропонованих подарунків без виконання завдань.

Рухливі пальчики. Мета: розвивати дрібну моторику обох рук, сприяти розвитку мозкової діяльності, мисленневих процесів, формувати уміння порівнювати свої дії з діями інших. Даний сектор передбачає виконання всіма дітьми вправи пальчикової гімнастики. Крім цього, виконуючи вправу пальчиками, діти ще й повторюють вірш за педагогом. Кожна вправа виконується по три рази однією, а потім іншою рукою. За успішне виконання вправи кожна дитина обирає собі будь-який подарунок.

Світ цифр. Мета: розвивати математичні навички (лічба, порівняння, геометричні фігури). На даній станції дитина виконує завдання із картки «Світ цифр». При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку.

Сектор безпеки. Мета: формувати навички безпечної поведінки дитини вдома та на вулиці, навички адаптації у суспільстві; уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, уміння висловлювати власну думку; розвивати зв'язне мовлення. На даній станції дитина виконує завдання із картки «Сектор безпеки». Дитина має не лише назвати правильну відповідь, а й пояснити свій вибір. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку.

Станція «Я». Мета: ідентифікація «Я», гендерна приналежність, розвиток порівняльних навичок, формування соціальної зрілості особистості дитини, підвищення віри в себе, виховання морально-ціннісного ставлення до своєї родини та Батьківщини. Потрапляючи на дану станцію, дитина витягує одну з карток та продовжує незакінчені речення. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку.

Українознавча. Мета: розширювати знання про навколишній світ та Україну; розвивати логічне мислення. На даній станції дитина виконує завдання на знання традицій, символів, визначних особистостей України. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку. Заохочуються додаткові знання дитини з даної теми (дитина може отримати додаткову квіточку).

Успіх. Мета: створити для дитини «ситуацію успіху», забезпечити атмосферу гри, формування ігрової мотивації, цікавості до виконання розвивальних завдань, забезпечення балансу між грою та навчанням. Потрапляючи на дану станцію, дитина витягує одну із запропонованих карток та виконує необхідні дії.

Цікавинка. Мета: розширювати знання про навколишній світ, розвивати зв'язне мовлення, уміння розуміти та переказувати тексти, висловлювати власну думку. Потрапивши на дану станцію, дитина прослуховує цікаву інформацію про навколишній світ (або читає самостійно). Потім дитина переказує інформацію, яку зрозуміла і запам'ятала. За потреби інформацію можна читати 2-3 рази. Якщо дитині важко вдається переказувати, то можна допомагати, ставлячи запитання. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку. Заохочуються додаткові знання дитини з даної теми (дитина може отримати додаткову квіточку).

Четвертий зайвий. Мета: розвивати комбінаторне вибіркове мислення, кмітливість; розвивати зв'язне мовлення та уміння висловлювати власну думку, формування світогляду дитини через прикладні знання. На даній станції дитина виконує завдання із картки «Четвертий зайвий». Дитина має не лише назвати правильну відповідь, а й пояснити свій вибір. При успішному виконанні завдання дитина отримує 1 квіточку.

Література

1. Маслей О. Працюємо з дітьми з особливими освітніми потребами // Шкільному психологу. Усе для роботи, січень 2016., с.20.
2. Москалюк А.П. Проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах ЗНЗ // Шкільному психологу. Усе для роботи, лютий 2016., с.15.
3. Турішева Л.В. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111с.

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В КОМАНДІ

Мала Ольга Гаврилівна, учитель фізики та математики Ковтунівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Золотоніської районної ради Черкаської області

Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками [1,14]. Добре відомо, що кожен із нас учиться за індивідуальним навчальним стилем. Дехто любить читати про себе, інші – в групі, хтось любить учитися, сидячи в кріслі, а хтось – на ліжку чи на підлозі. Багато з нас має візуальний стиль: нам подобається розглядати малюнки та діаграми. Інші – сприймають на слух, ще хтось найефективніше вчиться, відчуючи світ на дотик (тактильний стиль) або рухаючись (кінестетичний стиль). Деякі особи

зорієнтовані на друкований шрифт, вони легко запам'ятовують, читаючи книжки, інші – добре вчаться в інтерактивній групі, тобто спілкуючись з іншими. [2,99]

В школі використовуються різні методи навчання. Однак вони є невідповідними для багатьох нинішніх учнів. Традиційна методика не використовує на уроках форм роботи, які потрібні для учнів з кінестетичним, тактильним стилями навчання, яким потрібна музика чи постійне спілкування з іншими. Це одна із причин низького рівня знань наших учнів.

Як бачимо, для найкращого засвоєння навчального матеріалу необхідно, щоб діти побільше проговорювали його і використовували діяльнісний підхід. За традиційною методикою навчання більшу половину уроку говорить учитель. Навіть, якщо він говоритиме тільки 15 хвилин, для учнів залишається 30 хвилин. Якщо в класі 30 учнів, то на одного учня припадає в середньому 1 хвилина, щоб відповідати, якщо 15 учнів – 2 хвилини... Часто за урок опитали 4 – 5 учнів, а решта просто просиділи мовчки один урок, другий, третій... Наші учні надзвичайно мало говорять на уроках, а значить менше засвоюють нового. Це ще одна причина нашої низької результативності навчання.

Ознайомлення з методами та формами роботи вітчизняних вчителів-новаторів та вчителів тих країн, які займають передові позиції в світі в галузі освіти, власний багаторічний педагогічний досвід дають змогу мені стверджувати, що найбільшу результативність навчання дає поєднання командної системи роботи із заліковою системою та з сучасних ІКТ.

Залікова система роботи включає в себе: перевірку знань учнів теоретичного матеріалу теми на кожному уроці; перевірку знань учнів всього матеріалу теми під час залікового уроку, перед виставленням тематичних оцінок; перевірку знань учнів всього матеріалу вивченого за семестр (за рік). Перевірка здійснюється у вигляді усного опитування кожного учня класу, діти дають відповіді на запитання, записані в кінці робочого зошита. Таке систематичне і багатократне повторення теоретичного матеріалу дає досить хороший результат, але практично не можливе без різноманітних форм командної роботи.

Командна система роботи. Класи діляться на команди, кожна з яких, по можливості, включає в себе 4 учнів. Для роботи в команді ми використовуємо ряд правил.

Учні повинні: бути високоморальними, мобільними і рішучими; навчитися ділитися з іншими, піклуватися про них і ставити інтереси інших на перше місце; уміти будувати дружні відносини; уміти працювати в команді і цінувати будь-яку допомогу; розуміти, що значить надихати і мотивувати інших; бути підприємливими і ініціативними.

Столи в класі розставляються по два, так щоб учні не сиділи до дошки спиною. Кожен стіл нумерується. Табличка в центрі столу, дозволяє зручно і швидко розподілити учнів в одній команді (учень поряд, учень навпроти; учень 1; 2...). Діти розсідаються в групи по 4 особи.

Під час роботи в командах потрібно використовувати різноманітні форми роботи з дітьми, які необхідні для учнів з кінестетичним, тактильним стилями навчання, яким потрібна музика чи постійне спілкування з іншими.

Форми роботи в команді:

Тиша і увага – вчитель піднімає руку і говорить дані слова, учні повинні перестати обговорювати попереднє завдання, підняти руку і зосередити увагу на словах вчителя.

Встати, сісти – метод отримання інформації про клас. (Хто виконав задачу одним способом, двома? Хто отримав такий результат?...) Якщо учні вважають твердження правильним, то вони встають, в іншому випадку вони залишаються сидіти на місцях.

Опитування в парах – діти вибирають зручне для них місце в класі: чи біля вікна, чи стоячи серед кімнатних квітів, чи сидячи за партою, опитують один одного по заданих запитаннях. При цьому висвітлюється на екрані обов'язкове правило: підкажи, навчи, перепитай, похвали.

Друзі по годинах – заздалегідь підготовлена та підписана картинка годинника для кожного учня, на якій навпроти 3, 6, 9, 12 годин написані прізвища однокласників, з якими він би хотів зустрітися для обговорення навчальних питань. Вчитель дає завдання: зустрітися з друзями наприклад на 3 годину і обговорити конкретне завдання. Уточнюється час виконання завдання. Вмикається таймер і музика.

Фрагмент уроку: перевірка домашнього завдання. Учитель пропонує зустрітися з друзями обраними на 9 годину і обговорити домашнє завдання № 30 (а). Потім учитель пропонує обговорити № 35 (б) з друзями, обраними на 3 годину. Можна обговорювати протягом 1 хв Вмикається таймер і музика.

Чотири на чотири – На столі у кожної команди лежать аркуші формату А4. Учитель пропонує учням під номерами 1 взяти чистий аркуш паперу, розділити його навпіл, половину віддати учню, який знаходиться поряд. Потім кожен свою половинку розділяє навпіл і половину віддає учню навпроти. Тепер кожен учень ділить лист на 4 частини. Кожен з учнів голосно промовляє придумане слово на визначену вчителем тему, записує його на листочку і кладе в центр столу лицьовою стороною вгору. Не дотримуючись черговості, кожен учасник повинен заповнити 4 листочки, отже, в центрі столу виявляться 16 листочків. Діти премішують листочки і розкладають листочки у форматі 4 на 4. Далі кожен учень вибирає 4 листочки стовпчика чи рядка і виконує з ними дані вчителем завдання.

Фрагмент уроку: На екрані висвітлюються етапи роботи, вчитель пояснює їх виконання.

На кожному листочку паперу виконайте кроки: 1) Придумайте десятковий дріб. 2) Проговоріть голосно цей дріб для учасників вашої команди і запишіть на одному листочку паперу. 3) Покладіть на центр столу лицьовою стороною вгору. 4) Повторіть кроки 1–3, поки ви не використаєте всі листочки.

У вас повинно вийти 16 відповідей. Час на виконання – 3 хвилини (працює таймер).

Перемішуєте листочки і розміщуєте їх в форматі «4 на 4», кожному з вас потрібно взяти 4 листочки розташованих в будь-якому ряду по вертикалі.

З отриманими числами виконайте завдання: а) розташувати дробі в порядку спадання; б) додати два найменших дробі; в) від найбільшого дробу відняти найменший; г) перемножити два найбільших дробі.

На виконання завдання дається 3 хвилини (працює таймер). Правильність виконання завдання перевіряємо з учнями навпроти. Протягом відведеного часу грає музика.

Самостійна з класом – метод, при якому протягом даного часу учні письмово відповідають на питання, поставлене вчителем. Після своїх відповідей учні повинні провести лінію. Після закінчення цього часу учням потрібно буде зібрати якомога більше відповідей у своїх друзів. Вони рухаються по класу, знаходять пару не зі своєї команди, стають поруч і записують відповідь, якої у них немає. І таким чином, вони повинні зустрітися кілька разів з однокласниками і зібрати якомога більше варіантів відповідей. Відповіді записують вже нижче проведеної лінії. Контролюється час. Коли час закінчиться, діти сідають на свої місця. Після всіх написаних відповідей проводиться друга лінія. Починається перевірка, один із учнів зачитує свої відповіді і діти, слухаючи відповіді, додають ті, яких немає в них, але записують вже нижче другої лінії.

При виконанні короточасних самостійних робіт зручно використовувати *одночасну перевірку за столом* – метод, при якому 4 учасники в команді одночасно виконують письмову роботу на окремих листочках або в зошиті і по закінченню часу передають роботу один одному по колу для перевірки, або два учасники в команді одночасно виконують письмову роботу на окремих листочках або в зошиті і по закінченню часу передають один одному для перевірки.

При виконанні більш довготривалої самостійної роботи всіма учнями класу зручно здійснювати *конвеєрну перевірку* – два учні, які найшвидше розв'язали перше завдання, підходять до вчителя для перевірки, після чого кожен з них перевіряє роботу наступного учня, потім наступний учень перевіряє далі. Так само перевіряється друге завдання. Щоб діти знали до кого підходити, учень, який перевірятиме, розв'язує наступне завдання і тримає піднятою руку.

При розв'язуванні задач, частина учнів швидше навчилася виконувати певний тип завдань і може виконувати складніші завдання, іншим потрібно попрацювати ще над простішими. Тут можна використати метод – *варіанти*. На екрані записані завдання трьох рівнів складності. Після детального обговорення їх в командах, діти виконують кілька завдань першого рівня. Ті учні, в яких всі відповіді правильні, об'єднуються в команду, пересідають за столи, обговорюють наступний рівень завдань і виконують їх. Ті діти, які отримали неправильні результати, обговорюють свої помилки і продовжують працювати над першим рівнем. Знову виконується кілька завдань і частина учнів переходить до другого рівня, частина до третього, об'єднавшись в нові команди і пересівши за відповідні столи.

Змішування під музику – метод, коли учасники змішуються під музику, утворюють пару, коли музика зупиняється, обговорюють запропоновану тему, дають відповідь на запитання, яке видно на екрані.

Змішування в групі – учасники змішуються під музику, завмирають, коли музика припиняється, і об'єднуються в групи, кількість учасників в яких рівна відповіді на питання.

Фрагмент уроку: фізкультхвилинка (1 – 2 хв.). Вмикається музика, діти починають рухатися по класу. Коли музика зупиниться, завмирають і слухають питання. Відповіддю на питання буде, якесь число. Учні збираються в групу по стільки осіб, якою буде відповідь. Умова: ніхто з учнів не повинен озвучувати відповідь.

– Яка цифра записана в розряді десятків у числа 13230? (3.)

– Скільки отримаємо, якщо 540 ділити 270? (2.)

При вивченні нового матеріалу учням потрібно побільше його проговорювати. В залежності від рівня засвоєння дітьми матеріалу, можна застосовувати не тільки опитування в парах, але й *обговорення по колу*. Учні проговорюють відповіді на дане запитання в команді по колу один раз, чи більше одного кола, або кожен учень промовляє відповідь в команді по колу протягом певної кількості часу. Цей метод зручно використовувати для проведення заліків, учні відповідають по колу на залікові запитання.

Внутрішнє і зовнішнє коло – учні формують внутрішнє і зовнішнє кола і діляться своїми думками з однокласником навпроти при русі одного з кіл.

Подумай – запиши – обговори в команді – діти обмірковують відповідь на дане запитання, записують і по колу обговорюють свої відповіді в команді. Вмикається таймер і музика.

Всі пишуть – учні в команді зачитують свої відповіді по колу, а всі інші учні записують нові ідеї на своїх листках.

Опитай – опитай – обміняйся картками – учні перевіряють і навчають один одного пройденому матеріалу, використовуючи картки з питаннями і відповідями по темі. При цьому висвітлюється на екрані обов'язкове правило: підкажи, навчи, перепитай, похвали.

Деталізування – метод, який допомагає більш детально і глибоко розглянути матеріал з книги або відеоматеріал, зупиняючись і відповідаючи на питання для підсилення інтересу до даної теми.

Голосування – учні сидять за столом по 4 особи. На столі лежить 1 листок паперу на команду, в центрі якого розміщено квадрат і ще 4 квадрати по краях листка. Вчитель задає питання і пропонує кожному записати відповідь в своєму квадратику. Після цього в команді відбувається голосування. Кожен учень по черзі читає свій варіант відповіді. Інші учні піднімають великий палець вгору, якщо вони згодні чи відповідь їм подобається і в бік, якщо вони не згодні або відповідь не подобається. Якщо всі учасники команди

підняли великий палець вгору, то тоді цей варіант записується в центральний квадрат, як загальна відповідь команди. Вмикається таймер і музика.

Зв'язати – розширити – продумати – навчальна метод, який допомагає розширити (поглибити) знання по темі, зв'язуючи їх з попереднім досвідом і продумуючи можливі труднощі.

Фрагмент уроку: (Після вивчення квадратних рівнянь і найпростіших бікватратних рівнянь.)

На екрані записано: Подивіться уважно на кожне рівняння, зв'яжіть метод знаходження його коренів з попередньою темою та продумайте і обговоріть в команді можливі труднощі при їх розв'язанні:

- 1) $(x^2-4)^2+3(x^2-4)+2=0$;
- 2) $(x^2+3x)^2+3(x^2+3x)+2=0$;
- 3) $(x^2+3x+1)(x^2+3x+3)+1=0$;
- 4) $(x^2+2x)^2+(x+1)^2=55$;
- 5) $x^5+5x^3-36x=0$.

Після обговорення проводиться перевірка результатів роботи команд. Вмикається таймер.

Сортування карток – метод, який розвиває навички класифікування інформації по визначених категоріях. В центрі столу лежать кілька карток. Вчитель пропонує розкласти їх на групи. Назви груп може сказати або вчитель, або учні самі повинні визначити, на які групи розкласти карточки. Після цього проводиться перевірка...

Фрагмент уроку: На картках записані рівняння:

1) $x^2+3x+2=0$;	6) $x^2-9=0$;
2) $x^2+4x+3=0$;	7) $x^2-5x=0$;
3) $x^2-5x+4=0$;	8) $x^2-4=0$;
4) $x^2+3x=0$;	9) $(x-8)(x+2)=0$;
5) $x^2+2=0$;	10) $(x-7)(x+4)=0$.

Розкласти карточки на 4 групи, розділити групи між учнями, обдумати та розв'язати усно кожне з рівнянь.

До і після – метод, при якому порівнюються знання і точки зору учнів по темі до і після виконання певної вправи чи перегляду, вивчення певного матеріалу. Учні перед вивченням нового матеріалу записують на листочках, що вони знають по даній темі. Після вивчення нового матеріалу діти продовжують записи, підсумовуючи вивчене.

Поглиблення – метод, який допомагає учням глибоко зрозуміти і усвідомити досліджувані поняття і концепції. Діти розглядають в команді конкретне поняття з різних сторін, записуючи його обов'язкові і необов'язкові характеристики, приклади і антиприклад (те, що не може бути прикладом).

Випереджувальні домашні завдання – для пар, команд або окремих дітей даються домашні завдання до матеріалу, який буде вивчатись через 1–3 уроки.

Під час використання довільних методів роботи в команді, вчитель постійно знаходиться біля дітей, допомагає, аналізує, контролює та оцінює роботу учнів.

Робота в команді дає можливість вирішити наступні завдання: більша частина дітей в класі навчаються одночасно говорити і слухати, виправляти чужі помилки, таким чином закріплюючи, корегуючи і доповнюючи свої знання; кожен учень знаходиться в центрі опитування, йому необхідно спілкуватися, щоб навчити товариша тому, що знаєш сам, тим самим створюється позитивне відношення до процесу навчання; в учнів розвиваються комунікативні якості, креативне мислення, співробітництво, вони навчаються критикувати і сприймати критику; будь-який урок стає схожим на цікаву і насичену гру і несе в собі виключно позитивні емоції; навчання кожної дитини без виключення стає цікавим і результативним, а якість знань по предмету істотно зростає.

Про ці якості учня та особливості навчання йде мова в концепції «Нової української школи», що передбачає реформу середньої освіти.

Література

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. К., 2016
2. Драйден Гордон, Джаннетт Вос. Революція в навчанні / Драйден Гордон, Джаннетт Вос.– Л.: Літопис, 2011. – 544 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ВСЕБІЧНО ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Мосійчук Ірина Антонівна, учитель-методист, учитель зарубіжної літератури та російської мови
Висоцької ЗОШ І – III ступенів Дубровицького району Рівненської області*

Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року зазначає, що випускник середньої школи повинен бути готовим до нових суспільних відносин, соціально захищеним і загартованим, готовим до зустрічі з труднощами в умовах конкурентної діяльності, здатним до саморозвитку і самовдосконалення.

На думку І.Іванова [3], Ю.Петришина [6] для цього потрібні нові сучасні підходи до освітньої діяльності, а отже, і новий учитель, здатний запровадити в освітній процес все нове і передове.

Саме тому автор інновації зупинився на вирішенні такої науково-методичної теми інновації: «Використання здоров'язберігаючих технологій на уроках зарубіжної літератури як один із методів формування всебічно здорової особистості» з метою довести, що ефективність формування здорового способу життя вимагає активного залучення учнів до здоров'язберігаючого навчального процесу, формування в них активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я.

В останні десятиріччя широкого розповсюдження в усьому світі набув підхід, в основу якого покладено формування у кожного учня життєвих навичок, що сприяють розвитку здорового способу життя. Так, зокрема, П. Білоусенко [1], Д. Заграва [2] звертають увагу на дотримання певних педагогічних умов: озброєння учнів знаннями про здоров'я людини та способи його збереження і зміцнення.

У наш час, беручи до уваги слабкий стан здоров'я сучасних учнів, особливої актуальності набуває проблема формування ціннісного ставлення до здоров'я школярів, оскільки численні соціальні стреси, екологічні та психічні навантаження все частіше призводять до відхилень морального, психічного та фізичного здоров'я підростаючого покоління. Саме тому сучасні педагоги мають дбати не лише про зовнішній оздоровчий вплив, а й навчити учнів розуміти свій організм і свідомо ставитися до свого здоров'я. Про це говорять у своїх дослідженнях А. Калашникова [4], Г.Токмань [7].

О. Мороз [4] звертає увагу на те, що бажано урізноманітнювати форми роботи з учнями, використовуючи цікаві хвилиночки-здоровинки, ходьбу, впроваджувати в практику роботи різні вправи щодо покращання дихання

Головним завданням здоров'язберігаючої технології є: забезпечення рухової активності учнів; сприяння гармонійному розвитку особи; формування позитивних рис характеру; підтримання рівня здоров'я та працездатності; нагромадження і використання знань про здоров'я та здоровий спосіб життя.

На думку автора інновації, успіх застосування здоров'язберігаючих технологій залежить від того, наскільки учні намагатимуться самостійно чи спільними зусиллями із вчителем вирішити проблему, застосувати необхідні знання, одержати реальний та відчутний результат, опираючись на словесні, практичні та наочні *методи* навчання, різного роду *засоби* навчання під час різноманітних *форм* роботи.

Працюючи над даною темою, автор визначив *вимоги* щодо використання здоров'язберігаючих технологій у процесі викладання зарубіжної літератури:

- формулювання значущої в дослідницькому і творчому аспекті проблеми, яка вимагає вирішення інтегрованого завдання, дослідницького пошуку;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів;
- використання дослідницьких методів, що передбачає певну послідовність дій: обговорення методу дослідження, обговорення способів оформлення кінцевих результатів, збір, систематизація, аналіз зібраних матеріалів, підведення підсумків, оформлення та презентація результатів, висновки;
- можливість висунення нових проблем дослідження;
- позитивний емоційний фон.

Важливу роль у цьому відіграють фізкультхвилиночки. Впроваджуючи в практику своєї роботи здоров'язберігаючі технології, автор інновації вважає, що оздоровчі хвилиночки під час уроків повинні комбінувати в собі фізичні вправи для осанки (додаток), вправи для очей (додаток), рук та ніг (додаток), ший (додаток). Цей прийом допомагає зняти втому, відновити рівновагу учнів. Такі вправи досить успішно можуть проводити самі учні.

Із великим задоволенням школярі долучаються до подібного роду вправ – розминок, які поєднані з елементами ігор (додаток).

Однією із складових здоров'язберігаючих технологій є звукова гімнастика, завдання якої полягає у формуванні правильних рухів органів артикуляційного апарату, необхідних для вимови звуків. Такий вид гімнастики можна проводити і для розминки, і для закріплення знань з певного твору. Звуки при цьому варто дібрати так, щоб вони були пов'язані зі змістом твору (додаток).

Важливу роль у вихованні та навчанні підростаючого покоління відіграє, на думку автора, психогімнастика, завданням якої є збереження психічного здоров'я, запобігання емоційним розладам у дитини через зняття психічного напруження, розвиток кращого розуміння себе та інших, створення можливостей для самовираження особистості (додаток), вживання в образ героя та спілкування з ним (додаток).

У своїй практиці автор інновації використовує зоровий тренажер, запропонований доктором медичних наук В. Базарним [10], що допомагає розвитку рухової активності зорового аналізатора та самого учня. Така вправа може тривати 1,5-2 хвилини (додаток).

Цікавим є метод професора та доктора педагогіки, психології М. Норбекова [8], який сприяє зміцненню м'язів очей, покращання зору (додаток).

Не менш важливою є методика О. Стрельнікової [9], яка застерігає від помилок під час вдиху. Вправи такого роду знімають втому (додаток).

Доцільно проводити дихальні гімнастики. Це можуть бути звукові гімнастики (додаток), вправи, які сприяють добрій вентиляції легенів (додаток), покращують лімфо- і кровообіг в легенях (додаток).

По принципу симхасани автор інновації виконує з учнями вправи для язика, горла, покращення кровообігу, але у спрощеній формі (додаток).

Із великим задоволенням учні виконують ігри – медитації, які допомагають зорієнтуватися на чомусь конкретному (додаток).

Автор інновації вважає, що одним із можливих шляхів розвитку творчих здібностей дітей, їхньої фантазії є використання під час уроків зарубіжної літератури казкотерапії. Особлива роль при цьому належить музиці, котра розвиває в учнів естетичне сприймання, вміння помічати красиве у навколишньому середовищі, закладає основи художнього смаку, допомагає розуміти звуки живої природи (додаток).

Учням цікаво бути на уроках учасниками того або іншого дійства, пов'язаного із найдорожчим, що є у кожної людини – її здоров'ям. Тому логічним продовженням такого виду діяльності став черговий номер шкільної газети «ДіКС – ВІСТІ» (додаток).

Аналізуючи *результативність досвіду*, варто відзначити те, що підвищився інтерес учнів до вивчення предмета, збільшилася кількість школярів, які бажають взяти участь у конкурсах районного, обласного та всеукраїнського рівня; учнівські роботи різного плану надруковано на сторінках преси (районної, обласної, республіканської); поступово намічається тенденція зростання успішності та підвищення відсотку якості знань.

Використання здоров'язберігаючих технологій на уроках зарубіжної літератури є цілісним процесом, у якому розвиток (у біологічному розумінні) поєднується з розумовою освітою і вихованням: моральним, естетичним, патріотичним. Процес освоєння нового відбувається у спеціальній взаємодії учителя та учня: в усвідомленому або неусвідомленому спілкуванні з товаришами, учителем. При виконанні вправ учень осягає нові знання, набуває уміння, навички, а також самовдосконалюється.

Висновки. Таким чином, використання на уроках зарубіжної літератури різних видів здоров'язберігаючих технологій допомагає переконатися у мудрості слів великого Плутарха: «Розум дитини – не посудина, яку треба заповнити, а смолоскип, котрий потрібно запалити».

Література

1. Білоусенко П. І. Учїться висловлюватися / П. І. Білоусенко. – К.: Знання, 1990. – 245 с.
2. Заграва Д. І. Уроки педагогічної майстерності / Д. І. Заграва. – К.: Знання, 2015. – 144 с.
3. Іванов І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Іванов. – К.: Либідь, 2010. – 150 с.
4. Калашникова А. І. Книга про фізичні вправи і гарне самопочуття / А. І. Калашникова. – К.: Знання, 2011. – 150 с.
5. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Г. Мороз. – К.: Либідь, 1992. – 215 с.
6. Петришин Ю. В. Фізичне виховання / Ю. В. Петришин. – Львів: Освіта, 2011. – 251 с.
7. Токмань Г. К. Вікова психологія як наукове джерело методики викладання літератури / Г. К. Токмань. – К.: Дивослово. – 2003. - №6. – С. 23 – 29.
8. <http://yarasty.ru/89-metodika-norbekova.html>
9. <https://bigmirdedy.com/dyhalna-himnastyka-a-n-strelnykovoji>
10. http://irbit-nachaln-school1.blogspot.com/p/blog-page_8591.html

ПРЕЗЕНТАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ЗБІРКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАДАЧ З ФІЗИКИ (7 КЛАС)

Волок Віра Валентинівна, учитель фізики Синельниківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

Серед проблем політичного, економічного, соціального характеру, якими характеризується розвиток людства на початку третього тисячоліття, особливо гострою є екологічна. Стихійна діяльність людини призвела до глобальної екологічної кризи, масштаби якої може оцінити кожен мешканець планети Земля. У ХХІ ст. одне з головних завдань національної школи – формування відповідального ставлення до довкілля, соціальної відповідальності й громадянської свідомості особистості учня, яке будується на основі екологічної свідомості. Сьогодні перед вчителем фізики стоїть завдання підготувати молоде покоління до розв'язання екологічних проблем людства. Тому досліджувані на уроках фізики закони, явища й об'єкти природи, основні напрямки науково-технічного прогресу необхідно розглядати у взаємозв'язку з екологічними проблемами. Зокрема, це можна зробити під час розв'язку фізичних задач з екологічним змістом.

Мета навчального посібника – методична підтримка вчителя фізики при підготовці до уроків в 7 класі відповідно до нової програми, забезпечення його необхідною інформацією, матеріалами, що допоможуть організувати навчальний процес орієнтований на формування екологічної та соціальної компетентностей особистості учня, а також підготовку учнів до участі в олімпіадах та конкурсах різного рівня. Збірка містить цікаві, змістовні, інформаційні задачі екологічного змісту, які відповідають розділам і темам шкільного курсу фізики 7 класу, розробленими за трьома рівнями складності: I рівень складності (середній рівень); II рівень складності (достатній рівень); III рівень складності (високий рівень).

Актуальність. Учитель повинен розкрити творчий потенціал кожного учня і навчити його здобувати знання самостійно, використовуючи весь свій запас знань, умінь, життєвий досвід, прищеплювати учням інтерес до свого предмету, навчити думати не лише про себе, а й про навколишній світ.

На сьогоднішній день важливим і актуальним питанням для вчителя є впровадження елементів екологічного виховання та освіти у структуру традиційного уроку фізики. Вбачаю основною метою вивчення фізики – стати провідником гуманістичних ідей, екологічного способу мислення, здорового способу життя, формування компетенції, яких потребує сучасне життя, а саме створити таку систему навчання, яка б задовольняла потреби кожного, відповідно до його інтересів і здібностей.

Щоб викликати в учнів зацікавленість до вивчення фізики як інструменту збереження довкілля, виникла ідея зібрати задачі з екологічним змістом в збірку. Адже залучення підлітків до розв'язання екологічних задач з охорони та захисту природи дозволяє відчутти свою значущість, дорослість, здатність робити важливі корисні справи, реально бачити результати своєї діяльності, приносити радість людям, створювати прекрасне.

Наукове обґрунтування. Проблема взаємовідношення людини і природи вивчалась багатьма мислителями минулого і сучасності. Ще в XVII столітті Ян Амос Коменський звернув увагу на природовідповідність всіх речей, тобто на те, що всі процеси в людському суспільстві протікають подібно процесам природи.

Проблема взаємодії людини з природою є однією з актуальних проблем сучасності, над якою працюють психологи, педагоги та екологи: С. Дерябо, А. Захлебний, І. Зверев, А. Львовичкіна, І. Матрусов, Л. Молодова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, О. Плахотнік, В. Скребець, І. Суравегіна, В. Ясвін та ін. Вчені дійшли загального висновку, що тільки сформувавши екологічне мислення, свідомість та культуру кожної особистості, можна буде сподіватись на успішне вирішення цієї проблеми.

Проблемою включення питань екології в курс фізики займалися, зокрема, Е.А. Турдікулов, І.Д. Зверев, А.П. Риженков. Вони показали важливість екологічного виховання в школі і довели, що роль курсу фізики у вивченні основ екології велика. Розробили *принципи відбору екологічного матеріалу*:

- *Принцип науковості*, який вимагає, щоб питання екології включалися в зміст навчального предмету без спотворення;
- *Принцип краснавства* припускає систематичне звернення в процесі викладання, у позакласній та позашкільній роботі учнів до навколишньої дійсності, до природи рідного краю, до питань екології місцевості проживання.

Саме ці положення й стали вихідними у виборі проблеми, над вирішенням якої я працюю на уроках фізики: «Впровадження компетентнісного підходу при викладанні фізики як засіб формування соціально-екологічних компетентностей особистості учня». Впровадженням екологічної освіти на уроках фізики я займаюся з 2010 року і приділяю велику увагу формуванню екологічної компетентності особистості учня через впровадження компетентнісно орієнтованого навчання.

Екологічна компетентність є складовою життєвої компетентності, теоретичні засади якої розкрито С.П. Бондар, Дж. Равеном, А.В. Хуторським, І.П. Яшук. Основні підходи до формування екологічної компетентності відображено у дослідженнях Н.А. Пустовіт, О.О. Колонькової, В.В. Маршицької, Л.М. Титаренко, С.В. Шмалей. На думку Л.М. Титаренко, екологічна компетентність – це здатність особистості приймати рішення і діяти так, щоб завдавати докільки якомога меншої шкоди; здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної професійної і побутової діяльності.

Обов'язковий компонент процесу формування екологічної компетентності – знання. Якщо людина нічого не знає про об'єкт, вона буде ставитися до нього байдуже. Екологічні знання сприяють формуванню свідомого ставлення до навколишнього світу, природи та закладають основи екологічної свідомості.

Основні ідеї та практична значущість. Питання збереження і захисту навколишнього середовища розглядаю при розв'язуванні різних типів задач: якісних, розрахункових, графічних та експериментальних. Виробленню вміння оцінювати стан навколишнього середовища сприяє залучення учнів до розв'язування задач, які пов'язані: з живою природою (особливий інтерес викликають задачі, що допомагають побачити красу тваринного та рослинного світу, багатство і цілісність природи); вплив на атмосферу Землі; з раціональним використанням природних ресурсів; екологізацією сільського господарства, транспорту тощо; раціональне використання енергоресурсів тощо.

Виходячи з сучасного змісту поняття «охорона природи» та складу екологічних знань у шкільній освіті, можна виділити такі природоохоронні навички, які необхідно сформувати та розвинути в учнів при вивченні фізики:

- вимірювати ряд основних фізичних параметрів природного середовища (температуру, вологість повітря, освітленість тощо);
- оцінювати основні фізичні фактори та параметри для різних об'єктів, явищ і процесів, що протікають в біосфері, і їхні допустимі норми;
- вибирати раціональний спосіб застосування природних ресурсів та різноманітних видів енергії (механічної, електричної та інших) в практичній діяльності;
- передбачати можливі наслідки своєї діяльності для фізичного стану оточуючого середовища та критично оцінювати дії окремих людей що впливають на неї;

- оцінювати фізичний стан природного середовища, який складається під впливом антропогенних факторів;
- пропагувати та сприяти використанню на практиці фізичних ідей і законів, які лежать в основі застосування відновлюваних джерел енергії, методів боротьби з різними видами забруднень та оптимізації взаємодії суспільства з природою.

Технологічність. Уроки фізики мають великі потенційні можливості щодо формування полікультурних компетенцій учнів за допомогою розв'язування задач з екологічним змістом.

Сучасна людина, безумовно, повинна орієнтуватися в проблемах, які хвилюють все людство. В першу чергу це екологічні проблеми: парниковий ефект, кислотні дощі, забруднення довкілля радіонуклідами, озоніві дірки, проблема питної води тощо. Вирішення багатьох екологічних проблем сьогодні залежить від рівня сформованості у підростаючого покоління екологічної культури. У зв'язку з цим виховання молоді в дусі бережливого ставлення до природи повинно стати невід'ємним компонентом навчального процесу.

Процес екологічного навчання і виховання, кінцевою метою якого є природоохоронна діяльність людини включає: розвиток системи знань про взаємодію суспільства з природою; формування вмінь і навичок з вивчення і охорони природи; розвиток мотивів природоохоронної діяльності учнів.

Формувати у молодого покоління наукові погляди на ці проблеми – одне з найголовніших завдань сучасної фізики. На уроках фізики звертаю увагу учнів на питання раціонального природокористування, намагаюсь виховати в них почуття відповідальності перед природою, правильно поводитись в конкретній ситуації, захистити навколишнє середовище від забруднень і руйнувань, пропагувати сучасні проблеми екології і охорони природи.

Виробленню вміння оцінювати стан навколишнього середовища сприяє залучення учнів до виконання вправ на знаходження різних значень фізичних величин у довідниках; вимірювання значень фізичних величин за допомогою приладів; обчислення значень фізичних величин за формулами та показами приладів; розв'язування фізичних задач і аналіз знайдених результатів.

Основні фізичні фактори та параметри природного середовища, з якими бажано ознайомити учнів в курсі фізики з метою їхньої екологічної освіти: сила тяжіння (прискорення вільного падіння), тиск, температура, теплоємність та питома теплоємність, вологість повітря (абсолютна та відносна), поверхневий натяг рідини, електричне поле, магнітне поле, вібрація (частота, інтенсивність, звук (амплітуда, частота, інтенсивність), електромагнітне випромінювання різної частоти: низькочастотне, радіохвилі, інфрачервоне, видиме, ультрафіолетове, рентгенівське (довжина хвилі, густина потоку електромагнітного випромінювання), радіоактивність (енергія випромінювання, період напіврозпаду, доза опромінення). З точки зору екологічної освіти завдання полягає в тому, щоб при вивченні фізики була розкрита роль вказаних понять та величин як важливих фізичних факторів та параметрів протікання різноманітних процесів в біосфері, вияснені їх допустимих норм.

Саме розв'язування творчих задач екологічного змісту дає учневі змогу висловити особисту точку зору, яку він вважає об'єктивною, з'ясувати загальні положення й наслідки, доопрацювати прогалини в теоретичних знаннях.

Під час розв'язування творчих задач екологічного змісту учень зрозуміє, що він має знати сутність проблеми, мати уявлення про фізичні закони й наслідки з них, уміти використовувати набуті в навчальному процесі знання фундаментальних основ, проблем і тенденцій розвитку науки, бачити й відчувати взаємозв'язок з іншими науками (хімія, біологія, географія), володіти методами наукових досліджень, методами й прийомами усного та письмового викладання навчального матеріалу, основами використання інформаційних технологій у навчальній діяльності.

Практичність. З'ясовано, що підвищенню рівня сформованості інтелектуальних умінь, а також вмінь розв'язувати задачі сприяє організація самостійної навчально-пошукової роботи учнів шляхом систематичного використання розрахункових задач і вправ, які відрізняються за змістом, формою подачі та рівнем складності; розв'язання нестандартних та ускладнених задач; розв'язання задач зі зміною умови, з неповними чи надлишковими даними; задач без запитань та виконання завдань на складання задач. Збірка екологічних задач сприятиме розширенню знань про навколишнє середовище, потребу в учня займати активну життєву позицію щодо розв'язання проблеми «людина - довкілля», критичному мисленню, усвідомленню місця свого «Я» в спільному домі, ім'я якому – планета Земля.

Запропоновані задачі логічно доповнюють вивчення нового матеріалу, допомагають узагальнити і систематизувати знання учнів, сприяють екологічному вихованню, підвищують рівень краєзнавчої обізнаності, розвивають логічні та математичні здібності школярів, збагачують досвід учнів розв'язувати фізичні задачі.

Задачі підібрані у відповідності до шкільної програми та в міру їх ускладнення, передбачають диференційований підхід у навчанні та розроблені за такими рівнями складності: I рівень складності (середній рівень); II рівень складності (достатній рівень); III рівень складності (високий рівень). Завдання збірки доцільно використовувати на різних етапах уроку: мотивація навчальної діяльності, актуалізація, закріплення вивченого матеріалу, рефлексія, підсумок уроку. У кінці збірки є додаток, до якого ввійшли таблиці: «Густина речовини», «Префікси для утворення кратних і частинних одиниць», це створює зручність при роботі. В розділі «Відповіді» - розв'язок деяких задач.

Збірка буде корисною для учнів, вчителів, керівників гуртків загальноосвітніх навчальних закладів. Упровадження системного навчання учнів розв'язувати задачі, збагачені екологічним змістом, підвищує

рівень навчальних досягнень учнів та сприяє розвитку логічних інтелектуальних умінь, розвитку творчих нахилів. Відбувається поступове зростання показника успішності з предмету. Збірку екологічних задач з фізики подано у додатку.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ У НАВЧАЛЬНО - ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Дицюра Наталія Олександрівна, учитель української мови та літератури Синельниківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Синельниківської міської ради Дніпропетровської області

Інтеграція сьогодні інтерпретується як один з провідних принципів конструювання освітнього процесу, спосіб його вдосконалення. Основою для інтеграції є теорія міжпредметних зв'язків, яка в сучасній дидактиці отримує все більше і більше уваги. Інтегрувати можна різні предмети в одне ціле. Такий нестандартний урок дає учням наочний приклад того, що в житті все взаємопов'язано і усі набуті знання можуть стати в пригоді в будь-яку мить.

До основних завдань освіти віднесено набуття школярами практично-необхідних життєво важливих знань, а поряд із цим – розвиток творчої особистості, формування цілісного наукового світогляду учнів.

Інтегровані уроки – це уроки, на яких потрібно учням аналізувати, порівнювати, відшукувати певну подібність між явищами. Все це змушує учнів використовувати набуті знання та навички з декількох дисциплін. Такий урок є більш продуктивним, але до інтегрованого уроку необхідно готуватися заздалегідь, а саме: влучну тему, підготуватися вчителям, продумати хід такого уроку, залучити учнів до підготовки, адже вони повинні також приймати участь у підготовці та бути зацікавлені, розробити наочність: презентацію, плакати, стіннівки – тоді такий урок розкриє творчий потенціал не тільки вчителів, а й учнів.

Інтегрований урок – це 45 хвилин підвищеної активності, адже тут поєднується декілька предметів, тому учням потрібно мобілізуватися і ще більш активно працювати. Наприклад, вивчаючи іноземну мову, учні повинні шліфувати та вдосконалювати рідну мову, адже необхідно правильно та влучно перекладати іншомовні реалії, а щоб правильно перекласти іншомовні тексти, необхідно бути ознайомленим із культурою та історією країни, мову якої учні вивчають.

Переконана, міжпредметну інтеграцію дуже добре можна прослідкувати, адже вивчаючи певну тему згідно з державною програмою, можна поєднати урок іноземної чи української мови з будь-яким іншим: малювання (намалювати малюнок до теми), інформатика (створити тематичну наочність, презентацію до теми), географія (ознайомитися з географічним положенням), тощо.

Пропонована методична розробка містить рекомендації щодо організації та проведення інтегрованих уроків з англійської мови та української літератури, української літератури та образотворчого мистецтва, конспекти уроків, методичну інформацію, практичні поради, а також мультимедійні презентації.

Зміст матеріалу в методичній розробці подано відповідно до навчально-методичних завдань курсу вивчення української літератури, англійської мови, образотворчого мистецтва. Дана методична розробка інтегрованих уроків буде корисною для творчих учителів, що шукають нові підходи до підготовки та проведення уроків.

Конспекти мультимедійних інтегрованих уроків англійської мови та української літератури, образотворчого мистецтва та української укладено з метою дати можливість учням отримати глибокі і різнобічні знання, використовуючи інформацію як з літератури, так і англійської мови, образотворчого мистецтва, розвивати уяву, комунікативні і творчі здібності, вміння висловлювати власну думку, вміння застосовувати набуті знання в практичному житті; цілком по-новому осмислюючи події, явища та формування нового інтерактивного способу мислення властивого сучасній людині, вміння переносити знання з одної галузі до іншої.

Об'єкти інтеграції – тема, цілі, зміст, методи та результати навчальної діяльності.

Пропоновані уроки допомагають не лише реалізувати взаємозв'язок між навчальними предметами, а й спонукає учнів прийняти рішення щодо своїх знань і здібностей. Різноманітні форми і прийоми, які використовуються на уроках, сприяють як вдосконаленню вмінь і навичок, так і підвищують інтерес до вивчення іноземної мови та рідної мови. Авторські розробки інтегрованих уроків подано у додатку.

ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ НА СУЧАСНОМУ УРОЦІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Карнаухова Надія Костянтинівна, учитель німецької мови Першої міської гімназії Черкаської міської ради Черкаської області

Актуальність теми. Цілі, які ми ставимо перед собою у житті – є рушійною силою нашого існування. Вони мотивують і сприяють розвитку особистості. Саме тому не можна недооцінювати їх роль на сучасному уроці. Постановка цілей є одним з ключових питань при плануванні уроку і тому актуальність даної теми є беззаперечною.

Мета даної статті полягає у висвітленні способу, який допоможе вчителю спланувати якісний урок та мотивувати учнів, спрямовуючи їх на конкретний результат і підвищуючи таким чином ефективність уроку.

Метою і завданням даної інновації є підвищення якості та ефективності уроку за рахунок формулювання та повідомлення поступових легко досяжних цілей.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Кожен сучасний свідомий вчитель ставить перед собою низку питань. Ці питання стосуються планування уроків, навчального матеріалу, методики викладання, способів та прийомів, які зроблять урок цікавим та ефективним і розвинуть комунікативні вміння учнів. Найголовніше питання стосується знань, які учень має здобути. Які теми є найбільш релевантними? З чого почати? У якій послідовності викладати?

Загальновідомо, що цілі навчання іноземної мови в середніх навчальних закладах визначаються Державними освітніми стандартами і Програмами з іноземних мов. У цих державних документах мають бути зафіксовані очікувані результати навчальних досягнень учнів в оволодінні іноземною мовою за період навчання в середньому навчальному закладі [2, с.17]. В програмі 2017 року представлено тематику ситуативного спілкування, мовленнєві функції, лексичний та граматичний матеріал, яким мають володіти учні на певному етапі вивчення мови. Більш детальну інформацію надають Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти (ЗЕРМО). Вони адресовані усім фахівцям у сфері сучасної мовної освіти. Мета цього документу — стимулювати роздуми над цілями і методами, а також їх формулювання та впровадження. Автори сподіваються, що Рекомендації слугуватимуть полегшенню спілкування між мовними спеціалістами і забезпечать розробку програм та навчальних планів, екзаменаційних та кваліфікаційних матеріалів і процедур на спільній основі, і, таким чином, стануть внеском у процес розвитку і вдосконалення міжнародної освітньої та професійної мобільності.

ЗЕРМО забезпечують спільну основу для розробки навчальних планів з мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників тощо у Європі. Вони у доступній формі описують, чого мають навчитися ті, хто оволодіває мовою, щоб користуватися нею для спілкування, та які знання і вміння їм потрібно розвивати, щоб діяти ефективно. Цей опис включає також культурний контекст, у якому існує мова. Рекомендації визначають і рівні володіння мовою, які дозволяють виміряти успіхи тих, хто навчається, на кожному ступені навчання або впродовж усього життя [1, с.5]. Перше, що спадає на думку, коли чуємо про ці рекомендації – це рівні володіння мовою. Далі їх представлено у вигляді таблиці.

Центральну роль в наведених рівнях відіграють дескриптори «Можу робити» (Kann-Beschreibungen), які запроваджені для певних стратегій, що використовуються при реалізації видів комунікативної діяльності. Стратегії розглядаються як зв'язок між ресурсами тих, хто навчається (компетенціями), і тим, що вони можуть з ними робити (види комунікативної діяльності). Інакше кажучи, це є опис навичок, вмінь та компетенцій, якими має володіти людина на тому чи іншому рівні. Тобто дескриптори містять перелік так званих очікувань, які ми передбачаємо від людини, з якою спілкуємось на тому чи іншому рівні. Наприклад, ми знаємо, що на рівні A1 мовець має вміти розповісти про себе та його близьке оточення, має вміти написати неофіційний лист. На рівні B1 ми очікуємо, що учень зможе висловити свою думку з приводу тих чи інших суспільних явищ. Загальноєвропейські рекомендації надають детальний опис, за допомогою дескриптору «Я можу», кожного виду мовленнєвої діяльності для кожного рівня володіння мовою. Такий детальний опис допомагає вчителю сформулювати глобальну ціль уроку (чи ряду уроків) та підпорядковані їй маленькі цілі. Тому головне питання, яке має ставити собі вчитель перед плануванням уроку: що вмітимуть мої учні по закінченню уроку з огляду на основний методико-дидактичний принцип діяльнісно-орієнтованого підходу (Handlungsorientierung). Даний принцип передбачає, що учні мають вчити те, що їм потрібно в реальному житті, що вони зможуть використати в життєвих комунікативних ситуаціях в процесі іншомовного спілкування. Автори підручника DLL 6 вважають, що розпізнавши кінцеву мету, учні, ймовірно, будуть навчатися більш вмотивовано [3, с.17]. Таке припущення було вирішено перевірити на практиці в ході практично-дослідницького проекту на уроці німецької мови.

Але перш ніж перейти до опису даного проекту, хотілося б повернутися до формулювання глобальних та детальних цілей, що є необхідними кроками до мети. Не зважаючи на те, що дескриптор «Я можу» значно полегшує цей процес, не кожен ціль можна сформулювати за його допомогою. Наприклад, щоб досягти глобальної цілі: «Я можу написати неофіційного листа про події, що відбулися влітку», потрібен певний обсяг граматичних та лексичних знань, а також знати структуру даного письмового повідомлення. Тож детальні цілі можуть бути сформульовані за допомогою наступних фраз:

- Учні знають структуру неофіційного листа.
- Учні володіють лексичним матеріалом з теми «Відпочинок влітку» і т.д.

Аналізуючи підручники, можна відзначити, що автори автентичних навчальних матеріалів вже досить давно полегшують роботу викладачам, формулюючи на початку лекції цілі, які мають бути досягнені протягом певного розділу або ж речення, які починаються з «Я можу», можуть бути розміщені в кінці лекції для самостійної оцінки власних досягнень. Приємно відзначити, що деякі українські автори також почали приділяти увагу цьому питанню. Та чи готові вчителі використовувати вже готові цілі? Під час он-лайн курсу на платформі Гете-Інституту за підручником DLL 6 „Curriculare Vorgaben und Unterrichtsplanung“ я усвідомила, що недооцінювала роль цілей при плануванні уроку, тому прийняла рішення дослідити цей аспект уроку більш детально в ході практичного дослідницького проекту (PEP - Praxiserkundungsprojekt).

Практичний дослідницький проект є важливим інструментом у професійному зростанні викладача. За допомогою такого проекту можна дослідити певний аспект уроку, який здається важливим, новим чи цікавим. Перш за все потрібно сформулювати питання, яке буде досліджуватися, і спланувати урок. Наступним кроком є висунення гіпотези щодо можливих результатів дослідження. Після цього потрібно прописати індикатори, які дадуть нам змогу прослідкувати правильність чи хибність нашої гіпотези. Обов'язковою є анкета, яка готується для учнів. Її заповнення відбувається в кінці уроку. Не менш важливим є аналіз поточної ситуації на уроці з метою подальшого порівняння та висновку.

Перейдемо до розгляду конкретного проекту.

Питання: Як зміниться мій урок, якщо учні будуть знати його цілі і самостійно оцінювати власні досягнення і чи зможуть вони самостійно сформулювати цілі до певних вправ чи завдань?

Дуже часто учні виконують певні вправи, не замислюючись над їх доцільністю. Вони просто виконують вказівки вчителя, які іноді здаються їм навіть безглуздими. Тож можна припустити, що маючи конкретну ціль учні працюватимуть більш ефективно і вмотивовано, тому що вони знатимуть навіщо вони це роблять. Це і було *гіпотезою* даного проекту.

Індикатори, які б підтвердили цю гіпотезу:

- Учні активні.
- Учні працюють вмотивовано.
- Учні охоче заповнюють анкети.
- Учні правильно формулюють цілі.
- Учні досягають поставлених цілей.

Нижче надані цілі, які учні мали досягти протягом уроку:

- Глобальна ціль: Учні можуть описати власну кімнату.

Для того, щоб її досягти учні повинні володіти низкою навичок та вмінь, які вони мають здобути в ході декількох уроків.

- Учні знають предмети умеблювання.
- Учні вміють вживати зворот „Esgibt ...“.
- Учні знають прийменники місця an, auf, unter, über usw.
- Учні вміють вживати Dativ.

Питання анкети, на які учні мали дати відповідь в кінці уроку:

- Чи був я активним на уроці?
- Чи охоче я виконував всі вправи?
- Чи був я вмотивованим?
- Чи отримував я підтримку від вчителя?
- Чи можу я вживати зворот „Es gibt einen/eine/ein/ -“ ?
- Чи знаю як називаються меблі в моїй кімнаті?
- Чи вмію я вживати прийменники місця (auf, an, unter, vor usw.) ?
- Чи легко було розпізнати ціль вправи?

Аналізуючи поточну ситуацію на власному уроці можу сказати, що повідомлення цілей уроку відбувалося на початку і вони не були сформульовані за допомогою слів «вміють, знають і т.д.» . Зазвичай учням просто повідомлялось, що буде відбуватися на уроці.

Аналіз результатів підтвердив гіпотезу щодо доцільності повідомлення цілей учням та надання їм можливості самостійно їх розпізнати. Учні бачили перед собою чіткі цілі і це спонукало їх до дії. Вони дійсно були активними і вмотивованими, всім сподобався урок і майже всі досягли поставлених цілей. Завдяки цьому проекту учні відчули себе навіть трохи в ролі вчителя, усвідомили, що все, що вони виконують на уроці має певну мету і в кінцевому результаті це допоможе їм бути успішними

співрозмовниками при іншомовному спілкуванні. Досягаючи певної мети, людина переживає почуття успіху, що позитивно впливає і на її емоційний стан. То чому б не допомогти учням бути успішними, ставлячи перед ними посильні цілі та спрямовуючи їх рух до них?

Успішний урок залежить від багатьох чинників, але найважливішим є постановка чітких цілей, які одночасно є і пунктом відправлення, і кроками до мети. Маючи ціль, учитель підбирає найбільш ефективні вправи та форми роботи, які полегшать цей шлях.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання /Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю.Ніколаєва. - К.:Левіт, 2003.-273с.
2. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу/ С.Ю. Ніколаєва/ / Іноземні мови. – 2010. – №2. – С. 11–17
3. Karin Ende, Rüdiger Grotjahn, Karin Kleppin, Imke Mohr/Curriculare Vorgaben und Unterrichtsplanung. München. - 2013. – S.152.

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Пасічна Людмила Іванівна, учитель фізики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №19 Черкаської міської ради Черкаської області

Сучасний розвиток науково-технічного прогресу дає широкі можливості доступу до текстової, аудіо- та відеоінформації, використання програмних засобів та сервісів її обробки. Сьогодні не складає проблеми самостійно створити матеріали для навчальних та інших цілей і за допомогою мережі Інтернет надати доступ для загального користування. У даній роботі хочу поділитися досвідом зі створення і використання навчального контенту на прикладі власного сайту «Фізика в школі» [<https://sites.google.com/site/alg8school19>], для формування якого використано вільні сервіси Google: Сайти, Документи, Презентації, Форми, Диск, Альбоми, YouTube та інші.

Створити сайт, наповнити його контент – не складно. Проте, об'єм пам'яті Сайту Google обмежений до 100 МБ, що змушує до економного використання відведеного ресурсу. Тому формувати електронні веб-уроки доцільніше з використанням сервісу Google Документи. А на сторінках сайту створювати гіперпосилання на відповідні матеріали (рис. 1).

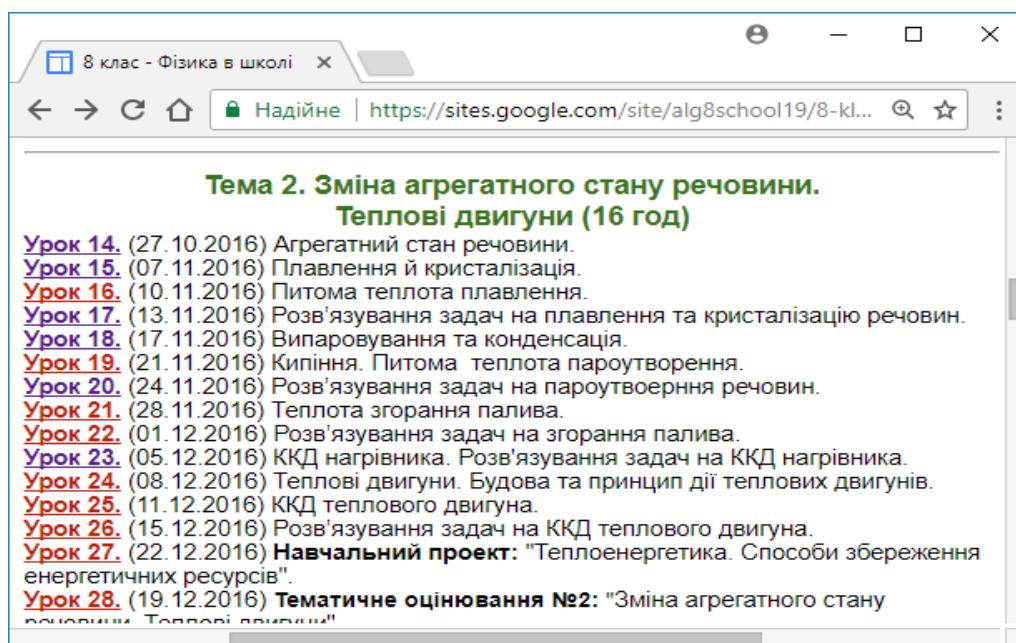

Рис. 1. Приклад сторінки сайту «Фізика в школі» для 8 класу

На головній сторінці сайту мені зручніше розміщувати оголошення та новини науки і техніки. На сторінці «Позакласна робота» створено онлайн-бібліотеку з посиланнями на цікаві наукові статті, представлено розробки позакласних заходів, матеріали для участі у конкурсах та змаганнях на рівні школи чи класу, висвітлено інші форми позакласної роботи з учнями. На сторінці «Конкурси та олімпіади» розміщено графік їх проведення, матеріали для підготовки, створено архів переможців. Як на уроках так і при виконанні домашніх завдань є можливість користуватися довідковими таблицями, розташованими на

сторінці «Фізичний довідник». На «Сторінці вчителя» приєднано Google Календар, систематизовано та створено архів навчально-методичного матеріалу, організовано гіперпосилання на цікаві сайти.

Розглянемо наповнення веб-уроку – електронного конспекту на сервісі Google Документи. Цей документ демонструється безпосередньо під час проведення уроку за допомогою мультимедійного проєктора, а учні мають змогу скористатися ним через мережу Інтернет для виконання домашнього завдання. На сторінках Google Документів можна представляти текстову інформацію в зручному форматі, доповнювати її графічними об'єктами (малюнками, графіками, схемами, таблицями), динамічними об'єктами та анімаціями. Слід звернути увагу на можливість створювати гіперпосилання з відкритим доступом на аудіо- та відеоматеріали, Google Форми (з тестовими, творчими та іншими завданнями), розв'язки олімпіадних завдань та задач, які демонструються під час проведення уроку, а також створювати посилання з обмеженим для учнів доступом на розв'язки, наприклад, домашніх задач, правильні відповіді до тестових та творчих завдань.

Як користуватися веб-уроком на різних етапах заняття в класі?

На етапі перевірки домашнього завдання чи актуалізації опорних знань можна відкрити розв'язання необхідної задачі, правильну відповідь на запитання чи тестове завдання. Це дає можливість достатньо швидко візуалізувати відповідь, за необхідності пояснити не всю задачу, а лише її частину, перевірити учневі правильність виконання завдання в зошиті. Вивільнений час доцільно використати для перевірки творчих завдань, які так полюбляють учні.

На етапі вивчення нового матеріалу учень користується чітко структурованим матеріалом з малюнками, анімаціями, відеофрагментами, таблицями. За потреби веб-урок легко удосконалюється, це дає можливість наповнити його цікавими ідеями та завданнями. Для осмислення матеріалу уроку учню потрібен певний час. Сторінки сайтів Google автоматично адаптуються для зручного використання як з комп'ютерів та планшетів, так і з мобільних телефонів.

На етапі набуття навичок розв'язування фізичних задач та закріплення нового матеріалу практикую диференційований підхід. Наприклад, з учнями можна розв'язувати окремі задачі з ґрунтовним поясненням біля дошки чи розібрати розв'язок задачі або перевірити правильну відповідь до запитання за матеріалом веб-уроку. В цей час бажаючі учні самостійно розв'язують задачі високого рівня, письмово відповідають на запитання. Якщо при розв'язуванні виникають сумніви щодо правильності розв'язку, учень відкриває розв'язання задачі та самостійно розбирає його. Такий підхід є досить продуктивним при підготовці учнів до конкурсів та предметної олімпіади.

З використанням електронного уроку досить просто диференціювати завдання і під час підготовки дітей до уроку вдома. Наприклад, використати різнорівневі задачі та завдання. У розділі «Для допитливих» розмістити цікавий матеріал для розширення кругозору та поглиблення знань, творчі завдання, навчальні проєкти (Рис. 2). Звіти до навчальних проєктів учнів у вигляді Google Презентацій через посилання приєднуються до уроку для загального представлення.

Творче завдання Д. Дивний годинник. Чому поведінка речовини, що просипається крізь отвір, так відрізняється в наведених випадках.

Відео. [Дивний годинник](#)

[Відповіді учнів](#) [Правильна відповідь](#)

Рис. 2. Приклад творчого завдання достатнього рівня для учнів 9 класу

Елементом домашнього завдання може бути електронне тестування. Для творчих завдань і електронних тестувань використовую сервіс Google Форми. Даний сервіс дає можливість, слідкувати за результативністю навченості (рис. 3), знаходити прогалини в знаннях групи чи окремого учня (рис.4).

Сер.рівень Бали: 16,54/24	Середній бал Бали: 16/24	Діапазон Бали: 7–24
------------------------------	-----------------------------	------------------------

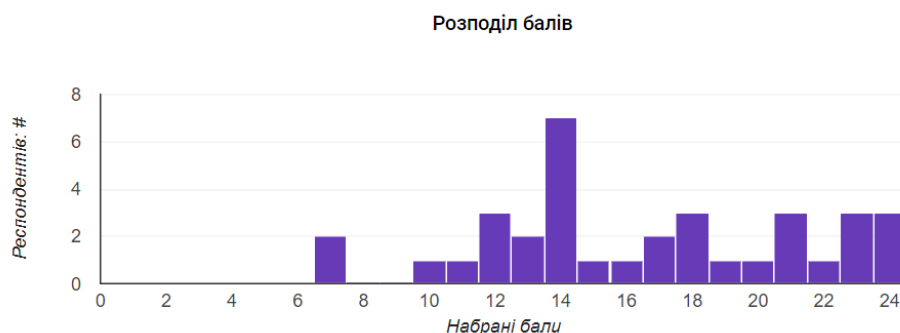

Рис. 3. Результати тестування учнів 9 класу з теми: «Магнітне поле прямого провідника зі струмом»

Темна половина стрілки - північний полюс. Виберіть рисунок, на якому правильно розміщена магнітна стрілка біля прямого провідника зі струмом:

24 правильних відповідей із 35

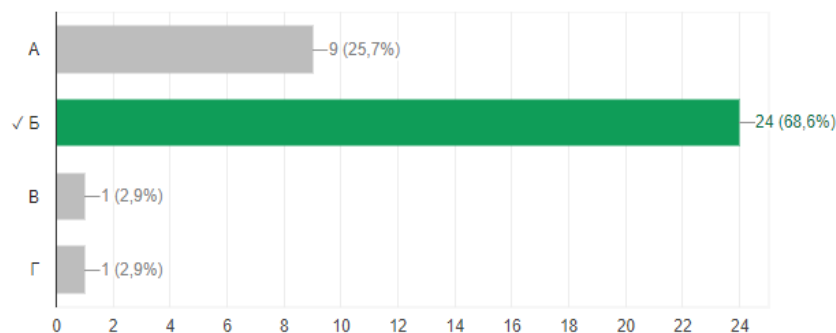

Рис. 4. Приклад аналізу тестового завдання

Сервіс Google Форми дозволяє створювати тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді, з правом вибору кількох відповідей, на встановлення відповідності, завдання відкритої форми та інші. Форма легко налаштовується для підрахунку та демонстрації оцінювання навчальних досягнень. Заповнені учнями форми (наприклад, при тестуванні чи відповіді на творче завдання) автоматично генеруються в електронну таблицю (рис. 5).

Фізика 9 Урок 43 Тестування Магнітне поле прямого прові...						
Файл Редагувати Вигляд Вставити Формат Дані Інструменти Форма Доповнення						
100% грн. % .0_ .00 123 Arial 10 B I U A						
fx	B					
	A	B	C	D	E	F
1	Позначка часу	Результат	Школа, клас	Прізвище та ім'я	Вкажіть вченого	Виберіть ма
2	05.03.2017 19:50:25	14 / 24	Школа Х, 9-Б	Самойленко О	Ерстед	Г
3	06.03.2017 17:13:25	11 / 24	Школа Х, 9-А	Крикун М	Ерстед	Г

Рис. 5. Таблиця результатів тестування учнів 9 класу

Досить часто використовую Google Форм при проведенні учнівських голосувань, наприклад під час конкурсів «Оригінальні світлини навчального процесу», «Фізичні фотоілюзії» тощо.

Для зберігання Google Документів, Таблиць, Форм, файлів інших сервісів використовую сервіс Google Диск (рис. 6).

Сторінки сайту та електронних уроків майорять світлинами з учнями школи у процесі навчання, творчого пошуку ідей, при виконанні фізичних дослідів, під час ремонту приладів кабінету тощо. Діти із задоволенням представляють свої світлини та відео. Це стимулює цікавість до предмету, активізує діяльність та бажання його вивчати.

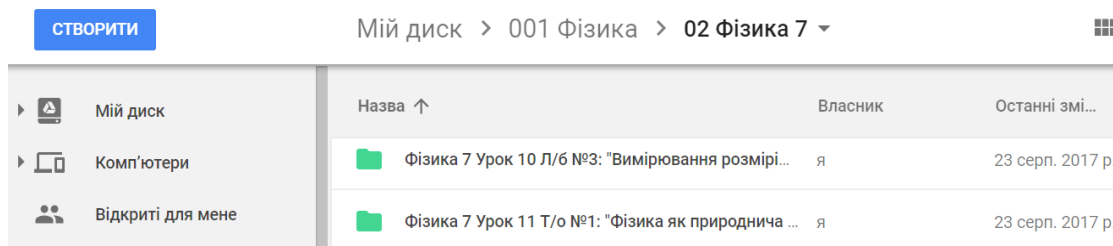

Рис. 6. Приклад упорядкування документів на Google-диску

Вільні сервіси Google є багатофункціональним інструментом вчителя для систематизації матеріалу і організації навчального процесу на уроці та вдома, простими у використанні, динамічно оновлюються. Це помічник при підготовці учнів до конкурсів та олімпіад, проведення онлайн конкурсів та квестів, комплексної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Використання онлайн сервісів сприяє формуванню вмінь і навичок самостійно здобувати знання, привчають учня жити в інформаційному середовищі.

РОЗДІЛ IV.

ІННОВАЦІЇ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ТА ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

ФОРМУЄМО МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ

*Модестова Наталя Володимирівна, керівник студії успішної особистості «Лідер»
КПНЗ «Палац творчості дітей та юнацтва» міста Павлоград Дніпропетровської області*

Людина формується у конкретному історичному часі та соціальному просторі у процесі практичної діяльності й виховання. Тому особистість як соціальна індивідуальність – завжди конкретне утворення, синтез і взаємодія дуже різноманітних факторів. Сучасне суспільство ставить нові вимоги до людини, потребує розвитку її духовного та лідерського потенціалу.

Сьогодні проблема розвитку лідерських якостей вимагає особливої уваги, оскільки вони допомагають розвитку особистості взагалі та проходженню процесу її соціалізації без психологічних травм.

Соціалізація – це процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, котрі дозволяють йому здійснювати свою життєдіяльність адекватним для даного суспільства способом. У зв'язку з цим А. Леонтьєв писав, що «особистістю не народжуються, нею стають».

Підлітковий вік – особливо важливий період у процесі соціалізації особистості. Для власної успішності в соціумі підлітку 14-17 років необхідні знання та вміння, з допомогою яких він зможе не тільки заявити про свою життєву позицію, а й активно реалізувати її в рамках певної діяльності. Важливо допомогти підлітку зробити внутрішній вибір. Щоб стати лідером, треба знайти власну природну точку відліку, свій шлях. Лідерство – це не просто процес, а форма прояву соціальної активності, спрямована на реалізацію загально групових цілей, обумовлених особистими якостями суб'єкта й соціальною ситуацією в життєдіяльності групи. Тому процес формування лідерів потрібно організувати під час навчання і виховання. Важливо, щоб сучасні підлітки, від яких залежить майбутнє нашої країни, володіли демократичною культурою особистості, формами ефективно організації та управління, вирішення конфліктів, умінням спілкуватися й іншими якостями, необхідними для успішного розвитку суспільства і держави.

На превеликий жаль, через дефіцит суспільної уваги до проблем підлітків, дисбаланс між їхніми прагненнями до визначення їх значущості в суспільстві і відсутністю реальних умов та можливостей до самоствердження, відсутність цікавих захоплюючих справ, велику хвилю різноманітної інформації, яка не знаходить належного пояс-

нення ні в сім'ї, ні в школі, спонукаючи підлітків самостійно шукати відповіді на питання, що їх турбують – виникає незадоволеність серед підростаючого покоління та відбувається стихійне групове спілкування поза школою, що призводить до проблем розвитку гармонійної особистості.

Тому поряд із формуванням національної свідомості, оволодінням підлітками засобами рідної історії, культури, народних традицій і звичаїв актуальним стає питання психологічно-гармонійного та творчого розвитку особистості, використання стимулюючих засобів щодо розвитку її потенційних можливостей.

Осередком формування лідерської компетентності є діяльність студії успішної особистості «Лідер», яка з 2000 року працює на базі філії «Зорецвіт» КПНЗ «Палац творчості дітей та юнацтва» м. Павлограда за навчальною програмою «Лідерство – запорука успіху», рекомендованою Міністерством освіти і науки України. *Метою* її діяльності є створення інноваційного освітнього середовища для формування, розвитку і реалізації лідерської компетентності вихованців, формування в них активної життєвої позиції. *Основним завданням* – стимулювання вихованців до вияву самостійності в соціально-корисній діяльності.

Підлітки, які приходять в студію, зазвичай вже мають яскраво виражені лідерські риси – активність, ініціативність, наполегливість, захопленість ідеєю і справою, але потребують теоретичних знань та практичних навичок, на які надалі спиратимуться в різних життєвих ситуаціях.

Діяльність студії включає наступні *компоненти*: психолого-педагогічну підтримку та емоційний комфорт кожного вихованця; створення ситуацій позитивних емоційних переживань суб'єкта в предметній, творчій, комунікативній діяльності, спрямованих на суспільно значуще особистісне самовизначення та інтелектуально-творчий розвиток; установку на позитивний суб'єктний досвід вихованця (досвід самовизначення, творчості, комунікації як кооперації, позитивна установка на іншого) та базується на наступних *складових*: особистісно зорієнтоване навчання та виховання, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, співробітництво та співтворчість вихованців і педагога.

Важливими є *засоби реалізації* – інтерактивні форми і методи роботи: колективні творчі справи, театралізовані інсценізації, дискусії, обговорення, ток-шоу, конкурси, змагання. Такі форми і методи виховної роботи сприяють зміцненню групової згуртованості та партнерської діалогічної співпраці, виявленню готовності старшокласників до взаємної підтримки і допомоги. Вихованці набувають умінь працювати в групі, вчаться толерантному спілкуванню, відповідальності, здатності впевнено виявляти свої здібності.

Як показав багаторічний досвід, доцільними *методами роботи* є: організаційні-адміністративні (регламентування, нормування, інструктування); педагогічні (методи формування свідомості, організації діяльності, стимулювання діяльності, самовиховання); психологічні (тестування, соціально-психологічний тренінг); соціологічні методи (спостереження, інтерв'ювання; анкетування, фокус-група, біографічний метод, метод аналізу соціуму, метод соціальної паспортизації); інші («рівний – рівному», «відкритий мікрофон», метод «кейс-стаді»).

У програму додана нова актуальна тема «Змістовне дозвілля – гарантія здорового способу життя», адже здоров'я – це ресурс лідера. Керуючись цим твердженням, ми регулярно організуємо змістовні тематичні розважально-пізнавальні вечори для старшокласників, запрошуємо однолітків для розширення кола спілкування. Нашими частими гостями бувають вихованці школи акторської майстерності, зав'язалися дружні стосунки з учнями шкіл міста. Соціально-психологічна специфіка юності полягає в тому, що саме в ці роки розгортається активний процес набуття досвіду спілкування, становлення світогляду, завершується формування соціальних установок, їх когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів.

У цьому віці у підлітків виникає прагнення до незалежності і самостійності. Їм властива орієнтація на світ дорослих: бажання почуватися в ролі дорослого, потреба правильно оцінити і використати свої можливості. Одночасно спостерігається велика чутливість до засвоєння норм, цінностей, способів поведінки, постійний пошук моральних орієнтирів, пов'язаних з переоцінкою сенсу життя. Усі ці потреби можуть бути реалізовані тільки в процесі активного апробування себе у взаємодії з оточенням, у різних видах діяльності, вчинках, діях. Найяскравіші риси характеру проявляються в нестандартних та екстремальних ситуаціях. Саме тому вже стали традиційними багатоденні мандрівки до лісу, поїздки до моря з наметами, подорожі до Польщі та Німеччини. Саме там, без батьків, виконуючи всі обов'язки, діти набувають життєвого досвіду і стають більш самостійними.

Від 14 до 17 років відбуваються і головні фізіологічні зміни: з'являється потяг до протилежної статі, невмотивована агресія, схильність до необдуманого ризику. Підлітковий період часто називають «важким віком», «переломним періодом», його суть полягає у змінах поведінкових характеристик. Це яскраво проявляється у груповій динаміці. Для того, щоб згуртувати малі групи, щоб діти почали мені довіряти, мені знадобилося чотири місяці. І щойно наше творче об'єднання вийшло на новий рівень, коли діти почали чути один одного, довіряти один одному не на словах, а на ділі – в колектив повернулися ще троє вихованців. Вони раніше відвідували заняття в нашій студії, але не «прижилися» і пішли. А через два місяці вирішили повернутися.

На першому ж занятті з «новенькими» під час виконання поставлених завдань було помітно різницю: діти, які регулярно відвідують заняття, позбулися багатьох комплексів, набули необхідних навичок, а на обличчях новоприбулих виразно читалися невпевненість і подив. Саме тоді я зрозуміла, як далеко вперед ми зробили крок.

Позитивні результати роботи в команді яскраво проявляються під час практичних занять. Наприклад, вихованці поділилися на дві команди: хлопців і дівчат. Учасники кожної команди були зв'язані парами за щиколотку правої ноги мотузкою — тонкою, але міцною – і різкі рухи викликали біль. Кожній команді пропонувалося самостійно розробити техніку пересування для найшвидшого проходження дистанції. Нарешті, команди винайшли по чотири способи пересування і у всіх випадках перемогли дівчата. Команда хлопців діяла як «лебідь, рак, і щука», новенькі відмовлялися виконувати вказівки лідера. Це ще раз довело, що взаємодія в команді – дуже важливий показник в процесі соціалізації вихованців.

Якщо раніше, будучи дітьми, підлітки бачили світ очима своїх батьків, то тепер у них паралельно вибудовується особиста система цінностей і поглядів на світ, яка лише частково взаємопов'язана з позицією батьків і частково – з поглядами однолітків, виникає постійна потреба в доброзичливому ставленні, тактовності з боку оточуючих. У цей момент дуже важливо, хто опиниться поруч, підтримає і спрямує в потрібне русло невичерпну підліткову енергію. У цьому періоді діти найгостріше сприймають негативні оцінки оточення, особливо якщо вони стосуються зовнішнього вигляду, манер, поведінки, одягу, кола спілкування – іншими словами всього того, що становить соціальну символіку і соціальне середовище «Я». У підлітковому віці розвиваються специфічні особливості самосвідомості, що проявляється в самооцінці. Механізмом розвитку самосвідомості підлітків є їх постійна рефлексія, тому вони часто невдоволені собою.

Саме тому на своїх заняттях я постійно використовую *методику, які сприяють підвищенню самооцінки* кожного вихованця. Помічати і озвучувати позитивні якості один одного, виявляти гідності кожного, пишатися не тільки своїми досягненнями, радіти досягненням друзів – такий напрямок діяльності дає позитивні результати.

Приблизно до 15 років на тлі більш інтенсивних процесів самовизначення й самовираження відбувається поглибленість автономності культурного саморозвитку. Мета – отримання самостійності. У підлітків формується подвійне відношення до субкультур дорослих. З одного боку вони прагнуть наслідувати у дорослих деякі елементи їх субкультур (мова, норми спілкування, манери й взірці поведінки, звички, традиції, життєві установи), а з іншого – зберігають свою автономність.

Приблизно в 16-18 років відбувається генерація накопиченого раніше: подолання кризи культурного самовизначення й самовиразу, отримання досвіду різноманітних культурних практик; перед молодою людиною чітко визначається її призначення у культурі, місце в житті.

У цих вимірах соціуму й культурних практик, що перетинається підліток живе та діє, набуває свій різноманітний і суперечливий культурний досвід, намагаючись знайти особистий стиль поведінки.

Так, один з найбільш на мій погляд складних вихованців, Сергій – учень 9-го класу (зріст 192 см), балакучий, непосидючий (на занятті йому було складно навіть 5 хвилин всидіти мовчки) – неординарно захопився німецькою культурою, ймовірно через бажання виділитися. Він не міг адекватно реагувати на мої зауваження. Хлопцеві дуже складно було відкритися і довіритися, оскільки за зовнішніми дорослими ознаками ховалася ще не визначена з манерою поведінки дитяча душа. Одним із моїх завдань, як педагога, є налагодження доброзичливих відносин з вихованцями та взаємовіддачі. Я використала багато різних методів. Постійні індивідуальні бесіди, робота в групах, роль Діда Мороза в новорічних виставах і під час проведення акції «Чуйні серця», вплив на Сергія за допомогою дівчинки, яка йому подобається, мали позитивний результат. За терпіння та цілеспрямовану роботу він винагородив нас усіх. Виявилось, що хлопець – чудовий кулінар. Тепер він часто тішить дівчат своїми кулінарними творіннями і з задоволенням приймає похвалу на свою адресу. Я зрозуміла, що Сергію свого часу була необхідна порція похвали і визнання. Адже він міг вибрати доріжку скінхеда: «проба пера» була дуже явною. Я ще раз впевнилася, що саме взаєморозуміння, взаємодопомога, взаємотурбота, взаємодовіра створюють органічну єдність між мною і вихованцями. Таке педагогічне співробітництво забезпечує позитивне ставлення дітей до педагога, освітнього середовища гуртка, своїх однолітків, успішне формування позитивних властивостей і якостей особистості, індивідуально спрямованих на саморозвиток.

Мені доводиться багато працювати над корекцією поведінки вихованці. Наприклад, під час ночівлі в приміщенні філії «Зорецвіт» хлопці кілька разів завинили перед дівчатами. Дівчата відповідали за організацію харчування: закупили продукти, накрили стіл, а хлопці в цей час в іншому кабінеті грали в настільні ігри. Коли я побачила цю картину, зрозуміла: так роблять у сім'ях, треба міняти схему. Хоча моїм завданням було спостерігати й аналізувати, невелика лекція з психології для дівчат і етична бесіда з хлопцями допомогли знайти формулу взаємин із протилежною статтю. Аналіз ми провели всім колективом і хлопці висловили побажання: «Нами потрібно керувати», «Ми допоможемо, але нас потрібно попросити». Результат сподобався всім: хлопці попросили пробачення у дівчат за свою нерозумну байдужу поведінку і організували солодкий стіл. Отже, навчити підлітка можна лише тоді, коли в нього вдається викликати інтерес і бажання виконати те, що вимагають оточуючі.

Своїх студійців я вчу головному – швидко і без втрат знаходити вихід з будь-якої ситуації. Вихованці набувають знань про відносини з іншими людьми в суспільстві, вмінь їхнього використання в соціальній практиці завдяки включенню таких *інтерактивних форм і методів роботи*, як ділові та рольові ігри («Як би я був президентом...», «Павутиння», «Пінг-понг», «Мої бажання...», «Якби я мав усе...», «Лідер», «Мийка»). Я ніколи не забуваю, що гра – це специфічний засіб освоєння дійсності, це особлива роль спілкування.

А.С. Макаренко підкреслював, що в дитячому віці гра – це норма, і дитина повинна завжди гратися, навіть коли робить серйозну справу. Все її життя – це гра. Саме в грі лідерські якості проявляються особливо яскраво. Аналізуючи з дітьми поведінку кожного, я обов'язково роблю акцент на поведінці лідера в конкретній ситуації, грі, завданні. Не завжди вдається знайти правильне рішення, але уроки отримуємо завжди. А це підвищує ефективність виховного процесу та успішно формує позитивний соціальний досвід.

Саме таку позитивну практику, такий життєвий досвід отримують вихованці студії успішної особистості «Лідер». Беручи участь в різноманітних акціях, вихованці, з одного боку, засвоюють соціальний досвід, входячи в соціокультурне середовище через традиції, звичаї, творчі справи, з іншого, – вони самі відтворюють систему соціальних зв'язків шляхом активного входження в середовище, реалізуючи себе як особистість, впливаючи на життєві обставини, на оточуючих людей.

Так, наприклад, під час акції «Чуйні серця», мої вихованці в образах казкових героїв дарували новорічні подарунки дітям – вимушеним переселенцям, які проживають у модульному містечку. Одна мешканка цього містечка, маленька дівчинка, перед новорічними святами написала листа з побажаннями і вручила його нашому Діду Морозу. У листі було намальовано двір, дитячі гойдалки, квіточки і лише одна фраза: «Хочу додому, в Донецьк». Ми всі замовкли. Запанувала тиша. Я зрозуміла, що в цю хвилину мої діти подорослішали ... Додому поверталися мовчки...

Я не втрачаю зв'язок із своїми випускниками, кожен з яких пішов своїм шляхом. Вони посіли гідне місце в суспільстві: хтось став гірничим майстром, банкіром, ді-джеєм, сценаристом, хтось відкрив свій бізнес, а хтось працює в сфері культури або в правоохоронних органах. А лідерські якості, сформовані під час занять в студії, допомагають їм у будь-якій життєвій ситуації.

Підлітки, які прагнуть до спілкування з однолітками, яким необхідно себе реалізовувати, розкривати і стверджувати власне «Я», конче потребують місця, де на них чекають, де б вони змогли відчутти себе особистостями, розслабитися від муштри, менторського тону, перевірити свої потенційні здібності. Саме таким розвивальним і стимулюючим середовищем з доброзичливими відносинами і є студія успішної особистості «Лідер». Тут створені всі умови для самоствердження, самореалізації, вияву здібностей та формування творчого мислення з урахуванням інтересів і бажань кожного вихованця. Тут формують лідерські якості, роблячи соціалізацію особистості дитини успішною.

Література

1. Гаврилюк В.Ю. Формування творчої активності старшокласників у позашкільних навчальних закладах: теоретичний аспект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу вільний: <https://repository.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/08/Gavrylyuk-V.YU-Form-tvorch-aktyvn-Teor-aspekt.pdf>
2. Горшакова О.Г. Культурний саморозвиток дитини у позашкільних закладах / О.Г. Горшакова //

Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки. Матеріали доповідей та виступів Всеукраїнської педагогічної конференції, 2008. – С. 59-63.

3. Косенчук О. Характеристика складових моделі формування лідерських якостей старшокласників у позаурочній діяльності на рівні міста/ О. Косенчук // Збірник наукових праць «Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика», Інститут обдарованої дитини НАПН України. – 2013. – Вип.1. – С.164-170.
4. Курдибаха О. М. Вплив позашкільних закладів на формування підлітків у процесі соціалізації / О.М. Курдибаха // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2014. – Вип. 1, т. 1. – С. 206-210.
5. Мачуський В.В., Гаврилюк В.Ю. Формування творчої активності старшокласників у клубах позашкільних навчальних закладів: Навчально-методичний посібник / В.В. Мачуський, В.Ю. Гаврилюк. – Біла Церква: КОПОПК, 2006. – 216 с.
6. Пустовіт Г.П. Концептуальні засади сучасної позашкільної освіти і виховання учнів: Науково-методичний посібник / Г.П. Пустовіт. – К.: ІСДО, 1996. – 144 с.

ВЕБ-КВЕСТ «СТВОРЮЄМО БАНК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ»

Шестопалова Ірина Михайлівна, методист КЗ «Позашкільний навчальний заклад Центр туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді «Горицвіт», керівник гуртка «Етнографічне краєзнавство» Кам'янської міської ради Дніпропетровської області

Інноваційний захід для молоді з євро просвіти – це подія, яка несе в собі велике інформаційне та смислове навантаження. Тут немає меж для фантазії. Єдина проблема в тому, щоб цю фантазію матеріалізувати в дійство.

Як це робиться? Починається інструкція. Якщо ви ніколи не читаете інструкції, а відразу використовуєте прилад на свій розсуд, то можете відкласти цю статтю і спробувати зробити самотужки «європейський захід для молоді». Подивитися що вийде, а тоді все-таки прочитаете. Можливо, ви в ньому і не знайдете того, що вас цікавить, а може подумаєте, що варто скористатися досвідом тих, хто уже пройшов певним шляхом у цьому напрямку.

Тоді починаємо...

Блез Паскаль – великий французький мислитель, математик і фізик, що вирізнявся своїм розумом в XVII столітті, сказав: «Існує достатньо світла для тих, хто хоче бачити, і досить мороку для тих, хто не хоче». Ці слова актуальні і сьогодні. Сучасний викладач, як ніколи, повинен не тільки навчати по-новому, а й по-новому вчитися сам для того, щоб крокувати в ногу з часом.

Не секрет, що з появою комп'ютерів, Інтернету, планшетів непросто завдання – зробити освітній процес цікавим для учнів – ще більше ускладнилось. Адже віртуальний світ для молоді набагато привабливіший, ніж читання підручників і вирішення завдань у зошиті. А що, якщо спробувати перетворити віртуальну реальність з конкурента на союзника? Тільки от без знання технологій, які можуть у цьому допомогти, вчителю не обійтися. Одна з них – достатньо відома технологія «веб-квест» (WebQuest – у перекладі «пошук в мережі»).

Вперше веб-квест був представлений викладачем університету Сан-Дієго Берні Доджем в 1995 році, тому назвати її новою було б не зовсім вірно. Інша справа, що в освітніх цілях в нашій країні вона використовується не так давно і, в основному, закріпилася за додатковою освітою, хоча нічого не заважає розповсюдити її на базовий навчальний процес.

Що ж це за технологія, про яку стільки різних думок? Яким же чином веб-квест допомагає пробудити пізнавальну активність дітей? Про це хотілося б поговорити, використовуючи власний досвід. Але все по порядку.

Пошук в мережі» крупним планом... Найчастіше веб-квест визначають як проект з використанням Інтернет ресурсів або як проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Однак його головна особливість полягає в наступному: замість того, щоб змушувати учнів нескінченно блукати по Мережі в пошуках необхідної інформації, педагог дає їм список web-сайтів, відповідних до тематики проекту та рівнем знань.

Технологія зазвичай включає кілька етапів, проходження кожного вимагає звернення до інтернет-ресурсів. Будь-який етап можна розглядати як окреме міні-завдання – індивідуальне чи групове. Воно може складатися, наприклад, з ряду питань, на які потрібно знайти відповіді.

На перший погляд, все просто. Але чому ж ці міні-завдання так «чіпляють» учнів?

Із позиції ... квестора... По-перше, самі завдання даються в незвичайній формі: загадки, зашифрованого послання, ребуса, вживання в роль. Тут все залежить від фантазії педагога – творця веб-квесту. Наприклад, він може запропонувати розділитися на групи і висвітлити якусь проблему з позиції керівника промислового підприємства, еколога, бібліографа, журналіста та ін. Або кожній дитині запропонувати подивитися на проблему з різних ракурсів. У моєму випадку юнакам та дівчатам, учасникам обласного євро форуму належало розібратися в такому актуальному на сьогоднішній день понятті як

«європейські цінності». Адже євроінтеграція України є сьогодні одним з тих питань життя держави, які хвилюють не тільки чиновників і політиків, але і практично всіх громадян нашої країни. Прагнення жити «як у Європі» виникло і зміцнилося серед наших співвітчизників ще до здобуття незалежності України, а бажання долучитися до європейських цінностей практично з перших кроків по створенню.

Ви запитаете, чому про такі серйозні поняття я вирішила розповісти молоді за допомогою веб-квесту? Тому, що хороший веб-квест можна порівняти з подорожжю по невідомій місцевості, де з тобою можуть трапитися всякі непередбачені, цікаві історії. Це унікальна можливість навчити дітей співпраці, правильному спілкуванню, розвинути свій інтелект, орієнтуватися в інформаційних потоках, познайомитися з новими технологіями та сервісами, поєднуючи при цьому навчання і виховання.

Як же правильно побудувати веб-квест? Про це теж необхідно поговорити.

Із позиції творця... Дуже важливою рисою веб-квестів є те, що вони побудовані з певного набору блоків:

вступ (призначено для залучення інтересу учнів); *завдання* (описує кінцевий продукт діяльності); *процес* (покроковий опис процедури того, що учні повинні зробити для реалізації проекту; тут також наводиться список веб-сайтів, на яких міститься необхідна інформація); *оцінка* (в цій частині наводяться критерії оцінки роботи учнів); *висновок* (підбиття підсумків проектної діяльності).

Наступним буде етап, що потребує певної комп'ютерної грамотності – це етап проектування макета веб-квесту, що включає в себе створення веб-сайту де на кожній його сторінці буде розміщене відповідне завдання. Працювати цей веб-сайт може і, будучи розміщеним в Інтернеті, і в локальній мережі, і просто на окремо взятому комп'ютері. Потрібно тільки правильно його зробити і відповідним чином «зв'язати» між собою сторінки. Для цього потрібно хоча б у загальних рисах вивчити розмітку сторінок і деякі програми, які дозволяють робити це простіше і швидше. Веб-квест можна виконати в середовищі MS Front Page, а також в програмі, добре знайомій всім викладачам, Power Point.

Звичайно, мені, як початківцю в цій справі, прийшлося звернутися до інженера-програміста. Результат перевершив всі мої очікування...

Як це було... У нашому випадку лідери євроклубів області стали квесторами і пройшли веб-квест «Створюємо банк європейських цінностей». Ми запропонували учасникам, яких заздалегідь об'єднали в групи, стати вкладниками «Банку європейських цінностей». Вони спробували «пройти» відділеннями банку і, розв'язуючи в них завдання квесту, познайомитися з «європейськими цінностями» і покласти їх на «банківську картку» Також відвідали архіви банку і познайомилися з його цінними паперами. Окрім цього, всі учасники стали співзасновниками «золотого фонду» нашого банку.

У «золотому фонді» знаходились ті «європейські цінності», які учасники знаходили під час виконання певних завдань: коли переглядали відео і складали пазл, відгадували ребус і «літали» на «хмаринках-словах», відповідали на запитання тесту і доповнювали поетичні рядки.

Визначені дітьми-квесторами «європейські цінності» («солідарність», «гідність», «свобода», «справедливість», «верховенство права», «демократія») повинні були фіксуватися на умовних банківських картках (*додаток*).

По результатам проходження веб-квесту була створена *презентація*, в якій наочно демонструвався процес виконання завдань і результати (*додаток на CD*).

Взагалі, у цього веб-квесту щаслива доля. В нього із задоволенням грали педагоги, студенти та старшокласники – члени євроклубів та прес-центрів шкіл-партнерів Дніпропетровська та області. Ця зустріч відбувалась 17 травня у Всесвітній день інформації в Дніпропетровському університеті ім. Альфреда Нобеля, де був презентований новий міжнародний медійний проект «Студентські медіа: відкритий шлях до європейських можливостей», реалізацію якого розпочато за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» (*фото 2,3*).

Позитивні відгуки ми отримала від керівників шкільних євроклубів, коли презентували даний веб-квест в ДОІППО. Та найбільше задоволення ми отримуємо, коли приходимо в шкільні євроклуби і чуємо від підлітків, які стають квесторами і створюють «Банк європейських цінностей» таке знайоме всім «класно!»

Труднощі і проблеми. У реальності, звичайно ж, картина не настільки райдужна, і існує чимало труднощів: написання цікавого сценарію квесту; для здійснення проекту учні повинні мати доступ до мережі Інтернет; технологія веб-квестів потребує від дітей та дорослих певного рівня комп'ютерної грамотності; повільний Інтернет може обмежувати тип завантажених ресурсів (наприклад, відеоматеріалів).

Мені пощастило! Все склалося якнайкраще! Доступ в мережу для тих закладів де ми «грали» – не проблема.

Гру покличте на заняття... Спостерігаючи як молодь із захопленням проходила всі етапи веб-квесту, зрозуміла, що не дарма гру називають «восьмим чудом світу». Адже, граючись, діти глибше пізнають життя, набувають різних навичок і вмій. Це можливість здобувати знання шляхом не схожим на звичайне навчання: це і розвиток фантазії, і самостійний пошук відповіді, і новий погляд на знайомі вже факти і явища, поповнення і розширення знань, встановлення зв'язку, схожості і відмінності між окремими подіями.

Коли побачила в ролі квесторів педагогів, то зрозуміла, що з віком потреба в грі не зникає, змінюється лише її характер і зменшується час, який їй приділяють. Дуже добре, якщо керівник зможе обрати такий підхід до навчання, в процесі якого відбувається конструювання нового. Саме такою може бути освітня технологія – «веб-квест», згідно якої педагог стає не уроковдавцем, а консультантом,

організатором і координатором проблемно-орієнтованої, дослідницької, навчально-пізнавальної діяльності учнів.

І на завершення. Мені здається, що висвітленою темою я привернула увагу всіх педагогів, які працюють з темою європейської освіти в різних освітніх закладах і проводять інноваційні заходи з даної тематики. Безумовно, можна знайти слушну підказку в різних посібниках та інформаційних ресурсах. Але справжній імпульс і натхнення для роботи можна знайти тільки у власній душі і в зацікавлених очах молоді.

Рекомендації до проведення. Веб-квест є одним з популярних і сучасних видів освітніх інтернет-технологій. Даний веб-квест розроблений і проведений в рамках відкритого обласного єврофоруму «Європейські цінності: панорама поглядів»

Мета. Залучення молоді до активного громадянства та осмислення процесів європейської інтеграції України. Усвідомлення спільних європейських цінностей (розширення та уточнення поняття). Удосконалення навичок самостійного здобування інформації та критичного її аналізу.

Завдання веб-квесту: дослідити поняття «європейські цінності»; сформувати інформаційну компетентність молоді шляхом залучення до інформаційної технології «веб-квест»; ознайомити дітей з різними способами ефективного і безпечного пошуку інформації в мережі «Інтернет»; навчити працювати з різними Інтернет-сервісами з метою аналізу, структування та представлення інформації.

Окрім того, працюючи над веб-квестом, учні проходять повний цикл мотивації від уваги до задоволення грою, знайомляться з аутентичним матеріалом, який дозволяє їм досліджувати, обмірковувати і усвідомлено будувати концепції і відношення до проблем реального світу.

Детальна інструкція по їх створенню (приклад найбільш популярного англомовного сайту для створення веб-квестів – [http:// questgarden.com/](http://questgarden.com/)).

Процес створення веб-квесту не завжди лінійний, але є певні кроки, які можуть бути зроблені для створення власного Web-Quest .

Крок 1: визначте тему.

Є чотири умови, яким повинна відповідати тема вашого веб-квесту: відповідати вимогам державних стандартів до змісту навчальних програм; містити завдання, яке сприятиме розвитку більш високого рівня мислення учнів; змістовно замінювати або доповнювати наявні матеріали, освоєнням яких з боку учнів ви неповністю задоволені; ефективно використовувати Інтернет .

Крок 2: виберіть сайт, на якому є матриця (шаблон) для створення веб-квесту.

Крок 3: придумайте завдання.

Зпочатку виберіть форму, в якій учні отримають завдання .

Є кілька варіантів: у вигляді презентації (напр. програма PowerPoint – розширення .Ppt) На слайді розміщуємо картинку і пишемо один або два питання . Так на кожному слайді можна розглянути певну тему; у вигляді тексту (наприклад, програма Word – розширення .Doc). Розміщуємо інформацію з картинками і запитання у вигляді тексту на аркуші формату А4 або А3; візуальний матеріал. Виглядає як набір картинок, фотографій, карикатур, (докласти можна у вигляді архіву – розширення, Zip, так як розмір додатків обмежений).

Крок 4: придумайте систему оцінювання: кількість пунктів, що нараховуються за те чи інше питання; якій кількості пунктів який рівень відповідає (напр. 5 пунктів – добре); у випадку, коли однієї конкретної відповіді немає, то опишіть, як оцінити усну розповідь, якщо вона аргументована, доповнена власними знаннями або навпаки неповна, неточна; результатом може бути презентація, яку виконають учасники після проходження квесту.

Крок 5: знайдіть джерела інформації, якими користуватимуться учні для пошуку відповідей.

Крок 6: маючи на аркуші приблизний план і основну інформацію, приступайте до створення Web-Quest.

Кількість учасників заходу. Якщо веб-квест розміщений локально, то кількість учасників залежить від кількості комп'ютерів в одному приміщенні підключених до мережі Інтернет (за кожним комп'ютером може грати від 1 до 3-х учнів). Якщо квест розміщений в мережі Інтернет (хостінг) кількість учасників не обмежена

Місце веб-квеста в освітньому процесі. Передусім, ми адресуємо його керівникам та організаторам молодіжних євроклубів закладів освіти, учням та студентам, які бажають брати участь у європейських ініціативах і здатні на новаторський підхід і пошук оригінальних механізмів вирішення проблем. Усім тим, кого цікавлять питання європейської інтеграції.

Література

1. Bauer-Ramazani., Chr.Webquests Resource Page. 1998-2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webquest.sdsu.edu/materials.htm>.
2. Krauss M., Let's create Web-based activities! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.
3. March T., Criteria for assessing best WebQuests. 2002-2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academics.smcvt.edu/cbauer-ramazani/Links/webquests.htm>.
4. Николаева Н.В. Образовательные квест-проекты как метод и средство развития навыков информационной деятельности учащихся / Н.В. Николаева // Вопросы Интернет-образования. – 2002. – № 7. – С. 37.

5. Teaching with WebQuests. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestwebquests.com/bwq/matrix.asp>.
6. WebQuest Taskonomy: A Taxonomy of Tasks. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webquest.sdsu.edu/taskonomy.html>.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОННОГО БУДИНКУ ДИТЯЧОЇ ТА ЮНАЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК МІСЦЕВОГО ОСЕРЕДКУ КОМПЕТЕНЦІЙ

Редька Лариса Володимирівна, директор Золотоніського районного будинку дитячої та юнацької творчості Золотоніської районної ради Черкаської області

Педагогічний колектив Золотоніського районного будинку дитячої та юнацької творчості приділяє велику увагу вдосконаленню моделі педагогічної діяльності закладу як відкритої цілеспрямованої соціальної системи, що організовує свою діяльність у контексті сучасного освітнього менеджменту.

Наш позашкільний навчальний заклад розташований у сільській місцевості та надає освітні послуги учням шкіл сіл Золотоніського району. Разом з цим, заклад є організаційним, координаційним і методико-інформаційним центром інноваційної роботи з педагогічними працівниками Золотоніського району.

Однак подальший розвиток закладу, організація та здійснення навчально-виховної роботи в ньому ускладнюється недостатнім фінансуванням, що в цілому негативно впливає на якість навчально-виховної роботи.

Урахування зовнішніх умов прискорює процес оновлення змісту діяльності позашкільного навчального закладу, зумовлює необхідність перегляду підходів до планування його роботи. Усе це вимагає такої організації навчально-виховного процесу, яка передбачає використання сучасних освітніх технологій роботи з дітьми та учнівською молоддю, що створюють умови для самореалізації вихованців за обраним профілем навчально-творчої діяльності та формування навчально-творчого соціуму, де основне місце відводиться особистому творчому досвіду вихованців.

Разом із тим, сучасний етап розвитку позашкільної освіти в регіоні потребує не лише нових методик і технологій навчально-виховної, методичної роботи, а й інтеграції компетентнісного та культурологічного підходів, співпраці всіх соціальних інституцій з метою створення умов для виховання та розвитку особистості. Це вимагає високої професійно-творчої компетентності педагогів, інноваційної та креативної спрямованості діяльності позашкільних навчальних закладів області.

Сучасний етап розвитку закладу передбачає також створення умов для оптимізації співпраці із загальноосвітніми та вищими навчальними закладами, державними установами, громадськими організаціями й громадськістю, зокрема батьками.

Вищеозначене зумовлює необхідність розроблення моделі подальшого розвитку закладу як місцевого осередку компетенцій (далі МОК).

Модель є системою поглядів педагогічного колективу, спрямованою на оптимізацію соціально-педагогічних умов навчання, виховання, творчого розвитку й соціалізації дітей та учнівської молоді в позашкільному навчально-виховному просторі регіону.

Інновацію розроблено з урахуванням освітніх завдань, специфіки діяльності закладу, системності координаційно-методичної, організаційно-масової та науково-методичної роботи, упровадження компетентнісного та культурологічного підходів.

Загальна мета: підвищення кваліфікації (зокрема створення можливості ефективної діяльності й заробітку) позашкільного навчального закладу та його працівників шляхом створення у мікрорайоні центру професійного навчання для педагогічних працівників. МОК буде готувати до діяльності, яка виходить за межі традиційної позашкільної освіти, формувати навички, необхідні в анімації місцевого розвитку (свідомої діяльності, спрямованої на розвиток і зміну соціального спілкування людей, громадських структур та вдосконалення умов для дій окремих індивідів і соціальних груп з метою більш повної реалізації потенціалу різнобічних людських можливостей)

Безпосередні цілі та завдання:

1. Створити в с. Гельмязів на базі Золотоніського районного будинку дитячої та юнацької творчості на основі існуючого інноваційного мікропідприємства «Просвітницько-розважальний етнокультурний центр «Оселя фантазії», яке готує та здійснює пропозиції у галузі багатоаспектного туризму, місцевий осередок компетенцій (МОК) як місце навчання через діяльність, стажування та навчальні візити.

2. Імплементувати в навчально-виховний процес деліберативні методи роботи (делібератив – глибоке, вдумливе, ґрунтовне вивчення проблеми).

Концепція місцевого осередку компетенцій містить:

1. МОК – це насамперед люди, стосунки між ними. Метод викладання – немає приміщення, заняття проходять в різних місцях залежно від запланованої мети.

2. Користувачами МОК є як дорослі люди, так і учні.

3. Методом навчання в МОК є «навчання через діяльність»: не вчимо теорію «про запас», але здобуємо знання й досвід, реалізуючи власні ідеї.

4. Сучасність: МОК спирається на інноваційній інтерпретації традиційних ресурсів українського села та побудові на цьому потенціалі унікальних пропозицій, тісно пов'язаних з українською культурою та ідентичністю.

5. МОК –це середовище, яке досягло успіхів і готове поділитися досвідом.

6. МОК проводить власну дослідницьку й аналітичну діяльність, вивчає потреби його клієнтів, в результаті чого визначає завдання для навчання і консультування.

7. При МОК працюватиме банк ідей і рішень, відкритий для обміну досвідом, відтак МОК у перспективі стане консультативним центром для клієнтів.

8. МОК ставить перед собою цілі суспільного та патріотичного характеру.

9. Процес навчання у МОК є гнучким, метод і зміст постійно адаптуються до потреб конкретної аудиторії та ситуації.

10. МОК постійно дбає про професійне зростання працівників, тренерів, що проводять навчання інтерактивними методами, лідерів МОК і створює для них можливості для підвищення кваліфікації.

11. Професійна освіта в МОК має неформальний характер, але підтримує діалог з традиційною системою навчання, використовує позитивний досвід та пропонує інноваційні рішення.

12. МОК вчить співробітництву; це місце, де будуються міцні стосунки, які можуть домогтися підтримки знизу для справ, що виникають в процесі роботи.

13. Важливим елементом навчання в МОК є електронні інструменти, що забезпечують постійний контакт між клієнтом та тренером, а також залучення до процесу навчання національного та міжнародного досвіду.

14. МОК тісно пов'язаний з реаліями українського села, має на меті створення системи розвитку села шляхом активізації творчих мешканців сільських громад.

15. Через зміст і методи викладання, дослідницьку діяльність та активність випускників МОК долучається до європейських ідей в освіті.

16. МОК використовує метод тьюторингу – прямої й особистої опіки педагога над клієнтом та його справою.

17. МОК стає ініціатором і єдиним елементом між осередками, які пропонують інноваційні підходи у навчанні та вихованні.

18. Праця в МОК – як у ролі клієнта, так і у ролі наставника – формує нові компетенції та створює можливості для практикування нової професії (тренер, тьютор, аніматор тощо).

19. МОК надає необхідні навички у сфері анімації місцевого розвитку.

20. Підставою для зарахування результатів опанування навчального курсу є планування та реалізація подій у селі, адресованої для обраної групи клієнтів.

21. Співтворці МОК (учителі, організатори, слухачі, лідери) беруть на себе відповідальність за мотивувальну атмосферу в МОК.

22. МОК та його викладачі є інноваційними, виходять за межі й шаблони, навчають інтерпретації того, що вони спостерігають, готові включити кожен сприятливий ситуацію у навчальний процес.

23. Принципом роботи МОК є спільне творення, пробудження у всіх учасників освітнього процесу творчого мислення та бажання діяти.

24. Бренд МОК спирається на якість викладання й ефекти, досягнуті тренерами та клієнтами у селах.

25. Турбота про реальну користь для кожного учасника МОК є важливим мотивом для активності всіх тих, хто є його співтворцем.

Для учнів були проведені заходи, спрямовані на командування: тимблдингові курси, творчі майстерні, тренінги. Для педагогічних працівників і представників сільської громади проведено низку тренінгів-семінарів за такою тематикою: музичне оформлення заходів; розвиток креативного мислення вчителів; активні форми роботи з дітьми та дорослими; майстер-класи для громадських активістів щодо роботи в громаді; театралізація як форма навчання; активні та пасивні форми відпочинку; анімаційно-діагностичні методи роботи; аналіз наявних ресурсів для роботи: аудіодискрипція простору, створення ментальних карт, створення мікромузеїв на основі поверхневої археології; проектування творчих ситуацій; тематичне село: навчання через діяльність та анімація на селі у процесі (діагноз, планування, реалізація, оцінювання); communitiarts і проектування творчих ситуацій та інші методи залучення місцевих спільнот; навчання через діяльність, поціновуючий підхід та інтерпретація як методичні основи діяльності МОК; «Криголами» в процесі навчання; мотузкові курси (тимблдинг) для об'єднання команди; методи дооцінювання інтерв'ю.

Очікувані результати:

1. Утвориться новий різновид навчального інструменту із застосуванням прийомів неформальної освіти та простір для інноваційної діяльності педагогів.

2. Будинок творчості набуде тіснішого зв'язку з громадою села Гельмязів, утворюючи осередок активізації суспільного життя та розвитку громади завдяки організації і проведенню деліберативних зустрічей. А це є шансом на підвищення суспільного значення самого закладу, зростання статусу його педагогічного колективу.

Умови розвитку педагогічної інновації: 1. Соціально-педагогічні. 2. Організаційні 3. Психолого-педагогічні.

Соціально-педагогічні умови реалізуються шляхом розвитку творчого потенціалу учасників через залучення їх до інноваційної діяльності та формування у них потреби економічного мислення.

Організаційні умови реалізуються через пропагування й поширення продуктів інноваційної діяльності РБДЮТ, зокрема діяльності МОК на районних та обласних семінарах, через організацію екскурсійної діяльності, творчих майстерень для педагогічних працівників і не тільки, висвітлення результатів діяльності у ЗМІ, через мережу Інтернет.

Психолого-педагогічні умови реалізуються через систематичне ознайомлення педагогічних працівників Золотоніського РБДЮТ з теоретичними й практичними умовами створення та функціонування МОК з урахуванням вимог сучасної науки.

Література

1. Азарова Т.В. Анімація громадського життя як технологія розвитку Громади. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/67-2013-09-10-09-11-42/1634-2015-12-15-07-29-59.html>
2. Школа сільського підприємництва в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frdl.etechnologie.pl/szkola-przedsiębiorczosci-wiejskiej/>

ПРОГРАМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ «КВІТОЧКА ДО КВІТОЧКИ – Я СПЛЕТУ ВІНОЧОК»

*Воронкіна Людмила Миколаївна, учитель Щастинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2
Новоайдарської міської ради Луганської області*

Актуальність. Виховання учнів в сучасній школі здійснюється в контексті національної і загальнолюдської культури, охоплює весь навчально-виховний процес, ґрунтується на свободі вибору мети життєдіяльності та поєднує інтереси особистості, суспільства, держави і нації. За своїми формами й методами воно спирається на народні традиції, найкращі надбання національної та світової педагогіки.

На необхідності звернення до національних традицій українського народу наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, Національних програмах «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Діти України», «Українська родина» та інших законодавчих актах, що стосуються навчання і виховання молодого покоління. Тож стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Виховна робота у початковій школі будуватиметься згідно з Основними орієнтирами виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів шляхом реалізації авторської програми виховної роботи «Квіточка до квіточки – я сплету віночок».

Мета програми: виховання патріотів і громадян Вітчизни, виховання учнів на традиціях, звичаях, фольклорних джерелах свого народу, рідного краю, національної культури.

Завдання програми:

- утвердження поваги до культурного та історичного минулого України;
- створення і забезпечення реалізації можливостей для повноцінної соціалізації молодих громадян, більш активного залучення їх у вирішення соціально-економічних, культурних, правових, екологічних та інших проблем;
- виховання молодих громадян у дусі поваги до Конституції країни, законності, норм суспільного та колективного життя, створення умов для забезпечення реалізації конституційних прав людини та його обов'язків, громадянського та професійного обов'язку;
- розвиток у юних громадян почуття гордості, глибокої поваги до символів держави – Герба, Прапора, Гімну України, іншої загальнодержавної та регіональної символіки та історичних святинь, гордості за країну, а також окремі регіони та міста;
- збагачення батьківсько-дитячих відносин досвідом діалогічного, емоційно-насиченого спілкування.

Із метою реалізації виховних завдань педагогічний колектив школи протягом останніх років працював над створенням безперервної системи громадянського виховання. Для досягнення цієї мети серед учнів 1-4 класів було створено дитячу організацію «Країна Барвінкova». «Країна Барвінкova» – це організація школярів початкової школи, які об'єдналися у класи-родини. У Країні є свої традиції, закони, символіка. Кожна родина має власну назву та знаки розрізнення: емблеми, девізи, краватку. Проект передбачає, що класи-родини протягом 9 місяців подорожують за 9 тематичними напрямками виховної роботи. У кожного тематичного напрямку є свій символ – квітка українського віночка (згідно з традиційною народною символікою). Кожен навчальний місяць року відзначається колективною творчою справою, яка так чи інакше охоплює всіх барвінчат. Це дозволяє створити в школі періоди творчої активності, поставити чіткий ритм життя шкільного колективу, уникнути стихійності, шлибше вивчити і засвоїти тему та надати дієву допомогу класному керівнику.

На першому засіданні у вересні кожному класу-родини урочисто вручається віночок із зеленого листя, який прикріплюється у класному куточку. Кожного місяця учні класу-родини вивчають певний тематичний період, наприкінці підбивають підсумки роботи над темою і, як результат своєї праці, отримують винагороду –квіточку, яку вплітають у свій віночок у класному куточку.

Таким чином, подорожуючи по Барвінковій країні, наприкінці навчального року до віночка вплітається 9 квіточок. Віночок розквітає усіма барвами райдуги, демонструє роботу, яку виконали барвінчата, сплітаючи віночок.

Згідно із символікою квітів українського віночка визначили напрями виховної роботи:

Символ	Напрями роботи
 Чорнобривці	У нас одна Батьківщина – наша рідна Україна
 Барвінок	Ми маленькі козачата <i>«Нехай знає Україна – козачата гідна зміна!»</i>
 Мак	Пізнай себе, свій рідний край, він часточка України
 Незабудки	Дерево з коріння починається, а людина з сім'ї
 Безсмертник	Школа безпеки <i>«Знати – щоб передбачити, передбачити – щоб діяти!»</i>
 Волошки	Пізнайко <i>«Знання – це скарб, а вміння вчитись – ключ до нього»</i>
 Гроно калини	Живемо за законами добра і краси
 Нагідки	Землю красить сонце, а людину – праця
 Ромашки	Острів Білого Лелеки <i>«Природа – наш дім, бережімо його!»</i>

Створення відкритої поступальної виховної системи, заснованої на співпраці, співдружності, співтворчості всіх суб'єктів виховного процесу з метою виховання сучасної творчої особистості, здатної до інтелектуального, духовного і фізичного саморозвитку.

І на завершення, особливістю Програми є те, що виховний процес здійснюється у найрізноманітніших ігрових та цікавих формах, які є найбільш адекватними для учнів початкових класів, дають можливість побудови взаємодії з сім'єю на якісно новій основі.

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНІ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ

Коротун Лілія Володимирівна, учитель біології та географії Морозівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Міловської районної ради Луганської області

У найважливіших міжнародних і державних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації.

Сучасні актуальні проблеми взаємостосунків суспільства і природи висувують невідкладні завдання і одне з них – виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати і відтворювати її багатства, психологічно готового оберігати природу. Це вимагає переорієнтування екологічного виховання на можливість здійснювати випереджувальну підготовку людини до переходу на стратегію сталого розвитку.

Сталий розвиток є новим принципом людського спільного життя: майбутні покоління повинні мати ті ж самі ресурсні можливості, що мають і нині існуючі. Отже, суспільство висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і відповідальності буде готовою і здатною не лише визначати екологічні проблеми, знаходити раціональні шляхи вирішення їх, а й попереджати виникнення останніх. Отже, екологічне виховання набуває пріоритетної ролі в освіті загалом та у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл.

Розвиток і формування в учнів екологічної компетентності забезпечується відповідним оновленням усіх складових навчально-виховного процесу навчального закладу (цілей, змісту, технологій тощо). Мета екологічного виховання і освіти має бути орієнтованою на формування екологічної свідомості особистості, готовності відповідально ставитися до довкілля, виховання екологічно усвідомленої поведінки, знань прав і обов'язків громадян. Життєво необхідним стає створення умов у навчальному закладі і сім'ї, за яких учні б усвідомлювали практичну значущість екологічної компетентності, проявляли б свою зацікавленість, набували здатності й готовності до ініціативної творчої діяльності екологічного спрямування. Таким чином, педагогічний колектив Морозівської загальноосвітньої школи I-III ступенів визначив для себе напрям розвитку екологічної компетентності учнів як одну із ключових ідей модернізації виховання і освіти свого навчального закладу, необхідність якої історично передбачена у вигляді корінних змін світогляду, традицій, стилю мислення, мотивів поведінки людей, які становлять сучасний соціум. Вона пов'язана з готовністю і здатністю молоді нести особисту відповідальність як за власне благополуччя, так і за суспільне.

Екологічна компетентність це:

- здатність особистості приймати рішення і діяти так, щоб якомога менше завдавати шкоди довкіллю;
- прояв екологічної культури особистості у довкіллі, де вона здійснює власну діяльність і може реально впливати на її стан;
- характеристика, що дозволяє сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку;
- здатність особистості до такої діяльності у побуті й природному середовищі, коли здобути екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в уміння приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля.

Актуальність дослідження. Екологічне виховання не є інноваційним для школи, якому раніше майже (або й зовсім) не приділялося уваги. Загрозлива екологічна ситуація, що склалася, зробила його одним із найпріоритетніших напрямків в галузі освіти та виховання. Вже зараз в загальноосвітніх навчальних закладах України введено до інваріантної складової навчальних планів такий предмет як екологія, проводяться спецкурси і факультативи. Все більше освітян схиляються до необхідності екологізації всіх навчальних предметів. Педагогічні діячі проводять ґрунтовні дослідження, створюють спеціальні програми. Відповідно до вимог сучасності потрібно на практиці формувати екологічну свідомість школярів, що проходить найбільш ефективно, якщо педагогічний процес екологічного виховання враховує психологічні особливості учнів та процеси формування екологічної свідомості через різні сфери виховної роботи у школі, а саме: патріотичне, трудове, естетичне, духовне виховання, формування та забезпечення здоров'єзберігаючих компетентностей, забезпечення повноцінного фізичного розвитку дитини, розвиток культури існування у соціумі.

Суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди, здатні до нестандартного мислення щодо збереження та відновлення природних ресурсів, небайдужі до майбутнього нашої планети. Саме тому так важливо розпочати екологічне виховання з раннього дитинства. Щоб екологічне виховання дало належний результат, воно має бути організоване належним чином, відповідати певним вимогам. Робота має бути цілеспрямованою, учні – розуміти, для чого вони виконують певне завдання та яким має бути результат. У своєму дослідженні ми на практиці доводимо, що важливість і потрібність виконуваної діяльності дає учням відчуття потреби діяти, задоволення кінцевим результатом, причетності до вирішення глобальних проблем, готує до продуктивної праці в різних галузях виробництва,

до свідомого самостійного життя у злагоді з природою. Виховна ефективність екологічної діяльності зростає за тієї умови, коли учні є не лише виконавцями, а й її організаторами.

Отже, екологічна освіта і виховання нашого навчального закладу покликані забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувати прагнення і вміння брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища.

У зв'язку з цим розроблено систему роботи, спрямовану на удосконалення змісту навчального процесу, створення відповідних педагогічних умов для екологічного виховання школярів, відбору оптимальних форм, методів і прийомів навчання екології.

На базі нашої школи вчителями практично розроблено й експериментально перевірено шляхи, які сприяють ефективному здійсненню екологічного виховання учнів в урочний та позаурочний час. Навчально-виховний процес школи будується через призму формування екологічної свідомості дитини.

Виходячи з усього вище зазначеного, ми переконані, що тема нашого дослідження є актуальною.

Мета і завдання екологічного виховання школярів Морозівської загальноосвітньої школи I-III ступенів. Створення нового відношення людини до природи – задача не тільки соціально-економічна і технічна, але і етична. Вона витікає з необхідності виховувати екологічну культуру, формувати нове відношення до природи, засноване на нерозривному зв'язку людини з природою. Одним із засобів рішення даної задачі стає екологічне виховання, де під вихованням в широкому значенні слова розуміється освіта, розвиток, виховання.

Мета екологічного виховання – формування відповідального відношення до навколишнього середовища, яке будується на базі екологічної свідомості. Це припускає дотримання етичних і правових принципів природокористування і пропаганду ідей його оптимізації, активну діяльність по вивченню і охороні природи своєї місцевості.

Сама природа розуміється не тільки як зовнішнє по відношенню до людини середовище – вона включає людину. Відношення до природи тісно пов'язано з сімейними, суспільними, виробничими, міжособовими відносинами людини, охоплює всі сфери свідомості: наукову, державотворчу, художню, етичну, естетичну, правову. Виходячи з вище сказаного, у нашій школі ми ставимо собі за мету:

- формування екологічної свідомості особистості, яка відповідально ставитися до довкілля;
- виховання екологічно усвідомленої поведінки, знань, прав і обов'язків громадян;
- створення широких можливостей для творчої самореалізації особистості.

Умовою такого навчання і виховання у Морозівській загальноосвітній школі виступає організація взаємозв'язаної наукової, етичної, правової, естетичної і практичної діяльності, направленої на вивчення і поліпшення відносин між природою і людиною. У кожного учня формуємо погляди, переконання в тому, щоб вони сприймали природу, як свій «зелений дім», як найвищу умову і єдине середовище життя, розвиваємо розуміння, що критерієм сформованості відповідального відношення до навколишнього середовища є етична турбота про майбутні покоління.

Екологічне виховання іде поруч з екологічною освітою, що пов'язано з єдністю їх цілей, головною з яких є формування екологічної культури особистості, подолання споживацького ставлення до довкілля. Разом з тим, екологічна освіта, екологічні знання уже самі по собі мають великий виховний потенціал.

Основні завдання екологічного виховання, які стоять перед педагогічним колективом школи:

- формування у дітей цілісного сприйняття оточуючого середовища і сучасного наукового світогляду;
- розвиток зацікавленості до предметів природничого напрямку, накопичення екологічних знань та їх усвідомлення;
- прищеплення любові до природи, бажання берегти та примножувати її, формування навичок і вмінь діяльності у природі;
- формування особистісної екологічної позиції, формування елементів здорового способу життя та навичок екологічно доцільної поведінки.

Зміст екологічного виховання у школі передбачає розкриття таких положень:

- осмислення екологічних явищ і вмінь робити висновки щодо організації як власної діяльності, так і колективу в природньому середовищі;
- усвідомлення вихованцями необхідності екологічної безпеки України;
- формування моральних почуттів обов'язку і відповідальності за збереження краси природи та участі в її охороні, спонукання вихованців до природоохоронної діяльності.

Екологічна освітньо-виховна діяльність в навчальному закладі відрізняється надзвичайним різноманіттям форм та заходів, серед яких обов'язкові і факультативні; традиційні і оригінальні; індивідуальні, групові, масові; елементарні (доповідь) і комплексні (конференція); разові (тематичний вечір) і постійно діючі (гурток); усні (бесіда), друковані (газета), наочні (виставка, інформаційні стенди); використання веб-ресурсів; інформаційні (лекція), ігрові (свято), змагальні (вікторина), ділові (екологічні проекти) та ін.

В умовах екологічної кризи, яка є наслідком, передусім, кризи духовної, суспільство покладає особливі надії на школу. Ми вважаємо, що саме вчитель повинен стати головним інформатором, носієм екологічно значущих, ціннісних підходів до природи. Знати – умова необхідна, але недостатня. Сформувати відповідний світогляд і переконання лише на інтелектуальному рівні неможливо. Знання повинні пройти

через світ емоцій, почуттів, отримати особисту оцінку і стати обов'язковою нормою, перейти в екологічні переконання, екологічні потреби. Отже, екологічний стиль мислення в школярів ми розвиваємо на раціональному та емоційно-чуттєвому рівнях. Прищеплення учням естетичного сприйняття природи, гуманістичних ідеалів закріплює, узагальнює, цементує знання, здобуті на уроках, допомагає нам пробуджувати мотивацію і смисл власного дбайливого ставлення дитини до навколишнього середовища на практичному рівні через заходи, які проводяться у школі.

У школі все повинно бути пронизано прагненням до прекрасного. Ми вчимо дітей відчувати, розуміти, цінувати і, саме головне, творити красу. Благоустрій зеленої зони школи відіграє важливу санітарно-гігієнічну і навчально-виховну роль. Дитина у школі проводить більшу частину свого дня, тому потрібно брати до уваги все те, що її оточує. Спостерігаючи щодня красиві краєвиди шкільного обійстя, школяр отримує позитивні емоції, вчиться берегти і створювати красу своїми руками. Важливого значення в арсеналі засобів екологічної освіти і виховання набули позаурочні форми і напрямки формування бережного ставлення до навколишнього світу, які створюють передумови для розвитку соціальної активності школярів, їхньої самостійності, усвідомлення природи як системи цінностей, розвиваючи здатність до моральних оцінок як індивідуального так і суспільного ставлення до навколишнього середовища.

Мету виховання широкого екологічного кругозору учнів, формування відповідального відношення не тільки до людей, праці, але і до природи ми реалізуємо у взаємозв'язку навчання з різними формами екологічного виховання: екологічні експедиції, екологічні стежки, екскурсії, екологічні агітбригади, екологічний табір «Дивосвіт», захист екологічних проєктів, екологічні вікторини, прес-конференції, брейн-ринг, еколого-туристичний похід, тиждень екології. Але основним є догляд за пришкольним парком, комплексний підхід до ландшафтного планування території школи, який здійснювався в декілька етапів. У Морозівській ЗОШ І-ІІІ ступенів було розроблено екологічний проєкт «Дихай на повні легені, плането Земля». Цей проєкт здійснено в чотири етапи і реалізовано за такими напрямками: «Чисте подвір'я», «Посади дерево», «Подаруй школі квітку», «Мальовнича клумба».

Система екологічного виховання діє у школі з часів її заснування. У 1972 році учні Морозівської середньої школи зайняли ІІ місце у республіканському конкурсі «Зеленбуд» і були нагороджені призом «Золотий горіх». Це надихнуло педагогічний колектив та учнів школи на розвиток цього напрямку. На сьогоднішній день – це 4,5 га зелених насаджень – парк, алеї, пришкольня ділянка і клумби, зібрано колекцію квітково-декоративних рослин, зеленими насадженнями обсаджено спортивні та ігрові майданчики, автодром. Наша школа розташована в центрі села. Вона завжди перебуває в полі зору односельців, є справжньою окрасою не тільки села, а й всього Міловського району Луганської області. Всі, хто хоча б один раз побував біля нашої школи, часто згадують рукотворну красу, створену учнями і вчителями у куточку степового краю. Традиційно випускники школи щорічно поповнюють зелену скарбницю новими насадженнями дерев та декоративних рослин. В школі ведуться експериментальні роботи з вирощування молодих рослин різних видів.

Екологічне виховання у школі ми починаємо з молодшого шкільного віку. Спочатку діти вчать помічати прекрасне та незвичне навколо себе, вчать спостерігати, милуватись природою, посилено охороняти природу, не шкодити їй, робити довкілля чистішим, доглядати за кімнатними квітами, прибирати шкільне подвір'я, творчо підходити до виготовлення композицій з природного матеріалу тощо.

У своїй роботі звертаємо увагу на формування почуття співпричетності, відповідальності; розуміння необхідності піклування про природу; готовність жити у злагоді з природою й у відповідності до її законів. Коли ці риси стають характерними для більшості молодших школярів, то на наступних етапах (5-11 класи) результативність роботи з екологічного виховання, маючи міцне підґрунтя, проводиться значно ефективніше.

У середніх і старших класах ставимо собі за мету виховання усвідомлення учнями масштабів екологічної кризи, знання й розуміння причин і наслідків негативного впливу людства на природне середовище, формування нового типу мислення, вироблення нових ідей зі збереження довкілля, організуємо посилену практичну діяльність, спрямовану на виявлення нагальних проблем і покращення стану природного середовища свого регіону. У школі проводяться різноманітні екологічні акції, які є системою у роботі школи багато років. Екологічна освіта та виховання у нашій школі – безперервний процес.

Природоохоронна діяльність здійснюється через: участь в екологічних акціях; колективні творчі справи; екологічний марафон «Твій крок в озелененні школи»; екологічна стежина «Дім, в якому народжується майбутнє»; екологічні декади «У природі в ріднім домі, бережи його»; фотозвіти «Природа потребує допомоги»; години спілкування з природою; написання віршів про красу рідного краю «Екологія душі і природи»; проведення інтегрованих занять екологічного змісту «Подорож у природу»; проведення тижня для учнів 1-6 класів «Формування екологічної культури»; святкування Всесвітнього Дня Землі (22 квітня); участь у заходах, присвячених традиційним екологічним святкам народного календаря: «Пізнай свій рідний край», «Екологічними стежинами» (виставки робіт учнів із природного матеріалу, конкурси творів про природу та її збереження, поетичні конкурси на кращий вірш чи пісню про природу, конкурси малюнків чи фотографій, захист творчих звітів, розробки сценаріїв свят, уроків чи інших заходів, анкетування; складання рефератів тощо); проведення рейдів з очищення джерела, що знаходиться неподалік від школи; проведення агітаційно-роз'яснювальної роботи (про шкідливість спалювання опалого листя,

неприпустимість винищування первоцвітів тощо); проведення анкетування з питань покращення екологічного стану довкілля; проведення уроків і бесід з екологічного виховання; розроблення пам'ятки «Перепустка у світ природи»; створення проєктів покращення стану природного середовища рідного села; організація виставок учнівських робіт, малюнків, творів, віршів.

У процесі екологічної освіти і виховання учнів використовуємо різні види ігор. Ігри різні по формі і змісту: дидактичні, рольові, ділові, ігри-вікторини, комп'ютерні ігри. Екологічні вікторини є найбільш популярними дидактичними іграми в школі. Вікторини ми складаємо по принципу «запитання-відповідь» і проводимо їх у найрізноманітніших формах: «Що? Де? Коли?», «Щасливий випадок», «Брейн-ринг». У процесі гри формується як уміння та навички спілкування з природою, так і позитивні взаємини між учнями, між учнями і вчителем, що є однією з умов ефективності екологічного виховання. Саме тому даємо більше творчих завдань, котрі вирішуються колегіально, у співпраці, спонукають до пошуку об'єктів впливу, до раціоналізаторських ідей і розв'язання проблем.

Спланувавши роботу з екологічного виховання, ми організуємо учнів не тільки на вивчення і засвоєння теоретичної інформації, а й на виконання доступних їхньому вікові практичних природоохоронних завдань. Такими є: догляд за зеленими насадженнями на території навчального закладу та квітами в приміщенні, підгодівля зимуючих птахів, виготовлення й розвішування штучних гніздівель, догляд за шкільним парком, зеленими насадженнями села тощо.

Всі форми і методи роботи дозволяють нам реалізувати головну мету екологічного виховання – формування свідомої особистості, яка зможе зрозуміти значущість знань про природу, навколишнє середовище та буде готовою до ініціативної, творчої діяльності щодо збереження та відтворення екологічного балансу навколишнього середовища.

У результаті тривалої педагогічної практики можемо сказати, що екологічне виховання дає позитивний результат. Робота з учнями систематична і цілеспрямована. Школярі чітко розуміють, для чого вони виконують те чи інше завдання та мають можливість спостерігати за результатами своєї діяльності. Виходячи з особистої практики, вважаємо доцільним здійснювати через призму екологічного виховання патріотичне, трудове, естетичне, фізичне та здоров'єзберігаюче становлення майбутнього громадянина України. Працюючи над даною темою, ми спостерігаємо, що учні мають бажання вивчати природу та знаходити причини проблем, а також готові до вирішення цих проблем. Діти охоче беруть участь у покращенні стану довкілля та не лишаються байдужими до екологічних проблем рідного села та України.

В. Сухомлинський писав із цього приводу: «Поняття «природа» – єдине ціле. У цьому своя гармонія та постійність, взаємозв'язки та залежності; вона – джерело буття й суть буття, вона єдина й нерозривна з людиною. Кожний з нас – природа, що стала людиною. Людина доти могутня й непереможна, доки вірна законам природи – пізнаним і непізнаним, не нею встановленим... Активно впливати на природу, але залишатись її сином, бути вінцем її творіння та володарем її сил, по-синівському бережливо ставитись до неї – ось яку позицію нам треба займати у процесі взаємодії з природою...». Настав час керуватись у наших діях правилами екологічного гуманізму, основна ідея якого: людина є лише часткою Природи та Космосу, із законами та силами яких вона повинна рахуватись.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ, ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

*Терещенко Ліна Денисівна, директор Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату
з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю
Черкаської обласної ради Черкаської області*

У грудні 2016 року Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич представила Концепцію Нової української школи в Кабінеті Міністрів України. «Кожний день наближає нас до моменту запровадження нових стандартів у рамках Нової української школи, – наголосила Міністр. – Мета процесу трансформації – перехід від традиційної школи знань, які діти мали відтворювати, до школи, яка надаватиме компетентності людини XXI століття. Щоб кожна українська дитина, незважаючи на соціальний статус її родини, місцевість проживання та національну приналежність, могла здобути освіту, яка зробить її успішною. Щоб вона могла критично мислити і вчитися впродовж життя, адекватно реагувати на особисті виклики і ті, що постануть у професійному житті. Для цього потрібна низка надзвичайно потрібних людині компетентностей, які наразі не формує традиційна українська школа».

Педагоги нашої школи, ознайомлюючись із практикою роботи інших навчальних закладів України, перечитуючи науково-методичну літературу, поради і роздуми науковців, ще і ще раз переконувались у тому, що ми правильно вчиняємо, поклавши в основу своєї роботи боротьбу за глибоке володіння державною рідною мовою, формуючи уміння спілкуватись іноземними мовами, розвиток математичної грамотності (хоч наша школа мистецького спрямування, а без математики не обійтись!), компетентності в природничих науках і технологіях, за високий рівень знань загальнокультурної грамотності.

Із перших днів роботи школи ми розпочали створювати таке навчально-виховне середовище, яке є тим соціумом, у якому процес соціалізації учнів є ефективним, оскільки він зорієнтований на створення

сприятливих можливостей для самовдосконалення, самореалізації, розвитку особистості, повноцінного гуманного мікросередовища, де здійснюється інтелектуальне становлення дитини.

Формування соціальних і громадянських компетентностей, загальнокультурної грамотності в учнів школи-інтернату здійснюється в процесі організації навчально-виховної, позаурочної та позашкільної діяльності, роботі органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами. Підґрунтям цієї нелегкої роботи є сучасна навчально-матеріальна база, спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення високих результатів у навчальній, науково-методичній діяльності дорослих і дітей.

Крім загальноосвітніх навчальних дисциплін інваріантної складової робочого навчального плану, варіативна частина підбирається так, щоб учні могли поглибити, розширити свої знання не тільки з рідної, іноземної мов, історії, а й з історії мистецтва, музики, художньої культури. А в позаурочний час одні учні вибирають для опанування уроки музики (баян, бандура, домра, фортепіано, сопілка, духові інструменти), образотворчого мистецтва (живопис, малюнок, композиція), хореографію.

Весь освітній процес у школі насичений різними аспектами громадянсько-патріотичного виховання, соціалізації учнів, однак особливу роль відіграють тут предмети суспільно-гуманітарного циклу, а саме: історія, географія, правознавство, природознавство, література, як українська, так і зарубіжна. До них долучаються й предмети художньо-естетичного циклу: інтегрований курс «Мистецтво» (1-8 класи), «Художня культура» (9-11 класи), факультативи: «Практикум із синтаксису української мови» (11 клас); «Видатні постаті України» (7-11 класи); предмет за вибором «Християнська етика» (5-6 класи).

Наші вихованці мають можливість поглиблено вивчати історію в 10-11 класах, українську мову з 8 класу, музику, образотворче мистецтво, хореографію (з 2 класу), що сприяло тому, що школа ось уже п'ятий рік утримує першість у рейтингу результативності участі учнів у районних предметних олімпіадах, захисті науково-дослідних робіт (МАН України) серед сільських шкіл Звенигородського району (їх в районі – 23).

Наш досвід показує, що робота по розвитку і вихованню ключових компетентностей засобами мистецтва дає добрі результати: вона сприяє збагаченню емоційного і духовного потенціалу особистості дитини, розкриттю творчих здібностей і потреб. Практика нашої роботи довела необхідність повністю відмовитись від уявлень про навчально-виховний процес, як про процес повідомлення і передачі інформації. Роль учителя не в тому, щоб ясніше, зрозуміліше, емоційніше, ніж у підручнику, повідомити учням інформацію, а в тому, щоб стати організатором пізнавальної діяльності, в якій головним суб'єктом у системі «учитель – предмет – учень» стає саме учень.

Бути організатором пізнавальної діяльності учнів учителям загальноосвітніх дисциплін стала неоціненною допомогою учителів мистецького факультету, які не тільки допомагають у підготовці предметнику до уроку методичними матеріалами, наочністю, а дуже часто стають учасником таких уроків, відіграючи роль і вчителя, і «наочності», виконуючи перед дітьми українські народні пісні, класичні твори, адже все на такому уроці «під руками»: і фортепіано, і бандура, гітара і домра, сопілка і скрипка. У ході проведення інтегрованих уроків учитель мистецького факультету не тільки допомагає учителю-господарю на уроці розкрити тему уроку, захопити учнів роботою, зачарувати красою мистецтва, а й відіграє неоціненну роль у формуванні патріотичних почуттів у вихованців, здійснює профорієнтаційну роботу.

У школі створена багата навчально-методична база з музики, образотворчого мистецтва, історії мистецтва. Сотні записів пісень, музики композиторів України і світу, робіт відомих художників України і світу – це не тільки власність учителів мистецького факультету, ними вони щедро діляться з учителями загальноосвітніх дисциплін, вихователями. Тому учителям нашої школи значно легше підготуватись до уроку української мови і літератури, історії, християнської етики, географії та ін., ніж учителям будь-якої іншої школи нашого району і міста.

Керівник творчої групи, учитель історії і правознавства Сорич І.В. представила свої напрацювання у формі методичного посібника для одинадцятикласників «Вивчення пам'яток культури, обов'язкових для запам'ятовування учнями загальноосвітніх шкіл», учитель української мови і літератури Хмара Н.М. підготувала збірник щодо використання творів мистецтва при підготовці до ЗНО.

Учитель української мови і літератури Терещенко О.М. підготувала на допомогу вихователям 5-9 класів методичний посібник для п'ятихвилинок грамотності. Нас завжди хвилювала і хвилює грамотність наших учнів, і не тільки наших та й значної кількості дорослих. Ми переконані, що основною причиною у низькій, на жаль, грамотності, умінні «усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо) (з проекту нового Закону України «Про освіту») є те, що наші діти мало читають, не вчать переказувати прочитане, висловлювати свою думку про прочитане. Тому в режим роботи школи ми ввели день (вівторок), коли читає художню літературу вся школа, крім того, що читає учень сам у вільний від уроків час.

А для поліпшення грамотності наших вихованців запровадили щоденні на початку самопідготовки п'ятихвилинки грамотності, про які йшла мова вище. Протягом 5-7 хвилин перед виконанням домашніх завдань в кожному класі (3-11 класи) учні пишуть словникові диктанти, аналізують написання окремих слів, речень. Крім того, вчитель використала для складання посібника тексти з творчих робіт учнів, їх проектно-пошукової, науково-дослідної роботи, поезії учнів, учителів школи, переповнені любов'ю до рідного краю, до України.

Наприклад, пояснювальний диктант: «Художник-різьбяр М.М. Дойнеко справді народний художник, без звань, без дипломів, без високих титулів. Такі, як Микола Михайлович – рідкість. Так любити Т.Г.

Шевченка, як любив його М.Дойнеко, також не кожному дано. Адже кожна його творча робота пов'язана з Кобзарем, з його поезією. Найкраще про Миколу Михайловича можна сказати так: Микола Михайлович у своїх роботах не вчив, не розповідав, як треба любити Україну, його роботи дихали і дихають цією святою любов'ю. (*«Народні художники села Шевченкового», із матеріалів проектно-пошукової роботи членів гуртка «Кобзарева родина»*).

Отже, формується грамотність учнів, поліпшується знання державної мови, загальнокультурна грамотність.

Творча група вихователів під керівництвом заступника директора з виховної роботи Прядко А.Г. запропонувала для ознайомлення матеріали п'ятихвилинки спілкування з мистецтвом, які проводяться перед самопідготовкою домашніх завдань.

А ось учитель християнської етики Небесна В.І. зупиняється на проблемі формування духовності, духовної культури людини. Вона переконана, що «одним з могутніх засобів виховання духовності є мистецтво. Мистецтво формує сукупність почуттів та ідеалів людства. Якщо виховне значення інших форм суспільного пізнання має частковий характер: мораль формує моральні норми, політика – політичні погляди, філософія – світогляд, наука робить з людини спеціаліста, то мистецтво впливає комплексно на розум і серце, і немає такого куточка людської душі, який воно не змогло б зачепити своїм впливом. Мистецтво формує цілісну особистість».

Учителька систематично використовує на уроках християнської етики твори на біблійну тематику художників Рафаеля, Мікеланджело, Рембранта, С.Далі, Леонардо да Вінчі, ілюстрації до Старого та Нового Заповітів Юліуса Шнора фон Карольсфельда, релігійні сюжети творів німецького художника Альтдорфера Альбрехта, полотна з біблійними сюжетами І.Репіна, Г.Чернецова, І.Айвазовського; духовну музику Й.Баха, В.Моцарта, Ф.Ліста, П.Чайковського, С.Рахманінова, М.Березовського, Д.Бортнянського, твори на біблійні теми композиторів Л.Дичко, М.Леонтовича, М.Верховинця, пісні християнського спрямування на слова В.Крищенко, С.Кисельова та ін.

Завжди цікавими в нашій школі є уроки зарубіжної літератури, яка сама є однією із складових мистецтва. Учитель зарубіжної літератури Савченко Ю.А. твердить: «Силою слова вона (зарубіжна література) надихає, примушує співпереживати, аналізувати і робити власні висновки. І не має жодного значення шлях, який обере Ваш учень: ні менеджеру, ні стоматологу, ні інженеру не завадять знання літератури, правильна літературна мова, уміння спілкуватися та чітко й аргументовано висловлювати власну думку».

Отримані на уроках знання, уміння і навички діти мають можливість удосконалювати в позаурочній діяльності, на заняттях гуртків, творчих колективів – ансамблю бандуристів, ансамблю баяністів, ансамблів домристів, сопіларів, ложкарів, вокальних ансамблів, ВІА, хорового колективу, хореографічних колективів. Чотири творчі колективи (ансамбль бандуристів «Срібні струни», домристів «Акварелі», хоровий колектив старших учнів «Надія», хореографічний колектив «Зорепад») мають почесне звання зразкових художніх колективів.

Значне місце в житті школи займають концертні виступи: концерти-вітання учасникам семінарів, що проходять на базі нашої школи, колегам з інших шкіл, які приїздять до нас обмінятися педагогічним досвідом, батькам. Ми активно приймаємо участь у мистецькому житті села: беремо участь у святкових концертах, щороку звітуємося про свої досягнення та успіхи у мистецтві перед громадою села.

Кращі колективи представляють школу в мистецькому проекті «Обдарована родина – обдарована дитина», організатором якого є Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Особливого значення ми надаємо участі в щорічних фестивалях народного мистецтва «Тарасові джерела», «Вінок Кобзареві», «Садок вишневий коло хати», «Духовні скарби Черкащини», «Шлях до Тараса». У минулому році для жителів села Шевченкове і ближніх сіл в сільському Будинку культури було проведено прекрасне свято до Дня Матері.

Одним із підходів, що дозволяє формувати особистість сучасного школяра, є проектна діяльність. Педагогічним та учнівським колективом мистецького факультету ось уже декілька років ведеться робота над проектом «У колі дружньої родини». Учителі та учні вивчають культуру та мистецтво етносів, що населяють Україну. Проводяться різноманітні вікторини, конкурси, збираються матеріали про видатних діячів культури та мистецтва національних меншин країни. Особливою популярністю користуються мистецькі вітальні, де діти разом з педагогами представляють музичну культуру того чи іншого народу. Так, з великим успіхом пройшли тижні польської, грецької, єврейської, білоруської, російської, молдовської, вірменської, німецької, грузинської, болгарської культури.

Традиційним є і проведення предметних тижнів: тижні музики та образотворчого мистецтва.

Мистецькі вітальні – дуже популярна та захоплююча форма позаурочної діяльності в нашій школі. Вечори романсу, вечори, присвячені видатним музикантам, співакам, художникам, поетам – діти з захопленням поринають у чарівний світ звуків, поетичного слова. До мистецької вітальні ми часто запрошуємо працівників Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», з якими тісно співпрацюємо.

Цікавою для юних художників є робота по ілюструванню книг. Наші учні підготували ілюстрації до дитячого видання «Тарас Шевченко. Кобзарик. «За сонцем хмаронька пливе...» та збірки дитячих віршів київського поета Аркадія Музичука «Лелечине новосілля». П'ять робіт учнів відділу було направлено в

м.Торонто. Ці роботи буди продані на аукціоні, а виручені кошти використані для видруку книги праправнука Т.Г. Шевченка по брату Йосипу М.П. Лисенка «Коріння Шевченкового роду».

Ми високо цінуємо співпрацю школи з вищими навчальними закладами: Уманським державним педагогічним університетом імені П.Г.Тичини, Черкаським національним університетом ім. Б.Хмельницького, Львівським національним університетом імені Івана Франка, Уманським обласним музичним училищем ім. П.Д.Демуцького. Участь у семінарах, конференціях Міжнародного, Всеукраїнського, регіонального рівнів, які проводять вузи, майстер-класи, що проводяться для учнів і вчителів нашої школи викладачами вишів, участь у фестивалях, конкурсах – безцінні у допомозі школі по формуванню інтелектуальної, творчої особистості, громадянина-патріота України.

У нас давно вже виробилась стала система виховної роботи (години спілкування, круглі столи, усні журнали, конференції, зустрічі з науковцями, людьми різних професій, з випускниками школи, проектно-пошукова робота класів), що відіграє велику роль у формуванні соціальних, громадянських компетентностей наших вихованців.

Важливу роль у підготовці учнів до самостійного життя відіграє взагалі співпраця вихователів і вчителів школи. Вчитель трудового навчання навчає учнів елементарним правилам самообслуговування (шиття, в'язання, ремонт одягу, приготування страв, сервіровка столу та ін.) і все це красиво, іноді просто вишукано, із гарним естетичним смаком. А вихователі ведуть гуртки соціально-побутової орієнтації, де діти навчаються виконувати роботи, необхідні в щоденному житті: ремонтувати одяг, готувати страви, випікати пироги, піцу, різноманітне печиво. Навіть наші хлопці уміють спекти паску на Великдень (найтяжча робота – прикрасити її), пиріг-іменинник (у нас щомісяця свято – день іменинника, коли пошановуються всі, хто народився в цей місяць: і учні, і працівники школи). Як же все це стає у пригоді, коли наші випускники стають студентами!

Якщо вчитель української мови і літератури допомагає учням підготувати резюме, написати заяву на зарахування на роботу, адже це пригодиться кожному у житті, то отримане на уроці учні мають можливість закріпити під час індивідуальної і групової роботи з вихователем. Вчитель правознавства навчає учнів грамотно користуватись своїми правами, пам'ятаючи про свої обов'язки, а вчитель основ здоров'я виховує бережливе ставлення учнів до свого здоров'я і життя, дотримання правил техніки безпеки і охорони здоров'я, то вихователь закріпить все це під час візиту до сільської ради, лікарні, на фермерське господарство.

Учитель правознавства Сорич І.В. у виховній роботі продовжує формувати особистості учнів шляхом участі їх у роботі правового клубу старшокласників «Феміда».

А ось учителі мистецького факультету у тісній співпраці з вихователями, учителями-предметниками, готуючи предметні тижні, зустрічі в літературній вітальні школи, творчі портрети вихованців школи, їх сімей, презентації роботи окремих творчих колективів, діяльності знаних в Україні і за її межами артистів, художників, поетів, письменників і ін., не тільки розвивають творчі здібності наших вихованців, вони готують їх до випробувань у соціумі, формують особистості, які не тільки самі знайдуть своє місце у житті, а й ніколи не будуть осторонь тих, хто розгубився, злякався тих випробувань.

Залучення батьків до життєдіяльності школи, класу, співпраця школи з громадою села, громадськими організаціями, правоохоронними органами є запорукою успіхів у формуванні соціальних, громадянських компетентностей учнів.

Яка ж результативність нашої роботи по підготовці учнів до самостійного життя в суспільстві, по формуванню в них громадянських компетентностей, загальнокультурної грамотності?

Ми розробили пропозиції щодо організації роботи в загальноосвітніх школах по соціалізації учнівської молоді, представили вихователям, класним керівникам програму по естетичному вихованню школярів відповідно їх вікових особливостей, пропозиції щодо організації в школі профорієнтаційної роботи, методичний посібник для класних керівників «П'ятихвилинки зустрічі з мистецтвом», методичні посібники «Використання мистецтва у формуванні соціально компетентної особистості на уроках історії та в процесі підготовки учнів до ЗНО», «Уроки правознавства в 9 класі», «Використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови і літератури в школі», підготовлені педагогами нашої школи.

Крім того, нашим колегам пригодяться матеріали п'ятихвилинки грамотного письма (на допомогу класним керівникам, батькам учнів), п'ятихвилинки спілкування з мистецтвом, збірка «Шевченківським дням присвячується», поради вчителів історії та української мови і літератури по підготовці до ЗНО. Це незначна часточка з тих напрацювань, які має педагогічний колектив школи, адже тут не йшла сьогодні мова про методичну роботу, про роботу школи перспективного педагогічного досвіду, про роботу ради школи, піклувальної ради у формуванні ключових компетентностей вихованців школи.

Розповідь про роботу нашої школи буде неповною, якщо не скажемо хоч основне про результати роботи досить великого педагогічного колективу. Звичайно, найвищий рівень результативності роботи школи визначається її учнями – вихованими, грамотними, трудолюбивими, мудрими. І все ж ми пишаємось, що співпраця школи, сім'ї, громадськості з вищими навчальними закладами принесла нам перемоги у Міжнародних, Всеукраїнських, обласних змаганнях, адже результати роботи школи вивчались, аналізувались і оцінювались поважним журі. Серед цих перемог назвемо найвагоміші: 2008 рік – Диплом Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності, медаль «Мистецький олімп України»; 2010 рік – Золота медаль за I місце у Другій Всеукраїнській виставці-конкурсі «Інноватика в освіті України»; 2010 рік – дипломант Всеукраїнської громадської акції «Флагмани освіти і науки України»; 2015

рік – Золота медаль за участь у Шостій Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2015»; 2017 рік – Срібна медаль за участь у Восьмій Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2017» та ін.

Попереду і далі нелегка, відповідальна робота, робота в нових умовах, в умовах становлення Нової української школи. Але я переконана: Шевченківська спеціалізована школа-інтернат і в наступні десятиліття буде щасливою щастям своїх випускників, успішною успіхами своїх вихованців. Іншого не може бути.

ВІДЕОУРОК ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Бутурлим Тетяна Іванівна, кандидат педагогічних наук, учитель української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради Чернігівської області

Актуальність. Нове покоління Y та Z має своєрідний погляд на світ, відмінні ціннісні орієнтири, що не завжди узгоджуються із суспільним ідеалом. Саме тому «Нова українська школа» (2016) покликана виховати цілісну, усебічно розвинену, здатну до критичного мислення особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінити навколишній світ [3, с. 8]. Одним із шляхів оптимізації навчально-виховного процесу є *систематичне застосування ІКТ*. Освіта не має відставати від НТР: використання електронних тестів, презентацій, відеороликів, аудіозаписів, виконання учнями завдань, розміщених на блозі вчителя, сприяє більш ефективному вивченню навчальних дисциплін. Такі форми двостороннього зв'язку між учителем та учнями сприяють розвитку вміння спілкуватися державною мовою, підвищенню загальнокультурної грамотності, удосконаленню інформаційно-цифрової компетентності учнів, формуванню підприємливості та вмінню навчатися впродовж життя.

Проблемам упровадження й ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті присвячено праці В. Безпалька, В. Бикова, С. Гончаренка, Ю. Дорошенка, М. Жалдака, М. Кадемії, М. Ковалю, Л. Мельнікової, І. Рубан, С. Сисосвої, Н. Тализіної, С. Трапезникова, А. Шматко, Г. Щербак та ін. ІКТ уключають в себе ІТ, телекомунікації, медіатрансляції, усі види аудіо- та відеообробки, передачі інформації. Це *комп'ютерні технології на базі CD-ROM* (текстові, гіпертекстові редактори, редактори мультимедійних презентацій), *Інтернет-технології першого покоління* (електронна пошта, форум, аудіо- й відео чат, засоби IP-телефонії, платформи для мережних курсів), *Інтернет-технології другого покоління* (блоги, сайти, мікроблоги, ВікіВікі, сервіси для зберігання фото, відео, презентацій, соціально-пошукові системи, контактні сервіси), *мобільні технології* (Smart-технології, Web-Syndication, SecondLife, хмарні технології, геосервіси, скрайбінг). Перевагами використання ІКТ є індивідуалізація навчання, інтенсифікація роботи учнів, організація пізнавальної діяльності шляхом моделювання, візуалізація інформації, можливість засвоїти більший обсяг знань, швидкий доступ до інформації з допомогою мережі Internet, підвищення пізнавальної активності учнів, ефективне тренування знань, умінь і навичок, розвиток творчого мислення, самостійності, контроль результатів навчання, формування самооцінки учнів, здійснення зворотного зв'язку між учителем та учнем. Тому актуалізується проблема розробки нових методичних підходів до використання засобів ІКТ.

Учні XXI століття прагнуть навчатися в креативних учителів, які розуміють їхні здібності, потреби, інтереси. «Українська школа буде успішною, якщо до неї прийде успішний учитель», «фасилітатор, тьютор, модератор в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [3, с. 18]. Відповідно, учитель має самостійно створювати чи обирати унікальні інноваційні форми й методи вивчення дисципліни, щоб зацікавити сучасних учнів. Одним із засобів побудови партнерських взаємин між суб'єктами навчально-виховного процесу є використання ІКТ, оскільки вчитель виступає новатором, а учні творчо переосмислюють розроблений матеріал, конструюють власні ідеї.

Різновидом ІКТ є *відеоурок*. Зміст даного поняття розуміємо як *візуальний образ інтерактивного діалогу вчителя та учня, що полягає в передачі та засвоєнні певної інформації*. Відеоурок може бути не лише навчальним, а й виховним. Дефініцію «*виховний відеоурок*» розуміємо як віртуальний засіб виховання особистості, що здійснює позитивний вплив на розум, почуття, учинки учнів. Виховання здійснюється через голос учителя (актуалізація певної проблеми становлення особистості (на початку та наприкінці заняття), спонукання до самовдосконалення), добір світлин, картинок життєстверджуючого змісту, використання слів, словосполучень, речень відповідно до навчально-виховних завдань уроку. Засвоюючи певний теоретико-практичний матеріал, старшокласники підсвідомо осмислюють власні потреби, мотиви, здібності, ціннісні орієнтири, внутрішній світ, взаємини із соціумом.

Мета інновації – виховання в старшокласників якостей гармонійної особистості шляхом використання відеоуроків з української мови.

Завдання інновації: спонукати старшокласників до самоосвіти в процесі підготовки до ЗНО; розвивати в них потребу в самопізнанні, самовдосконаленні, самореалізації; формувати в учнів 10-11 класів мовну та інформаційну компетентності; виховувати позитивні загальнолюдські цінності, якості успішної особистості.

Форми досягнення мети інновації: відеоуроки з української мови для учнів 10-11 класів (розміщені на авторському блозі Бутурлим Т.І. <https://tatianasilts.com> [2]).

Методи: інтерактивна лекція, метод вправ, метод гри, самостійна робота, демонстрація, переконання, прогнозування, заохочення, рефлексія.

Засоби: Інтернет, ПК, 8 електронних презентацій, 8 відеоуроків з української мови.

Отримані результати, висновки щодо ефективності запропонованої інновації.

Викладаючи українську мову, доцільно не лише формувати в старшокласників систему знань, умінь і навичок, а й розвивати в них позитивні якості. Учителю повинен створити програму формування цілісної, гармонійної особистості. Кожне заняття має бути підпорядковане певній виховній меті. Виховний аспект можна реалізувати у вступному й заключному слові вчителя, бесідах, у процесі виконання лінгвістичних завдань, опрацювання дидактичного матеріалу тощо.

Структура відеоуроків така: вступне слово (хвилинка виховання) → пояснення матеріалу з допомогою схем та прикладів із художньої літератури на певну тему → практична робота (аналіз членів речення, словосполучень, речень, виконання електронних тестів, побудова схем речень) → заключне слово (хвилинка виховання).

Відеозаняття ґрунтуються на *електронній презентації*, оформленій в патріотичному стилі: слайди прикрашені українським орнаментом, картинками навчального (титульні сторінки підручників, збірників з української мови) та патріотичного змісту (сердечка, квіти). Відеоуроки супроводжуються *релаксуючою музикою*, що здійснює позитивний вплив на емоційну сферу старшокласників. Переглядаючи віртуальні заняття, учні мають змогу вдома повторити вивчений на занятті матеріал, з'ясувати незрозумілі питання теорії і практики. Систематичне використання цікавих, але неоднотипних ІКТ розвивають у старшокласників позитивну мотивацію до вивчення української мови, формують потребу в самовдосконаленні. Для використання відеороликів в урочний та позаурочний час, що відкривають широкі перспективи для візуалізації та інтерактивності навчального процесу, структурування й систематизації мовних знань, необхідною умовою є *доступ до Інтернету*. У коментарях учитель та учні можуть продовжити навчальний діалог у формі запитань та відповідей, з'ясувати незрозумілі питання. До відеоуроків доцільно додавати *завдання практичного характеру*: проаналізувати певну мовну одиницю, скласти тест, виконати творче завдання (відповідно до виховної лінії віртуального заняття). Домашні творчі завдання пропонуються учням як один із можливих варіантів узагальнення вивченого.

Наведемо деякі *приклади вступної частини відеоуроків* (хвилинки виховання) та *орієнтовного домашнього завдання для самоперевірки засвоєних знань*.

«Члени речення»

(мета – формування потреби в створенні гармонійної сім'ї)

«Любити – це значить знаходити в щасті іншого своє власне щастя» (Г. Лейбніц). Справді, гармонійна сім'я ґрунтується на взаємному коханні, взаєморозумінні, взаємодопомозі, взаємопідтримці, відданості, стимулюванні особистісного розвитку один одного. Ми – творці власного щастя. І саме від нас залежить, чи ми будемо духовно помирати, страждати, ненавидіти, терпіти гендерне насилля, чи насолоджуватимемося життям у створеному нами земному раю. Щоб запрограмувати себе на формування зразкової сім'ї, рекомендую систематично промовляти текст позитивної афірмації, який ви можете створити самостійно. Один із варіантів виконаємо зараз: «Щодня спрямовую позитивну енергію на образ бажаної сім'ї, тому що хочу бути щасливою (-им)! Знаю: буду найближчим другом і порадником для свого коханого / коханої! Упевнена, що спільними зусиллями ми побудуємо гармонійну сім'ю, де пануватимуть любов, щирість, спокій, взаєморозуміння, взаємопідтримка! Я – красива (-ий), розумна (-ий), успішна (-ий) жінка (чоловік)! Я – автор власного життя! Саме від мене залежить, якими будуть взаємини в майбутній сім'ї! Вірю, що друга половинка десь чекає на мене і ми обов'язково будемо разом! (Вірю, що моя друга половинка – це подарунок долі!)». Подружжя, діти, онуки – це члени сім'ї. Так і в українській мові: речення складається із членів речення.

Удома учні можуть створити у формі тексту бажаний образ майбутньої сім'ї; підкреслити в написаному тексті члени речення, визначити їхній тип; одне з речень зашифрувати (1 – підмет, 2 – присудок, 3 – означення, 4 – додаток, 5 – обставина) та відправити в коментарі до відеоуроку.

«Просте речення»

(мета – формування потреби оволодіння ораторським мистецтвом)

«Оратором є лише той, хто в змозі говорити з кожного питання гарно, вишукано й переконливо, відповідно до важливості предметів, на користь часові й для задоволення слухачів» (Тацит). Справді, щоб говорити красномовно, потрібно прикласти максимум зусиль для розвитку власного словникового запасу, інтелектуальних здібностей, уміння сприймати й відтворювати інформацію. Визначним оратором Древньої Греції був Демосфен. Щоб оволодіти мистецтвом красномовного говоріння, він слухав та аналізував виступи видатних ораторів, запам'ятовував влучні слова, вирази, придумував різні варіанти висловлювання однієї і тієї ж думки, а потім вибирав серед них найкращий. Щодня Демосфен удосконалював вимову: декламував вірші на березі моря, намагаючись заглушити шум прибережних хвиль. У результаті створив власний стиль промов – гнучкий, блискучий, що дозволило йому стати одним із найвидатніших ораторів IV ст. до н. е. Якщо ви хочете виразно й красномовно говорити, почніть із тренування формулювати граматично правильно речення, потім попрацюйте над умінням синтезувати їх у зв'язний текст. А на сьогоднішньому занятті, аналізуючи прості речення, спробуйте усвідомити, що однією з умов досягнення успіху особистості – мистецтво говорити граматично правильно, виразно, емоційно.

Учитель може запропонувати учням скласти програму розвитку власних ораторських здібностей; зробити повний синтаксичний аналіз одного короткого простого речення у вигляді соціальної реклами.

«Складносурядне речення»

(мета – формування потреби в читанні української літератури)

«Коли людина припиняє читати, вона перестає мислити» (Д. Дідро). Дійсно, читання сприяє всебічному розвитку особистості: розширюється словниковий запас слів, удосконалюється пам'ять, мислення, сприймання, уява. Інтерес до книги в сучасній молоді трансформується в комп'ютерні ігри, спілкування в соцмережах. Таким чином, учні неефективно використовують час, коли закладаються основи інтелектуального розвитку особистості. Звідси – невміння висловлювати й аргументувати власну думку, будувати складні й прості ускладнені речення, пов'язувати їх у суцільний текст, нездатність добирати синоніми з метою уникнення тавтології тощо. Лише незначна частина старшокласників турбується про культуру мовлення, більшість розцінюють українську мову як дисципліну, яку необхідно вивчати для вступу до вищого навчального закладу. Проте хотілося б, щоб навчання було не необхідністю, а внутрішньою потребою. Читач XXI ст. повинен знати не лише імена класиків, а й представників сучасної української літератури та їхню творчість. Мирослав Дочинець, Василь Шкляр, Володимир Лис, Ірен Роздобудько, Люко Дашвар, Галина Вдовиченко, Юрій Покальчук, Ліна Костенко – твори цих та інших вітчизняних митців художнього слова обов'язково залишать слід у вашій душі. На сьогоднішньому занятті «Складносурядне речення» будуть використані речення із роману Ю. Покальчука «Озерний вітер». Сподіваюся, що коли ви наступного разу будете читати художній твір, то звернете увагу не лише на зміст та його підтекст, а й на тип речень. Адже справжній мовознавець має бачити й досліджувати лінгвістичний матеріал у будь-якому варіанті писемного мовлення.

Удома старшокласники можуть написати відгук на прочитаний художній твір сучасного автора та створити коротку супроводжуючу електронну презентацію з музикою; зробити повний синтаксичний аналіз використаного ССР.

«Складнопідрядне речення з кількома підрядними»

(мета – формування моральної культури)

«Саме з найнепомітніших, на перший погляд, дрібниць формується моральна суть людини – те, що в широкому розумінні ми називаємо людяністю, гуманністю» (Василь Сухомлинський). Справді, дегуманізація українського суспільства є одним із актуальних питань, що потребує негайного вирішення. Світ просто благає нас змінитися, стати більш толерантними до себе та інших, творити добро безкорисливо. «Твої вчинки виявляють рівень твоєї моральної культури», – писав Василь Сухомлинський. Сподіваюся, що сьогоднішній урок допоможе усвідомити рівень власної моральної культури та визначити шляхи самовдосконалення, адже речення, які ми аналізуватимемо, присвячені саме проблемі моралі. В. Сухомлинський називав моральність найніжнішою і найкрасивішою, найнепомітнішою квіткою в букеті. Тому я вам бажаю, щоб ці маленькі квіточки у ваших серцях розквітли і своєю дивовижною красою вражали світ.

Удома учні можуть візуалізувати свій рівень морального розвитку з допомогою малюнка/графіки/скрайбінгу або представити його в поетичній/прозовій формі, створивши супроводжуючу електронну презентацію; надати рекомендації власному «Я» в письмовому вигляді; зробити повний синтаксичний аналіз використаного СПР.

«Складне речення з різними видами зв'язку»

(мета – формування якостей успішної особистості)

Успіх – це те, чого не можна купити в магазині. Шлях до нього – тернистий і виснажливий. Досягнути його можуть лише той, хто вірить у свої можливості, наполегливо працює, цілеспрямовано йде до мети. «Успіх не приходить, до нього добираються тільки найбільш наполегливі і працелюбні» (Марва Коллінз). Сподіваюся, що в кожного з вас є життєва ціль. Спробуємо запрограмувати себе на успіх з допомогою релаксації. «Ви стоїте біля підніжжя гори, осягаючи зором її висоту. Життєва мета – докотити камінь на саму вершину. Крок за кроком піднімається вгору, а спека, дощ, сніг, вітер катують вас. Ви зосередилися на меті, забуваючи про всі радощі життя, адже, досягнувши вершини, будете найщасливішою людиною у світі. Рухається вперед. Груди каміння збивають вас із ніг, але не здаєтесь, продовжуєте виконувати свою місію... Аж ось і вершина... Перед вашим зором відкрився інший світ, де панує гармонія та щастя. Кажете собі та цілому світові: «Я це зробив (-ла!)» Сподіваюся, що проаналізовані речення про успіх, щастя допоможуть вам повірити в себе, можливість бути успішною особистістю.

Учитель може запропонувати учням створити електронну презентацію «Позитивна афірмація «Успішна особистість», дібрати відповідний музичний супровід; побудувати схему трьох використаних складних речень із різними видами зв'язку.

Одним із позитивних результатів діалогу вчителя та старшокласників через відеоуроки стало створення ученицею В. Нечипоренко, учасницею МАН, власного блогу «Ми любимо свою Батьківщину» (<http://viollettka.blogspot.com/>), та 10 відеороликів патріотичного виховання на основі матеріалу про Чернігівщину, обласний центр та рідне місто Ніжин: «Ніжин (фонетика)», «Найвідоміші пам'ятки Чернігівщини (орфоепія)», «Чернігівщина (морфологія)», «Чернігівщина (фразеологія)», «Чернігів (лексикологія)», «Чернігів (орфографія)», «Тернистий шлях України до незалежності (морфеміка, словотвір)», «Національна символіка (синтаксис простого речення)», «Життєстверджуючий світогляд юних ніжинців (синтаксис складного речення)», «Рідна мова, калинова (стилістика)» [1] (див. дод. И-У).

Завдання вищезазначених відео уроків: поглиблювати знання учнів про рідний край (Чернігівську область / Чернігів / Ніжин); виховувати любов до України, рідної мови, повагу до національної символіки, необхідність глибше пізнати історію, освіту, культуру, природу Чернігівщини; формувати життєстверджуючу позицію, необхідність ефективно долати складні ситуації; повторити вивчений мовний матеріал на прикладі історії Батьківщини; розвивати вміння робити лінгвістичний аналіз. Наукова робота В. Нечипоренко «Патріотичне виховання старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення української мови» була високо оцінена на обласному етапі МАН (диплом II ступеня).

Отже, учитель XXI століття має йти в ногу з часом, конструюючи інтерактивний, технологічний навчально-виховний процес. *Ефективність пропонованої інновації* полягає в тому, що перегляд виховних відео уроків сприяв підвищенню пізнавального інтересу старшокласників до вивчення української мови, систематизації лінгвістичних знань і вмінь, удосконаленню інформаційно-цифрової компетентності, формуванню оптимістичного сприйняття світу, розвитку орієнтації на успішне розв'язання життєвих труднощів, віри в досягненні мети, розвинув потребу в самоактуалізації, уміння самостійно здобувати знання. Виховна мета уроків української мови має реалізуватися в контексті концепції «Нової української школи». Виховання не має перетворюватися на моралізаторство: учитель повинен актуалізувати у свідомості учнів потребу вдосконалити власне «Я», надаючи їм широкі можливості для вільного вибору та орієнтуючи на конструктивні шляхи досягнення успіху.

Література

1. Нечипоренко В. В. Патріотичне виховання старшокласників у процесі вивчення української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій: [практикум] / В. В. Нечипоренко; за заг. ред. Т.І. Бутурлим. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 68 с.
2. Презентація наукової та навчально-методичної роботи вчителя: відео скарбничка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tatianasilts.com/p/blog-page_82.html. – Назва з екрана.
3. Проект для обговорення «Нова школа: простір освітніх можливостей» / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко. П. Хобзей, Р. Шиян; заг. ред. М. Грищенка. – К., 2016. – 36 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/nam-potriben-ne-tyuning-sistemi>. – Назва з екрана.

ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ВСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Богданович Анна Василівна, практичний психолог Комунального закладу «Навчально-виховний комплекс №37» Кам'янської міської ради Дніпропетровської області

Соціально-психологічний театр покликаний сприяти особистісному розвитку учасників, актуалізації й об'єктивізації проблемних стосунків у вигляді завершеного і цілісного просторово-часового континіуму. Через театральну гру людина отримує можливість вийти за рамки тієї чи іншої реальності, в якій вона живе, наділяючи предмети оточуючого світу іншими смислами. У власній сценічній практиці відбувається актуалізація відсутнього досвіду, його усвідомлення і присвоєння через особисті переживання. Завдяки рефлексії, яка супроводжує театральну гру, її учасник отримує ефективні інструменти корекції власних поведінкових стереотипів. Це сприяє відновленню цілісності особистості, що може бути зруйнованою через психотравмуючі обставини життя, підвищує відповідальність за власні вчинки і сприяє оволодінню контролем над своєю поведінкою.

Діти, потрапляючи у доброзичливу групу однолітків та дорослих, навчаються сприймати одне одного, демонструвати розуміння і повагу, увагу до внутрішнього світу. Діти отримують безцінний досвід обміну почуттями, думками і переживаннями з іншими людьми у безпечних умовах, без критики, табу та приниження. Створюючи і демонструючи вистави, вони потрапляють у ситуацію успіху і публічного визнання

Важливим є підвищення самооцінки, усвідомлення вибору, зростання відповідальності, щирості, впевненості підростаючого покоління.

Результатом роботи соціально-психологічного театру є поступова підготовка дитини до дорослого життя, формування психологічної зрілості, а саме: дитина здатна до самокорекції, роботи над собою і до самостійного вибору; формується гуманістична спрямованість і позитивність відчуття життя особистості; здатність ставити мету і досягати її; будувати конструктивні стосунки з людьми; потребу працювати над собою і розвивати власний потенціал.

Соціально-психологічний театр виявляється тим вкрай потрібним і цілющим середовищем, яке сприяє подальшому соціально-психологічному розвитку особистості.

Психологія – надзвичайна наука. Це наука про людську душу. Вона допомагає людині пізнавати себе, вирішувати проблеми, навчатися керувати своєю поведінкою, долати труднощі й радіти кожній хвилині життя.

Школа – це перші кроки маленької людини в освоєнні соціуму. Тут діти не лише навчаються, а й отримують навички міжособистісних відносин. На жаль, далеко не всім це вдається легко. Шкільний

психолог - саме та людина, яка допомагає знайти вірний шлях до взаєморозуміння і благополучне вирішення різних життєвих криз. Для того, щоб ефективно вибрати стратегію взаємодії з учнем і методи позитивного впливу на нього, на початковому етапі потрібно провести поглиблену бесіду, при необхідності із застосуванням психодіагностичних методик. Тобто перший етап взаємодії з кризовим учнем полягає в більш глибокому проникненні в його особистість, розширенні уявлень про його проблемне поле.

Сучасний період розвитку суспільства відзначається великими психологічними навантаженнями на особистість та значними вимогами до її здатності керувати своєю життєдіяльністю. Молодь опиняється в таких умовах, коли вона має велику кількість альтернатив щодо свого розвитку, які не нав'язуються примусово суспільством, але внутрішні перешкоди, що діють підсвідомо, підштовхують до неадекватних вчинків та вибору.

Практична психологія вивчає глибинно-психологічні та соціально-психологічні передумови виникнення деструктивних особливостей психіки суб'єкта, які впливають на його вибір. Глибинно-психологічні фактори – це фактори, які відображають індивідуальну психологічну картину внутрішнього світу людини, у взаємозв'язку свідомого та несвідомого, історія яких пов'язана як з історією соціуму, так і з історією особистого життя. При цьому соціально-психологічні фактори – це ті, що пов'язані з групою, до якої входить суб'єкт, з його стосунками, що складаються з оточуючими та значущими людьми.

Існують різні погляди щодо самої природи виникнення і перебігу життєвої кризи. Одні вчені вважають, що життєва криза виникає як емоційна реакція людини на загрозову ситуацію, коли виникають суттєві перешкоди у процесі досягнення життєво важливих цілей, котрі неможливо подолати звичним способом. Криза, на думку інших вчених, може виникнути і в умовах, котрі зовні виглядають ніби цілком мирно. Проте, існують ситуації, які є кризовими для всіх або більшості людей. До таких науковці відносять: вступ дитини до дитячого садка, перехід до школи, підлітковий вік, перше кохання, закінчення школи, підготовка до вступу у вищий навчальний заклад, початок трудової діяльності, створення власної родини, народження дитини тощо. Такі ситуації, закономірно змінюючи одна одну протягом життя кожної людини, визначаються як кризи розвитку, на відміну від так званих випадкових криз: безробіття, стихійного лиха, інвалідності, еміграції тощо. В шкільному середовищі учнівські кризи мають різний характер: погані оцінки, перше кохання, шкідливі звички, погана репутація, негарзди і непорозуміння з батьками і однолітками...

Слід пам'ятати, що учень, який знаходиться в кризовому стані, завжди бажає отримати негайне полегшення. Це іноді викликає спокусу скоріше перейти від дослідження проблеми до її вирішення. Однак тоді важлива інформація може бути опущена, а учень, не усвідомивши її, може повторити в подальшому власні помилки. Така робота необхідна, оскільки учень у своєму формулюванні не завжди може врахувати або визнати важливі аспекти кризи (наприклад, вживання заборонених засобів, на його думку, є наслідком сімейних конфліктів з батьками); у формулюванні учня проблема може бути занадто глобальною, її буде потрібно поділити на більш дрібні; крім того, учень може змішувати актуальні та стереотипні проблеми.

На цьому етапі важливо також з'ясувати, що учень вже робив для вирішення проблеми, адже повторення неефективних способів вирішення може стати частиною картини кризи. Відділивши проблему від неефективних способів її вирішення, можна її переформулювати і підійти до неї по-новому. Крім того, це дозволить оцінити проблему вже не як абсолютно нерозв'язувану, учень зрозуміє, що може з нею справитися хоча б частково.

Під час роботи над цим питанням, я визначила наступне: якщо визначення проблеми є складним, то варто перейти від узагальненого визначення до більш конкретного (або навпаки); перевірити, чи не пропущена якась дійова особа при визначенні проблеми; дослідити, чи немає якихось прихованих моментів або відомостей.

На цьому етапі за змістом конкретного випадку я намагаюсь підбирати методики на вивчення психоемоційного стану, вищих психічних функцій і мотиваційної сфери особистості. Крім того, можуть бути застосовані опитувальники та тести для виявлення загальних характеристик кризової ситуації, типових форм реагування учня на неї.

Наслідки криз можуть бути різними, як негативні, так і позитивні. Зрештою криза постає водночас і як загроза для особистості, і як можливість для росту. Звісно, спершу ми стараємося використовувати всі можливості для росту, для благополучного вирішення проблеми.

Учень або вчитель, котрий знаходиться в кризовому стані, досить часто не бачить виходу з проблемної ситуації. Водночас переживання кризи - це не лише почуття безвиході, що спричиняє за собою важкі переживання, з іншого боку – у цей момент дитина максимально відкрита новому досвіду. Як в окремого індивіда, так і в сім'ї завжди є внутрішній ресурс, однак до нього не завжди є (або не завжди можна знайти) доступ. Саме тому необхідно допомогти учневі або колезі в розкритті свого внутрішнього потенціалу – в цьому і суть психосоціальної допомоги.

Слід підкреслити, що змістом кризи психічного розвитку є суб'єктивація новоутворення стабільного періоду. Тобто виникнення новоутворення проходить два етапи: формування (в стабільний період) і суб'єктивація (в критичний період). Під об'єктивацією розуміють перетворення новоутворення в здібність самого діючого суб'єкта. Описуючи кризові періоди розвитку, Л.С.Виготський підкреслює, що зовні вони характеризуються рисами, протилежними до стабільних періодів. А саме у поведінці дитини відбуваються різкі зміни, вона стає важковиховуваною. Учень ніби випадає з системи педагогічного впливу, знижуються шкільна успішність, інтерес до занять. Можливі гострі конфлікти з оточуючими.

Кризу можуть викликати різні життєві ситуації. У житті учня (або окремої сім'ї) інколи спостерігаються періоди посилення стресу, які порушують звичний баланс із навколишнім середовищем і оточуючими. Вплив такої події створює вразливе середовище, що виявляється у посиленні напруги і стурбованості. Дослідження характеру, змісту і вираження емоційних переживань учнів у кризових ситуацій показали, що в таких ситуаціях із батьками підлітки найчастіше відчують образу, злість, провину; з учителями – злість, лють, страх; з однолітками – гнів, обурення, досаду; щодо тварин – жалість. Наше завдання, тобто шкільного психолога, – створити умови для позбавлення від негативних почуттів, поступово змінюючи їх на позитивні.

Найчастіше учням не вдається самостійно подолати кризові ситуації, що виникають в їх житті і навчальній діяльності. Більшість кризових ситуацій так і залишаються невирішеними, призводячи до формування у дітей різних комплексів: власної неповноцінності, негативізму тощо.

Оригінальний підхід до розв'язання проблеми подолання кризових ситуацій у підлітковому віці запропонували Р.В.Чиркіна і Л.С.Федкуліна. Вони вважають, що запобігти негативним формам поведінки і негативним переживанням дітей і підлітків у кризових ситуаціях можна шляхом їх залучення до творчої діяльності. Актуальним сьогодні є використання розвивальних та просвітницько-профілактичних, зокрема, настільних ігор в соціально-педагогічній та психологічній професійній діяльності як інструменту попередження та профілактики деструктивних явищ в освітньому середовищі, інформування про наслідки небезпечної та ризикованої поведінки, а також формування моделей здорового способу життя і безпечної поведінки в ситуаціях ризику, підвищення рівня правової обізнаності і культури та відповідального ставлення як до власного життя і здоров'я, так і оточуючих.

Особливо вагомий виховний потенціал має театральне мистецтво, в якому життя відтворюється живою, конкретною людською дією. Сила емоційно-почуттєвого та ідейно-психологічного впливу театральної гри робить її одним із найефективніших психолого-педагогічних засобів формування ціннісних орієнтацій підлітків, утвердження здорового способу життя, зокрема, створення умовної реальності, в якій підлітки вчаться визначати і розвивати свої потреби, інтереси, загальну спрямованість життєвого шляху. Тому організація в навчальному закладі соціально-психологічного театру як засобу виховання є надзвичайно актуальною.

Однією з найважливіших умов виховного впливу соціально-психологічного театру є усвідомлення педагогічним колективом, громадськістю значення самодіяльної театральної творчості учнів, включення її елементів у систему навчально-виховної роботи.

Участь акторів-вихованців у такому творчому процесі активізує їхню думку, допомагає більш серйозно замислитися над життям та його змістом, пильно дивитися на життєві проблеми, визначати до них власне ставлення, бажання замислитися над своїм життям, життям своїх однолітків, глядачів, застерегти їх від невірних кроків, ситуацій. Матеріал створених програм має бути таким, щоб усі актори мали можливість брати участь у постановці і проявити себе, саме тоді вони перебувають у стані активного пізнання себе, інших і світу через соціально-психологічні засоби гри.

Гра є одним з інструментів в арсеналі соціального педагога та практичного психолога у процесі розв'язання проблеми організації життя шкільного колективу ще й тому, що її можна застосовувати з метою діагностики міжособистісних стосунків, а не тільки при кризових ситуаціях.

Хотілося б відмітити основні принципи саме корекційної роботи в структурі психологічного театру:

- *по характеру спрямованості* в процесі роботи психологічного театру задіяно казуальна (поведінкова) психокорекція, яка спрямована на джерела та причини проблеми;
- *по змісту* психокорекція в рамках психологічного театру єднає в собі афективно-вольову сферу, поведінкові аспекти, міжособистісні стосунки;
- *по формі роботи* психологічний театр є відкритою групою для учнів і підлітків зі схожими проблемами;
- за наявності програми психологічний театр є імпровізованою довготривалою психокорекцією.

Основним принципом психокорекційної роботи в психологічному театрі є корекція «зверху – донизу». Цей принцип був запропонований і розроблений Л.С.Виготським. У центрі уваги психолога має стояти наступний день, а основним змістом корекційної роботи є створення «зони найближчого розвитку». Корекція по принципу «зверху – донизу» має випереджаючий характер і будується як психологічна діяльність, націлена на своєчасне формування психологічних новоутворень.

Основною метою роботи психологічного театру є спрямоване формування узагальнених засобів орієнтації підлітків у різноманітних сферах предметної діяльності, міжособистісних взаємодій у соціальній ситуації розвитку. Тому потрібно використовувати поняття «ведуча діяльність», базувати роботу психологічного театру для підлітків на спілкуванні і взаємодіяльності.

Важливою частиною цієї форми роботи вважаю оптимізацію змісту і форми соціально-педагогічної та правової освіти (у т.ч. щодо прав дітей) педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми, що, у свою чергу, сприятиме попередженню або мінімізації негативних наслідків конфліктних подій, формуванню адекватних знань та уявлень про соціально-політичні події в країні, розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих; умінь орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; підготовки особистості до життя і праці у світі, що швидко змінюється.

Також ефективними у роботі, як з дітьми, так і дорослими є: консультування, дебрифінг; групова дискусія, активні ігри, рольове моделювання, арт-терапія; тілесно орієнтована терапія, танцювальна терапія (або їх елементи), соціально-психологічний театр; поширення пам'яток; залучення дітей до різних форм активної діяльності в залежності від їх віку.

На літніх канікулах, лише півроку тому, я відкрила для себе такий вид діяльності, як форум-театр. Вперше побачивши гру непрофесійних акторів і відображення актуальної соціальної проблеми на сцені, я була вражена і переповнена змішаними почуттями. Мені було цікаво спостерігати за грою на сцені, але й глядачі не менше привертали мою увагу своєю зацікавленістю до сцени. Мені сподобалась гра на глядача і гра за участі глядача у головній ролі.

На початку вересня цього навчального року у комунальному закладі «Навчально-виховний комплекс № 37» міста Кам'янського було створено соціально-психологічний форум-театр «Єдність». Наша ідея – пізнання внутрішнього світу учня через аналіз власної діяльності та через спілкування з іншими людьми. Мета діяльності нашого театру – профілактика кризових ситуацій всіх учасників учбового процесу, створення умов для формування психологічної культури учнів та педагогів, покращення психологічного мікроклімату в школі.

Також до головних плюсів створення форум-театру можна віднести: корекцію поведінки учнів «групи ризику»; допомогу підліткам щодо адаптації в соціумі; формування навичок здорового способу життя; профілактику правопорушень серед учнівської молоді; боротьбу з негативними проявами в молодіжному середовищі; залучення дітей та підлітків з проблемних сімей, вихованців дитячих будинків; формування активної життєвої позиції учасників форум-театру.

Шкільний психологічний театр, окрім свого прямого призначення, задовольняє потребу в набутті нового емоційного, соціально-перцептивного досвіду, досвіду стосунків, творчому самовираженні особистості. Соціальні норми засвоюються підлітками, якщо вони емоційно переживаються. Щоб це сталося, необхідно демонструвати моральну норму не як поняття, а як форму конкретної події, вчинку чи їх наочних моделей, розігравати все по-справжньому самими акторами театру. Тому моральні та життєві цінності у програмах соціально-психологічного театру подаються, насамперед, через сюжет, позицію та гру акторів, що робить їх засвоєння підлітками більш стійкими, ніж через інші форми роботи. Значні можливості для створення необхідних виховних ситуацій мають позасценічне спілкування на перервах та після школи, вміле використання індивідуального підходу до виховання особистості учня з вдалими поєднаннями корекційної роботи, психологічних консультацій.

Принцип особистісно розвиваючого спілкування передбачає, що психолог розуміє, визнає, і сприймає особистість підлітків; сприймає їх як рівноправних партнерів в умовах співпраці. Така співпраця, що ґрунтується на довірі до юних акторів, вірі в їхні творчі сили, акторські здібності, можливості, є умовою діяльності соціально-психологічного театру. Важлива й спільна робота психолога та учнів з визначення провідних ідей програми, їх значущості, як для кожного актора так і глядачів, врахування думок підлітків у процесі створення програми, сценічних образів, написання програми, музичне оформлення. Це буде виявом суб'єкт-суб'єктної взаємодії, під час якої психолог і учні-актори об'єднані творчим діалогом з метою активного саморозвитку і самовираження особистості, виявлення найкращих якостей кожного.

Кожного разу, підбираючи репертуар для сценічних постановок, ми намагаємося торкнутися тих проблем соціальних, психологічних, молодіжних, які є актуальними у сучасному житті. Під час вистав і актори, і глядачі мають змогу висловити свої думки, аналізувати ситуацію, визначити власну позицію, проектувати різноманітні моделі поведінки, життєві ситуації. Кожна постановка сприяє особистісному розвитку учасників. Через театральну гру учні отримують можливість вийти за рамки тієї реальності, у якій живуть, наділяючи предмети оточуючого світу іншими смислами. У сценічній практиці відбувається актуалізація чи набуття відсутнього досвіду, його усвідомлення і присвоєння через особисті переживання. Завдяки рефлексії, що супроводжує театральну гру, ми отримуємо ефективні інструменти корекції набутих стереотипів. Це сприяє відновленню цілісності особистості, підвищує відповідальність за власні вчинки, сприяє встановленню контролю над поведінкою.

Відмінність соціально-психологічного театру у тому, що це, перш за все, засіб повернути увагу до проблеми та активізувати ресурси для її вирішення. Театральні постановки підсилюють суперечності внутрішнього світу людини та конфліктів, що виникають у її оточенні. Це – своєрідне збільшувальне скло, через яке легше побачити та розпізнати проблему.

РОЗВИТОК ВОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ОВОЛОДІННЯ ВМІННЯМИ БУДУВАТИ МОВЛЕННЄВІ ВИСЛОВЛЮВАННЯ

*Валентина Поуль, кандидат психологічних наук,
завідувач кафедри дошкільної, початкової освіти та розвитку особистості Донецького обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти*

Актуальність статті обумовлена стратегіями змін в освіті України [3]. Відповідно до Концепції «Нова Українська школа» для дитини недостатньо оволодіти тільки знаннями. Для неї важливо навчитися користуватися ними, мати ціннісні орієнтири, володіти життєвими компетентностями, які потрібні для

успішної самореалізації у житті [1]. Це можливо за умови розвитку вольової поведінки дитини в процесі її підготовки до самостійного життя та самореалізації в сучасному суспільстві. Особливу актуальність це питання набуває при переході від дошкільного до молодшого шкільного віку, коли діти оволодівають уміннями будувати свою поведінку в зв'язку з новими соціальними умовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологами Виготським Л.С., Лурією А.Р., Запорожцем О.В., Котирло В.К., Веракса Н.Е., Дьяченко О.М. та іншими з'ясовано, що становлення волі в онтогенезі безпосередньо пов'язане з оволодінням мовленням, яке в своїй розвиненій формі виконує плануючу, організаційну та регуляторну функції діяльності суб'єкта й сприяє створенню моделі поведінки.

У роботах А.Р. Лурії і Ф.Я. Юдович, О.К. Тихомирова, Н.П. Парамонової, Н.І. Непомнящої, С.В. Фонаревої-Яковлевої, Я.З. Неверович, С.Н. Карпової, Л.Н. Самошкіної, Н.І. Волкова, Н.В. Волкової та інших також було встановлено, що діти починають регулювати свою поведінку, спираючись спочатку на слово дорослого, потім – за допомогою власного гучного мовлення, далі – на основі мовлення «про себе». При цьому, за думкою вчених, насамперед розпочинає активну дію регулююча функція мовлення, далі – плануюча – дитина прагне самостійно скласти план своєї діяльності щодо конкретного завдання.

Освоєння дітьми цих функцій відбувається в процесі перетворення ситуативного мовлення у контекстне під час повідомлення своєї думки у висловлюванні. Цей процес може здійснюватися, по-перше, при поступовій зміні ситуацій взаємодії з навколишніми: від виконання вимог дорослого до спільних дій з однолітками, далі – до організації власної діяльності і поведінки; по-друге, при послідовному перетворенні особливостей розвитку мовлення в цей період: від зовнішнього мовленнєвого повідомлення для інших до егоцентричного мовленнєвого супроводу дій, надалі – до внутрішнього мовленнєвого планування своєї діяльності. Зазначене дозволяє нам припустити, що висловлювання своїх думок, які зв'язані в єдине ціле і зрозумілі співбесіднику без урахування тієї конкретної ситуації, в якій вони робилися, потребує оволодіння вміннями будувати мовленнєві висловлювання. Тому, навчання дітей зв'язному мовленню, а саме вмінням самостійно створювати висловлювання, буде сприяти розвитку їх вольової поведінки.

Основним завданням статистало висвітлення результативності спеціальної методики цілеспрямованого навчання старших дошкільників моделюванню зв'язних мовленнєвих висловлювань різного змісту і структури з метою оптимізації процесу освоєння ними регуляторної та планувальної функцій мовлення, що є психологічними умовами розвитку здатності дітей до конструювання власної вольової поведінки [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. Програма будувалася на основі існуючих методик розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку, які були доповнені спеціальними завданнями та вправами щодо навчання дітей монологічному висловлюванню та ін.

Згідно досліджень С.Л. Рубінштейна, А.М. Леушиної, В.Л. Скалкина, О.М. Корніяки та інших навчання дітей побудові власного висловлювання складається з декількох етапів: спочатку оволодіння побудовою речення, далі – навичками переказу і тільки потім – уміннями самостійного моделювання висловлювань. Відповідно, робота з була організована у три етапи [4].

На першому етапі дітей знайомили з реченням як основним елементом зв'язного повідомлення думки. Щоб допомогти дитині усвідомити саму мовленнєву діяльність і оптимізувати процес оволодіння навичками правильної побудови зв'язного речення, нами використовувалися спеціальні картки, основною вимогою до яких є чіткість графічного зображення на них і доступність для розуміння. Застосування наочності (карток) на заняттях з дошкільниками по-перше, організувало (служило планом) утворення різних словосполучень та речень; по-друге, сприяло регулюванню власної мовленнєвої діяльності, тобто прояву самоконтролю при побудові речень на основі схеми. Самостійне складання схем спонукало дошкільників до планування ходу своєї думки, усвідомлення певного порядку слів у реченні та їх зв'язку, щоб зрозуміло і чітко висловити її для оточуючих.

Таким чином, на цьому етапі роботи діти добре засвоїли, що таке речення, його ознаки. Вони навчилися: правильно утворювати речення так, щоб була зрозуміла їх думка; будувати схему речення; складати речення за запропонованою схемою; співвідносити речення зі схемою і встановлювати їх відповідність, тобто здійснювати самоконтроль і контроль за роботою однолітка.

На другому – навчанні переказу – дошкільників спочатку ознайомили з розповіддю та її ознаками. Далі продовжувалася робота щодо відпрацювання вмінь складати план розповіді і переказувати поза ним її зміст.

Оскільки зв'язність і послідовність мовлення дітей формується, перш за все, на основі роботи з розповідями оповідного характеру, їх ознайомлення із структурою розповіді та її частинами проводилося на прикладі саме оповідання, потім – опису. Враховуючи, що діти дошкільного віку не володіють у достатньому ступені навичками читання та письма, ми застосовували доступні для їх розуміння малюнки і схеми. При знайомстві з типовим планом використовувалися схеми, тому що саме вони допомагали дитині усвідомити структуру (послідовність) в цілому того або іншого виду розповіді. Використання схематичних малюнків і картинок з фабульним розвитком події (дії) давало можливість познайомити дітей з планом розповіді, яка вивчається, оскільки кожен малюнок відображає зміст її певної частини, а їх загальне розташування – послідовність розповіді в цілому. Такого роду робота з малюнками уточнювала уявлення дошкільників про конкретний план розповіді.

Поступово діти почали усвідомлювати, що план необхідний для того, щоб правильно, повно, послідовно і логічно передати зміст розповіді. На цей процес усвідомлення також позитивно впливала

організація з ними роботи після переказу, коли звертали їх увагу на результат, чи правильно було передано зміст розповіді, чи була пропущена будь-яка її частина тощо. Залучення дошкільників до обговорення переказів їх однолітків також позитивно впливало на розвиток у них умінь усвідомлено регулювати свою мовленнєву діяльність.

Отже, наприкінці другого етапу дошкільники добре засвоїли: поняття «розповідь», її ознаки; структури оповідання та опису; поняття конкретного та типового планів до цих видів розповідей. Вони навчилися співвідносити конкретний план зі змістом розповіді і виявляти невідповідності, якщо такі є; зв'язано переказувати невеликі оповідні або описові розповіді.

На третьому – відбувалося навчання дошкільників самостійно будувати елементарні висловлювання. Засвоєння ознак розповіді й формування вмінь виділяти її складові частини дозволило їм перейти до складнішої діяльності – побудови самостійних висловлювань, відповідно до заданої теми, визначати їх зміст і вибирати мовленнєву форму повідомлення. Тому важливою була робота над структурою майбутнього висловлювання (спочатку повідомлення, а потім опису). Їх вчили визначати зміст кожної його частини, давати їй назву і позначати карткою (або малюнком). Порядок карток (малюнків) служив дитині конкретним планом при побудові нею висловлювання. У цілому, включення предметно-практичних дій при складанні плану в процес навчання зв'язного мовлення сприяло формуванню вмінь повідомляти його зміст у певній послідовності, закріпленню уявлень про загальну структуру оповідання або опису. Освітлення дошкільниками події за частинами, згідно певного пункту плану (картинки) надавало їм можливість стежити за правильністю побудови висловлювання однолітком, щоб своєчасно його продовжити; розкрити зміст тільки свого пункту плану і вчасно зупинитися. Все це сприяло формуванню у них навичок самоконтролю за своєю мовленнєвою діяльністю.

У програмах для дошкільних установ передбачається також розвиток пояснювального мовлення дітей, формування умінь давати оцінку творам, персонажам, вчинкам товаришів, висловлювати власну думку про події, але не здійснюється ознайомлення з міркуванням як видом тексту, і, по суті, відсутня система навчання висловлюванням такого типу.

З метою формування елементарних навичок побудови висловлювань, в яких представлені причинно-наслідкові зв'язки, необхідна організація спеціальних занять, що забезпечували би розвиток умінь пояснювати, висловлювати просьби, власну думку про події, тобто забезпечують умови для формування вмінь будувати просьби і пояснення.

Ефективним видом роботи в плані формування навичок створення просьб є організація мовленнєвої діяльності дошкільників у парах, коли вони звертаються з просьбами один до одного. Виконання подібних завдань оптимізувало у дітей прояв плануючої та регулюючої функцій мовлення, а також певних якостей: самостійності (самі будують висловлювання), самовладання (стримування від незадоволення, коли не отримували іграшок), наполегливості (повторення просьби, якщо перша спроба виявилася невдалою), зокрема, контролю та оцінки мовленнєвої діяльності однолітків. Дошкільники почали розуміти зв'язки між смисловими частинами свого висловлювання (тобто його структури), що мало вплив на формування у них вмінь планувати власну мовленнєву діяльність, осмислювати причинно-наслідкові зв'язки між проською (мовленням) і її виконанням (дією).

Навчання дітей пояснювальному мовленню, розвиток у них умінь пояснювати, доводити, робити висновки, узагальнювати висловлене, сприяє формуванню навичок спілкування. Саме в цьому віці у них виникає потреба пояснити однолітку зміст майбутньої гри, пристрій іграшок, висловити своє ставлення, надати оцінку вчинку товариша тощо. Адже навіть незначне нерозуміння слів партнера може привести спочатку до непорозуміння, а надалі і до конфлікту між співбесідниками. І, на жаль, не дивлячись на необхідність і важливість розвитку цього виду мовлення у дітей, в методичних рекомендаціях до існуючих нині програм дошкільної освіти не розкриваються особливості роботи вихователя в цьому напрямку.

Представлена система роботи в цьому напрямку надає можливість дошкільникам (хоч і в згорнутому виді) планувати: 1) що сказати у конкретній ігровій ситуації, 2) з якою метою (для кого розповідати), 3) як сказати (діти вже використовували певну схему висловлювання, оскільки мали первинне уявлення про його тип і структуру). Вони намагаються регулювати свою поведінку під час виконання спільних ігор з однолітком. Якщо висловлювання партнера по ігровій ситуації було утворено правильно, вони виконують ігрову роль, якщо ні – стримують свої дії. Це сприяє у них прояву наполегливості, самоконтролю своїх дій та формуванню навичок оцінки дій однолітка.

Таким чином, на кінець формуючої роботи діти старшого дошкільного віку оволодівають навичками побудови елементарних висловлювань різних типів: оповідання, опису, міркування (на прикладі просьб і пояснень). У цілому проведена робота сприяла розвитку у дітей умінь ставити мету, планувати свою мовленнєву діяльність, прояву самоконтролю під час виконання спільної роботи, а також формуванню у них здібності оцінювати правильність висловлювань (чи відповідають вони темі і плану), визначати помилки (якщо вони є).

Аналіз результатів дослідження. З метою виявлення особливостей вольового й мовленнєвого розвитку старших дошкільників у процесі експериментального навчання й навчання за традиційною програмою та встановлення ролі сформованості мовленнєвих умінь і освоєння плануючої й регулюючої функцій мовлення в розвитку їхньої вольової поведінки нами здійснено порівняльний аналіз даних. Розподіл дітей за рівнями здійснення вольової поведінки в ситуації взаємодії з однолітками після формувальної роботи представлено на рис. 1.

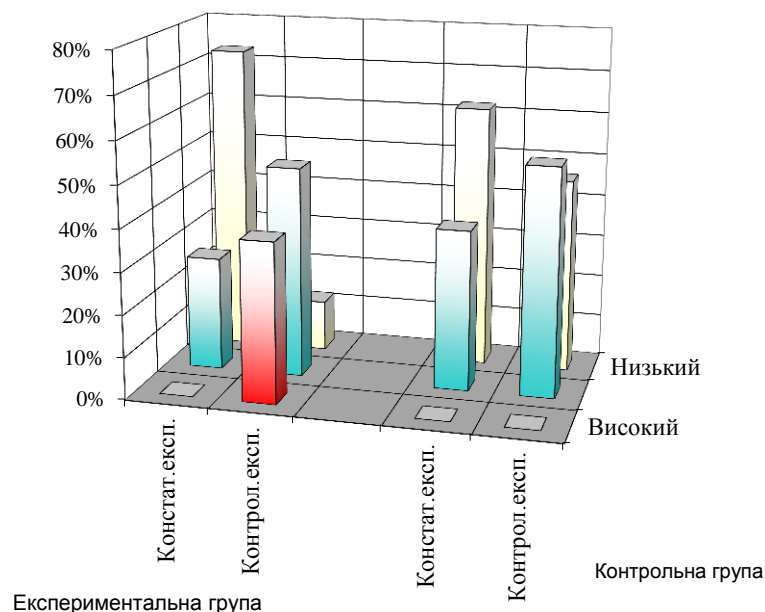

Рис. 1. Розподіл дошкільників за проявом вольової поведінки (у%)

Для більшості досліджуваних експериментальної групи характерний високий і середній рівні прояву вольової поведінки, що відповідно на 38% і 23% більше у порівнянні з даними констатуючого дослідження; для дітей контрольної вибірки – середній і низький рівні.

Результати дослідження підтверджують досить успішне формування у дітей експериментальної групи вмінь будувати мовленнєві висловлювання при взаємодії з дорослим та однолітками порівняно з даними контрольної (рис. 2).

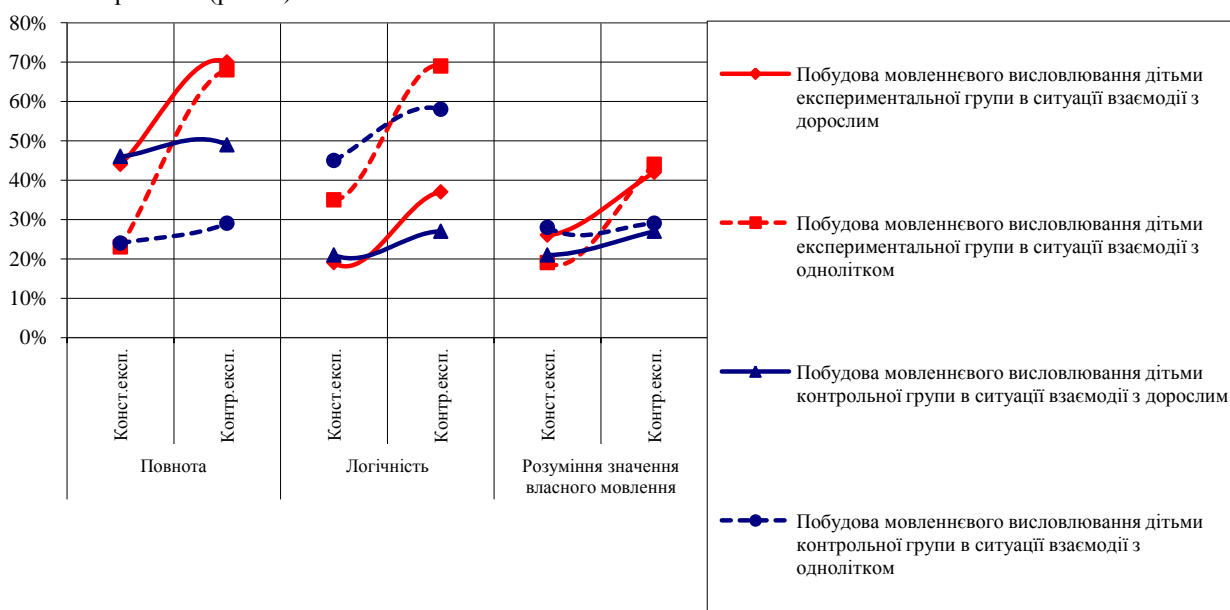

Рис. 2. Успішність побудови мовленнєвих висловлювань дошкільниками в ситуаціях виконання завдання спільно з дорослим та однолітком (у%)

Так, в експериментальній групі після проведеного навчання всі показники, а саме: повнота, логічність і розуміння значення власного мовлення у виконанні діяльності – збільшилися в обох ситуаціях. Висловлювання при взаємодії з дорослим та однолітками майже не мають відмінностей у повноті і розумінні значення власного мовлення, однак при керуванні діями інших діти формулюють їх більш логічно.

Побудова мовленнєвих висловлювань дітьми контрольної групи протягом року навчання за традиційною програмою залишилася без значних змін.

Порівняння показників вольової поведінки і побудови мовленнєвих висловлювань (г-критерій Пірсона) показує, що в експериментальній групі порівняно з результатами констатувального дослідження спостерігається збільшення взаємозв'язку між наполегливістю дітей і повнотою ($r \approx 0,95$, $p \approx 0,00..$), логічністю ($r \approx 0,55$, $p \approx 0,003$) їх інструкції; зберігаються зв'язки між оцінкою результату діяльності й повнотою

інструкції ($r \approx 0,58$, $p \approx 0,002$), а також між адекватністю оцінки результату та повнотою ($r \approx 0,89$, $p \approx 0,00..$), логічністю ($r \approx 0,56$, $p \approx 0,003$) їх висловлювань.

Отже, зростання повноти і логічності інструкції, яка будується дитиною у більш складній ситуації управління діями однолітка, підтверджує оптимізацію процесу освоєння нею регулятивної та планувальної функцій мовлення, що, у свою чергу, визначає рівень розвитку її здатності до конструювання власної поведінки в ситуації взаємодії з дорослим і в ігровій діяльності з однолітками.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження підтвердило можливі шляхи розвитку вольової поведінки дітей старшого дошкільного віку, а аналіз отриманих результатів дозволяє зробити наступні висновки.

1. Виявлено позитивні зміни в рівні сформованості мовленнєвих умінь дітей експериментальної групи: для більшості з них характерним є високий і середній рівень; значно збільшилися показники повноти, логічності їх висловлювань та здатності розуміти значення свого мовлення як при взаємодії з дорослими, так і з однолітками.

2. Оволодіння дітьми вміннями будувати висловлювання різних типів впливає на освоєння ними планувальної та регулятивної мовленнєвих функцій, де перша виявляється в усвідомленні головної думки, продумуванні задуму та можливої послідовності його здійснення залежно від типової структури, а регулятивна – у безпосередній реалізації висловлювання з подальшим зіставленням одержаного результату з передбачуваним і оцінкою його успішності. Активізація освоєння дітьми регулятивної та планувальної функцій мовлення оптимізує процес розвитку їхньої волі.

3. Під час навчання мовленнєвих умінь у старших дошкільників посилюється взаємозв'язок між розвитком зв'язного мовлення та волі. У старшому дошкільному віці у дітей зміцнюються зв'язки між повнотою, логічністю їх висловлювань та проявом ними наполегливості й здатності адекватно оцінити результат діяльності.

4. Виявлена позитивна динаміка розвитку вольової поведінки: для більшості дітей при взаємодії з дорослими та однолітками характерним є її високий рівень, а саме прояв наполегливості, самоконтролю та вмінь правильно оцінити результат діяльності.

Розроблена методика з формування вмінь будувати мовленнєві висловлювання та отримані результати дозволяють стверджувати, що вона (програма) оптимізує вольову поведінку дітей старшого дошкільного в умовах навчальної діяльності. Розроблені завдання та вправи, запропоновані у програмі формування дослідження, можна використовувати на заняттях з розвитку мовлення.

Література

1. Нова українська школа: Концепція нової української школи / За заг ред. М. Грищенко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
2. Поуль В.С. Психологічні умови розвитку вольової поведінки у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. С. Поуль; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2014. – 20 с. – укр.
3. Poul, V. Justification of conditioning volitional development of children's mastering their language skills and functions [Електронний ресурс] /V.Poul // EUREKA: Social and Humanities (Psychology). – 2017. – Number 3. – P. 56-64. – Режим доступу: <http://eu-jr.eu/social/article/view/346>.

«ЗЕЛЕНИЙ КЛАСТЕР» – СТВОРЕННЯ ШКІЛЬНОГО ЛІТНЬОГО КІНОТЕАТРУ

Норенко Ольга Михайлівна, заступник директора з виховної роботи Катеринопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Катеринопільської районної ради Черкаської області

Актуальність. Селище Катеринопіль, у якому ми знаходимось – має більше 6000 мешканців. У Катеринопільській загальноосвітній школі I-III ступенів №1 Катеринопільської районної ради навчається 327 учнів.

На жаль, жодного промислового об'єкту в селищі немає. Хтось скаже, що це гарно – немає забруднень, проте не дуже, так як виробництво – це «артерії», по яких в громаду повертаються кошти. Там, де є кошти, можна відтворювати не тільки те, що не дає загинути і підтримує життя, але і дає можливість розвивати і наповнювати те, що тримає в найскрутніші часи на плаву – душу і розум.

Педагогічним та учнівським колективом, за участі наставника Сом С.Г. проведено фасилітаційну сесію та SWOT – аналіз поточної ситуації в школі і намічено шляхи до формування плану розвитку школи на наступний рік. «Слабкою» стороною школи учні визначили відсутність зони відпочинку. Тому вирішили створити «Зелений кластер» – шкільний літній кінотеатр.

Мета. Створення простору для перегляду фільмів з можливістю проводити он-лайн мости, вебінари з нашими колегами, слухати відкриті лекції по профорієнтації для випускників, тренінги для батьків молодших школярів і просто зустрічатися разом батькам, дітям і вчителям.

Форми і методи досягнення мети. Школярі запропонували провести фестиваль солодощів – «Смачнофест». Світлана Сом зробила свій внесок, допомігши з рекламною продукцією. Всі отримали запрошення взяти участь у фестивалі. І закипіла робота: селищний голова Гегедош І.Т. та керівник

сільськогосподарського підприємства «Лан-агро» Трохименко О.П. допомогли фінансово. Учні середньої ланки виготовляли прикраси для оформлення приміщення школи, а старшокласники Безкоровайна Д., Мороз В., Гірник Н., Бондаренко А., Кошова О., Клопотенко Я., Захарченко О., Шкуренко Ю., Заболотня О., Павленко Я., Чернохостов Д. розробляли сценарій проведення, карту фестивалю, ігрову зону та оформляли зону для фото. Шовкова В. стала на один день майстром з художнього розпису хною. Учні, батьки та вчителі готували різноманітні ласощі, які гостям фестивалю прийшлися до смаку.

Цього для працювали майстер-класи: Коровченко І. по виготовленню української ляльки-мотанки, Тупчієнко Т., Піщаної О. по виготовленню різдвяного вінка, Марциненко І. по виготовленню ялинкової іграшки з паперу, Джус А. по виготовленню м'якої ялинкової прикраси, Кіяніченко В. по виготовленню паперової ялинки, Кіяніченко В. по випалюванню символів Нового року, Снігур Г. по підлаковому розпису. Також волонтером Корпусу Миру Амандою Бретенштайн проводилися ігрові заняття по вивченню англійської мови. Ніхто не залишився байдужим – кожен старався внести посильний вклад до загальної справи.

Батьки підтримали і проголосували за створення кінотеатру, а також дали фінансову допомогу. Наступним кроком стала співпраця із Благодійним фондом «Урожай-громаді», оскільки послуги надаватимуться всім жителям громади селища Катеринопіль, літній кінотеатр стане центром сімейного відпочинку. Керівник НВФ «Урожай» О.Васецький вручив нам проєктор.

Окрім цього, учні та вчителі звернулись за допомогою до депутата Черкаської обласної ради, керівника ФГ «Агро-Вікторія-Катеринопіль» Олександра Коваленка щодо допомоги у придбанні звукового обладнання. Коваленко О.А. виділив кошти в сумі 10 000 грн.

Для повноцінного функціонування «Зеленого кластеру» необхідні були ще лавки. Їх сконструювали самі учні на уроках трудового навчання. Для цього склали проєкт учні 11 класу Мороз В., Клопотенко Я., Захарченко О., Цьмоха С. під керівництвом вчителя трудового навчання Бойченка О.І. На кошти Таїси та Валерія Безкоровайних, батьків цьогорічної випускниці Безкоровайної Дарини придбали необхідні матеріали для виготовлення лавок. Дошки для цього було обшліфовано у столярній майстерні ФГ «Агро-Вікторія-Катеринопіль».

26 травня 2017 року відбулося урочисте відкриття шкільного літнього кінотеатру. На заході були присутні керівники району і селища. Коваленку О.А., Бойченку О.І., Безкоровайній Д. дісталось почесне право відкрити кінотеатр і перерізати стрічку.

Результати та висновки. Учні, батьки, вчителі, жителі селища із задоволенням відвідують сеанси кінотеатру. Перед початком кожного сеансу демонструється 10-хвилинний ролик про події, що відбулися за останній тиждень в школі.

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРНО-ОПИСОВА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Рундич Оксана Миколаївна, методист лабораторії національного виховання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Келембет Людмила Іванівна, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Пропонована авторами орієнтовна структурно-описова модель розвитку учнівського самоврядування загальноосвітнього навчального закладу розроблена відповідно до положень, окреслених у нормативних документах, зокрема: Конвенції ООН про права дитини, Декларації прав дитини, Європейській хартії про участь молоді у громадському житті на місцевому та регіональному рівнях, Законі України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Метою діяльності учнівського самоврядування є розвиток та саморозвиток комунікативних, організаторських і лідерських якостей особистості, її творчого потенціалу, самореалізація у громадському житті.

Це передбачає реалізацію низки завдань:

1. Створення учнівського самоврядування як системи, що забезпечує позитивну соціалізацію дітей та молоді, самореалізацію особистості відповідно до її інтересів та суспільних вимог.
2. Забезпечення й захист прав і інтересів дітей та учнівської молоді.
3. Створення умов для формування, розвитку й саморозвитку активної, гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної свідомості.
4. Залучення якнайширшого кола дітей та молоді до соціально корисної діяльності.
5. Оптимізація діяльності активу учнівського самоврядування на основі організаційного менеджменту, запровадження ефективних технологій організації командної діяльності, соціального проектування, соціального партнерства.
6. Сприяння органів учнівського самоврядування у залученні дітей та молоді до участі в різноманітних гуртках, товариствах, об'єднаннях, клубах за інтересами.

7. Залучення учнівського самоврядування до реалізації виховної системи загальноосвітнього навчального закладу.
8. Підготовка молоді до майбутньої участі в керівництві державними й суспільними справами через формування знань, умінь і навичок управлінської та виконавської майстерності.

Діяльність учнівського самоврядування відбувається у відповідності до таких основних *принципів*:

Добровільності. Участь в учнівському самоврядуванні є самостійним і добровільним рішенням учня.

Ніхто не повинен змушувати учня до участі в учнівському самоврядуванні.

Доступності. Цілі та завдання учнівського самоврядування повинні бути зрозумілими, відповідати віковим особливостям учнів, їх фізичним та інтелектуальним можливостям. Органи учнівського самоврядування відкриті для всіх членів учнівського колективу. Всі учні навчального закладу мають право брати участь у заходах учнівського самоврядування. Організація учнівського самоврядування має відповідати інтересам і потребам дітей. Реалізація принципу доступності вимагає попередньої підготовки учнів до участі в учнівському самоврядуванні.

Рівноправності та партнерства. Цей принцип передбачає створення рівних умов для участі всіх: виборного активу і рядових членів. Кожна дитина має усвідомлювати власну можливість впливу на результат діяльності та рішення, що приймаються. Самотужки молодь не зможе досягти якісних змін у діяльності учнівського самоврядування, їй необхідна допомога педагогів, батьків, представників влади, всіх сторін, також зацікавлених у змінах. Усі зацікавлені сторони повинні навчитися домовлятися та співпрацювати одне з одним на партнерських засадах.

Колегіальності та персональності. Цей принцип передбачає колегіальне прийняття рішень та забезпечення водночас персональної відповідальності за виконання ухвалених рішень.

Відкритості та гласності. У відповідності з цим принципом вся робота органів учнівського самоврядування повинна бути відкритою для всіх учасників педагогічної взаємодії; має забезпечуватися оприлюднення оперативної та достовірної інформації про їх діяльність.

Демократизму. Учні отримують рівні права, обов'язки та відповідальність щодо прийняття та реалізації рішень, пов'язаних з організацією та діяльністю учнівського самоврядування.

Свободи та самодіяльності. Цей принцип означає можливість кожної молодої людини вільно вибирати методи та форми реалізації колегіально прийнятого рішення і при цьому проявляти активність, творчість, самостійність та самодіяльність.

Соціальної дії. В основі роботи органів учнівського самоврядування – активна соціальна діяльність учнів, спрямована на вирішення соціальних проблем особистості, школи, громади, суспільства [3, 15–16].

При цьому основними *функціями* учнівського самоврядування є:

соціалізуюча функція, що полягає у здобутті учнями соціального досвіду, досвіду конструктивної соціальної дії, спрямованої на розв'язання власних проблем, проблем однолітків, школи, громади, суспільства;

комунікативна – в ході діяльності в органах учнівського самоврядування учень отримує можливість спілкуватися з іншими людьми, обмінюватися досвідом;

захисна – забезпечення дотримання та захисту прав дітей та молоді, представлення їх інтересів у різноманітних структурах навчального закладу;

організаторська – забезпечення змістовної діяльності органів учнівського самоврядування, залучення дітей та молоді до участі в самоврядуванні;

превентивна – переконання дітей і молоді у доцільності дотримання певних норм та правил поведінки стосовно здоров'я та способу життя, попередження негативних проявів у молодіжному середовищі;

прогностична – учень отримує можливість для обґрунтованого визначення сфери діяльності в системі учнівського самоврядування, прогнозування на основі досліджень динаміки розвитку учнівського самоврядування, прогнозування подій, які мають відбутися;

корекційно-компенсаторна – учнівське самоврядування забезпечує підвищення ролі самооцінки в регуляції поведінки;

пізнавально-пошукова – полягає в пізнанні учнем у процесі самоврядної діяльності себе, свого внутрішнього світу, своїх однолітків тощо;

виховна – учнівське самоврядування сприяє розвитку активної, творчої особистості, якій притаманні цілеспрямованість, відповідальність, ініціативність [3, 17].

Очікувані результати розвитку учнівського самоврядування:

1. Сформується творча особистість з комунікативними, організаторськими і лідерськими якостями, активною громадянською позицією, здатна до самореалізації у громадському житті.
2. Підвищиться рівень готовності молоді до майбутньої участі в керівництві державними та суспільними справами.
3. Сформується система діяльності органів учнівського самоврядування, здатного до реалізації цілей та завдань виховання.
4. Зросте інтерес дітей та учнівської молоді до виховної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі.
5. Підвищиться позитивний імідж учнівського самоврядування.

Концепція розвитку учнівського самоврядування ґрунтується на теоретико-методологічних основах управління й організації діяльності і розкривається через методологічний, теоретичний та технологічний аспекти, де передбачено:

- провідну ідею;
- основні положення наукових підходів;
- теоретичний виклад сутності учнівського самоврядування;
- технологію реалізації моделі.

Структурно-логічну схему управління учнівським самоврядуванням подано нижче (Схема 1).

Схема 1

Управління учнівським самоврядуванням

Діяльність учнівського самоврядування регулюється внутрішніми нормативними документами:

1. Положення про учнівське самоврядування дітей та учнівської молоді навчального закладу (затверджений загальношкільною конференцією).
2. Статут органу учнівського самоврядування дітей та молоді навчального закладу (затверджене загальношкільною конференцією).
3. Угоди (меморандуми) про співпрацю в організації діяльності органу самоврядування дітей та учнівської молоді навчального закладу між дітьми та дорослими (керівниками відповідних структур державної адміністрації, органів місцевого самоврядування, батьківської громадськості тощо).
4. Програми й плани діяльності усієї структури та їх окремих частин на визначений загальними зборами період часу.
5. Рішення загальних зборів (конференції) органу самоврядування дітей та учнівської молоді навчального закладу.
6. Протоколи загальних зборів (конференції).
7. Протоколи засідання ради лідерів, комісій (комітетів, центрів тощо).

Взаємодія учнівського самоврядування з органами шкільного самоврядування, дитячо-юнацькими громадськими організаціями, батьківським комітетом.

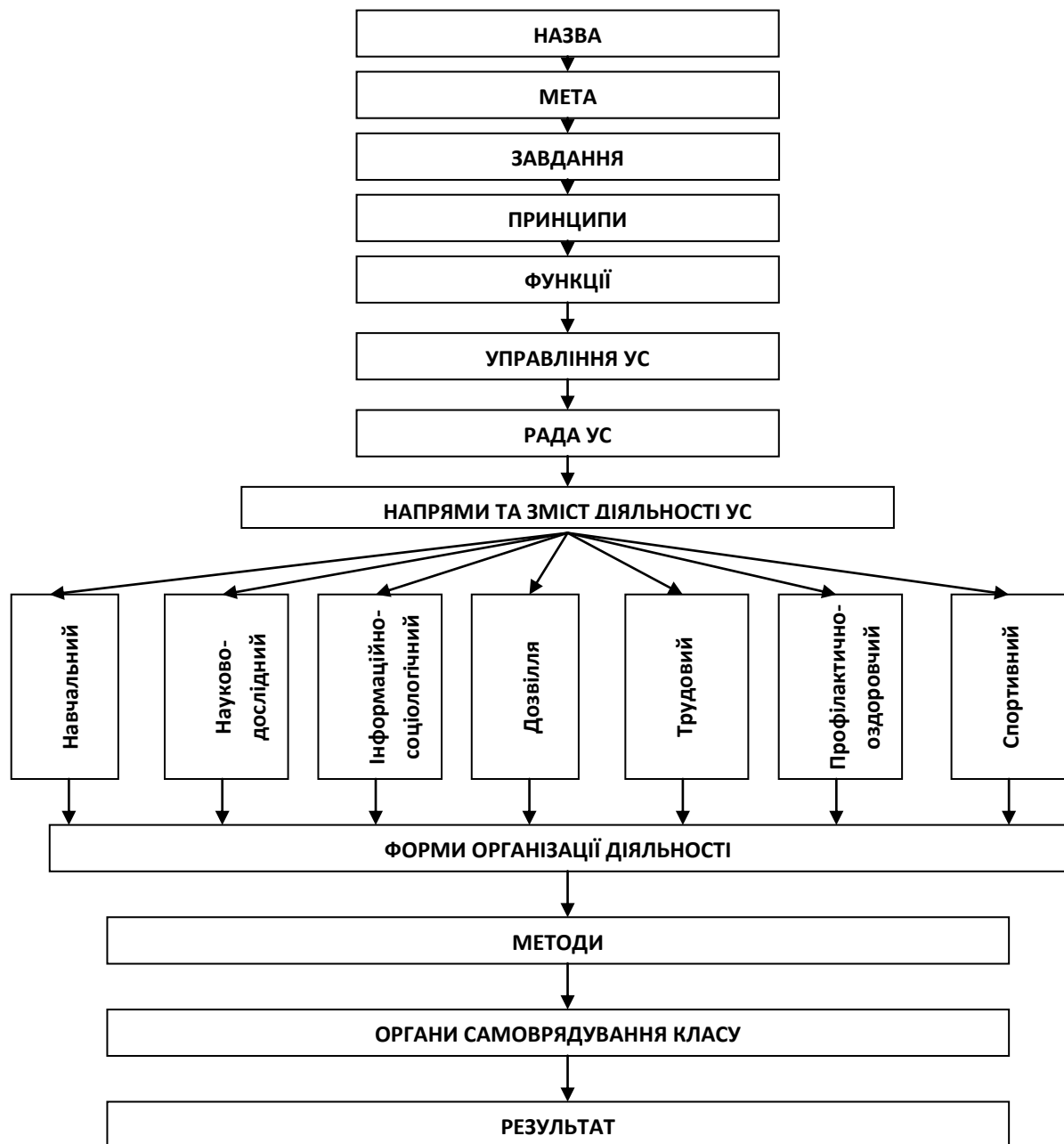
Передбачаються спільні заходи учнівського самоврядування з різними інституціями, які беруть участь у навчально-виховному процесі навчального закладу.

Зміст діяльності учнівського самоврядування

Структура та зміст діяльності учнівського самоврядування визначаються за обраною моделлю з урахуванням запитів та потреб учнів конкретного навчального закладу (Рисунок 1).

Рисунок 1

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Основними *напрямами* діяльності органів учнівського самоврядування можуть бути:

Навчальна діяльність:

- допомога невстигаючим учням, консультування з різних предметів;
- організація додаткових занять силами учнів;
- організація роботи предметних гуртків силами учнів;
- організація силами учнів занять з проблем маркетингу, менеджменту, психології спілкування, лідерства;
- проведення інтелектуальних конкурсів, турнірів, предметних тижнів;
- узгодження з педагогами та адміністрацією закладу спірних питань щодо атестації учнів з різних предметів.

Діяльність із дозвілля:

- планування, організація та проведення тематичних вечорів, свят, розважальних заходів;
- організація культпоходів до театрів, кінотеатрів, на виставки;
- організація змагань команд КВК, конкурсів;

- організація зустрічей з цікавими людьми: театральними діячами, художниками, письменниками, композиторами тощо;
- організація підготовки менеджерів програм дозвілля, проведення конкурсів програм дозвілля.

Інформаційно-соціологічна діяльність:

- проведення соціологічних досліджень, опитувань громадської думки з актуальних молодіжних проблем;
- випуск інформаційних вісників за результатами соціологічних досліджень;
- налагодження і координація зв'язків із мас-медіа;
- організація діяльності прес-центру в навчальному закладі;
- організація роботи інформаційної служби з питань організації учнівського самоврядування, заходів у навчальному закладі.

Діяльність у сфері соціально-правового захисту:

- проведення тренінгів, конференцій, конкурсів з вивчення Декларації прав дитини, Конвенції ООН про права дитини, Загальної декларації прав людини, Конституції України;
- інформування учнів про їхні права і обов'язки та необхідність їх дотримання;
- створення та організація діяльності учнівської соціальної служби;
- організація співпраці з соціальними службами для молоді;
- випуск інформаційних матеріалів з проблем прав та обов'язків учнів;
- створення служби «Делегати дитячих прав» (вирішення конфліктних ситуацій, які виникають в дитячому середовищі; захист прав дітей);
- організація участі дітей та молоді в благодійних акціях, проектах служіння (районного, міського, всеукраїнського масштабів).

Спортивна діяльність:

- організація спортивних секцій для молодших школярів;
- організація змагань між класами з різних видів спорту;
- проведення спортивних свят, олімпіад тощо;
- організація зустрічей з відомими спортсменами.

Профілактично-оздоровча діяльність:

- організація інформаційно-просвітницької роботи в середовищі однолітків: консультування, проведення тренінгів, дебатів, вистав інтерактивного театру, присвячених здоровому способу життя; підготовка та випуск інформаційних матеріалів з проблем здорового способу життя (періодичні шкільні видання, шкільні радіопрограми, інформаційні матеріали);
- участь в інформаційно-просвітницьких програмах з проблем попередження ВІЛ/СНІДу, вживання психоактивних речовин та інших негативних проявів у молодіжному середовищі;
- створення мобільної інформаційно-творчої групи для організації інформаційних кампаній у навчальному закладі;
- проведення днів здоров'я у навчальному закладі;
- організація співпраці з державними установами, громадськими організаціями, що мають стосунок до проблем формування здорового способу життя дітей та молоді.

Трудова діяльність:

- організація і проведення трудових десантів;
- співпраця з державними службами зайнятості;
- розповсюдження інформації про можливість працевлаштування під час канікул;
- реалізація тренінгових програм «У бізнес із шкільної лави», «Я відкриваю власну справу» тощо.

Управлінська діяльність:

- ініціювання створення органів учнівського самоврядування, розробка положень про їх діяльність;
- організація та проведення виборів до органів учнівського самоврядування;
- організація роботи органів учнівського самоврядування, координація їх діяльності;
- залучення членів учнівської громади до обговорення проблем учнівської спільноти та шляхів їх вирішення, винесення їх на розгляд керівництва навчального закладу;
- залучення учнів до участі в розробці плану роботи навчального закладу;
- організація участі учнів у засіданнях педагогічної ради, де розглядаються питання їх життєдіяльності;
- участь в розробці правил та норм поведінки учнів у навчальному закладі, контроль за їх виконанням тощо.

Науково-дослідна діяльність:

- організація допомоги у проведенні факультативних занять з різних предметів;
- створення та організація діяльності учнівських наукових товариств, проведення конференцій, тижнів науки;
- організація співпраці з науково-дослідними установами, вищими навчальними закладами;
- проведення конкурсів науково-дослідних робіт [3, 20–23].

Варіативні моделі учнівського самоврядування можуть бути різними: асоціації, країни, парламенти, республіки та ін.

Реалізація виховної системи загальноосвітнього навчального закладу у роботі учнівського самоврядування має бути домінуючою.

Методичне забезпечення діяльності учнівського самоврядування. Доцільна організація діяльності постійно діючої школи «Лідер», де члени учнівського самоврядування оволодівають знаннями й практичними вміннями й навичками управлінської діяльності на рівні загальноосвітнього навчального закладу, класу, громадських організацій.

Психологічний супровід передбачає проведення:

1. Вивчення впливу учнівського самоврядування на розвиток, саморозвиток та самореалізацію особистості учня.
2. Вивчення стану готовності членів учнівського самоврядування до управлінської діяльності через вияв комунікативних, організаційних якостей.

Результативність діяльності учнівського самоврядування визначається через такі основні критерії:

- рівень навчальних досягнень учнів;
- рівень загальної культури й вихованості особистості;
- активна участь учня у громадському житті закладу;
- участь у форумах, конкурсах, змаганнях тощо на різних рівнях;
- результати моніторингу ефективності впровадження моделі.

Шляхи реалізації моделі:

1. Визначення механізму впровадження моделі (стратегічне, тактичне планування).
2. Формування готовності педагогів-наставників та учнів-лідерів до управління діяльністю учнівського самоврядування.
3. Науково-методичний та психологічний супровід впровадження моделі розвитку учнівського самоврядування.
4. Моніторинг ефективності реалізації моделі та визначення перспективи розвитку органів учнівського самоврядування.

Література

1. Грищенко Т. Учнівське самоврядування у процесі управління / Т. Грищенко // Директор школи. Україна. – 2010. – № 4. – С. 26.
2. Доценко Т. М. Організаційно-правова база діяльності органів самоврядування дітей та учнівської молоді: Методичний посібник. – Біла Церква, 2009. – 256 с.
3. Єрмаков І. Г., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г., Спіжева Д. В. Учнівське самоврядування: структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвід організації. – Х.: Вид. група “Основа”, 2008. – 112 с. – (Б-ка журн. “Управління школою”; Вип. 5(65).
4. Класному керівнику. Учнівське самоврядування/упоряд.: Л.Шелестова, Н.Чиренко. – К.: Шк. Світ, 2009. – 128 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”).
5. Новікова О. Учнівське самоврядування в інших країнах / О. Новікова // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2011. – № 3. – С. 9–10.
6. Учнівське самоврядування: Спецвипуск // Завуч. – 2009. – № 22. – С.1.
7. Чмілевська Н. Учнівське самоврядування у структурі державно-громадського управління / Н. Чмілевська // Підручник для директора школи. – 2008. – № 11. – С.19.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОВРЯДУВАННЯ, СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Галака Ольга Сергіївна, методист з виховної роботи методичного кабінету відділу освіти Бородянської райдержадміністрації Київської області

Питання організації дієвого самоврядування в районі є одним із центральних у роботі методичного кабінету відділу освіти та Центру дитячої і юнацької творчості. Актуальність досвіду полягає в пошуках нових форм і методів становлення нової особистості через мотивацію до участі в прийнятті рішень на різних рівнях – від учнівського самоврядування в класі до вищих органів районної влади.

Провідна ідея цього досвіду - забезпечити комплексний виховний вплив на лідерів учнівського самоврядування шляхом залучення їх до активної участі у вирішенні важливих питань щодо захисту прав та інтересів учнів. Практична робота, участь у проектах, відповідальність перед колективом є ефективною формою виховання сучасної молоді. Саме такі можливості надає їм організація діяльності районної Ради дітей Бородянщини. Поле діяльності районної Ради включає організацію проведення виборчої кампанії, роботу п'яти комісій, виконання Угод про співпрацю, створення в навчальних закладах волонтерських загонів милосердя, участь у проектах, акціях, конкурсах, змаганнях.

З метою залучення до виховного процесу дорослих і дітей як рівноправних суб'єктів шкільного життя підписано Угоди про співпрацю між:

- комісією екології, спорту, здорового способу життя та службою у справах дітей, сім'ї та молоді;
- комісією преси та інформації й редакцією районної газети «Вперед»;
- комісією творчості та дозвілля і відділом культури;
- комісією доброти, милосердя та правового захисту і Центром соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, відділом ювенальної превенції Бородянського відділу поліції;
- комісією загальноосвітньої та додаткової освіти з методичним кабінетом відділу освіти.

Основним завданням районної Ради дітей Бородянщини є вирішення проблемних питань учнівської молоді на районному рівні, організація та координація роботи районних програм та проектів, співпраця та партнерство з органами державної влади, стимулювання учнівської творчості та соціальної ініціативи.

Робота в комісіях районної ради дітей Бородянщини дає можливість учням обмінюватися досвідом щодо конкретних питань діяльності комісій, підняти авторитет свого навчального закладу, реалізувати програми та проекти спільно з педагогами, батьками та громадськістю.

Протягом шести років при Центрі дитячої та юнацької творчості діє школа лідерів, метою якої є координація діяльності шкільних учнівських організацій; розвиток дієвої Ради дітей Бородянщини; привернення уваги органів районної виконавчої влади, депутатського корпусу до проблем дітей через безпосередню співпрацю депутатів районної ради з депутатами учнівської ради.

На кожному занятті передбачається поступове формування комунікативних навичок, толерантної поведінки, власної позиції. Учні набувають організаторських здібностей, досвіду, майстерності. Навчання в школі лідерів відбувається виключно в канікулярний період. Програма школи лідерів базується на проєктних, тренінгових, ігрових технологіях з використанням інтерактивних форм роботи, таких як: дебати, ігри з елементами квесту, флешмоби, що забезпечує набуття знань та вмінь з різних видів діяльності. До проведення занять у «Школі лідерів» залучаються координатори лідерського руху, служби та відділи Бородянської райдержадміністрації, Бородянський Центр зайнятості населення, Центр дитячої та юнацької творчості, Бородянський Центр соціально-психологічної реабілітації «Довір'я», що діє під егідою Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, фахівці Центру розвитку кар'єри Університету "КРОК" та Київського палацу для дітей та юнацтва.

Такі заняття допомагають не тільки оволодіти новими знаннями, а й вчать практичним навичкам спілкування, об'єднують дітей та підлітків для корисних, добрих, цікавих справ при вирішенні різноманітних питань лідерського життя. Під час занять учні отримують знання з проєктного управління, лідерського спілкування, основ лідерського менеджменту, командної роботи з організації конкурсних та ігрових програм під час проведення масових заходів, підготовки інформаційних матеріалів та публікацій у ЗМІ та мають змогу обмінятися досвідом. Отримані теоретичні та практичні навички вони використовують у своїх учнівських колективах. Такі заняття є цікавими та пізнавальними для лідерів.

З метою безперервної освіти створено банк даних «Лідер» щодо соціально – активних підлітків, які мають організаторські здібності. Базою для соціальної практики учасників школи лідерів є пришкільні табори денного перебування, мовні табори, діти молодшого шкільного віку, діти з особливими потребами, діти, які перебувають на внутрішньо шкільному обліку, люди похилого віку. Кожна лідерська організація неповторна: має свою символіку, традиції та особливості. Ця неповторність проявляється насамперед у змісті діяльності, якою наповнене лідерське життя, у самостійному творчому внеску молоді та дитячого самоврядування в повсякденну діяльність учнівської громади.

На сесії районної Ради дітей Бородянщини прийнято рішення про створення єдиної структури органів учнівського самоврядування в районі та запровадження проєктів щодо активізації роботи учнівського самоврядування в загальноосвітніх закладах освіти. До структури районної Ради дітей Бородянщини входять різноманітні творчі, спортивні та дослідницькі учнівські об'єднання. До таких об'єднань належать творчі колективи, ансамблі, групи, предметні гуртки, студії, спортивні секції та команди, туристичні клуби, команди КВК, ЮІР, бригади юних пожежників, секції Малої академії наук, шкільне лісництво.

Зустрічі лідерів учнівського самоврядування з головою та заступниками районної державної адміністрації, головою та депутатами районної ради допомагають виявити і обговорити найважливіші дитячі проблеми, разом знайти варіанти їх вирішення.

Серед проєктів, які впроваджує в своїй роботі районна Рада дітей Бородянщини, переважають соціальні, правові та дозвілєві. Один із розвинених напрямів – благодійність. За ініціативи лідерів учнівського самоврядування в загальноосвітніх навчальних закладах впроваджено та реалізовано проєкти «Посади дерево», «Допоможи ветерану», «Селище – наш рідний дім, ми господарі в нім»; проведено районні заходи: свято «Веселковий цвіт дитинства», присвячене Дню захисту дітей; «День Бородянки»; «Лідерство – запорука успіху»; фестиваль творчості для дітей з обмеженими можливостями «Повір у себе»; правничий квест; конкурс соціальної фотореклами «Ми за здоровий спосіб життя»; конкурс фотографій «Ти в серці моему, рідна Бородянко!»; патріотично-мистецький захід "На варті мирного життя"; різновіковий чемпіонат з інтелектуальних ігор.

За підтримки Центру соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді лідери взяли участь у районних акціях «Молодь Бородянщини обирає здоровий спосіб життя», «Назустріч дітям», «Ми не продаємо неповнолітнім алкогольних напоїв та тютюнових виробів», «Марш життя», «Міняю цигарку на цукерку».

Учні та педагогічні колективи загальноосвітніх навчальних закладів взяли активну участь в акції «Діти - дітям» до Дня Святого Миколая, збираючи одяг, канцтовари, іграшки для дітей району, що

опинилися в складних життєвих умовах та подарунки для дітей, що проживають в зоні АТО. Для дітей, що проживають на Сході нашої країни передано 39 ящиків з канцтоварами, зошитами, м'якими і розвиваючими іграми, книгами та солодощами.

Під час проведення акції «Діти Бородянщини – воїнам АТО» для земляків, які захищають нашу країну на Сході, передано продукти харчування, засоби гігієни, одяг, подарунки-обереги, малюнки з побажаннями Перемоги, виготовлені руками дітей.

Щороку лідери учнівського самоврядування проводять екскурсію до Верховної Ради України.

З метою інформування щодо роботи учнівського самоврядування відкрито сайт районної Ради дітей Бородянщини.

Лідери учнівського самоврядування – активні учасники вчительських конференцій, батьківських форумів, сесій та засідань комісій Бородянської районної Ради.

Проведено районний конкурс на кращу модель учнівського самоврядування в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Щорічно проводяться шкільні та районні конкурси «Лідер року», «Найрозумніший», «Талант року».

Лідери учнівського самоврядування брали участь у Міжнародному конгресі "Освіта Київщини в європейському вимірі"; Дні відкритих дверей Національного університету біоресурсів і природокористування; обласних зборах лідерів учнівського самоврядування Київщини.

Налагоджена тісна співпраця з відділом соціальних ініціатив і партнерства Київського Палацу дітей та юнацтва. В рамках «Школи управлінської майстерності» проведено тренінги, профорієнтаційні акції «Світ майбутньої професії» учнівського активу загальноосвітніх навчальних закладів району та лідерів учнівського самоврядування Київського Палацу дітей та юнацтва.

З метою формування стійкої активної життєвої позиції, творчого розвитку молоді району, налагодження діалогу між міською та сільською молоддю, та за підтримки проекту "SVIDOMIActiveCitizenssummercamp" Київського Палацу для дітей та юнацтва, лідери учнівського самоврядування району взяли участь у роботілітнього табору з 16 по 25 червня 2017 року в смтПісківка, Бородянського району, Київської області. Робота в таборі проводилася за програмою Британської Ради «Активні громадяни». Діти співпрацювали з Пісківською територіальною громадою, захищали проекти «О'живе!», «Мистецтво пересуватися безпечно», «Кінофестиваль».

Цінність учнівського самоврядування полягає в тому, що учні глибоко і всебічно проникають у сутність своїх прав та обов'язків, у результаті чого підвищується їхня громадянська активність, самосвідомість, життєва компетентність. Організація учнівського самоврядування на рівні району – дієвий спосіб поєднання теорії та практики у вихованні громадянина демократичного суспільства, своєрідна практична частина громадянської освіти й патріотичного виховання.

Отже, ефективна діяльність учнівського самоврядування у загальноосвітніх навчальних закладах відбувається лише за таких умов: залучення членів самоврядування до процесу оновлення змісту діяльності школи, боротьби з негативними явищами у середовищі учнів; надання самоврядуванню реальних прав і обов'язків. Методичним кабінетом відділу освіти, Центром дитячої та юнацької творчості постійно здійснюється організаційно – методичний супровід та координація діяльності учнівського самоврядування в закладах освіти.

Література

1. Доценко Т.М. Організаційно-правова база діяльності органів самоврядування дітей та учнівської молоді: методичний посібник . – Біла Церква, 2009. – 256 с. 2. Єрмаков І.Г., Кириченко В.І., Ковганич Г.Г., Спіжева Д.В. Учнівське самоврядування: структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвід організації – Х.: Основа, 2008. – 112 с.
3. Оржеховська В.М., Ковганич Г.Г. Учнівське самоврядування: пошук ефективних моделей і технологій: навч. Посібник. – К.: ІПВ, 2007. – 234 с.
4. Приходько М.І. Учнівське самоврядування в сучасному навчальному закладі.– Х.: Основа, 2008. – 176 с.
5. Приходько М. І. Учнівське самоврядування в сучасному вимірі. Методичний посібник. - Біла Церква. - 2009. - с. 248.
6. Лист Міністерства освіти та науки «Про перспективи розвитку органів учнівського самоврядування в умовах динамічних суспільних змін» від 08.12.2010 № 1/9-892.
7. Модель громадсько-активної школи [Електронний ресурс]Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/sccd> -----

ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МИКОЛАЇВСЬКОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ШКОЛИ «АКАДЕМІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ»

Матвєєва Ганна Дмитрівна, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук директор експериментального навчального закладу Всеукраїнського рівня «Академія дитячої творчості» Миколаївської міської ради Миколаївської області

МСШ «Академія дитячої творчості» – це навчальний заклад академічного рівня (середня загальноосвітня школа I-III ступенів) з поглибленим вивченням дисциплін художньо-естетичного циклу та декоративно-прикладного мистецтва, покликаний сприяти актуалізації особистісних якостей кожної дитини, розвитку її здібностей і талантів, формуванню її індивідуальності та суб'єктності. Зміст і структуру діяльності спеціалізованої школи мистецтв і прикладних ремесел визначено на основі нормативно-правової бази галузі середньої освіти та відтворено в її основних документах – статуті та концепції функціонування й розвитку. Відмітимо, що школа як соціально-педагогічна система, складається з окремих структурних компонентів, які, у свою чергу, також є складними системами й одночасно виступають об'єктами управління школою.

Органами управління школою (в ієрархічному порядку) виступають: конференція; рада школи; педагогічна рада; художня рада; учнівська та батьківська ради; адміністрація закладу; науково-методична рада; соціально-психологічна служба; творчий центр; центр реабілітації; методичні об'єднання педагогічних представників та керівників творчих майстерень. Повноваження органів громадського управління закріплені статутом школи, мета, завдання, зміст і структура їх діяльності визначені у відповідних положеннях. Одноосібне управління школою здійснює директор.

Управління школою здійснюється на основі чинного законодавства й спрямоване на реалізацію змісту, мети і завдань її діяльності, забезпечення умов для організаційно-педагогічної, соціально-психологічної та науково-методичної роботи, взаємодії з батьками та громадськістю.

Система основних управлінських дій адміністрації закладу покликана забезпечувати ефективність діяльності його колективу за такими напрямками:

- розробка (або створення) інноваційної структури управління школою та розробка ефективної моделі управління з урахуванням специфіки діяльності школи;
- застосування інноваційних технологій у системі навчання, виховання та розвитку учнів;
- постійне та цілеспрямоване підвищення науково-методичного й загально професійного рівня педагогів, керівників студій та майстрів прикладного мистецтва;
- прогнозування результатів діяльності школи на основі наукового моніторингу;
- упорядкування навчальних кабінетів предметів художньо-естетичного, гуманітарного, природничо-математичного циклів, розширення науково-методичного та дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу, зокрема програмно-прикладного;
- створення спеціальних навчальних приміщень для здійснення гурткової роботи відповідно до напрямків художньо-естетичної освіти;
- забезпечення навчально-виховного процесу сучасними технічними засобами та обладнанням;
- взаємодія із суб'єктами соціального оточення.

В останні роки багато говорять і пишуть про те, як представити унікальність навчального закладу, особливості його життєдіяльності. На наш погляд, це реалізується двома способами: формулюванням й документальним оформленням авторської концепції та створенням й позиціонуванням позитивного іміджу школи. Другий аспект, на нашу думку, пов'язаний з аналізом мікро- й макросоціуму - інтересів, потреб та очікувань городян, різних соціальних інститутів, вищих навчальних закладів. На підґрунті цієї інформації школи добирають певні атрибутивні іміджеві характеристики, візуально їх оформлюють та оприлюднюють у зовнішньому середовищі. Таким чином, формується інформаційне поле школи як відкритої соціально-педагогічної системи для потенційних споживачів освітніх послуг, партнерів і спонсорів. У зв'язку з цим з'являється необхідність розробки оригінальних, індивідуалізованих інформаційних документів для кожного освітнього навчального закладу. Логотипи, девізи, друкована продукція, шкільна форма та інші атрибути також сприяють формуванню внутрішньої культури та зовнішнього позитивного образу школи, розкривають її переваги.

Важливим аспектом налагодження зв'язків з оточенням та поширенням іміджу є партнерська взаємодія. За роки існування школою укладено міжнародні угоди про співпрацю з іноземними партнерами Росії, Молдови, Білорусі, Німеччини. Відповідно до цих умов навчальні заклади обмінюються делегаціями учнів, проводять спільні фестивалі, виставки, конкурси. Свідченням авторства школи можна вважати не лише інноваційну систему взаємодії з громадськістю, а ініціативу в проведенні творчих заходів.

В умовах експериментального режиму функціонування особливого значення набуває науково-методична робота школи. **Основною метою науково-методичної роботи «Академії дитячої творчості» є підвищення педагогічної майстерності та кваліфікації педагогів, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, удосконалення технологічного та дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу.**

Безперервний розвиток педагогічної майстерності педагогів «Академія дитячої творчості» здійснюється у контексті функціонування Міжнародної школи «Академія педагогічної творчості», головною метою роботи якої є актуалізація професійного досвіду педагогічних працівників навчальних закладів всіх рівнів і форм власності, розвиток їх професійних і особистісних компетентностей, поширення серед педагогів передових наукових ідей і практичного досвіду задля розвитку педагогічної майстерності, надання методичних рекомендацій щодо безперервного професійного самовдосконалення.

Тема роботи школи: «Педагогічна творчість як джерело освітніх інновацій і професійного саморозвитку вчителя в умовах реформаційних змін».

Програма школи педагогічної творчості передбачає проведення лекцій, майстер-класів, тренінгів, індивідуальних консультацій провідними вченими у галузі історії, теорії й практики педагогіки, психології й художньо-естетичної освіти України, Канади, США, Молдови, Польщі, Франції, Киргизстану.

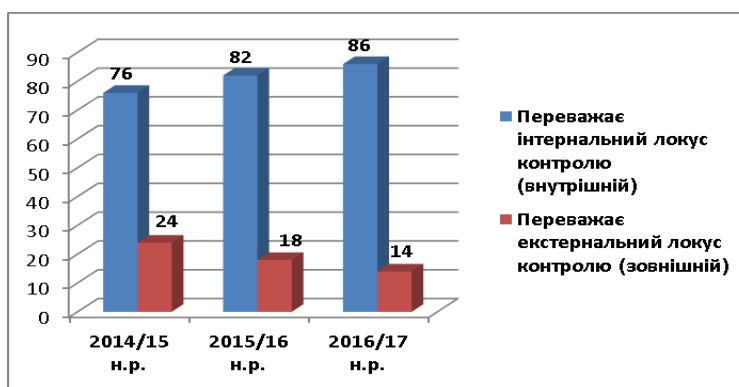
З огляду на те, що школа працює в експериментальному режимі, *основними завданнями її науково-методичної роботи визначено:*

- розробка авторського методико-дидактичного забезпечення та впровадження його в практику, відповідно до специфіки роботи;
- аналіз педагогічної ефективності й доцільності запровадження нових педагогічних та управлінських технологій;
- залучення педагогів та учнів до науково-пошукової, дослідно-експериментальної роботи;
- надання методичної допомоги педагогам, керівникам студій, майстрам прикладних ремесел;
- створення «банку даних» педагогічного досвіду, електронних баз, необхідних для моніторингу діяльності школи та прийняття управлінських рішень.

Особливо важлива роль належить соціально-психологічному супроводу навчально-виховної та науково-дослідної роботи НВК «школа-коледж». Реалізація дослідно-експериментальної роботи потребує поглибленого психологічного супроводу процесу розвитку особистості учня. При цьому необхідно враховувати відмінності інноваційного освітнього простору від традиційного учбового процесу.

Відповідно до змісту програми дослідно-наукової роботи школи психологічною службою школи було розроблено й проведено дослідження динаміки розвитку рівня педагогічної майстерності. Також, дотримуючись думки про залежність ефективності діяльності педагога від рівня емоційного інтелекту було здійснено моніторинг розвитку даного феномену. Зважаючи на той факт, що процеси реформування освітньої галузі, шлях до автономії вчителя, готовності до модернізації й інтеграції у Європейській освітній простір, потребують підвищеного ступеня відповідальності педагогів – було досліджено тип локусу педагогів комплексу.

Дослідження локусу контролю (за методикою Дж. Роттера) виділяє два типи: екстернальний (відповідальність за успіхи і невдачі свого життя приписуються зовнішнім обставинам) та інтернальний (відповідальність приписується собі самому).

Численні теоретичні напрацювання та передовий педагогічний досвід підтверджують тезу про те, що творчий розвиток особистості дитини прямо пропорційно залежить від якостей особистості педагога. Отже, формування творчої особистості вчителя – необхідна складова частина його професійної підготовки. Рівні креативності педагогів вивчалися за методикою «Самооцінка творчих характеристик особистості» (А.Лук).

Оцінювання результатів тесту здійснюють за такими чотирма чинниками:

- допитливість;
- увага,

- ставлення до складнощів;
- схильність до ризику

Результати діагностики творчого потенціалу педагогічного колективу
НВК «Академія дитячої творчості» 2016/2017 н.р.

Рівень розвитку Параметри	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Нижче за середній	Низький рівень
допитливість	55	35	10	-	-
увага	70	30	-	-	-
ставлення до складнощів	35	45	10	-	-
схильність до ризику	-	24	50	24	-
Загальний рівень	40	33.5	17.5	6	-

Більшість респондентів продемонстрували високий і достатній рівні прояву творчого потенціалу. При цьому стаж роботи і категорія вчителя не мали визначального значення.

З метою реалізації завдань експериментальної діяльності було розроблено й впроваджено *«Карту професійного становлення й розвитку педагогічної майстерності учителя/викладача навчально-виховного комплексу «школа-коледж» «Академія дитячої творчості»*

Реалізація завдань науково-методичної роботи школи та програми дослідно-експериментальної роботи спрямовано на розкриття творчого потенціалу та розвиток педагогічної майстерності педагогів комплексу. Велика увага приділяється питанню виховання у педагога потреби у постійному самовдосконаленню, сприянню створення особистого педагогічного стилю діяльності й побудові власної професійної траєкторії. Проведення експерименту на базі навчального закладу «Академія дитячої творчості» сприяє усвідомленню педагогічним колективом важливості процесу професійного саморозвитку та важливості поширення напрацювань серед педагогічної спільноти міста, області, регіону, держави та за кордоном.

Одним з напрямів управлінської діяльності школи є ефективне впровадження *інклюзивної освіти*, забезпечення успішної інтеграції дітей з особливими потребами у соціум, що залежить від багатьох чинників.

З 2014 року можливість рівного доступу до якісної освіти у МСШ «Академія дитячої творчості» отримали діти з особливими освітніми потребами. У 2016-2017 н. р. у школі на інклюзивній формі навчання знаходилося 4 учні. Серед них 3 учні початкових класів і одна учениця 11 класу.

На базі Миколаївської спеціалізованої школи «Академія дитячої творчості» працює міське методичне об'єднання асистентів вчителів.

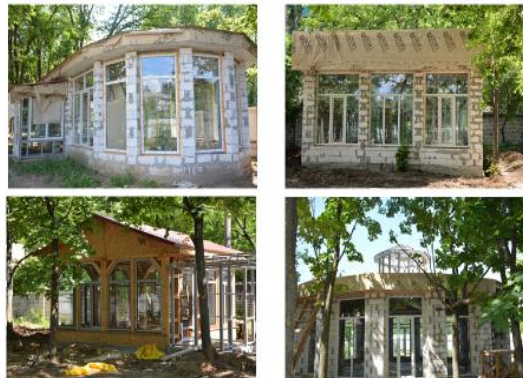
Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами створені умови для навчання в приміщенні закладу: здійснено капітальний ремонт з урахуванням відповідних вимог для створення безперешкодного доступу до навчального закладу та пересування у його приміщеннях; завершується будівництво ліфту.

В рамках пілотного проекту на території навчального закладу зводиться «Містечко майстрів». Це містечко має стати своєрідним центром етнічної культури, відродження народних ремесел, українських традицій, дасть змогу проводити майстер – класи, пленери, відкриті заняття з метою розвитку творчого потенціалу, емоційного інтелекту учнів і реабілітації дітей з особливими освітніми потребами Будівництво цього комплексу буде завершено у 2018 році.

Ліфт - інклюзія

Містечко майстрів

Також, важливим компонентом структури спеціалізованої школи і суб'єктом управління нею є творчий центр, який діє відповідно до авторського положення і призначений створити умови для набуття додаткової освіти, спрямованої на забезпечення потреб особистості в творчій самореалізації. Творчий центр - це структурна одиниця, яка забезпечує творчу реалізацію знань, умінь та навичок, отриманих учнями в

навчально-виховному процесі, самореалізацію і самоактуалізацію, соціальну адаптацію учнів через свідому участь у позакласній та позашкільній роботі (конкурсах, фестивалях, виставках тощо).

Враховуючи профільну спрямованість навчально-виховного процесу школи, творчий центр надає можливість розвивати творчі природні нахили та пізнавальні інтереси учнів, а також інших дітей мікрорайону, задовольняти їх потреби у самовираженні за певним напрямом мистецької діяльності. Центр творчості – це ланка навчально-виховної роботи школи, яка забезпечує рівні можливості для творчого розвитку і самовизначення у вільний час і яка організує свою роботу на принципі добровільності вибору видів діяльності за інтересами та у своїй діяльності підпорядковується художній раді школи.

Висновок. Підсумовуючи зазначене вище, стверджуємо, що «Академія дитячої творчості» м. Миколаєва є інноваційним навчальним закладом через те, що реалізовує авторську концепцію поєднання загальної середньої та профільної освіти з допрофільною підготовкою та реалізацією творчості в галузі мистецтва. У школі реалізовані локально-технологічні інновації щодо навчання, виховання й розвитку учнів, накопичено значний досвід пошуково-експериментальної роботи, методичний і творчий потенціал. Інновації організаційно-управлінського типу забезпечили запровадження сучасних форм і методів управління, сприяли формуванню партнерських відносин на новому підґрунті. За рахунок впровадження системних інновацій створено педагогічно організоване соціальне середовище, що внесло якісні зміни в життєдіяльність не лише учнів школи й жителів міста.

З метою досягнення стратегічної мети її зміст доведено до кожного суб'єкта управління та виконавця, побудовано адекватну управлінську структуру, визначено внесок кожного учасника навчально-виховного процесу в успіх загальної справи. Здійснено декомпозицію стратегії діяльності, встановлено конкретні, вимірювані тактичні цілі, які покладено в основу конкретних видів робіт. Сформовано позитивний імідж школи, який орієнтовано на конкретного споживача: для учнів початкової школи та їхніх батьків – образ класного керівника; для старшокласників – образ учителя-предметника та образ директора; для батьків - уявлення про якість освіти та стилі роботи школи; для батьків дітей з ослабленим здоров'ям - комфортність шкільного середовища. Імідж вдало позиціонується шляхом освітнього менеджменту та підтримується стабільними результатами її діяльності.

Адміністрація «Академії дитячої творчості» вдало здійснює освітній маркетинг, а саме:

- постійно вивчає ринок освітніх послуг, динаміку споживчого попиту та впливає на цей ринок за допомогою педагогічних й управлінських засобів;
- враховує вимоги замовників освіти в організації педагогічного процесу шляхом урізноманітнення форм та видів освітніх послуг;
- сприяє підвищенню професіоналізму педагогів, заохочує педагогічних працівників до творчого розв'язання проблем підвищення якості освіти;
- сегментує ринок відповідно до різних груп споживачів та запитів тощо;
- забезпечує переваги свого навчального закладу в умовах конкуренції шляхом надання освітніх послуг у значному обсязі та кращої якості;
- орієнтує стратегію діяльності школи на перспективу, зокрема щодо створення комплексу «школа-коледж».

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : ЮрінкомІнтер, 2008. – 1040 с.
2. Експериментальний майданчик Всеукраїнського рівня–авторська школа Ганни Матвєєвої. – Л.М.Калініна, О.М.Топузов - Директор школи, 2015

3. Матвеева Г.Д. Синтез науки та мистецтва як філософська основа творчого педагогічного процесу / Розвиток психологічної готовності педагогів до творчої професійної діяльності. Науково-методичний посібник / за наук. ред. Е. О. Помиткіна. – Київ – Миколаїв: 2010.
4. Матвеева Г.Д. Миколаївська спеціалізована школа «Академія дитячої творчості»: шлях інноваційного розвитку // Рідна школа. – №4. – квітень. – 2015.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ГІМНАЗИСТІВ У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Мельник Світлана Василівна, директор Одеського навчально-виховного комплексу «Гімназія № 7 - спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови» Одеської міської ради Одеської області, Заслужений працівник освіти України;
Долгий Марія Мар'янівна, заступник директора з виховної роботи, вчитель вищої категорії, старший учитель;
Саблукова Олена Володимирівна, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель вищої категорії, старший учитель

Драматичні для України події останніх трьох років: Революція Гідності, а потому і збройний конфлікт на Сході, внесли певні корективи у повсякденне життя. Суспільство вчиться жити в нових умовах – умовах воєнної загрози. Ці обставини розділили його на тих, хто заради збереження державності буде прагнути перетворити Україну на квітучу, прогресивну країну, хто розуміє, що поліпшення залежить від кожної конкретної людини, а не лише від чиновників і влади, й тих, хто байдужий до долі держави і не прагне її поступу.

Осмилюючи жертвність українців заради своєї Батьківщини в ХХІ ст., шукаємо відповіді на запитання: що спонукає молоде покоління стати на її захист в лиху годину? Саме «оновлений» патріотизм дає новий імпульс духовному оздоровленню народу, формування громадянського суспільства, трансформування громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, піднімає національну самосвідомість [1].

Виховання почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнано проблемами загальнодержавного масштабу. У тоталізованому світі третього тисячоліття шанс на успіх України пов'язаний із ефективною реалізацією її людського потенціалу. В європейському світогляді інтелект, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність, беззаперечно, визнаються значущою складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку.

Зважаючи на європейський вибір, Україна започатковує процес змін, поділяючи основні ідеї та принципи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Європейської соціальної хартії, покладаючи в основу свого подальшого розвитку інтереси людини, її прагнення жити і творити в гармонії з власними переконаннями, цінностями суспільства та природою.

Актуальність цієї проблематики визначається потребами сучасного етапу розвитку українського суспільства, зокрема, необхідністю розгляду важливої педагогічної проблеми – виховання людини-громадянина, насамперед як члена громадянського суспільства, спираючись на історичне коріння та соціокультурні і педагогічні традиції [4].

Нині патріотизм є складовою стратегії держави, оскільки від громадянської позиції залежать соціально-політична та економічна стабільність і гідне місце країни в цивілізованому світі.

Особистість, віддана ідеям демократії та громадянського суспільства, нині визнається основною його цінністю. Життя вимагає від неї не лише громадянської активності, а й усвідомлення власної ролі та значення у житті суспільства, відповідальної дії згідно з власними переконаннями і цінностями. За висновками науковців, намагання звільнитися від спадщини тоталітаризму в економіці, політиці та національній самосвідомості не мають в Україні бажаного успіху, зокрема, й через несформованість у суспільстві системи цінностей, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури [3].

Посилення виховної функції освіти, формування громадянськості, працелюбності, моральності, поваги до прав і свобод людини, любові до Батьківщини, сім'ї під час навчально-виховного процесу – найважливіший аспект державної політики у сфері освіти. Нині громадянсько-патріотичне виховання на засадах компетентнісного підходу є предметом дослідження І.Єрмакова, О.Пометун, В.Серікова, Л.Сохань, О.Сухомлинської, І.Тараненка, Л.Хоружої.

Поняття та шляхи формування громадянської компетентності учнів проаналізовано у працях Р.Даля, В.Зікратова, Х.Мюнклера, О.Пометун, Е.Слабунової. Дослідники обґрунтували можливість ефективного використання міжпредметного підходу у формуванні громадянської компетентності.

За визначенням відомого вченого, академіка, директора Інституту проблем виховання НАПН України І.Д. Бега, «патріотизм – це любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність

відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею»[2]. Як зазначає науковець К.І. Чорна, патріотизм – складне і багатогранне поняття, один із найважливіших компонентів індивідуального та суспільного способу життя. На особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, що виявляється в її свідомості, моральних ідеалах і цінностях, реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини. Виявляється не лише в незвичайних ситуаціях, а й у повсякденному виконанні особистістю своєї роботи, корисної і людині, і суспільству. Отже, суб'єктом – носієм патріотизму є сама людина. Завдяки її творчій праці, любові, відданості розвивається почуття патріотизму [5].

Тож бути патріотом – означає духовно піднятися, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, що об'єктивно їй притаманна, приєднатися до неї розумом і почуттями. Водночас патріотизм передбачає відкриття в самому собі беззастережної відданості Батьківщині, здатність безкорисно радіти її успіхам, вдосконалювати її, служити їй, поєднавши свою долю з нею. З огляду на зазначене, *критеріями патріотизму є:*

- любов, вірність і служіння Батьківщині;
- турбота про забезпечення цілісності та суверенітету України;
- піклування про її розвиток на шляху національного відродження;
- сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті.

Саме тому, коли в Україні реально постала загроза національній безпеці, патріотизм виявився у готовності служити Батьківщині, стати на її захист, у визнанні пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими. Таке розуміння патріотизму є базовим для усвідомлення сутності цього феномена в умовах розбудови правової держави та становлення ринкової економіки.

Прикро, що розвиток патріотичних почуттів і переконань у молодого покоління так і не відбувався на рівні держави послідовно й переконливо, не був беззастережною моральною потребою впродовж 25 років незалежності України.

Колектив гімназії № 7 – єдиної в Одесі з українською мовою викладання – сподівається, що така вагома обставина, як збройний конфлікт, врешті підштовхне педагогів Сходу і Півдня рішуче спрямувати педагогічну діяльність на вдосконалення системи національно-патріотичного виховання.

Патріотизм передбачає знання своєї «малої Батьківщини», любов до неї. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме це допоможе перетворити почуття в конкретні справи та вчинки на користь Батьківщини й держави. Адже патріот – це не той, хто говорить красиві слова про Україну, прикрашає дійсність, а той, хто бачить труднощі, помилки, нерозв'язані проблеми, розуміє соціально-політичну ситуацію в країні та світі, проте не панікує, готовий долати труднощі, пов'язати свою долю з долею Вітчизни. Патріот – це той, хто в нинішніх складних умовах сприяє розбудові демократичної правової держави.

Серйозною перешкодою на шляху реалізації громадянської освіти та виховання є розрив між теоретичними знаннями та повсякденною соціальною практикою. Недостатньо уваги звертається на формування таких компонентів громадянської культури, як особиста відповідальність та громадянська мужність, без яких знання про демократію не наповнюють емоції зростаючої особистості, не стимулюють бажання виступати активним суб'єктом свого життя і долі держави.

Українська гімназія № 7 м. Одеси, маючи багаторічний досвід упровадження ефективних виховних систем і технологій, використовує потенціал громадянської освіти з метою досягнення якісно нових результатів у духовно-моральному, патріотичному, трудовому, художньо-естетичному, екологічному вихованні зростаючого покоління.

Колектив неодноразово представляв на конкурсах різних рівнів свої проекти: «Школа здоров'я», «Школа соціального партнерства», «Школа майбутнього», «Школа громадянського становлення», що були високо поціновані на місцевому, регіональному та всеукраїнському рівнях, міжнародних виставках. Усі ці ініціативи було реалізовано та впроваджуються нині у повсякденному житті інноваційного закладу – Одеського НВК «Гімназія № 7» під керівництвом директора, заслуженого працівника освіти України Світлани Василівни Мельник.

Система роботи гімназії № 7 забезпечує формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі. Навчальний заклад готовий поширювати власний досвід, активно продовжує шукати нові форми та методи навчання і виховання, розуміє, що не можна за короткий період часу змінити світогляд молоді, не змінивши суспільство. Ось чому стрижнем усієї системи виховання в гімназії № 7 є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора, спрямованого на формування життєвої позиції гімназиста, становлення його як особистості, громадянина своєї держави.

З 2015 року в гімназії № 7 розпочато дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою: «Громадянсько-патріотичне виховання суб'єктів громадянського суспільства України в умовах навчально-виховного комплексу» (наказ МОН України від 30.07.2015 №828 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Одеського навчально-виховного комплексу «Гімназія №7 – спеціалізована школа І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови» Одеської міської ради Одеської області»).

Наша основна мета – консолідація всіх учасників навчально-виховного процесу на засадах українського загальнонаціонального патріотизму, що пов'язано з:

- формуванням свідомого громадянина, тобто людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на становлення й саморозвиток як активного, самостійного й відповідального суб'єкта громадянського суспільства в державі Україна;

- розвитком життєвих компетентностей особистості, що забезпечать її активну громадянську позицію у суспільстві, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки, налагоджувати соціальне партнерство у розв'язанні суспільних проблем, відстоювати громадянську позицію, високі моральні якості та духовні запити, виступити на захист територіальної цілісності та незалежності України.

Основні завдання експерименту:

- розвиток політичної та правової культури засобами громадянської освіти і виховання, що забезпечує знання про політичні системи і владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи;

- формування навичок взаємодії у суспільстві, толерантного ставлення до оточуючих;

- виховання здорового способу життя, екологічної свідомості, дбайливого ставлення до природи;

- формування позитивного образу України, розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях суспільно-політичного життя держави й громадянського суспільства; вміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми;

- розвиток здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі та світі, свою роль і місце в цих подіях, а також у підтриманні належної обороноздатності країни;

- підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді; формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях;

- формування суспільної активності і професійної компетентності особистості на основі соціальних умінь: готовність до участі у процесах державотворення, здатність до співжиття та співпраці у громадянському суспільстві, готовність взяти на себе відповідальність за розв'язання проблем життя місцевої громади й держави загалом;

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та можливостей;

- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу; формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини; відновлення та вшанування національної пам'яті;

- формування мовної культури, опанування та вживання української мови як духовного коду нації; підняття престижу української мови в дитячому і молодіжному середовищі; забезпечення україномовного освітнього простору;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку; турбота про молодших та людей з особливими потребами;

- виховання дисциплінованості, сумлінності та чесності, поваги до Конституції України, законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;

- створення необхідних умов для виявлення потенційних лідерів, організаторів та ефективного розвитку учнівського самоврядування.

Учасниками проекту є: діти-дошкільнята як потенційні учні гімназії; учні 1-11-х класів; педагогічний колектив гімназії; сім'ї учнів; діти і співробітники освітніх та громадських інститутів; жителі мікрорайону; державні заклади та широка педагогічна громадськість Одеси та Одеської області. Усі суб'єкти експериментального процесу були орієнтовані на зміни в національно-патріотичному вихованні.

Переосмислення цінностей у вихованні молодого покоління шляхом участі в експерименті всеукраїнського рівня дало змогу педагогічному колективу усвідомити важливість формування в учнів громадянської свідомості, загальнолюдських цінностей, критичного мислення. Без цього – не відродити політичної української еліти, патріотизму.

Найкращими авторитетами з національно-патріотичного виховання для учнів є ті, хто по-справжньому любить свою Батьківщину, вміє її боронити – учасники АТО – військовослужбовці 28 гвардійської механізованої та 79 аеромобільної бригад. Вони є прикладом мужності, відданості своїй справі. Під час Уроків Мужності гімназисти краще усвідомлюють патріотизм, адже споглядають за тими, хто неодноразово бачив смерть на власні очі, отже, вміє цінувати людське життя, любити свою землю.

Малюнки і листи учнів гімназії, за твердженням військових, мають неоціненне значення для зміцнення бойового духу, вони – ковток свіжого повітря для кожного бійця, який тривалий час перебуває далеко від рідного дому і своєї родини.

Усі проекти, спрямовані на допомогу військовим, реалізовувалися за активної участі дітей, батьків, педагогів гімназії. Спільними зусиллями всіх учасників навчально-виховного процесу гімназії для

потреб армії було придбано необхідні речі, пристрої, обладнання, медикаменти. Гімназисти збирають і приносять до Одеського військового госпіталю засоби гігієни, речі першої необхідності, солодощі, дитячі малюнки і, звичайно, листи підтримки; за допомогою волонтерів та військових 28 механізованої бригади надають посильну допомогу школам, дитячим садочкам, мирним мешканцям Сходу України.

Нині, у такий непростий для України, нашого майбутнього, час важливо не згубити прагнення до об'єднання, співпраці, підтримки, бути поруч, разом і навчати цього наших дітей. Таку тісну співпрацю налагоджено з Військово-морським ліцеєм, волонтерами, військовими частинами Одещини, Асоціацією керівників закладів освіти «Відроджені гімназії України».

Значний виховний потенціал та зацікавленість у гімназистів мають всеукраїнські та міжнародні телемости з однолітками. Вони дають змогу, нехай і віртуально, познайомитися один з одним, об'єднати зусилля для реалізації цікавих і корисних проєктів на благо України.

Не менш важливу роль у національно-патріотичному вихованні учнів відіграють гімназійні музеї: Бойової Слави «Цих днів не згасне слава», народного побуту, військово-патріотичний комплекс «Захист Вітчизни». Музеї поповнюються експонатами, які передають із зони АТО військові – випускники гімназії №7; оформлено стенд, присвячений збройному конфлікту на Сході України. У музеях працює група екскурсоводів – учнів 9-11-х класів – під керівництвом учителів історії.

Функціонує Рота Почесної Варти гімназії, яка здійснює церемонію внесення прапорів на лінійках, виховних заходах, під час зустрічі гостей. Запроваджено проведення авторської загальногімназійної патріотичної гри «СКОБ», яка відбувається 14 жовтня, 10 квітня та 10 травня, починаючи з 2012 року. Змагання складаються з різних етапів: конкурс патріотичної пісні та стройової підготовки, заходи «Смуга перешкод», «Цивільний захист», «Фізична підготовка», «Тир», «Зброяря», «Перша допомога», конкурс історичних знань. Гра відбувається за участі вихованців Військово-морського ліцею, учасників АТО, військовослужбовців в/ч Одещини.

Свій досвід із національно-патріотичного і громадянського виховання колектив гімназії поширює серед освітян міста, України шляхом проведення семінарів-практикумів, майстер-класів, участі у всеукраїнському конкурсі планів-конспектів Уроку миротворчості «Учителі змін» для вчителів освітніх закладів Донецької, Луганської, Одеської, Херсонської, Запорізької областей, у міжнародних виставках «Сучасні заклади освіти» та форумах «Інноватика в сучасній освіті».

Репрезентований досвід був високо оцінений експертною комісією міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2016». Одеську гімназію №7 нагороджено Дипломом та Золотою медаллю, відзначено Почесним званням «Лідер сучасної освіти» за впровадження інновацій в освітню практику та презентацію науково-освітніх досягнень на Фестивалі експериментальних навчальних закладів.

Отже, виховання справжніх патріотів залежить від громадянської позиції самих педагогів, а виховання патріотизму має стати пріоритетним у діяльності освітнього закладу.

Література

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/НоВННн/2015/06/16/konczepczija.doc
2. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех., К.І. Чорна. - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.sed-school4.ig.ua/.../Programa_patriotycznogo_vuxovannya...
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1. – Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.; Кн. 2. – Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. - К.: Либідь, 2003. – 344 с.
4. Державний стандарт базової і середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392) // Міністерство освіти і науки України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua
5. Кобернік С. Концепція змісту освіти для європейського виміру України/ С.Кобернік, Н.Кузьміна, О.Овчарук, Л.Парашенко, Ф.Степанов, І.Тараненко// Інформаційний бюлетень Проєкту Міжнародного фонду «Відродження», «Навчальний курс «Європейські студії для шкіл». – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/581/>
6. Мельник С.В. «Гімназія № 7» – Школа майбутнього/ С.В. Мельник, М.О. Федорець, Т.С. Мацкевич, О.О. Тихевич, О.А. Сордія // Інноваційні моделі навчальних закладів Одещини: Науково-методичний збірник Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. – Одеса, 2010.

СТАНОВЛЕННЯ ГІМНАЗІЇ УСПІШНОГО УКРАЇНЦЯ

*Топчій Ірина Вікторівна, кандидат педагогічних наук,
директор Черкаської гімназії №9 імені О.М.Луценка
Черкаської міської ради*

Людська, особистісна та українська національна гідність нині стають необхідними для успішного життя підростаючого покоління, подальшого демократичного розвитку нашої держави. Гідність як безумовна цінність є підґрунтям для утвердження людиною своєї громадянської позиції, відповідального

самовизначення, єдиного правильного вибору у складних життєвих ситуаціях. Саме тому ми переконані, що реалізація творчої моделі навчального закладу «Гімназія успішного українця» у нинішніх умовах набуває виняткового значення.

Згадаймо: нашу революцію ми назвали Революцією гідності. Українське суспільство було принижене діями влади, його думка не враховувалась під час прийняття важливих для держави рішень, вартість життя простого громадянина була знецінена, але врешті-решт, згадавши, що кожна людина наділена Богом даною гідністю, громадянське суспільство різко змінило долю нашої країни, повернувши її на демократичний шлях розвитку. Відчули це на собі й освітяни. Ми законно пишаємося цією перемогою, цими змінами, але їх треба утримати й розвинути, забезпечивши незворотній демократичний поступ нашої Батьківщини. Переконані, що це завдання під силу лише успішним та компетентним громадянам, які відчують власну гідність та є національно свідомими патріотами України. Саме таким, на нашу думку, має бути випускник «Гімназії успішного українця».

Науково-теоретичною основою творчої моделі нашого навчального закладу є наукові дослідження поняття культури гідності. Означена проблема вивчалась у наукових працях вітчизняних (І. Бех, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко, І. Синиця, С. Удовицька та інші) та зарубіжних (Д.Дьюї, Я.Корчак, М.Монтессорі, С.Френе) вчених, які визначали гідність як право дитини на повагу, прийняття та визнання.

Слід зазначити, що на сьогодні поняття «гідність» є предметом вивчення різних наук: філософії (як пошук місця людини у світі, сенс буття), психології (як невід'ємний аспект самосвідомості, самоповаги, Я-концепції особистості), педагогіки (як елемент виховання, без якого неможливе становлення повноцінної, самодостатньої, високоморальної особистості). Окремі аспекти цієї проблематики також висвітлено у соціології, правознавстві та релігієзнавстві [6].

Не можна не погодитись із думкою К. Чорної про те, що кожна людина володіє гідністю в силу своєї розумності й приналежності людського роду, таким чином, гідність – це родова якість розумних істот. Всі люди рівні у своїй гідності, у цьому сенсі серед них немає більш значущих і менш значущих. При цьому кожен повинен також визнавати і поважати гідність інших людей [там само].

Опрацювання теоретичних засад культури гідності у системі методичної роботи сприяло усвідомленню педагогічним колективом гімназії положення про те, що визнання людини та її гідності найвищою цінністю, а її прав – пріоритетними характеризує найвищий рівень сучасної цивілізації. Досліджено, що сутність гідності визначається як особливе моральне ставлення людини до самої себе та ставлення до нього з боку суспільства, у якому визнається цінність особистості. Іншими словами, гідність – це відображення єдності суспільного визнання людини та суб'єктивного усвідомлення нею своєї суспільної та моральної значимості. Таким чином, у самому понятті «гідність» включено поєднання суб'єктивного та об'єктивного компонентів [5].

Погоджуємось із позицією К. Чорної, згідно з якою гідність, на відміну від таких близьких за змістом понять як «честь», «репутація», є не просто оцінкою відповідності своєї особистості якостям, які затребувані в даному суспільстві, та своїх вчинків – соціальним та моральним нормам, але й, у першу чергу, усвідомленням та відчуттям власної гідності [там само].

Академік І. Бех висвітлює важливу характеристику поняття гідності – усвідомлення і переживання особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення. На думку вченого, яку ми підтримуємо, гідність має виступати надцінністю як морально-духовне утворення вищого порядку, без якого неможливе формування кожної конкретної цінності. Саме тому гідність трактується І. Бехом як показник вищої моральної свідомості, до якої мусить піднятися особистість. При цьому основним критерієм сформованості суб'єкта культури гідності виступає його готовність до раціонального вчинку. У цьому контексті вчений розглядає людину культури гідності як самодостатню особистість, яка покладається лише на себе, свій внутрішній покликання, а не на інших, не на те, що вони думають про неї, чого від неї очікують, чим захоплюються в ній, чи що в ній зневажають, за що винагороджують чи карають [1].

На основі наукових праць І. Беха [1; 2] та К. Чорної [5; 6], ми виокремили теоретичні положення культури гідності, на яких базується творча модель нашого навчального закладу:

- гідність відображається у структурі особистості та нерозривно пов'язана з її самосвідомістю;
- гідність визначається через систему ставлень (ставлення людини до самої себе, інших людей, держави, суспільства) та є регулятором поведінки;
- гідність – це усвідомлення своєї безумовної цінності, моральної рівності з усіма іншими;
- гідність є невід'ємним правом, яке належить людині від народження.

Останні положення закріплені у Конституції України: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), усі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах (с. 21), кожен має право на повагу його гідності.

Відповідно, в основі творчої моделі навчального закладу «Гімназія успішного українця» лежить переконання у тому, що сучасний освітній процес має бути спрямований на задоволення нагальної потреби народу України у створенні умов для вільного саморозвитку, реалізації своїх прав і свобод, поваги власної гідності всіх учасників освітнього процесу.

Створення «Гімназії успішного українця» здійснювалось на основі вироблення нової освітньої та наукової стратегії з урахуванням якісних змін в освітньому просторі України. З огляду на це,

пріоритетними завданнями діяльності колективу гімназії було визначено оптимізацію освітнього процесу з урахуванням сучасних світових тенденцій та сприяння формуванню особистості учня, здатного до подальшої успішної життєвої самореалізації в умовах демократичного середовища; розвиток освітнього простору гімназії, налаштованого на персональний талант дитини, на індивідуальні можливості та потреби кожного учня; виховання у дітей та учнівської молоді потреби у власному розвитку й саморозвитку як національно свідомих громадян-патріотів України з високим рівнем культури гідності.

Своєю чергою, реалізація основних завдань творчої моделі «Гімназія успішного українця» вимагає:

- створення умов для компетентнісного особистого розвитку і творчої самореалізації учасників навчально-виховного процесу, виховання учнів як національно свідомих громадян-патріотів з високою культурою гідності;
- удосконалення та активізація інноваційної діяльності педагогічних кадрів в аспекті розвитку гімназії;
- застосування у навчально-виховному процесі та управлінні школою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційними технологіями навчання та виховання;
- розширення зв'язків з міжнародними освітянськими організаціями;
- забезпечення дієвого соціального партнерства навчального закладу з державними й громадськими організаціями та установами.

Формування культури гідності гімназистів здійснюватиметься на основі виховання різних *видів гідності*:

«Я-Я» - *людська гідність* (правовий аспект) – Я-дитина, людина, європеєць, представник людства;

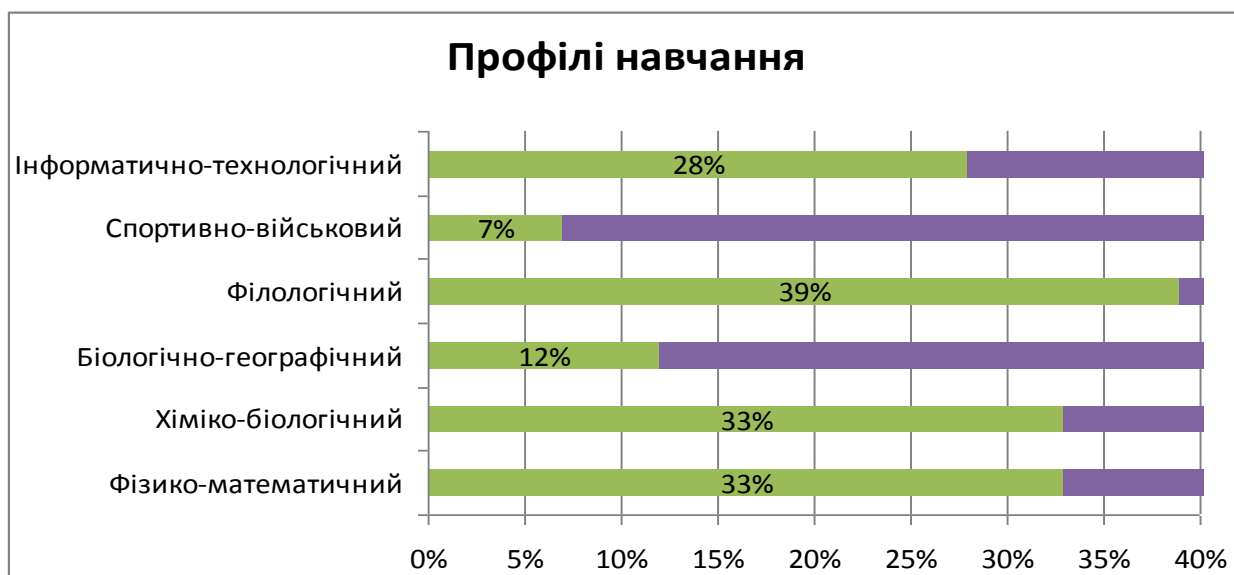
«Я-Ти» - *особистісна (власна) гідність* – Я-учень, Я-гуманіст, нащадок, продовжувач власного роду;

«Я-суспільство» - *національна гідність* – «Я» - українець, творець себе і держави, нації [5].

Ефективне формування культури гідності гімназистів відбуватиметься на основі гармонійного поєднання інтересів учасників виховного процесу: вихованця, котрий прагне до вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства, зусилля якого спрямовуються на всебічний розвиток особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб діти зростали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі [5; 6].

Освітній процес у «Гімназії успішного українця» характеризується таким чином:

1. *Багатoproфільність гімназії* дає можливість кожному учню знайти напрямок для реалізації власних здібностей та уподобань, обираючи певний профіль.

2. Навчання у *фізико-математичних, математико-інформаційних, хіміко-біологічних* класах спрямовується на формування компетентного гімназиста з високим рівнем культури гідності як дитини-учня, людини, європейця, представника людства (сфера відносин «Я – Я»). При цьому особливий наголос робимо на вихованні *людської гідності* – етичного і психологічного поняття, у якому фіксується уявлення про цінність людини як особистості, що означає ставлення до самої себе (на основі адекватної самооцінки) і ставлення до неї інших людей, значущість учня як людини, представника людства, незалежно від її належності до тієї чи іншої соціальної спільноти та становища в суспільстві [6].

3. Виховна система гімназії передбачає, що на початку навчального року учні кожного класу, разом з батьками, обирають тему виховного проекту та впродовж навчального року всі разом – учні, батьки, вчителі – працюють над його реалізацією. Так, протягом 2016-2017 навчального року класні колективи обрали такі виховні проекти: «Наше здоров'я – у наших руках», «Наші брати менші», «Ляльки мого дитинства», «7 чудес України», «Дорогами життя», «Випускники гімназії – учасники АТО», «Дорогою добрих справ», «З бабусиної скрині» та багато інших цікавих виховних проектів.

У процесі такої роботи формується і виховується *особистісна (власна) гідність* гімназистів у системі відносин «Я-Ти»: «Я – гуманіст, нащадок і продовжувач власного роду».

4. Активна робота з громадою міста, мікрорайону, області, зокрема реалізація загальногімназійного проекту «Влада – громада – ми», випуск гімназійної газети «Лідер» (для громади міста), власні сторінки гімназії у соціальних мережах, участь у Всеукраїнському турнірі журналістів, участь у загальноміських заходах, гімназійні акції для всього міста, масштабна волонтерська діяльність – все це дає можливість формувати культуру національної гідності у системі відносин «Я – суспільство».

5. Керуючись положеннями Концепції національно-патріотичного виховання для дітей та молоді [4], педагогічний колектив гімназії щорічно дає можливість учням навчатись в *кадетських класах*. З 2014 року у таких класах, крім юнаків, навчаються і дівчата; також у гімназії впроваджено роздільне навчання: кадети та паняночки.

Слід зазначити, що реалізацію творчої моделі навчального закладу «Гімназія успішного українця» розпочато у 2014 році. Пройдено організаційно-підготовчий етап означеного процесу: розроблено концептуальні засади навчального закладу, проаналізовано та обговорено на педрадах нормативно-правові документи з проблеми дослідження, вивчено досвід роботи авторських шкіл в Україні, налагоджена співпраця та підписані угоди про співробітництво з вищими навчальними закладами Черкаської області – Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького, Черкаським державним технологічним університетом, Черкаським інститутом пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, Комунальним навчальним закладом «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» – для забезпечення ефективності реалізації завдань інноваційного розвитку навчального закладу як «Гімназії успішного українця».

Зроблено перші важливі кроки. Педагогічний, батьківський, учнівський колективи – у нових творчих пошуках і сподіваннях. Переконані: виховання у дітей та підлітків почуття власної гідності та розуміння себе як самоцінності в умовах сучасного соціуму видається нам особливо актуальним, оскільки українське суспільство потребує яскравих особистостей, розумних, дієвих, тих, що вміють захищати себе та близьких, відстоювати власну гідність та честь держави й української нації.

Література

1. Бех І.Д. Гідність як духовний геном особистості / І.Д.Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1
2. Бех І.Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості/ І.Д.Бех // Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. – К.: Академвидав, 2009.
3. Конституції України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Концепція національно-патріотичного виховання для дітей та молоді. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education /konczepczya-naczionalno-patriotichnogo-vixovannya-ditej-i-molodi.html>
5. Чорна К.І. Виховання культури гідності в дітей та учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема / К.І.Чорна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2013.- Вип. 15(1).
6. Чорна К.І. Концептуальні засади виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів/ Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : методичний посібник / заг. ред. К. І. Чорної. — Кіровоград :Імекс-ЛТД, 2014. — 260 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ОПОРНОЮ ШКОЛОЮ

Василенко Надія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Децентралізація вважається основною реформою серед усіх інших, які зараз активно впроваджуються в Україні. Важливість цієї реформи зумовлена стратегічною та кардинальною зміною в підходах до керування на регіональному рівні. Планується змінити адміністративну систему та ввести об'єднані територіальні громади (ОТГ), які зможуть отримувати фінансування освітнього напрямку – як міста обласного значення. Вважається, що таким чином, отримавши більше повноважень та джерел фінансування, місцеві громади зможуть значно краще розвивати свій край, враховуючи, насамперед, власні якісні освітні послуги. Стратегічно, конкуренція між ОТГ має сприяти їх більш інтенсивному піднесенню освіти та економічному розвитку держави.

У ході обговорення дослідники пропонують орієнтовану модель опорної школи. Вони вважають, що опорна школа — це загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів, який надає повну загальну середню освіту. Він забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну бази, зручне розташування і забезпечує допрофільну підготовку та профільне навчання. Опорний заклад має рахунки в установах банку, самостійний баланс, штамп, печатку, ідентифікаційний номер, включає основний заклад та філії. Тобто, має статус юридично незалежної особи. Однією із умов існування опорної школи є філії (територіально відокремлені структурні підрозділи), які не є юридичними особами. Філії утворюються з метою надання рівного доступу до якісної освіти та наближення

місця навчання дітей до місця їх проживання. Опорна школа включає не менше трьох філій. У філіях надається початкова або початкова та базова освіта. Керівництво опорною школою буде здійснювати директор, що призначається за результатами відкритого конкурсу. Директор відповідає за діяльність опорної школи та філій, розпоряджається майном та коштами школи, у тому числі філій. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів, в опорній школі повинно навчатися не менше 360 дітей. А концепції обласних департаментів освіти і науки передбачають наявність 200 дітей. У зв'язку з цим, виникають деякі розбіжності на практиці. Крім того, в опорній школі мають бути принаймні 2 класи по 16 учнів у паралелях вище 4-го класу [14].

Практика управління профільним навчальним закладом надала можливість висловити свою власну точку зору про доцільність опорних шкіл, що при здійсненні організаційно-педагогічних умов ОТГ та умові фінансової державної підтримки опорної школи з її філіями за рахунок субвенцій із різних бюджетів, існування таких закладів є необхідним [2,с.5].

Можна пояснити переваги опорного закладу: по-перше, будуть розвантажені класи; по-друге, класи будуть ділитися на підгрупи при вивченні української, іноземної мов тощо; по-третє, це дасть змогу використовувати повноцінно варіативну частину робочих планів, тобто, можна вводити додаткові факультативи з предметів, гуртки, групові заняття. По-четверте, це дасть змогу поліпшити матеріально-технічну базу (оновлення кабінетів, обладнання, поточний і капітальний ремонт тощо)[1;14].

На сьогодні існує ряд малокомплектних шкіл, де утримання одного учня обходиться державі близько 23 тисяч гривень (державний розрахунок — близько 9 тисяч). Як у районах Вінницької області, так і в Україні в цілому дуже актуальною проблемою є функціонування малокомплектних шкіл.

В умовах децентралізації вони мають утримуватися територіальними громадами, які мають здійснити організаційно-педагогічні умови управління навчальним закладом, до яких належать розуміння всіма суб'єктами управління ролі й доцільності впровадження опорних шкіл. Навчальний процес в опорній школі здійснюватися в різних організаційних формах з використанням різноманітних засобів навчання — навчальних і методичних текстів, наочних посібників, комп'ютерів з відповідним апаратним і програмним забезпеченням, технічних аудіо- та відеозасобів, апаратури дистанційного (телекомунікаційного) навчання тощо. Розкриємо зміст організаційно-педагогічних умов управління опорної школи [3;4].

Першою організаційною організаційно-педагогічною умовою існування опорної школи має бути їхня оптимізація (приєднання до більш компактних шкіл, пониження ступеня тощо), але при умові організованого підвозу учнів. Це означає, що, у принципі, ніхто остаточно не знає, що буде далі відбуватися в умовах сьогоднішніх реформ і які результати вони принесуть.

Другою організаційно-педагогічною умовою має бути оголошений конкурс на кращу модель опорної школи. Проект, який отримає у конкурсі перемогу, має складати основу Концепції створення опорної школи з її філіями в районі або в громаді.

Третю організаційно-педагогічною умовою має бути планування шляхів формування і зміцнення професійного інтересу до управління опорною школою, від чого багато в чому залежить подальша професійна діяльність, соціалізація особистості в новому освітньому просторі.

Четвертою організаційно-педагогічною умовою має бути правильне професійне самовизначення випускника як особистості, патріота та інноватора, інтерес у рамках нової моделі опорної школи - критерії оцінки якості освіти в Україні. У зв'язку з цим актуальність інноваційних розробок щодо управління опорної школи набуває особливого суспільного значення.

Враховуючи актуальність, соціальну значущість забезпечення якості національної освіти в Україні і пов'язану з цим проблему розвитку освіти в Україні, темою інноваційної розробки обрано: *«Організаційно-педагогічна модель управління опорної школи»*.

Об'єкт дослідження: особливості управління опорною школою

Предмет дослідження: організаційно-педагогічна модель управління опорною школою

Мета та завдання інноваційної розробки полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні ефективності організаційно-педагогічної моделі управління опорної школи в умовах децентралізації в освіті. З'ясувати сутність і структуру напрямів організаційно-педагогічних умов створення моделі опорної школи. Показати переваги опорної школи.

Методологічною основою дослідження є наукові положення сучасної теорії управління навчальними закладами. *Теоретична основа дослідження.* Проблемам управління школи присвячені дослідження науковців В.І.Бондаря, Л.І.Даниленко, Г.В.Єльнікової, В.І.Маслова, В.С.Пікельної, Р.Х. Шакурова та ін. При обґрунтування змісту інноваційної розробки розглянути найбільш характерні варіанти сучасного управління, які є у вітчизняному школознавстві. На сьогодні навчальні заклади, зокрема опорні школи, опинилися перед вибором — або перебудувати всю свою діяльність відповідно до тенденцій розвитку суспільства, або продовжувати функціонувати в рамках давно сформованої парадигми навчально-виховного процесу. Зрозуміло, що другий шлях веде до самоізоляції, до перетворення навчальних закладів на замкнуту систему, до втрати ними своєї ролі в житті та перетворенні суспільства[1;5;10; 13;14].

Інакше кажучи, метою управління опорного навчального закладу є створення необхідних організаційно-педагогічних умов для реалізації цілей навчального закладу. Управління навчальним закладом — це управління насамперед людьми і стосунками між ними, але й управління речами.

Методи дослідження. Для реалізації мети та поставлених завдань дослідження було використано комплекс сучасних загальнонаукових методів дослідження: теоретичні: конкретизація та узагальнення

теоретичних положень з метою визначення поняттєвого апарату дослідження, теоретичний аналіз наукових джерел з метою визначення основних напрямів дослідження; емпіричні: для підтвердження ефективності організаційно-педагогічної моделі управління опорною школою.

Експериментальну базу дослідження становили. На всіх етапах досліджень використовувалась експериментальна база навчальних закладів Вінницької міської ради; КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» та регіональних інститутів післядипломної освіти; ЗНЗ I-III ст. та методичних кабінетів Вінницької області.

Наукова новизна інноваційної розробки полягає в тому, що: вперше розроблено та обґрунтовано організаційно-педагогічну модель управління опорною школою; розкрито алгоритм створення нового виду загальноосвітнього навчального закладу та організаційно-педагогічні напрями створення опорної школи.

Практичне значення інноваційної розробки полягає в тому, що розроблено і впроваджено організаційно-педагогічні умови управління опорною школою в умовах децентралізації в суспільстві.

Загальна характеристика інноваційної розробки. Орієнтовна модель опорної школи розкриває новий вид загальноосвітнього навчального закладу в сільській місцевості, що включає організаційно-педагогічні умови розвитку основного закладу та філій. Опорна школа (hubschool) – загальноосвітній навчальний заклад I – III ступенів, що надає повну загальну середню освіту, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу, зручне розташування і забезпечує допрофільну підготовку та профільне навчання, поглиблене вивчення окремих предметів. Як бачимо, сьогодні політичні методи роботи щодо регіональної освіти, що представлені вище, обмежені двома крайнощами – нереалістичними обіцянками і нехтуванням розв'язання складних питань [8;10].

Причиною цього є відсутність ефективних інструментів для розв'язання проблеми, зокрема і наукових. Почнемо з аналізу такого ефективного наукового інструменту, як «ключові слова», які некоректно використані представниками держави та МОН України для розкриття проблеми. Логіка різночитання та розуміння ключових слів, які вживають офіційні особи, заважають зрозуміти предмет вирішення проблеми [1,с.4].

Ключове слово — слово або сталий вислів, які мають істотне смислове навантаження, що використовується для вираження деякого аспекту змісту документа ([Вікіпедія: uk.wikipedia.org/wiki](http://uk.wikipedia.org/wiki)). Вони можуть служити або ключем, або предметом узгодженості організації механізмів впровадження кардинальних педагогічних змін реформ в освіті під час пошуку відповідей на вирішення проблеми. Для підтвердження думки наведемо спочатку перелік ключових понять: *децентралізації, освітні округи, територіальні громади* [14].

Насамперед ми з'ясували поняття «децентралізація (процес перерозподілу або диспергування функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління)»; «територіальна громада (жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр)»; «освітні округи (один із прикладів горизонтальної форми самоврядування та кооперації в освіті. Межі освітнього округу не обов'язково повинні співпадати з адміністративно-територіальним розподілом міста)», від розуміння яких буде залежить отримання оптимального рішення для покращення узгодженості механізмів впровадження державної освітньої програми на регіональному та місцевому рівнях.

Територіальну громаду можна розподілити на один або декілька освітніх округів, до складу яких мають входити дошкільні, загальноосвітні, позашкільні навчальні заклади, філії школи юних математиків, юних філологів, відділення центру розвитку обдарованої молоді тощо, а також за згодою - заклади культури та вищі навчальні заклади. Центрами освітнього округу є *опорні загальноосвітні навчальні заклади*, дошкільні заклади освіти та ін. *Вони діють на підставі Положення про опорний заклад освітнього округу* [6;7]. Управління освітнім округом здійснюється на колегіальних засадах координаційною радою освітнього округу, до складу якої входять представники управління освіти та навчально-методичного центру, керівники всіх суб'єктів освітнього округу, представники громади та батьків. Науковий, навчально-методичний, психолого-педагогічний супровід діяльності освітніх округів здійснює відповідна сервісно-ресурсна методична служба [11;12]. Отже, сьогодні найактуальнішою є проблема доступності до якісної освіти. Єдиний засіб зробити якісну освіту доступною — це відмовитись від думки створення біля кожного будинку своєї школи. Повинні бути базові *опорні заклади*, де зосереджені сучасні освітні ресурси, яких немає в окремо розташованій школі. А освітній округ — один із можливих варіантів в освітній мережі певного розміру створити необхідні й достатні організаційно-педагогічні умови для отримання освіти того чи іншого змісту і рівня в опорній школі.

Тому одним із критеріїв підбору територій для об'єднання в освітні округи повинен бути критерій забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіма учасниками освітнього процесу шляхом надання повноти якісних освітніх послуг[6].

Тобто на території освітнього округу повинно бути все, що потрібно для якісної освітньої системи, починаючи від дошкільних установ, опорних та професійних навчальних закладів та вищими навчальними закладами. При цьому звільнення та перерозподіл ресурсів між освітніми закладами мають сприяти створенню нових освітніх можливостей, зокрема і розвитку матеріально-технічної бази відповідно до сучасних вимог.

Отже, округ не може створюватись як реакція на погіршення стану, як «удосконалення» старої системи. Його створення повинно бути орієнтоване на модернізацію та підвищення якості освіти в умовах майбутньої 12-річної школи.

Головна мета майбутньої 12-річної школи — підвищення якості освіти та її відповідність сучасним стандартам на основі ефективного використання потенціалу ресурсів кожного навчального закладу, координації та консолідації зусиль усіх суб'єктів освітнього округу на базі опорних та базових профільних шкіл. З'ясуємо співвідношення базової та опорної школи.

Практика управління навчальним закладом показала, що опорна школа є базовим навчальним закладом з організації різних напрямів профільної роботи в регіоні; у практичній діяльності виділяють опорну школу з питань військово-патріотичного виховання; опорну школу з питань художньо-естетичного виховання тощо; опорну школу освітнього округу. У сільській місцевості опорна школа має входити до складу освітнього округу. Отже, опорна школа є локальним базовим майданчиком по забезпеченню якісних освітанських послуг, яка забезпечує рівний доступ до якісної і профільної освіти всім учасникам навчального процесу[1;3;13].

Основні завдання базових (опорних) шкіл визначив Кабінет Міністрів України : «Створюється система, де базова школа має інвестиції в навчання і якісні знання. Це означає, що в такій школі безкоштовний Інтернет, в таку школу купуються нові класи фізики, математики, хімії, біології. У такій школі є мультимедійний комплекс, відправляються кошти на ремонт спортивних залів і кабінетів, проводяться заходи з енергоефективності – пластикові вікна, утеплення школи». Нагадаємо, в Україні створюються опорні школи (школи-хаби) з філіями в кожній об'єднаній територіальній громаді. У грудні 2015 року Кабінет міністрів доручив обласним державним адміністраціям визначити школи для створення на їх основі опорних шкіл і виділив на їхнє створення 200 млн. гривень. Станом на травень 2017 року маємо 189 опорних шкіл. Але ніхто не піднімає питання про готовність керівних та педагогічних кадрів працювати у новій Українській школі, зокрема і опорної школи – про це маємо подбати у першу чергу [14].

Щодо опорних профільних шкіл думка складається неоднозначно, а саме[1;8]:

1. Опорна профільна школа - створюється на базі загальноосвітніх базових навчальних закладів I - III, II - III чи III ступенів, що мають необхідну архітектурну доступність, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та розташована в межах територіальної доступності для учнів сусідніх закладів освіти, в якій не визначено кількість учнів.

2. Опорна школа – це не нове поняття. Завжди вважалось на практиці, що опорна школа – це школа, що досягла значних результатів у навчально-виховному процесі, де працює творчий педагогічний колектив, що впроваджує в свою роботу інноваційні форми і методи діяльності. На сьогодні опорна школа обмежена кількістю учнів ті філій.

3. Як правило, опорні школи – це найкращі школи мікрорайону або так званого "куща", які мають виконувати функції *ресурсного центру освітнього округу*. Тому ми розуміємо так, що

Опорна школа як ресурсний центр – це організаційно-педагогічна модель, яка надає можливість ефективного управління та розвитку сильних сторін навчального закладу, що буде відкритий новий освітній простір для реального шляху створення рівних можливостей особистості для різних рівнів комунікацій щодо отримання якісної освіти.

Дослідження підтвердили, що саме організаційно-педагогічна модель прогнозує позитивний результат упровадження інноваційних технологій управління опорної школи і водночас виявляє додаткові проблеми, розв'язання яких сприяє модернізації управління з урахуванням сучасного етапу розвитку суспільства. Організаційно-педагогічні умови управління опорної школи були враховані нами під час розробки й упровадження системи навчального моніторингу, що є складовою інформаційної системи управління опорної школи.

Дослідження показало, що позитивні результати управління опорної школи можна отримати тільки за умови поєднання організаційних умов шляхом зусиль керівника закладу як генератора управлінських рішень, створення педагогічних умов сучасним учителя як організатора нового освітнього простору та як джерела інформації та як засобу для роботи з інформацією. З урахуванням такого підходу ми обґрунтували не тільки раціональні, прогностично доведені шляхи досягнення очікуваних позитивних результатів управління опорної школи, але й, що не менш важливо, необхідні, організаційно-педагогічні, виправдані матеріальні та інші види витрат на реалізацію окремих етапів нововведень у діяльність навчального закладу.

Висновки. Таким чином, визначення, теоретичне обґрунтування результативності моделі управління опорної школи в умовах децентралізації в освіті надало можливість з'ясувати, що інноваційна розробка включає наступну структуру організаційно-педагогічних умов:

- готовність керівника до управління опорної школи;
- ставлення, інтерес та розуміння всіма суб'єктами управління ролі й доцільності впровадження інноваційних технологій в управлінні, навчання й виховання;
- професійні знання дидактичних можливостей опорної школи;
- засоби створення та механізми реалізації комплексного розгляду організаційно-педагогічних заходів щодо управління опорної школи;

- оперативно-технічне регулювання формування нового освітнього середовища навчального закладу;
- технології реалізації можливостей диференційованого й інтегрованого навчання й використання активних методів супроводу навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Перевагами опорної школи є організація педагогічної взаємодії та педагогіки партнерства шляхом взаємодії всіх учасників нового освітнього середовища спрямованого на розвиток особистості, яка має бути є інноватором та патріотом України.

Література

1. Василенко Н.В. Автономія школи: самостійність та відповідальність: Управління школою / Н.В. Василенко. – Х.: Вид. група «Основа», квітень 2017. – № 10 (526).- С.2-10.
2. Вікіпедія енциклопедія : Ел. доступ: uk.wikipedia.org/wiki)
3. Загорулько Л.П. Особливості організаційно-педагогічних умов профільного навчання в основній школі Австрії / Л.П. Загорулько // Педагогічні науки. Освітні інновації : філософія, психологія, педагогіка : зб. наук. праць. — Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – Ч. 1. – С. 66-74.
4. Іванюк, Г.І. Соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи в Україні (1958-2000 рр) / Г.І. Іванюк. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 408 с.
5. Клокар Н.І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Клокар Наталія Іванівна. – К., 1997. – 227 с.
6. Кравчук, О.Г. Організація освітньої діяльності в освітніх округах / О.Г. Кравчук // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 15/16. – С. 8-9.
7. Криволапчук, Н.В. Освітній округ – реальний шлях для отримання якісної освіти / Н.В. Криволапчук // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 17/18. – С.34-36.
8. Липова Л. Профільне навчання і проблеми соціалізації випускників / Липова, Л., Замаскіна П., Малишев В. // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 38-41.
9. Макеєва Н.В. Освітній округ – реальний шлях створення рівних можливостей для отримання якісної освіти / Н.В. Макеєва // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 15/16. – С. 9-22.
10. Самоделов В.Г. Образовательная и кадровая политика округа : инновационные решения и практическая деятельность / В.Г. Самоделов. // Информатика и образование. – 2007. – № 11. – С. 3-5.
11. Сікора, О.П. Система управління науково-методичною роботою в освітніх округах / О.П. Сікора // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 17/18. – С. 1-6.
12. Стельмах, А. Г. Творчий підхід до організації науково-методичної роботи з управлінськими та педагогічними кадрами в умовах функціонування освітніх округів / А.Г. Стельмах // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 15/16. – С.1-7.
13. Химинець, В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В. Химинець. – Ужгород, 2007. – 364 с.
14. Інформаційні ресурси:
  - 14.1. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України/ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.
  - 14.2. Офіційний веб-сайт [Інститут інноваційних технологій і змісту освіти](http://iitzo.gov.ua)/ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://iitzo.gov.ua>.
  - 14.3. Офіційний веб-сайт Національної академії педагогічних наук України/ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ipv.org.ua>.

ВИХОВНА СИСТЕМА ШКОЛИ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»

*Гавлітіна Тетяна Миколаївна, проректор з науково-педагогічної роботи
КНЗ «Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
кандидат педагогічних наук, доцент*

Виховна система школи «Інтелект України» включає Концепти виховної системи загальноосвітнього навчального закладу за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» та Програму виховання для загальноосвітніх навчальних закладів за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» з характеристикою її змісту, які складають нову модель виховання в сучасній школі.

Концепти виховної системи загальноосвітнього навчального закладу за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» – це уявлення про виховання та його характерні ознаки, що склалися у процесі реалізації проекту та концентрації значимості сучасних підходів до інтелектуалізації нового покоління українців, і побудова взаємодії виховних впливів на учнів.

Актуальність створення виховної системи загальноосвітнього навчального закладу пов'язана з тим, що однією з головних умов успішного розв'язання питання виховання сучасного громадянина України, здатного забезпечити поступ нації, є системний характер педагогічного процесу в українській школі. Виховна система в науково-педагогічному проекті виникла як цілісний організм розв'язання виховних проблем інтелектуального розвитку особистості та розглядається як механізм формування принципово

нового соціокультурного та національного досвіду, а також відповідної орієнтації особистості на цілеспрямований саморозвиток і самовдосконалення.

Посилення виховної функції загальноосвітніх навчальних закладів учасників проекту спрямовано на підвищення інтелектуального потенціалу учнів у процесі навчання та комфортного перебування у закладі, розширення можливостей для реалізації творчого потенціалу академічно здібних і обдарованих дітей, формування в них успіху, мотивації партнерства та здорової конкуренції в житті, підготовка до активної участі у відстоюванні національних інтересів і розбудові громадянського суспільства в Україні.

В якості основних ідей прогресивного розвитку виховання в системі освіти розглядається гармонізація національного і патріотичного виховання, виховання національних і громадянських цінностей, узгодження цінностей освітнього простору і духовного світу особистості, єдності природи, соціуму та особистості.

Демократична сутність нового виховання у педагогічному проекті полягає у наданні учневі вибору індивідуальної траєкторії інтелектуального розвитку в педагогічному процесі, створення умов для його самореалізації в різних соціально і особистісно значимих видах діяльності, підготовка до прийняття самостійних рішень у ситуаціях морального вибору на користь суспільних і особистих інтересів.

Підготовка учня до самовизначення може бути успішною тільки при сприйнятті його як найвищої цінності та наданні йому можливості вибирати форми і види діяльності, будувати зразки успішної самореалізації та ситуацій успіху, проектувати національне становлення та духовно-моральне зростання.

Пошук механізмів розвитку виховання у науково-педагогічному проекті ґрунтується на тому, що виховний процес невіддільний від цілісного педагогічного процесу поруч із дидактичним процесом, а виховання надає можливість створення ефективних умов розвитку інтелектуальної сфери особистості на основі гуманістичної парадигми, внутрішнього духовного світу та соціоприродного простору.

Доцільність створення виховної системи у загальноосвітніх навчальних закладах учасників проекту полягає в тому, що тільки цілісний педагогічний процес забезпечує інтеграцію взаємопов'язаних дій педагогів, спрямованих на досягнення цільових орієнтирів виховання нового покоління українців.

Технологічний підхід до створення виховної системи школи передбачає:

- цілі, що виражені в початковій концепції проекту та закладені у концептах виховної системи, як сукупність ідей, для реалізації яких система створюється;
- компоненти системи, які залежать від цілісного змісту виховання та всіх сфер функціонування проектних класів у школі й об'єднуються за цілями виховання і розвиваються не тільки в проектних класах, а в цілому у школі;
- виховна діяльність, що забезпечує реалізацію цілей за проектом під час навчання та інтелектуального розвитку та виховання учнів упродовж дня;
- учні, батьки і вчителі як суб'єкти діяльності, які є рівноправними її учасниками, організаторами та виконавцями на партнерських засадах;
- стосунки, що народжуються в діяльності і спілкуванні, інтегруючи суб'єкти діяльності в об'єднану навколо ідей проекту спільноту;
- компетентісно-розвивальне середовище, організоване за визначеним змістом та інтенсивністю характеристик емоційно-ціннісної виховної діяльності, спілкування і освоєне суб'єктами діяльності;
- управління як планомірний і цілеспрямований виховний вплив на учня, що виходить із необхідності посилення ціннісного потенціалу і розвитку в учнів рис і якостей, які допоможуть реалізувати себе як активного громадянина України та члена суспільства, як неповторну індивідуальність зі своїми специфічними запитами, індивідуальними планами самореалізації та життєвої успішності;
- розвиток системи на основі реалізації розробленої програми виховання та створення зв'язків між її компонентами, які формують досвід поведінки відповідно до заданого у проекті національного і патріотичного ідеалу успішної Людини та породжують новий якісний стан виховання майбутньої еліти України.

Структурування виховної системи школи здійснюється окремою програмою виховання з опорою на сучасну теорію і методику (І.Д.Бех, О.Є.Гречаник, І.П.Мойсеєва, Л.О.Пономаренко, К.І.Чорна і ін.) та навчально-практичні розробки проекту і спрямовується:

- у 1-4 класах – на поступове занурення дітей у світ етичних категорій, постійного ініціювання усвідомлення дитиною зв'язку свого особистісного „Я” з навколишнім світом і Україною, здатності здійснення вибору добра на протигагу злу та доповнюється курсом «Навчаємося разом»;
- у 5-6 класах – на розширення ціннісного спектру життєвих явищ, розвитку здатності сприймати себе, своє “Я”, усвідомлення своєї індивідуальності та неповторності як носія української ментальності та доповнюється курсом «Навчаємося разом»;
- у 7-8 класах – на розвиток і утвердження відчуття дорослості, формування особистісної автономії, власної гідності, внутрішніх критеріїв самооцінки, культури духовно-морального вчинку і відповідальності перед собою, суспільством та державою і доповнюється навчальним курсом «Основи самоменеджменту».

Системний підхід дозволяє поглибити і розширити осмислення сутності проекту та закономірностей його функціонування й розгортання в загальноосвітньому навчальному закладі, повноцінного і насиченого

використання сучасних методів структуризації навчальних і життєвих ситуацій. Суттєві виховні властивості виховної системи в проекті визначаються не стільки сукупністю її елементів, властивостями її структури, системоутворювальними зв'язками, скільки ціннісно орієнтованими та особистісно значущими цілями виховних дій, взаємопов'язаним рядом виховних ситуацій та інтеграції всіх видів суб'єкт-суб'єктної діяльності за проектом.

Характерними особливостями виховної системи є те, що для досягнення її мети використовуються принципи, мета, прийоми, форми, технології цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій і педагогічної взаємодії, передбачені Концептами виховної системи проекту та рекомендовані Програмою виховання для загальноосвітніх навчальних закладів за науково-педагогічним проектом «Інтелект України». У процесі її побудови спеціально створюються умови для самореалізації та самоствердження академічно здібних і обдарованих учнів, що сприяє не тільки виявленню індивідуальних інтелектуальних здібностей, а створення насиченого українським духом середовища, що в свою чергу дозволяє розширити діапазон виховного впливу на формування успішності особистості та самовідданих патріотів України.

Програма виховання для загальноосвітніх навчальних закладів за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» – це упорядкована сукупність змісту та визначення пріоритетів виховної взаємодії у системі взаємозв'язку нових ідей та компонентів цільового виховного впливу на особистість для досягнення запрограмованого результату, що відповідають Концепції реалізації науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в початковій та основній школі.

В основу програми виховання покладено системний підхід до розвитку і виховання особистості, відповідно до якого результатом є побудова виховної системи школи спрямованої на формування патріотизму і духовності в учнів, розгортання глибини практичного мислення як інтелектуальної підготовки до пошуку нових дій, використання емоційного інтелекту для керування власними емоціями соціально прийнятним чином, усвідомлення життєвих і особистих цінностей і формування ціннісних ставлень, що мотивують сучасну поведінку та програмують успішне майбутнє людини.

Метою Програми виховання для загальноосвітніх навчальних закладів за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» є виховання майбутньої еліти української нації, що спрямована на реалізацію концептуальних завдань проекту:

- формування соціально зрілої, творчої особистості та підготовка її до професійного самовизначення;
- усвідомлення національної позиції та громадянської зрілості;
- необхідність зміни нашої ментальності, національної свідомості й самосвідомості;
- посилення естетики духовності та переорієнтація емоційного переживання;
- перехід від духовної безпечності до морального самостановлення та безперервного вчинку;
- самоактуалізація в професійній, соціальній та особистій сфері.

Запропоновані складові змісту Програми виховання передбачають ціннісні установки як новий життєвий досвід особистості учня, що здобутий в науково-педагогічному проекті «Інтелект України» на основі створеної дидактичної технології реалізації компетентнісного підходу та застосування системного методу до виховного впливу особистість та запровадження курсів «Навчаємося разом», «Основи самоменеджменту» у творенні майбутньої української еліти.

Завершеність програми виховання забезпечується тим, що у загальноосвітньому навчальному закладі виявляється виховна система для формування усвідомленого патріотизму, духовного прозріння та національного самовираження молодих громадян України.

Зміст програми виховання для загальноосвітніх навчальних закладів за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» укладений як мотиваційно-підкріплювальна парадигма поєднання інтелектуальних і духовно-моральних перетворень особистості, ціннісні орієнтири якої знаходять своє відображення у виховних цілях і завданнях Програми та виділяються у наскрізних векторах виховання:

- 1) становлення громадянина-патріота України;
- 2) вплив ментальності українців на індивідуальну й суспільну свідомість особистості;
- 3) створення стану душевної гармонії і володіння своїми емоціями і діями;
- 4) досягнення успіху, почуття власної цінності та життєвої значущості;
- 5) пізнання та засвоєння природи цінностей та ціннісних ставлень;
- 6) важливість морального вчинку та поведінкових аспектів міжособистісних стосунків і культури людських взаємин;
- 7) піднесення та сходження особисті до духовності;
- 8) надання науково-світоглядним орієнтирам твердих особистих переконань для життя і професії.

Кожен вектор визначає систему виховних змістових параметрів та ціннісних характеристик, які на основі цілепокладання та цілереалізації діяльності через досягнення мети і завдань виховного впливу на розвиток розумових й духовних сил і мислення учнів, інтелектуальної культури в цілому доповнюють сутність розвитку ціннісно-сислової сфери особистості.

Вектор 1. Становлення громадянина-патріота України:

- Утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, занурення і повага до культурного та історичного минулого України.

- Виховання поваги та знання Конституції України, Законів України, державної символіки.
- Визнання та забезпечення в реальному житті прав людини та усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами та відповідальністю.
- Підготовка до участі у державотворенні та життєдіяльності громадянського суспільства.
- Виховання любові до рідної землі, держави, родини, народу та духовна єдність поколінь.
- Утвердження гуманістичної моралі та демократії як базової основи громадянського суспільства.
- Формування та загартування громадянської та фізичної зрілості, готовності до самопожертви за для Людини і Держави.

Вектор 2. Вплив ментальності українців на індивідуальну й суспільну свідомість особистості:

- Усвідомлення ментального коду українців як самотньої місії народу.
- Передача досвіду українського народу як пам'ять поколінь.
- Формування національної свідомості на основі утвердження української національної ідеї.
- Визнання української етнічності як духовно-практичного досвіду нації та українського народу.
- Омислення феномену етносу, націєтворення та державотворення в Україні.
- Вивчення типів національного менталітету українців за характеристикою славетних українців.
- Згуртування модерної нації європейського спрямування та новітньої української спільноти.

Вектор 3. Створення стану душевної гармонії і володіння своїми емоціями і діями:

- Сприйняття та розуміння своїх емоцій і почуттів, їх аналіз та встановлення зав'язків між ними.
- Взаємодія з іншими людьми, відчуття та співпереживання їх емоційного стану.
- Перехід до більш свідомого життя, пошук додаткових мотивуючих факторів для активної поведінки та досягнення мети.
- Розуміння меж можливостей та адаптація до ускладнених життєвих ситуацій.
- Поєднання емоцій і розуму та використання їх для вирішення завдань діяльності.
- Усвідомлення власних емоцій та управління ними.
- Рефлексування емоцій для інтелектуального розвитку та соціального збагачення.

Вектор 4. Досягнення успіху, почуття власної цінності та життєвої значущості:

- Пошук шляху до себе та зміна себе і свого життя на краще.
- Розпізнання власних і чужих почуттів та розуміння інших людей.
- Вироблення бачення найсвітліших сторін сьогодення та уявлення майбутнього.
- Зміна мислення, думок та досягнення бажаних результатів своєї діяльності та побудови щасливого життя.
- Перетворення думок у бажані наслідки діяльності та досягнення тривалого оптимістичного настрою.
- Залежність успішності від збудження нової енергії, стимулювання творчих пошуків і піднесення.
- Ставлення до своїх проблем і проблем людства та розв'язання їх за допомогою конструктивних дій для покращення об'єктивної дійсності.

Вектор 5. Пізнання та засвоєння природи цінностей та ціннісних ставлень:

- Усвідомлення цінності в системі ціннісних понять.
- Включення ціннісних ставлень у структуру формування особистості.
- Розуміння та сприйняття базових цінностей особистості.
- Узгодження ціннісного свідомого ставлення до оточення і до себе.
- Спрямованість інтересів і потреб особистості на ієрархію соціальних, національних і європейських цінностей.
- Застосування системного та принагідного навчання цінностей.
- Пізнання ролі ціннісних ставлень для моральних цілей та життєвих ідеалів.

Вектор 6. Важливість морального вчинку та поведінкових аспектів міжособистісних стосунків і культури людських взаємин:

- Прийняття вчинку як спонукання до вияву моральних дій.
- Пізнання природи вчинків та збагачення життєвого досвіду.
- Вираження цінностей у вчинковій життєвій сфері особистості.
- Вивільнення спонукальної сили для досконалого вчинку.
- Етико-мотиваційна контрастність у поступі вихованця до досконалості.
- Емоційне зміщення у вчинковому переорієнтуванні особистості.
- Прояв внутрішнього досвіду як захисного механізму від асоціальних вчинків.

Вектор 7. Піднесення та сходження особисті до духовності:

- Розгортання внутрішньої діяльності як духовної безпечності та напруженості особистості.
- Збільшення сили переживання бажання й активно-діяльнісне устремління до нього.
- Подолання духовної напруженості.
- Досягнення духовної і національної домінантності виховного ідеалу.
- Визначення граней свідомості та самосвідомості особистості.

- Застосування духовного прозріння особистості як шлях до радості.
- Сприйняття гідності як основи духовної свободи і моральної волі особистості.

Вектор 8. Надання науково-світоглядним орієнтирам твердих особистих переконань для життя і професії:

- Перехід від навчально-пізнавальної до предметно-перетворювальної діяльності.
- Раціональна робота з книгою та іншими джерелами наукової і навчальної інформації.
- Максимальне використання власних можливостей для навчання.
- Самовизначення та свідоме керування плином свого життя.
- Перетворення життєвих ситуацій у цілеспрямованість і здійснення задач діяльності.
- Прагнення до вибору і пізнання майбутньої професії.
- Переборювання зовнішніх обставин у навчанні та особистому житті.

Наскрізна реалізація векторів виховання дозволить розвинути в учнів свідомий патріотизм, позитивні риси української ментальності та повернення слави українців, емоційний інтелект і практичне мислення, ціннісне ставлення до себе і навколишнього світу, моральні вчинки й духовні пріоритети, особистісно-професійну зрілість і сформувані позитивні якості та ціннісні установки на ціннісно-орієнтаційну діяльність для себе і України.

Наскрізні вектори виховання пронизують навчальні програми предметів та доповнюються виховною діяльністю під час уроків і в позанавчальний час різними формами, методами, прийомами, способами виховання учнів, що спрямовані на духовно-моральний розвиток як виховну позицію педагогічно-доцільної взаємодії та виховання ціннісних ставлень і орієнтацій особистості на життєву активність і свідомий патріотизм.

Програмно-виховний контекст векторів виховання наповнюється класними керівниками проектних класів у підібраних засобах і методах виховного впливу на становлення молодих українців – майбутньої еліти, здатної забезпечити поступ нації та України в європейському та світовому просторі.

ДОСВІД ВІДРОДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Радийш Олена Юліанівна, кандидат педагогічних наук, вчитель-методист Рожнівського НВК «Гуцульщина» імені Ф.Погребенника НаУКМА Косівської районної ради Івано-Франківської області

Реформаторський потенціал «Нової української школи» найбільш чітко визначено в основних вимогах до її випускника. Випускники Нової української школи – це освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій, – ось хто поведе українську економіку вперед у XXI столітті. У даний час ряд художніх комбінатів Косівщини припинили своє існування в результаті економічної кризи, а там працювали і мали можливість поглиблювати свої професійні навички випускники шкіл району. Маючи вікові традиції, народне мистецтво нашого краю, свою культуру, талановитих і працьовитих людей, перед школою стало завдання не загубити це все, а ще ширше його розвивати. Важливою складовою формування патріота Рожнівського НВК «Гуцульщина» Івано-Франківської області є відродження традицій ужиткової культури нашого регіону в поєднанні з формуванням свідомості єдності української культури через її різноманіття в різних регіонах. Педагогіки нашого навчального закладу черпають знання із етнографічних першоджерел українського народу: місцевого фольклору, культури й побуту, гуцульської педагогіки, гуцульського етносу. Зіставлення гуцульського із загальнонародським виділяє ті цінності національної педагогічної культури, які мають послідовно гуманістичний характер, неминучу духовно-етичну й навчально-виховну цінність і пов'язані з поступальним розвитком людства. Елементи народознавства та етнопедагогіки постійно вивчаються у нашому навчальному закладі на уроках з усіх предметів – рідної мови й літератури, історії, географії, біології, математики, фізики, хімії, фізичної культури, у позакласній, позашкільній та роботі з батьками.

Візитною карткою нашої школи є викладання таких предметів, як різьба, кераміка, вишивка, ткацтво. Маючи вікові традиції, свою культуру, талановитих і працьовитих людей, перед школою стало завдання не загубити надбання наших попередників, а ще ширше розвивати народне мистецтво нашого краю. Саме школа покликана підготувати дітей до пізнання прекрасного, незалежно від того, яку професію вони оберуть у житті.

Метою інновації є апробація моделі є розширення можливостей залучення учнів до відродження культурної спадщини шляхом відродження традицій ужиткового мистецтва Гуцульщини. Рожнівський навчально-виховний комплекс «Гуцульщина» - одна із шкіл нашого району, де на уроках трудового навчання вивчаються художні профілі декоративно-прикладного мистецтва: художнє різьблення по дереву, кераміка, вишивка і ткацтво та формуються практичні навички їх відродження. Ця інновація є елементом моделі розвитку конкурентоспроможного випускника, яка реалізується в Рожнівському НВК «Гуцульщина» імені Ф.Погребенника НаУКМА Косівської районної ради Івано-Франківської області.

Ця модель реалізується через поєднання заходів з виховної роботи та розвитку гурткової роботи з різьблення, ткацтва, кераміки. Важливим компонентом цієї роботи є формування традицій культурної реконструкції, яка поєднує дослідження джерел, традицій та обрядів, формування етнографічного

культурного середовища в житті родин з відродженням традицій художнього різьблення по дереву, кераміки, вишивки і ткацтва - як на матеріальній базі навчального закладу (обладнані кабінет ткацтва, кераміки, обслуговуючої праці, майстерня з різьби), так і на базі майстерень народних умільців та народних майстрів України (Борук П.П., Зізік В.Т. – ткацтво; Стеф'юк Р.Г., Крутофіст Я.В., Борук Д.М. – різьба; Радиш І.В., Дудка С.В. – кераміка).

Завдання інноваційної діяльності ми розподілили на 3 групи.

1. Створення унікального навчального середовища, яке надає технологічну можливість і матеріальну базу для даної діяльності (обладнання, матеріали). У нас створено кафедру мистецтва, викладачі якої працюють за авторськими програмами, затвердженими Івано-Франківським ОІППО та модулі для 5-9 та 10-12 класів. Педагоги, які викладають предмети художньо-естетичного циклу та технології, розробили 12 варіативних модулів, які затверджені ІОІППО. Вчителі технології освоюють варіативні модулі на основі проектно-технологічної діяльності. При виборі варіативних модулів враховується матеріально-технічне, кадрове забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій. Вибір варіативного модуля дає можливість учням оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість. Варіативні модулі засвоюються учнями через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект.

Кафедрою мистецтва створено власну методику вивчення програмового матеріалу. Суть методики передбачає диференціацію, індивідуалізацію, особистісно-зорієнтований, компетентнісний підхід до навчання, розвиток творчо-пізнавальної діяльності, самореалізації школярів шляхом поєднання традиційних форм і методів роботи та сучасних освітніх технологій. Також розроблено регіональні програми з образотворчого мистецтва (вч. Крутофіст В.М.) та методичні посібники. Сьогодні ми адаптуємо нашу діяльність до вимог Нової української школи.

Очолює кафедру мистецтва Крутофіст Володимир Миколайович (учитель вищої категорії, учитель-методист, Заслужений учитель України, який досліджує проблему «Застосування ефективних форм роботи з обдарованими невстигаючими учнями». Керівник гуртків «Чарівний різець» та «Юний митець». Мельничук Ярослав Васильович – учитель технології (учитель вищої категорії, старший вчитель). Керівник гуртка «Юний різьбярник». Досліджує питання «Розвиток творчих здібностей учнів засобами мистецтва та національної культури». Дибель Юлія Дмитрівна – учитель художньої культури та кераміки. Керівник гуртка «Глиняне диво». Досліджує проблему «Творчий розвиток художніх смаків та скульптурних навичок учнів на заняттях з кераміки». Боечко Розалія Дмитрівна – учитель ткацтва (спеціаліст II кваліфікаційної категорії). Керівник гуртка «Рожнівські візерунки». Досліджує проблему «Естетичне виховання учнів на заняттях з ткацтва». Корпанюк-Красейчук Мар'яна Петрівна – учитель обслуговуючої праці (спеціаліст II кваліфікаційної категорії). Керівник гуртка «Юний дизайнер». Досліджує питання «Розвиток успішної особистості засобами народного мистецтва».

З досвіду вчителів видно, що інноваційна діяльність дає можливість учителям застосувати розмаїття сучасних освітніх технологій і змінити роль авторитарного транслятора готових ідей та натхненника інтелектуального та творчого потенціалу учня. Навчальний проект «Пори року» розроблений Крутофостом В.М. був представлений на I Всеукраїнський конкурс «Творчий вчитель – обдарований учень» оголошений Національною Академією педагогічних наук України, Інститутом обдарованої дитини НАПН України, Івано-Франківським регіональним центром обдарованої дитини. У цьому році розроблений і проходить реалізація проекту «Невстигаючий обдарований учень». Завдання цього проекту охопити невстигаючих обдарованих дітей засобами мистецтва і повірити в свої сили.

2. Ми тісно співпрацюємо зі спільнотою майстрів Косівського району Івано-Франківської області. Навчальний заклад з метою створення сприятливого середовища для формування та розвитку творчої особистості учнів тісно співпрацює з навчальними закладами різного рівня акредитації. Плідною є спільна діяльність педагогів кафедри та викладацько-студентської спільноти Косівського інституту художньо-прикладного мистецтва, Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка, Прикарпатського національного університету імені В. Стефаніка, Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, навчальними закладами № 3 та № 17 м. Бая Марє Марамурешського повіту, Румунія, гімназією Каменського м. Легіоново, Польща та ліцеєм Венгерівського повіту – є усні та письмові домовленості (угоди) про спільну навчально-наукову педагогічну діяльність, обмін досвідом навчально-методичної роботи, подальше навчання випускників Рожнівського НВК. Творчі зустрічі вчителів кафедри з викладачами вищих навчальних закладів дають можливість вирішувати методичні проблеми, здійснювати науковий супровід забезпечення реалізації завдань, які постають перед школою з метою формування та розвитку обдарованої особистості школярів.

Підсумок плідної систематичної роботи школи і вузів є те, що кожного року 3-4 випускники навчального закладу стають студентами цих ВНЗ.

Викладачі даних закладів та народні майстри регіону проводять майстер-класи для учнів, батьків та педагогів. Щорічно відбувається зустрічі з випускниками навчального закладу, які професійно займаються народними ремеслами. Систематично організовуються виставки робіт народних майстрів, учнів навчального закладу. Особливо результативними є спільні виставки, проведення майстер-класів на базі навчального закладу та виїзні засідання вчителів образотворчого мистецтва обласного інституту ІППО (відкриті заняття, майстер-класи, презентації). Саме ця співпраця не тільки розширює матеріальну базу школи, а і надає можливість учням розвивати свої здібності через безпосереднє вивчення досвіду майстрів певного профілю.

3. Спільно з громадою села навчальний заклад систематично проводить різноманітні заходи, які сприяють відродженню традицій Гуцульщини. Школа, батьківська громада, місцева влада виступають партнерами. Саме завдяки цій співпраці ми маємо можливість і розширювати матеріальну базу навчання, і використовувати «родинні архіви», і проводити власні етнографічні дослідження. Щорічно проводяться науково-практичні конференції, виставки-конкурси робіт, на яких учні Рожнівського НВК традиційно займають призові місця. Тісна співпраця з відділом освіти Косівської районної адміністрації та Івано-Франківським ОППО сприяє як фінансовій так і консультативній підтримці школярів. Популяризація етнографічної культури, ужиткового мистецтва нашого краю як частини української культури.

Засоби, форми і методи досягнення мети інновації. Пріоритетом забезпечення нашої навчальної діяльності є запровадження практично спрямованої моделі партнерства «учень-технологія-учитель» за якої педагог перетворюється на технолога, а учень стає активним учасником процесу навчання. Важливою складовою якої є розуміння учнями того, що вони зберігають накопичені століттями етнографічні традиції Гуцульщини, в яких поєднують українські та європейські складові. Традицією нашого закладу є формування особистості за умов конкуренції через партнерство, коли змагання перетворюються не на тренд перемоги, а на тренд взаємопідтримки. Ми сприяємо не тільки відродженню класичних традицій промислів, а і пошуку їх власних інтерпретацій в роботах учнів.

Саме тому однією із складових роботи кафедри мистецтва є систематичне проведення оглядів, виставок різних рівнів на яких представлені художні вироби виготовлені учнями і вчителями школи; проведення конкурсів захисту творчих робіт; зустрічі з народними майстрами села, району, області; участь у науково-практичних конференціях; проведення наукових заходів на базі нашої школи (<http://nvk.kosiv.info/>).

В нашій діяльності ми інтегруємо традиційні педагогічні технології з інноваційними. Працюємо над тим, щоб наші уроки являли собою дослідницьку лабораторію, де вчитель і учень стають свідками великої педагогічної таємниці: народжується творчість дитини. Щира зацікавленість учнем, його успіхами і невдачами створює атмосферу світла й добра на уроці, а тільки в такій атмосфері можуть цілком розкритися здібності дитини.

Обираючи форми і прийоми роботи, вчителі кафедри керуються не лише особливостями художнього матеріалу, а й враховують можливості учнів, набуті ними знання і вміння, їхній життєвий досвід. Все це стає можливим лише тоді, коли створена міцна навчально-матеріальна база. В навчальному закладі діють чотири майстерні, які відповідають сучасним вимогам і естетично оформлені. Тут проводяться відкриті уроки, організовуються постійні та змінні виставки учнівських, учительських робіт та робіт народних умільців, творчі звіти кафедри. Ми вчимося на творах видатних майстрів і самі розвиваємо народні традиції. Хочемо, щоб нас почули сьогодні. Щоб розвивалось і далі народне мистецтво, нам необхідно зберегти існуючі варіативні програми з усіх видів народного мистецтва. Інакше, ми загубимо те, що так довго було надбанням наших вчителів, наших талановитих дітей.

Вчителі використовують різноманітні методи формування особистості конкурентоспроможного випускника: ситуаційно-рольові ігри, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», методики колективних творчих справ, традицій, символіки, ритуалів, засобів народної педагогіки. Значну увагу ми приділяємо методу конструктивної невдачі, коли учень формує розуміння того, що люба діяльність має як досягнення, так і резерви удосконалення. Значна увага приділяється вмінню учнів працювати з традиційними та віртуальними джерелами, особливо при етнографічних дослідженнях. При цьому розпочато діяльність над підготовкою проекту командних та індивідуальних віртуальних арт галерей учнів. Це дозволить не зробити наш внесок в популяризацію культури Гуцульщини в інтернеті і надати учням можливість продемонструвати свій творчий потенціал. Ми плануємо проведення майстер-класів в он-лайн режимі як в межах України, так і міжнародних он-лайн заходів.

Важливим показником нашого проекту є кількість учнівських творчих робіт та участь наших учнів в змаганнях і конкурсах. Вважаємо нашим досягненням те, що ми надаємо можливість всім бажаючим учням приймати участь в конкурсах. Наші перемоги відображені на сайті <http://nvk.kosiv.info/>

ШКОЛА НОВАТОРСТВА: ШЛЯХ ДО НОВОЇ ШКОЛИ

Кірішко Людмила Миколаївна, методист Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

В умовах інноваційного розвитку України, вирішення відповідних стратегічних цілей і завдань, визначених у законодавчих і методологічних положеннях розвитку вітчизняної освіти та реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року актуальною є проблема якісного оновлення післядипломної освіти та її найвагомішою складовою – системи підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних і керівних кадрів. Із метою вирішення даної проблеми в рамках Консорціуму закладів післядипломної освіти Університетом менеджменту освіти НАПН України була започаткована Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Участь педагогічних працівників КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» у Всеукраїнських науково-методичних заходах для

координаторів із різних регіонів та обговорення питання започаткування регіональних шкіл новаторства на Всеукраїнському круглому столі в жовтні 2013 р. на базі Полтавського ОІППО ім. М. Остроградського, спонукали до створення Кіровоградської регіональної школи новаторства (РШН) із проблеми «Науково-методичні засади розвитку професійної компетентності педагогічних кадрів: досвід, перспективи». Метою функціонування якої є забезпечення неперервного вдосконалення професійної компетентності завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад, керівників загальноосвітніх навчальних закладів та створення середовища педагогів-новаторів.

Розвиток новаторського руху в освітньому просторі регіону, вивчення та впровадження інноваційних освітніх технологій, виявлення, популяризація педагогічного досвіду та трансформування його в практичну діяльність потребує якісно нових підходів у роботі регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів. Важливі питання теорії та практики діяльності регіональних шкіл новаторства як інноваційних форм підвищення професійної компетентності вчителів досліджували вітчизняні науковці, зокрема, андрагогічні позиції регіональної школи новаторства – В. Зелюк, дисемінація досвіду педагогів-новаторів через регіональні та зональні школи новаторства – Н.І. Білик, основні напрями мережевої взаємодії методичних служб в умовах новаторського руху в післядипломній педагогічній освіті – Н. Мельник.

Мета інновації полягає у розробці науково обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів.

Відповідно до поставленої мети були визначені завдання на вирішення яких спрямована інновація:

1. Узагальнити теоретичні основи діяльності регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів.

2. Охарактеризувати регіональну школу новаторства як інноваційну форму підвищення професійної компетентності вчителів у процесі діяльності та визначити її напрями і форми.

3. Обґрунтувати та розробити модель регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів.

4. Провести перевірку моделі регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів та розробити рекомендації з підвищення ефективності діяльності регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів.

З метою розв'язання поставлених завдань у дослідженні використано комплекс загальнонаукових методів, а саме:

теоретичні – методи аналізу та синтезу, порівняння й узагальнення педагогічної літератури – для визначення стану дослідження проблеми з діяльності регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів, стану її сучасної практики; метод педагогічного моделювання – для розроблення моделі регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів;

емпіричні – анкетування, тестування, спостереження – для виявлення ефективності розробленої моделі регіональної школи новаторства як інноваційної форми підвищення професійної компетентності вчителів координатором РШН.

Для ефективної результативності роботи регіональної школи новаторства була розроблена програма, план роботи, орієнтовна тематика та структура науково-методичного проекту, тезаурус і список рекомендованої літератури для слухачів. Зміст своєї діяльності регіональна школа новаторства планує та організовує на *діагностичній, прогностичній, моделюючій основі*.

З метою інформаційного та науково-методичного забезпечення неперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у міжкурсовий період створеної постійно наповнюється сайт «Регіональна школа новаторства» (<https://sites.google.com/site/regionnovator/>).

Сучасному суспільству потрібний управлінець нової генерації. Тож у центрі уваги регіональної школи новаторства – удосконалення управлінської діяльності керівників навчальних закладів. Ефективною формою передачі педагогічного досвіду є *майстер-клас* керівників шкіл – лауреатів ІІ (обласного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2014» у номінації «Директор школи».

З метою поширення новаторського досвіду з актуальних проблем педагогічної та управлінської діяльності на платформі «Я-Вчитель» створена динамічна *онлайн-група «Регіональна школа новаторства»*, де слухачі висвітлюють матеріали.

Пошук шляхів підвищення якості неперервного навчання педагогічних працівників, розвитку педагогічної майстерності, формування навичок науково-дослідницької роботи – пріоритетні завдання регіональних методичних служб. Заняття у РШН сплановано так, щоб учасники мали можливість презентувати свої методичні надбання. З метою сприяння співтворчості керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників Полтавської та Кіровоградської РШН та Центру педагогічної освіти «Новатор» 17 травня 2016 року на базі Полтавського обласного ліцею-інтернату для обдарованих дітей із сільської місцевості відбувся *педагогічний міст у рамках V методичної студії* Полтавської регіональної школи новаторства з проблеми «Міжрегіональна співтворчість шкіл новаторства Полтавщини та Кіровоградщини».

Учасники студії ознайомилися з 12 відеокастами керівників загальноосвітніх навчальних закладів Полтавщини та Кіровоградщини. Презентовані інноваційні форми роботи дозволили побачити особистість керівника та інноваційний досвід шкіл, реалізацію новаторських ідей.

Керівниками ЗНЗ Кіровоградщини були представлені такі *відеокасти*:

- «Творче впровадження педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в процесі інноваційних перетворень в освіті» (Деркач В.Ф., директор НВК «Пависька ЗШ I-III ст. – лицей імені В.О. Сухомлинського» Онупривської райради);
- «Сучасне освітнє середовище школи як передумова компетентнісного підходу до навчання та виховання учнів» (Колесник А.Л., директор СЗШ I-III ст. № 7 Світловодської міськради);
- «Інноваційна діяльність НВК «Гімназія – ЗШ I-III ступенів № 4» Світловодської міської ради (Прасол Н.І., директор НВК «Гімназія – ЗШ I-III ступенів № 4» Світловодської міськради);
- «Інноваційна діяльність навчального закладу як Школи сприяння здоров'ю» (Спашиба О.П., директор ЗШ I-III ст. № 10 Світловодської міськради).

У 2016 році проведено *міжрегіональний онлайн-семинар* школи новаторства «Інноваційний пошук освітянського простору Кіровоградщини та Полтавщини». Захід проходив у рамках обласної науково-практичної інтернет-конференції з проблеми «Інформаційно-освітній простір регіону як відкрита педагогічна система розвитку вчителя: проблеми, перспективи». Педагоги активно долучилися до обговорення 103 матеріалів учасників заходу, які представлені на блозі «[Онлайн-семинар РІШН](http://osrshn.blogspot.com/)» (<http://osrshn.blogspot.com/>).

Досвід роботи регіональної школи новаторства та творчі здобутки педагогічних колективів методичних кабінетів (центрів) і загальноосвітніх навчальних закладів Кіровоградщини активно популяризують слухачі під час заходів *Всеукраїнської школи новаторства*. Зокрема, інтернет-конференціях, інтернет-форумах, які проводяться на базі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Рівненського ОІППО висвітлено такі теми: «Оновлення змісту і форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах функціонування інформаційно-освітнього простору регіону», «Регіональна школа новаторства як інноваційна форма підвищення професійної компетентності вчителів», «На шляху до нової школи». «Роль авторських творчих майстерень у роботі Кіровоградської регіональної школи новаторства», «Розвиток професійної компетентності вчителя шляхом участі у проєкті «Інформаційна система методичного забезпечення навчального закладу», «Назустріч «Новій школі» Розпочинаємо проєкт «Міська інформаційна система методичного забезпечення навчального закладу». «Інноваційні підходи до формування конкурентоспроможного педагога в умовах організації інформаційного простору регіону». «Трансформування креативної освіти у практичну діяльність педагогічних працівників». Матеріали виступів можна переглянути за адресою: <https://www.youtube.com/channel/UCC3glMbFwlhiClauVgyfWfw>.

Створена Кіровоградська регіональна школа новаторства як інноваційна форма підвищення професійної компетентності вчителів завідувачів (директорів), методистів методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад, об'єднаних територіальних громад та керівників загальноосвітніх навчальних закладів сприяє вивченню та впровадженню інноваційних освітніх технологій, виявленню, популяризації перспективного педагогічного досвіду та трансформування його в практичну діяльність, розвитку новаторського руху в освітньому просторі регіону.

Література

1. Всеукраїнський Інтернет-форум «Формування стратегії розвитку шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників в умовах розбудови нової української школи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://drive.google.com/drive/folders/0B6MW3_d9njisNGpuSDZWcHNTcGc
2. Кірішко Л.М. На шляху до нової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=llpEoSB7e-I&feature=em-subst_digest
3. Кірішко Л.М. Регіональна школа новаторства як інноваційна форма підвищення професійної компетентності вчителів // Науково-методичний вісник. – 2016. – № 52. – С. 33 – 40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzHlcGPiXyDNV1JZVUp0TUc5QzQ/view>
4. На шляху до нової школи : матеріали регіональної школи новаторства / уклад. Л.М. Кірішко. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 136 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0BzHlcGPiXyDNcDFoWDkwekxDRU0/view>

ІННОВАЦІЇ У СТВОРЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО – ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА БАГАТОПРОФІЛЬНОЇ ГІМНАЗІЇ

Белуха Світлана Василівна, директор Лисичанської багатoproфільної гімназії Лисичанської міської ради Луганської області;

Щеглакова Вікторія Вікторівна, заступник директора Лисичанської багатoproфільної гімназії Лисичанської міської ради Луганської області;

Задирака Олена Віталіївна, заступник директора Лисичанської багатoproфільної гімназії Лисичанської міської ради Луганської області

Сучасна школа повинна стати передовим майданчиком у галузі інформаційних технологій, місцем, де людина отримує не тільки необхідні знання, а й сповнюється духом сучасного інформаційного суспільства. Без використання інформаційно – комунікативних технологій (ІКТ) освітній заклад не може претендувати

на інноваційний статус в освіті. Не враховувати цього сьогодні й продовжувати працювати, як декілька десятиліть тому, – це злочин проти дітей, бо ж відомий факт, що більш конкурентоспроможніший той, хто краще обізнаний на інформаційних технологіях. І головне завдання школи, на наш погляд, полягає в тому, щоб навчити учнів застосовувати ІКТ у справах, максимально використовувати інформаційний потенціал мережі, бути вправним та адекватним користувачем сучасних медіазасобів, бути творцем власних достойних медіатекстів.

Тож декілька років тому педагогічний колектив гімназії Лисичанської багатoproфільної гімназії взяв курс на створення інформаційного освітнього простору. На сьогодні гімназія повністю комп'ютеризована. У кожному кабінеті є мультимедійна система: проектор, екран або телевізор, комп'ютер, під'єднаний до мережі Internet. Лисичанська гімназія має три лінії Internet. Завдяки точкам бездротового доступу вся гімназія є суцільною зоною WI-FI. У кабінетах хімії та фізики, двох кабінетах української мови встановлені інтерактивні дошки. Це дає змогу при проведенні практичних та лабораторних робіт використовувати віртуальні хімічну та фізичну лабораторії. Віртуальна реальність дозволяє продемонструвати учням явища, які у звичайних умовах показати дуже складно чи взагалі неможливо.

У гімназії кожен кабінет обладнаний персональними ПК для всіх учнів. Безпеченість закладу сучасною комп'ютерною технікою дає можливість ознайомитися з новими досягненнями науки у сфері комп'ютерних технологій, із досвідом роботи інших шкіл та освітніх закладів нового типу (гімназій, ліцеїв, колегіумів та ін.) та розширити зв'язки з ВНЗ України. Безпеченість кабінетів мультимедійним обладнанням відкриває нові можливості для творчості вчителів та розвитку дітей. Матеріально-технічна база Лисичанської багатoproфільної гімназії дає можливість зробити кожен кабінет багатofункціональним. Учитель-предметник може провести урок у будь-якому кабінеті, використовуючи електронні засоби навчання.

Така насиченість комп'ютерною технікою дала змогу кожному вчителю гімназії використовувати навчальні комп'ютерні програми на уроках, широко користуватися можливостями мультимедійного обладнання на різних етапах уроку. Для цього кожен учитель уже має власну скарбничку електронних засобів навчання: збірники тестових завдань; збірники тестових завдань для підготовки до ЗНО; електронні підручники; електронні конструктори уроків; мультимедійні презентації уроків; реферати та курсові роботи учнів; роздатковий матеріал за темами; медіатека «Аудіювання»; аудіотека навчальних пісень; CD таDVD – диски тощо.

Активно й творчо наші викладачі використовують можливості всесвітньої мережі в навчальному процесі й залучають до цього учнів. Крім того, учні й учителі дуже часто стають авторами власного творчого медіапродукту, який використовується на уроках і друкується в різноманітних виданнях, зокрема: збірник «Нові педагогічні технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти»; журнал «Творчий досвід учителів Луганщини»; журнал «Освіта Донбасу»; журнал «Кроки до освіти майбутнього»; журнал «Позакласний час»; газета «NotaBene » та інші.

У повній мірі можливості ІКТ для навчання використовуються за умови, коли кожен учень має власний ПК, тобто створюється навчальне середовище «1 учень – 1 комп'ютер». Лисичанська гімназія взяла за мету втілити це в життя. І вже на сьогодні учні 5-9 класів (365 учнів) мають власні ноутбуки, які використовуються в навчальному процесі й працюють у режимі Wi-Fi.

Це стало реальністю лише завдяки толерантності, професіоналізму, тонкій дипломатії директора гімназії, яка змогла переконати батьків учнів у необхідності придбання цих засобів навчання. Ноутбуки «Acer» були придбані батьками, які є союзниками педагогів і розуміють важливість інформаційної підготовки своїх дітей для їх конкурентоспроможності в майбутньому. Програмне забезпечення «AcerClassroomManager» компанія «Acer» надає власникам своєї продукції безкоштовно. Знайти це програмне забезпечення та адаптувати його до наших умов, вирішити складні технічні завдання, які постали перед колективом гімназії, допомогли співробітники Центру інформаційних технологій нашого постійного й давнього медіа партнера – Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Сьогодні за допомогою організації навчальної взаємодії вчитель може відправити необхідні для навчання матеріали на ноутбуки учням, стежити за виконанням наданих завдань, допомагати гімназістам, об'єднувати в групи, перевіряти знання тощо. Це дозволяє ефективно організувати навчання як у гімназії, так і вдома, навіть у випадках відсутності учня. Комп'ютери дозволяють індивідуалізувати навчання не тільки за темпом вивчення матеріалу, але й за логікою та типом його сприйняття. Вони багаторазово підвищують швидкість та точність збору й обробки інформації, дозволяють вести корекцію, є потужним інструментом навчання. За комп'ютерами майбутнє в пошуку необхідної інформації. Можливості комп'ютерних і мережових технологій активізують увагу. Тому впровадження цих засобів у сучасний навчальний процес є абсолютно природним явищем.

Крім того, батьки гімназістів за допомогою відеотрансляції on-line можуть стати учасником будь-якого уроку або класного заходу.

Саме завдяки підтримці Центру інформаційних технологій традиційна співпраця з факультетом довузівської підготовки ЛНУ імені Тараса Шевченка переросла в нову якість. Починаючи з 2010 навчального року, Лисичанська багатoproфільна гімназія здійснила кардинальні зміни в змісті та організаційних формах свого існування, збагативши навчальний процес ІКТ. Гімназія почала працювати в системі дистанційного навчання з викладачами Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка та Луганського державного медичного університету.

Тепер викладачі ВНЗ проводять консультації, лекції, інтернет-конференції для гімназистів, членів МАН, відкриті дистанційні уроки для батьків із питань профорієнтації. Традиційними також стали батьківські інтернет-збори при кафедрі довузівської підготовки Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Учителі гімназії разом із викладачами ВНЗ беруть участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях.

Учні 10-11 класів 2 рази на місяць навчаються на базі вищих навчальних закладів. Проводять заняття викладачі ВНЗ м. Луганська та м. Горлівки: Федченко С.М., доктор біологічних наук, професор; Чорнобровкін В.М., доктор психологічних наук; Луценко О.Г., старший викладач; Синельникова Л.М., доктор філологічних наук, професор; Горошкіна О.М., доктор філологічних наук; Адаменко О.В., доктор педагогічних наук, професор.

Це навчання протягом двох останніх років відбувається в системі Blendinglearning (змішане навчання). Під змішаним навчанням прийнято розуміти поєднання формальних засобів навчання (роботи в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу і т.ін.) з неформальними (наприклад, обговоренням засвоєного за допомогою електронної пошти й інтернет – конференцій). Змішана форма навчання органічно об'єднує в собі як денні, так і дистанційні форми навчання.

Гімназисти мають змогу користуватися бібліотекою, електронними посібниками та підручниками, лабораторним приладдям, а також працювати з викладачами університетів із застосуванням мультимедійних технологій. Зміст профільної підготовки ретельно розроблений відповідно до специфіки навчального плану гімназії, складеного у співробітництві з викладачами ВНЗ. Учителі гімназії викладають матеріал базового рівня, а викладачі вищих навчальних закладів розв'язують нестандартні завдання, рівень складності, важкість яких вищі у порівнянні з завданнями середньої школи. Позитивний аспект існуючої системи профільної підготовки полягає в тому, що передбачає систематичну самостійну творчу роботу учнів. Крім того, у ході підготовки вузівських завдань в учнів виникає необхідність у консультуванні з учителями - предметниками та викладачами ВНЗ. Це теж позитивний момент, бо він сприяє додатковій індивідуальній співпраці учня й учителя, учня й викладача, особистісно-орієнтованій взаємодії. Ефективність змішаного навчання заснована на тому, що учні самі відчують необхідність подальшого навчання без спонукання збоку. Вони мають можливість працювати з навчальними матеріалами в такому режимі й обсязі, який підходить безпосередньо їм. Незаперечним є те, що за час навчання в системі Blendinglearning гімназисти набувають навичок самостійної роботи, підвищують рівень знань і отримують упевненість у своїх силах і планах на майбутнє.

Учителі гімназії активізують роботу щодо впровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес. Кожна педрада, кожен семінар проводяться з використанням мультимедійних технологій. Свій професіоналізм висококваліфіковані вчителі показують на відкритих уроках. У своїй роботі вони активно використовують інформаційно-комунікативні технології, технології інтерактивного навчання, критичного мислення, методи проектного навчання, моделі особистісно-зорієнтованого уроку.

Інформаційно-комп'ютерні технології широко застосовуються педагогами гімназії не лише в навчальному процесі, а й у позаурочній та позашкільній формах роботи, надаючи нових можливостей. Так, завдяки застосуванню програми Skype учні та вчителі гімназії вже двічі були учасниками міжнародних наукових онлайн - конференцій, і мають можливість безпосередньо спілкуватися з носіями французької та англійської мов. Стала реальністю віртуальна мандрівка музеями світу на клубних годинах. Нової якості надають ІКТ і роботі з батьками.

На батьківських зборах куратори демонструють батькам мультимедійні презентації, у яких відтворено моніторинг успішності учнів, представлений різними діаграмами, графіками, порівняльними схемами.

Велику роль у стимулюванні розвитку інтелектуального і творчого потенціалу як учителів, так і учнів відіграє Мала вчена рада, до складу якої входять керівники та вчителі гімназії, викладачі ВНЗ. Учена рада у своїй роботі застосовує різноманітні засоби навчання, використовуючи інформаційно-комунікативні технології, допомагає учням і вчителям в розробці тем і завдань наукових досліджень, оцінює роботи учнів, рекомендує для публікацій результати досліджень, організовує роботу семінару-спецкурсу «Теорія і практика наукового дослідження». Члени ради проводять індивідуальні консультації, науково-практичні конференції, зустрічі з учнями, виставки наукових робіт із використанням мультимедійного обладнання.

Через цю упорядковану систему пройшло понад три з половиною тисячі учнів гімназії, із яких 201 захистили наукові роботи на обласному рівні, 23% учнів представили свої дослідження на Всеукраїнському рівні. Серед них 17% переможці конкурсів-захистів наукових робіт учнів-членів МАН України, 64% є переможцями регіональних турнірів і конкурсів, Всеукраїнських творчих і наукових заходів. 38 випускників гімназії стали науковцями, захистили кандидатські дисертації.

Педагогічний колектив гімназії постійно вдосконалює вміння роботи з комп'ютером. Велику допомогу в реалізації цього завдання надає Центр інформаційних технологій Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка під керівництвом доктора технічних наук, професора, проректора університету Меньяйленка О.С. На базі Лисичанської багатопрофільної гімназії були організовані курси, на яких учителі засвоїли роботу з новою програмою на ноутбуках «AcerClassroomManager».

Відбуваються заняття під керівництвом доктора технічних наук, професора, проректора з науково-педагогічної роботи ЛНУ ім. Тараса Шевченка Меньяйленка О.С. і кандидата педагогічних наук Монастирної

Г.В. На заняттях педагоги заглиблюються в теорію та відпрацьовують практичні навички роботи з ІКТ.

Луганський обласний інститут післядипломної освіти також надає всебічну підтримку інноваційній діяльності педагогічного колективу Лисичанської гімназії. Так, у вересні-грудні 2011 року 34 педагоги, що викладають у 5-7 класах, пройшли 48-годинний курс тренінгу професійного педагогічного розвитку, створеного для пілотування інноваційної моделі Е-навчання в умовах «1 учень – 1 комп'ютер».

Це тільки початок навчання вчителів комп'ютерної грамотності. Кожен педагог завдяки самоосвіті та прагненню бути сучасним і цікавим своїм учням наполегливо опановує сучасні освітні технології. Про це свідчить той факт, що всі вчителі гімназії вдома мають комп'ютер, під'єднаний до мережі Інтернет.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 року № 886 з 01 вересня 2011 року Лисичанська багатопрофільна гімназія стала учасником Всеукраїнського експерименту «Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіа освіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів». Які ж внутрішні умови дозволили нам вдатися до експерименту? Передусім, це переконаність директора гімназії Белухи С.В. у необхідності цілеспрямованої систематичної роботи з підвищення медіа грамотності всіх учасників освітнього простору. Саме тому колектив гімназії підхопив ідею Світлани Василівни щодо участі в експерименті. До того ж матеріальна база нашого навчального закладу дозволяє впроваджувати модель медіа освіти в навчальний процес.

Ще однією умовою входу в експеримент була готовність до цього суб'єктів навчального процесу. Відомо, що діти – «аборигени цифрового світу», вони готові до впровадження інформаційних інновацій, а якщо розглянути статистику (тільки 3% користуються Інтернетом за потребою, інші 97% розважаються; левову частку з вільного часу підлітків займає взаємодія з різноманітними медіа тощо), то зрозумілим і навіть необхідним стає впровадження медіа освітніх інновацій.

Щодо вчителів, то, крім того, що створено новий, інформаційний простір, який розширюється й удосконалюється, ведеться постійна робота з медіа освіти педагогів. Учителі потребують знань з медіа культури. Щопонеділка 5-10 хвилин виробничої наради присвячується питанням медіа освіти: для педагогів проходять заняття бліц-освітнього курсу «Медіа культура». Учені надають науково-методичну підтримку нашому творчому колективу. Цього року на наш запит доктор філологічних наук Синельникова Л.М. та кандидат педагогічних наук Бутенко Л.Л. започаткували методологічний семінар для вчителів «Формування медіа компетенції учнів». Заняття цього семінару проходять два рази на місяць у рамках наукових серед. Найбільш творчі та ініціативні вчителі ввійшли до творчої групи, яка здійснює координацію експериментальної роботи в гімназії.

Щодо батьків, то педагогічний колектив доклав чимало зусиль, аби батьки стали нашими союзниками в цьому питанні. Ми зрозуміли, що робота з формування медіа культури учнів має йти паралельно й одночасно з формуванням медіа культури дорослих учасників освітнього простору. Тому темою родинного всеобучу, що пройшов у вересні-жовтні 2013 р., стала «Медіа культура родини – основа інформаційної поведінки та безпеки дитини». Останнім часом ми зрозуміли, що більш дієвими є такі форми роботи з батьками, як диференційована робота з групами батьків та індивідуальна робота з родиною.

Але від наших традиційних форм проведення батьківського всеобучу ми теж не відмовляємося. Тож у ході цієї роботи разом з батьками ми дійшли висновків, що всім нам разом треба братися за систематичне й кероване формування медіа культури наших дітей. Педагогічний колектив гімназії знаходиться на тій стадії творчості, коли інновації стають потребою.

Яким же чином медіа освітні інновації вплинули на життя учнів? Передусім це створення нового, інформаційного середовища для навчання. Але не тільки - нові технології та медіа освітні знання активно входять у всі сфери життя гімназії, у тому числі у сферу позаурочної роботи. Проводяться клубні заняття та години спілкування за медіа освітньою тематикою.

Почав працювати творчий медіа клуб: радіостудія «Yesterday»; фотостудія «Space»; студія веб-дизайну. Розробляються медіа освітні теми в науково-дослідницьких роботах учнів – членів МАН та гімназійного наукового співтовариства «Пошук».

І найголовніше, що було зроблено на шляху до систематичного й цілеспрямованого формування медіа культури, – це включення до навчальних планів спецкурсу для 10-х класів «Медіа культура», що на сьогодні посів чільне місце в концепції Лисичанської багатопрофільної гімназії.

Яких же результатів експериментальної роботи ми очікуємо? Звичайно, сподіваємося підвищити рівень медіа культури всіх учасників навчального простору. Але головна увага, безперечно, тим, заради кого ми працюємо, – нашим випускникам. Ми прагнемо сформувати в кожного випускника гімназії високий рівень медіа культури, яка на сьогодні є однією з провідних компетентностей сучасної людини.

У гімназії сформована нормативно-правова освітянська база, яка регламентує діяльність навчального закладу.

Одним із стратегічних напрямків у роботі гімназії керівництвом визначено впровадження інноваційних управлінських технологій, інтерактивних форм і методів роботи. Управлінська діяльність адміністрації гімназії спрямована на інноваційний розвиток.

У гімназії проводяться діагностичні дослідження педагогічної діяльності, використовується технологія проектування, впроваджується комп'ютерно-орієнтоване навчання, здійснюється психолого-педагогічний супровід навчально-виховного процесу, залучаються до управлінських процесів батьки, проводиться моніторинг освітньої діяльності.

Кроком на шляху організаційно-педагогічного забезпечення та використання комп'ютерної техніки

як засобу підвищення ефективності навчально-виховного та управлінського процесу стало створення баз даних учнів та вчителів гімназії, технологій, орієнтованих на розв'язання адміністративних проблем, які є специфічними саме для освітнього закладу: систематизація і обробка за допомогою комп'ютера всієї шкільної документації, створення аналітичної бази діяльності навчального закладу (графіки, діаграми, таблиці тощо).

Особливістю організації внутрішнього життя гімназії є також і своя технологія комплексного моніторингу педагогічної діяльності й розвитку учнів. Це своєрідна рейтингова форма всебічного оцінювання діяльності учнів і вчителів, а також авторський моніторинг директора «Освіта впродовж життя», який відбиває стан успішності учнів не тільки під час навчання в гімназії, а й після її закінчення.

Після виконання такого значного обсягу роботи перед гімназією відкрився новий простір у використанні сучасних інформаційних технологій. Для реалізації дидактичного потенціалу цього простору необхідний контент. Саме тому в 2012 році колектив гімназії приєднався до пілотного проекту «LearningSMART- навчання», організованого Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, компанією InSoftDevelopment&Consulting (Румунія), компанією «Інсофт Інтернешнл Україна». Метою участі в цьому проекті є впровадження електронного навчального контенту, змістовне наповнення сучасного електронного інформаційного навчального середовища системи загальної середньої освіти, формування нового рівня освіти й підвищення якості навчального процесу через впровадження в навчально-виховний процес інтерактивних комунікаційних технологій. На сьогодні чотири вчителі гімназії працюють у цій програмі. Вони взяли участь у практичному семінарі, де були ознайомлені з інноваціями, що пропонують організатори проекту.

Уже сьогодні вчителі гімназії переконалися в тому, що створений інформаційно-освітній простір, що надав новій якості навчально-виховному процесу, впливає на результативність навчання, на підвищення мотивації навчання, зацікавленості, сприяє утриманню уваги та працездатності учнів. Як підсумок – стабільно висока результативність навчання гімназистів.

Важливим завданням колектив гімназії вважає постійний розвиток пізнавальної активності учнів, виховання в них бажання працювати творчо. Однією з ефективних форм реалізації цього завдання є участь учнів гімназії в олімпіадах, турнірах, конкурсах.

За результатами зовнішнього незалежного оцінювання випускників гімназії ввійшла до переліку ста кращих шкіл України. У 2010 році отримала звання «Флагман освіти і науки України» за вагомих внесок у розвиток іміджу освіти і науки України.

Аналізуючи результати діяльності педагогічної системи гімназії, можна дійти висновку, що формування особистості, яка може досягти успіху в професії, особистому та громадському житті, становлення педагога як успішного професіонала, здатного транслювати дитині шляхетність, упевненість у собі, оптимізм, пізнавальну активність, наполегливість, заохочувати до самореалізації, творчості, можливі за умови функціонування цілісної управлінської моделі «Школа успіху».

Колектив Лисичанської багатoproфільної гімназії ніколи не зупиняється в творчому пошуку, бо завжди намагається передбачити, що буде потрібно сьогоднішньому учню в майбутньому, тому педагоги завжди готові впроваджувати в роботу інновації, йдучи в ногу з часом, а інколи навіть випереджаючи його.

Педагоги гімназії вірять у те, що навчають та виховують майбутнє вільної, незалежної країни, що наші випускники стануть конкурентоспроможними спеціалістами високорозвиненої європейської держави – України.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ

*Воротило Світлана Олександрівна, завідувач Киселівського ясел – садка
Білозерського району Херсонської області;*

*Назаренко Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики КВНЗ
«Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради*

Орієнтація державної політики України на європейські стандарти, реформаційні процеси, що відбуваються у сучасному освітньому просторі, інноваційний розвиток суспільства, яке з кожним роком вимагає покращення рівня освіти, зумовлюють *актуальність* проблеми наступності дошкільної та початкової освіти. Проблема забезпечення наступності у навчально-виховному процесі дошкільної та загальної середньої освіти обумовлена впровадженням нових Державних стандартів, втіленням інноваційних педагогічних ідей, необхідністю створення умов для успішної соціалізації дітей у контексті сучасних суспільно – економічних реалій. З огляду на вище викладене вбачаємо педагогічну доцільність удосконалення процесу управління реалізацією принципу наступності між ДНЗ та ЗНЗ.

Теоретичний аналіз проблеми й вивчення сучасної практики реалізації принципу наступності свідчить про існування низки суперечностей: взаємозв'язок між дошкільною та початковою ланкою освіти є декларативним, хоча саме цей віковий період найважливіший для загального розвитку, формування особистісних якостей, необхідних протягом усього наступного життя і є фундаментом для надбання

спеціальних знань, умінь і навичок; наявні протиріччя між педагогічною теорією та практикою управління процесом забезпечення наступності у діяльності ДНЗ та ЗНЗ; під час організації освітнього процесу, як в ДНЗ, так і в початковій школі, у повній мірі не враховуються індивідуальні особливості дітей; методи і прийоми навчання, розвивальне та навчально-виховне середовище не відповідають віковим особливостям дітей; не узгоджено критерії оцінки знань, умінь, навичок дітей на різних етапах їх розвитку; педагогічні працівники ДНЗ та вчителі школи не завжди готові до реалізації принципу наступності та впровадження інновацій.

Результат діяльності дошкільного навчального закладу багато в чому залежить від системи управління і кожного конкретного керівника. Управління завжди є процесом активної взаємодії суб'єктів, що реалізують різноманітні задачі. Керівник несе відповідальність за забезпечення сприятливого мікроклімату у колективі, особистісну і професійну самореалізацію усіх спеціалістів. Саме від нього залежить організація і створення умов для повноцінного життя дошкільників, реалізації ними свого природного потенціалу, співпраці колективу дошкільного навчального закладу та педагогів початкової освіти, успішність взаємодії з батьками вихованців, з соціумом, процес успішної підготовки старших дошкільнят до шкільного життя.

Проблему управління ДНЗ досліджували К. Біла, Л. Денякіна, Ю.Конаржевський, О. Кононко, К.Крутий, М.Лященко, Л.Поздняк, Р. Сакуров, Л.Фалюшина, П.Третяков, які засвідчили, що покращенню якості управління на рівні дошкільного навчального закладу сприяє оптимізація управлінської діяльності, переведення її на рейки партнерства і паритету, довіри педагогічним колективам, самоконтролю і відповідальності за результати, компетентного вивчення стану освітнього процесу і надання дієвої, своєчасної допомоги в подоланні труднощів, виправленні недоліків.

Завідувач дошкільного навчального закладу та директор загальноосвітнього навчального закладу є ключовими фігурами в здійсненні управлінської діяльності, а тому вони мають бути професіоналами. Їх кваліфікацію визначають чотири основні чинники: вміння ставити актуальні, теоретично обґрунтовані та практично значущі цілі; вміння здійснювати тактичне планування діяльності всіх учасників освітнього процесу, зокрема й своєї; вміння за допомогою ефективних засобів обирати й реалізовувати поставлені цілі та коригувати раніше визначену тактику, співвідносячи її з реальними умовами освітнього процесу; вміння здійснювати кваліфікований самоаналіз та аналіз діяльності всіх учасників освітнього процесу.

Забезпечення якісної і доступної освіти дітям, особливо тим, які проживають у сільській місцевості, можливе на основі координації діяльності навчальних закладів. Необхідно створити єдиний освітній простір, єдиний соціум [3,с.157].

У процесі дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми: «Інноваційні підходи до управління навчальним закладом як умова успішної соціалізації дітей та учнівської молоді» за змістовим модулем «Наступність та єдність дошкільної та початкової освіти дітей у контексті їх ранньої соціалізації» нами розроблена система управління процесом взаємодії дошкільного і загальноосвітнього навчальних закладів, спрямована на створення організаційно – педагогічних умов формування готовності дитини до активної взаємодії із соціумом на основі середовищного підходу.

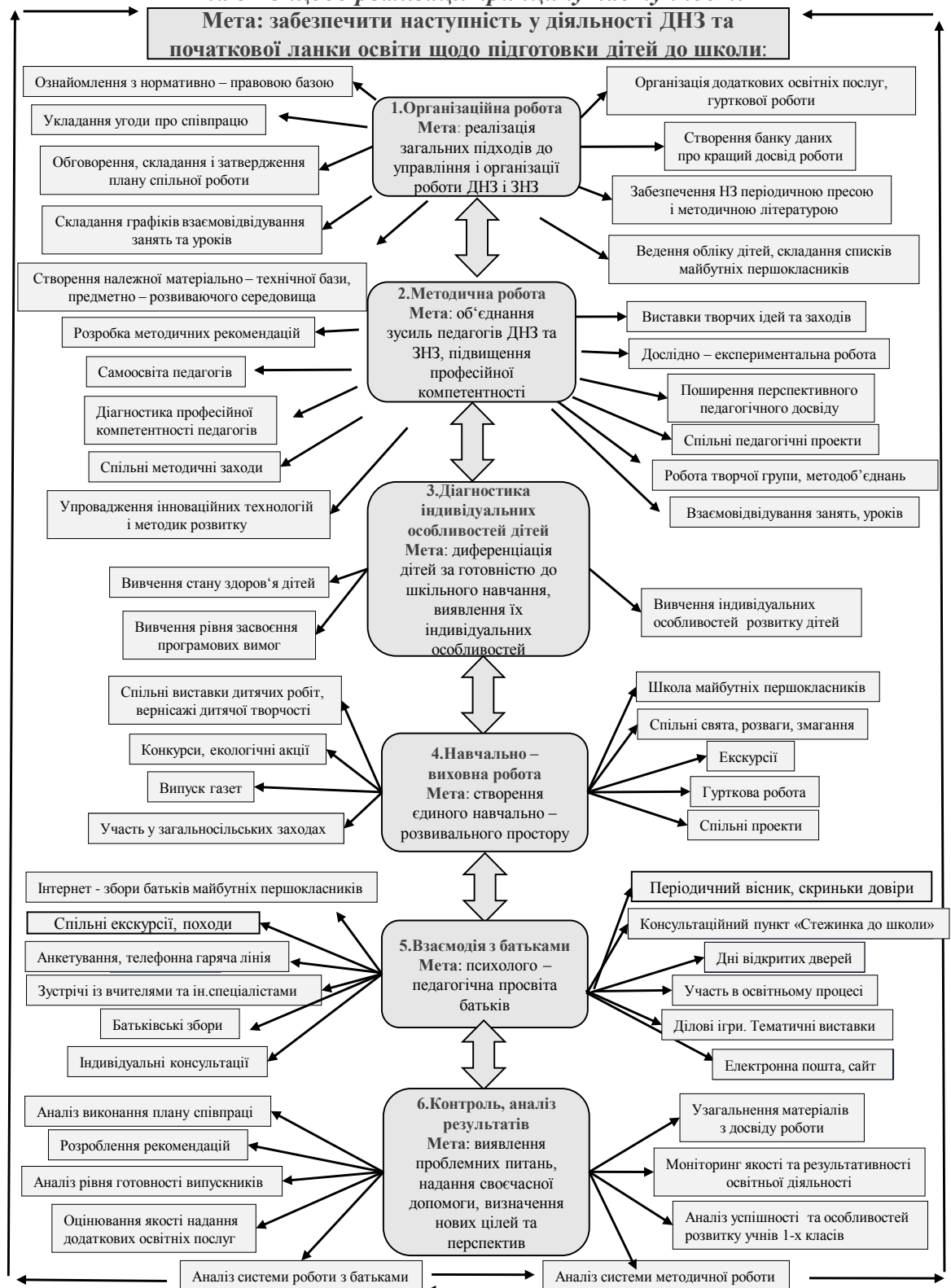
Пропонована система розроблена з урахуванням сучасних вимог до дошкільної освіти та управлінської діяльності керівників ДНЗ та ЗНЗ. Вона має шестирівневу блокову будову і містить структурні елементи (блоки): *організаційної роботи* (забезпечує реалізацію загальних підходів до управління і організації роботи ДНЗ та ЗНЗ), *методичної роботи* (об'єднання зусиль педагогів ДНЗ та ЗНЗ, підвищення професійної компетентності), *діагностики індивідуальних особливостей дітей* (диференціація дітей за соціальною компетентністю, виявлення їх індивідуальних особливостей), *навчально-виховної роботи* (проведення навчально-виховних заходів, створення єдиного навчально-розвивального простору), *взаємодії з батьківською спільнотою* (організація психолого-педагогічної просвіти батьків), *контролю та аналізу результатів* (з метою виявлення проблемних питань, надання своєчасної допомоги, визначення нових цілей та перспектив).

Взаємодія управлінського складу дошкільного навчального закладу (завідувача та вихователя – методиста) та загальноосвітнього навчального закладу (директора, заступників директора з навчально-виховної та виховної роботи) передбачає:

- ознайомлення адміністрації і педагогів з нормативно – правовою базою;
- укладення угоди про співпрацю, у якій визначається мета співпраці, права і обов'язки дошкільного і загальноосвітнього навчального закладу, регулюються організаційні питання спільної діяльності педагогічних колективів, дітей та їхніх батьків. Угода укладається керівниками навчальних закладів щороку в серпні.
- обговорення, складання і затвердження на засіданні педагогічної ради щорічного плану спільної роботи між дошкільним та загальноосвітнім навчальним закладом, який передбачає зміст конкретних дій педагогів протягом року. Доцільно, щоб план складався за участю не лише адміністрації, а й педагогів та мав розділи «Організаційно - педагогічна робота», «Методична робота», «Робота з батьками». Важливо робити аналіз виконання плану роботи, а результати враховувати у подальшому плануванні спільної роботи.
- створення банку даних про кращий досвід роботи з питання наступності, перспективності в роботі дошкільних навчальних закладів та початкової школи;

Система управління процесом взаємодії ДНЗ та ЗНЗ щодо реалізації принципу наступності

- створення належних умов для успішного навчання і виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку та отримання ними додаткових знань, умінь, навичок через додаткові освітні послуги, гурткову роботу;

- вивчення рівня засвоєння програмових вимог дітьми старшого дошкільного віку та процесу адаптації до умов школи;
- проведення спільно з соціально-психологічною та медичною службами обстеження фізичної і психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання;
- забезпечення навчальних закладів періодичною пресою та методичною літературою з даного питання;
- створення належної матеріально – технічної бази, предметно – розвивального середовища;
- визначення активних форм методичної роботи;
- спрямування роботи педагогів на використання у співпраці з батьками активних форм роботи, надання їм практичної допомоги у підготовці дітей до навчання у школі;
- ведення обліку дітей старшого дошкільного віку, які проживають на відповідній території, складання списків майбутніх першокласників;
- складання графіків взаємовідвідування занять та уроків з їх подальшим обговоренням;
- організація роз'яснювальної роботи серед батьків щодо переваг розвитку, виховання і навчання дітей п'ятирічного віку в умовах дошкільного навчального закладу, а також про можливість використання інших форм охоплення їх дошкільною освітою для забезпечення рівних стартових можливостей для всіх дітей старшого дошкільного віку – майбутніх першокласників;
- розроблення рекомендацій щодо використання методик визначення готовності дітей до шкільного навчання; забезпечення наступності навчальних програм старшої групи та першого класу; формування у старших дошкільників навчальних навичок під час занять, ігрової діяльності та у повсякденному житті; створення предметно-розвивального середовища тощо.

Керівництво навчальним закладом не можна здійснювати без систематичного, цілеспрямованого, всебічного й поглибленого аналізу та контролю. Педагогічний аналіз – це функція управління навчальним закладом, яка спрямована на вивчення стану, тенденцій і закономірностей розвитку, об'єктивну оцінку результатів педагогічного процесу і вироблення на цій основі рекомендацій щодо упорядкування системи або переведення її на вищий якісний рівень (за Ю. Конаржевським) [4,с.49-60]. За визначенням Я. Журецького та Ю. Грицай, «контроль – це система спостережень та перевірки відповідності процесу функціонування та розвитку об'єкта, ухваленим управлінським рішенням – планам, нормам, правилам, наказам; виявлення наслідків впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, від прийнятих принципів організації та регулювання»[2,с.123]. Тому внутрішній контроль має спонукальний, сигнальний характер, підтримуючи в колективі стан постійного організаційно – розвивального руху. Контроль вимагає від керівників навчальних закладів високої управлінської та педагогічної культури, вміння аналізувати процеси та явища життя закладу, узагальнювати, робити висновки, а також на цій основі ухвалювати управлінські рішення, визначати нові цілі та перспективи в роботі закладу та найраціональніші шляхи досягнення цієї мети[6, с.15].

Здійснюючи аналіз підсумків навчального року слід обов'язково вивчити питання готовності випускників ДНЗ до шкільного життя (за результатами обстеження шкільної зрілості випускників закладу), здійснити аналіз успішності, особливостей розвитку вихованців ДНЗ, які закінчили 1-4 класи, та зробити загальні висновки, визначення резерву підвищення результативності роботи щодо забезпечення наступності у роботі дошкільного і загальноосвітнього закладів [1, с.33-35].

Під час аналізу роботи дошкільного навчального закладу із школою потрібно враховувати:

- які зміни відбуваються у підходах до питань формування шкільної зрілості дітей;
- як забезпечується наступність між ДНЗ і школою у зв'язку з більш ранніми строками початку шкільного навчання;
- як відображаються ці питання при плануванні та проведенні педагогічних рад, виробничих нарад, форм підвищення професійної компетентності педагогічних працівників та роботи з батьками;
- дієвість форм контролю й допомоги з боку керівника ДНЗ, вихователя – методиста у забезпеченні наступності в роботі ДНЗ та школи.

Для ефективного упровадження запропонованої системи управління процесом взаємодії ДНЗ та ЗНЗ щодо реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи необхідно забезпечити виконання таких організаційно – педагогічних умов: забезпечення єдиного навчально-методичного середовища з метою підвищення рівня готовності педагогів ДНЗ та ЗНЗ до ранньої соціалізації дітей, зростання їх фахової компетентності; упровадження системного підходу до управління предметно-розвивальним середовищем дитини на основі єдиної медико-психолого-педагогічної діагностики розвитку та соціальної адаптації дитини; застосування соціально-педагогічних механізмів управління взаємодією дошкільного та загальноосвітнього навчальних закладів щодо формування соціальної компетентності дітей; створення єдиного освітнього простору «Дитячий садок – школа - родина» щодо забезпечення плідної взаємодії педагогів ДНЗ, батьківської спільноти, вихованців, селищної громади, щодо формування у дошкільників соціальної адаптації та готовності до школи; сумісне проектування індивідуального освітнього маршруту дитини; узгодження завдань, змісту програмового матеріалу, зокрема його поступове ускладнення, розширення і поглиблення тих знань, умінь, навичок, які засвоєні на попередньому етапі, перспективна спрямованість на вимоги наступного етапу навчання, узгодження методів навчальної діяльності дітей в ДНЗ та ЗНЗ.

Алгоритм (блок – схема) реалізації принципу наступності у діяльності ДНЗ та ЗНЗ

Варто підкреслити, що упровадження розробленої системи у практику роботи дошкільного і загальноосвітнього навчальних закладів створює необхідні умови для тісного співробітництва, взаєморозуміння та взаємодії освітніх менеджерів, вихователів та вчителів, психологічної служби, батьківської спільноти, медичних працівників. Методи та форми можуть бути різноманітними, їх вибір обумовлений ступенем взаємозв'язку, стилем, змістом взаємин освітніх установ.

Отже, адміністрація дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів має так організувати роботу із забезпечення наступності між освітніми установами, щоб не порушувались зв'язки у цілях і завданнях, змісті та методах, формах організації навчання та виховання, приділяючи належну увагу вимогам суспільства до якості освіти дітей відповідного віку. А вирішення організаційних і психолого-педагогічних проблем управління ДНЗ є для керівника запорукою стабільності і успішного функціонування закладу в сучасних умовах.

Література

1. Белая К.Ю. Планирование работы дошкольного образовательного учреждения / Методические рекомендации, К.Ю. Белая.- М.: Московский институт повышения квалификации работников образования.- 2000.- с.33-35
2. Грицай Ю.О. Питання школознавства. Курс лекцій / Ю.О. Грицай, Я.І. Журецький. – Миколаїв, 1997.- 168 с.
3. Гуманістичний підхід як основа якості та доступності дошкільної і початкової освіти: Матеріали обласної науково – методичної конференції, 10 березня 2011 року/ За заг. ред. Т.В. Комінарець.- Херсон: РІПО, 2011.- 226 с.
4. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно – воспитательного процесса и управление школой / Ю.А. Конаржевский.- М.: ОЦ «Педагогический поиск», 1997.- С. 49-60
5. Кононко О. Керівник дошкільного навчального закладу: особистість і професіонал. // Практика управління дошкільним закладом.- 2012.- №05.- с.11- 22

6. Романюк І.А. Аналіз, планування, контроль як функції управлінської діяльності керівника дошкільного навчального закладу.- Тернопіль: Мандрівець, 2011.- 280 с.

7. Туркот Т.І., Виноградова Т.І. Психологія трудових відносин. Навчальний посібник.- 2-е видання, доповнене.- Херсон: «Айлант», 2007- 298 с.

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

*Устинова Наталія Валентинівна, кандидат педагогічних наук, доцент,
Заслужений учитель України, директор Херсонської гімназії № 1 Херсонської області;
Софієнко Олена Владимівна, заступник директора з навчально-виховної роботи
Херсонської гімназії № 1 Херсонської області*

У наш час уже ні в кого не виникає сумнівів, що вміння користуватися комп'ютером – це життєва необхідність, вимога сьогодення. Кожна особистість має бути комп'ютерно-грамотною, прагнути до самоосвіти і самовдосконалення, вміти продуктивно опрацювати та використовувати здобуту інформацію. Завдяки інформатизації суспільства, відбувається й інформатизація освіти. Національна доктрина розвитку освіти передбачає активне впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховний процес, що могли б забезпечити доступність та ефективність освіти, покращити якість навчання. Професійна діяльність керівника навчального закладу стає цікавішою, але в той же час і складнішою: впроваджуються нові педагогічні технології, змінюється зміст освіти, з'являються нові види діяльності, що у свою чергу вимагає системного розвитку ІК-компетентності всіх суб'єктів навчання. Усі учасники навчально-виховного процесу все частіше звертаються до послуг мережі Інтернет, використовують сучасні інформаційно-комунікаційні технології для співпраці, комунікації, організації сумісної роботи.

Метою статті дослідження переваг використання хмарних сервісів Office 365 в адміністративній діяльності керівника навчального закладу. Через швидке зростання популярності хмарних технологій, навчальні заклади створюють власні онлайн простори, освітнє середовище закладу. Наприклад, сьогодні компанія Microsoft Україна дає можливість кожному загальноосвітньому навчальному закладу на безоплатній основі розгорнути хмаро орієнтоване середовище Office 365, хмарні сервіси якого можна назвати повноцінним навчальним інструментом. Актуальні питання проектування, використання та розвитку хмаро орієнтованих навчальних середовищ досліджуються науковцями Биковим В. Ю., Жалдаком М. І., Литвиною С.Г., Носенко Ю. Г., Семеріковим С. О., Морзе Н. В., Шишкіною М. П. та ін. Використання хмарних застосунків Office 365 робить навчально-виховний процес ефективнішим, цікавішим та доступнішим для учнів, а головне, допомагає у розв'язанні проблем навчальної мобільності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Хмаро орієнтоване середовище Office 365 – це закрита мережа, доступ до якої мають тільки зареєстровані члени навчального закладу. Вхід у систему відбувається через сторінку єдиного входу: <https://login.microsoftonline.com>. Посилання на вхід в Office 365 можна розмістити на сайті закладу для швидкого доступу. При реєстрації кожен отримує логін та пароль, а після активації облікового запису, автоматично створюється електронна скринька.

Для кожного користувача доступні наступні сервіси: електронна пошта Outlook, електронний календар, текстовий редактор Word Online, електронні книги Excel Online, редактор презентацій PowerPoint Online, електронний записник OneNote, структуроване сховище навчальних матеріалів (OneDrive), конструктор сайтів (SharePoint), система відеоконференцій (Lync), соціальна мережа Yammer тощо.

Роботу з сервісами хмаро орієнтованого середовища Office 365 можна організувати за трьома напрямками: управлінська діяльність; робота з учителями; робота з учнями.

Розглянемо приклади використання сервісів хмаро орієнтованого середовища Office 365 в управлінні навчально-виховним процесом.

Робота з текстовим редактором Word Online. Адміністрація навчального закладу має можливість працювати з будь-яким документом одночасно. Наприклад, директор створює документ Word, дає назву «План на тиждень» та надає доступ заступникам. Отримавши доступ до документа, кожен вписує заплановані на тиждень заходи, редагує документ онлайн, без завантаження на власний комп'ютер. Таким чином, заступники директора можуть працювати над документом Word Online у зручний час, у будь-який момент відредагувати його чи внести зміни. Уся інформація зберігається автоматично. Готовий документ адміністрація розміщує на сховищі OneDrive, де кожен учитель може переглянути його, роздрукувати чи зберегти на комп'ютер.

Робота з презентаціями PowerPoint Online. PowerPoint Online входить до пакету програм Office 365, є програмою для створення і демонстрації електронних презентацій. Електронна презентація це чудовий спосіб супроводу доповідей, відповідей учнів, введення чи закріплення матеріалу, опрацювання певних граматичних структур тощо. Учитель може завантажувати та зберігати на OneDrive створену раніше презентацію або створювати нову, скориставшись стандартним меню і обравши PowerPoint Online.

У каталозі хмаро орієнтованого середовища OneDrive можна обрати макет, за яким буде створюватися нова презентація. Функція «зберегти» відсутня в інтерфейсі програми PowerPoint, адже збереження відбувається автоматично. Наприклад, адміністрація навчального закладу готує звіт щодо роботи методичних об'єднань. Директор чи заступник директора створює перший слайд з назвою презентації та надає доступ керівникам методичних об'єднань (МО) з можливістю редагування.

Керівники МО, увійшовши на власну поштову скриньку Outlook, відкривають лист із посиланням на презентацію та приєднуються до спільної роботи. Кожен керівник МО працює над презентацією у зручний час, оформляє її на власний розсуд, додає таблиці, графіки, фото, малюнки чи ілюстрації з Інтернету тощо. Адміністрація може переглядати, редагувати, доповнювати спільну роботу онлайн або завантажити і зберегти її на комп'ютері.

Створення інтерактивної презентації Sway. Альтернативним сервісом для створення презентацій є сервіс Sway і, останнім часом він став досить популярним завдяки своїм можливостям та зручності використання. Особливість презентації Sway в тому, що вона не зберігається на комп'ютері, для створення та демонстрації необхідно підключення пристрою до Інтернету. Sway створюється за допомогою різноманітних веб-застосунків та пристроїв. Щоб наповнити презентацію необхідним контентом, достатньо перетягнути матеріал з різних джерел, а саме: комп'ютер, OneDrive, YouTube, Bing, Facebook тощо. У презентацію легко додати малюнок, картинку, фото, відео, діаграму та ін. Готові презентації виглядають інтерактивними завдяки різним типам групування матеріалів, що додаються. Наприклад, директор чи заступники директора створюють презентацію Sway для звіту перед батьківським комітетом, готують звіт про хід виконання експериментальної діяльності у навчальному закладі. Працюючи над презентацією, виконавець може надати доступ для сумісної роботи чи для редагування членам адміністрації, а також учителям – для перегляду.

Створення онлайн опитувальника Forms. Адміністрація навчального закладу може створити опитувальник за допомогою хмарного сервісу Forms Online. Для цього необхідно підготувати питання відповідно до теми дослідження. Потім створюється опитувальник, якому надається назва та вводяться всі запитання з різними формами відповідей. Далі адміністрація надсилає посилання на готовий опитувальник учителю чи групі вчителів. Коли всі учасники пройдуть опитування, адміністрація одразу отримує готові графіки, діаграми та Excel таблицю, в якій видно відповіді кожного. Наприклад, готуючись до педагогічної ради адміністрація розміщує посилання на опитувальник у групі, а на початку чи під час проведення заходу, педагогічний колектив переглядає результати.

Для зручності управління, координації та контролю адміністратор «хмари» створює групи: «віртуальна учительська», «віртуальний методичний кабінет», «віртуальне методичне об'єднання», «віртуальний клас» тощо. При створенні груп враховується подальша спільна робота, документообіг, обмін повідомленнями, новинами, терміновою інформацією. Кожен учасник групи отримує доступ до всіх документів, розміщених у групі, та має можливість не лише редагувати будь-який документ, а й співпрацювати з іншими учасниками групи над документами, створювати спільні календарі заходів групи, організувати і проводити онлайн семінари, тематичні наради, конференції, надсилати миттєві повідомлення. Єдина умова – лише наявність Інтернету.

Наприклад, у навчальному закладі створюється група «Вчителі», яка виконує функцію «віртуальної учительської». Усі вчителі входять до складу групи, таким чином кожен педагог має доступ до колективного створення та використання документів, що отримує від адміністрації та інших учасників навчально-виховного процесу. Інформація, що розміщена у файлах групи доступна для всіх педагогів, крім того, кожен учитель отримує право миттєвого з'єднання або обміну повідомленнями чи листами з іншим педагогом або керівником закладу у разі необхідності. Учителі мають постійний доступ до цих навчальних матеріалів, незалежно від місця перебування: будинок, лікарня, відрядження; від часу та виду і типу комп'ютера (планшет, мобільний телефон, ноутбук тощо). Створивши групу «Вчителі», адміністрація закладу має низку переваг, а саме: кожен учасник має доступ до всіх матеріалів, розміщених у групі; доступність і прозорість даних; швидкість інформування педагогічного колективу; збір та зберігання усіх даних в одному місці; автоматизація та уніфікація звітності; прозорість діяльності кожного вчителя; організація спільної роботи.

Після активації облікового запису кожен учасник групи потрапляє на сторінку електронної пошти Outlook. Електронна пошта Outlook схожа на звичайну електронну пошту. Користувач отримує можливість надсилати текстові повідомлення, документи, графіку, аудіо, відеофайли, програми тощо. Після відправлення повідомлення, адресат отримує його на електронну адресу в Office 365. Кожен учасник групи, одразу бачить у пошті Outlook усі листи, надіслані як адміністрацією, так і іншими учасниками навчально-виховного процесу. Це може бути план гімназії на тиждень, документація щодо організації навчально-виховного процесу, оголошення про конкурси та заходи різних рівнів, інформація про час проведення вебінарів тощо. У групі «Вчителі» на віртуальному сховищі OneDrive адміністрація створює папки, до яких усі учасники групи мають доступ. Учителі мають можливість переглядати документи у браузері, скачувати, редагувати (лише за умови, що їм надано дозвіл на редагування), додавати власні матеріали тощо.

Наприклад, адміністрація створює та розміщує наступні папки: нормативно-правова документація; атестація кабінетів; матеріали до педагогічної ради; матеріали предметних олімпіад; матеріали для керівників предметних МО; матеріали методичних об'єднань; план роботи гімназії на тиждень; посадові інструкції; школа педагогічної підтримки; щоденники самоосвіти вчителів.

Папки постійно оновлюються та поповнюються. Наприклад, план гімназії на тиждень додається адміністрацією щотижня, для ознайомлення вчителями. Документ можна переглядати у браузері або завантажити та зберігати на власному комп'ютері.

Наступним зручним сервісом у групі «Вчителі» є онлайн календар, у якому фіксуються певні події, створюються заходи, установлюються нагадування. Адміністрація створює та заповнює календар уроків учителів, які атестуються, методичних нарад, семінарів, конференцій, батьківських зборів тощо на поточний тиждень або на більш тривалій термін – місяць, семестр чи навчальний рік. Директор чи заступники директора можуть вносити такі заходи як батьківські збори, індивідуальні консультації, розклад гурткових та факультативних занять, олімпіади тощо. За допомогою календаря адміністрація гімназії отримує нові можливості для внутрішньошкільного контролю, відслідковує різні аспекти поставлених завдань, зокрема дати початку і завершення їх виконання, важливість, тривалість, ступінь виконання тощо.

Ще одним прикладом використання сервісів Office 365 в адміністративній діяльності є підготовка та проведення педагогічної ради. Можливості сервісів Office 365 можна використовувати як для її підготовки, так і під час проведення заходу. Наприклад, за допомогою застосунка Forms проводиться онлайн опитування для визначення зацікавленості педагогів у темі дослідження. За результатами опитування формуються творчі групи для роботи під час педагогічної ради. Також, застосунок Forms допоможе зібрати необхідну інформацію серед учнів і вчителів, та підбити підсумки опитування і переглянути графіки чи діаграми, що створюються автоматично, це можливо і під час заходу.

У ході підготовки до педагогічної ради проводиться методичний тиждень, під час якого сформовані творчі групи чи вчителі індивідуально опрацьовують значну кількість теоретичної інформації, відповідно до поставленої проблеми.

Для зручного та швидкого доступу до необхідних матеріалів створюється віртуальне сховище в сервісі OneDrive, у якому вся інформація чітко структурована відповідно до тематики, проблематики, мети та завдань педагогічної ради, наукових досліджень у певній галузі. Під час педагогічної ради вчителі мають можливість працювати над створенням спільного онлайн проекту, використовуючи застосунки WordOnline, PowerPointOnline, Sway чи OneNote, залежно від мети та поставлених завдань.

Отже, новітні технології радикальним чином змінюють імідж навчальних закладів, навчально-виховний процес, природу освіти та її доступність.

Висновки. На сьогодні Office 365 є найзручнішим безкоштовним інструментом для навчальних закладів. Хмаро орієнтоване навчальне середовище створює умови для комунікації, активної співпраці, кооперації адміністрації, педагогів та учнів, забезпечує мобільність суб'єктів і віртуалізацію об'єктів навчання. За умови чіткої організації роботи адміністрації використання хмарних сервісів в управлінні є важливою складовою розвитку єдиного інформаційно-освітнього простору навчального закладу.

Література

1. Литвинова С. Г. Методика проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу на рівні керівника / С.Г. Литвинова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 2 (122) – С. 5-11.
2. Литвинова С. Г. Поняття та основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи / С.Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання – 2014. – № 2 (40). – С. 26-41 – Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/970/756#.U2aW6IF_vzA
3. Литвинова С. Г. Хмарні технології – нова парадигма у розвитку логічного мислення та пам'яті учнів середньої школи / Литвинова С.Г. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2014. – № 1 (113) – С.38-43.
4. Литвинова С. Г. Хмарні сервіси Office365: навч. посібник / С.Г. Литвинова, О.М. Спірін, Л.П. Анікіна / за заг. ред. С.Г.Литвинової. – К: Компринт, 2015. – 170 с.
5. Софієнко О. В. Офіційний блог / О. В. Софієнко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sofiienko.blogspot.com/p/blogpage_20.html

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ

*Горбатюк Ольга Федорівна, заступник директора СЗШ №8
Хмельницької міської ради Хмельницької області*

СЗШ № 8 м. Хмельницького багата досвідом застосування мультимедійних технологій, хмарних сервісів, організації дистанційного навчання. В цьому навчальному році ми працювали над вдосконаленням результативності навчання, над можливостями урізноманітнити електронні наочності в навчально-виховному процесі. Для цього ми організували вивчення сучасних інтерактивних on-line сервісів Інтернету. Тобто завдання поставлені: шукати шляхи для вирішення проблеми візуалізації у навчальному процесі та в управлінській діяльності школи.

Завдяки сучасним технологіям вже існує дієвий інструмент автоматизації роботи з документами. Йдеться про перехід на обмін первинними документами в електронному вигляді. Я розумію важливість

впровадження інноваційних управлінських практик у освітньому закладі, бо це приведе управління навчальним закладом до більшої прозорості, ефективності, розуміння для учасників навчального процесу. Цьому сприятиме не стільки електронне ведення документації, скільки електронне середовище для забезпечення навчально-виховного процесу. Тобто перехід від управління даними до управління знаннями засобами візуалізації та електронних документів. Електронний документообіг — це сукупність технологій, які не тільки значно оптимізують, але й істотно змінюють роботу адміністрації школи. І саме тому ми поставили перед школою мету – створити єдиний інформаційний ресурс, простір знань, що направлений на результативне навчання та виховання. З цією метою, ми працюємо над вивченням можливості здійснення дієвого адміністративного контролю, і для цього я ще і ще раз зупиняюся на системному підході як найвагомішому внеску в управління школою.

Насамперед, зайнялася підготовкою низки документів із шкільної звітності: підготовка текстів зразків шкільних документів; підтримка робочих матеріалів (інформаційні документи, загальні списки, розклади тощо) і єдиних шаблонів документів для контролю та звітності; підтримка бази нормативно-довідкової інформації і керівних матеріалів чи інструкцій.

Інтернет нині — найкращий засіб транспортування інформації. Він забезпечує миттєвий і повний доступ до всього обсягу світових знань, забезпечує професійне спілкування. Одним із можливих шляхів упровадження Інтернет-технологій у навчання, що полегшуватиме роботу вчителя, є цілеспрямоване створення системи підтримки навчального процесу засобами ІКТ.

Побудова системи підтримки занять засобами ІКТ на методичному рівні включає: а) використання веб-ресурсів глобальної мережі як інструменту повсякденної навчально-методичної та організаційної діяльності вчителя; б) теоретично-педагогічну підготовку педагога до участі в міжнародних проектах, до використання веб-ресурсів у процесі професійної діяльності. Учитель має можливість використовувати низку Інтернет-технологій: веб-сайти, онлайн-матеріали, чати, електронну пошту, інтерактивні on-line сервіси. Кожна з цих технологій виконує певну функцію в організації використання ІКТ у навчальному процесі відповідно до дидактичних можливостей цих технологій. На освоєння цих технологій і направлена робота адміністрації нашої школи.

В зв'язку з переходом на електронний документообіг в освіті, електронне ведення шкільної документації та для сприяння вдосконаленню системи освіти шляхом впровадження сучасних практик управління і технологій, що забезпечить кращий доступ до високоякісної освіти, ми провели низку майстер-класів, індивідуальних консультацій з вчителями та організували тестову роботу на сайті E-schools (електронні щоденники та журнали); створили на цьому сервісі сайт для школи (khmelschool8.e-schools.info), свою віртуальну учительську та структуру віртуальних класів. Сервіс e-schools.info призначений для обробки і надання в зручному електронному вигляді інформації про успішність учнів, а також суміжній інформації, доступної через Інтернет.

Вчителям школи надано запрошувальні коди для реєстрації, після якої вони входять на сайт під своїм логіном і паролем. Класні керівники сформували списки учнів та їх батьків, перелік навчальних предметів класу та вчителів, які ці предмети викладають, після цього ми сформували розклад уроків для кожного класу. Батькам учнів були роздані запрошувальні коди для реєстрації на сайті. Частина батьків успішно заходить на сторінку своєї дитини, що дає змогу проконтролювати її результати відвідування та успішності. Наступним кроком стало ведення онлайн-журналу (виставлення поточних та тематичних оцінок). Хоч дублювання оцінок в класному журналі та в його електронній версії забирає додатковий час, проте ми переконалися, що на хорошому сервісі такий електронний журнал можливо вести. Педагоги школи вже мають відповідну підготовку для роботи на сайті дистанційного навчання та оцінювання учнів школи. Отже, електронний ресурс «Е-школа», який схвалено Міністерством освіти і науки України, успішно нами апробований для впровадження з 2017-2018 н.р.

Сучасна школа має бути представлена як відкрита система, що є сукупністю взаємозалежних елементів. Сучасні стандарти освіти відкривають перед педагогами широкі можливості вибору форм і методів навчання і виховання. Нові вимоги змушують орієнтуватися на вибір інструменту мотивації до активної діяльності, способу підвищення зацікавленості в досліджуваному предметі. Засоби масової інформації пропонують широкий спектр інформації на тему вирішення даної проблеми. Тому завдання адміністрації школи – суттєво допомагати педагогам озброїтися сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Плани та результати роботи краще представляти в візуалізованій формі, що є безперечним потенціалом для організації продуктивної діяльності і розвитку компетенцій. Учень здобуває якості, які в майбутньому стануть його опорою. Це й логічне, образне, креативне мислення, здатність ефективно працювати в команді, приймати швидкі практичні рішення, здатність до комунікації – все це прививається з початкової школи.

Тексти підручників, орієнтовані на вдумливу роботу, зараз менше приваблюють школярів, ніж барвиста віртуальна реальність, що виникає на екрані телевізора або моніторі комп'ютерів - логічна складова навчання поступається місцем візуальному сприйняттю. Саме тому інформаційна насиченість сучасного світу вимагає спеціальної підготовки навчального матеріалу перед його пред'явленням учням, щоб у візуально осяжному вигляді дати учням основні відомості. Візуалізація потребує згортання інформації в початковий образ (емблему, логотип, графік, картка). Саме тому в освітньому процесі збільшується пріоритет різноманітних технік візуалізації.

Для підвищення ролі сучасних інформаційних технологій, ми склали план-проект управлінської діяльності з цієї проблеми. Мета цього проекту: ознайомлення педагогів з основними поняттями та напрямками освітнього менеджменту за допомогою самих популярних інтерактивних сервісів Інтернету, сприяння широкому впровадженню візуально поданої навчальної інформації учням на уроках та в післяурочний час. Все це підвищить конкурентоспроможність вчителя.

Опанування, пропаганда та використання інтерактивних он-лайн сервісів не є самоціллю, це – один із можливих кроків урізноманітнити форми і методи навчання учнів інклюзивних класів, допомогти їм навчатися дистанційно.

Насамперед в школі було складено програму вивчення та використання в освітньому процесі інтерактивних он-лайн сервісів LinoIt та LearningApps, було створено динамічну групу по вивченні методів роботи із цими сервісами та пропаганді їх впровадження в освітній процес. З цією метою проведено низку майстер-класів, практичних занять та індивідуальних консультацій. Досвід цієї роботи школа презентувала на виставці педагогічних інновацій «Хмельниччина на шляхах реформування», матеріали опубліковані в Інтернеті.

Впроваджуючи питання візуалізації в управлінській діяльності школою, на першому етапі я вирішила за допомогою інтелект-карт допомогти педагогам періодично відтворювати знання педагогіки, психології та методики проведення уроків різних типів. Для цього створено інтерактивну стікерну дошку Ліно з відповідними інтелект-картами: «Педагогіка» (Д-2) ([перейти](#)), або «Структура уроку в інтелект-картах» (Д-3) ([перейти](#)). Стікерна дошка Lino допомагає представити велику кількість необхідної інформації в одному місці – на одній дошці, наприклад, «Управлінська діяльність та Методична робота у школі» (Д-4) ([перейти](#)). Тут завжди «під рукою»: структура класів школи (Д-5) ([перейти](#)), структура освітніх послуг школи (Д-6) ([перейти](#)), структура методичної роботи школи (Д-7) ([перейти](#)), роль інтелект-карт у методичній роботі (Д-8) ([перейти](#)); чергове нагадування про етапи побудови інтелект-карт та їх особливості, вимоги до складання індивідуальної програми розвитку дитини з ООП та вимоги до забезпечення адаптації класного середовища для потреб особливих учнів тощо.

Сайти школи: офіційний сайт школи <http://khmelschool8.at.ua>, сайт школи I ступеня <http://pochatkova8.at.ua> та авторські сайти вчителів початкової школи: сайт-портфолію Бігус І.М. <http://pochatkova.at.ua> та Атаманюк Н.В. «Інклюзивне навчання. Дистанційна освіта» <http://inkluziya.at.ua> стали центром методичної роботи, платформою для вивчення питання електронного супроводу уроку, забезпечення візуалізації в освіті.

В роботі заступника директора дуже важливі документи постійного та періодичного контролю за діяльністю школи, аналіз цього контролю. Я вирішила зробити ці документи доступними мені і конкретному педагогу, але не для спільного використання, тобто розмістила їх на google-диску з наданням доступу окремим працівникам. Такого роду документація, яка потребує цифрового аналізу, створена у програмі Microsoft Excel з автоматизованими розрахунками. Вчителю чи заступнику варто ввести тільки проміжні дані, а підсумки отримуємо автозаповненням за допомогою вже написаних відповідних формул.

Прикладом можуть слугувати низка документів:

- 1) контроль ведення класних журналів по кожному класу (Д-9) ([перейти](#)),
- 2) контроль ведення журналу ГПД по кожній групі (Д-10) ([перейти](#)),
- 3) аналіз успішності за I, II семестри та за навчальний рік по кожному класу та школі в цілому (Д-11) ([перейти](#)),
- 4) контроль ведення щоденників по кожному класу (Д-12) ([перейти](#)),
- 5) контроль навчально-матеріальної бази кабінетів (Д-13) ([перейти](#)),
- 6) контроль поурочного планування кожним вчителем (Д-14) ([перейти](#)),
- 7) моніторинг навчальних досягнень (з української мови, літературного читання, математики та природознавства) по кожному класу та школі в цілому (Д-15) ([перейти](#)).

Наша школа спеціалізується на роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, тому більша частина роботи адміністрації направлена на те, щоб ідея інклюзії дійсно “працювала”, тобто: в першу чергу, щоб вона стала складовою професійного мислення педагогів школи; по-друге, підтримувалася та впроваджувалася усіма учасниками навчально-виховного процесу (командний підхід); по-третє, території школи та будівлі стали доступними для дітей з ООП.

Працюючи над інклюзією вже 15 років, ми напрацювали: команду спеціалістів; розуміння та вміння працювати з особливими дітьми, вести відповідну документацію; зробили реконструкції будівель школи, створили центри для денного перебування дітей з ООП, створили кімнати для реабілітаційних занять та релаксації, кімнати гігієни, добудували пандуси та побудували зовнішній ліфт на чотири поверхи тощо.

Проблема управління навчально-виховною діяльністю школи в умовах інклюзивної освіти теж стає на новий рівень: забезпечити нові форми та методи навчально-виховної роботи, забезпечити електронний супровід уроків і максимально наблизити спочатку педагогів а вже потім учнів до візуалізації в навчанні. В школі підключено швидкісний інтернет до всіх кімнат, навчальних кабінетів; всі класні кімнати обладнані комп'ютерами та екранами для відображення електронної наочності.

Крім напрямку роботи адміністрації школи на створення умов інклюзивного навчання дітей з ООП поставлене питання забезпечення можливості бачити всі ці питання, напрямки та структури роботи. І у цьому нам допомагає створений цикл різних карт, схем, структур, що відображають всю діяльність колективу школи.

Після затвердження відповідними наказами по школі, ми створюємо картки-плакати, що відображають певний напрямок роботи (матеріали також розміщено на хмарі та надано доступ до них відповідним службам).

1) «Затвердження складу трансдисциплінарної команди з розвитку інклюзивного навчання» (Д-16) ([перейти](#));

2) «Утворення класів з інклюзивним навчанням» (після погодження з Департаментом освіти та науки) (Д-17) ([перейти](#));

3) «Про організацію роботи асистентів вчителів» (Д-18) ([перейти](#));

4) Організація перевезення дітей з ООП (Д-19) ([перейти](#));

Для забезпечення індивідуалізації навчально-виховного процесу розробляється:

1) індивідуальна програма розвитку дитини з ООП. Інтелект-карта (Д-20) ([перейти](#));

2) інтелект-карта «Забезпечення адаптації класного середовища для потреб дитини з ООП» (Д-21) ([перейти](#));

Відповідно до затвердженого Індивідуального навчального плану складаються: розклад уроків учнів з ООП класів з інклюзивним навчання (додаток) (переглянути зразок); розклад корекційно-розвиткових занять та соціально-психологічного супроводу учнів з ООП (Д-23) (переглянути зразок).

Опорні карти знань ми використали не стільки для інтелект-карт та зручного поєднання великої кількості інформації у малій карті-схемі, як з метою підготувати педагогічний колектив до їх сприйняття та розуміння необхідності використання карт знань для вивчення навчального матеріалу на уроках. Я намагалася продемонструвати наскільки метод ментальних карт знайшов своє практичне застосування в найрізноманітніших сферах людської діяльності та освіти в цілому. Ментальні карти особливо зручні для запам'ятовування; навчання; мозкового штурму; презентацій; планування; прийняття рішень.

Використання цієї методики дозволяє побачити багато речей і нюансів. При цьому відкриваються нові творчі можливості, задіюється асоціативне мислення. Готові ментальні карти дозволяють зберігати і постійно повертатися до важливої інформації, її цілям. При цьому інформація, викладена радіантним способом, легко сприймається і швидко запам'ятовується. Основна робота відбувається в процесі створення інтелект-карт.

Адміністрація школи спланувала та організувала проведення майстер-класу по вивченні сервісу Edraw Mind Map для створення інтелект-карт, опрацювала етапи та особливості їх створення.

Приклади: «Етапи та особливості інтелект-карт» (Д-22) ([перейти](#)), «Візуалізація інформації за допомогою ІКТ» (Д-23) ([перейти](#)), інтелект-карти для уроків природознавства вчителя Атаманюк Н.В. (Д-24).

Візуалізація інформації за допомогою ІКТ забезпечує нам:

- Інтерактивність: можливість активно взаємодіяти з інформацією, управляти представленням інформації
- Динамізм: Технологія анімації, яка дозволяє маніпулювати кольором, розмірами об'єктів, створення ілюзії руху, зміни, розвитку
- Мультимедійність: інтегровані інформаційні об'єкти різних типів: звук, текст, зображення.

У зв'язку із планами на створення в школі нових платформ Інтернет-підтримки навчального процесу (організація дистанційного навчання), виникла потреба переглянути технології створення електронних навчальних ресурсів засобами сучасних сервісів Інтернету. Для організації дистанційного навчання та адміністративної роботи у школі ми обрали найбільш придатний цієї роботи хмарні сервіси Google Drive (Диск Google).

Варто звернути увагу на сервіс для створення діаграм он-лайн csoo.com (Csoo-Діаграми) - сервіс для спільної роботи для створення діаграм і схем, малювання, створення графіків, плакатів. Сервіс англomовний, після переходу та реєстрації в csoo.com, вибираємо схему необхідної діаграми, щоб почати роботу. Сервіс надає редактор для безкоштовного створення тільки 5 проектів. Проте цього досить, щоб позитивно оцінити зручності та можливості даного on-line сервісу. На сервісі csoo.com досить зручно створювати таблиці-плакати великих розмірів. Причому, дані діаграми можна зберігати як png-зображення і потім вбудовувати на будь-який фон веб-сторінки чи блогу або й іншого плакату (приклад роботи в середовищі сервісу, додаток Д-25-1, Д-25-2).

Приклади робіт (даний матеріал розміщено на сайті школи):

- Аналіз успішності (переглянути) (Д-25) ([перейти](#))
- Що дає інклюзивна освіта? (Д-26) ([перейти](#))
- Довідник для батьків дитини з ЦП (Д-27) ([перейти](#))
- Поради педагогам при організації інклюзивного навчання (Д-28) ([перейти](#))
- Рекомендації вчителям для роботи з дітьми з ООП (Д-29) ([перейти](#))
- Новий базовий закон «Про освіту» (Д-29.1) ([перейти](#))

Звертаємо увагу на цікавий сучасний сервіс «Стрічка часу» - часова шкала, на яку в хронологічній послідовності наносяться події, утворюючи історію їх розвитку. Події можна представляти у вигляді тексту, зображення, звуку або відео. Рекомендуючи вчителям використання сервісу Tiki-Toki.com, ми з учасниками динамічної групи презентували «Історію СЗШ №8» (Д-30) [на стрічці часу](#), для бажаючих вчителів були

проведені вчителями інформатики індивідуальні консультації по роботі у цьому сервісі. На практичному занятті з вчителями було опрацьовано стрілка часу – «Віхи життя Тараса» (Д-31) [переглянути](#).

Однією з останніх тенденцій стало подання інформації у вигляді графіків, які відображають якісь зміни в певній сфері за проміжок часу або ж характеристики і властивості деяких процесів. Ця течія отримало назву «Інфографіка». Її основними принципами є змістовність, легкість сприйняття та алегоричність. Інфографіка — це спосіб передачі великого обсягу інформації за допомогою простих і зрозумілих візуальних методів. На мій погляд, сервісів Easel.Ly та Canva.com цілком достатньо для створення подібних карток, плакатів.

Easel.Ly – сучасний дизайн і простий інтерфейс. Сервіс повністю англomовний, але це не заважає користуватися його функціями, оскільки всі назви елементів дублюються піктограмами. Сервіс містить 15 базових шаблонів для початку роботи з інфографікою, а також велику кількість типових об'єктів, розбитих за категоріями. Приклади інфографіки, що використовувалися мною на методичних нарадах у школі: «Якою бути освіті» (Д-32) [переглянути](#); «Інтернет за 1 хвилину в цифрах» (Д-33) [переглянути](#); «Права дитини в Україні» (Д-34) [переглянути](#). Варто звернути увагу на сервіс <https://www.evernote.com> для електронного записника, який зручно використовувати для колективної роботи (Д-35). Я апробувала даний сервіс, маю плани щодо подальшого його використання.

Узагальнюючи сучасний стан візуалізації навчального процесу можна зробити наступні висновки: уведення методу візуалізації в освітній процес - це вимога часу; техніки візуалізації сприяють захопленості дітей, якісній комунікації, підвищують самостійність і системність у роботі; візуалізація сприяє якісному засвоєнню матеріалу досить складних тем шкільної програми. Спектр цифрових технологій достатній для вибору оптимального інструменту й технік візуалізації. Враховуючи нові течії в поданні інформації на уроках, я з групою творчих вчителів зайнялись оволодінням технологій створення анімаційних презентацій у середовищі PowToon та «літаючих» презентацій Prezi, сервісів для створення ребусів Rebus1, кросвордів тощо. Крім популяризації нових сервісів та їх переваг, ще слід вчити педагогів грамотно використовувати візуальну навчальну інформацію на уроках, щоб не порушувалися дидактичні принципи.

Дослідивши можливості та переваги візуального представлення інформації, я переконалася, що: візуалізація допомагає вчителю і учням правильно організувати й аналізувати інформацію: прості діаграми, схеми або малюнки допоможуть швидко засвоювати великі обсяги інформації, легко їх запам'ятовувати, а також простежувати взаємозв'язок між блоками інформації; візуалізація дозволяє легко інтегрувати нові знання педагогів новітніх технологій та методів освітньої діяльності.

Література

1. Маслов В.М., Смирнова В.М. Проблема формування візуальної компетенції в інноваційному вузі // Сучасні проблеми науки та освіти. - 2015. - № 2-1. , [Електронний ресурс]. <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=19434>
2. Сіббет Д. Візуалізують це! Як використовувати графіку, стікери та інтелект-карти для командної роботи. Пер. з англ. - М.: Паблішер, 2013. - 280 с.
3. Чванов М.С., Храмова МИ .. Інформаційні технології в освіті: Навчальний посібник. Тамбов: вид ТГУ ім. Г.Р. Державін, 2010. 379 с.
4. Самойлова І.А. Хмарні технології в освіті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/presentation/d/1t1Yf1b1vH5Rsg38JZCyUJ6BoWxwps85wDja1yrNROQ/edit#slide=id.p13>
5. Шиненко М.А., Сороко Н.В. Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/webfm_send/308
6. Сабліна М.А. Можливості використання хмарних технологій в освітній та соціальній сферах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/4116/1/M_Sablina_OD_7_IS.pdf
7. Огляд популярних програм для mind-map. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://megamozg.ru/post/2176/>.
8. Стрічка часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viakiev.blogspot.com/2015/12/blog-post.html>.
9. Фролова М. А. Нові можливості інфографіки [Текст] // Проблеми і перспективи розвитку освіти: матеріали VI міжн. наук. конф. — Пермь: Меркурій, 2015. — С. 298-303.
10. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс]. <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>.
11. Ментальна карта як спосіб візуалізації мислення [Електронний ресурс]. <http://faqukr.ru/mistectvo-ta-rozvag/98553-mentalna-karta-jak-sposib-vizualizacii-mislennja.html>

ІНТЕРАКТИВНА ШКОЛА

*Бакалюк Віталій Іванович, директор Митинецької ЗОШ І-ІІІ ступенів
Красилівського району Хмельницької області*

Управління загальноосвітньою школою може здійснюватися за різними типами: адаптивне, за цілями і результатами, громадсько-державне, школобазований менеджмент, програмно-цільове, проектне, стратегічне, оперативне, традиційно-інструктивне, комп'ютерно-інформаційне, з використанням

закордонних моделей, авторське, тощо. Одним з типів управління школою може бути управління на основі моделювання відносин у загальношкільному колективі та конструювання взаємодій закладу з соціальними та природними об'єктами зовнішнього середовища. Таким чином, мета управлінської діяльності у вказаному типі управління – вивчення, моделювання, оптимізація та забезпечення ефективності суб'єкт-суб'єктних відносин учасників навчально-виховного процесу у загальношкільному колективі та координація взаємодій закладу з установами, підприємствами, організаціями, об'єктами природи. Варто зазначити, що чільне місце при такому типі управління загальноосвітньою школою посідають наступні напрями управлінської діяльності: моделювання міжособистісних стосунків педагогів і дітей, як рушійної сили освітнього процесу; оптимізація суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогами; підвищення ефективності суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і батьків; удосконалення взаємин між учнями; педагогічне керівництво, самовихованням – специфічним типом внутрішніх взаємовідносин. Формула нової школи розкрита у Концепції реформування середньої освіти України до 2029 року, включає індивідуалізацію, орієнтацію на учня, партнерство. Партнерські відносини між педагогом і вихованцем в умовах компетентнісної освіти мають будуватися на гуманістичних принципах та науковій основі. Партнерські відносини між учнем, учителем та батьками, педагогіка співробітництва, оптимізована система суб'єкт – суб'єктних взаємодій визначають сутнісні риси *Інтерактивної Школи*.

Аналіз публікацій і досліджень, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. «Колектив – це кінець-кінцем система взаємин, яка і є справжнім вихователем особи. Розрахунок і конструювання цієї системи вимагають неабиякої майстерності від керівника колективу – директора закладу, підприємства» - стверджує Кумарін В.В. (7;15). Фундаментальним принципом виховання шкільного колективу В.О.Сухомлинський визнавав багатство відносин між учнями і педагогами «Колектив живе багатим повноцінним духовним життям тоді, коли в ньому є ідейні, громадські, інтелектуальні, трудові, естетичні відносини. Повторюємо: «відносини», - наголошував видатний теоретик і практик з Павлиша (112;1;407)». «Доведено, що виховуючи суб'єкт-суб'єктні відносини дорослих і дітей *мають переважити змістом і методами навчання*, вони є необхідною умовою самоосвіти, самовиховання і самотворення особистості. А відтак доходимо до висновку, що виховуючи суб'єкт-суб'єктні відносини мусять стати сутністю, умовою і формою сучасної особистісно-соціальної моделі педагогічного процесу, її результатом і критерієм», - стверджує А.М.Бойко, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (6;4-8). Технологія удосконалення відносин ґрунтується також на психологічних основах педагогічного менеджменту, адаптивного управління, гуманістичного спілкування, принципах особистісно-орієнтованої освіти: діалогічності та діалогічної взаємодії. «Концепція подальшого дослідження відносин включає три концепти і розглядається нами, - стверджує А.М.Бойко, - на трьох рівнях: методологічному, теоретичному і технологічному» (6,5). Слід зауважити, що міжособистісні відносини також можуть вивчатися на основі авторитетної теорії психології відносин В.М.Мясищева (8).

Варто підкреслити, що модель *Інтерактивної школи* розробляється на теоретичному, методологічному та технологічному рівнях. Отже, на кожному з вказаних рівнів може моделюватися Інтерактивна Школа. Провідна управлінська технологія в Інтерактивній школі – технологія вдосконалення відносин у загальношкільному колективі та оптимізація зовнішніх взаємодій закладу. Серед принципів особистісно-орієнтованого навчання І.С.Подмазін визначає принцип діалогічної взаємодії: «Следовательно, можно предложить, что основной движущей силой образовательной деятельности является взаимодействие личности и личности, взаимодействия, при котором познание и диалогическое общение является осознанной целью и значимой ценностью» (11;193).

Розв'язання даної проблеми порушено автором опису у наступних публікаціях: «Школа життєтворчих стосунків» (1), «Відносини у школі за ідеями В.Сухомлинського» (2), «Система взаємодії - різнобічна» (3), «Школа життєтворчих відносин» (4), «Особливості міжособистісної взаємодії в освіті» (5). Заслуговує на увагу висновок В.С.Пікельної: «Внутрішньошкільні відносини функціонально виникають у процесі управління, тому саме вони є *предметом науки управління* школою. Специфіка управління школою полягає в тому, що на всіх її рівнях ми маємо справу з людьми (педагогічний, учнівський колективи, батьки, громадськість) і з тими відносинами, які виникають у різних видах спільної діяльності» (10; 32).

Саме у моделі Інтерактивної школи предметом теоретичного дослідження і практичної діяльності постає управління відносинами, суб'єкт-суб'єктними взаємодіями між учасниками навчально-виховного процесу.

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ШКОЛИ

Вступ. Концепція ґрунтується на провідних засадах реформування середньої освіти України до 2029р. У структурі Концепції виділяються основна мета, місія, завдання, актуальність, ідея, кредо, пріоритети, принципи, стратегії діяльності, особливості організації і змісту навчально-виховного процесу, структурна інновація, очікувані результати, науково-методичне і нормативно-правове забезпечення, мета управлінської діяльності, умови та перешкоди реалізації.

Актуальність. Важливою складовою формули Нової школи визначається педагогіка партнерства, в основі якої «... спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» (9;16). Взаємодія суб'єктів освітнього процесу на засадах співробітництва з урахуванням ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів,

перспектив і цілей приводить до співтворчості, до встановлення відносин між педагогом і дитиною, як життєтворчих стосунків, в яких особистість формує особистість. Адже, соціально і педагогічно нормальні відносини розвивають морально і психологічно здорові якості, що складають структуру особистості.

Місія -- Забезпечити розкриття та розвиток особистісного потенціалу кожного учня та вихователя.

Мета -- Створити умови кожному вихованцю і вихователю для здобуття найвищих індивідуальних досягнень на основі продуктивної міжособистісної взаємодії.

Мета управлінської діяльності – оптимізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчально-виховного процесу як засобу індивідуального розвитку учня та професійного зростання педагога.

Основні завдання: 1. Оптимізація змісту, форм і методів суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. 2. Проведення всебічного психологічного діагностування кожного учня та педагога на основі використання сучасного діагностичного інструментарію. 3. Проектування особистісного розвитку кожного учня. 4. Моніторинг індивідуальних досягнень кожного учня і педагога. 5. Щорічний аналіз професійного вибору випускників 9 та 11 класів. 6. Щорічний аналіз професійного поступу кожного вчителя.

Ключові поняття– суб'єкт-суб'єктна взаємодія, інтерактивність, індивідуальне досягнення інтерсуб'єктивність

Кредо: Від успішного учня – до успішної країни

Принципи: наступності і неперервності, системності, інноваційності, особистісної орієнтації, дитино центризму, еволюційних змін(від локальних через модульні до системних), компетентнісної спрямованості.

Пріоритет-надається індивідуальним досягненням вихованців та вихователів здобутих на основі їх продуктивної взаємодії .

Структурна інновація – лабораторія комплексної психолого-педагогічної діагностики кожного вихованця і вихователя, задачі якої: вивчення індивідуально-типологічних, психологічних особливостей учнів; здійснення відбору методик, які найбільш ефективно сприяють розвитку кожної особистості учня; проектування освітнього маршруту кожного вихованця.

Особливості змісту та організації розвивального навчально-виховного процесу формуються на основі принципу людиноцентризму та структурах та функціях свідомості і особистості. Реалізуються на різноманітних формах урочної, позаурочної, позакласної та позашкільної діяльності: вивченням факультативу «Крок за кроком до життєвої компетентності й успіху» (10-11 кл.), курсу «Культура життєвого самовизначення» (1-11 кл.), «Етика і психологія ділових відносин» (10-11 кл.), тренінг «Розвиток комунікативних навиків особистості», спецкурсу «Самоорганізація особистості» (10-11 кл.), гуртків «Стань творцем свого життя» (5-9 кл.), «Я, як Я, Я та інші, Я та суспільство» (10-12 кл.). Проведенням уроків «Культура людських взаємовідносин», уроків мислення (логіки), уроків розвитку творчої уяви (фантазії), уроків культури емоцій та почуттів, тренінгів виховання волі, уроків самовиховання, казок народів світу, спільних справ, курсів «Пізнай себе», «Основи конфліктології». Зміст вказаних занять може органічно входити в позаурочну та позакласну діяльність учнів, які проводяться за динамічним розкладом при стабільному режимі роботи школи. Домінуючі форми навчальної діяльності - індивідуальні, індивідуально-групові заняття та консультації.

Стратегії діяльності: 1.Персоніфікація загальних завдань школи. 2. Формування картки індивідуального розвитку учня і план-картки індивідуальних досягнень педагога. 3. Моніторинг індивідуальних результатів діяльності кожного вмотивованого учасника навчально-виховного процесу. *Засоби* реалізації управлінської мети – проектування індивідуальної траєкторії особистісного розвитку кожної дитини, формування персонального портфоліо учня і вчителя. *Результативність* визначається на основі застосування комплексу методик вивчення і вимірювання розвитку особистості кожної дитини, в тому числі з використанням кваліметричних моделей для визначення морального, фізичного, творчого та розумового розвитку і рівня сформованості ключових компетентностей. *Науково-методичне забезпечення* затверджується після розробки структурно-функціональної схеми, концепції та програми експерименту Інтерактивної Школи

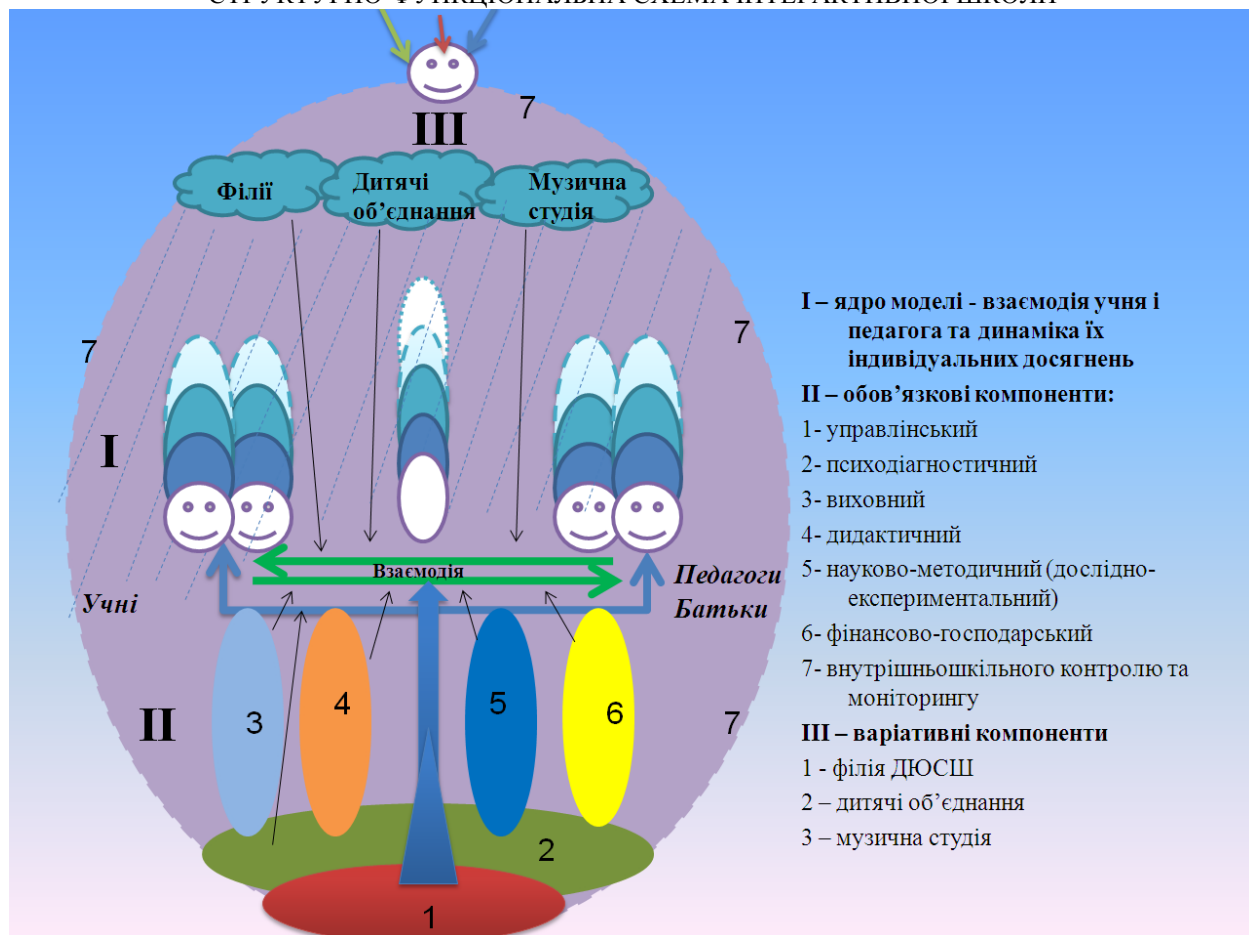
Умови реалізації: 1. Наявність наукового керівника. 2. Індивідуальний штатний розклад. 3. Індивідуальний навчальний робочий план. 4. Наявність комплексу методик, сучасного діагностичного інструментарію, опитувальників, спеціальної програми для всебічного вивчення особистості дитини. *Переешкоди:* 1. Недостатня готовність педагогічних працівників для роботи в експериментальному закладі. 2. Незадовільна навчально-матеріальна база. 3. Відсутність належного науково-методичного та психолого-діагностичного забезпечення.

Термін реалізації – 2017- 2021 роки

Моніторинг освітньої діяльності Інтерактивної школи проводиться у трьох напрямках: моніторинг індивідуального розвитку учнів та їх досягнень, моніторинг професійних здобутків педагогів та моніторинг взаємодії між ними, складовими якої є когнітивний, емоційний, мотиваційний та діяльнісний компоненти.

Кожен компонент схеми Інтерактивної школи розглядається як цілісна система. До прикладу, управлінський компонент включає такі структури як Рада школи, Піклувальна рада, Загальношкільний батьківський комітет, Адміністрація закладу, Педагогічна рада, а у перспективі і Наглядова рада. Науково-методичний (дослідно-експериментальний) компонент містить розгорнуту структуру науково-методичної роботи, програму експериментальної діяльності від організаційно-підготовчого до узагальнювального

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СХЕМА ІНТЕРАКТИВНОЇ ШКОЛИ

етапів. Засобами моніторингу індивідуальних досягнень вихователя і вихованця є професійне портфоліо вчителя і портфоліо учня, а також картка суб'єкт-суб'єктної взаємодії, у яку вносяться очікувані результати участі учнів в олімпіадах, конкурсах-захистах робіт МАН, спортивних змаганнях, турнірах, оглядах художньої самодіяльності, проєктах до яких їх готують вчителі. План-картка також містить індивідуальні досягнення педагогічних працівників у методичній роботі, конкурсах фахової майстерності, результатах самоосвіти, участі у науково-практичних конференціях, симпозіумах, форумах, педагогічних виставках, фестивалях, публікаціях у фахових виданнях, підготовку авторських програм, методичних розробок тощо.

Саме ефективність суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка містить когнітивний, емоційний, мотиваційний та діяльнісний компоненти визначають рівень розвитку особистості вихованця і динаміку професійного зростання вчителя. Мета суб'єкт-суб'єктної взаємодії може визначати навчальний, виховний та розвивальний результати, рівень сформованої компетентності. А у випадку взаємодії з зовнішнім соціальним об'єктом (спортивною школою, науковою установою) зміст взаємодії розгортається у цілісний проєкт, спрямований на самореалізацію і соціалізацію учня.

Для реалізації дерева цілей особлива увага звертається на прогнозування індивідуальних досягнень кожного педагога та учня на основі їх ефективної взаємодії. З цією метою складається план-картка, яка має таку форму:

Учитель, фах	Учень, клас	Тип здібностей	Організаційно педагогічна взаємодія	Прогнозоване досягнення
--------------	-------------	----------------	-------------------------------------	-------------------------

Висновки. У статті зроблено спробу обґрунтувати необхідність дослідження, моделювання та ефективного впровадження у практичну діяльність модернізованих відносин у загальношкільному колективі та взаємодії закладу з об'єктами освітнього, соціального та природного середовища. Соціальне та педагогічне значення порушеної проблеми полягає у підвищенні якості діяльності загальноосвітнього закладу на основі управління суб'єкт-суб'єктними відносинами та системою зовнішніх взаємодій. Розв'язання питання має практичне та теоретичне значення, забезпечує реалізацію основних положень Концепції "Нової української школи", поглиблює теоретико-методологічні та технологічні засади управління школою. Таким чином, «відносини», «взаємини», «стосунки», «суб'єкт – суб'єктна взаємодія»,

«міжособистісні ставлення» - синоніми висхідної категорії педагогіки, вартісна клітинка освітнього процесу, визначальна риса *Інтерактивної школи*.

Література

1. В.Бакалюк «Школа життєтворчих стосунків». - «Майбуття», Хмельницький, 2000р. №1(155).
2. В.Бакалюк «Відносини у школі за ідеями В. Сухомлинського».- «Майбуття», Хмельницький, 2003, №19 (239).
3. Бакалюк В. «Система взаємодії – різнобічна». - «Майбуття», Хмельницький, 2008р. № 4 (342).
- 4.Бакалюк В. Школа життєтворчих відносин Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: «Психолого-педагогічний аспект» / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 13-14 травня 2008 року – Дніпропетровськ: «Інновація» 2008,.-368с.(с.51-55).
5. Бакалюк В. Особливості міжособистісної взаємодії в освіті. – Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції «Традиція і культура. Феномен діалогу: традиція і сучасність.» Ч1-4,к,2010, ч.4, с.22-23.
6. Бойко А. «Виховуючі суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів і учнів як основа модернізації освітньої галузі в Україні». - «Рідна школа», №4, квітень, 2004р., с.4-8.
7. Кумарін В.В. «Технологія А.С.Макаренка і перебудова школи» - Макаренко А.С.Методика виховної роботи.-К.:Рад.шк.,1990.-366с.(с.15).
8. Мясцев В.М. Психологія відносин: Вибрані психологічні праці (за ред.Бодалева А.А.) – М.:МОДЕК МПСІ, 2004.
9. Нова школа (проект для обговорення)/ Група упорядників Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. та ін.. Заг. ред.Грищенко М.К.: МОН України , 2016.-36с.
10. Пікельна В.С. Управління школою. У 2ч.-Х.:Вид.гр.»Основа»,2004.-С.1-112с.
11. Подмазін С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование.Запоржье.Просвета.2000р. с.250.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти томах. – К.Радянська школа, 1977 – т.1-5

РОЗДІЛ VI.

ІННОВАЦІЇ У НЕПЕРЕРВНОМУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СЕРТИФІКОВАНА ПРОЛОНГОВАНА ФОРМА (СП-ФОРМА) НАВЧАННЯ

Осадчий Іван Григорович, ректор Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти», доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

В епоху переходу навчальних закладів і територіальних систем освіти до інноваційного типу розвитку, коли в кожній «точці» («зоні») системи перехід на якісно вищий рівень функціонування є об'єктивно затребуваним і технологічно можливим, зростає роль професіоналізму педагогічних працівників, їх керівників, який перетворюється в один із головних і, що важливо, практично невичерпний ресурс еволюційних та революційних процесів удосконалення освіти як цінності, інституції, процесу й результату.

Наявна система підвищення кваліфікації педагогічних працівників, керівників закладів та установ освіти впродовж останнього десятиліття реагує на ці виклики запровадженням у регіональних закладах післядипломної освіти (далі ЗПО) водночас з оновленими за змістом фаховими курсами з очною формою навчання й інших видів освітньої діяльності за заочною, очно-заочною, дистанційною формами, наприклад, курсів підвищення кваліфікації із проблеми або ж накопичувальної системи підвищення кваліфікації, яка реалізується на основі фіксації здобутків педагогів (зокрема й навчання) у міжтестастійний період.

Концептуальними засадами реформування середньої школи «Нова українська школа» також передбачено, що «форми підвищення кваліфікації буде диверсифіковано» [4].

Удосконалення діяльності регіональних ЗПО завдяки урізноманітненню власного внутрішнього освітнього простору, безумовно, є прогресивним і науково обґрунтованим напрямом, але через «замкненість» система не забезпечує розв'язання основних проблем організації якісної неперервної освіти педагогів повною мірою. Усе більш очевидною та гострою стає проблема «відірваності» або ж «віддаленості» педагогічних працівників, їх керівників та роботодавців (місцеві органи управління освіти) від процесу формування змісту неперервного навчання, відбору викладачів (лекторів) та педагогів-практиків як носіїв ефективного досвіду роботи, місця навчання, залучення різноманітних ресурсів тощо. Водночас, і це легко спрогнозувати, після відмови педагогів від навчання в регіональних ЗПО процес підвищення їхньої кваліфікації швидко втратить якості системності, науковості, неперервності.

Ураховавши зазначене, вважаємо, що наукову проблему як концепцію знання про незнання можна сформулювати у вигляді запитання: «Якими мають бути організаційно-методологічні засади нових форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, щоб у них були реалізовані як спільна спрямованість зусиль та інтеграція запитів педагогічного працівника, його керівника і роботодавця, ефективне використання наявних ресурсів, так і принципи системності, науковості, наступності, ефективності й результативності процесу неперервного навчання персоналу?»

Розв'язок проблеми будемо шукати за допомогою моделювання нових форм підвищення кваліфікації з наближенням навчання до місця роботи педагога, але з обов'язковою сертифікацією навчальних занять щодо їх якості, пролонгованості освітнього процесу – його «розгорнення» в часовому вимірі.

Мета дослідження– розкриття змісту організаційно-методологічних засад підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за СП-формою навчання.

На основі вивчення наукових джерел і результатів діяльності Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти» впродовж констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгрованою формою навчання» (науковий керівник Осадчий І.Г., наказ департаменту освіти і науки Київської ОДА від 11.11.2016 № 370 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня з теми «Підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгрованою формою навчання») було з'ясовано, що у професійній спільноті педагогів сформувалася об'єктивна затребуваність переходу від використання «закритого» освітнього простору регіонального ЗПО до розбудови «відкритих» систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Основними організаційно-методологічними засадами підвищення кваліфікації педагогічних працівників за СП-формою навчання є такі:

– наявність мережевої (сіткової) структури, складниками якої є регіональний ЗПО, місцеві органи управління освіти (району, громади, міста), територіальні (район, громада, місто) методичні кабінети/центри, навчальні заклади та установи освіти, педагоги, а також вищі навчальні заклади та наукові установи, органи влади, громадські організації та окремі громадські діячі тощо;

– урахування освітніх запитів педагогів, які навчаються в системі підвищення кваліфікації, їхніх керівників (директорів, завідувачів навчальних закладів), роботодавців (місцеві органи управління освітою),

а також вимог державної (МОН України) та регіональної (обласні департаменти освіти і науки) політики в галузі освіти у формуванні змісту навчання, яке стає неперервним;

- залучення до викладання змісту навчання за СП-формою до 50% фахівців, які не працюють у регіональному ЗПО;
- проведення навчання за СП-формою на базі одного або кількох навчальних закладів територіальної одиниці (громади, міста, району);
- організаційне забезпечення навчання за СП-формою забезпечується місцевим органом управління освіти (територіальним методичним кабінетом/центром);
- фінансове забезпечення навчання за СП-формою здійснюється регіональним ЗПО за рахунок коштів обласного бюджету та місцевим органом управління освітою за рахунок коштів освітньої субвенції, інших коштів;
- координація навчальної діяльності за СП-формою навчання, затвердження програм освітньої діяльності, контроль якості навчання, сертифікація навчально-методичних занять, видача документів про навчання здійснюється регіональним ЗПО;
- зміст навчання за СП-формою відображається в соціально-гуманітарному (10-20% обсягу годин), професійному (20-30% обсягу навчальних годин), фаховому (40-60% обсягу навчальних годин) та діагностико-аналітичному (10% обсягу навчальних годин) модулях та реалізується під час сертифікованих навчально-методичних заходів (далі – СНМ-заходи) тривалістю 4-8 академічних годин, які мають одну або кілька інтегративних тем і проводяться як сукупність таких видів занять, як лекція, семінарське або практичне заняття, тренінг, конференція тощо;
- неперервне навчання за СП-формою здійснюється впродовж 5 років, охоплює весь міжтестастійний період учителя і складає 150 академічних годин (5 кредитів);
- допускається збільшення/зменшення кількості навчальних годин у кожному з чотирьох модулів упродовж конкретного навчального року за умови відповідного зменшення/збільшення кількості навчальних годин упродовж наступних років.

Рамку програми освітньої діяльності за СП- формою навчання представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Рамка програми освітньої діяльності за СП - формою навчання

№ з/п	Назва модуля	Кількість навчальних годин				
		1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
1.	Соціально-гуманітарний	3-6	3-6	3-6	3-6	3-6
2.	Професійний	6-9	6-9	6-9	6-9	6-9
3.	Фаховий	8-18	8-18	8-18	8-18	8-18
4.	Діагностично-аналітичний	3	3	3	3	3
Кількість СНМ - занять		4-6	4-6	4-6	4-6	4-6
Усього навчальних годин/кредитів		30/1	30/1	30/1	30/1	30/1

Організація підвищення кваліфікації за СП- формою навчання передбачає реалізацію таких етапів:

1. Оформлення заявки на підвищення кваліфікації за СП - формою навчання із зазначенням бажаного змісту навчання за запитом педагога, його керівника (директора, завідувача навчального закладу) та роботодавця (керівника місцевого органу управління освіти) і направлення її до регіонального закладу післядипломної педагогічної освіти.
2. Розроблення програми освітньої діяльності за СП - формою навчання (на 5 років або ж на кожен рік окремо) та навчально-тематичного плану на перший рік навчання (після його завершення – на кожен наступний). Завдання цього етапу виконує відповідна кафедра регіонального ЗПО, яка забезпечує підвищення кваліфікації педагогів з урахуванням державної та регіональної політики у сфері освіти.
3. Розроблення сукупності СНМ-заходів (тривалість одного – 4-8 акад. год) і направлення їх до регіонального ЗПО за 2 місяці до дати проведення для одержання сертифікату на відповідність програмно-методичним та організаційним вимогам (тематика занять, обсяг навчальних годин, наявність у складі лекторів не менше половини науково-педагогічних працівників і методистів регіонального ЗПО, участь педагогів-практиків, які володіють ефективними педагогічними технологіями, наявність матеріально-технічної бази, організаційне забезпечення тощо). Завдання цього етапу виконують місцеві органи управління освіти (територіальні методичні кабінети/центри) після отримання навчально-тематичного плану на рік.
4. Організація місцевим органом управління освіти (територіальним методичним кабінетом/центром) СНМ-заняття (за наявності сертифікату відповідності).
5. Облікування участі педагогів у СНМ-заході в Журналі обліку роботи курсів, вручення сертифікатів учасника СНМ-заходу.
6. Усі наступні СНМ-заходи готуються та проводяться в порядку, передбаченому в п.1-5.

7. Прийняття відповідною кафедрою рішення про завершення навчання конкретної групи педагогів і подання його ректору ЗПО. Етап виконується після проведення останнього СНМ-заходу і надходження до регіонального ЗПО Журналу обліку роботи курсів.

8. Оголошення випуску групи педагогів і вручення свідоцтва про проходження навчання. Результати цього етапу оформлюються наказом ректора регіонального ЗПО на підставі рішення відповідної кафедри про завершення навчання.

З урахуванням організаційно-методологічних засад та алгоритму організації підвищення кваліфікації за СП-формою навчання, досвіду інноваційної діяльності у цій сфері [1] внесено зміни до Положення про підвищення кваліфікації педагогічних працівників за СП-формою навчання [2].

ПОЛОЖЕННЯ про підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгованою формою навчання (зі змінами)

1. Загальні положення

1.1. Положення про підвищення кваліфікації педагогічних працівників (далі – Положення) за сертифікованою пролонгованою формою навчання (СП-форма навчання) регламентує систему організаційних заходів, спрямованих на реалізацію змісту підвищення кваліфікації відповідно до освітніх програм, стандартів (державних, галузевих, навчального закладу) та визначає порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчальних закладів незалежно від форм власності й підпорядкування на основі їхньої участі в сертифікованих навчально-методичних заходах (далі – СНМ-заходах) міжатестаційного періоду.

1.2. Положення розроблено відповідно до чинного законодавства України про освіту.

1.3. Питання, які виникають у процесі реалізації СП-форми навчання, вирішуються в робочому порядку наказами ректора регіонального ЗПО.

1.4. Фінансування витрат, пов'язаних із СП-формою навчання, здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством України, а також за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб.

2. Мета та завдання навчання за СП-формою

2.1. Метою навчання педагогів за СП-формою є гарантування їхнього неперервного розвитку, забезпечення академічної свободи й академічної мобільності в набутті професійних і фахових компетентностей, посилення конкурентноспроможності регіональної системи освіти.

2.2. Основні завдання навчання за СП-формою:

2.2.1. Розвиток професійних і фахових компетентностей педагогічних працівників закладів освіти.

2.2.2. Забезпечення високої якості післядипломної освіти, ефективного функціонування та координації діяльності єдиного науково-методичного простору щодо організації неперервної освіти педагогічних працівників на рівні шкільної, районної, міської та обласної методичних служб.

2.2.3. Перехід від рекурентної до неперервної освіти педагогічних працівників на основі їхньої участі в СНМ-заходах протягом п'яти років.

2.2.4. Забезпечення можливості навчання педагогічних працівників за індивідуальною освітньою програмою, що сформована на основі вимог і побажань замовників і сприяє їхньому саморозвитку й підвищенню професійних і фахових компетентностей.

2.2.5. Стимулювання прагнення педагогів до самовдосконалення та самореалізації.

2.2.6. Вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду педагогів-майстрів в освітньому просторі регіону, області.

3. Характеристика навчання за СП-формою

3.1. СП-форма є академічно мобільною формою навчання педагогічних працівників закладів освіти за накопичувальною системою, яка діє в міжатестаційний період.

3.2. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників відбувається протягом міжатестаційного періоду таким чином, щоб упродовж 5 років набрати 150 аудиторних годин (5 кредитів).

3.3. Навчання здійснюється науково-педагогічними та педагогічними працівниками регіонального ЗПО за активної участі в СНМ-заходах педагогічних працівників – слухачів курсів, а також із широким залученням (до 50% складу лекторів) працівників інших вищих навчальних закладів, наукових установ, органів управління освітою, громадських організацій, громадських діячів тощо.

3.4. Результати навчальної роботи слухача за СП-формою навчання обліковуються в Журналі обліку роботи курсів, сертифікатах учасника СНМ-заходу [3].

Журнал обліку роботи курсів містить інформацію про навчальну роботу та відвідування (прізвище, ім'я та по батькові слухача, дату, тему і вид заняття, прізвище і посаду викладача (лектора), підпис викладача (лектора)), зведені дані явки та роботи слухачів на курсах, відомості про слухачів, облік навчальних годин, прочитаних працівниками регіонального ЗПО і позаштатними лекторами (для регіонального ЗПО) та позаштатними лекторами за угодами з місцевим органом управління освітою (для місцевого органу управління освітою), зведені дані про навчальну роботу тощо.

3.5. Загальну координацію роботи і сертифікацію комплексних навчально-методичних заходів здійснює регіональний ЗПО.

3.6. Результати навчання за СП-формою враховуються в загальну кількість годин і фіксуються у свідоцтві про навчання на курсах підвищення кваліфікації встановленого зразка.

4. Зміст та організація навчання за СП-формою

4.1. Навчання за СП-формою здійснюється за власним бажанням педагогів відповідно до заявки на курси підвищення кваліфікації за СП-формою навчання [3].

4.2. Педагогічні працівники у процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації за СП-формою зміст суспільно-гуманітарного, професійного, фахового та діагностико-аналітичного модулів програми освітньої діяльності опановують під час участі в СНМ-заходах, які проводяться на базі місцевого органу управління освітою (територіального методичного кабінету/центру), навчального (навчальних) закладах відповідної території, в іншому місці – регіональному ЗПО, вищому навчальному закладі, науковій установі тощо відповідно до окремих угод (договорів).

4.3. До структури СНМ-заходів можуть входити такі види навчальних занять:

- лекція;
- практичне (тренінгове), інтерактивне аудиторне заняття;
- семінарське заняття;
- конференція;
- самостійна робота.

4.4. Кожен із СНМ-заходів готується працівниками місцевого органу управління освіти (територіального методичного кабінету/центру) та науково-педагогічними й педагогічними працівниками регіонального ЗПО після проходження сертифікації заходу, яку здійснює відповідна кафедра.

4.5. Організаційні дії щодо проведення СНМ-заходу, до якого входять забезпечення інформування про проведення заходу, організація приїзду слухачів, підготовка приміщень, документації тощо, здійснює відповідний місцевий орган управління освіти (територіальний методичний кабінет/центр).

4.6. Після успішного проведення СНМ-заходу слухачеві, який брав участь у ньому, видається сертифікат учасника СНМ-заходу.

4.7. Облік необхідних для зарахування годин, забезпечення відповідності тематики СНМ-заходів програмі освітньої діяльності здійснює регіональний ЗПО.

4.8. Управління самостійною роботою слухачів СП-форми підвищення кваліфікації здійснюється координатором (тьютором) навчальної групи, до якої зараховано педагогічного працівника для проходження навчання, наданням методичної та консультативної допомоги, в особистому спілкуванні в реальному й віртуальному режимах.

4.9. Участь слухача в установчих заняттях та в екзаменаційній сесії є обов'язковою.

5. Організація й проведення сертифікації навчально-методичних заходів

5.1. У цьому Положенні вжито такі поняття:

5.1.1. **Сертифікація** навчально-методичного заходу системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгованою формою навчання – процедура, за допомогою якої кафедра академії документально засвідчує відповідність науково-методичного заходу встановленим вимогам.

5.1.2. **Сертифікований навчально-методичний захід** (далі – СНМ-захід) – комплексне навчальне заняття у системі підвищення кваліфікації за сертифікованою пролонгованою формою навчання, засобами якого забезпечується виконання змісту освітньо-професійної програми та підвищення професійної компетентності педагогічного працівника.

5.2. Місцевий орган управління освітою, на базі якого організовується підвищення кваліфікації педагогічних працівників за СП-формою (далі – Заявник), подає до регіонального ЗПО на розгляд заявку на проведення СНМ-заходу у довільній формі з додатком – сценарієм проведення СНМ-заходу.

Сценарій проведення СНМ-заходу має містити таку інформацію:

- місце та прогнозована дата проведення;
- тема СНМ-заходу, а також кожного з видів навчальних занять, які входять до його складу, з анотацією (2-3 речення) та ключовими словами (5-7 слів);
- прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи лектора (модератора) СНМ-заходу, кожного навчального заняття, що входить до його складу;
- тривалість СНМ-заходу та його складників у академічних годинах, виражених цілими числами;
- місце заходу в освітньо-професійній програмі підвищення кваліфікації педагогічних працівників (зміст якого модуля розкриває).

5.3. Розгляд заявок здійснює відповідна кафедра регіонального ЗПО упродовж одного місяця із дня подання заявки.

Тема та зміст СНМ-заходу, його складників повинні відповідати таким вимогам:

відображати сучасні потреби освіти, враховувати тенденції розвитку вітчизняної освітньої галузі; відповідати змісту соціально-гуманітарного, професійного або фахового модулів освітньо-професійної програми;

бути спрямованим на удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників;

мати практичну спрямованість на модернізацію освіти, реалізацію реформ, забезпечення сталого розвитку, вирішення актуальних проблем освіти країни та регіону тощо;

відповідати загальнодидактичним і андрагогічним принципам навчання; відповідати законодавчим та іншим нормативно-правовим актам.

5.4. Експертний висновок [3] видається Заявнику, а СНМ-захід реєструється в Журналі реєстрації СНМ-заходів [3].

5.4.1. Бланк сертифіката учасника СНМ-заходу [3] має містити таку інформацію:

- назви обласного й місцевого органів управління освіти,
- назва регіонального закладу післядипломної педагогічної освіти,
- тема СНМ-заходу і його складників, їх тривалість в академічних годинах із зазначенням модуля освітньо-професійної програми: соціально-гуманітарний (СГ-модуль), професійний (П-модуль), фаховий (Ф-модуль),

- прізвище, ім'я, по батькові учасника,
- дата видачі сертифіката,
- реєстраційний номер,
- підпис керівника місцевого органу управління освітою або керівника територіальної методичної служби, на базі яких організовано навчання за СП-формою, завірений печаткою установи.

5.5. Сертифікати учасника СНМ-заходу видаються слухачам після його проведення, про що робиться запис у Журналі реєстрації сертифікатів учасників СНМ-заходів [3].

6. Педагогічний контроль

6.1. Облік відпрацьованих педагогами годин за СП-формою навчання проводиться координатором (тьютором), фіксується ним у Журналі обліку роботи курсів регіонального ЗПО для прийняття рішення про видачу свідоцтва про проходження курсів підвищення кваліфікації.

6.2. У разі невиконання 150-годинного аудиторного навчання за СП-формою до чергової атестації слухач повинен виконати програму освітньої діяльності з підвищення кваліфікації в повному обсязі з іншою групою слухачів Академії або ж за індивідуальним планом.

6.3. Координатору (тьютору) враховуються години науково-методичного супроводу навчання педагогічних працівників, зазначеної в Положенні, у його сумарне педагогічне навантаження.

7. Прикінцеві положення

7.1. Контроль за дотриманням вимог цього Положення покладається на проректора з навчальної роботи регіонального ЗПО.

7.2. Це Положення затверджується Вченою радою регіонального ЗПО і вводиться в дію наказом ректора.

7.3. Зміни та доповнення до Положення вносяться в установленому порядку.

Висновки. Запровадження відкритих систем навчання персоналу, зокрема підвищення кваліфікації педагогічних кадрів за СП-формою навчання, дозволили наблизити освітній процес до місця роботи педагога, забезпечити його системність, науковість і неперервність, а також залучити нові ресурси (кадрові, фінансові тощо) на різних рівнях системи освіти країни.

Література

1. Осадчий І.Г. Вектори модернізації закладу післядипломної педагогічної освіти у сферах навчального, наукового і методичного забезпечення діяльності та інноваційного розвитку системи освіти регіону / Іван Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2015. – № 6. – С. 6–17.

2. Осадчий І. Г. Організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгованою формою навчання [Електронний ресурс] / І. Г. Осадчий // Народна освіта. – 2016. – № 3. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4153.

3. Осадчий І.Г. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників за сертифікованою пролонгованою формою навчання: нормативне забезпечення [Електронний ресурс] / І. Г. Осадчий // Народна освіта. – 2017. – №1(31). – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4456.

4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / упорядники: Л.Гриневич, О.Елькін, С.Калашнікова та ін. [Електронний ресурс] – К., 2016. – 34 с. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczija.pdf>. – Назва з екрана.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Києнко-Романюк Лариса Анатоліївна, доцент кафедри управління та адміністрування
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук, доцент*

Критичне мислення, за висновками аналітиків World Economic Forum, у 2020 році серед інших 10 провідних компетентностей займатиме друге місце (у 2015 році займало 4-те). На першому місці – вміння комплексно вирішувати проблеми (Complex Problem Solving), третє місце – креативність, четверте – управління людськими ресурсами, п'яте – навички ефективної взаємодії, шосте – емоційний інтелект, сьоме

– здатність приймати рішення, восьме – орієнтація на клієнта (Service orientation), дев’яте – вміння вести переговори, десяте – когнітивна гнучкість [1]. На нашу думку, базисом тут є розвинені критичне мислення і емоційний інтелект.

Концепція «Нова українська школа» пояснює ідеологію змін в українській освіті, що закладаються в проєкті нового базового закону «Про освіту» (N 3491-д від 04.04.2016). Буквально на перших сторінках документу в першому абзаці розділу, що стосується обґрунтування змін, читаємо: «За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями» [6].

Критичному мисленню можна навчати і навчатися у дорослому віці. Сьогодні успішно може себе відчувати людина, яка здатна сприймати досвід та думку інших людей як інформацію для особистого опрацювання, уміє свідомо аналізувати інформацію та робити власні висновки, приймати рішення, визначати цінність отриманої інформації для себе. Доступ до знань/інформації є загальним і легким як ніколи раніше, відповідно селекція знайденої інформації є заняттям, досить складним, не кажучи про самостійну освіту. Тут не обійтись без критичного мислення в широкому розумінні – єдиного мислення, яке об’єднує різні види мислення і «на виході» передбачає позицію суб’єкта мислення [5]. Критичне мислення є найкращим знаряддям прийняття особистого відповідального рішення, вироблення власної усвідомленої позиції та захисту від маніпуляції і демагогії, з якими керівник досить часто має справу.

У середині дев’яностих років минулого століття в Україні почали з’являтися публікації та програми курсів з розвитку критичного мислення. Серед перших науковців-практиків, що вивчали це питання і адаптували зарубіжні технології до українських реалій були: Воропай Т., Кірпота Н., Лабенко О., Олійник Т., Пехота О., Пироженко Л., Пометун О., Стежко Ю. Тягло О., Терно С. та інші. Тягло О. дає окреслення критичного мислення як розумової активності, спрямованої на виявлення та виправлення власних помилок [10, 42]. Олійник Т. у «Курсі "критичне мислення" для студентів та викладачів університетів» визначає, що критичне мислення спрямоване на вироблення незалежної точки зору до вирішення проблем існування сучасного суспільства [8]. Пометун О. критичне мислення бачить як «розумний розгляд різноманітності підходів, для того щоб сформулювати обґрунтовані судження й приймати адекватні рішення... здатність ставити нові питання, добирати різноманітні аргументи, приймати незалежні, продумані рішення» [9].

Із числа зарубіжних авторів підходи до формування критичного мислення описала у своїй книзі Д.Халперн [11]. Вона практично ототожнює ефективне критичне мислення з творчим, а формувати його пропонує діяльним способом. Розробці теорії критичного мислення та технологіям його розвитку присвятили свої праці С. Грінлау і С. Делах, С. Норіс, Дж. Дьюї, К. Мередіт, Дж. Стіл, Ч. Темпл, С. Вальтер та інші зарубіжні науковці і практики.

Мета інноваційної розробки. Обґрунтувати модель розвитку критичного мислення керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти та запропонувати шляхи та умови її реалізації.

Післядипломна освіта сприяє значним позитивним змінам в суспільстві, не в останню чергу, завдяки впровадженню технологічних освітніх інновацій. Ми спостерігаємо зміни в методиці викладання та шляхах і способах навчання дорослих. Хоча в основі післядипломної освіти продовжує залишатись аудиторне навчання, все частіше воно доповнюється новими інструментами і методами навчання, а також безліччю інших можливостей інтерактивного та електронного навчання, великою різноманітністю форм навчання у рамках формальної освіти.

Нові технології і підходи в даний час мають радше позитивний вплив на якість післядипломної освіти в Україні. Вони підсилюють зусилля і сприяють реформуванню та модернізації освіти з метою підвищення її якості. Висока конкуренція на ринку праці стимулює поліпшення якості викладання і навчання. Освітні ресурси з усього світу стають все більш доступними, і в контексті навчання використовується більше інтерактивних засобів інформації. Дидактичні методи пристосовують до потреб тих, хто навчається. Сучасні освітні технології дозволяють прискорити процес засвоєння інформації, вироблення вмінь та отримання зворотного зв’язку за результатами навчання.

В загальній середній освіті все ще існує певний консерватизм, який поступово змінюється. Це вимагає усвідомленого лідерства від керівників ЗНЗ і чіткого бачення педагогами шляхів змін. У той же час вже є багато хорошої практики, яка з’являється внаслідок залучення керівників та педагогів до сучасних світових освітніх процесів.

На сьогоднішній день, коли уряд і Міністерство освіти України розробили комплексні стратегії впровадження нових способів навчання та викладання, закладам післядипломної освіти необхідно обрати тактику, яка дасть змогу розвивати особистість керівника ЗНЗ, його управлінські якості. Запуск різних ініціатив має першорядне значення. Цьому сприяють і цільові фінансові стимули, і децентралізована структура, і підтримка в громадах. Це допоможе управляти змінами і просувати нові підходи в організації середньої освіти. Післядипломне навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) знаходиться на передній лінії реалізації цих змін, і викладачі системи післядипломної освіти (СПО) повинні мати відповідні знання і вміння, щоб в повній мірі скористатися новими інструментами навчання та зробити їх доступними.

Критичне мислення є важливим компонентом успішної діяльності керівника ЗНЗ. Це ключова управлінська компетентність, тому що визначає знання, розуміння і усвідомлену дію. Сьогодні багато написано про необхідність будувати школу, в якій навчають мислити. Навчання критичному мисленню потребує нових, новаторських підходів в галузі освіти. Але критичне мислення не є самоціллю, воно є важливим інструментом для ефективної діяльності ЗНЗ та успішної реалізації його завдань. Воно є необхідною умовою для набуття керівниками ЗНЗ нових знань / вмінь і способів їх осмислення.

Чому розвиток мислення, зокрема критичного, повинно стати для керівників ЗНЗ пріоритетним на етапі післядипломного навчання? Навіщо будувати нову українську школу? Чи існують які-небудь мудрі поради з цього приводу? Ці питання сьогодні викликають дискусію у суспільстві.

Час, витрачений керівниками ЗНЗ на особисте навчання, визначальним чином впливає на усвідомлення себе управлінцем з певним рівнем фахових домагань і відчуттям можливості особистого впливу на український освітній простір. Освіта впливає на формування особистості у двох векторах: соціалізація та індивідуалізація. Критичне мислення є важливим і необхідним елементом процесу індивідуалізації, але також воно передує соціалізації. Відтак, має розвиватись послідовно і взаємопов'язано з цінностями громадянського суспільства. Для тих, хто навчається у дорослому віці, стимуляція критичного мислення має бути ключовим елементом освіти. В той же час, варто пам'ятати, що надмірна концентрація на стимуляції критичного підходу, може значно обмежити творче мислення [5].

Фундаментальне значення у організації навчального життя в закладі післядипломної освіти мають системні програмові спецкурси. Підтримка розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти, навіть за сприятливих умов, завдання не з легких. Свого часу ми досліджували педагогічні умови розвитку критичного мислення в студентській молоді. Серед інших педагогічних умов ми зосереджували увагу на ключових: наявність критичного мислення у педагогів та суб'єкт-суб'єктний підхід, які дають змогу реалізувати два шляхи формування компетентностей: неусвідомлене наслідування та усвідомлена позиція [4]. На нашу думку, критичне мислення відноситься до категорії ноомислення, визначення якому дав український науковець Корсак К.В.: «Ноомислення – спосіб використання головного мозку, що перевищує традиційну „мудрість” більш широкими віковими рамками та використанням не лише життєвого досвіду, але й найновіших досягнень точних та гуманітарних наук» [7].

З огляду на вище написане, виокремлюється ще одна умова розвитку критичного мислення, і вона є загальносуспільною. Знову будемо апелювати до наукового доробку Корсака К.В.: «Розум людини може оперувати тільки відомими семантичними одиницями і засвоєними образами, що обмежує його прогностичні можливості малим періодом часу і майже виключає точні довгострокові прогнози. Історія свідчить, що для цього необхідне об'єднання наукових підходів і використання "термінів з майбутнього" (або «прожекторних»), котрі висвітлюють ті зовсім нові процеси, явища і тенденції, що виявляться локалізованими в майбутньому часі (для випадку ядерних досліджень такими термінами стали "уран-235" і "ланцюгова реакція", що дозволили зрозуміти можливі механізми управління ядерною енергією, подати безліч патентів і запропонувати схеми конструкцій реакторів і інших виробів)» [7]. Стає очевидним, що критичне мислення як складова ноомислення стане можливим лише за умови використання в активному свідомому спілкуванні педагога із студентами термінів і понять з хмари «ноотегів» (термін Корсака К.В.). Зробити це можливо через різні суспільні інституції. Один із реально можливих шляхів уже сьогодні – навчально-виховний процес вищого навчального закладу.

З огляду на важливість критичного мислення для сучасного суспільства, його розвиток можливий як у межах формальної, так і неформальної освіти. Зважаючи на все вищесказане і враховуючи виявлені в результаті дослідження педагогічні умови розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ з орієнтацією на морально-ціннісні установки громадянського суспільства, нами розроблена (на основі цілеспрямованого конструювання педагогічного досвіду) авторська модель розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти.

В основі нашої моделі розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ – відносницький підхід (І.Д. Бех, А.М.Бойко): врахування індивідуально-психологічних особливостей викладача і слухача; необхідність навчати управлінсько-виваженим та цілеспрямованим діям (зміст, форми, методи, засоби) і поведінці (способи, механізми, техніки, технології) [2, 83].

Пропонована нами модель розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти містить три етапи: попередній, безпосередній, рефлексивно-підсумковий. Схематично вона виглядає наступним чином (рис. 1) [5]:

Модель розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ

		Розвиток критичного мислення керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти
Попередній етап	Мета	
	Завдання	Знання технологій критичного мислення. Уміння застосовувати технології критичного мислення для прийняття відповідальних рішень. Установки до критичного мислення, лідерства, відповідальності, самоорганізації у навчанні.
	Компоненти	- Мотиваційно-стимулююча; - Процедурно-процесуальна; - Контрольно-регулююча;

		- Оцінювально-результативна.
	Принципи	- Практичної діяльності (Д.Д'юї), - Конкретно-науковості, що передбачає орієнтацію на певну сферу діяльності; - Гуманістичності – створення умов для становлення базової культури особистості та її професійного самовизначення (В.Сітаров); - Застосування інтерактивних форм і методів роботи (в т.ч. тренінгів)
Безпосередній етап	Впровадження програми спецкурсу „Розвиток критичного мислення”	
	Викладач-тренер	- Знання/вміння суб'єкт-суб'єктної взаємодії; - Компетентності менеджера/лідера.
	Суб'єкт-суб'єктні відносини	- Організаційні умови - Педагогічні умови.
	Педагогічні технології та техніки	Кооперативна діяльність: групові обговорення; стимуляційні вправи; ділові, рольові ігри; керовані дискусії; міжкомандні дебати; інтерактивні вправи. Фасилітація: тренінги; групові проекти; індивідуальні дослідження. Модерація: метаплан, Шість капелюхів мислення Е. Де Боно, поле координат. ІКТ: робота з джерелами інформації.
Рефлексивно-підсумковий етап	Рефлексія	- Тестування, анкетування, - Фідбек: слухач – тренер - Визначення бар'єрів / досягнень
	Висновки /самооцінка	Критерії оцінювання: - знання, вміння - мотиви - цінності
		Узагальнення: емпіричне, теоретичне
		Осмислення Візуалізація майбутнього
Рекомендації	Збалансований фідбек самому собі: визначення бар'єрів та дій, спрямованих на їх усунення. Намічення нових цілей.	

Рис. 1. Модель розвитку критичного мислення керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти

Попередній етап включає план дій (аналіз відповідних даних, визначення потреб, цілей, завдань, чіткий розподіл ролей і обов'язків), формування у ціннісно-орієнтованих установок, підготовка викладача/лідера (тренера), формування суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин.

Безпосередній етап передбачає впровадження програми спецкурсу „Розвиток критичного мислення” (програма, методичні рекомендації): кооперативна діяльність учасників навчального процесу, фасилітація та модерація, здійснювана викладачем (тренером).

Завершальним етапом є рефлексивно-підсумковий. На даному етапі ми аналізуємо проведену роботу, робимо висновки, тобто здійснюємо самооцінку (розглядаються власні результати, проводиться критичне осмислення діяльності з метою подальшого покращення результатів, порівняння зі стандартом та визначеними критеріями); проводимо анкетування, тестування, з'ясуємо, що вдалось зробити, яких результатів досягли, з якими бар'єрами стикались, окреслюємо шляхи подолання бар'єрів, робимо фідбек (зворотній зв'язок) щодо поліпшення управлінського процесу, намічаємо нові цілі.

Спецкурс „Розвиток критичного мислення” містить програму та методичні рекомендації. Структура програми містить: мету курсу; навчальні завдання та результати курсу (кінцеві / проміжні); навчальну стратегію; тематичне планування; розподіл годин; форми контролю; тематичний план (тематика лекційних, практичних, семінарських занять); запитання для контролю; використані/рекомендовані інформаційні джерела. Методичні рекомендації націлюють викладача на дотримання принципів практичної діяльності (Д.Д'юї), конкретно-науковості, що передбачає орієнтацію на певну сферу діяльності; гуманістичності – створення умов для становлення базової культури особистості та її професійного самовизначення (В.Сітаров); застосування інтерактивних форм і методів роботи (в т.ч. тренінгів).

Мета курсу „Розвиток критичного мислення”: забезпечити оволодіння керівниками ЗНЗ теоретичними знаннями із критичного мислення в управлінській діяльності, набуття навичок відбору, оцінки та обробки інформації; вироблення, прийняття і планування реалізації відповідального рішення.

Завдання курсу: ознайомити з особливостями різних видів мислення, порівняти догматичне і критичне мислення; навчити методам формування і розвитку умінь і навичок визначати цілі і критерії діяльності на засадах поваги до цінностей громадянського суспільства, відбирати і обробляти інформацію, виробляти, приймати і планувати реалізацію рішення; враховувати ціннісні орієнтири (термінальні та інструментальні – за методикою М.Рокича) при визначенні цілей і критерію управлінської діяльності; розвинути достатні навички самостійного критичного мислення.

У Табл. 1 представлено тематичний план та розподіл годин власної програми спецкурсу для керівників ЗНЗ „Розвиток критичного мислення” [5].

**Тематичне планування навчального матеріалу спецкурсу для керівників ЗНЗ
„Розвиток критичного мислення”**

№	Тема	Кількість годин					всього аудит.
		лекц.	семін.	практ.	самост.	тести	
I.	Вступ	1	1		2		2
1.	Види і типи мислення	0,5	0,5				1
2.	Поняття критичного мислення	0,5	0,5				1
II.	Критичне мислення як інструмент прийняття рішення	4	2	6	12		12
1.	Виокремлення проблеми. Визначення цілей. Дефініції. Критерії	1	1	2			4
2.	Пошук інформації. Методи обробки інформації	1		1			2
3.	Техніки побудови аргументу	1		1			2
4.	Подолання стереотипів	1	1	2			4
III.	Критерій відповідальності у прийнятті рішення	3	3	3	10		9
1.	Якості та установки людини, яка приймає рішення	1	1	1			3
2.	Установки та поведінкові прояви толерантної людини	1	1	1			3
3.	«Сходи участі» у прийнятті рішення	1	1	1			3
IV.	Умови і методи прийняття та реалізації рішення	4	4	4	12		12
1.	Техніки прийняття рішення	1	1	1			3
2.	Використання методики Е. де Боно „Шість Капелюхів Мислення”	1	1	1			3
3.	Лобістський метод представлення та відстоювання інтересів	1	1	1			3
4.	Проектування успішного майбутнього шляхом візуалізації і систематизації	1	1	1			3
	Підсумковий контроль у формі тесту					1	1
	Всього, годин	12	10	13	36	1	36
	Загалом				72		

Таким чином, дана інноваційна розробка представляє ефективну модель реалізації мети і завдань нової української школи і знаходиться в прямій залежності від розвинутого критичного мислення у керівників ЗНЗ та вміння його розвивати у членів педагогічного колективу.

Серед форм та методів, що сприяють розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ варто назвати:

- Співпраця та співробітництво. Використовується з метою здобуття нової інформації, вирішення проблеми, проведення наукового експерименту, створення проекту тощо.

- Сократичні семінари. На них учасники обговорюють ідеї, дискусійні питання. Задаються питання, котрі спонукають учасників аналізувати протилежні точки зору і робити власні висновки, визначатись у власній позиції.

- Портфоліо. Це спосіб оцінити кінцевий чи загальний результат індивідуальної роботи або цілої групи. Портфоліо містить матеріали, що відображають найкращі спроби вирішення проблеми.

- Усні, письмові, візуальні чи інші презентації. Дають можливість виявити глибину знань про проблему у продемонструвати здатність мислити логічно та критично.

Інноваційна розробка розкриває форми роботи, які дозволяють встановити партнерські стосунки між учасниками навчального процесу, розвивати в них потребу в самоорганізації, неперервному навчанні, здійснювати особистий аудит. Навчання ефективне і продуктивне тоді, коли метою є розвиток. Спостереження, обговорення та інші форми навчальної роботи з дорослими як компоненти педагогічної діяльності виступають не в якості цілей, а – засобів розвитку знань, вмінь і установок щодо особистісних якостей керівників ЗНЗ. Підвищення особистої відповідальності керівника ЗНЗ у процесі післядипломного навчання в рамках формальної / неформальної / інформальної освіти, як одна із умов розвитку критичного мислення, передбачає не лише самоконтроль і самооцінку власних дій, але і самодіагностику, самоаналіз

отриманих результатів, що сприяє формуванню і розвитку таких важливих громадянських якостей, як толерантність, позитивна мотивація діяльності тощо. Крім того, варто орієнтувати керівника ЗНЗ на досягнення певних рівнів, висот розвитку власних вмінь та установок. При впровадженні інноваційної розробки встановлено, що педагогічні технології з розвитку критичного мислення навчання активізують та актуалізують готовність і здатність до саморозвитку не тільки керівника ЗНЗ, а і викладача СПО. Підтверджено, що впровадження нашої моделі сприяє засвоєнню керівниками ЗНЗ знань з трансформацією їх у вміння і установки. Відтак, керівник ЗНЗ є готовим до того, що, використовуючи техніки критичного мислення, під час управлінського процесу він виконує в меншій мірі функції контролюючу та інформативну, а в більшій – координуючу, спрямовуючу, коригуючу.

Висновки. Таким чином, обґрунтування моделі розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ системі післядипломної освіти на сучасному етапі розвитку нашого суспільства показало, що застосування комплексу педагогічних технологій з розвитку критичного мислення:

- 1) сприяє розвитку критичного мислення, як компоненти управлінської професійності;
- 2) формує позитивні цінності, вміння під час прийняття рішення орієнтуватись на термальні цінності у співвідношенні з інструментальними;
- 3) формує вміння організовувати самостійну роботу; вчить самостійно шукати потрібну інформацію, критично її обробляти і застосовувати в певних ситуаціях та за певних умов;
- 4) формує високу мотивацію до неперервної освіти; створює атмосферу співпраці; сприяє постійній, активній професійній взаємодії між колегами;
- 5) вчить робити власний вибір; приймати відповідальні рішення; бути позитивним лідером колективу.

Перспективи подальших розвідок інноваційної розробки бачимо у використанні результатів дослідження у системі післядипломної освіти засобом широкого використання комплексу педагогічних технологій в рамках моделі розвитку критичного мислення керівників ЗНЗ у навчально-виховному процесі, яка може активно впливати на прагнення керівників ЗНЗ до саморозвитку і самовдосконалення, розвитку критичного мислення, як інструментальної цінності, необхідної для ефективної діяльності ЗНЗ, продуктивного спілкування керівника з членами педагогічного колективу, якісного навчання учнів.

Література

1. Ананьева Т. Десять компетенций, которые будут востребованы в 2020 году. – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана. – Режим доступу: <http://www.kakdelat.ru/about/life.php?ID=20279>
2. Бойко А.Н. Теория и методика формирования воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А.Н.Бойко. – К.: Вища школа, 1991. – 266 с.
3. Боно Е. Латеральное Мышление. / Е.Боно. – Минск: Попурри, 2005 – С. 4 - 28.
4. Киенко-Романюк Л. А. Развитие критического мышления – вектор вищої ноосвіти. / Л. А. Киенко-Романюк. // Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». – 2017, № 2 (додаток 1). Тематичний випуск «Університет і лідерство». – 168 с. – С. 18-21
5. Киенко-Романюк Л. А. Развитие критического мышления студентської молоді як загально педагогічна проблема: автореф. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ, 2007. – 20 с.
6. Концепція «Нова українська школа» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///D:/Documents/Kafedra/2017/Konczepczyia%20%D0%9E%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0.pdf>
7. Корсак К. В., Корсак Ю. К. Нооглоссарий как средство ноомышления и нооразвития человечества в XXI веке // РЭЛГА. – 2014. – №7 (280), 17 июня. (URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3908&level1=main&level2=articles>)
8. Олійник Т. О. Курс «критичне мислення» для студентів та викладачів університетів / Т.О.Олійник // Педагогіка та психологія. – 2002. – Вип. 22. – 208 с.
9. Пометун О. І. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. І. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 1. – С. 3–7.
10. Тягло А. В. Критическое мышление (Сводный реферат) / А.В.Тягло // РЖ “Социальные и гуманитарные науки. Общественная и зарубежная литература. Серия 3. Философия”. – М.: 1999. – Вып. 1. – 112 с.
11. Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Заячковський Володимир Михайлович, директор державного вищого навчального закладу «Могилів-Подільський монтажно-економічний коледж»

Сучасні реалії вимагають від директора загальноосвітнього навчального закладу професійного керування закладом – в широкому компетентнісному розумінні та прояву культури у всіх сферах життя, в тому числі, технологічній. Управлінські рішення керівників загальноосвітніх навчальних закладів, що працюють в сучасних умовах глобалізації, повинні відповідати: вимогам конкуренції, очікуванням суспільства щодо надання якісних освітніх послуг, критеріям компетентнісного випускника школи,

прогресивним методам управління закладом, технологічним аспектам сьогодення. Тому, необхідно адекватно і швидко реагувати на виклики сучасного світу, використовуючи технологічні можливості сучасного світу.

Технологічні зміни в цивілізаційних процесах спонукають керівників загальноосвітніх навчальних закладів розширювати спектр своїх компетентностей і, долучаючись до неперервного навчання, розвивати в собі, т. зв. технологічну управлінську культуру. Технологічна компетентність є складовою технологічної культури керівника ЗНЗ і розуміється як сукупність знань, навичок і поведінкових установок та є якістю особистості, об'єднує здібності, можливості, навички, необхідні або достатні для досягнення певної управлінської мети (очікуваних результатів). Завданням керівників загальноосвітнього навчального закладу є успішна організація навчально-виховного процесу сучасної школи. У порівнянні з часами демократичного централізму, коли директор був зобов'язаний тільки виконувати заздалегідь встановлені плани, сучасні реформи принесли велику свободу в організації та управлінні навчальним закладом і фінансовими ресурсами.

Ці виклики потребують шляхів вирішення. А саме, дослідження проблеми та створення умов для розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів. На вирішення означеної проблеми нами запропонована та впроваджена модель розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти на базі Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти».

Якщо узагальнити визначення культури в різних джерелах, то як правило, це поняття трактується як: загальні принципи, правила і методи людської діяльності, продукти людської праці і творчості, колективні досягнення людських спільнот, зміни в історичному розвитку людства [18]. Аналіз феномена культури дозволяє виокремити особливості концепції: культура пов'язана з людиною, культура є циклічним явищем, це – сукупність явищ, які вивчає людина. Саме людина є творцем і споживачем. Культура формується людиною. Людина виражається через культуру і задовольняє потреби свої та тих, хто поруч. Культура є соціальним явищем, представляє собою систему (має свою внутрішню логіку, компоненти пов'язані між собою), характеризується вимірами часу (є надбанням поколінь) і простору (з розвитком людства змінюється культурна діяльність).

Технологічна культура – словосполучення, яке з'явилося на потребу сьогодення, і «передбачає наявність у людини системи технологічних знань, умінь і технологічно важливих якостей ... формує певний технологічний погляд на світ і виявляється в технічному світогляді, в основі якого лежить глобальний планетарний погляд на світ, що є поєднанням біосфери, техносфери та ноосфери» [19].

Компетентності об'єднують в собі знання, уміння та установки, що в комплексі складає якість особистості. Освіта є соціальним інститутом, який здавна спрямовує свої зусилля на формування особистості, яка володіє знаннями, уміннями, установками для успішної реалізації в соціумі. Відтак, якість навчально-виховного процесу у великій мірі залежить від якості управління цим процесом: наявності бажаних компетентностей та культури у тих, хто навчає, та тих, хто керує.

Проблема компетентнісного підходу у навчанні фахівців є сьогодні надзвичайно актуальною. У працях Н. Бібік [1], О. Овчарук [2], О.Пометун [3], Дж. Равен [4], А. Хуторской [5] розкрито сутність та основні компоненти компетентнісного підходу в освіті. До компетентності як предмету дослідження звернулися багато українських та зарубіжних науковців – дослідників різних галузей: Н. Василенко (логічна, соціокомунікативна компетентності керівників профільних ЗНЗ) [6], Л. Васильєва (комунікативна компетентність майбутніх лікарів) [7], Т. Гуріна (інформаційна компетентність у вчителів іноземної мови) [8], Л. Києнко-Романюк (науково-методична компетентність педагога) [9], Н. Ничкало (комунікативна компетентність філологів) [10]. Інформаційну компетентність фахівців досліджували Т. Волкова, М. Жалдак, М. Головань, Н. Морзе, А. Харківська та інші.

У працях В. Лугового [11], В. Майбороди [12] розкривається сутність технологічної компетентності державних службовців. К.Серченко визначила компоненти технологічної компетентності державних службовців [13]. Проблему вдосконалення системи управління ЗНЗ досліджували Л. Даниленко, Ю. Конаржевський, В. Маслов, Н. Островерхова, В. Паращенко та інші. Н. Островерхова у своїй монографії детально висвітлила методологію формування технологічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. Проте недостатньо розглянутим є питання розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти.

Метою нашої інноваційної розробки є створення моделі розвитку технологічної культури у керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти

Новітні технології постійно супроводжують сучасних людей, як на роботі, так і у вільний час. Молоде покоління не може уявити собі процес отримання інформації без доступу до мережі Інтернет. Вони постійно поглиблюють свої технологічну культуру: володіння цифровими інструментами і використання новітніх технологій для особистого розвитку. Незначна частина освітян (педагоги та керівники ЗНЗ) можуть ефективно використовувати ресурси Інтернету під час організації навчально-виховної та управлінської роботи, підтримуючи потреби учнів і їх батьків в нових способах спілкування в цифровому світі. Досить незначна частина керівників загальноосвітніх навчальних закладів (усі вони є також і педагогами) володіють технологічною, в т.ч. інформаційно-цифровою компетентністю на рівні способу життя – усвідомленого використання у професійних та життєвих ситуаціях. Цей розрив провокує відірваність навчального закладу від сучасного життя, відтак зниження його авторитетності як освітнього закладу. Такою ситуація є не лише в Україні.

Будемо апелювати до результатів дослідження Фонду Orange і польського Братства лицарів Гутенберга у співпраці з Інститутом інформаційних та книжкових досліджень Варшавського університету (UW IINiSB), оскільки, за нашими спостереженнями та аналізом наукових праць наших західних сусідів можемо констатувати, що ми швидше подібні, ніж відмінні у виявленні технологічної культури працівниками освітньої галузі [16]. Так, у 2013 році поляки досліджували цифрову грамотність молодих людей («Цифрова компетентність молоді в Польщі») і педагогів («Цифрові компетентності вчителів і використання нових засобів масової інформації в системі початкової, молодшої середньої і старшої середньої освіти – Діагностика»). За результатами дослідження, межа між віртуальним простором і реальним світом серед молоді не є чіткою. 91% підлітків користуються Інтернетом щодня, присвячуючи цьому в середньому 2,5 години в день. Дослідження показує, що Інтернет перестав бути молодим людям просто розвагою, забавкою або заповненням вільного часу. 98% підлітків заявили, що вони використовують Інтернет для пошуку інформації та набуття знань. 72% молодих людей підтверджує, що навчатися, не маючи доступу до мережі, набагато складніше, і 65% сказали, що це ще й набагато нудніше. Крім того, 6 із 10 підлітків заявляють, що мережа є основним джерелом інформації, необхідної для школи.

Результати дослідження інформаційно-цифрової грамотності педагогів, використання ними нових технологій в освіті, з одного боку, показує, що 94% з них готові використовувати комп'ютер і Інтернет в школі, 64% бачать можливість зробити навчання більш легким і цікавим за допомогою нових засобів масової інформації, 60% педагогів мають цифрові пристрої, відповідним чином адаптовані для використання під час уроку. З іншого боку, опитування засвідчило абсолютно базові навички на рівні найслабшого у навчанні учня («скопіювати або перемістити файл або папку», «копіювати, вирізати, вставляти вибрані фрагменти тексту», «використовувати основні функції електронних таблиць», «презентація електронних слайдів» (результати – 86% і вище). Це ніяк не може свідчити про достатній рівень комп'ютерної грамотності освітян.

Багато педагогів воліли б, щоб новітні технології використовувалися, в основному, за межами школи. Хоча більшість (згідно дослідження, більше 80%) часто або щоденно шукають навчальні матеріали в Інтернеті, натомість більше 64% - дуже рідко або зовсім не рекомендують своїм учням шукати навчальні матеріали в Інтернеті. Під час дослідження, проведеного на базі Комунального вищого навчального закладу «Вінницька академія неперервної освіти» було виявлено особливості сприйняття респондентами (керівниками ЗНЗ) власних навичок в галузі використання новітніх технологій, знання та застосування правил поведінки в середовищі Інтернет, а також поведінкові установки щодо використання інформаційно-цифрових технологій в управлінській діяльності та прийняття усвідомлених рішень у виробничих ситуаціях, що стосуються організації діяльності та управління загальноосвітнім навчальним закладом, виявлено індикатори технологічної компетентності керівників ЗНЗ, як складової їх технологічної культури.

Взаємодія з керівниками загальноосвітніх навчальних закладів під час підвищення кваліфікації у курсовий та міжкурсний періоди дає чітке уявлення про кількість шкіл та педагогів, які спрощують своє щоденне професійне життя за допомогою найпростіших інструментів Google файлів на Google Drive. З власного досвіду попереднього місця роботи завідувачем відділу інформаційних технологій КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» можемо констатувати, що у не є рідкістю школи, яким потрібно дуже багато часу, наприклад, щоб представити на конференції об'єм досягнень педагогічного та учнівського колективів у сфері ІКТ-проектів, тому що в цій школі працюють в Dropbox, який не робить можливим редагування вмісту одночасно кількома користувачами.

Оскільки, як видно із досліджень та особистого досвіду роботи автора з цільовою аудиторією, технологічна культура керівників ЗНЗ знаходиться на більш низькому рівні, ніж можна було б припустити, Відтак, створення та обґрунтування моделі розвитку технологічної культури керівників загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної освіти є на часі. Спроектвана нами модель розвитку технологічної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів містить наступні блоки:

1. Організаційно-цільовий, в якому окреслено запит українського суспільства на нову модель керівника загальноосвітнього навчального закладу; сформульовані мета (обґрунтувати позитивну динаміку змін розвитку технологічної культури керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти) та завдання моделі (знання науково-теоретичних основ розвитку технологічної культури керівників ЗНЗ; уміння використовувати управлінські технології у професійній діяльності; установки до інноваційності, критичного мислення, неперервності у навчанні); передбачено реалізацію трьох компонентів [21; 22]: соціальний, власне професійний, мотиваційний.

2. Стратегічно-базовий реалізується через процесуальну та нормативну складові: наукові підходи (діалектичний, синергетичний, компетентнісний, інформаційний); принципи системи післядипломної освіти: (загально-дидактичні, специфічні); професійні стандарти (освітньо-професійні програми, освітньо-кваліфікаційні рівні, засоби діагностики якості).

3. Змістовно-процесуальний реалізується через наступні складові: *змістову* (очікувані результати, навчальні цілі керівника ЗНЗ); процесуальна складова (форми, технології, методи, засоби); *організаційно-педагогічну* (педагогічні умови: науково-методичні, особистісно-мотиваційні, соціокомунікативні, адміністративно-управлінські, навчально-технологічні; організаційні умови: часові межі, режим навчання, організаційна структура навчального процесу, просторова організація; матеріальні умови: технічна оснащеність навчального середовища, наявність наочних засобів та наочно-методичних матеріалів викладача)

4. Рефлексивно-установочний містить *етапи розвитку технологічної культури керівників ЗНЗ: діагностично-цільовий; мотиваційно-когнітивний; діяльнісно-рефлексивний; показники: когнітивно-праксеологічний, мотиваційно-ціннісний, операційно-процесуальний; критерії оцінювання: знання, вміння, мотиви, цінності; моніторинг процесу розвитку ТК керівників ЗНЗ; рівні сформованості: базовий, достатній, творчий.*

5. Результативний блок передбачає досягнення очікуваного результату – *позитивна динаміка змін рівнів розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти.*

Схематично наша модель виглядає наступним чином (Рис. 1).

Модель розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти

Організаційно-цільовий блок	Запит українського суспільства	На нову модель керівника ЗНЗ				
	Мета	Обґрунтувати позитивну динаміку змін розвитку технологічної культури (ТК) керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти				
		Завдання	Знання науково-теоретичних основ розвитку технологічної культури керівників ЗНЗ			
			Уміння використовувати управлінські технології у професійній діяльності			
			Установки до інноваційності, критичного мислення, неперервності у навчанні			
	Компоненти	соціальний	Комунікативний: уміння, необхідні для управлінського спілкування Інформаційний: взаємодія усіх суб'єктів навчання на основі управління обміну інформацією			
		власне професійний	Організаційно - праксеологічний: практичні професійні уміння Гносеологічний: система загальних та професійних знань, культура професійного мислення			
		мотиваційний	Нормативно-регулятивний: норми, зразки та програми поведінки Аксіологічний - загальнолюдські та професійні цінності			
	стратегічно-базовий блок	Концептуальна складова	Наукові підходи: діалектичний, синергетичний, компетентнісний, інформаційний			
			Принципи системи післядипломної освіти (СПО): загально-дидактичні, специфічні			
Нормативна складова		Професійні стандарти	освітньо-професійні програми			
			освітньо-кваліфікаційні рівні			
		засоби діагностики якості				
Змістовно-процесуальний блок	Змістова складова	Очікувані результати				
		Навчальні цілі керівника ЗНЗ				
	Процесуальна складова	Форми	Технології	Методи	Засоби	
	Організаційно-педагогічна складова	Педагогічні умови: науково-методичні, особистісно-мотиваційні, соціокомунікативні, адміністративно-управлінські, навчально-технологічні				
Організаційні умови: часові межі, режим навчання, організаційна структура навчального процесу, просторова організація						
Матеріальні умови: технічна оснащеність навчального середовища, наявність наочних засобів та наочно-методичних матеріалів викладача						
Рефлексивно-установочний блок	Етапи розвитку ТК керівників ЗНЗ: - діагностично-цільовий; - мотиваційно-когнітивний; - діяльнісно-рефлексивний					
	Показники - когнітивно-праксеологічний - мотиваційно-ціннісний - операційно-процесуальний		Критерії оцінювання: - знання, вміння - мотиви - цінності			

	Моніторинг процесу розвитку ТК керівників ЗНЗ
	Рівні сформованості: базовий, достатній, творчий
Результативний блок	Результат: позитивна динаміка змін рівнів розвитку технологічної культури (ТК) керівників ЗНЗ у системі ПО

Рис. 1. Модель розвитку технологічної культури керівників ЗНЗ у системі післядипломної освіти

На нашу думку, три фактори мають найбільший вплив на розвиток технологічної культури (в т. ч. технологічної) компетентності керівників загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної освіти:

- 1) доступ до різноманітних технологічних інструментів та ідей для їх різноманітного застосування;
- 2) мотивація і безпечне навчальне середовище (безпосередня та дистанційна підтримка від викладачів / тьюторів системи післядипломної педагогічної освіти);
- 3) наявність розвинутої технологічної культури у викладачів / тьюторів системи післядипломної педагогічної освіти.

Моделюючи розвиток технологічної культури керівників загальноосвітнього навчального закладу у системі післядипломної освіти, ми прагнули відповісти на питання: якими є навчально-організаційні блоки підготовки та їх змістове і процесуальне наповнення в системі післядипломної освіти та які індикатори технологічної компетентності, як складової технологічної культури, керівників, котрі організують діяльність сучасного загальноосвітнього навчального закладу (Табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори технологічної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу

Критерії	Знання	Уміння	Установки
Індикатори			
<i>Використання комп'ютерів різних типів</i>	знає різні типи, моделі комп'ютерів (стаціонарні, мобільні)	вміє користуватися довільно обраним типом/моделлю комп'ютера	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Використання мобільних пристроїв, програм</i>	знає різні типи/ моделі мобільних пристроїв, різні типи програм	вміє користуватися довільно обраним типом мобільного пристрою/програмою	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Використання мобільних аплікацій</i>	знає різні типи мобільних аплікацій	вміє обслуговувати різного типу мобільні аплікації	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Використання периферійних пристроїв (напр., проекційних)</i>	знає різні типи, периферійних пристроїв	вміє обслуговувати різного типу периферійні пристрої	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Використання систем управління колективом</i>	знає різні типи, систем управління колективом	вміє використовувати різні типи, системи управління колективом	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Свобода дій в мережі Інтернет</i>	знає різні можливості користування/під'єднання до Інтернету	вміє скористуватися Інтернетом (під'єднання до місцевої мережі wi-fi, користування Інтернетом)	використовувати з метою підвищення якості управління (напр., в приміщенні закладу – wi-fi з паролем, в парку/саду закладу – вільний)
<i>Можливості організації діяльності закладу з використанням нових технологій</i>	Знає можливості організації управлінського процесу на певному етапі з використанням нових технологій	Вміє організувати діяльність закладу з використанням нових технологій	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Використання електронних ресурсів в контексті цілей</i>	знає різні можливості використання електронних ресурсів в контексті управлінських цілей, специфіки цільової групи	вміє використовувати електронні ресурси в контексті управлінських цілей, специфіки цільової групи	використовувати з метою підвищення якості управління
<i>Планування процесу з використанням нових технологій</i>	знає принципи планування процесу з використанням нових технологій	вміє запланувати процесуальні кроки з використанням нових технологій	використовувати з метою підвищення якості управління

Проектування власних електронних ресурсів	знає принципи проектування власних електронних ресурсів	вміє проектувати власні електронні ресурси	цінність проектування власних електронних ресурсів.
Використання сучасних методів реалізації управлінського процесу	знає сучасні управлінські методи (напр., веб-квест, гейміфікація, метод проектів)	вміє використати сучасні управлінські методи (веб-квест, гейміфікація, метод проектів)	цінність використання сучасних управлінських методів
Використання новітніх технологій	знає можливості застосування новітніх технологій	вміє використовувати новітні технології	свідомо поєднує управлінські методи з новими технологіями

Висновки. Обґрунтована нами модель розвитку технологічної культури керівників загальноосвітніх навчальних у системі післядипломної освіти передбачає організацію навчально-виховного процесу в системі післядипломної освіти за п'ятьма навчально-організаційними блоками (організаційно-цільовий, стратегічно-базовий, змістовно-процесуальний, рефлексивно-установочний, результативний) з урахуванням факторів впливу (доступ до інструментів та ідей, мотивація, безпечне середовище, компетентності викладача) та орієнтуючись на індикатори технологічної компетентності керівників ЗНЗ.

Перспективу подальшого дослідження бачимо у використанні результатів у розвитку технологічної культури керівників, у яких технологічна культура розвинута на середньому рівні, що покращить володіння критичним мисленням, здатністю приймати усвідомлені ситуативні та ситуаційні рішення, спрямовані на досягнення очікуваних результатів, успішно організовувати навчально-виховний процес і організаційно-фінансову діяльність загальноосвітнього навчального закладу.

Література

1. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. / Н. Бібік // Основна школа. - 2005. - Вип. 3-4
2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003
3. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун. – К.: “К.І.С.”, 2004
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен / Пер. с англ. – М., «Когито – центр», 2002
5. Хуторской А.К. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.К. Хуторской // Народное образование. - 2003. - №2
6. Василенко Н. В. Хмарні технології як засіб розвитку логічної компетентності керівників профільних загальноосвітніх навчальних закладів / Н. В. Василенко // Обрії. - 2014. - № 2. - С. 37-41.
7. Васильева Л.Н. Коммуникативная компетентность и совладающее поведение будущих врачей / Л.Н.Васильева // Вестник КГУ им. Н.А.Некрасова. – 2009. – Т. 15, № 5. – С.172–176
8. Гуріна Т. Формування інформаційної компетентності в процесі фахової підготовки вчителя іноземної мови – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана – Режим доступу: http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/10/5.pdf
9. Києнко-Романюк Л. А. Науково-методична компетентність педагога в контексті завдань сучасної післядипломної освіти / Л. А. Києнко-Романюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. - 2013. - Вип. 40(2). - С. 233-238
10. Ничкало Н. Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій / Н. Г. Ничкало. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2013. - Вип. 4.
11. Луговий В.І. Компетентності і компетенції. Поняттєво-термінологічний дискурс / В.І. Луговий // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – К.: Гнозис, 2009. – 630 с.
12. Майборода В.К. Проблеми деонтологічної підготовки у системі вищої професійної освіти / В.К.Майборода, В.Ю.Артемов / Проблеми освіти. – 2012.-№73. – С.11-15
13. Серченко К. Технологічна компетентність державних службовців: поняття та сутність / К. Серченко // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2014. - Вип. 4. - С. 170-180
14. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты / Я. С. Быховский. – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана – Режим доступу: http://www.iteach.ru/met/metodika/a_2wn4.php
15. Внедрение информационных технологий. – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/>
16. KwiatkowskaD., DąbrowskiM. Dojrzałość technologicznaucznióww świetlewynikówbadań ankietowych. – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана – Режим доступу: - <https://translate.google.com.ua/translate?hl=uk&sl=pl&tl=uk&u=http%3A%2F%2Fwww.e-mentor.edu.pl%2Fartykul%2Findex%2Fnumer%2F43%2Fid%2F896&anno=2>

17. Заячковський В. Моделювання розвитку технологічної компетентності у керівників загальноосвітніх навчальних закладів / В.Заячковський// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Науково-методичні основи професійного розвитку керівних і педагогічних кадрів в умовах випереджувальної післядипломної освіти": Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. - Рівне: РОППО, 2017. - № 1 (89).
18. Островерхова Н. М. Методологія формування технологічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу [Текст]: монографія / Н. М. Островерхова; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. - К. : Педагогічна думка, 2012. - 128 с.
19. Салівоненко Н.В., Коломієць Ю.В. Сутність технологічної культури. – [Електронний ресурс] – Заголовок з екрана – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Pedagogica/45775.doc.htm
20. Островерхова Н. М., Даниленко Л. І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект [Текст] / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. – К.: Школяр, 1995. – 301 с.
21. Педагогічні технології в неперервній освіті: монографія (С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька, та ін.) / За ред. С.О.Сисоєвої. – К.: Віпол, 2001. – 502 с.
22. Мясоєдов А.М. К вопросу о соотношении понятий «профессиональная культура» и «профессиональная субкультура» / А.М. Мясоєдов // Актуальные проблемы социально-гуманитарного знания. Научно-издательский центр «Социосфера». – 2012. - С.47-49.
23. Артюшина М. В. Психологія діяльності та навчальний менеджмент - <http://posibniki.com.ua/post-umovi-navchannya>
24. Дворнікова Н.С. Критерії ефективності впровадження кредитно-модульної системи організації навчання у вищих навчальних закладах <http://ap.uu.edu.ua/article/497>

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МЕТОДИЧНИХ ФОРМУВАНЬ РІЗНИХ РІВНІВ ЯК ОСНОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ

Кукілевська Валентина Миколаївна, завідувач методичного кабінету відділу освіти Бородянської районної державної адміністрації Київської області

Реалізація державних вимог у сфері освіти багато в чому залежить від методичної служби. Перед нами постає завдання розвитку потенціалу педагога, оскільки саме вчителю відводиться ключова роль в оновленні системи освіти.

Сім років назад ми побачили, що існуюча традиційна модель методичної служби не забезпечує ефективної методичної підготовки вчителя та не сприяє якісним змінам у розвитку професіоналізму педагога.

Відповідно висновків педагогічної науки принципово якісні зміни в професійному розвитку педагогів дає мережева організація роботи методичних служб, тому з 2011/2012 навчального року упроваджуємо різнорівневу мережу методичної роботи, важливий акцент зробили на мережеву взаємодію методичних формувань різних рівнів з орієнтацією не тільки на традиційні предметно-методичні послуги, а й нові види послуг, серед яких - інформаційні, моніторингові і дистанційно - консалтингові послуги за всіма напрямками діяльності.

Мережеві спільноти - це величезне поле для самореалізації кожного.

Перевага мережевої взаємодії полягає в донесенні інформації до тих, хто готовий вчитися і розвиватися далі. Педагоги мають можливість розширити межі свого світогляду, зайнятися самоосвітою, самореалізуватися.

Завдання, які перед собою ставили:

- створити мережеву систему методичної роботи: методичний кабінет – районні методичні об'єднання - методичний округ – школа – вчитель;
- забезпечити інформаційну, наукову, інноваційну і методичну роботу педагогів;
- розширити можливості для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
- об'єднати зусилля для впровадження сучасних педагогічних технологій.

Методичний кабінет спрямував роботу на створення оптимальної, гнучкої, демократичної системи управління науково-методичною роботою з прогнозуванням кінцевого результату, визначив структуру, зміст та форми роботи з керівними та педагогічними кадрами, які працюють в умовах функціонування освітніх округів, що забезпечило збалансовану координацію науково-методичної роботи, не допускаючи при цьому перевантаження освітян. В результаті створили сприятливу творчу атмосферу, стимулювали педагогів до впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес, до участі в експериментально-дослідницькій діяльності та забезпечили розповсюдження в колективах передового перспективного досвіду. Окрім цього, надали самостійність навчальним закладам округу, не стримували ініціативу, в той же час, позитивно впливали на їх роботу.

Рис1. Організаційна модель методичного супроводу в окрузі

Перш ніж здійснювати щорічне планування науково-методичної роботи (визначати структуру, зміст та форми), провели об'єктивне діагностування рівня професійної компетентності керівних та педагогічних кадрів для забезпечення компетентнісно орієнтованого підходу. На основі аналізу результатів діагностування створили рейтингові таблиці якісного складу керівних та педагогічних кадрів (на рівні району та кожного методичного округу). Методисти методичного кабінету розробили координаційну карту проведення відповідних науково-методичних заходів, які організуються на районному та окружному рівнях. При цьому на всіх рівнях методисти, як координатори методичної роботи в окрузі, дотримувались оптимального співвідношення загальних, групових, індивідуальних, формальних та неформальних, обов'язкових та добровільних різновидів науково-методичної роботи та самоосвіти, спрямованих на формування професійної компетентності освітян.

Опрацювання науково-методичної проблеми здійснюється на трьох рівнях:

I рівень шкільний – методична робота в навчальних закладах. На рівні шкіл, які є суб'єктами округу, стали приділяти більше уваги поглибленню та вдосконаленню науково-методичної роботи з вчителями початкової школи у напрямку формування їх професійної готовності до побудови освітнього процесу, який має інтегроване та діяльнісне спрямування і забезпечує цілісний вплив на особистість дитини. Методична робота з навчальних предметів проходить на рівні неформального спілкування колег, а шкільні проблеми вирішуються на проблемних та психолого-педагогічних семінарах, засіданнях творчих, динамічних груп. Традиційними є предметні тижні, конкурси-панорами методичних розробок вчителів, тижні педагогічної майстерності, творчі звіти вчителів, конкурси, виставки-презентації навчальних проєктів. Використано на рівні закладу потенціал таких форм роботи як: конкурси – панорами методичних розробок, показові заняття вчителів-майстрів, захист проєктів самоосвітньої роботи, творчі майстерні, методичні практикуми.

II рівень – окружний. За роки роботи окружних методичних формувань методична робота із шкільного рівня, тобто із закритого, невеликого педагогічного колективу з обмеженим фаховим спілкуванням, перейшла на вищий рівень – окружний. У кожному окрузі методичним кабінетом була сформована методична рада, покликана здійснювати ефективну координацію та коригування напрямків фахової, науково-методичної та дослідницької роботи педагогів округу. Методичний кабінет відділу освіти та його методична рада підтримували педагогічні інновації, поширювали прогресивний педагогічний досвід.

Позитивно зарекомендувала в практичній діяльності районної методичної служби така форма роботи, як методичний форум, на якому презентуються напрацювання методичних округів. Якість заходів відображає значний ріст педагогічної майстерності, сприяє формуванню позитивного іміджу вчителя, підвищенню їх рейтингу серед колег.

У методичному окрузі об'єднані вчителі з різним досвідом, стажем роботи, різним баченням підвищення своєї фахової майстерності, педагоги з різною інформаційною компетентністю.

Використання можливостей Інтернет – ресурсів дозволяє голові методичного об'єднання працювати з колегами в межах округу індивідуально з урахуванням рівня професійності, досвіду роботи, спрямовувати їх діяльність на підвищення фахового рівня кожного члена ОМО.

Планування методичної роботи в межах округу розпочинається з діагностування. У перелік питань, що входять до діагностичної анкети, обов'язково включається пункт про рівень володіння ІКТ: що вмію, чим можу поділитися, чого хочу навчитися. Узагальнення анкетних даних допомагає раціонально й ефективно спланувати роботу на поточний навчальний рік. Всю потрібну інформацію колеги викладають в мережах.

Найефективнішим методом підвищення фахового і професійного рівня є семінари-практикуми, які проводяться з актуальних педагогічних проблем, виявлених під час спілкування на форумах, у чатах, блогах та сайтах. З метою професійної підтримки роботи молодих малодосвідчених учителів організовано віртуальне наставництво та телеконференції. У соціальних мережах керівники ОМО ведуть діалог з учителями на професійні теми, викладають цікаві розробки уроків, презентації, виховні заходи.

Вчителі методичного формування, незалежно від досвіду роботи, отримують домашні завдання відповідно до своїх індивідуальних можливостей. Надання методичних рекомендацій, перевірка виконання завдань, поширення успішних педагогічних ідей колег, електронних адрес для пошуку необхідної інформації здійснюється через електронну пошту. Усвідомлення вчителями того факту, що віртуальне спілкування економить час, дозволяє отримати більшу кількість інформації з різних джерел, спонукає до мережевої взаємодії. Це активізує діяльність учителів, спонукає до пошуку, самовдосконалення.

III рівень роботи з педагогічними кадрами – районний. На рівні методичного кабінету залишили організацію методичної роботи з керівниками закладів освіти, педагогами - організаторами, психологами, методичним активом, координацію методичної роботи опорних закладів освіти. Звернули увагу на використання таких організаційно-структурних одиниць: науково-теоретичні конференції, семінари-тренінги, майстер-класи, педагогічні мости, презентації творчих портфоліо та проєктів; створення інформаційно-методичного банку для управління роботою методичних округів, видавничу діяльність, індивідуальні та тематичні консультації, участь у міжнародних виставках та фестивалях тощо.

Методичним кабінетом відділу освіти щороку проводяться моніторингові дослідження з оцінювання ефективності діяльності роботи методичних округів, розроблені відповідні критерії: враховується кількість учасників і переможців олімпіад, конкурсів, змагань; кількість інноваційних проєктів, розроблених та впроваджених педагогічними працівниками округу; кількість авторських програм і методичних розробок; кількість учителів, які працюють за інноваційними освітніми технологіями; кількість шкіл, які ефективно використовують інформаційні технології та інше.

Інноваційний освітній простір, який утворився в результаті створення методичних округів, спонукав методичну службу, керівників закладів освіти до збагачення та оновлення форм науково-методичної роботи, забезпечив взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу, раціональну витрату часу, зв'язок з життям, актуальність методичної роботи, єдність теорії і практики, максимальну активізацію участі вчителів.

Різномірнева структура методичної роботи забезпечила якісну методичну підтримку роботи педагогів як у школі, окрузі, так і в районі, відповідає потребам педагогів, є доцільною та ефективною, а скоординована оптимальна система науково-методичної роботи дозволила побачити перспективи розвитку та отримати очікувані результати.

У Всеукраїнських педагогічних виданнях протягом останніх п'яти років опубліковано 121 матеріал; у конкурсах фахової майстерності взяли участь 20 педагогів, з них 6 стали лауреатами; два вчителі - учасниками та один переможцем фахових конкурсів на Всеукраїнському рівні.

Інноваційна діяльність у навчальних закладах району реалізувалася за 9 напрямками, суб'єктами якої стали 25 ЗНЗ району, інноваційною діяльністю займалися 160 (51%) педагогічних працівників.

Проводилася системна робота в межах програми «Intel. Шлях до успіху», протягом 2011 -2017 років, організовано роботу 79 груп учнів 6 – 10 класів, реалізовано 91 соціальний проєкт. Тренери - фасилітатори нагороджені подяками за багаторічну та активну участь у проєкті. Методист методичного кабінету на У Міжнародному форумі, присвяченому 10-річчю впровадження освітніх програм ІНТЕЛ в Україні нагороджена дипломом лауреата.

У 2016/2017 навчальному році на III (обласному) етапі учні вибороли 27 призових місць, з них: 4 перших, 4 других, 19 третіх місць та 3 - у ІУ (заключному) етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін, з них: 1 друге, 2 третіх місця.

Методичний кабінет відділу освіти з 2013 року презентує методичні напрацювання педагогічних працівників 18- ти ЗНЗ та 2-ох ДНЗ та свою продукцію на Всеукраїнських та Міжнародних методичних форумах і фестивалях. За участь у виставках «Інноватика в сучасній освіті», «Сучасні заклади освіти» та Міжнародному фестивалі педагогічних інновацій методичний кабінет нагороджений дипломами за інноваційну модернізацію національної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Аналіз методичної роботи над науково-методичною проблемою показав, що існуюча модель та зміст методичної роботи з педагогами району забезпечили системно-цільовий підхід до управління процесом підвищення професійної компетентності педкадрів, надання реальної, дієвої, адресної методичної допомоги вчителям, педагогічним працівникам, реалізацію сучасних педагогічних технологій, перспективного педагогічного досвіду. Участь у роботі мережевих педагогічних спільнот - це не просто

веління часу, а необхідність для плідної роботи будь-якого вчителя-предметника, що працює над упровадженням нових освітніх стандартів у навчальний процес.

Література

1. Віднічук М., Мельник Н.. Освітні округи. – К. «Шкільний світ», 2010. – С.125.
2. Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі. Тематична збірка праць Всеукраїнського науково-практичного семінару в рамках Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти. – Р., 2012. – С.267.
3. Половенко О.В. Організаційне та науково-методичне забезпечення впровадження профільного навчання у старшій школі. – «Педагогічний вісник», №2, 2011 р.
3. Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр) / Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2009.– № 13. – С.18- 25.
4. Старченко К.М., Пуцов В.І., Завалевський Ю.І., Литвиненко Г.М. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету (науково-методичний посібник). – Ч., 2010. – С. 340.

ПОСІБНИК «УЧИТЕЛЮ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. МЕТОДИЧНИЙ ПОРАДНИК»

Панасюк Ірина Леонідівна,

методист Дубенського районного методичного кабінету Рівненської області

Однією з передумов успішної професійної діяльності вчителя є професіоналізм методичного працівника, тому що саме він створює умови для особистісного розвитку педагога. Саме методист має бути лідером професійного розвитку, «педагогом педагогів». Методист – це менеджер, фасилітатор, наставник і консультант. Він повинен так організувати свою діяльність, щоб учитель хотів звертатися до нього з питань професійного зростання і міг отримати допомогу з будь-якої освітньої проблеми, яка його хвилює. Методист зобов'язаний розуміти і усвідомлювати реальний стан професійного становлення педагога, бачити перспективи його розвитку.

Імідж методиста, репутація методиста, статус методиста – це накопичені ним знання, досвід, це реалізовані проекти, участь в роботі наукових досліджень, аналіз та узагальнення роботи педагогів, їх інтелектуального та інноваційного потенціалу. Таким чином, професія методиста вимагає від нього не тільки сучасних знань та досвіду, але й високої відповідальності в поєднанні з моральними принципами.

Сучасний методист повинен бути професійно компетентним, мати високий рівень загальної і психолого-педагогічної культури, різнобічні знання, які дозволяють використовувати в своїй діяльності кращі досягнення вітчизняного і зарубіжного досвіду. Він надає організовані висококваліфіковані послуги, що задовольняють певні запити педагогів.

Освоєння такого широкого спектра питань вимагає від методиста постійного поповнення знань, опрацювання методичної, дидактичної літератури та нормативної документації. Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку з сучасним оновленням змісту освіти, адже метою роботи методиста є не тільки власне самовдосконалення в особистому та професійному планах, а і ефективний його вплив на педагогічні кадри.

Сьогодні перед методичними працівниками постає важливе завдання – забезпечення якісного супроводу навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі, внесення у навчальну діяльність закладів цікавих нових ідей, педагогічних інновацій, які сприятимуть підвищенню загального рівня навчання. І тому потрібно підготувати до цієї діяльності сучасного вчителя, створити належний науково-методичний супровід педагогічного навчання.

Як сучасний методист я здійснюю функції :

- інформаційно-методичну (програмно-методичне та інформаційне забезпечення навчального процесу);
- аналітичну (узагальнення та поширення інноваційного педагогічного досвіду);
- навчальну (сприяння підвищенню професійної майстерності вчителів);
- інноваційну (залучення вчителів музичного мистецтва до інноваційної діяльності).

У своїй роботі використовую методи :

- впливу на свідомість (лекції, бесіди, диспути, круглі столи тощо);
- визначення конкретної ситуації (спостереження, аналіз, практична діяльність, дослідження, анкетування);
- прогнозування можливих результатів(моделювання, причинно-наслідковий аналіз процесів, що вивчаються);
- організації та здійснення навчально-тренувальної, навчально-пізнавальної, виховної, змагальної діяльності(словесні, наочні, практичні тощо).

У спілкуванні з педагогами транслую методичну допомогу через:

- методичне навчання (семінари, круглі столи, показові уроки та їх аналіз, моделювання уроків, майстер-класи, презентації досвіду, творчі звіти педагогів, що атестуються);

- консультування (тематичні, індивідуальні, оперативні);
- наставництво (надання практичної допомоги молодим учителям з метою швидкої та ефективної їх адаптації у навчальному закладі);
- забезпечення методичною літературою (випуск методичних матеріалів, інформування про новинки методичної літератури та фахової періодики).

Окреслюю основні напрямки у діяльності:

- виявлення та використання в роботі вчителів найбільш ефективних форм, методів та прийомів навчання;
- допомога методичній службі у формуванні професіоналізму вчителів та організації інноваційної роботи педагогів;
- поширення педагогічного досвіду;
- надання допомоги у професійному становленні молодого вчителя музичного мистецтва.

Вчитель музичного мистецтва зобов'язаний бути інформаційно грамотним. Це один з показників його професійної компетентності, тобто розвитку професійних знань і умінь, необхідних для освітньої діяльності.

Успішна педагогічна діяльність молодого вчителя залежить не тільки від його фахової підготовки та особистих якостей, а й від того, як і у якій формі надається методична допомога, яка передбачає індивідуальний підхід до кожного вчителя.

З метою підвищення якості роботи з вчителями музичного мистецтва, формування, удосконалення, розвитку знань, професійних компетентностей педагогів за всіма напрямками діяльності, адаптації їх підготовки до вимог освітніх стандартів було створено посібник «Учителю музичного мистецтва. Методичний порадник», у якому в 13 розділах зібрані теоретичні матеріали щодо формування професійної компетентності педагогів та мультимедійний додаток із презентаціями для кращого сприйняття поданих у посібнику матеріалів. Порадник насичений актуальною та корисною інформацією культурологічного змісту. Може використовуватися методистами під час підготовки та проведення методичних об'єднань, семінарів практикумів, у роботі з педагогами-початківцями.

Особливої уваги заслуговують практичні поради щодо використання на уроках інтерактивних вправ, опорних схем, рекомендацій щодо недопущення типових помилок під час проведення уроків, оцінювання, тестування тощо.

У розділі «Запитаймо психолога» розміщено матеріал щодо врахування вчителем на уроці музичного мистецтва модальності учнів та їх вікових особливостей, що допоможе правильно підготуватись до уроку та застосовувати наочність у навчальному процесі.

Очікувані результати.

1. Сформовані компетентності учителів музичного мистецтва.
2. Розробка нових інтелектуальних продуктів педагогів.
3. Поширення науково-методичних послуг з музичного мистецтва.
4. Популяризація та обмін досвідом з методистами області, різних регіонів України.

Висновки. Представлена робота - важлива практична підмога для методистів та вчителів музичного мистецтва. Це синтезований посібник, який забезпечує працівників методичної служби зразками матеріалів засідань структурних осередків вчителів музичного мистецтва (методичного об'єднання, семінарів-практикумів, Школи становлення молодого вчителя, майстер-класів).

Посібник сприятиме підвищенню якості проведення методичної роботи з педагогами, навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Сподіваюсь, що посібник стане настільною книгою для методистів районних, міських методичних кабінетів (центрів), вчителів музичного мистецтва та допоможе їм стати справжніми професіоналами.

МОДЕЛЬ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ЗАСІБ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Сударева Галина Федорівна, старший викладач кафедри професійної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Одним з напрямів реформи української шкільної освіти є оновлення її змісту на інноваційних засадах [2, 4]. До вирішальних чинників реалізації інноваційного потенціалу сучасного етапу модернізації шкільної освіти варто віднести професійну компетентність учителя, яка передбачає системне бачення інноваційних явищ в освіті й сформовану готовність і здатність до їх якісного здійснення. Зазначене актуалізує проблему професійного розвитку педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі підвищення кваліфікації через оновлення цілей, змісту, методів і форм навчання, створення оптимальних педагогічних умов, спрямованих на те, щоб професійне зростання педагогічних працівників базувалося на засвоєнні ними необхідних компетентностей.

До ефективних засобів розвитку готовності вчителя до діяльності в умовах інноваційних трансформацій в освіті відноситься технологія контекстного навчання. Контекстним є таке навчання, що за змістом і формами навчальної діяльності наближено до предметного і соціального змісту професійної

діяльності фахівця. Реалізація принципу професійної спрямованості навчального процесу досягається через «професійний контекст», який складається із сукупності предметних завдань, організаційних, технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально-психологічної взаємодії, характерних для певної сфери професійної праці. Оволодіння різноманітними видами професійних компетентностей виступає головною метою і результатом процесу навчання. Технологічна частина контекстного навчання складається з трьох базових форм діяльності із відповідним професійним контекстом, а саме: навчальна діяльність з провідною роллю лекцій і семінарів; квазіпрофесійна, яка здійснюється в іграх, спецкурсах, спецсемінарах та ін.; навчально-професійна діяльність, що наближена до реальних ситуацій [1].

Ідея контекстного навчання нами була покладена в основу структурно-функціональної моделі викладання курсу «Педагогічна інноватика» на факультеті підвищення кваліфікації Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Курс педагогічної інноватики є загально дисциплінарним розділом навчальної програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників усіх спеціальностей і присвячений теоретичним і практичним проблемам інноваційних процесів в освіті, підготовці педагогічних працівників до інноваційної діяльності. Тому мета створення моделі – розробка структури та змістовно-методичного забезпечення набуття слухачами курсів комплексу компетентностей, необхідних для цілеспрямованого запровадження освітніх інноваційних ідей і технологій у педагогічну практику.

При розробці структурно-функціональної моделі ми виходили з того, що вона має стати універсальною для розвитку інноваційного потенціалу вчителів будь-якого фаху, оскільки ґрунтується на загально педагогічних теоретичних і методологічних засадах.

Системоутворюючим поняттям моделі є дефініція «професійна компетентність». У якості базових уявлень стосовно професійної компетентності педагогів нами прийняті наступні положення:

– педагогічна компетентність – це інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога, що зумовлює його готовність і здатність виконувати педагогічні функції згідно прийнятих у суспільстві в конкретно-історичних умовах норм, стандартів, вимог [5];

– професійна компетентність як інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога має певну структуру, а саме: методологічний, технологічний, соціальний та комунікативний рівні [3]. Перелічені компоненти професійно-педагогічної компетентності можна розглядати як нормативно необхідні для успішної діяльності педагога;

– сформована професійна компетентність як складна взаємодія професійних та особистісних характеристик є критерієм ефективності професійної діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу.

Запропонована структурно-функціональна модель містить мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуальний та результативно-оцінний блоки (табл. 1).

Таблиця 1

Структурно-функціональна модель контекстного навчання курсу «Педагогічна інноватика» у системі курсового підвищення кваліфікації

Складові	Функції	Професійний контекст
Мотиваційно-цільовий блок	Визначення мети, завдань, очікуваних навчальних результатів	Спрямованість мети і завдань курсу «Педагогічна інноватика» на розвиток професійних компетентностей педагога
Змістовий блок	Визначення змісту навчальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації під час вивчення предмету «Педагогічна інноватика»	Відбір змісту курсу «Педагогічна інноватика» із спрямуванням на реалізацію завдань і досягнення мети з урахуванням фахової спеціалізації педагогів
Процесуальний блок: - навчальна, - квазіпрофесійна, - навчально-професійна складові	Визначення сукупності організаційних форм, методів і засобів, що регламентують формування професійних компетентностей, встановлення зв'язків між змістовим та результативно-оцінним блоками	<i>Навчальна складова</i> – провідні організаційні форми навчання: лекції і семінарське заняття «Кейс-метод як інноваційний засіб соціального розвитку учнівської молоді»; <i>квазіпрофесійна складова</i> – спецкурс «Підприємницька компетентність як уособлення ідей Державного стандарту освіти та Концепції нової української школи»; активні методи і прийоми навчальної діяльності; <i>навчально-професійна складова</i> – це практика застосування набутих знань і вмінь і представлена роботою слухачів над виконанням проекту за технологією веб-квест, його презентацією та захистом
Результативно-оцінний блок	Здійснення моніторингу, корекції та контролю навчальної діяльності	Закладені в основу вхідного та вихідного тестування мотиваційні, гностичні,

	слухачів	організаційно-практичні, діагностично-прогностичні критерії визначення розвитку інноваційного потенціалу слухача курсів
--	----------	---

Надамо характеристику запропонованій моделі.

Мотиваційно-цільовий блок моделі включає цілі, завдання й очікувані результати навчання за програмою курсу «Педагогічна інноватика», що наведені у додатку 1. Професійним контекстом блоку є спрямованість завдань курсу педагогічної інноватики на конкретні й відповідні меті професійні компетентності.

Змістовий блок моделі визначає зміст навчальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації і спрямований на формування та розвиток у слухачів комплексу компетентностей, необхідних при інноваційному розв'язанні професійних завдань. Професійний контекст полягає у відборі інформаційного матеріалу зі спрямуванням до професійного використання. Так програмою передбачається розгляд основних понять педагогічної інноватики, нормативних документів, що визначають напрями інноваційного розвитку освіти і супроводжують освітню інноваційну діяльність, сутність основних освітніх інновацій та їх призначення для вирішення проблем сучасної української школи. Серед інноваційних освітніх технологій, які підлягають засвоєнню вчителями, обрано детально розроблені в аспекті викладання шкільних курсів технології особистісно орієнтованого навчання С. Подмазіна, інтерактивного навчання О. Пометун, розвитку критичного мислення, кейс-метод, квест-технологія, портфоліо та ін. У додатку 2 наданий стислий варіант програма курсу «Педагогічна інноватика».

Процесуальний блок моделі визначає сукупність організаційних форм, методів і засобів, що регламентують підготовку педагогів до запровадження освітніх інновацій, встановлення зв'язків між змістовим та результативно-оцінним блоками і складається з навчальної, квазіпрофесійної та навчально професійної частин.

Навчальна складова цього блоку призначена для надання слухачам необхідної інформації наукового змісту курсу, важливої для професійної діяльності педагога. Основними організаційним формами навчальної діяльності є лекції і семінарські заняття. Зміст лекцій відображений у додатку 2. У додатку 3 наводиться план семінарського заняття з теми «Кейс-метод як інноваційний засіб соціального розвитку учнівської молоді», завданням якого є формування первинних вмінь користування у професійній діяльності кейс-методом.

Квазіпрофесійна складова процесуального блоку має демонструвати практику інноваційної діяльності педагогів з вирішення завдань модернізації шкільної освіти, і перш за все, переходу до компетентнісного підходу у навчанні школярів. Цей намір здійснюється в ході навчання за програмою авторського тематичного спецкурсу «Підприємницька компетентність як уособлення ідей Державного стандарту освіти та Концепції нової української школи». Мета спецкурсу – розширити знання про підприємницьку компетентність, а також продемонструвати можливості інноваційних технологій і прийомів (інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, групового навчання, «сенкан» тощо) для її формування (додаток 4).

Навчально-професійна складова блоку передбачає виконання слухачами завдань професійного спрямування, заснованих на застосування набутих у процесі курсового навчання теоретичних знань і первинно засвоєних професійних умінь. Прикладом такого виду навчальної діяльності слухачів є виконання групових проектів за технологією веб-квест, рекомендації до якого представлені у додатку 5.

Результативно-оцінний блок передбачає вивчення результатів формування та розвитку професійних компетентностей слухачів курсів, порівняння їх з метою через вхідне та вихідне тестування, залік, виконання контрольних робіт.

Оцінюючи ефективність створеної структурно-функціональної моделі викладання курсу «Педагогічна інноватика», відмітимо помітний вплив навчання за цією моделлю на мотивацію педагогів до інноваційної діяльності, до перебудови на інноваційних засадах власної педагогічної системи навчання школярів. Про це свідчать факти активізації інноваційної діяльності вчителів, що відобразилось у написанні наукових статей [6], участі у наукових конференціях, вебінарах, круглих столах, конкурсах тощо.

У таблиці 2 надана інформація про учителів англійської мови Сумської області, переможців Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій у м. Черкаси, які під час курсів підвищення кваліфікації вивчали курс «Педагогічна інноватика» за презентованою структурно-функціональною моделлю.

Таблиця 2

Інформація про переможців Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій Сумської області

ПІБ	Навчальний заклад	Участь у Міжнародному фестивалі педагогічних інновацій	
		Рік	Тема представлених матеріалів
Пальчикова М.М.	Сумська гімназія №1	2014	Кейс-метод як інноваційний засіб соціалізації шкільної молоді
Пальчикова М.М.	Сумська гімназія №1	2015	Навчання пошукового читання при вивченні англійської мови засобами кейс-методу
Пархоменко С.М.	Сумська ЗОШ I-III ступенів №22	2015	«Фішбоун» як засіб підвищення ефективності колаборативного навчання

Бойко О.М.	Сумська СШ №7	2016	Технологія веб-квест як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках іноземної мови
------------	---------------	------	--

Висновки. Створена модель викладання курсу «Педагогічна інноватика» на основі технології контекстного навчання є інноваційною і відкриває нові перспективи для підвищення якості та досягнення світових стандартів у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників. Закладений в основу моделі поступовий перехід від академічної навчальної діяльності слухачів до кваліпрофесійної і далі – до навчально-професійної діяльності забезпечує більш розвинену практику засвоєння наукової інформації та оволодіння засобами навчальної діяльності з використанням інноваційних технологій. Оскільки така модель є динамічною, то її перспективні можливості ми пов'язуємо із створенням модулів у складі її структури, спрямованих на досягнення конкретних результатів у розвитку професійних компетентностей педагогів у залежності від нових завдань нової української школи.

Література

1. Вербицкий, А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: Монография / А. Вербицкий. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.
2. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
3. Колесникова И. Педагогическая праксеология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. Колесникова, Е. Титова. – М.: Издательский дом «Академия». 2005. – 256 с.
4. Концепція нової української школи. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
5. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець – Режим доступу: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49.>
6. Казбан Т.Л. Технологія проєктів на уроках фізики / Т.Л. Казбан, Г.Ф. Сударева // Освіта Сумщини. – 2016. – №2. – С. 44-47;
7. Ноздріна Н.А. Кейс-метод як засіб реалізації Державного стандарту освіти на уроках хімії / Н.А. Ноздріна, Г.Ф. Сударева // Освіта Сумщини. – 2016. – №1. – С. 30-33;
8. Мовчан О.М. Кейс-метод як засіб реалізації Державного стандарту освіти у навчанні географії / О.М. Мовчан, Л.В. Разбейко, Г.Ф. Сударева [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/34-2010-11-24-15-06-39/2010-11-24-15-07-23/451-2013-06-04-07-06-19.>

ON-LINE ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ЗАХОДІВ

Жук Михайло Васильович, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук, доцент

Реформаторський потенціал «Нової української школи» передбачає новий формат післядипломної педагогічної освіти, який буде реалізовуватись в діапазоні конкуренції (місце підвищення кваліфікації буде обирати сам вчитель) та переорієнтація з перевірок на надання консультативної допомоги. Саме тому за цей рік було розширено практику он-лайн заходів, які були ініційовані та до яких залучались наші викладачі. Їх мета не просто провести захід, а надати змогу приймати в ньому участь як в реальному часі, так і он-лайн форматі, зробити запис заходу і надати можливість використовувати його як ресурс при проведенні занять та виховних, дослідницьких заходів в школі.

Метою інновації є максимальна консолідація учасників у відповідності до сучасної проблематики, можливості спілкування (або ознайомлення в запису) з сучасними дослідницькими підходами, ознайомлення з сучасними ресурсами та новітніми освітніми технологіями. Саме тому задачі ми розділили на такі блоки. 1. Проведення заходів у відповідності до важливих подій в житті країни. 2. Актуалізація досвіду пошуку дорожніх карт реалізації нової української школи. 3. Надання можливості ознайомлення з сучасними освітніми практиками.

Пріоритетним в нашій діяльності є орієнтація на он-лайн формат проведення заходів та забезпечення можливості партнерського спілкування визнаних фахівців та вчителів, директорів практиків. Головним при цьому є не тільки проведення самого заходу, а і формування віртуального ресурсу, який знаходиться у відкритому доступі. Формою проведення, яка себе виправдала, є проведення заходів як в аудиторії, так і в формі паралельної он-лайн трансляції (телеконференції) організацією обговорення в фахових мережах. Серед методів, які активно використовувались – можна виділити інтеграція реального та віртуального інформаційного простору, поєднання теорії та практики у відповідності до завдань НУШ, критичного аналізу реального освітнього досвіду, конкуренції через партнерство. Уже важливим при цьому є введення сучасної проблематики та можливість ознайомлення з сучасним педагогічним досвідом.

Отримані результати. Найбільш вдалими, на нашу думку, є такі заходи, організовані на базі КЗ Сумський ОІППО. З 4 по 6 листопада 2016 року відбулася I Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична телеконференція (он-лайн) «Видатні українці. Михайло Грушевський – 2016», започаткована Сумським ОІППО та Сумським державним університетом. Партнерами заходу виступили: Національний університет

«Києво-Могилянська академія» (кафедра політології), Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк). Телетрансляцію і запис виступів забезпечено Сумським державним університетом. Ідея та організація заходу такого формату належить М.В. Жуку, завідувачу кафедри соціально-гуманітарної освіти, кандидату філософських наук, доценту. Відкриваючи захід, проректор з наукової роботи СОІППО, кандидат педагогічних наук Грицай С.М. підкреслив, що телеконференція має міждисциплінарний формат і панельну структуру, що сприяє науковим дискусіям. Формат поєднав науковців Сумщини та традиційних партнерів з Національного університету Києво-Могилянська Академія – С.О. Кисельова (зав. кафедри політології, к. філос. н., доцент) та Н.А. Амелеченка (кафедра політології, к. філос.н., доцент). З більш детальною інформацією та програмою заходу можна ознайомитись за адресами <http://www.soippo.edu.ua/index.php/home/1896-telekonferentsiya-on-line-vidatni-ukrajintsi-mikhajlo-grushevskij-2016> та переглянути відеотрансляцію за адресами <https://www.youtube.com/watch?v=kW4YAs82GDE>; <https://www.youtube.com/watch?v=HW1q-EHD1us>; <https://www.youtube.com/watch?v=fPDHb9EFqZw>; <https://www.youtube.com/watch?v=dCJYVrnkUXY>; <https://www.youtube.com/watch?v=4M4ZeLVF2TE>.

16-17 лютого 2017 року в КЗ Сумський обласний інституті післядипломної педагогічної освіти відбувся I Всеукраїнський круглий стіл з он-лайн трансляцією «Формування патріота в вимірі Революції Гідності та пріоритетів «Нової школи». Он-лайн формат круглого столу було підготовлено кафедрою соціально-гуманітарної освіти (ідея заходу - Жук М.В.). Метою круглого столу стало обговорення шляхів системної і цілеспрямованої діяльності освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та органів державної влади, щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. До оргкомітету Всеукраїнського круглого столу з он-лайн трансляцією надійшло 120 заявок на участь, серед яких: 15 ВНЗ України (Інституту педагогіки НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Хмельницький ОІППО, Рівненський ОІППО, Івано-Франківський ОІППО, Дніпропетровський ОІППО, Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», Сумський державний університет, СумДПУ імені А.С. Макаренка, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, Глухівський агротехнічний інститут імені С. А. Ковпака Сумського національного аграрного університету) та навчальні заклади 7 областей України (Київська, Чернігівська, Донецька, Миколаївська, Дніпропетровська, Хмельницька, Сумська області), з них заслухано більше 20 доповідей провідних науковців та практиків. Робота круглого столу проходила в двох частинах. У першій частині – доповіді презентували науковці, які розглядали контроверсійні питання національно-патріотичного виховання в нашій державі та теоретично обґрунтували необхідність запровадження і реалізацію концепції національно-патріотичного виховання. Друга частина круглого столу представлена доповідями вчителів-практиків, які на власному досвіді розкривали основні ідеї національно-патріотичного виховання та роль закладів освіти у формування громадянина патріота. На думку вчителів області, заклади освіти закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності та готовності до змін. Робота круглого столу включала он-лайн трансляцію з Хмельницьким ОІППО в особі ректора Береки В.Є., Національним університетом «Києво-Могилянська академія» професор, політології Дем'янчук О.П., КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» доктор філософії, Назаренко Л.М. та інші навчальні заклади. Під час загального обговорення фахівці продовжили ділитися досвідом, ідеями та прогнозами на майбутнє, як реалізувати принципи національно-патріотичного виховання у зв'язку з реформуванням системи освіти, як формувати патріота в вимірі Революції Гідності та пріоритетів «Нової школи». Обговорили стан запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів запровадження національно-патріотичного виховання. За підсумками круглого столу була прийнята резолюція, яка має конструктивний характер і конкретні пропозиції щодо опрацювання досвіду провідних вищих навчальних закладів, загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільної освіти щодо питань розробки та впровадження національно-патріотичного виховання молоді з метою формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Доповіді учасників круглого столу узагальнено в електронному збірнику матеріалів та викладені в репозитарії КЗ СОІППО. З програмою круглого столу та збірником матеріалів можна ознайомитись за адресою <http://www.soippo.edu.ua/index.php/home/2081-vseukrajinskij-kruglij-stil-z-on-lajn-translyatsieyu-formuvannya-patriota-v-vimiri-revoljutsiji-gidnosti-ta-prioritetiv-novoji-shkoli>.

З метою збереження історичної пам'яті та поглиблення конструктивних зв'язків між Україною і Польщею, активізації просвітницької роботи задля виховання толерантності, розуміння цінності людського життя, формування компетентностей для життя у демократичному суспільстві в українській молоді Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (кафедра соціально-гуманітарної освіти) ініціював та організував спільно з MDSM (Міжнародний дім зустрічей молоді у м. Освенцім, Польща) Всеукраїнський інформаційний вебінар, до якого запросив долучитись викладачів, учителів історії та

суспільних дисциплін, методистів, школярів та студентів України. Ідея вебінару - М.Жук, С.Ніколаєнко, І.Ніколаєнко. Більш детально <http://soippo.edu.ua/index.php/home/2229-vseukrajinskij-informatsijni-vebinar-spilno-z-mdsm>. З записом трансляції можна ознайомитись за адресою https://www.youtube.com/edit?video_id=pwR3J-R3O5A.

Крім того, було ініційовано у відповідності до одного з напрямків наукових досліджень кафедри соціально-гуманітарних дисциплін організацію телепередачі з проблем 4 промислової революції та відповідних змін, що відбуваються в освіті. 10.01.2017 р. з ініціативи М.В. Жука (завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти Сумського ОІППО) та А.Г.Півня (керівник ЦКТ і стартап-центру СумДУ) на каналі обласної телерадіокомпанії розпочато серію телепередач «Технології XXI століття. 4 промислова революція». Їх мета ввести слухачів в проблематику суспільства знань та інновацій, 4 промислової революції та індустрії 4.0., розглянути потенціал Сумщини для запровадження сучасних технологій, сприяти обговоренню проблем, ознайомленню з сучасними ресурсами, підготовка проектів у відповідності до напрямку передачі. Передачу можна переглянути за адресами: <http://tv.sumy.ua/pryama-mova-tehnologiyi-21-stolittya-4-ta-promyslova-revoljutsiya/> та <https://www.youtube.com/watch?v=kyw7iODg80g>. Дуже важливим вважаємо пошук нових партнерів для спільних проектів. Вважаємо за велике досягнення залучення до заходів Українсько-американської асоціації працівників вищої освіти та співпрацю з її віце-президентом О.Сейтз (США) та можливостями популяризувати технології колабораційного навчання, які презентували в Україні міжнародні освітні консультанти Т.Блейон (Канада, Університет Онтаріо, МА – дослідник EILABUOIT, фахівець зі стародавньої історії та філософії, інноваційних навчальних моделей і технологій, міжнародний освітній консультант, президент компанії Vistas Canada Edu) та О.Михайленко-Блейон (асоційований дослідник лабораторії освітньої інформатики EILAB Інституту Технологій Університету Онтаріо, UOIT, лідера проекту «Трансформуюче онлайн-навчання в Україні», Міжнародний освітній консультант, кандидат економічних наук). Ось один із спільних заходів на бази Американського дому в Києві. Українські освітні трансформації у глобальному контексті: ініціативи "знизу". Круглий стіл в Американському домі, м. Київ, 08.06.2017 р. Організатори "Інститут соціального і економічного розвитку", "Українсько-американська асоціація працівників вищої освіти", "Vistas Canada Edu" (<https://www.youtube.com/watch?v=d5RPeQELjU>).

Висновки щодо ефективності запропонованої інновації. Аналізуючи як думки учасників, так і тих, хто дивився запис цих заходів можна зробити висновок – НУШ потребує не тільки поєднання традиційного навчання з е-навчанням, але й переорієнтацією наукових заходів в системі післядипломної педагогічної освіти на їх віртуалізацію та запис в формі окремого ресурсу.

Це надає значно більшу можливість прийняти участь – доповідь, он-лайн доповідь, відеозапис доповіді, он-лайн та оф-лайн обговорення. Важливим є пошук каналів медійної підтримки проблематики, над якими працює система післядипломної педагогічної освіти. Дуже важливим є популяризація цієї діяльності в фахових освітніх мережах та пошук партнерів, які можуть продемонструвати найсучасніші тренди і практики в світовій освіті.

МИСТЕЦЬКА ВІТАЛЬНЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Логінов Андрій Юрійович, методист районного методичного кабінету відділу освіти Золотоніської районної державної адміністрації Черкаської області

Митці «срібного століття» були різними за естетичними смаками, світоглядними переконаннями, індивідуальними стилями, але всі разом вони – яскраве сузір'я, що сяє нам досі. Світло «срібного століття» – це світло душі людини, яка здатна на глибокі почуття, й зберігає їх попри всі соціальні катаклізми. Це світло внутрішньої краси особистості, її потягу до свободи, вічності, гармонії зі світом. Специфіка цього мистецького явища зумовлена перш за все кризовою ситуацією в країнах на рубежі XIX – XX століття. Революційна доба поставила перед митцями завдання самовизначення щодо актуальних проблем епохи. Поети намагалися знайти своє місце серед інших та у середовищі, маніфестували різні напрями та течії. Отож, В.Брюсов – майстер світових мотивів, В. Соловйов – поет від філософії, О. Мандельштам – потік суцільної метафоризації, М. Цветаєва – аристократизм пристрасності духу, С. Чорний – кульмінація сатири та інш.

«Срібне століття» продовжувалося, поки були живі його представники. Доля модернізму України та Росії відрізнялася від європейського своєю трагічністю. Фактично майже всі носії великої письменницької культури були знищені в 1920-1930 роках, а якщо не знищені, то виключені з літературного процесу різними соціальними заборонами (Б. Пастернак, А. Ахматова, В. Сосюра), або вигнані в еміграцію (Д. Мережковський, З. Гіппіус, О. Олесь), або змушені покінчити життя самогубством (В. Маяковський, М. Цветаєва, М. Хвильовий).

Олександр Вертинський – яскравий представник «срібного століття» – здобув визнання у своєрідному жанрі камерного співу. Його манера виконання була глибоко індивідуальною, а кожна пісня являла собою закінчену музично-драматичну мініатюру, яку він називав арієткою. Репертуар співака складався з пісенних творів на власні вірші і на слова поетів О. Блока, А. Ахматової, І. Северяніна, З. Гіппіус

та інш. Дитячі та юнацькі роки Олександра Миколайовича пройшли у Києві. Під час громадянської війни він гастролював у Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі. Підхоплений хвилею еміграції, Вертинський відбув з Криму до Туреччини. Після чого талановитому поету, актору, співаку довелося жити і виступати у Румунії, Польщі, Німеччині, Франції, США, Китаї.

Наукове обґрунтування творчості та життєвого шляху Олександра Вертинського знаходить своє відображення у роботах О. Балабко, Л. Нікуліна, А. Плотнікової, С. Тармишевої, В. Бабенко, П. Крючкова, Б. Савченко, В. Рудницького, Ю. Аляньського та інш.

Мета статті полягає в розкритті підходів до організації роботи щодо вивчення та популяризації творчості нашого відомого земляка засобами мистецької вітальні.

До завдань дослідження входить: охарактеризувати основні етапи, форми, принципи виникнення мистецької вітальні як продуктивного культурно-освітнього простору з міжкультурними зв'язками, особистісною самоіндифікацією учнів, педагогів, представників творчих мистецьких груп, з аргументацією щодо перетворення цієї форми роботи у технологію.

Мистецька вітальня – це особлива форма організації позакласної та позаурочної роботи з учнівською молоддю. Її різновидами можна назвати літературну кав'ярню, урок-концерт, урок-портрет. Але об'єднує вона значно ширше коло митців-учасників, різні за віком категорії учнівської молоді та дорослих.

Мистецька вітальня у сьогоdnішніх умовах створення територіальних громад може проектувати свою роботу на великий загальний культурно-освітній простір, перетворюючись у особливий просвітницько-культурний центр, спираючись на ентузіазм учасників та підтримку місцевої влади.

Існування подібної форми роботи у сільській місцевості чи міському мікрорайоні на базі місцевого навчально-виховного комплексу чи загальноосвітньої школи – це особливо важливо для тих педагогів, які прагнуть до творчості, змін в освіті, використовуючи у роботі інноваційні підходи та прийоми. Саме такі вчителі відкриті для змін, шукають свою школу і таке освітянське середовище, в якому комфортно почуваються вчителі та учні. Саме завдяки місцевій громаді та владі вчителі-словесники можуть створити таке інноваційне середовище, що дозволить результативно і з користю проводити вільний час. Місцевий навчальний заклад надає такі освітні послуги: тут немає нічого страшного, головне – вчасно підказати, знайти форму роботи для душі. Комусь підходить діяльність у самостійній творчості, як написання сценарію заходу, художній аналіз поезії; хтось буде задіяний у виконавській творчості як читець, актор, глядач тощо. Головне – уважне ставлення до будь-якого учасника (дорослого чи дитини) й психологічний комфорт. Кожний захід переконує: успіх буде тоді, коли педагоги, учні, їхні батьки, представники місцевої громади ставитимуться до своїх доручень неформально.

Спільними зусиллями вчителів-словесників, методистів, науковців проведено, за два роки існування мистецької вітальні, три мистецькі заходи «Олександр Вертинський повертається», «Різдво у колі друзів сім'ї Олександра Вертинського», «До 60- річчя з дня світлої пам'яті Олександра Вертинського», вийшло у місцевому ЗМІ «Вісник Золотоніщини» 5 статей, 1 стаття «Лідія Вертинська: про кар'єру у кіно навіть не думала», у обласному виданні «Погляд часу» (№ 20 (407) від 10. 05 2017), 1 стаття: «Він все життя марив Україною, а впродовж багатьох років блукав по Польщі, Франції, Америці, Китаю», у газеті «Черкаський кур'єр» (№23(23) від 07. 06. 2017р) розпочато наукові літературні розвідки спільно з Навчально-науковим інститутом іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, долучилися у квітні 2017 року до впровадження всеукраїнського експерименту науково-педагогічного проекту «Філологічний Олімп», заприятелювали з актором Національного академічного театру російської драми імені Лесі Українки Євгеном Лунченком – виконавцем ролі у виставі без антракту «Олександр Вертинський. Бал Господень...» та автором роману – есе «Олександр Вертинський. Нащадок Гоголя. Шляхами артиста» Олександром Балабком, створено фотогалерею митця у місцевому навчально-виховному комплексі, куточок для читання у стилі 50-тих років ХХ століття на пришкольному подвір'ї, розповсюдження матеріалів про роботу здійснюється також через сайт районного відділу освіти, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, соціальну мережу Фейсбук «Педагогічний квартал», районне радіомовлення, а у перспективі через електронний журнал «Філологічний Олімп», фахові видання, засідання при районній бібліотеці.

Мета мистецької вітальні – створення інноваційного культурно - морально-етичного та науково-педагогічного простору з метою:

- просвіти дітей та дорослих, що складають найближче оточення в рамках реалізації ;
- підтримки фахових компетенцій педагогів, вихователів;
- привернення уваги громадськості до актуальних проблем виховання та розвитку особистості.

Застосовуючи діяльнісний підхід в рамках мистецької вітальні (за Л. Виготським, Г. Костюком), вчителі – словесники в рамках свого предмета організують самостійну роботу (на межі можливостей кожного учителя та учня, учасника). Такий підхід веде до вдосконалення та розвитку компетентностей (діяльнісних можливостей).

Діяльнісний підхід педагогів спрямований на вивчення та популяризацію творчості Олександра Вертинського, в котру вливається молодь, що прагне пізнати світ та історію малої батьківщини, прилучитися до поезії.

За А. Хаузенком ми виділяємо такі стадії естетичного розвитку, які поступово проходить кожен учасник мистецької вітальні, що вступає в комунікативні відносини з художніми творами:

1. «Оповідач». Глядач – учасник спостерігає за дійством на сцені, оцінює все, що відбувається на рівні «подобається – не подобається». Його сприйняття – егоцентричне, а саме: «Я люблю вірші та пісні Олександра Вертинського, тому мені подобається все, що з цим пов'язано, а решта – ні».
2. «Конструктивна». Глядач – учасник прагне від заходу реалістичності, правдивості, сучасності, практичності. Ось чому відбір інформації відбувається саме з цих позицій.
3. «Відбір». Глядач – учасник відбирає речі з позиції популярності. Наприклад, романс «Белой акації гроздьє душистые» став дуже популярним у 1902 році. Романс включали до свого репертуару оперний співак Юрій Морфессі та відома виконавиця романсів Варвара Паніна. Вони були добре знайомі Олександру Вертинському. Це правдива та реалістична інформація. У 1975 році Володимир Басов до фільму «Дні Турбіних» за романом Михайла Булгакова «Біла гвардія» включив стародавній романс «Белой акації гроздьє душистые», який був у моді на той час. Це офіційна інформація».
4. «Інтерактивна». Глядач – учасник розглядає поетичну творчість Олександра Вертинського як приклад власного досвіду, що апелює до внутрішнього світу глядача, а тому породжує особисті асоціації, переживання, низку спогадів.
5. «Рекреативна». Глядач-учасник аналізує поезію одночасно із суб'єктивного та об'єктивного боків, що спонукає народженню різних думок, що відкриваються у художньому творі. [2, с. 50 - 59]

Відразу помічаємо, що у цьому переліку немає ні вищої стадії, ні нижчої, тому що все залежить від досвіду спілкування людини з мистецтвом, літературою, акторських та ораторських здібностей.

Специфіка мистецької вітальні Олександра Вертинського яскраво відстежується на трьох етапах:

1. Чергування ролей: то – глядач, то – учасник. Це безпосередньо відбувається як під час самого дійства, так і під час підготовки до заходу, коли виникають ролі ведучого, організатора, режисера, художника та інших.
2. Співучасть у розкритті таємниці художньої творчості відомого співака, актора та композитора. Коли створюється сценарій, прописується система алгоритмів та вправ для учасників художнього дійства.
3. Глядач – учасник виконує роль дослідника: він разом із своїми товаришами прагне зрозуміти поезію, життя, події, які відбуваються під час інтенсивного спілкування з художнім твором та біографічними матеріалами.

Звичайно, реалізація етапів залежить від особистості організатора – ведучого заходу, від його уміння вибудовувати діалог з кожним учасником, спираючись на стадію естетичного розвитку особистості, від його здібностей до гармонійного поєднання художнього дійства з імпровізацією, з рефлексією.

Ось таким чином у роботі над творчим заходом дуже важливою стає фасилітативна функція, що спрямовує учасників на співпрацю, допомогу, спонукає до дослідницько-пізнавальної роботи. Ми починаємо мати справу із творчим процесом спілкування із художнім твором, що пролягає шляхом емоційно-чуттєвого і логічного розуміння поетичного. Отже, коли готується певний номер самостійно, то учасник переймає не тільки роль глядача, але й інтерпретатора та співтворця. Таким чином народжується художня творчість. А вона спирається на елементи нової технології, яка чітко простежується протягом 4-ох етапів:

I етап

Елемент технології 1. Ведучий – глядач ставить запитання: Який настрій сьогодні домінує у вас? Що вас приваблює у мистецькій вітальні? Що ви очікуєте від цієї зустрічі?

Елемент технології 2. Ведучий – глядач проводить бесіду: А що ви хочете почути у вітальні, виходячи із назви теми заходу? Як це сприяє творчій атмосфері заходу і допоможе розкрити тему?

Елемент технології 3. Ведучий – глядач продовжує розмову: Олександр Вертинський: що вам відомо про цю талановиту людину? Що вам дозволяє так думати?

II етап

Елемент технології 1. Ведучий – глядач проводить аналіз твору: Що спонукало поета написати цю поезію? Коли і де вона була написана?

Елемент технології 2. Ведучий – глядач прагне до імпровізації: Які думки ще не висловив поет?

Елемент технології 3. Ведучий – глядач за власним вибором поезії націлює: Назвіть виразні художні засоби мови, тему, ідею, провідні мотиви.

III етап

Елемент технології 1. Ведучий-глядач розкриває особистість митця. Вертинський: поет, актор, співак? Що ви можете про це сказати?

Елемент технології 2. Ведучий – глядач розвиває творчу лінію особистості поета: Як ви вважаєте, на що ще необхідно звернути увагу майстра слова?

Елемент технології 3. Ведучий – глядач підводить до самовизначення, до власної думки: Назвіть потреби читати поезію Олександра Вертинського. Що особисто ви взяли для себе ?

IV етап

Елемент технології 1. Ведучий – глядач підходить до ролі заходу для кожного учасника: Які враження залишилися у вас від сьогоднішнього заходу? Що вас схвилювало? Що вас здивувало?

Елемент технології 2. Ведучий – глядач зазначає роль заходу у самовдосконаленні особистості: Чи допоміг вам захід мистецької вітальні реалізувати себе як творчу особистість? Які ролі ви сьогодні виконували?

Елемент технології 3. Ведучий – глядач підбиває підсумок та підводить до висновку: Які будуть ваші поради та побажання для учасників майбутньої зустрічі у мистецькій вітальні?

Результативність роботи мистецької вітальні Олександра Вертинського полягає в тому, що в результаті проведення тематичних заходів виникає різноманітне та різножанрове спілкування, нові стратегії спілкування, що спонукає до пошукової роботи, до творчого самовираження. Це встановлення неоднолінійної комунікації, яка пропонує бачити свої проблеми. Це презентація власного і загального спільного творчого продукту, який записується на відео і може слугувати для детального аналізу творчого мистецького заходу. Мистецька вітальня надає можливість створювати творчі платформи, діалоги з аудиторією: одна – дискусія про «срібне століття», друга – аналіз перекладів поетичних творів, третя – музичне втілення поетичної спадщини різними акторами та співаками.

Література

1. Голиш Г. У Подільському з'явилася вулиця Олександра Вертинського / Вісник Золотоніщини // – 2017 року.- 24 грудня.
2. Мурзина И. Я. Технология « Образ и мысль» в преподавании гуманитарных дисциплин // Человек в мире культуры.– 2015.- №4 - с. 50- 59.

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ «ІНІЦІАТИВНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ» ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Куриш Наталія Костянтинівна, завідувач НМЦ менеджменту та координації діяльності РМК/ММК Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області;

Унгурян Ірина Корнеліївна, викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Входження України у європейський світовий освітній простір вимагає проведення модернізації змісту освіти в контексті її відповідності сучасним потребам. Передусім вагомим значення набуває середня освіта – центральна ланка в освітній системі будь-якої країни та основа для успішного здобуття освіти наступних рівнів й самоосвіти протягом усього життя.

Розвинуті країни Європи, США, Канада, Японія вже пройшли шлях реформування освіти і тепер успішно застосовують концепції індивідуальних освітніх програм, замість традиційних уроків – усестороннє дослідження тем, набуття навичок критичного та креативного мислення, отримання знань упродовж всього життя в будь-якому місці, у будь-який час, у будь-якій формі.

Україна тільки стає на цей шлях, а реформа середньої освіти – реформа, орієнтована на те, щоб випустити зі школи всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя, – сьогодні на порядку денному.

Ідеологією реформи є концепція «Нової української школи», яка була презентована Міністром освіти і науки України Л. Гриневич 18 серпня 2016 р. під час педагогічної конференції.

Ключовою особою, що буде реалізувати Концепцію Нової української школи, є учитель, який потребує допомоги, підтримки та підготовки до впровадження сучасних процесів реформування. «Нова школа потребує нового вчителя, який може стати агентом змін» зазначено у Концепції. Теза правильна і повністю зрозуміла. Одночасно можна виділити кілька складових цього процесу:

- Підготовка вчителя у ВНЗ;
- Підвищення кваліфікації вчителя в сфері післядипломної педагогічної освіти;
- Підвищення кваліфікації в міжкурсовий період.

Хочеться зупинитися на підвищенні кваліфікації вчителя в сфері післядипломної педагогічної освіти. Тобто ми бачимо потребу в прийнятті і реалізації нестандартного рішення щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників для реалізації компетентного підходу навчання.

Підготовка компетентного педагога не тільки вимога сучасних реформ, а і потреба дітей, що бажають креативних, сучасних і кмітливих вчителів.

Мета інновації – формування готовності педагогів до реалізації Концепції Нової української школи через розвиток ключової компетентності «ініціативність та підприємливість».

Визначена мета конкретизується у наступних завданнях:

- розвиток мотивації педагогічних працівників до компетентності «ініціативність та підприємливість»;
- розробка алгоритму формування компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у післядипломній освіті;
- конструювання діяльності учнів і вчителів, організація їх взаємодії в умовах впровадження уроків з підприємницьким тлом під час проведення поурочного навчання та занять у рамках шкільних клубів підприємництва;
- розробка конспектів уроків із базових дисциплін з підприємницьким тлом;

– підготовка вчителів до запровадження розроблених конспектів-уроків у навчально-виховному процесі;

– створення умов для розвитку особистісних якостей педагогів.

З метою реалізації даних завдань Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області узагальнено досвід міжнародних проектів та розпочато відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 286 від 18.03.2016 дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах» на базі Інституту, Лужанського ЗНЗ I-III ступенів ім. Василя Орелецького Кіцманського району Чернівецької області, Мамайського ЗНЗ I-III ступенів № 2 Кіцманського району Чернівецької області, Державного вищого навчального закладу «Чернівецький політехнічний коледж». Даний експеримент триває із березня 2016 року по червень 2019 року.

Питання впровадження та перспективи реалізації всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи обговорювалися у рамках Сьомої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти -2016» 18 березня 2016 року на виставковому стенді Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. У робочій зустрічі взяли участь представники ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України, Інституту післядипломної педагогічної освіти та громадської організації «Громадський Центр «Ділові ініціативи» (м. Івано-Франківськ), які є співучасниками експерименту.

У ході дослідницької роботи напрацьовується алгоритм формування компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів, як однієї із необхідних умов реалізації Концепції Нової української школи.

Основними кроками даного алгоритму є:

- інструктивно-методичні наради для керівників навчальних закладів учасників експерименту;
- упорядкування каталогу літератури з проблеми експериментально-дослідницької роботи;
- створення творчих груп у навчальних закладах, що будуть забезпечувати реалізацію експерименту;
- навчання педагогів у ході семінарів, тренінгів, практикумів, майстер-класів та ін.;
- проведення анкетування та опитування учасників експерименту: педагогів та учнів;
- розроблення навчально-методичного забезпечення для педагогів щодо формування ключової компетенції ініціативність та підприємливість, розробка конспектів-уроків з підприємницьким тлом;
- визначення організаційних, психолого-педагогічних, методичних та нормативно-правових умов використання розробленої системи уроків;
- розробка навчально-методичного забезпечення для викладання курсів з підприємницьким змістом;
- упорядкування методичного збірника конспектів-уроків базових дисциплін з підприємницьким тлом для загальноосвітніх навчальних закладів;
- впровадження системи уроків з підприємницьким тлом у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу;
- підготовка випускника патріота, інноватора, здатного вільно приймати рішення та орієнтуватись на ринку праці в умовах сучасних процесів реформування українського суспільства.

Отже, актуальність зазначеної дослідно-експериментальної роботи визначається потребою у розробці нового напрямку у змісті освіти щодо розвитку ключової компетентності «ініціативність та підприємливість», а саме, розробка уроків з підприємницьким тлом, підготовка вчителів до запровадження розроблених уроків у навчально-виховному процесі.

Упродовж березня 2016 р. - серпня 2016 р. проводився I (констатувальний) етап дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня.

У підсумку серед загальних завдань I (констатувального) етапу експерименту було:

- розроблено науково-теоретичне забезпечення змісту педагогічного експерименту;
- проведено аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел щодо формування ключових компетентностей учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу;
- вивчено потенційні можливості суб'єктів дослідження;
- створено творчі групи за темою комплексного експериментального дослідження;
- підготовлено звіт про результати I етапу дослідно-експериментальної роботи.

Упродовж констатувального етапу експериментально-дослідницької роботи проведено ряд інструктивно-методичних нарад для керівників та педагогів навчальних закладів включених у експеримент, засідання методичних об'єднань навчальних закладів учасників експерименту, де обговорювалось питання організації і проведення дослідно-експериментальної роботи у навчальних закладах, а також обговорювались концепція, гіпотеза, науковий апарат дослідної роботи та окреслено очікувані результати. Наказами навчальних закладів – учасників експерименту затверджено склад творчих груп для реалізації конкретних завдань експериментальної роботи за різними напрямками діяльності.

З метою навчально-методичного забезпечення викладання курсів з підприємницьким змістом у загальноосвітніх навчальних закладах керівником експерименту Куриш Н.К. та учителем економіки Куриш Д.Г. розроблено навчальну програму для учнів 9 класу курсу за вибором «Вступ до підприємницької діяльності», яка схвалена до використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №1 від 17.03.2016).

Учасниками експерименту проаналізовано та упорядковано каталог літератури з проблеми експериментально-дослідницької роботи «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах».

У рамках констатувального етапу реалізації всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи за темою «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах» розроблена програма спецкурсу для слухачів курсів підвищення кваліфікації «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів», яка схвалена вченою радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (протокол №5 від 17.12.2015).

З метою розробки методичних рекомендації щодо формування ключової компетентності підприємливості у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів науковий керівник експерименту Унгурян І.К. прийняла участь у семінарі ЄФО у м. Львів «Підходи до інтеграції підприємливості як ключової компетентності в навчальні програми в Україні».

У серпні 2016 року у навчальних закладах, що є учасниками експериментально-дослідницької роботи проведено засідання науково-методичних рад, на яких розглянуто та затверджено плани роботи творчих груп на формувальний етап експерименту.

Результати констатувального етапу експериментально-дослідної роботи презентовано Куриш Н.К. на науково-практичному семінарі Національної академії педагогічних наук України, Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» МОНУ «Нова українська школа в багатовекторному інформаційному просторі» у березні 2017 року, де виступила з теми «Формування компетентності «ініціативність та підприємливість» в учнів через реалізацію всеукраїнської експериментально-дослідницької роботи».

У червні 2017 року завершився формувальний етап дослідно-експериментальної роботи. Упродовж формувального етапу було організовано та проведено наступні заходи:

- вернісаж учнівських бізнес-ідей «Стартап Юніор»;
- педагогічний практикум «Формування інформаційно-цифрової компетентності та компетентності ініціативності і підприємливості у школярів загальноосвітніх навчальних закладів»;
- здійснено та проаналізовано анкетування та опитування учасників експерименту;
- майстер-клас «Впровадження підприємницького змісту у навчально-виховний процес» для педагогів експериментальних навчальних закладів;
- засідання науково-методичних рад навчальних закладів-учасників, та засідання творчих груп по розробці планів-конспектів уроків із підприємницьким тлом;
- педагогічний практикум «Моделювання уроків з підприємницьким тлом та впровадження їх у навчальний процес» для педагогів експериментальних навчальних закладів;
- методичний практикум з проблеми «Формування фінансової грамотності та компетентності ініціативності і підприємливості у школярів загальноосвітніх навчальних закладів»;
- виступ на вченій раді Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області з питання «Формування компетентності «ініціативність та підприємливість» в учнів через реалізацію всеукраїнської експериментально-дослідницької роботи»;
- підготовлено довідки про діяльність Мамаївського ЗНЗ I-III ступенів №2 та Лужанського ЗНЗ I-III ст. ім. В. Орелецького Кіцманського району та ДВНЗ «Чернівецький політехнічний коледж»;
- узагальнено плани-конспекти розроблених уроків з підприємницьким тлом;
- упорядковано методичний збірник конспектів-уроків з підприємницьким тлом з базових дисциплін.

У рамках експерименту започатковано проведення вернісажу учнівських бізнес-ідей «Стартап юніор», де презентувалися кращі ідеї підприємницької діяльності. Із 21 заявленої команди до участі у вернісажі учнівських бізнес-ідей «Стартап юніор» взяли участь 14 команд із загальноосвітніх навчальних закладів, ПТНЗ та ВНЗ I-II ст. Чернівецької області.

Оцінювання учнівських бізнес-ідей здійснювалося компетентне журі, до складу якого входили підприємці, науковці та переможці другого регіонального конкурсу «Юніор бізнесу».

За підсумками представлених бізнес-ідей членами журі було визначено команди-переможці у певних номінаціях та нагороджено грамотами ІППОЧО та ІМЗО МОНУ, цінними подарунками від членів журі:

- «Краща презентація» – команду Мамаївського ЗНЗ I-III ст. №2 Кіцманського району за бізнес-ідею «Салон «Cute animals».
- «Оригінальний підхід» – команду Шипинського ЗНЗ I-III ст. Кіцманського району за бізнес-ідею «TV-school».
- «Краща стратегія» – команду Рєваківського ЗНЗ I-III ст. за бізнес-ідею «Спеціалізований магазин для молоді «Young».
- «Командна робота» - команду професійно – технічного училища №8 м. Чернівці за бізнес-ідею «Шведський стіл (лінія)».
- «Економічний прорив» - команду Лужанського ЗНЗ I-III ст. ім. В.Орелецького за бізнес-ідею «VIP-paintball banda» (розважально-ігровий клуб).
- «Наполегливість» - команду Вищого професійного училища №5 м. Чернівці за бізнес-ідею «Агенство дизайну».

- «Нові віяння» - команду Мамаївського ЗНЗ І-ІІІ ст. №2 за бізнес-ідею «Агенства «Invisible side».
- «Творчий підхід» - команду Кіцманського ЗНЗ І-ІІІ ст. за бізнес-ідею «Грифельна дошка «MyBoard».
- «Оптимістичний підхід» - команду Чернівецького професійного ліцею залізничного транспорту за бізнес-ідею «Солодкі Чернівці».
- «Майбутнє економіки» - команду ДВНЗ «Чернівецький політехнічний коледж» за бізнес-ідею «Free Way» – Інтернет портал організації індивідуальних подорожей.
- «Надія України» - команду Шипинського ЗНЗ І-ІІІ ст. за бізнес-ідею «Екологічні дрова».
- «Креативна ідея» - команду Лужанського ЗНЗ І-ІІІ ст. імені В.Орелецького за бізнес-ідею «CASword» (розроблення дерев'яних літер з світлодіодними лампами).
- «Кращий фінансовий план» - команду Шипинського ЗНЗ І-ІІІ ст. за бізнес-ідею «Ногоруки».
- «Краща реклама» - команду Кіцманського ЗНЗ І-ІІІ ст. за бізнес-ідею «Служба доставки корисних обідів «Lunch-Express».

Також, усі заявлені команди-учасники отримали сертифікат-учасника та наставники відзначено Подяками ІППОЧО та ІМЗО МОНУ за розбудову економічної освіти України та підготовку команд до вернісажу учнівських бізнес-ідей «Стартап юніор».

У рамках вернісажу для педагогів, заступників директорів загальноосвітніх навчальних закладів з навчально-виховної роботи та керівників методичних об'єднань природничо-математичних дисциплін навчальних закладів Кіцманського району був проведений педагогічний практикум «Формування інформаційно-цифрової компетентності та компетентності ініціативність і підприємливість у школярів загальноосвітніх навчальних закладів» за участю Вікторії Миколаївни Косик, начальника відділу цифрової освіти, фінансової грамотності та навичок підприємництва Інституту модернізації змісту освіти МОН України та Віталія Ярославовича Паздрія, генерального директора КІНТ, викладача кафедри стратегії підприємств КНЕУ.

З метою формування у педагогів компетенції «ініціативність та підприємливість» на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області у рамках дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Розвиток ініціативності та підприємливості учнів як складова формування готовності до навчання і професійної кар'єри у ринкових умовах» відбувся майстер-клас «Впровадження підприємницького змісту у навчально-виховний процес» для педагогів-керівників творчих груп експериментальних навчальних закладів. Для педагогів керівниками експерименту організовано навчання щодо організації діяльності Шкільного клубу підприємництва як однієї із форм позаурочної роботи щодо формування підприємливості учнів та проведено моделювання уроків з підприємницьким тлом для подальшого структурування системи конспектів з базових дисциплін, розроблено план-схему конспекту уроку.

Наступним кроком алгоритму формування компетентності «ініціативність та підприємливість» педагогів у рамках експерименту було проведення педагогічного практикуму «Моделювання уроків з підприємницьким тлом та впровадження їх у навчальний процес». У педагогічному практикумі для представників творчих груп – учасників дослідно-експериментальної роботи та практичних психологів закладів проведено практичні заняття щодо моделювання уроків з базових дисциплін із використанням підприємницького тла, розроблено організаційні аспекти забезпечення роботи Шкільних клубів підприємництва (статут, набір учасників, план роботи, блогклубу) та презентовано психологічний супровід їх роботи. Як елемент практичного заняття Шкільного клубу підприємництва для учасників практикуму проведено ділову гру «Фабрика книг».

Як підсумок даного алгоритму є розробка та апробація конспектів уроків з базових дисциплін з підприємницьким тлом для 8 та 10 класів та укомплектовано методичний збірник для педагогів. Всього розроблено 20 уроків для 8, так як даний клас навчається за новою програмою та 10 уроків – для 10 класу. У збірник включено конспекти уроків з математики, історії, української мови та літератури, географії, англійської мови, зарубіжної літератури, біології, фізики та ін.

З метою формування компетентності «ініціативність та підприємливість» на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області проведено ряд методичних практикумів для педагогів та завідувачів ДНЗ області з проблеми «Формування фінансової грамотності та компетентності ініціативність і підприємливість у вихованців».

У ході тренінгового заняття керівниками експерименту підбито підсумки формувальному етапу експериментальної роботи та проведено аналіз готовність педагогів до імплементації компетентнісного підходу в освітній процес, а також розроблено модель підприємливої особи та виокремлено позитиви і проблемні питання впровадження компетентнісного підходу у навчально-виховний процес.

Формуючи ініціативність та підприємливість педагогів в рамках всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи досягнуто відповідних результатів:

- ✓ впровадили інноваційні інструменти навчання молоді підприємству шляхом використання сучасного програмного забезпечення, симуляційних ігор, конкурсних та авторських програм.

- ✓ розробили спецкурс «Уроки з підприємницьким тлом як засіб формування підприємливості та ініціативності учнів загальноосвітніх закладів» (для забезпечення реалізації варіативної складової програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів);

- ✓ напрацювали конспекти уроків із базових дисциплін з підприємницьким тлом для загальноосвітніх навчальних закладів;
- ✓ упорядкували методичний збірник конспектів уроків із базових дисциплін з підприємницьким тлом.

Як бачимо, щоб навчальна діяльність мала сенс, школа повинна готувати до життя. Життєвий успіх учнів залежить від того, чи навчимо ми їх виконувати суспільні ролі, чи здобуватимуть вони ключові компетентності в дії. Вчитися, щоб діяти, – це один з найважливіших постулатів Євросоюзу і визначник якості роботи сучасної Нової української школи. Компетентнісний підхід є інструментом у прямуванні до цієї мети.

Тому ми повинні мати чітку картину того, куди ми прямуємо, чого ми хочемо досягти, чого ми хочемо навчати, які цінності передаємо, які знання і вміння повинен мати сучасний випускник.

Пропагування і поширення підприємницької тематики і формування підприємницьких позицій та підприємливого способу мислення – важливий крок до успішної України. Для нашої країни тенденції європейської освіти ніколи не були байдужими. Але наша освіта завжди вибирала «свій шлях», обумовлений специфікою вітчизняних традицій і процесів.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ В СИСТЕМІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГАМИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Кучинська Лілія Фотіївна, вихователь – методист Житомирського дошкільного навчального закладу №43 Житомирської області

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти слід шукати ефективні шляхи щодо підвищення якості дошкільної освіти в дошкільному навчальному закладі, забезпечувати її поступальний інноваційний розвиток та створювати ефективні умови для удосконалення освітнього процесу шляхом здійснення моніторингу і отримання повної інформації. Це вимагає модернізації освітньої галузі, сучасного підходу до організації освітнього процесу, який включає переорієнтацію навчання педагогів з передачі знань на налагодження діалогу, активне використання інноваційних технологій та методик, у тому числі інформаційних, інтерактивних методів навчання з метою забезпечення ефективності освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Проблема професіоналізму вихователя залишається актуальною, оскільки його діяльність є досить динамічною з погляду рівня соціально-економічного розвитку суспільства. А тому суспільство на певному етапі свого розвитку ставить все нові й нові завдання та вимоги до педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.

Проведення групових форм методичної роботи, зокрема різних семінарських занять з використанням інтерактивних методів, стимулює педагогічних працівників до творчої активності, готовності до інноваційної діяльності та впровадження елементів інноваційних технологій. В процесі інтерактивного навчання педагог-практик сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у освітній сфері. Також відбувається формування критичного мислення педагогів, розвиток рефлексивних умінь, прагнення до професійного саморозвитку, вміння аналізувати власну педагогічну діяльність, виявляти в ній сильні та слабкі сторони, збагачувати педагогічний досвід один одного своїми педагогічними надбаннями. Саме через активну взаємодію під час інтерактивного навчання педагогічний працівник має можливість аргументувати та відстоювати власну думку, вчитися переконувати й вести дискусію, поглиблює знання з проблемних тем дошкільної освіти.

Технологія досвіду. Система семінарських занять з педагогами з використанням інтерактивних методів. Їх структурою є: план проведення заходу, науково-теоретичний та практичний матеріал з проблемної теми, що розглядається згідно плану, використання інтерактивних методів в процесі семінару при розгляді проблемних питань.

Практична значущість даної проблемної теми підтверджена первинним та контрольним анкетуванням педагогічних працівників відповідно *додатків 1-Г, 1-Д*, та, як показали результати, сприяє забезпеченню ефективності освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

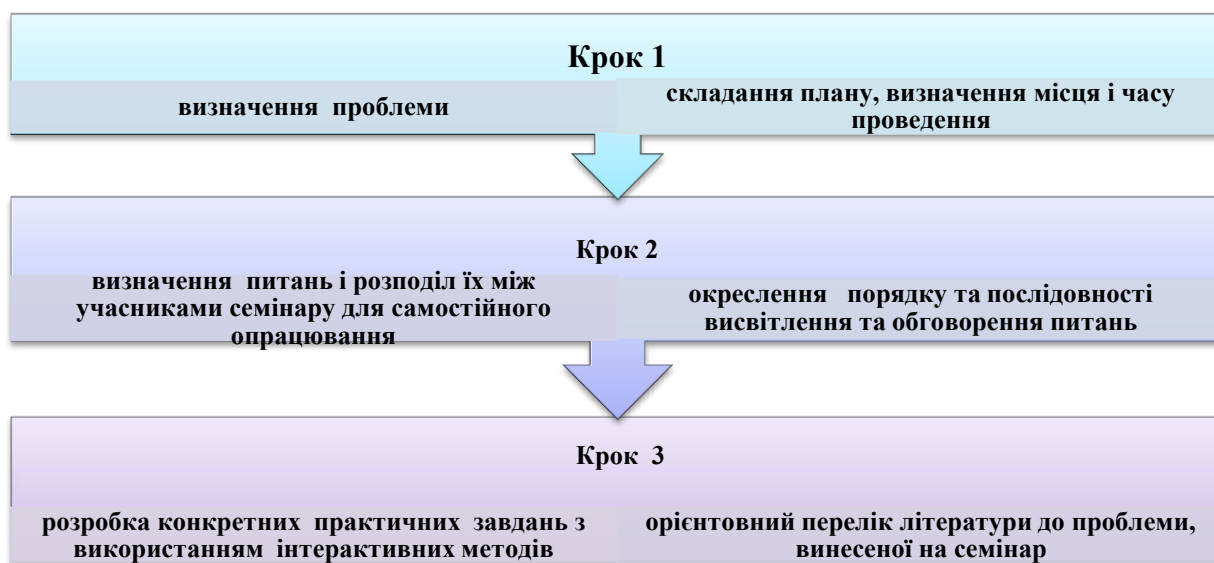
Демократизація і гуманізація суспільства вимагають радикальної перебудови суспільного дошкільного виховання, нових підходів до організації життя дитини в дошкільному навчальному закладі. Успіх цих зрушень залежить передусім від педагогів, їх знань, ерудиції, рівня професійної педагогічної та психологічної підготовки, національної свідомості. Так, С. Русова відмічала: «Дошкільне виховання постійно йде вперед, оскільки розвивається психологія, оскільки росте, змінюється і практика дошкільного виховання... Садівниця мусить іти завжди вперед, прислухаючись... до нових гасел, які пролунають у справі виховання відповідно до певних настроїв, течій суспільного життя» [4].

Саме тому, в сучасних умовах, методична служба дошкільного навчального закладу, згідно з проектом Концепції дошкільного виховання в Україні, має переорієнтуватися на підвищення професійної майстерності педагога, надання дієвої, компетентної допомоги, активізацію його мисленнєвої і творчої діяльності, а на кінцевому етапі — зростання освіченості й вихованості дітей. Вона має стати важливим фактором підготовки нової генерації педагогічних працівників, підвищення їхнього професійного й

загальнокультурного рівнів як одного з основних шляхів реформування освіти, визначеного Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти та іншими нормативними документами, що стосуються освітянської галузі.

Методична робота, за словами І. Жерносека, об'єктивно виконує роль сполучної ланки між життям і діяльністю конкретного педагогічного колективу та загальнодержавною системою освіти, психолого-педагогічною наукою, передовим педагогічним досвідом. Вона покликана стимулювати підвищення наукового рівня педагогів, їх підготовку до засвоєння змісту нових програм, технологій та методик викладання, передового педагогічного досвіду. Завдання методичної роботи реалізуються через різні форми методичної роботи, зокрема через семінарські заняття. Система семінарських занять з педагогічними працівниками створює необхідні умови для гармонізації відносин на рівнях: *вихователь–методист–вихователь, вихователь – вихователь, вихователь – дитина*.

Завдання керівника семінару — не лише організувати різнобічне обговорення обраної теми, а й знайти конструктивні пропозиції з питань удосконалення практики навчання і виховання, допомогти педагогові в його самоосвіті, а відповідно, й у професійному зростанні. З цією метою вихователь-методист має продумувати покроковий алгоритм підготовки до семінару (*див. рис. 1*) та спонукати педагогів дотримуватись орієнтовних правил роботи та педагогічної взаємодії під час семінару.

Рис.1: Покроковий алгоритм підготовки до семінару

Теоретичною основою запровадження інтерактивних методів навчання є системний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи до побудови дидактичних процесів; теорія оптимізації педагогічного процесу (Ю. Бабанський, М. Поташник), а також інваріантність процесу навчання педагогів.

Методологічною основою вивчення даної теми є розробки сучасних українських та зарубіжних педагогів у галузі методів та технологій інтерактивного навчання. Використання інтерактивних технологій навчання розглянуто в працях В. Беспалько, В. Євдокимова, М. Кларіна, Е. Пехоти, Г. Селевко, В. Серикова, С. Сисосвої, І. Якиманської; теоретичні й практичні аспекти проблеми – в наукових працях Е. Пехоти, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Панченкова, Т. Ремех, О. Саган, О. Стребної, В. Гузеєва, А. Гіна, та інших дослідників. Інтерактивні технології навчання, які сприяють соціальному становленню особистості, розглянуті Б. Ананьєвим, Л. Виготським та ін. Проблема інтерактивного спілкування присвячені наукові праці М. Богомолової, Б. Ломова, Р. Немова, Л. Петровської, Л. Уманського та інших [5].

Термін «інтерактивна педагогіка» відносно новий. До наукового обігу даний термін був уведений у 1975 р. німецьким дослідником Ганс Фріц. У дослідженнях цього науковця визначена мета інтерактивного процесу, що полягає у зміні та удосконаленні моделей поведінки його учасників. Аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її. Це дозволяє говорити про інтерактивні методи як процес інтерактивного виховання. [12].

Основою інтеракції є принцип *багатосторонньої комунікації*, де педагоги та вихователь-методист є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу.

Використання інтерактивних методів в методичній роботі потребує від вихователя – методиста дотримання певних педагогічних умов(*див. рис. 3*).

1

• **організація методичної роботи як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації** (у педагогів з'являється можливість поділитися своїми думками, власним баченням проблеми, розповісти про свої висновки, вислухати думки колег)

2

• **сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в педагогічному колективі** (повідомлення педагогам про завдання використання методу чи технології, акцентування уваги педагогів на особливостях даного методу, на тих ефектах, яких вони можуть досягти при правильній організації роботи; використання діагностики емоційного стану педагогів через вправу про очікування, побоювання, сподівання...; встановлення правил роботи в процесі інтерактивного навчання)

3

• **спеціальна організація робочого простору в процесі проведення методичної форми роботи** (робочий простір повинен бути побудований таким чином, щоб зробити легкою і природною взаємодію, співпрацю і комунікацію педагогів, а саме: дидактичні матеріали, наочні посібники, експоновані результати творчої праці педагогів, саме приміщення, розміщення столів тощо)

Рис.3: Педагогічні умови реалізації інтерактивного навчання педагогів

Принциповою відмінністю цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної системи освіти є створення таких умов навчання, за яких педагог-практик сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у освітній сфері [13].

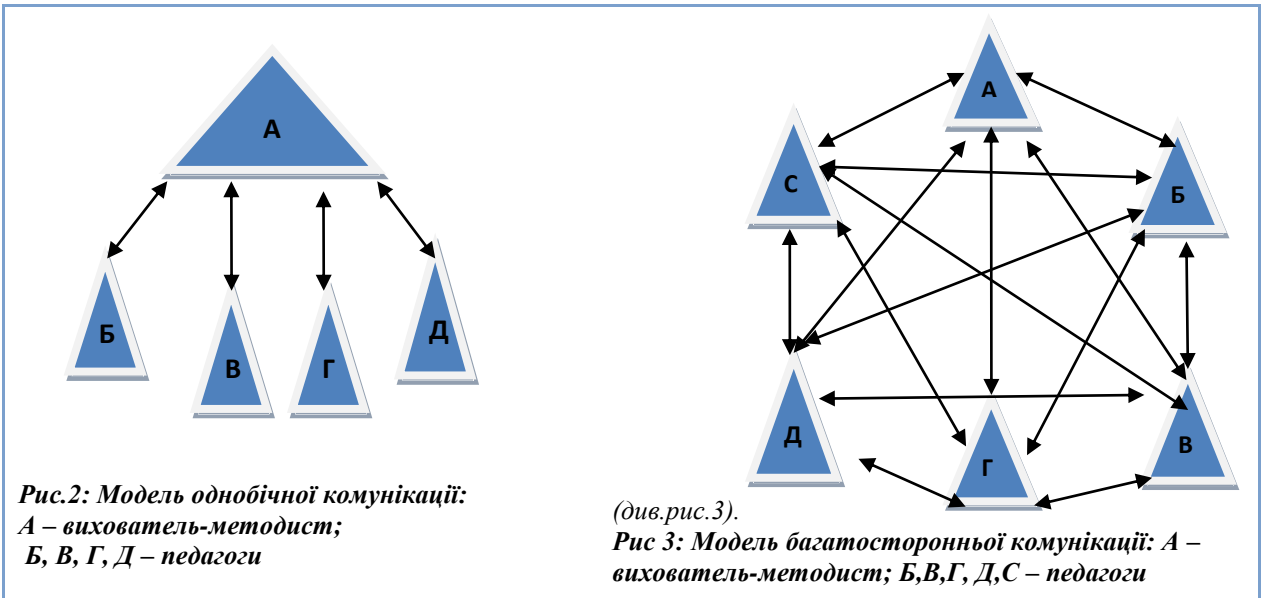
Традиційне навчання більше орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю сутністю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість інтерактивні форми орієнтовані на запитання і пошук відповіді. Вони охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії. Порівняльну характеристику процесу інтерактивного та традиційного навчання педагогів подано в *Таблиці 1*

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика процесу традиційного та інтерактивного навчання педагогів

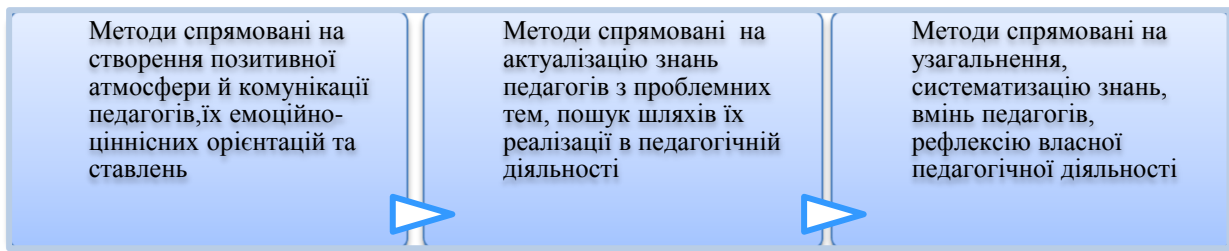
Традиційне навчання	Інтерактивне навчання
	Мета
Передача вихователем-методистом осмисленої і диференційованої інформації для накопичення теоретичних знань педагогів з метою впровадження їх у практичну діяльність. Отримані в процесі такого навчання знання є певним обсягом інформації з різних напрямів дошкільної освіти	Створення певних сприятливих умов, за яких педагог опанує систему випробуваних (апробованих) способів індивідуальної і колективної діяльності та на основі власного досвіду відкриватиме, здобуватиме і конструюватиме знання, вміння, цінності; підвищуватиме власну професійну компетентність у різних сферах життєдіяльності; передаватиме набуті знання в педагогічній діяльності
	Позиція вихователя-методиста та педагога в освітньому процесі
Вихователь-методист насамперед турбується про зміст власної діяльності під час заходу; є центральною дійовою особою, який керує педагогами згідно плану заходу Позиція: педагог – пасивний слухач, якому згідно плану надається можливість продемонструвати свої знання з досвіду	Позиція: педагог – активний учасник освітнього заходу, процесу. Взаємодія вихователя-методиста та педагога заснована на <i>паритетності</i> . Педагог активно висловлює власну думку (звертаючись до власного досвіду), власні судження, бачення реалізації проблеми. Паритетні стосунки допускають відмову від переконання в тому, що єдина правильна думка належить вихователю-методисту
	Організація комунікації в освітньому процесі
Взаємодія: вихователь – методист – педагоги відбувається здебільшого з ініціативи вихователя-методиста відповідно до заздалегідь підготовленого плану заходу. В основі комунікативного процесу лежить монолог вихователя-методиста або педагога, який презентує власний досвід (див.рис.2).	Взаємодія: вихователь – методист – педагоги. Позиція вихователя-методиста змінюється: він не домінує над педагогами, а стає активним учасником обговорення тієї чи іншої проблеми. Комунікаційні зв'язки виникають вже між усіма учасниками заходу. В основі комунікативного процесу лежить модель багатосторонньої комунікації

Процес взаємодії між педагогами на основі багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації, можливий з одного боку, за умов наявності навичок міжособистісного спілкування (уміння слухати себе й інших, відтворювати почуте, пояснювати, ставити відповідні запитання тощо), з іншого боку – за умов зміни основ, на яких будується взаємодія.

Умовна класифікація інтерактивних методів навчання педагогів, які використовуються в дошкільному навчальному закладі: *(див. рис. 4):*

Рис.4: Умовна класифікація інтерактивних методів навчання педагогів

До першої групи методів, спрямованих на створення позитивної атмосфери й комунікації педагогів, їх емоційно-ціннісних орієнтацій та ставлень, можна віднести наступні методи інтерактивного навчання педагогів, а саме: «Активне слухання», «Мої очікування», «Знайомство», «Комплімент», «Оцінка», «Відкритий мікрофон», «Відкрита трибуна» та інші. Учасники на мотиваційному етапі методичного заходу під час інтерактивного методу «Очікування» дають відповідь на такі запитання: що я очікую від себе...; від своїх колег...; від методичного заходу...; від вихователя - методиста... .

Регулятивні інтерактивні методи педагогічного навчання дають змогу встановити та прийняти певні правила діалогічної взаємодії учасників навчання, а саме: «Виробимо правила», де учасники формулюють правила, якими будуть керуватися впродовж навчання. Також актуальним в процесі методичних заходів нашого закладу є інтерактивний метод «Мое ім'я». Учасники називають своє ім'я, пригадуючи цікаву, кумедну, яскраву історію, пов'язану з ним. Така інформація дає змогу запам'ятати щось цікаве, приємне про кожного учасника.

Під час проведення інтерактивного методу «Хвилинка мого життя» наші педагоги записують щось цікаве, незвичайне, дивовижне, що відбулося в їхньому житті. Вихователь - методист збирає описи та формує сторінку «Хвилинка мого життя». Наступний методичний захід починається з цієї сторінки. Отримана інформація прискорює взаємодію педагогів в підгрупах, створює сприятливий психологічний та емоційний клімат. Інтерактивний метод «Різнокольорове намисто унікальності» сприяє вмінню спілкуватися та взаємодіяти з колегами. Педагоги записують на листівках свої уподобання, знаходять свою пару, створюють свій значок та представляють його. Кожен з педагогів має змогу вибрати собі три значки, які йому сподобалися, та додати свій. Із значків нанизується різнокольорове «намисто» та знаходиться із різноманітності спільне, що їх об'єднує.

До другої групи належать методи спрямовані на актуалізацію знань, вмінь педагогів з проблемних тем, пошук шляхів їх реалізації в практичній діяльності. Структурними компонентами даних методів є:

- усвідомлення (розуміння, сприйняття) проблемної теми ;
- розуміння змісту (засобів, методів і прийомів) проблемної теми, та шляхів її реалізації;
- застосування знань, вмінь на практиці в роботі з дітьми дошкільного віку.

Саме такими є наступні методи: «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Обговорення проблеми в загальному колі», «Робота в парах», «Робота малих груп», «Карусель», «Рольові ігри», «Ситуативне моделювання», «Синтез думок», «Коло ідей», «Акваріум», «Дебати», «Пошук інформації», «Розбір ситуацій» та інші.

До третьої групи належать методи спрямовані на узагальнення, систематизацію знань, вмій педагогів, рефлексію власної педагогічної діяльності. Підсумки є найважливішою частиною інтерактивного навчання педагогів. Функції цього етапу наступні: систематизувати обсяг знань, інформацію, яку отримали педагоги; прогнозувати шляхи застосування нових знань, інформації в практичній діяльності з дітьми в будь-яких педагогічних ситуаціях; співвіднести реальні результати з очікуваними; обмінятися думками щодо шляхів, способів вирішення завдань з проблемної теми; виявити особисте ставлення до матеріалу та процесу інтерактивного навчання (прописати за аналогією в таблиці 2); поставити додаткові запитання, що зацікавили в процесі діяльності; намітити нові теми для обміркування та опрацювання; здійснити рефлексію, самоконтроль і самооцінку педагогічної діяльності; зробити висновки, скласти план дій на майбутнє.

Технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей.

Мета рефлексії: згадати, виявити і усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати та інше. Рефлексія не повинна бути лише вербальною – це можуть бути малюнки, схеми, графіки, тощо.

Таблиця 2

Орієнтовна таблиця рефлексії педагогів при завершенні форми методичної роботи з використанням інтерактивну:

Положення, матеріал, проблемна тема, що добре зрозумілі	Положення, матеріал, проблемна тема, що потребують уточнення (запитання)
---	--

З метою сприяння формуванню критичного мислення педагогів, розвитку рефлексивних умінь, прагнення до професійного саморозвитку в дошкільному закладі використовуються наступні методи: «Рефлексивна скринька», «Новизна, ідеї, запитання», «Дерево рішень», «Килим ідей», «Займи позицію», «Оцінювальна дискусія» та інші.

Актуальним в процесі саморефлексії результативності особистої участі педагога в семінарському занятті є використання листка самооцінювання педагогом вміння висловлюватися за змістом тієї чи іншої проблемної теми (див. в таблиці 3). - ППБ; Критерії оцінювання вміння висловлюватися (0 – 3 - *потребує вдосконалення*; 4- *на достатньому рівні*; 5-*високий рівень вміння висловлюватися*)

Таблиця 3

Орієнтовні критерії оцінювання педагогами вміння висловлюватися в процесі інтерактивного навчання

№ з/п	Критерії	Бали
1	Я ретельно підбираю аргументи і доступно, чітко, лаконічно їх висловлюю	
2	Я вмю робити логічні, обгрунтовані висновки	
3	Я успішно і доречно застосовую парафразування	
4	Достатньо часто вношу конструктивні пропозиції при прийнятті рішення	
5	Я вмю аргументовано відповідати на будь-яку критику	

Використовуючи інтерактивні методи навчання педагогів як засобу підвищення ефективності освітнього процесу в дошкільному закладі слід з враховувати наступні методичні рекомендації (*Додаток*).

Щоб простежити ефективність використання інтерактивних методів в методичній роботі з педагогічними працівниками в дошкільному закладі, автором було розроблено та проведено, протягом декількох навчальних років поспіль, систему семінарських занять з педагогами з використанням інтерактивних методів, яка є максимально гнучкою та різноплановою.

А також, задля визначення її впливу на рівень готовності педагогів закладу до інноваційної діяльності та впровадження сучасних технологій з метою оновлення змісту освітнього процесу з усіма учасниками освітнього процесу, було використано наступні емпіричні методи дослідження: метод спостереження за педагогічною діяльністю педагогів, метод бесіди, метод проблемних педагогічних ситуацій, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); метод діагностування (анкетування) та математичної обробки даних.

Дослідження на початковому і кінцевому етапі показали різні результати. Відмінним є те, що після використання системи семінарських занять з педагогічними працівниками з використанням інтерактивних методів дані діагностування свідчать, що педагоги підвищили свій фаховий рівень та вийшли на новий

рівень організації освітньої роботи з дітьми з врахуванням вимог сьогодення дошкільної освіти. Варто зазначити, що дана система є ефективною і результативною складовою забезпечення якості освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Також, як свідчать дослідження, рівень потенційних можливостей педагогів закладу у відсотках (%) значно зріс (див. рис. 4).

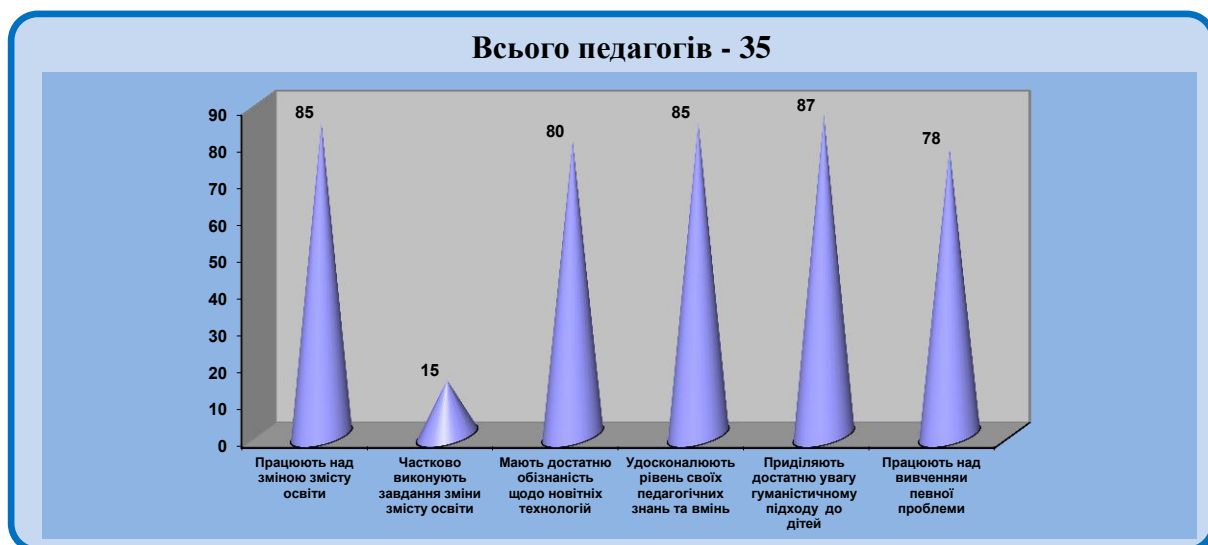

Рис. 4 : Результати рівня готовності педагогів до інноваційної діяльності та впровадження сучасних підходів до оновлення змісту освітнього процесу

Висновки. Отже, проаналізувавши стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі слід відзначити, що використання сучасних інтерактивних методів в системі методичної роботи з педагогічними працівниками сприяє розв'язанню конкретних завдань в роботі педагогічного колективу; забезпечує підвищення професійної, інформаційної компетентності педагогічних працівників та сприяє розвитку їх творчого і інтелектуального потенціалу, стимулює педагогічних працівників до інноваційної діяльності та впровадження елементів інноваційних технологій та сприяє підвищенню фахової майстерності. Також забезпечує формування критичного мислення педагогів, розвиток їх рефлексивних умінь, прагнення до професійного саморозвитку, вміння аналізувати власну педагогічну діяльність, виявляти в ній сильні та слабкі сторони, збагачувати педагогічний досвід один одного власними педагогічними надбаннями та є глибинним поштовхом до самоосвіти і самовдосконалення.

Варто зробити акцент на перевагах використання інтерактивних методів в системі методичної роботи:

- в процесі інтерактивного навчання (колективного, групового) відбувається постійна, активна взаємодія всіх учасників освітнього процесу, де всі є рівноправними суб'єктами;
  - надається можливість педагогам обговорювати, задавати питання, опрацьовувати, висувати припущення і навчати колег;
  - використання інтерактивних методів в методичній роботі створює необхідні умови, де педагог є активним учасником, який говорить, управляє, моделює, висловлює, припускає тощо, а не тільки є слухачем і спостерігачем коли методичні форми роботи активні;
  - педагог постійно перебуває в стані пошуку, він хоче отримати відповідь на проблемні для нього запитання, потребує інформації, щоб вирішити ту чи іншу проблему в практичній діяльності, розмірковує разом з іншими колегами над шляхами реалізації поставлених завдань в дошкільній освіті;
  - під час інтерактивної взаємодії відбувається не тільки накопичення знань педагогів, але й формується механізм його самореалізації. Педагог вчиться відходити від стереотипів та чітко, аргументовано висловлювати власну думку;
  - використання інтерактивних методів стимулює педагогічних працівників до інноваційної діяльності та впровадження інноваційних технологій та їх елементів в освітній процес;
  - забезпечується використання в процесі методичних форм роботи, як постійного інструментарію, інтерактивного навчання з усіма технологіями: робота в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусій, експериментальні вправи, моделювання, педагогічні дослідження тощо.
- Застосування інтерактивних методів змінює звичну для педагога традиційну форму навчання, характер його діяльності ставить педагога в іншу позицію: педагог перестає бути пасивним «глечиком», в який «вливають чергову інформацію з будь-якої проблемної теми», та перетворюється на активного учасника навчання.

Виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок, що творчо організована методична робота сприяє професійному зростанню педагогів та їх фаховій майстерності, стимулює до збагачення та ефективного використання професійних знань. Зокрема, сучасний підхід до проведення групових форм методичної роботи:

– допомагає педагогічним працівникам оволодіти багатством ідей реформування української дошкільної освіти;

– сприяє глибокому усвідомленню сутності окреслених завдань і шляхів їх реалізації в педагогічній практиці та підвищенню якості освітнього процесу.

Таким чином, в результаті інтеграції інтерактивних методів в систему методичної роботи з педагогічними працівниками як складової забезпечення ефективності освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, ми будемо матимемо духовно розвинену особистість, творчого педагога, який здатен до рефлексії і контролю результатів власної педагогічної діяльності та спрямовуватиме власні зусилля на співробітництво з дитиною на засадах гуманізму, розвитку її особистості.

Література

1. Закон України "Про дошкільну освіту" Урядовий кур'єр. – 2001. – № 144. – С. 1 – 9. (стаття 11).
2. Базовий компонент дошкільної освіти // Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. Наук.
3. Баханов К. О. Що ж таке технологія навчання? // Шлях освіти. –1999. - №3. – С. 24
4. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання: Монографія – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – С. 160.
5. Гавриш Н., Желанова В. Навчання педагогів аналізувати педагогічні ситуації в контексті коучингового підходу./В.М. №11,2009,с.23.
6. Гусак Т. Інтерактивний семінар. Формування життєвої компетентності дошкільника./ В.М. №8,2009,с.12.
7. Дуткевич І.В. Дошкільна психологія. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
8. Журнал «Вихователь-методист дошкільного закладу» №2 2013 р. ,ст.4-9; №12 2014 р.,ст..40-44.
9. Журнал “Вихователь-методист дошкільного закладу” № 1 2013 р., ст. 49-53
10. Журнал “Вихователь-методист дошкільного закладу” № 4 2009 р., ст. 49-55; №1 2013р.,ст..54-64
11. Калуська, Л. Отрощенко М., Вірастюк І. Науково-методична робота в дошкільному навчальному закладі – К. "Шкільний світ", 2011. – С. 25– 28 ; 128.
12. Корнеєва О. Використання інтерактивних технологій у методичній роботі. / В.М. №6, 2009. – С. 14.
13. Лінник О., Сазонова А. Сучасні інтерактивні технології методичної роботи з педагогічними кадрами./ В.М. №8,2009,с.21.
14. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка (практикум), видавничий дім «Слово», 2004 р.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Волошенко Олена Валентинівна, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент

У Концепції «Нової української школи» педагогіки партнерства розглядається як основа оновлення освітнього процесу у навчальному закладі. Таким чином, набуває актуальності задача розвитку комунікативної компетентності сучасного педагога у контексті його готовності й спроможності реалізовувати педагогіку партнерства у процесі професійної життєдіяльності.

Як правило, акцент на партнерські взаємини робиться у системі вчитель-учень. Інколи – вчитель-родина. Проте сучасна шкільна практика залишає місце для розвитку партнерства між усіма учасниками освітнього середовища. Саме тому, вважаємо доцільним впровадження у систему курсової підготовки технологічних засобів, методик, практик спрямованих на розвиток комунікативної компетентності педагогів.

Під педагогікою партнерства ми розуміємо напрям педагогіки, що вивчає теорію і практику досягнення цілей освіти, навчання і виховання у процесі активної взаємодії учасників освітнього процесу. Отже, одним із завдань, яке стоїть перед викладачами системи післядипломної освіти є пошук і впровадження практик, що:

- збагачують знання про комунікаційні засоби й методи активізації взаємодії учасників освітнього процесу;
- сприяють оновленню ціннісних орієнтацій, які ведуть до зміни світогляду;
- дозволяють набувати новий комунікативний досвід взаємодії в освітньому середовищі.

Важливими компонентами педагогіки партнерства є:

- знаходження спільного сенсу й об'єднання навколо ключових цінностей у процесі освіти, навчання, виховання тощо, що створює духовну згоду між його учасниками;
- позитивне світосприйняття та когнітивні установки основою яких є миролюбство, що сприяє порозумінню учасників педагогічної взаємодії;

- розуміння і врахування місії та траєкторії руху особистості, що забезпечує певну душевну близькість й довіру партнерів;
- взаємоповага й рівноцінність суб'єктів освітнього процесу;
- діалогічна взаємодія на основі активного слухання;
- ефективне досягнення цілей освітнього процесу;
- навички командної взаємодії.

У 2017 році працівниками лабораторії педагогічних інновацій і кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» було розроблено два спецкурси «Основи педагогіки партнерства» для керівників навчальних закладів і вчителів. [1] Ключовими темами цих розробок обрано: «Партнерство у Новій українській школі як основа гармонізації взаємодії в освітньому просторі та суспільстві», «Педагогіка партнерства як ресурс сучасного педагогічного працівника»; «Комунікативний практикум з основ партнерської та діалогічної взаємодії», «Ефективне управління навчальним закладом освіти у контексті філософії і педагогіки партнерства», «Сучасна дидактика у контексті філософії і педагогіки партнерств», «Партнерська ідентичність керівника навчального закладу у процесі вирішення управлінських задач», «Партнерська ідентичність вчителя в індивідуальній освітній траєкторії учня», «Соціально-психологічні та педагогічні умови активної участі родини і громади у вирішенні педагогічних задач».

Таким чином, опанування спецкурсу «Основи педагогіки партнерства» стимулює й забезпечує подальший розвиток комунікативної компетентності сучасного педагогічного працівника, який усвідомлює свою професійну місію у контексті партнерської взаємодії.

Значний інтерес проявляють керівники навчальних закладів і вчителі до понять «деліберация» або «деліберативний процес» (від лат. *deliberation* – старанне зважування, обговорення, обдумування, обмірковування), що означає дорадчий процес та вироблення узгоджених рішень. Деліберация не можлива без рівноправної активної участі усіх учасників взаємодії. Таким чином, застосування педагогами деліберативних практик стає ресурсом для оновлення процесу взаємодії із колегами, учнями, їх родинами, місцевими громадами тощо. Переваги деліберации у об'єднаних територіальних громадах вже відчували на собі учасники україно-польського проекту «Співпраця об'єднаних громад для участі громадськості в управлінні освітою», який у даний час реалізується FRDL м. Щецин та інститутом демократії імені Пилипа Орлика. Кращий досвід і практики цього проекту започатковуються у систему післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської області [4].

У Концепції Нової української школи йдеться про нову роль учителя не лише як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Саме тому, у системі післядипломної педагогічної освіти необхідно розширювати професійну ідентичність педагогічного працівника й допомагати йому оволодіти комунікативними навичками, які будуть забезпечувати успішне виконання нових професійних функцій.

Оскільки професійна ідентичність – це переживання і усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших функціональних обов'язків і можливостей, які зумовлюють розвиток комунікативної компетентності, на практичних заняттях ми знайомимо педагогів із новими професійними функціями й їх комунікативними складовими.

Фасилітатор (англ. *facilitator*, від лат. *facilis* – легкий, зручний) – людина, що забезпечує успішну групову комунікацію. У контексті педагогіки партнерства фасилітаторами можуть виступати усі учасники взаємодії.

Якщо ми говоримо про роль керівника або педагога, у якості фасилітатора, вони:

- Забезпечують дотримання правил зустрічі (взаємодії), її процедури та регламенту.
- Сприяють концентрації учасників взаємодії на цілях та змісті зустрічі.
- підтримують позитивну групову динаміку з метою досягнення поставленої мети у процесі дискусії (при цьому не займають жодну із сторін).
- Допомагає освітньому процесу, створює атмосферу;
- Полегшують процес комунікації, забезпечують його комфортність для всіх учасників.

У процесі партнерської групової взаємодії фасилітатора порівнюють із диригентом оркестру.

Інколи педагог виступає модератором, функція якого слідкувати за дотриманням встановлених норм і правил партнерської взаємодії.

На відміну від модератора, фасилітатор допомагає учасникам знайти шлях до розв'язання задачі, підтримує ефективність роботи групи, та якість одержаних нею результатів.

Тьютор (от лат. *tutorem* – наставник, опікун) часто застосовується у значенні «старший, що здійснює опіку над молодшим» - це педагог, що забезпечує супровід іншої людини (учня, батьків), більше слухає ніж говорить, робить більший акцент на питаннях ніж на відповідях. Той, хто додає сміливості, відваги. Допмагає повірити, що це реально (людина зможе зробити те, що вирішила зробити). Не глибоко впливає на те, що людина вирішила зробити. Лише задає питання. Має серйозний обсяг знань, але не дає порад.

Тьюторська позиція педагога може забезпечувати можливість розробки індивідуальних освітніх програм учнів та супроводжувати процес індивідуального руху учня в школі за своєю освітньою траєкторією.

Педагог у ролі тьютора:

- здійснює функцію посередництва між педагогами і учнями
- допомагає поєднати на практиці життєдіяльність учня із освітніми цілями.

Тренер - це фахівець з організації процесу. Педагог-тренер (керівник-тренер) організовує навчальний процес, працює інтерактивно. Його функція – розбудити потенціал групи, яка взаємодіє і кожного її учасника, заспокоїти активність тих, хто надмірно тягне увагу. Тренер має знати до якої мети разом із групою вони мають дійти. Основними особистісними характеристиками тренера є розум, мудрість та організаційні здібності. Тренер не обов'язково є фахівцем із усіх питань, він усвідомлює, що інші можуть знати більше. Проте, його завдання організувати процес.

Коуч – це фахівець, що сприяє успішному досягненню певної мети, одержанню позитивних результатів у процесі життєдіяльності. Педагог-коуч разом із іншими учасниками партнерської взаємодії вивчає можливості і ресурси, далі, на рівні сформульованих бажаних досягнень спільно формулює мету, моделює маршрут руху учня освітньою траєкторією, прогнозує можливі ризики, розробляє план дій, оцінює наявні ресурси. Після допомоги коуча у забезпеченні необхідною інформацією та оволодінні відповідними навичками, учень має самостійно розв'язати поставлене завдання.

За визначенням Міжнародної федерації коучинга ICF, коучинг - це система реалізації сумісного соціального, особистісного, творчого потенціалу учасників освітнього процесу з метою одержання максимально можливого ефективного результату.

У контексті партнерської педагогіки, коучинг – це шлях досягнення трьох основних цілей допомогти:

1. Учні (вчителям) навчитися вчитися й самостійно мислити.
2. Вчителям стати коучами.
3. Керівникам навчитись створювати організації (педагогічні колективи), що навчаються.

Коуч не дає порад і готових рішень, вміє будувати партнерські взаємовідносини, здатний надихнути інших на самостійний вибір дій та досягнення гарантованого результату [3].

Висновок. Розвиток комунікативної компетентності сучасного педагогічного працівника – це багатоаспектна задача, яка потребує застосування інновацій у системі післядипломної освіти. Нами зроблено перші кроки до створення навчально-методичного забезпечення, спрямованого на реалізацію Концепції «Нової української школи» на засадах педагогіки партнерства.

Література

1. Волошенко О.В., Замулко О.І., Смаглюк Ю.І. Нові горизонти педагогіки партнерства. – Черкаси, 2017, - 86С.
2. Волошенко О.В. Партнерство як засіб гармонізації взаємодії в освітньому просторі / О.В. Волошенко // Педагогічний вісник. – 2015. - №1. – С.12-13.
3. Соколова Е. И. Анализ терминологического ряда «коуч», «ментор», «тьютор», «фасилитатор», «эдвайзер» в контексте непрерывного образования URL: <http://i1121.petsu.ru/journal/article.php?id=2171> (дата звернення 18.08.2017)
4. Проект «Співпраця об'єднаних громад для участі громадськості в управлінні освітою» <http://frdl.etechnologie.pl/szkolenie/> (дата звернення 18.08.2017)

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СУПЕРВІЗІЇ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Артеменко Тетяна Борисівна, методист-практичний психолог

комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Професійне співтовариство та замовники психологічних послуг сьогодні висувають запити до формування особливої професійної конфігурації практичного психолога. Вона формується через такі чинники як власна терапія, робота з клієнтами, тривале навчання та проходження супервізій та інтервізій. Реалізувати навчальні активності та супервізійну (наставницьку) підтримку діяльності на сучасному етапі покликана система післядипломної освіти фахівця.

Предметом дослідження стало упровадження ідеї та методів супервізії в діяльності практичних психологів в післядипломний період фахового становлення.

Актуальність розробки теми обумовлена такими факторами, як відсутність в Україні інституту супервізорства у формальному секторі освіти, слабка розробленість у вітчизняній науці теоретико-методологічних процедур здійснення фахової супервізії для практикуючих психологів у процесі їхньої післядипломної активності, наявність протиріч, що виникають між суспільними вимогами до професії психолога та реальною професійною практикою.

Аналіз фахової літератури показав, що проблема дослідження супервізії як частини підготовки та становлення психолога та психотерапевта не є новим напрямком психологічної науки і практики. Започаткування супервізії як професійного феномену та відповідних теоретико-прикладних досліджень датуються початком тридцятих років минулого сторіччя. За останнє десятиріччя здійснено також ряд

вітчизняних науково-прикладних досліджень щодо застосування супервізорства для підготовки практичних психологів.

Феномен супервізії досліджується у працях таких вчених, як З. Фрейд, М. Балінт, Бордерс, Леддік, Хесс, Д. Вінер, К. Вітакер, С. Гледдінг, Р.Р. Грінсон, Д. Якобс, П. Девід, С. Зонненберг, М. Кокс, Р. Кочюнас, К. Краутер, С. Лазар, В. М. Лейбін, Д.Дж. Мейер, Х. Спотніц, Е. Уільямс, Р. Урсано, Б. Уортон, Р. Шохет, Дж. Хейлі, П. Ховкінс, Х. Пезешкіан; І. Д. Булюбаш, Б. Д. Карвасарський, С.О. Кулаков, Б.В. Михайлів, С.І. Табачников, І.С. Вітенко, В.В. Чугунов, І.О. Кірілов, М.Л.Авраменко; В.І. Карікаш, Т. С. Яценко, О.М. Усатенко.

Так, З. Фрейд (1930) використовував супервізію як особистий аналіз у ролі пацієнта з практикуванням зміни ролей «пацієнт»-«аналітик», запровадив відокремлення супервізійної роботи від теоретичної підготовки і особистого аналізу та представлення закінчених або поточних випадків супервізору-аналітика для спільного обговорення, розглядав феномен супервізії як частину підготовки та становлення психотерапевта психоаналітичного напрямку; М. Балінт (1956) залишив по собі методику проведення т. зв. балінтовських груп, що досліджують особливості взаємодії клієнта та лікаря; Хесс (1980) описав супервізію як насичену міжособистісну взаємодію; він дає таке загальне визначення супервізії: «Це насичена міжособистісна взаємодія, основна мета якої полягає в тому, щоб одна людина, супервізор, зустрілася з іншою, терапевтом, і спробувала зробити останнього більш ефективним у допомозі людям» [5, с.91]; Бордерс і Леддік (1987) визначили поняття самосупервізії та розвитку внутрішнього супервізора; П. Ховкінс і Р. Шохет (1989) виділили *індивідуальний, груповий і організаційний підходи в супервізії* [5]; Д. Якобс, П. Девіс, Д.Дж. Мейер (1997) у розрізі супервізії розглянули техніки і методи коректуючого консультування.

У працях вчених розкрито теоретичні моделі супервізії, виокремлено її різновиди. У наукових джерелах супервізія визначається як специфічний метод навчання психологів-початківців (Р.Р. Грінсон, П. Девід, Д. Якобс, Б.Д. Карвасарський, М. Кокс, Д.Дж. Мейер, Х. Спотніц, П. Ховкінс, Р. Шохет, І.Д. Булюбаш та ін.); альтернатива особистісному аналізу (С. Зонненберг, С. Лазар, Р. Урсано та ін.); засіб підвищення фахової майстерності і кваліфікації досвідчених фахівців (С. Гледдінг, А. Домбровський, Р. Кочюнас, К. Краутер, А. Менегетті); засіб упередження професійного вигорання (Р. Шохет, П. Ховкінс С.О. Кулаков, М.Л.Авраменко (2008)). Дослідники С. Гледдінг, С. Зонненберг, К. Краутер, С. Лазар, А. Менегетті, Р. Урсано стверджують, що супервізорство є методом, який сприяє підвищенню якості роботи та є необхідною складовою професійного розвитку як початківців, так і досвідчених психологів-практиків.

Російські вчені Б.В. Михайлів, С.І. Табачников, І.С. Вітенко, В.В. Чугунов (2002) здійснили дослідження аспектів роботи балінтовських груп, серед яких – позитивна трансформація професійного «я» фахівця, допомога в ухваленні рішень тощо; І.О. Кірілов (2002) удосконалив супервізійну підготовку медичних психотерапевтів у методі позитивної психотерапії; І.Д. Булюбаш (2003) досліджувала основи супервізії в гештальт-терапії. Дослідниця Ю.В. Щукіна характеризує супервізію як загальноновизнаний метод освіти, підвищення кваліфікації та підвищення якості роботи фахівців в сфері допомагаючих професій та як релевантне місце діалогу науки, практики, освіти [6].

У вітчизняній науці здійснено дослідження питань фахової підготовки практичних психологів методом супервізії в аспекті цілісного пізнання психіки в єдності свідомого й несвідомого (Т.С. Яценко, С.М. Аврамченко, Т.І. Білуха, Т.В. Горобець, Б.Б. Іваненко, О.О. Святка, І.М. Сергієнко, О.М. Усатенко, ін.). Так, О.М. Усатенко (2010) розглянула тему професійної підготовки майбутніх психологів-практиків засобами групової психокорекції за методом активного соціально-психологічного навчання та супервізії цього процесу [4].

Мета статті полягає в розкритті можливостей супервізійної підтримки як засобу післядипломного становлення практичного психолога. Серед *завдань дослідження* – опис супервізійних процедур у методі позитивної психотерапії та аналіз застосування методу супервізії у фаховій діяльності практичних психологів.

Супервізійні процедури, що застосовувались автором дослідження, опираються на концепцію теорії позитивної психотерапії, відповідну методологію з використанням п'ятиступінчастої техніки супервізії та запозичений з психотерапії феномен позитивного переносу (див. роботи таких авторів, як Н. Пезешкіан, Х. Пезешкіан, Х.Г. Брауер, У. Бьосман, Дж. Флемінг, Т.Ф. Бенедек, П. Грей, Д. Уальдфогель; П.М. Бромберг, Д. Сандлер, К. Дер, А. Холдер, У. Хетчер; Д.О. Леонтьєв, Є.С. Мазур, А.З. Шапіро, А.Н. Романін, І.О. Кірілов, С.О. Кулаков, В.А. Гашликов, М.А. Гончаров, Б.Д. Карвасарський; В.І. Карікаш, О.В. Двіжона, Н. Босовська, Х. Карабін, Д.В. Черенщикова, Є.В. Карпенко та ін.).

Серед *методів дослідження* – теоретичний аналіз і узагальнення робіт з проблеми дослідження; емпіричні методи; феноменологічний аналіз; індивідуальні та групові рефлексивні методи.

Була проведена діагностика діяльнісно-особистісної сфери досліджуваних за такими показниками, як рівень тривожності, самооцінка, здібності до співпраці, відкритість, усвідомлення сенсу, зміст та глибина актуального конфлікту (рівні розвитку первинних та вторинних актуальних здібностей, їх баланс; способи реагування на конфлікт), професійно значимі якості, модель стосунків «психолог-клієнт».

Дослідження проводилось на базі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», обласного центру практичної психології та соціальної роботи інституту. У ньому взяли участь практичні психологи та методисти з психологічної служби. Супервізійні процедури проводились як у рамках атестаційних курсів підвищення

кваліфікації, так і у міжкурсовий період. Починаючи з поточного, 2017 року, супервізійні семінари включені до плану роботи інституту як самостійні методичні заходи.

Супервізія, що застосовується у системі підготовки фахівців, проводиться у формі групової сесії за участю ведучого. Така форма взаємодії не потребує обов'язкової участі сертифікованого супервізора, разом з тим дозволяє вирішити питання фахової підготовки, розраховані саме на таку навчальну форму [1].

Під час сесії учасники розглядають кейси з практики, аналізують виконання практичних завдань навчальних модулів програми підвищення кваліфікації, приділяють увагу феноменологічному полю взаємодії з клієнтом, усвідомленню власного зростання у професії тощо.

Визнаним методом проведення групової супервізії є п'ятиступінчаста стратегія, запозичена з арсеналу методів позитивної психотерапії [3]. Така стратегія дозволяє структурувати відносини в супервізії та перейти від конфлікту до способів його вирішення. Ця методична структура відносин моделює основні особливості взаємодії в рамках методу і створює модель терапевтичних відносин для психолога, який навчається. Таким чином, створюються передумови для формування ставлення психолога до клієнта, що визначають застосування отриманих знань на практиці.

Процес супервізії поділяється на п'ять умовних кроків.

Крок перший. На першій стадії – стадії дистанціювання - ведучий пропонує учаснику описати ситуацію, для вирішення якої останній потребує професійної допомоги. Ведучий здійснює відтворення проговорюваного матеріалу та допомагає сформулювати запит на роботу. Завдання групи полягає у дистанціюванні від феноменів "я", у виявленні уважності до "ти" і "ми", демонстрації терплячості та емпатії, у застосуванні навичок активного слухання, позитивних та транскультуральних аспектів.

Крок другий. На діагностичній стадії група проводить інвентаризацію даностей, що описують ситуацію. Матеріал може бути представлений через символічний контекст у вигляді метафор, топологічних моделей, графічних зображень тощо. В кінці стадії формулюється та укладається договір на роботу між учасником та групою. Завдання групи полягає у дослідженні феноменології іншого, у точному формулюванні запитань, у визначенні змісту, здібностей, можливостей, історії та динаміки щодо учасника та його ситуації.

Крок третій. Стадія ситуативного підбадьорювання актуалізує особистісні та професійні ресурси учасника. Члени групи надають підтримку останньому, опираючись на принципи ширості, емпатії, прийняття, надії, творчості, спонтанності. Група та ведучий упевнюються, що учасник володіє необхідним ресурсом для подальшої роботи. Завдання групи ґрунтується на розумінні принципу надії, баченні ресурсу іншого, на умінні надавати підтримку та здатності бути зразком для наслідування.

Крок четвертий. На стадії вербалізації група продукує набір можливих рішень представленої ситуації та пред'являє їх учаснику. Пред'явлення можуть мати символічний контекст. Це можуть бути індивідуальні рішення членів групи чи спільний творчий проект. Колеги показують учаснику свою картину чи вербалізують можливі рішення. Завданням групи є дотримання балансу ввічливості і відкритості, продукування різних варіантів професійної поведінки та прогнозу результатів, окреслення зон відповідальності.

Крок п'ятий. Стадія розширення цілей дозволяє перенести знайдені рішення у майбутнє, розширити рамку сприймання себе як особистості та професіонала, дистанціюватися від ситуації. Учасник висловлює свої роздуми, емоції та ставлення до рішень, які надала група. Він також озвучує наміри, цілі, та вибори, прийняті щодо його ситуації, інші професійні та життєві плани, що виходять за межі запиту. В кінці процесу всі учасники, включаючи ведучого, надають зворотний зв'язок. Повідомлення можуть стосуватися самопочуття учасників, аналізу особистісних і групових феноменів тощо. Завдання групи на цій стадії виражаються у відокремленні та здобутті автономії всіма її учасниками, у формуванні наміру втілювати зміни, у навичках позитивного переформулювання поняття конфлікту як можливості, у роботі з майбутнім, пошуку сенсовості.

Підбиваючи *підсумки* кількарічного упровадження групових супервізій, зазначимо, що у частині фахових осередків області вже сформувалася культура супервізійної підтримки. Результатом участі спеціалістів у роботі таких професійних груп стало вирішення актуальної проблематики фахового та особистісного рівнів. Учасники відмічають загальне поліпшення самооцінки, покращення здібностей до встановлення контакту та налагодження співробітництва, зростання відкритості, набуття сенсовості свого перебування у професії та задоволеність працею, вирівнювання балансу первинних і вторинних актуальних здібностей та окремих способів реагування на конфлікт. Загалом психологи вказують на зростання адаптивності, інші позитивні суб'єктивно оцінювані зміни [2].

Серед *завдань подальшого упровадження* методу супервізії автор вбачає визначення організаційно-змістових умов проведення таких форм роботи для практичних психологів та надання подальшого розвитку науковим уявленням щодо феномену супервізії та його ролі у професійному розвитку практичних психологів.

Література

1. Артеменко Т.Б. Інтервізія як групова творчість [Стаття] // Актуальні проблеми прикладної психології: матеріали Всеукр. конф. (Київ, 2-3 жовт. 2014 р.) / Укр. НМЦ практи. психології і соц. роботи; за наук. ред. А.І. Тінякової. – К.: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014 р. – 108 с. - С. 10-12. // url: http://psyua.com.ua/doc/psychology_book_tezy.pdf

2. Артеменко Т. Про професійну підтримку у психологічній спільноті [Стаття] // Педагогічний вісник. – 2015. – №3. – С. 99-100.
3. Кириллов И.О. Позитивная психотерапия. Эффективный подход к краткосрочной психотерапии [Электронный ресурс] // url: www.positum.net/file/PPTShortTerm
4. Усатенко О.М. Супервізорство у фаховій підготовці психолога-практика : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія / Усатенко Оксана Миколаївна ; М-во освіти і науки України, Волинський Національний Університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – 17 с.
5. Ховкинс П., Шохет Р. Супервизия. Индивидуальный, групповой и организационный подходы [Текст]. – СПб.: Речь, 2002. – 352 с.
6. Щукина Ю.В. Актуальные проблемы супервизорской практики [Статья] // Выпуск 1: Научно-практические и прикладные аспекты деятельности Центра экстренной психологической помощи ИЭП МГППУ: сборник статей / ред. И.А. Баева. – Москва : Экон-информ, 2011. – С. 178-202. - 24 с.